Αντικρίζοντας την Ελευθερία!

ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΥΟ ΑΙΩΝΕΣ ΜΕΤΑ

Εξώφυλλο: *Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων*
(λεπτομέρεια από τη Ζωφόρο της Επανάστασης στο Μέγαρο της Βουλής των Ελλήνων)

Οπισθόφυλλο: *Διακήρυξη της Α΄Εθνικής Συνέλευσης*
(*Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*, Κόρινθος 1822, β΄ έκδοση, Βιβλιοθήκη της Βουλής)

ISBN: 978-960-560-203-1
© ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Αντικρίζοντας την Ελευθερία!

ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΥΟ ΑΙΩΝΕΣ ΜΕΤΑ

ΜΕΓΑΡΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
Περιστύλιο της Ολομέλειας – Αίθουσα Τροπαίων και Υπασπιστών

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ 19 Απριλίου 2021

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Αθήνα 2021

ΕΚΘΕΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Θοδωρής Κουτσογιάννης
Δρ Ιστορίας της τέχνης, Έφορος της Συλλογής Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων
Μαρία Καμπλάκη
Δρ Γλωσσολογίας, Προϊσταμένη της Κοινοβουλευτικής Βιβλιοθήκης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Ντόλλυ Πετρούλα (πρόεδρος)
Προϊσταμένη του Γραφείου Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων
Δρ Γ. Αγγελόπουλος
Προϊστάμενος της Γενικής Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διοίκησης, Βιβλιοθήκης & Εκδόσεων
Έλλη Δρούλια
Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης
Δρ Άγγελος Κοντογιάννης-Μάνδρος
Επιστημονικός σύμβουλος του Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Πασχάλης Κιτρομηλίδης
Ακαδημαϊκός, ομότιμος καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Μαρία Ευθυμίου
Καθηγήτρια στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών
Αντώνης Κλάψης
Επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
Ξένια Βεργίνη, Αναστασία Ράγκου, Βιργινία Σδράκα, Στέργιος Σταγάκης, *υπάλληλοι της Βιβλιοθήκης της Βουλής*
Λένα Κορομηλά, *συνεργάτιδα της Βιβλιοθήκης της Βουλής*

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΑΡΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ
Τμήμα Διατήρησης και Συντήρησης Έντυπου Υλικού της Βιβλιοθήκης της Βουλής
Στέλλα Δασκαλοπούλου, Χαρά Ζαχιώτη, Αυγή Καλαφάτη, Αριέττα Ρεβύθη, Μαρία Σακελλαρίου, Αγγελική Σαμαρτζή, Ιωάννα Σασιάκου

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ
Χριστίνα Καραδήμα (pro bono)
συντηρήτρια έργων τέχνης – μουσειολόγος

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ
Σταύρος Μαυρομιχάλης, *γλύπτης*

ΑΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ
Move Art

ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΩΝ
Ιάσων Τσέντας, *υπεύθυνος έργου*
Αθηνά Ιακωβίδου, *καλλιτεχνική επιμέλεια*
Ερμής Παπακωνσταντίνου, *αρχιτεκτονική μελέτη*

ΨΗΦΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ
Inte*learn
Όμιλος Ιστορίας του Βαρβακείου Προτύπου Γυμνασίου
Έλενα Γκίκα, Μαίρη Μπελογιάννη, *υπεύθυνες καθηγήτριες*

ΨΗΦΙΑΚΗ ΞΕΝΑΓΗΣΗ
Smartify

ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ
MU.EVO Museum Evolution

ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΕΚΤΕΣ ΠΟΥ ΔΑΝΕΙΣΑΝ ΕΚΘΕΜΑΤΑ
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη
Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο
Συλλογή Βασίλη Κορκολόπουλου
Οικονέγεια Ζαΐμη (Παναγιώτης Ζαΐμης)
Οικογένεια Τομπάζη (Θεόδωρος Μητράκος)
Μιχάλης Νταής
Ηλίας Μπουμπουρής

Η κατασκευή του εκθεσιακού εξοπλισμού έγινε με την αποκλειστική δωρεά του Κοινωφελούς Ιδρύματος «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης»

ONASSIS FOUNDATION

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Θοδωρής Κουτσογιάννης
Δρ Ιστορίας της τέχνης, Έφορος της Συλλογής Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων
Μαρία Καμπλάκη
Δρ Γλωσσολογίας, Προϊσταμένη της Κοινοβουλευτικής Βιβλιοθήκης

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΔΟΚΙΜΙΩΝ
Μαρία Ευθυμίου
Καθηγήτρια στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών
Μαρία Καμπλάκη
Δρ Γλωσσολογίας, Προϊσταμένη της Κοινοβουλευτικής Βιβλιοθήκης
Πασχάλης Κιτρομηλίδης
Ακαδημαϊκός, ομότιμος καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Αντώνης Κλάψης
Επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Θοδωρής Κουτσογιάννης
Δρ Ιστορίας της τέχνης, Έφορος της Συλλογής Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ
Δρ Μαρία Καμπλάκη
I.2, Πρελούδιο, II.1, II.2, II.3, II.4, II.5, II.6, II.7, III.1-9
Δρ Θοδωρής Κουτσογιάννης
I.1, Η Ζωφόρος της Επανάστασης, II.8, II.9, Τα Μετάλλια των Ηρώων, III.10, Επίλογος

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΛΗΜΜΑΤΩΝ
Morgane Lucquet-Laforgue II.1.13
Δρ Μαρία Καμπλάκη
I.2.1-I.2.20, Πρελούδιο 5-10, II.1.2, II.1.4-11, II.1.13-16, II.1.29-34, II.2.1-2, II.2.5-17, II.3.10, II.3.12-16, II.4.6, II.4.9-12, II.5.4, II.5.8-10, II.6.1-4, II.6.9, II.7.Α.1-11, II.7.Β.1-11, II.7.Γ.1-11, II.7.Δ.1-7, II.8.Α.5, II.8.Β.10, II.8.Γ.20-21, III.1.3, III.1.6, III.1.9, III.2.1, III.2.4, III.3.1, III.3.6, III.6.6, III.7.3-5, III.9.1
Δρ Θοδωρής Κουτσογιάννης
I.1.1-12, I.1.14-20, I.2.21-I.2.36, Πρελούδιο 1-4, II.1.1, II.1.3, II.1.12, II.1.17-28, II.2.2-4, II.3.1-9, II.3.11, II.3.17-19, II.4.1-5, II.4.7-8, II.5.1-3, II.5.5-7, II.5.11, II.6.5-8, II.6.10, II.8.Α.1-4, II.8.Α.6-7, II.8.Β.1-9, II.8.Β.11-13, II.8.Γ.1-19, II.8.Γ.22, II.8.Δ.1-27, II.9.1-12, III.1.1-2, III.1.4-5, III.1.7-8, III.2.2-3, III.2.5-6, III.3.2-5, III.3.7, III.4.1-4, III.5.1-11, III.6.1-5, III.6.7, III.7.1-2, III.8.1-3, III.9.2-8, III.10.1-10, Επίλογος 1-7

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ
Γιώργος Ζανιάς, Ειρήνη Μανουσάκη
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΣΗ
Θάλεια Κυμπάρη, Γιάννης & Μιχάλης Κατούφας, Μιχάλης Ξενικάκης, Ηλίας Χατζηχριστοδούλου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
Θύμιος Πρεσβύτης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ
Ecotypia SA

ΠΑΡΑΓΩΓΗ
High Level Design

11 **Αντί Προλόγου**
Κωνσταντίνος Αν. Τασούλας, Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων
16 **Χαιρετισμός**
Γεώργιος Μυλωνάκης, Γενικός Γραμματέας της Βουλής των Ελλήνων
19 **Αντικρίζοντας την Ελευθερία μέσα από μοναδικά εκθέματα της Βουλής των Ελλήνων**
Θοδωρής Κουτσογιάννης - Μαρία Καμηλάκη

ΠΕΡΙΣΤΥΛΙΟ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ
26 I. Η Αφύπνιση του Ελληνισμού
29 **Η Αρχαιολατρία ως πρώιμος Φιλελληνισμός**
Θοδωρής Κουτσογιάννης
40 I.1 Από την Αρχαιολατρία στον Φιλελληνισμό
71 **Ο οραματισμός της ελευθερίας**
Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης
78 I.2 Από τον Διαφωτισμό στον Πατριωτισμό

108 Πρελούδιο - Η προετοιμασία του Αγώνα

II-III. ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΡΟΠΑΙΩΝ & ΥΠΑΣΠΙΣΤΩΝ
118 Αποτυπώματα της Παλιγγενεσίας
121 **1821-1830: Η επίπονη πορεία μιας Επανάστασης**
Μαρία Δ. Ευθυμίου

ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΩΝ ΤΡΟΠΑΙΩΝ
128 II. Σκηνές και Μορφές της Ελευθερίας
130 Η Ζωφόρος της Επανάστασης
164 II.1 Η έκρηξη της Επανάστασης
193 **Οι Καταβολές του Ελληνικού Συνταγματισμού (1797-1827)**
Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης
200 II.2 Εθνοσυνελεύσεις & Συντάγματα
214 II.3 Η εδραίωση του Αγώνα
228 II.4 Κρίσιμες καμπές
241 **Η Ελληνική Επανάσταση και η ευρωπαϊκή διπλωματία**
Αντώνης Κλάψης
254 II.5 Διπλωματικές Παρεμβάσεις

Περιεχόμενα

262 II.6 Η απελευθέρωση

273 **Το γλωσσικό αποτύπωμα της Εθνικής Παλιγγενεσίας**
Μαρία Καμηλάκη

284 II.7 Η συγκρότηση του Κράτους

286 II.7.Α Διοίκηση

292 II.7.Β Στρατός και στόλος

297 II.7.Γ Οικονομία

302 II.7.Δ Εκπαίδευση - Εκκλησία

306 II.8 Το φαινόμενο του Φιλελληνισμού

308 II.8.Α Νέες Θερμοπύλες

316 II.8.Β Ο ελληνικός Βύρων

328 II.8.Γ Η ενεργοποίηση του Φιλελληνισμού

344 II.8.Δ Η μόδα του Φιλελληνισμού

362 II.9 Η εικαστική μνημείωση του Αγώνα

ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΩΝ ΤΡΟΠΑΙΩΝ

382 III. Ηρώον του Αγώνα

384 Τα Μετάλλια των Ηρώων

393 III.1-9 Οι ήρωες του ξίφους

394 III.1 Γ. Κουντουριώτης, Π. Μαυρομιχάλης, Ρήγας, Αλ. Υψηλάντης

400 III.2 Ο Γέρος του Μωριά Θ. Κολοκοτρώνης

404 III.3 Οι επικεφαλής Πελοποννήσιοι: Π.Π. Γερμανός, Α. Ζαΐμης

408 III.4 Ο αρχιστράτηγος της Ρούμελης Γ. Καραϊσκάκης

410 III.5 Ι. Μακρυγιάννης, Όπλα του Αγώνα

414 III.6 Ο ναυτικός αγώνας: Α. Τσαμαδός, Γ. Τομπάζης, Α. Μιαούλης

418 III.7 Δημ. Υψηλάντης, Ν. Αποστόλης, Π. Μπότασης

422 III.8 Οι ηρωίδες: Λ. Μπουμπουλίνα, Μ. Μαυρογένους

426 III.9 Οι φιλέλληνες: F.A. Hastings, Byron, Fabvier, Gordon

432 III.10 Ήρωες της γραφίδας

440 Επίλογος – Αποχαιρετισμός στα όπλα

448 Επιλογή Βιβλιογραφίας

ΑΣΠΥΣΩ

Αντί Προλόγου

Αντί προλόγου παρατίθεται η ομιλία που εκφώνησε
ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, κ. Κωνσταντίνος Αν. Τασούλας,
στη συνεδρίαση ΡΓ΄ της 24ης Μαρτίου 2021, της Ολομέλειας της Εθνικής Αντιπροσωπείας,
με θέμα την επέτειο των 200 ετών από την Επανάσταση του 1821.

«Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, προφανώς δεν γίνονται οι εορτασμοί των 200 ετών από την κήρυξη της Εθνικής μας Επαναστάσεως του 1821 με τις συνθήκες που όλοι θα θέλαμε, αλλά, έστω κι έτσι, η συγκυρία, η επικαιρότητα, η δύσκολη κατάσταση που αντιμετωπίζουμε ας υποκλιθεί στην Ιστορία και ας αναγνωρίσουμε ότι ακόμα και αυτή η δύσκολη συγκυρία, που περνάμε πολλούς μήνες τώρα απ' αυτόν τον υγειονομικό δαίμονα, δεν υπερτερεί συναισθηματικά, πνευματικά, νοητικά της τιμής που οφείλουμε να δείξουμε στη μέγιστη επέτειο του Ελληνισμού.

«Η Ελλάς θέλει σχηματίσει εν κράτος ανεξάρτητον, και θέλει χαίρει όλα τα δίκαια, πολιτικά, διοικητικά και εμπορικά, τα προσπεφυκότα εις εντελή ανεξαρτησίαν». Είναι το πρώτο άρθρο της Συνθήκης του Λονδίνου της 3ης Φεβρουαρίου του 1830 μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων τότε, Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, με την οποία Συνθήκη αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία της χώρας μας.

«Όλαι αι χώραι και τόποι κείμενοι προς μεσημβρίαν αυτής της γραμμής θέλουν ανήκει εις την Ελλάδα». Οι χώροι και οι τόποι που κείνται νοτίως αυτής της γραμμής. Ποιας γραμμής, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι; Της γραμμής που καθορίζουν οι εκβολές του Αχελώου και του Σπερχειού. Αυτή ήταν η πρώτη Ελλάδα του 1830, η Ελλάδα νοτίως της γραμμής των εκβολών του Σπερχειού και του Ασπροποτάμου, του Αχελώου δηλαδή, συν την Εύβοια, τις Β. Σποράδες, τις Κυκλάδες. Και με εφαλτήριο αυτήν την Ελλάδα, 200 χρόνια μετά, βρισκόμαστε σήμερα εδώ.

«Η μνήμη» -γραφεί ο Διονύσιος Κόκκινος στη συγκλονιστική «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως- «υπήρξε το μέγα πρώτο κεφάλαιο του νοούντος ανθρώπου διά την κατάκτηση των νέων του δρόμων. Από την ανάγκη της αναπτύξεως του όπλου τούτου εδημιουργήθη η Ιστορία. Είναι η γνώσις των δοκιμασμένων δυνάμεων ενός λαού και των εκδηλωμένων του δυνατοτήτων», -προσέξτε, των δοκιμασμένων του δυνάμεων και των εκδηλωμένων του ιδιοτήτων- «στα εμπόδια, τις δοκιμασίες και τις κατακτήσεις κατά το πέρασμα των αιώνων. Χωρίς την γνώσιν του παρελθόντος, είναι αδύνατον να μετρήσουμε τας δυνάμεις του παρόντος, ούτε να ατενίσουμε προς το μέλλον», λέει ο ακαδημαϊκός Διονύσιος Κόκκινος.

Σήμερα είμαστε μπροστά στο συγκλονιστικό γεγονός της συμπλήρωσης δύο αιώνων από το ξέσπασμα της Επανάστασης, από το ξέσπασμα δηλαδή του ενδοξότερου και σπουδαιότερου γεγονότος της Ιστορίας του νεότερου Ελληνισμού, που οδήγησε στη δημιουργία του ελληνικού κράτους ύστερα από έναν εννιάχρονο επικό αγώνα εναντίον αντίπαλου ασύγκριτα ισχυροτέρου.

Οι παράγοντες του '21, αυτό που προετοίμασε την Επανάσταση του '21, είναι γνωστοί. Επιγραμματικά τους επαναλαμβάνω και τους καταθέτω. Η παράδοση του ελληνικού γένους, όχι μόνο ως συνείδηση Ιστορίας αλλά και ως κληρονομημένες και διδαγμένες υποσυνείδητες τάσεις που ξυπνούν και μας οδηγούν προς το πεπρωμένο μας, όταν χρειαστεί. Δεν ήταν όλοι οι επαναστάτες του '21 γνώστες της συνταγματικής παραδόσεως της Γαλλικής Επαναστάσεως ή της Αμερικανικής Επαναστάσεως, δεν ήταν γνώστες του Αριστοτέλη ή του Πλάτωνα, παρά την ύπαρξη του Διαφωτισμού, παρά την ύπαρξη της αρχαιολατρίας, που προετοίμασαν την Επανάσταση. Ήταν οι περισσότεροι πολύ πιο απλοί άνθρωποι

που μέσα στη συνείδησή τους δούλευε εναργώς η ανάγκη για την απελευθέρωση και η ανάγκη για τη δημιουργία ενός ελληνικού κράτους.

«Ακούω κούφια τα τουφέκια,
ακούω σμίξιμο σπαθιών,
ακούω ξύλα, ακούω πελέκια,
ακούω τρίξιμο δοντιών», γράφει ο Δ. Σολωμός στον Ύμνο εις την Ελευθερίαν.

Με τρίξιμο δοντιών, με πελέκια, με τουφέκια και σπαθιά έγινε η Επανάσταση και βεβαίως ο Διαφωτισμός, και βεβαίως η αρχαιολατρία, και βεβαίως οι πρώτοι θεσμοί έπαιξαν το ρόλο τους, αλλά τον βασικό ρόλο έπαιξε το αδάμαστο φρόνημα ενός εμπνευσμένου λαού, ο οποίος είχε μέσα του την αίσθηση της επιστροφής στο προσκήνιο της Ιστορίας.

Όταν, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, έγινε η πρώτη κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως, από τους Φράγκους, ακούστηκε σε μία από τις αυτοκρατορίες που δημιουργήθηκαν μετά την έξοδο από την Κωνσταντινούπολη των Βυζαντινών, η πρόδρομος εκδήλωση της Μεγάλης Ιδέας. Ακούστηκε πριν την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως του 1453. Από τον Θεόδωρο Α' Λάσκαρι, όταν στέφθηκε Αυτοκράτωρ στη Νίκαια το 1208: «Και των πατρίδων αύθις λαβώμεθα, ων αμαρτόντες απεσφαιρίσθημεν». Και τις πατρίδες μας θα τις ξαναπάρουμε, τις οποίες χάσαμε κάνοντας λάθη. «Και γένοιτο, Χριστέ βασιλεύ...», συμπλήρωσε.

Αυτή η συγκινητική και παρηγορητική εκδήλωση της Μεγάλης Ιδέας επί αιώνες δούλευε μέσα στη συνείδηση των Ελλήνων και όταν οι συνθήκες το επέτρεψαν, έγινε το ξέσπασμα της Επανάστασης του '21.

Η παράδοση λοιπόν του Γένους, η Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία που υπήρξε συνεκτικός ιστός, με διατήρηση της γλώσσας και της παράδοσης, και ένα υποκατάστατο κράτους, η πνευματική ηγεσία του έθνους, για τους οποίους μίλησα, όλοι αυτοί οι διδάσκαλοι του Γένους, οι οποίοι καλλιέργησαν και στην Ελλάδα και διεθνώς την ανάγκη να υπάρχει η ελληνική υπόσταση, να υπάρχει ελληνικό κράτος, η Φιλική Εταιρεία, προφανώς, με κεφαλαία γράμματα, η ακμή του ελληνικού Ναυτικού και η στρατιωτική δύναμη του Ελληνισμού μέσα από τους κλέφτες και αρματολούς ήταν οι παράγοντες που συνετέλεσαν στο ξέσπασμα της Επανάστασης.

Τα γεγονότα ξεκίνησαν με την επέλαση, με την εισβολή του Ιερού Λόχου του Υψηλάντη στην περιοχή των Παρίστριων Ηγεμονιών, στη Μολδοβλαχία. Όταν ξεκίνησε αυτό το πρώτο επαναστατικό ξέσπασμα, δημιούργησε έναν ισχυρό αντιπερισπασμό για την κήρυξη της Επανάστασης, που έγινε ένα μήνα μετά, τον Μάρτιο του 1821, στη μεσημβρινή Ελλάδα.

Φτάνουμε στα τέλη του 1821. Η Επανάσταση εδραιώνεται στη Νότια Ελλάδα και την 1η Ιανουαρίου του 1822 διατυπώνεται στην Επίδαυρο η πολιτική ύπαρξη και ανεξαρτησία του έθνους από μία Βουλή που ψηφίζει το Σύνταγμά της. Το 1822 και το 1823 έχουμε τη σταθεροποίηση της Επαναστάσεως μετά τη συντριβή του Δράμαλη και την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο από τον Κανάρη. Το 1824 σημειώνεται η πρώτη κάμψη. Έχουμε τους πρώτους εμφύλιους. Το 1825 ο Ιμπραήμ μπαίνει στην Πελοπόννησο. Το 1826 έχουμε την Έξοδο του Μεσολογγίου και τη δόξα που αυτή προκάλεσε και τον θετικό αντίκτυπο που προκάλεσε κυρίως στην Ευρώπη λόγω της τουρκικής θηριωδίας.

Το 1827 ο Καραϊσκάκης καταφέρνει να αναστήσει τον αγώνα στη Στερεά Ελλάδα. Παρά ταύτα, τα προβλήματα συνεχίζονται. Παραδίδεται η Ακρόπολη. Αρχίζει όμως αυτό που σας είπα πριν, αυτή η αδάμαστη βούληση για αγώνα -η οποία έχει φθάσει ήδη στην επταετία- να προκαλεί το ενδιαφέρον του διεθνούς διπλωματικού παράγοντα, ο οποίος πιεζόμενος και από τον φιλελληνισμό αλλά και από τα συμφέροντά του αποφασίζει να επιλύσει το θέμα της Ελληνικής Επαναστάσεως ως ένα σοβαρό ζήτημα που αφορά τη διεθνή διπλωματία.

Το 1827 έχουμε το Ναυαρίνο, για το οποίο γράφει ένας σπουδαίος και διπλωμάτης και λογοτέχνης, ο Άγγελος Βλάχος: «Όταν γύρισα στην Ελλάδα και πήγα σε προσκύνημα στο Ναυαρίνο, διέσχισα με βάρκα

τη θαλάσσια εκείνη επιφάνεια, κολυμβήθρα της ελληνικής ελευθερίας, και τα κρυστάλλινα νερά σε άφηναν να βλέπεις πλαγιασμένα μέσα στον βυθό σκαριά και κατάρτια του κάποτε πανίσχυρου οθωμανικού στόλου. Στην επιφάνεια έπαιζε ανάλαφρο αεράκι που δημιουργούσε αρίθμητα φωτεινά χαμόγελα. Κι όλη εκείνη η γαλαζόχρυση έκταση μου φαινόταν σαν τάφος, θα τολμούσα να πω, γελαστός».

Το 1828 ο Καποδίστριας. Άρδην αλλαγή του σκηνικού. Ανακαταλαμβάνεται η Στερεά Ελλάδα και τον Σεπτέμβριο του 1829 ο Δημήτριος Υψηλάντης πετυχαίνει την τελευταία νίκη των Ελλήνων έναντι τουρκικών στρατευμάτων στην Πέτρα της Βοιωτίας.

Στις 3-2-1830 στο Λονδίνο υπογράφεται η Συμφωνία που φτιάχνει την πρώτη Ελλάδα, με όριά της στη γραμμή των εκβολών του Σπερχειού και του Αχελώου. Στις 8 Απριλίου του 1830 οι πρέσβεις των τριών μεγάλων δυνάμεων επέδωσαν αντίγραφο της Συμφωνίας του Λονδίνου στην Οθωμανική Πύλη. Λίγες μέρες μετά, η Υψηλή Πύλη απεδέχθη τη Συμφωνία του Λονδίνου και αναγνώρισε και αυτή την ανεξαρτησία της Ελλάδος.

Η Βουλή των Ελλήνων, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, μετέχει σε αυτούς τους εορτασμούς και θα χαρούμε, είμαι βέβαιος -στην αρχή προσεκτικά, διαδικτυακά, αργότερα με ζωντανή παρουσία- την σπουδαία έκθεση που έχουμε ήδη ετοιμάσει, με τίτλο «Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων δύο αιώνες μετά». Την έχουμε ετοιμάσει σε δύο επίπεδα. Στο Περιστύλιο θα παρουσιαστεί η αφύπνιση του Ελληνισμού, όλα αυτά δηλαδή που οδήγησαν στο ξέσπασμα της Επανάστασης από το 1770 έως το 1821 και τα οποία έχουν να κάνουν με την αρχαιολατρία, τον φιλελληνισμό, με τον Διαφωτισμό, με την επιρροή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με την ανάγκη δηλαδή να αναστηθεί και πάλι αυτό που λεγόταν Ελλάδα μέσα στην αχανή έκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία ήταν ακόμη πανίσχυρη. Αυτά στο Περιστύλιο.

Στην Αίθουσα Τροπαίων επάνω, στην Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου δηλαδή, θα έχουμε τα διπλωματικά, στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα από την περίοδο του 1821 έως το 1833, έως δηλαδή την πρώτη και τη δεύτερη αναγνώριση της ανεξαρτησίας της Ελλάδος και την έλευση του Όθωνα. Εκεί θα παρουσιαστούν τα περισσότερα σημαντικά γεγονότα που οδήγησαν στην ανεξαρτησία.

Στο Περιστύλιο η προεργασία, στην Αίθουσα Τροπαίων οι διαδικασίες, το ξέσπασμα και η ολοκλήρωση της Επαναστάσεως.

Έχουμε ένα απίστευτο υλικό. Βλέπουμε στον Τύπο, βλέπουμε από την Επιτροπή «Ελλάδα 2021», βλέπουμε από ιδρύματα, από μουσεία, από τράπεζες, από φορείς, από τους πάντες, όλον αυτό τον καιρό να ξεδιπλώνεται αυτή η συναρπαστική περιπέτεια του έθνους μας τους τελευταίους δύο αιώνες. Είμαι βέβαιος ότι ο ελληνικός λαός, παρά την πανδημία, ειδικά αυτές τις μέρες, ειδικά την αυριανή μέρα, θα αντιληφθεί ότι τα πάντα, ακόμη και αυτή η απίστευτη δοκιμασία που περνάμε, υποκλίνονται στην τιμή αυτής της επετείου. Πρέπει να ξεπεράσουμε αυτήν την κρίση, θα την ξεπεράσουμε, αλλά πρέπει να αναλογιστούμε και πάλι, γιατί είναι αισιόδοξος αυτός ο αναστοχασμός, πώς ξεκινήσαμε, πόσο δύσκολα ξεκινήσαμε κόντρα σε κάθε πρόβλεψη και πώς καταφέραμε να είμαστε μία χώρα που μετέχει και στον ευρωπαϊκό πυρήνα και αισθάνεται ότι υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, χειροπιαστές, μπορεί να αναπτυχθεί και να ξεπεράσει ακόμη και τη σημερινή της στάθμη κατά πολύ.

Ξεκινάμε αύριο την τρίτη εκατονταετία της σύγχρονης Ελλάδος και την ξεκινάμε σε δύσκολη περίσταση, αλλά χωρίς πτοπάθεια. Την ξεκινάμε με αισιοδοξία, γνωρίζοντας, επαναλαμβάνω, πόσο δύσκολα ξεκινήσαμε και πού φτάσαμε. Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» έκανε ακριβώς αυτό το πράγμα, ύμνησε αυτό που κατακτήσαμε το 1821. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει ως ύμνο της την «Ωδή στη Χαρά» από την 9η Συμφωνία του Μπετόβεν. Και η «Ωδή στη Χαρά» είναι μόνο μουσική, δεν έχει λόγια. Γιατί ακριβώς μπορεί και η μουσική χωρίς λόγια να εμπνέει ενδεχομένως εξίσου έντονα συναισθήματα.

Στο κατώφλι λοιπόν της νέας εποχής, γνωρίζοντας την Ιστορία μας, υπερήφανοι για την Ιστορία μας, μπορούμε να διεκδικούμε και να πετυχαίνουμε και την προστασία της πολύτιμης ελευθερίας, αλλά και να διεκδικούμε και να κατακτούμε την ευημερία, την προκοπή, την ωδή στη χαρά, την οποία κάθε Ελληνίδα και κάθε Έλληνας δικαιούται.

Χρόνια πολλά για αύριο και να είστε όλες και όλοι βέβαιοι ότι παρά τη συγκυρία, παρά τις δυσκολίες, παρά αυτή την απίστευτη, αλλόκοτη περιπέτεια που περνάμε, δεν συσκοτίζεται, δεν μειώνεται, δεν μικραίνει, δεν περιθωριοποιείται η αυριανή επέτειος. Κάθε Ελληνίδα και κάθε Έλληνας την κρατάει στην καρδιά του σαν φυλαχτό για να τον βοηθήσει στα επόμενα βήματα, που θα είναι, μπορεί να είναι και πρέπει να είναι, βήματα διασφάλισης των όσων πετύχαμε, αλλά και βήματα περισσότερων κατακτήσεων, βήματα από την ελευθερία προς τη χαρά.

Χρόνια πολλά!»

Αναγνωρίζοντας…

Η έκθεση *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά*, με την οποία το Ελληνικό Κοινοβούλιο εορτάζει και τιμά την ιστορική επέτειο των 200 χρόνων από την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης, επελέγη να εγκαινιαστεί στις 19 Απριλίου 2021, κατά την θεσπισμένη από την Ελληνική Βουλή ως Ημέρα Φιλελληνισμού (προς τιμήν του λόρδου Βύρωνα, που απεβίωσε στις 19 Απριλίου 1824 στο Μεσολόγγι). Κι αυτό γιατί η Ελληνική Παλιγγενεσία δεν αποτελεί μόνον εθνικό γεγονός ύψιστης σημασίας, αλλά ταυτοχρόνως κι ένα ευρωπαϊκό και διεθνές γεγονός υψηλού συμβολισμού. Η επετειακή έκθεση της Βουλής, ως όφειλε, είναι η μεγαλύτερη ανάλογη που έχει ποτέ διοργανώσει, με 367 φορητά εκθέματα να συνομιλούν με το μοναδικό τοιχογραφικό σύνολο, τη Ζωφόρο της Επανάστασης και τα Μετάλλια των Ηρώων, που κοσμεί την ιστορική Αίθουσα Τροπαίων και Υπασπιστών.

Για την άρτια οργάνωση και παρουσίαση της έκθεσης εργάστηκαν εντατικά και επί μακρόν τόσο τα στελέχη της Βουλής, όσο και αρκετοί εξωτερικοί συνεργάτες, τους οποίους επιθυμώ και από εδώ να ευχαριστήσω και να συγχαρώ.

Θερμές ευχαριστίες προς τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής της Έκθεσης, τον ακαδημαϊκό Πασχάλη Κιτρομηλίδη, ομότιμο καθηγητή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών, την κ. Μαρία Ευθυμίου, καθηγήτρια στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών, και τον κ. Αντώνη Κλάψη, επίκουρο καθηγητή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για την επιστημονική εποπτεία της έκθεσης.

Ομοίως, πολλές ευχαριστίες οφείλονται προς την Οργανωτική Επιτροπή, με Πρόεδρο την κ. Ντόλλυ Πετρούλα, Προϊσταμένη του Γραφείου Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων και μέλη τους κ.κ. Γ. Αγγελόπουλο, Προϊστάμενο της Γενικής Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διοίκησης, Βιβλιοθήκης & Εκδόσεων, Έλλη Δρούλια, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης, και Άγγελο Κοντογιάννη-Μάνδρο, επιστημονικό σύμβουλο του Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων, για τον άριστο συντονισμό των εργασιών προετοιμασίας.

Επίσης, εγκάρδιες ευχαριστίες ανήκουν στους Επιμελητές της Έκθεσης, Δρ. Θοδωρή Κουτσογιάννη και Δρ. Μαρία Καμηλάκη, στελέχη της Διεύθυνσης Βιλβιοθήκης της Βουλής, οι οποίοι, μέσα από την έρευνα, την επιλογή και την τεκμηρίωση των εκθεμάτων, εικαστικών και κειμενικών, μας προσφέρουν ένα εκθεσιακό αποτέλεσμα αντάξιο της υψηλής περίστασης.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλες τις εμπλεκόμενες στη διοργάνωση Υπηρεσίες της Βουλής των Ελλήνων και τους υπαλλήλους τους, οι οποίοι συστρατεύθηκαν προς τον κοινό στόχο, υπό συνθήκες πρωτοφανείς λόγω της πανδημίας.

Σε ό,τι αφορά τους εξωτερικούς συνεργάτες, οι οποίοι στάθηκαν αρωγοί στο εγχείρημά μας, τους ευχαριστώ και τους συγχαίρω όλους για την άψογη συνεργασία και το άρτιο αποτέλεσμα.

Ιδιαιτέρως ωστόσο θέλω να ευχαριστήσω το Κοινωφελές Ίδρυμα «Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης» και προσωπικώς τον Πρόεδρό του, κ. Αντώνη Σ. Παπαδημητρίου, για την γενναιόδωρη αποκλειστική δωρεά του νέου εκθεσιακού εξοπλισμού, μουσειακών προδιαγραφών, που θα φιλοξενήσει τα τεκμήρια της παρούσας έκθεσης, αλλά και πολλών αναλόγων για πολλά χρόνια στο μέλλον.

Θερμές ευχαριστίες τείνω και προς τους ιδιώτες συλλέκτες, οι οποίοι ευγενώς μας παραχώρησαν σπάνια τεκμήρια υψηλής ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας, εμπλουτίζοντας το εκθεσιακό υλικό: τον κ. Μιχάλη Βαρκαράκη, για την πολυάριθμη σειρά από μοναδικά φιλελληνικά έργα της Συλλογής Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη· το Ίδρυμα Ευαγγέλου Αβέρωφ-Τοσίτσα, για τους τρεις εμβληματικούς πίνακες ζωγραφικής από την Πινακοθήκη Αβέρωφ του Μετσόβου· τις ιστορικές οικογένειες Τομπάζη και Ζαΐμη, και τους απογόνους της Συλλογής Βασίλη Κορκολόπουλου, για τα κειμήλια και τα όπλα του Αγώνα· τους συλλέκτες Μιχάλη Νταή και Ηλία Μπουμπουρή.

Η Βουλή των Ελλήνων έχει τη μεγάλη χαρά και την ιδιαίτερη τιμή να φιλοξενεί, στο πλαίσιο της έκθεσης, στον χώρο του Περιστυλίου της Ολομέλειας, στο ισόγειο του Μεγάρου της Βουλής, ένα μοναδικό καλλιτέχνημα, τον μνημειακό τοιχοτάπητα με τη «Σχολή των Αθηνών» φιλοτεχνημένο από το εργαστήριο Gobelins, που ευγενικά μας έστειλε ο Προέδρος της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης κ. Richard Ferrand, ως δείγμα φιλίας και τιμής του γαλλικού λαού. Τον ευχαριστώ προσωπικώς και όλως ιδιαιτέρως, και επιθυμώ να επιβεβαιώσω με τη σειρά μου την ιστορική και ισχυρή ελληνογαλλική φιλία, και στο παρόν.

Κωνσταντίνος Αν. Τασούλας
Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

Η συμπλήρωση των 200 ετών από την Ελληνική Επανάσταση αποτελεί ένα βαρύ ιστορικό ορόσημο και μια σπάνια ευκαιρία να αναστοχαστούμε πάνω σε αυτή την πλούσια διαδρομή και τα διδάγματα που μας προσφέρει. Η ιστορία μας άλλωστε είναι ο καλύτεροςοδηγός για το παρόν και το μέλλον. Είναι το υλικό, αξιακό και ευρύτερο πολιτιστικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο καλούμαστε να διαμορφώσουμε τη σύγχρονη Ελλάδα. Η διαδρομή που διανύθηκε από τα πρώτα σκιρτήματα του αγώνα τον Μάρτιο του 1821 μέχρι και σήμερα δεν ήταν στρωμένη με ροδοπέταλα. Η πατρίδα μας γνώρισε καταστροφές αλλά- και θριάμβους. Μεγάλες στιγμές ενότητας και μεγαλείου που την έφεραν στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής ιστορίας αλλά και διαιρέσεις που την καθήλωσαν.

Για να προχωρήσουμε στο αύριο πρέπει να υπερβούμε τις αδυναμίες μας και να διατηρήσουμε τις αξίες και τις ιδέες που μας έκαναν να ξεχωρίσουμε. Που μας έδωσαν μια ξεχωριστή θέση στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και αποτελούν τη σφραγίδα του ελληνικού πνεύματος· την ελευθερία, τη δημοκρατία, τη διαρκή αναζήτηση της καινοτομίας, την οξυδέρκεια και την τόλμη που αυτή απαιτεί. Αυτά ήταν τα συστατικά που έκαναν τους Έλληνες πρωτοπόρους και την Ελλάδα συμμέτοχο και συν-διαμορφωτή της σύγχρονης Ευρωπαϊκής ιστορίας.

Υπήρξαμε άλλωστε η πρώτη χώρα που απέκτησε την ανεξαρτησία της από τον Οθωμανικό ζυγό, η πρώτη χώρα που όρθωσε επιτυχώς ανάστημα στις δυνάμεις του Άξονα, που έγινε το 10ο κράτος–μέλος της Ε.Ο.Κ. υπό πολύ ιδιαίτερες συνθήκες, ενώ διαδραματίσαμε κομβικό ρόλο τόσο στη διεύρυνση της ΕΟΚ, όσο και στη συγκρότηση της ΟΝΕ λίγο αργότερα. Διακόσια χρόνια μετά την Ελληνική Επανάσταση, η Ελλάδα εξακολουθεί να πρωταγωνιστεί στο διεθνές γίγνεσθαι και να ακτινοβολεί στο πεδίο των γραμμάτων και των επιστημών.

Όσα πετύχαμε και όσα θα πετύχουμε στο μέλλον είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη θυσία και τον αγώνα εκείνων που οραματίστηκαν την ελευθερία και θεμελίωσαν το σύγχρονο ελληνικό κράτος σε πείσμα των καιρών. Σε αυτούς είναι αφιερωμένη η έκθεση της Βουλής των Ελλήνων, που στόχο έχει την ανάδειξη του έργου και της διαδρομής τους. Θέλω να πιστεύω ότι, όσα θα δουν και θα διαβάσουν οι επισκέπτες της εκθέσεως και οι αναγνώστες του τόμου αυτού, θα αποτελέσουν εφαλτήριο βαθύτερης αυτογνωσίας αλλά και εποικοδομητικού ιστορικού αναστοχασμού.

Χαιρετισμός

Γεώργιος Μυλωνάκης
Γενικός Γραμματέας της Βουλής των Ελλήνων

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συντελεστές της έκθεσης για το άρτιο της διοργάνωσης και να αναφερθώ εν τάχει σε κάποια έργα ιδιαίτερης αξίας που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια της προετοιμασίας της. Για την διοίκηση του Κοινοβουλίου, ο στόχος ήταν, οι επετειακοί εορτασμοί για τα 200 χρόνια από την Εθνική Παλιγγενεσία να συνοδευτούν από έργα μόνιμου χαρακτήρα και υψηλής προστιθέμενης αξίας για τη λειτουργία της Βουλής.

Σε αυτό το πλαίσιο, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάδειξη και συντήρηση της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, της ιστορικότερης του Μεγάρου και της μόνης που φέρει πλήρως τον αρχικό της διάκοσμο. Προκειμένου να επιτευχθούν οι κατάλληλες συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας για την ασφαλή διατήρηση των εκθεμάτων, έγινε αλλαγή των κουφωμάτων και του συστήματος κλιματισμού. Έγιναν επίσης εργασίες αποκατάστασης στις μαρμάρινες επιφάνειες και το ζωγραφικό διάκοσμο.

Εκπονήθηκε και υλοποιήθηκε ειδική φωτιστική μελέτη προς ανάδειξη της ζωφόρου και των μεταλλίων που κοσμούν την αίθουσα, έργα εμβληματικά, των αρχών της δεκαετίας του 1840, που αποτελούν την πρώτη πλήρη αναπαράσταση των γεγονότων και απόδοση των πρωτεργατών της Ελληνικής Επανάστασης.

Υπήρξε επίσης ειδική μέριμνα για την ανανέωση του εκθεσιακού εξοπλισμού του Μεγάρου και τη χρήση νέων τεχνολογιών, προκειμένου τα εκθέματα να είναι καθολικά προσβάσιμα. Η Βουλή διαθέτει πλέον μια υπερσύγχρονη διαδραστική τράπεζα στην οποία ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τις λεπτομέρειες της ζωφόρου αλλά και να προσεγγίσει τα γεγονότα της περιόδου μέσα από ειδικές εκπαιδευτικές εφαρμογές. Η δημιουργία, τέλος, ψηφιακής πλατφόρμας εικονικής περιήγησης (3D Tour) παρέχει για πρώτη φορά τη δυνατότητα απομακρυσμένης πρόσβασης από κάθε γωνία της Ελλάδος, τόσο στην έκθεση, όσο και σε εμβληματικούς χώρους του Κοινοβουλίου.

Υπό μία έννοια, αυτές είναι και οι αξίες που πρεσβεύει σήμερα η Βουλή των Ελλήνων με την έκθεση για τα 200 χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης· το σεβασμό και τον βαθύ αναστοχασμό πάνω στα διδάγματα της ιστορίας μας από τη μια πλευρά, την καινοτομία και την προσβασιμότητα από την άλλη.

Παρελθόν, παρόν και μέλλον σε έναν ποικιλόχρωμο ιστορικό καμβά που αναδεικνύει τους αγώνες αλλά και την ομορφιά του Ελληνισμού.

Α.ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.
Π.ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ.
ΓΕΡΜΑΝΟΣ.
ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.
ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.
ΤΟΜΠΑΖΗΣ.
ΜΙΑΟΥΛΗΣ.
ΣΑΧΤΟΥΡΗ.
ΤΖΑΜΑΔΟΣ.
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ.
ΜΕΤΑΞΑΣ.
ΚΩΛΕΤΗΣ.
ΖΑΪΜΗΣ.
ΚΑΝΑΡΗΣ.
Μ.ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ.
ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ.
Δ.ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.
ΔΙΑΚΟΣ.
ΤΖΑΒΕΛΑΣ.
ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ.
ΚΡΙΕΖΗΣ.
ΚΟΥΡΜΟΥΛΗΣ.
ΛΟΝΤΟΣ.
ΕΛΙΣΚΟΛΟΣ.
ΝΗΚΙΤΑ.
Χ.ΜΙΧΑΛΗΣ.
ΦΑΒΙΕΡΟΣ.
ΧΑΣΤΙΓΓΣ.
ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ.
ΒΥΡΩΝ.
ΝΟΡΜΑΝΝ.

Αντικρίζοντας την Ελευθερία μέσα από μοναδικά εκθέματα της Βουλής των Ελλήνων

Η συμπλήρωση 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821 αποτελεί ιστορικό ορόσημο τιμής, μνήμης και αναστοχασμού, όχι μόνο για την πορεία της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους, αλλά και για τον σχεδιασμό του μελλοντικού της βηματισμού. Η ιδιαίτερη συγκυρία της εθνικής αυτής επετείου έχει εμπλουτίσει τον εγχώριο και διεθνή δημόσιο λόγο με σημαντικές επιστημονικές, καλλιτεχνικές και εκπαιδευτικές συμβολές, σε πείσμα των περιοριστικών συνθηκών που επιβάλλει η τρέχουσα υγειονομική κρίση. Σε αυτό τον χάρτη εθνικής αυτογνωσίας έρχεται να προστεθεί μία ακόμη νησίδα, η έκθεση *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά.*

Συναισθανόμενοι το βάρος της ευθύνης που συνεπάγεται η ανάληψη της επιμέλειας ενός τόσο εμβληματικού πολιτιστικού γεγονότος, ο σχεδιασμός της Έκθεσης ξεκίνησε πολύ καιρό πριν. Όταν αρχίσαμε πρωτόλεια να επεξεργαζόμαστε ιδέες και σκέψεις αναφορικά με την κεντρική δημιουργική ιδέα (concept), κοινή βούλησή μας ήταν το εκθεσιακό αφήγημα να συγκεντρώνει τα εξής στοιχεία: πρωτοτυπία, μοναδικότητα, υψηλό επιστημονικό επίπεδο, σύγχρονη μουσειολογική και μουσειογραφική οπτική, υβριδικότητα και αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων, ανάλαφρη αισθητική και προσιτή γλώσσα επικοινώνησης. Αυτές οι αρχές κατηύθυναν και όλη τη μετέπειτα εργασία μας κατά τη μορφοποίηση του εκθεσιακού περιεχομένου. Σε στενή συνεργασία και συνδυάζοντας τις ειδικότητές μας, επελέγησαν εικαστικά και κειμενικά τεκμήρια υψηλής ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας, προκειμένου να ανασυντεθεί με νοηματική ενάργεια αλλά και συναισθηματική έκφραση το υπέρτατο αγαθό της Επανάστασης του 1821, η Ελευθερία, προσφέροντας στους επισκέπτες και τις επισκέπτριες προνομιακή πρόσβαση στα γεγονότα που οδήγησαν στην κατάκτησή της.

ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΚΕΠΤΙΚΟ – ΟΙ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Σε ό,τι αφορά τον βασικό νοηματικό ιστό, αυτός ήταν σχεδόν αυτονόητος από την αρχή: η ζωφόρος της ιστορικής Αίθουσας Τροπαίων (νυν Αίθουσα «Ελευθέριος Βενιζέλος»), στον πρώτο όροφο του Μεγάρου της Βουλής, στην οποία απεικονίζονται σημαντικά πολεμικά και διπλωματικά γεγονότα από το 1821 έως και το 1833. Πρόκειται για ένα εικαστικό μνημείο που δεν έχει αναδειχθεί per se επαρκώς• ένα μοναδικό καλλιτέχνημα του Κοινοβουλίου, άρρηκτα δεμένο με την ιστορία και τις χρήσεις του κτηρίου• μια διακοσμητική παρέμβαση με βαρύνουσα καλλιτεχνική και ιστορική αξία ως πρώτη επίσημη-θεσμική απεικόνιση σκηνών και μορφών του Αγώνα, και μάλιστα με χρονική εγγύτητα προς τα αναπαριστώμενα γεγονότα (1842-43)• μια εικαστική δημιουργία για την Ελληνική Επανάσταση ιδωμένη υπό το βλέμμα του άλλου, καθώς εμπνευστής και αναθέτης υπήρξε ο Βαυαρός βασιλιάς Λουδοβίκος Α΄ και σχεδιαστής ο επίσης Βαυαρός καλλιτέχνης Ludwig Michael von Schwanthaler, λεπτομέρεια που προσφέρεται για κριτική ανάλυση των προσλήψεων του Αγώνα.

Από τη στιγμή που έγινε η κομβική αυτή επιλογή, εν συνεχεία ξεκίνησε η έρευνα για τον εντοπισμό εποπτικού υλικού για την εικαστική και κειμενική τεκμηρίωση καθεμιάς από τις 20 παραστάσεις της ζωφόρου της Επανάστασης, επιχειρώντας μια πολυτροπική και πολυπρισματική προσέγγιση. Οι παραστά-

σεις που λειτούργησαν ως πρώτη ύλη ταυτίζονται ως εξής: 1. *Ο όρκος των Επαναστατών Ελλήνων στη Βοστίτσα*, 2. *Η εξέγερση των Ελλήνων στην Πάτρα*, 3. *Συνέλευση στην Καλαμάτα*, 4. *Η δόξα του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄*, 5. *Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων*, 6. *Νίκες των Ελλήνων στη στεριά και στη θάλασσα*, 7. *Η Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο*, 8. *Ο Κανάρης πυρπολεί τον τουρκικό στόλο στη Χίο*, 9. *Ο Μαυροκορδάτος υπερασπίζεται το Μεσολόγγι*, 10. *Ο Μπότσαρης επιτίθεται στο στρατόπεδο των Τούρκων στο Καρπενήσι*, 11. *Νίκη αιωρείται πάνω από βυθισμένα πλοία*, 12. *Λεηλασία της Πελοποννήσου από τον Ιμπραήμ πασά*, 13. *Προσωποποίηση της πόλης του Μεσολογγίου*, 14. *Η Συνθήκη του Λονδίνου*, 15. *Νίκη των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων στη θάλασσα*, 16. *Η ναυμαχία του Ναυαρίνου*, 17. *Προσωποποίηση της Ελλάδας*, 18. *Η ίδρυση από τον Καποδίστρια του «Πανελληνίου»*, 19. *Ο Λουδοβίκος Α΄ παρουσιάζει τον Όθωνα στους Έλληνες απεσταλμένους στο Μόναχο*, 20. *Η άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο*.

Αν και κατευθυντήρια αρχή για τη συμπερίληψη ή μη ενός τεκμηρίου στην Έκθεση υπήρξε ο βαθμός συσχέτισης με κάποιο από τα παραπάνω θέματα, σε ορισμένες περιπτώσεις «ανοίξαμε» τον φακό, για να φωτίσουμε το ευρύτερο συγκείμενο: με αφορμή, για παράδειγμα, την αναπαριστώμενη στη Ζωφόρο Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου, αναφερθήκαμε ευρύτερα στους θεσμούς και τις διαδικασίες συγκρότησης κράτους που προέκυψαν μέσα από τις Εθνοσυνελεύσεις και τα Συντάγματα• αντιστοίχως, με επίκεντρο την εικονιζόμενη στη Ζωφόρο υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827, έγινε ευρύτερη αναφορά στις διπλωματικές παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων στην ελληνική υπόθεση. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οι 20 παραστάσεις της Ζωφόρου υπήρξαν το πρόπλασμα του εκθεσιακού αφηγήματος, αναδεικνύοντας τις εντυπωσιακές αυτές νωπογραφίες σε «ομιλούντα» τεκμήρια της Έκθεσης.

Σε άρρηκτη ενότητα με το παραπάνω μνημειακό σύνολο τοιχογραφιών, βρίσκεται ένα δεύτερο, οι προσωπογραφίες δεκατεσσάρων (14) αγωνιστών-πρωτεργατών της Ελληνικής Επανάστασης, που κοσμούν τη μικρότερη, διαδοχική Αίθουσα Υπασπιστών του Μεγάρου της Βουλής. Οι κυκλικού σχήματος παραστάσεις («μετάλλια») συγκροτούν ένα θεσμικό «Ηρώον», που περιλαμβάνει τους Γ. Κουντουριώτη, Π. Μαυρομιχάλη, Ρήγα, Αλ. Υψηλάντη, Θ. Κολοκοτρώνη, Π.Π. Γερμανό, Α. Ζαΐμη, Γ. Καραϊσκάκη, Α. Τσαμαδό, Α. Μιαούλη, Δημ. Υψηλάντη, Ν. Αποστόλη, Π. Μπόταση, F.A. Hastings. Εκτός από αυτούς τους 14, που εξαρχής συμπεριελήφθησαν σε αυτό το πάνθεον, με όλη την ιδεολογική πληροφορία που ενέχει η εν λόγω επιλογή, το «Ηρώον» συμπληρώθηκε και με άλλους πρωταγωνιστές της εποχής, εκ των πραγμάτων ενδεικτικά και αντιπροσωπευτικά, όπως είναι οι Ι. Μακρυγιάννης και Γ. Τομπάζης, οι ηρωίδες Λ. Μπουμπουλίνα και Μ. Μαυρογένους, αλλά και οι φιλέλληνες Βύρων, Ch. N. Fabvier και Th. Gordon, οι οποίοι με τη σειρά τους λειτουργούν μετωνυμικά για το σύνολο των επωνύμων και ανωνύμων που ρίχτηκαν στον αγώνα για τη Λευτεριά.

Επομένως, τον αφηγηματικό καμβά της Έκθεσης *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά* τον «πρότεινε» το ίδιο το κτήριο της Βουλής, ως ζωντανός οργανισμός στον οποίο αποτυπώνεται η ζώσα ιστορία του ελληνικού κράτους. Η δική μας η αποστολή ήταν να φέρουμε τα απεικονισμένα πρόσωπα και γεγονότα στο προσκήνιο, οδηγώντας την εκθεσιακή εξιστόρηση από την ενσυναισθητική αυτοψία στη συναισθηματική κορύφωση και καθιστώντας τους επισκέπτες και τις επισκέπτριες της Έκθεσης αυτόπτες μάρτυρες του αγώνα για την Ελευθερία.

Για λόγους διευκόλυνσης της πρόσληψης, αλλά και κατασκευής μιας κατά το δυνατόν ολοκληρωμένης και συνεκτικής αφήγησης, ο κεντρικός αυτός κορμός πλαισιώθηκε από μια σειρά από άλλες θεματικές ενότητες, που συνολικά εντάχθηκαν στην εκπονηθείσα από τους Επιμελητές μουσειολογική μελέτη, σε συνεργασία με τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής της Έκθεσης, τον ακαδημαϊκό Πασχάλη Κιτρομηλίδη, ομότιμο καθηγητή στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών, την κ. Μαρία Ευθυμίου, καθηγήτρια στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίων Αθηνών, και τον κ. Αντώνη Κλάψη, επίκουρο καθηγητή

στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου – τους ευχαριστούμε από καρδιάς για την επιστημονική τους καθοδήγηση.

Αρχικά, κρίθηκε σκόπιμη η συμπερίληψη ενότητας-προπομπού στο Περιστύλιο, στο ισόγειο του Μεγάρου της Βουλής. Πρόκειται για τον ανοικτό χώρο έξωθεν της Αίθουσας Ολομέλειας του Κοινοβουλίου, που έχει αξιοποιηθεί για εκθέσεις ιστορικού περιεχομένου και παλαιότερα, αλλά ιδίως από το 2014 και εξής συστηματικά. Η φιλοξενούμενη στο Περιστύλιο έκθεση εισάγει ομαλά στην κυρίως έκθεση της Αίθουσας Τροπαίων και Υπασπιστών, σκιαγραφώντας το ιστορικο-πολιτισμικό, πνευματικό και ευρύτερα ιδεολογικό πλαίσιο εντός του οποίου ξεσπά η Ελληνική Επανάσταση, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την προσφορά δύο διαφοροποιημένων ομάδων που συνέβαλαν καίρια στην ευόδωση των στόχων της Επανάστασης: τους ξένους αρχαιολάτρες, που, μέσω των καταγραφών τους σε εικαστικά έργα τέχνης και εκδόσεις, γνωστοποιούν στη δυτική Ευρώπη το αίτημα των Νεοελλήνων για ελευθερία και προετοιμάζουν το κίνημα του Φιλελληνισμού (ενότητα Ι.1 Από την Αρχαιολατρία στον Φιλελληνισμό), και τους Έλληνες λογίους-κοινωνούς του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που με τη διδασκαλία τους διαδίδουν στον υπόδουλο ελληνισμό μηνύματα εθνεγερτικά, συμβάλλοντας την πατριωτική συνειδητοποίηση των Ελλήνων (ενότητα Ι.2 Από τον Διαφωτισμό στον Πατριωτισμό). Πρόκειται για την «Αφύπνιση του Ελληνισμού» (Ι) κατά την προεπαναστατική περίοδο (1770-1820), η οποία αποσκοπεί στο να εισαγάγει τον θεατή νοηματικά στο συνολικό θέμα της ελληνικής Παλιγγενεσίας, από τη ζύμωσή της ήδη κατά τον 18ο αιώνα μέχρι και την προοδευτική κορύφωσή της, πλησιάζοντας προς το 1821.

Η αφήγηση των διαδικασιών προπαρασκευής συνεχίζεται και στον πρώτο όροφο, στην ενότητα «Πρελούδιο: Η προετοιμασία του Αγώνα», όπου γίνεται αναφορά στη δράση της Φιλικής Εταιρείας. Επίσης, λίγο πριν από την είσοδό του στην κυρίως Έκθεση, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να επισκοπήσει επιλεγμένα γεγονότα της Επανάστασης μέσα από χαρτογραφικό χρονολόγιο, το οποίο του προσφέρει ένταξη στον χώρο και τον χρόνο των γεγονότων που θα αντικρίσει στη συνέχεια της Έκθεσης.

Συνολικά η Αίθουσα Τροπαίων και Υπασπιστών αποτελεί το καθαυτό μέρος της Έκθεσης, εξιστορώντας «Αποτυπώματα της Παλιγγενεσίας».

Η φιλοξενούμενη στη μεγαλοπρεπή Αίθουσα Τροπαίων κυρίως έκθεση διαμορφώθηκε σε «Σκηνές και μορφές της Ελευθερίας» (ΙΙ) και επιμερίστηκε σε 6 υποενότητες: η πρώτη μεγάλη ενότητα παρακολουθεί την έκρηξη της Επανάστασης κατά τους πρώτους μήνες του 1821 (Ιανουάριος – Απρίλιος), σε πολλαπλά σημεία του ελλαδικού χώρου, αλλά και εκτός αυτής, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (ενότητα ΙΙ.1Η έκρηξη της Επανάστασης). Στη συνέχεια, με αφετηρία την πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (21 Δεκεμβρίου 1821 – 16 Ιανουαρίου 1822), ως πρώτη θεσμική συγκρότηση της επαναστατημένης Ελλάδας, παρουσιάζονται τα συνταγματικά κείμενα των Εθνοσυνελεύσεων της επαναστατικής περιόδου (ενότητα ΙΙ.2 Εθνοσυνελεύσεις και Συντάγματα). Η τρίτη ενότητα παρακολουθεί τις εξελίξεις κατά τα έτη 1822 και 1823, οπότε εδραιώνεται ο Αγώνας στην κεντρική και νότια Ελλάδα, ενώ συγχρόνως εκδηλώνεται έξωθεν ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα στον επαναστατημένο ελλαδικό χώρο (ενότητα ΙΙ.3 Η εδραίωση του Αγώνα). Κατόπιν, ακολουθούν οι έντονες αναταράξεις, με τους εμφυλίους πολέμους που θα κορυφωθούν το 1826 με την εισβολή του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και την ηρωική πτώση του Μεσολογγίου (ενότητα ΙΙ.4 Κρίσιμες καμπές). Η πέμπτη ενότητα εξετάζει τις διπλωματικές παρεμβάσεις των ξένων δυνάμεων, ιδίως το 1827, με κομβικές εξελίξεις τη Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου) και την αποφασιστική ναυμαχία του Ναυαρίνου (20 Οκτωβρίου), ορόσημο για τη θετική έκβαση της Επανάστασης (ενότητα ΙΙ. 5 Διπλωματικές παρεμβάσεις). Η τελευταία εκθεσιακή ενότητα εστιάζει στην απελευθέρωση της Ελλάδας, με την ίδρυση του Πανελληνίου από τον πρώτο κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, το 1828, και αργότερα με την έλευση του Όθωνα, το 1833, ως πρώτου βασιλιά των Ελλήνων (ενότητα ΙΙ. 6 Η απελευθέρωση). Επιπλέον αυτών των βασικών έξι ενοτήτων σε συνάρτηση με τη Ζωφόρο, στην ίδια Αίθουσα Τροπαίων παρουσιάζονται δύο μεγάλες θεματικές ενότητες, μία για τη σύσταση του ελληνικού κράτους, σε επίπεδο

θεσμικό, με τη συγκρότηση διοίκησης και στρατού, λειτουργιών οικονομίας και παιδείας (ενότητα ΙΙ.7 Η συγκρότηση του Κράτους), και μία για τη διάδοση του Φιλελληνισμού και την αποφασιστική συμβολή του στην επιτυχία της ελληνικής υπόθεσης (ενότητα ΙΙ.8 Το φαινόμενο του Φιλελληνισμού). Επιπλέον, ως εμβόλιμη και καταληκτήρια, παρουσιάζεται μία ενότητα με σημαντικά έργα τέχνης, ευρωπαϊκά και ελληνικά, που παρουσιάζουν την εικαστική αποτύπωση της Ελληνικής Επανάστασης κατά τρόπο εμβληματικό και σε βάθος χρόνου (ενότητα ΙΙ.9 Η εικαστική μνημείωση του Αγώνα).

Τέλος, η αίθουσα Υπασπιστών μετασχηματίστηκε σε Ηρώον του Αγώνα (ΙΙΙ), στο οποίο συντελείται η εξοικείωση των επισκεπτών με τους λόγους και τις πράξεις των πρωταγωνιστών του, αλλά επιχειρείται και ευρύτερη ανασύνθεση του αξιακού και συμβολικού πλαισίου εντός του οποίου εγγράφεται η δράση τους. Οι ήρωες του «ξίφους» (ενότητες ΙΙΙ.1-9), που πήραν στα χέρια γιαταγάνια και τουφέκια, ενώνουν τις δυνάμεις τους με τους ήρωες της «γραφίδας» (ενότητα ΙΙΙ.10), οι οποίοι με πολιτικά φυλλάδια εθνεγερτικού περιεχομένου, δοκίμια πατριωτικού χαρακτήρα και λογοτεχνικά έργα έδωσαν τον δικό τους ωφέλιμο αγώνα, κι από κοινού μας χάρισαν το πολύτιμο αγαθό της Ελευθερίας.

Αποχωρώντας ο θεατής από τον εκθεσιακό χώρο, ως «Αποχαιρετισμό στα όπλα», απαντά ορισμένα κείμενα και εικόνες των ετών αμέσως μετά την Επανάσταση, που εξυμνούν και κατοχυρώνουν ιστορικά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, με νωπές ακόμη τις μνήμες του.

Συνολικά, οι μεγάλες και οι επιμέρους θεματικές ενότητες αποσκοπούν στην ολόπλευρη ανάδειξη όλων των κρίσιμων παραμέτρων σε αυτήν τη σύνθετη πορεία του Ελληνισμού προς την ελευθερία, διαμορφώνοντας μια πολυεπίπεδη εκθεσιακή αφήγηση, η οποία χωροταξικά και νοηματικά αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα, σε τρεις ουσιαστικά αίθουσες και αντίστοιχες μεγάλες ενότητες, ενώ αρκετές ακόμη υπο-ενότητες και ειδικές θεματικές την πλαισιώνουν πολυπρισματικά.

Προγραμματικά τέθηκε ως terminus ante quem για το εκθεσιακό αφήγημα και το τεκμηριωτικό του υλικό το 1834, έτος μεταφοράς της πρωτεύουσας στην Αθήνα, έτσι ώστε οι παρατιθέμενες πηγές να είναι κατά το δυνατόν εγγύτερες προς τα ιστορούμενα γεγονότα, μεταφέροντας στον επισκέπτη και την επισκέπτρια τον σχεδόν συγχρονικό τους απόηχο και αναδεικνύοντας τις πρώιμες προσλήψεις της Επανάστασης.

Μια άλλη μεθοδολογική επιλογή αφορά την παρουσία στην Έκθεση μόνο πρωτότυπων, αυθεντικών τεκμηρίων, χωρίς καθόλου ψηφιακές αναπαραγωγές, ασχέτως της σπουδαιότητάς τους. Με αυτό το σκεπτικό, 367 μοναδικά φορητά τεκμήρια έρχονται σε «συνομιλία» με το μνημειακό σύνολο νωπογραφιών του Μεγάρου της Βουλής, προκειμένου να «ζωντανέψουν» με κείμενο και εικόνα την πορεία των Ελλήνων για την κατάκτηση της Ελευθερίας.

Σε ό,τι αφορά την τυπολογία των εκθεμάτων, σημαντικό ποσοστό του εκθεσιακού υλικού κατέχουν τα έργα τέχνης και η εικονογραφία κάθε είδους: πίνακες ζωγραφικής και χαρακτικά, αγαλματίδια και μετάλλια, καθώς και εικαστικά καλλιτεχνήματα – όπως διακοσμητικά βάζα, πιάτα και ωρολόγια – εικονογραφούν σκηνές από τις μάχες και τους πρωταγωνιστές τους. Τα πλείστα αυτών των εικαστικών τεκμηρίων, σημαντικής όχι μόνον ιστορικής αλλά και καλλιτεχνικής αξίας, είναι παράγωγα του φιλελληνικού κινήματος, όπως αυτό αναπτύχθηκε ιδίως κατά το β΄ τέταρτο του 19ου αιώνα και εξής. Πολλά από αυτά τα εκθέματα προέρχονται από τη Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, ενώ σημαντικό αριθμό επιλεγμένων κομματιών, αντιπροσωπευτικών της διάχυσης της φιλελληνικής τέχνης στο ευρωπαϊκό κοινό, δάνεισε γενναιόδωρα στην Έκθεση η περίφημη Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη, που από μόνη της συγκροτεί ουσιαστικά ένα μοναδικό θεματικό μουσείο. Εκφράζουμε τις εγκάρδιες ευχαριστίες μας προσωπικά στον άοκνο συλλέκτη και θερμό ευπατρίδη κ. Μιχάλη Βαρκαράκη. Μεμονωμένα έργα τέχνης, απαραίτητα για την μουσειακή αφήγηση, δάνεισαν οι κ.κ. Μιχάλης Νταής και Ηλίας Μπουμπουρής, στους οποίους εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας.

Ξεχωριστή θέση στο εικαστικό υλικό κατέχουν ασφαλώς δύο εμβληματικά έργα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί στο Περιστύλιο, εκφράζοντας με τον πλέον εύγλωττο τρόπο τον διάλογο μεταξύ ξένων αρχαιολατρών και Ελλήνων Διαφωτιστών: αφενός ο εντυπωσιακός γαλλικός νεοκλασικός τοιχοτάπητας με τη «Σχολή των Αθηνών», ευγενικό δάνειο του Προέδρου της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης προς τη Βουλή των Ελλήνων, και αφετέρου η Χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή, ιστορικό κειμήλιο της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

Στο κειμενικό υλικό έχουν συμπεριληφθεί έγγραφα, σπάνια βιβλία, κυρίως εικονογραφημένες εκδόσεις και πολιτικά φυλλάδια, εφημερίδες του Αγώνα και χάρτες, όλα αντλημένα από τις Ειδικές Συλλογές της Βιβλιοθήκης της Βουλής, που αφηγούνται με μοναδικό τρόπο τόσο τη μακροϊστορία, όσο και τις μικρές καθημερινές, αλλά πάντοτε εξόχως ενδιαφέρουσες ιστορίες της Επανάστασης. Περίοπτη θέση μεταξύ αυτών καταλαμβάνει η ιστορική συλλογή των Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, ένα εντυπωσιακό κειμενικό σώμα 38 κωδίκων και 10.000 λυτών εγγράφων, χρονολογούμενων από την έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας έως την εκλογή του πρώτου «βασιλέα της Ελλάδος» Όθωνα (1821-1832). Στην Έκθεση περιλαμβάνονται συνολικά 68 τεκμήρια αντλημένα από τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, ποικίλης θεματολογίας. Ταυτόχρονα, εκπροσωπούνται με 13 έγγραφα και τα μικρότερα σε έκταση, αλλά μοναδικά «οικογενειακά» αρχεία της Βιβλιοθήκης της Βουλής, τα αρχεία Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου και Παναγιώτη & Αναγνώστη Κοπανίτσα, καθώς και το αρχείο του Φιλικού Γεωργίου Λασσάνη, που φωτίζουν εν πολλοίς άγνωστες στο ευρύ κοινό πτυχές του Αγώνα.

Τέλος, από την Έκθεση δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν τα ιστορικά κειμήλια, όπλα και προσωπικά αντικείμενα των αγωνιστών, εργαλεία της Λευτεριάς, τα οποία μας δίνουν πρόσβαση στην αδυσώπητη καθημερινότητα του Αγώνα. Στο σημείο αυτό να ευχαριστήσουμε θερμά τους κληρονόμους της Συλλογής Βασίλη Κορκολόπουλου και τον απόγονο της Οικογενείας Τομπάζη κ. Θεόδωρο Μητράκο.

ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η εκπόνηση της μουσειογραφικής μελέτης, προκειμένου να υπηρετηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το μουσειολογικό σκεπτικό και να αναδειχθεί μέσα από σύγχρονες μουσειογραφικές πρακτικές το πλούσιο διαθέσιμο εποπτικό υλικό, έγινε σε άψογη συνεργασία με εξειδικευμένο στον χώρο της Πολιτιστικής Διαχείρισης εξωτερικό συνεργάτη, την εταιρεία Horizon με επικεφαλής την κ. Αθηνά Ιακωβίδου και τους συνεργάτες Ερμή Παπακωνσταντίνου, Αντώνη Τσέντα και Ιάσονα Τσέντα – τους οποίους ευχαριστούμε για την άψογη και ευρηματική συνεργασία – με στόχο να εξασφαλιστεί μια νοηματική και χωροταξική πορεία που θα επιτρέψει στους επισκέπτες και τις επισκέπτριες να απολαύσουν, να πληροφορηθούν και να διαδράσουν με τα εκθέματα.

Προς αυτή την κατεύθυνση, έγινε αρχικά λεπτομερειακή αποτύπωση του διαθέσιμου εικαστικού και κειμενικού υλικού: τα τεκμήρια ζυγίστηκαν, μετρήθηκαν ως προς τις διαστάσεις τους, ψηφιοποιήθηκαν από το αρμόδιο Τμήμα Βιβλιοθήκης Πόλης & Διαχείρισης Συστημάτων Βιβλιοθήκης και στάλθηκαν για συντήρηση στο αρμόδιο Τμήμα Διατήρησης και Συντήρησης Έντυπου Υλικού. Η μουσειογραφική μελέτη μάς επέτρεψε μήνες πριν από την υλοποίηση της Έκθεσης, να την ανασυνθέσουμε στο σύνολό της ψηφιακά, να κάνουμε τις απαραίτητες προσθαφαιρέσεις και διορθώσεις, με στόχο την επίτευξη του βέλτιστου δυνατού τελικού αποτελέσματος.

Στην εν λόγω μελέτη προσδιορίστηκε επακριβώς η νοηματική διαδρομή της Έκθεσης, η οποία ξεκινά από το Περιστύλιο και με κατάλληλες οπτικές σημάνσεις (όπως πανό, λογότυπα και βινιέτες) οδηγεί τον επισκέπτη, διά του εντυπωσιακού μαρμάρινου κλιμακοστασίου, στην Αίθουσα Βενιζέλου του πρώτου ορόφου, στην οποία η πορεία υπαγορεύεται σε κυκλική ροή από το μνημειακό σύνολο των τοιχογραφιών. Στην Αίθουσα Υπασπιστών η κίνηση είναι πιο ελεύθερη, καθώς βιογραφούνται σε τυχαία σειρά και χωρίς αξιολογική προτεραιότητα οι ήρωες του Αγώνα μέσα από κείμενα και αντικείμενα.

Ο μουσειογραφικός σχεδιασμός έλαβε υπόψιν την αρχιτεκτονική της Αίθουσας Τροπαίων και Υπασπιστών, ώστε να μην ενοχλεί τον μνημειακό χαρακτήρα της, τουναντίον να τον σέβεται και να τον αναδεικνύει.

Επίσης, σε ό,τι αφορά την αισθητική του χώρου, επιλέχθηκαν για το εποπτικό υλικό ουδέτερα χρώματα με μέγιστη δυνατή αξιοποίηση της διαφάνειας, προκειμένου να έρθουν στο προσκήνιο τα ίδια τα τεκμήρια, ελαχιστοποιώντας τον «θόρυβο» των υποστηρικτικών υλικών.

Τέλος, αποφασίστηκε στρατηγικά ο χαρακτήρας της έκθεσης *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά* να είναι υβριδικός, αξιοποιώντας, εκτός από τις παραδοσιακές, αναλογικές εκθεσιακές υποδομές, σύγχρονα μέσα προβολής της πληροφορίας. Ειδικότερα, στην Αίθουσα Τροπαίων έχει τοποθετηθεί ψηφιακή διαδραστική τράπεζα με οθόνη πολλαπλής αφής, πάνω στην οποία μπορεί κανείς να απολαύσει από κοντά και να μεγεθύνει τη Ζωφόρο της Επανάστασης, αλλά και να παίξει με διαδραστικές εφαρμογές, εμπνευσμένες από το εποπτικό υλικό των ενοτήτων. Επίσης, στην αίθουσα Υπασπιστών το εκθεσιακό αφήγημα ενισχύεται με την προβολή ειδικού θεματικού βίντεο, με επίκεντρο τον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν.*

Η εκπόνηση του μουσειογραφικού σχεδιασμού υπήρξε κομβικής σημασίας, όχι μόνο για τον έγκαιρο και λεπτομερή προγραμματισμό της Έκθεσης, αλλά και διότι αποφασίστηκε να κατασκευαστούν νέες προθήκες για τη φιλοξενία των τεκμηρίων, στο πλαίσιο της ευρύτερης αναβάθμισης της Αίθουσας Βενιζέλου ως εκθεσιακού χώρου της Βουλής, με παρεμβάσεις μεταξύ άλλων στον φωτισμό και τον κλιματισμό, προκειμένου να αποκτήσει όλες τις προβλεπόμενες προδιαγραφές ενός εκθεσιακού περιβάλλοντος υψηλών απαιτήσεων. Δραττόμεθα της ευκαιρίας να ευχαριστήσουμε θερμά την Οργανωτική Επιτροπή της Έκθεσης, αποτελούμενη από την κ. Ντόλλυ Πετρούλα, Προϊσταμένη του Γραφείου Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων (πρόεδρος), τον Δρα Γ. Αγγελόπουλο, Προϊστάμενο της Γενικής Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διοίκησης, Βιβλιοθήκης & Εκδόσεων (μέλος), την κ. Έλλη Δρούλια, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης (μέλος) και τον Δρα Άγγελο Κοντογιάννη-Μάνδρο, επιστημονικό σύμβουλο του Γενικού Γραμματέα της Βουλής των Ελλήνων (μέλος). Η συμβολή τους σε όλα τα στάδια της προετοιμασίας της Έκθεσης ήταν καθοριστική, ενώ πάντοτε έτειναν ευήκοα ώτα προς τις εισηγήσεις των Επιμελητών. Ευχαριστούμε επίσης θερμά για την αμέριστη συμπαράστασή της στο έργο της Έκθεσης την βουλευτή Άννα Μάνη-Παπαδημητρίου, Πρόεδρο της Επιτροπής της Βιβλιοθήκης.

ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ, ΤΡΕΙΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Αποβλέποντας στην ευρύτερη και αποτελεσματικότερη δυνατή εμπλοκή διαφοροποιημένων ακροατηρίων, η έκθεση *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά* παραδίδεται στο κοινό σε τρεις αλληλοσυμπληρούμενες, αλλά και διαφοροποιημένες μορφές, οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικότερα ευθύς αμέσως.

Η πρώτη αφορά την in situ Έκθεση στον φυσικό χώρο, που, όπως ήδη περιγράφηκε αναλυτικά, είναι επιμερισμένη σε τρεις χωροταξικά οριζόμενες και νοηματικά συνδεόμενες ενότητες.

Με δεδομένη αφενός τη συγκυρία της υγειονομικής κρίσης, αλλά και λαμβάνοντας υπόψιν τις σύγχρονες πρακτικές του πεδίου της Ψηφιακής Μουσειολογίας-Μουσειογραφίας, το πληροφοριακό περιεχόμενο της Έκεθσης και η εκθεσιακή εμπειρία θα μεταφερθούν στην ολότητά τους στο εικονικό περιβάλλον του διαδικτύου. Ειδικότερα, ο ιστότοπος της Έκθεσης περιέχει στο σύνολό τους τα φορητά εκθέματα και το συνοδευτικό τεκμηριωτικό υλικό (εισαγωγικά και επεξηγηματικά κείμενα, έγγραφα, έργα τέχνης κ.ά.), καθώς και φωτογραφίες υψηλής ανάλυσης των είκοσι παραστάσεων της Ζωφόρου. Αν, μάλιστα, σκεφτεί κανείς ότι η μήκους 59 μέτρων Ζωφόρος βρίσκεται σε ύψος άνω των έξι μέτρων, η ψηφιακή ανασύνθεσή της θα επιτρέπει την παρατήρηση λεπτομερειών που το φυσικό μάτι δεν μπορεί να συλλάβει στη διά ζώσης, εκ των πραγμάτων απομακρυσμένη θέασή της.

Επιπλέον, στον ιστότοπο υπάρχει διαθέσιμη τρισδιάστατη εικονική περιήγηση με ενεργά πληροφοριακά σημεία (info points), ούτως ώστε ο καθένας/η καθεμία από τη σχολική τάξη, το γραφείο ή τον καναπέ του/της να μπορεί να βρεθεί στην καρδιά της έκθεσης, να περιηγηθεί στον χώρο, να απολαύσει τα έργα τέχνης και να διαβάσει τα κείμενα, σαν να βρισκόταν στο Μέγαρο της Βουλής. Δεδομένου, μάλιστα, ότι στις εκθέσεις του Κοινοβουλίου βασικό κοινό-στόχος είναι η εκπαιδευτική κοινότητα, στο πλαίσιο της υλοποίησης ενός πολυμεσικού εκθεσιακού αφηγήματος και με βάση τις σύγχρονες τάσεις για ψυχαγωγική μάθηση (edutainment), έχουν δημιουργηθεί και αναρτηθεί στο site οκτώ (8) ψηφιακές εκπαιδευτικές εφαρμογές-παιχνίδια (π.χ. κρεμάλα, κάρτες μνήμης, ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, κρυπτόλεξο κ.ά.), οι οποίες θα παρουσιάζουν με παιγνιώδη και διαδραστικό τρόπο όψεις της Έκθεσης, προσκαλώντας τους χρήστες να εξοικειωθούν με την ιστορία της Ζωφόρου και της Επανάστασης. Ο φιλικός προς τον χρήστη σχεδιασμός τους προσφέρει διαβάθμιση του επιπέδου δυσκολίας, έτσι ώστε, πέρα από τα παιδιά και τους εφήβους, να μπορούν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και του ενήλικου κοινού.

Τρίτη εκδοχή της Έκθεσης αποτελεί ο παρόν κατάλογος – χάρη στη μοναδική αισθητική των καλλιτεχνών–γραφιστών Θύμιου Πρεσβύτη και Θοδωρή Αναγνωστόπουλου – μόνιμος και διηνεκής μάρτυρας της ύπαρξής της, ο οποίος συγκεντρώνει σε μια εικονογραφημένη έκδοση όλο το πληροφοριακό, κειμενικό και εικαστικό υλικό, ευελπιστώντας να αποτελέσει εργαλείο αναφοράς για όσες και όσους ασχολούνται με τη μελέτη της περιόδου, αλλά και για κάθε φιλίστορα και φιλότεχνο. Κάθε έκθεμα πλαισιώνεται από λεζάντα με αναλυτική περιγραφή των χαρακτηριστικών του και της προέλευσής του, καθώς και από επεξηγηματικό λήμμα, που παρέχει πρόσθετη πληροφόρηση. Σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, τα αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, εκτός από την αρχειακή περιγραφή του κάθε εγγράφου, προς διευκόλυνση των μελετητών, εντός αγκύλης παρατίθεται και η αντίστοιχη σελίδα της ψηφιοποιημένης έκδοσης, που είναι διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://paligenesia.parliament.gr/.

Επιπλέον, προκειμένου να συμβάλει στην προώθηση της περί την Ελληνική Επανάσταση έρευνας, ο κατάλογος έχει εμπλουτιστεί και με εμπνευσμένες από τις ενότητες της Έκθεσης επιστημονικές συμβολές δοκιμιακού τύπου, εκ μέρους των μελών της Επιστημονικής Επιτροπής και των Επιμελητών της Έκθεσης.

Κλείνοντας, ευχαριστούμε από τα βάθη της καρδιάς μας όλες και όλους όσοι συστρατεύθηκαν μαζί μας στο όραμα της πραγμάτωσης μιας Έκθεσης αυτής της εμβέλειας υπό τόσο αντίξοες συνθήκες· τους αγαπητούς συναδέλφους της Βιβλιοθήκης και των άλλων υπηρεσιών της Βουλής και τους εξωτερικούς συνεργάτες, των οποίων τα ονόματα αναφέρονται αναλυτικά στην καταγραφή των Συντελεστών. Ιδιαίτερη ωστόσο μνεία και ευχαριστία οφείλουμε στην συντηρήτρια πινάκων ζωγραφικής κ. Χριστίνα Καραδήμα, που ανέλαβε πρόθυμα και άοκνα την συντήρηση και επιμέλεια των έργων τέχνης *pro bono*.

Ελπίζουμε ότι μέσα από την τριπλή της «υπόσταση» η έκθεση *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά* θα εμπνεύσει ερευνητικά ερωτήματα, διδακτικές απόπειρες και εικαστικές απολαύσεις, με επίκεντρο το κομβικό γεγονός, που καθόρισε τη συλλογική μας πορεία και μνήμη, όπως η Επανάσταση του 1821. Ευχόμαστε ότι θα φτάσει σε όσο γίνεται περισσότερους αποδέκτες/αποδέκτριες και ο καθένας/η καθεμία θα βρει στο προσφερόμενο υλικό της έκθεσης κάτι που θα τον αγγίξει, θα του παρακινήσει το ενδιαφέρον, θα του αποκαλύψει μια αθέατη μέχρι τώρα όψη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας – θα τον οδηγήσει στο να αντικρίσει την Ελευθερία με ακόμη μεγαλύτερο σεβασμό, υπερηφάνεια και αίσθημα ευθύνης.

Οι επιμελητές της έκθεσης
Θοδωρής Κουτσογιάννης - Μαρία Καμπλάκη

Ι. Η Αφύπνιση του Ελλ

ΠΕΡΙΣΤΥΛΙΟ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ

ηνισμού

Η εθνεργεσία των Ελλήνων τεκμηριώθηκε στη βάση της ιστορικής τους συνέχειας από την Αρχαιότητα, θεμελιώνοντας μέσω αυτής το δικαίωμα στην αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Ιδίως κατά τον προχωρημένο 18ο αιώνα και στις αρχές του 19ου, τόσο οι ξένοι αρχαιολάτρες, που επισκέπτονται την Ελλάδα σε αναζήτηση αρχαιοτήτων και θα μετατραπούν σε πρώιμους Φιλέλληνες, όσο και οι Έλληνες λόγιοι, που μετέχουν του Διαφωτισμού και των φιλελεύθερων ιδεών του, προετοιμάζουν ιδεολογικά την αυτοσυνειδησία των Ελλήνων και την πορεία τους προς την διεκδίκηση της Ελευθερίας.

Η Αρχαιολατρία ως πρώιμος Φιλελληνισμός

Δρ Θοδωρής Κουτσογιάννης
Έφορος της Συλλογής Έργων Τέχνης της Βουλής

Ο Φιλελληνισμός έχει ταυτιστεί με την ενεργή υποστήριξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 από Ευρωπαίους και Αμερικανούς. Ήδη ωστόσο από την Αρχαιότητα – ιδίως τη ρωμαιοκρατία – προϋπήρχε η φιλελληνική στάση, με την έννοια της αγάπης για την παιδεία και τον πολιτισμό της Ελλάδας. Αυτή θα επανέλθει κατά τη νεωτερική εποχή, με την πρόσληψη της Ελλάδας από την ουμανιστική Ευρώπη να καθορίζεται καταλυτικά από την Αρχαιότητα.

Ο Ελληνισμός εκλαμβάνεται από την ευρωπαϊκή κουλτούρα των νεώτερων χρόνων ως φυσικός απόγονος της αρχαίας Ελλάδας, και δη του κλασικού πολιτισμού της. Σε αυτό το υπόβαθρο θα εδραιωθεί ο Φιλελληνισμός που δημιούργησε το συγκεκριμένο φιλελληνικό κίνημα του 19ου αιώνα. Ο νεώτερος ευρωπαϊκός πολιτισμός, ήδη από την Αναγέννηση, είχε υιοθετήσει τις κλασικές αξίες και τα πρότυπα της Αρχαιότητας. Σταδιακά η Ευρώπη θα επαναπροσεγγίσει την Ελλάδα, ως κοιτίδα της κλασικής κληρονομιάς και επομένως ως σημείο αναφοράς του δικού της κλασικίζοντος πολιτισμού[1]. Η βασική παράμετρος σε αυτήν τη διαδικασία άνθισης και ωρίμανσης του Φιλελληνισμού υπήρξε, χωρίς αμφιβολία, η αρχαιολατρία.

Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο ελληνικός χώρος και κόσμος βρέθηκε αποκομμένος από το ευρωπαϊκό ιστορικό γίγνεσθαι από τα μέσα του 15ου αιώνα και εξής – λόγω της οθωμανικής κατάκτησης – ακριβώς δηλαδή όταν στην Ευρώπη και την γειτονική, επίσης με κλασική παρακαταθήκη, Ιταλία άρχιζε το φαινόμενο της «Αναγέννησης της Αρχαιότητας», όταν επομένως η ελληνική πολιτισμική κληρονομιά θα μπορούσε να πρωταγωνιστήσει. Η Ευρώπη ήταν έτοιμη να συνομιλήσει και να διδαχθεί από τον ελληνικό πολιτισμό, αναγνωρίζοντας την συνέχειά του στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος, τη λεγόμενη βυζαντινή αυτοκρατορία.

Ο βυζαντινός Ελληνισμός πάντως έχει αυτοσυνειδησία της ιστορικής του συνέχειας, ήδη πριν και ανεξάρτητα από τον ευρωπαϊκό ουμανισμό. Για παράδειγμα, ο Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός σε επιστολή του προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο το 1402 δηλώνει ξεκάθαρα: «Ἐσμὲν γὰρ οὖν ὧν ἡγεῖσθε τε καὶ βασιλεύετε ἕλληνες τὸ γένος ὡς ἥ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ»[2]. Ο μαθητής του Βησσαρίων, όταν θα αναγκαστεί να σταδιοδρομήσει στην Ιταλία και στην ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ως καρδινάλιος, έχει πάντοτε στο πίσω μέρος του μυαλού του μία σταυροφορία για την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης. Με δωρεά (12 Μαΐου 1468), άφησε στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας τη μοναδική συλλογή του με 482 ελληνικούς κώδικες, ως πνευματική παρακαταθήκη του Ελληνισμού, μέχρι την απελευθέρωσή του.

Από την άλλη μεριά, οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι ουμανιστές αναγνωρίζουν τους Βυζαντινούς λογίους ως άμεσους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων, αποκαλώντας τους Graeci[3]. Στη Σύνοδο Φεράρας–Φλωρεντίας (1438-39), μεταξύ της ανατολικής Ορθόδοξης και της δυτικής Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, ο Ιταλός ουμανιστής Vespasiano da Bisticci αποφαίνεται ότι οι Έλληνες – διάβαζε οι Βυζαντινοί – για τουλάχιστον χίλια πεντακόσια χρόνια χρησιμοποιούν την αρχαία ενδυμασία. Ακόμη περισσότερο, ο προ-

Edward Dodwell
Ξένος περιηγητής και Έλληνας συνοδός του στους Δελφούς
(τμήμα), περ. 1819
Ακουατίντα
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής
[αρ. κατ. Ι.1.20]

1. Για το σχήμα αυτό βλ. Γιακωβάκη 2006.
2. Υπόμνημα «περί των εν Πελοποννήσω πραγμάτων». Βλ. Λάμπρος 1926, 246-265.
3. Για το ζήτημα της ελληνικής ταυτότητας ευρύτερα βλ. Κατσιαρδή-Hering Ό. – Παπαδία-Λάλα Α. – Νικολαού Κ. – Καραμανωλάκης Β. 2018.

Giuliano da Sangallo (από πρωτότυπα σχέδια του **Κυριακού της Αγκώνας**, 1436 / 1444)
Αρχαιότητες από τη Στερεά Ελλάδα και την Αθήνα,
περ. 1480-1516
Σχέδιο σε περγαμηνή, 45,5 × 39 εκ.
Βατικανό, Biblioteca Apostolica Vaticana,
Codex Barberinianus Latinus 4424,
φ. 28v

τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας, Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος, παρών στη σύνοδο και εντυπωσιακός "alla greca", θα εκληφθεί ως πρότυπο Έλληνα διαχρονικά, με αποτέλεσμα να εικονογραφήσει πληθώρα αναγεννησιακών παραστάσεων με ελληνική θεματογραφία[4].

Το ενδιαφέρον των ουμανιστών της Αναγέννησης καλύφθηκε εν μέρει σε επίπεδο γραπτών πηγών, με τη βοήθεια και των βυζαντινών λογίων, ιδίως όσων μετοίκησαν στην αναγεννησιακή Ιταλία, ωστόσο το αντίστοιχο ενδιαφέρον, των καλλιτεχνών και αρχαιοδιφών, για τις ελληνικές αρχαιότητες μόνον περιστασιακά και μεμονωμένα ικανοποιήθηκε.

Η περίπτωση του αρχαιοδίφη Κυριακού της Αγκώνας (1391 – t.p.q. 1452), που αναζητά αρχαιότητες στην Ελλάδα κατά το β΄ τέταρτο του 15ου αιώνα[5], απέμεινε μοναδική. Είναι ωστόσο αξιοσημείωτο ότι αυτός ο πρωτοπόρος αρχαιογνώστης, βάσει εικαστικής τεκμηρίωσης με σχέδια αρχαιοτήτων, θα μετατραπεί σε ένθερμο υποστηρικτή σταυροφορίας για αναχαίτιση των Οθωμανών, έχοντας κατά νου την προστασία (και) των αρχαίων ελληνικών μνημείων. Θα πρωτοστατήσει μάλιστα στη Σύνοδο της Φλωρεντίας, συνιστώντας έτσι ένα πρωθύστερο των αρχαιοδιφούντων κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, που από την αρχαιολατρία θα περάσουν στον Φιλελληνισμό.

4. Κουτσογιάννης 2004.
5. Κουτσογιάννης 2008.

Από μια άλλη προσέγγιση, ο Κερκυραίος με σπουδές στη Ρώμη Νικόλαος Σοφιανός (1500-1551), αποτυπώνει την Ελλάδα το 1540, σε μεγάλο τετράφυλλο χάρτη, με τίτλο «Totius Graeciae Descriptio»[6], που συνοδεύθηκε από επεξηγηματική μελέτη του ελληνιστή Nicolaus Gerbel. Η «Ελλάδα του Σοφιανού» γνώρισε μεγάλη επιτυχία, με πολλαπλές επανεκδόσεις, και καθιερώθηκε ως το βασικό χαρτογραφικό πρότυπο του ελληνικού χώρου μέχρι και τον 18ο αιώνα[7], ιδίως μάλιστα μετά τη δημοσίευσή του στο «Πάρεργον» του ιστορικού άτλαντα του Abraham Ortelius το 1579[8]. Ο Σοφιανός αποδύεται σε μια αρχαιογνωστική εργασία, προσπαθώντας να κατοχυρώσει την ελληνικότητα της ευρύτερες νότιας Βαλκανικής, βάσει τοπωνυμίων που αντλεί από την αρχαιοελληνική πραγματεία. Κατά τούτο, προκαταλαμβάνει την ανάλογη – πιο ολοκληρωμένη βέβαια – εργασία του Ρήγα Φεραίου [αρ. κατ. I.2.21].

Σε κάθε περίπτωση, η Αρχαιότητα είναι ο μεγάλος στυλοβάτης της πολιτισμικής συνέχειας του νεώτερου Ελληνισμού. Σε αναζήτηση συγκεκριμένα των υλικών μνημείων της – επιπλέον των γραπτών – θα έρθουν στην Ελλάδα οι πρώτοι αρχαιολάτρες, που θα διαμορφώσουν τον πρώιμο Φιλελληνισμό.

6. Tolias 2001, Tolias 2006, Τόλιας 2008, 87-93.

7. Βλ. ενδεικτικά Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου - Κουτσογιάννης 2017, 140-141 αρ. 58.

8. Πρόκειται για το *Parergon, sive veteris geographiae aliquot tabulae* (Αμβέρσα, Christopher Plantin, 1579), έκδοση συμπληρωματική του μεγάλου έργου του Abraham Ortelius «Θέατρο της γήινης σφαίρας» (*Theatrum Orbis Terrarum*, Αμβέρσα 1570). Βλ. Τόλιας 2008, 309-317, και Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου - Κουτσογιάννης 2017, 124-125 αρ. 49.

Η Ελλάδα του Σοφιανού
χάρτης δημοσιευμένος στο έργο του Abraham Ortelius, *Parergon*, Αμβέρσα 1579
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Έλληνες στα ερείπια του ναού της Ήρας στη Σάμο
εικονογράφηση στην έκδοση του comte de Choiseul-Gouffier *Voyage pittoresque de la Grece*, τόμ. 1, Παρίσι 1782
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. Ι.1.2]

ΟΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΟΜΑΝΙΑΣ

Από τα μέσα του 18ου αιώνα και μετά, οι περιηγητές του Grand Tour στρέφονται συστηματικά στην Ελλάδα, μελετούν και αποτυπώνουν τις αρχαιότητές της, τις οποίες και δημοσιεύουν σε μνημειακές εκδόσεις[9].

Ο αρχιτέκτων Julien-David Le Roy επισκέπτεται το 1755 την Αττική και την Πελοπόννησο και εκδίδει μια σειρά αρχαιοτήτων τους, με τίτλο «Τα ερείπια των πλέον ωραίων μνημείων της Ελλάδας» (*Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Παρίσι 1758)[10], με έμφαση στην ερειπιογραφική εντύπωση και την «γραφική» αισθητική. Αντίστοιχα, η αισθητική του «υψηλού», που θέλει τα αρχαία μνημεία αποδοσμένα με καθαρή γραμμικότητα, δεσπόζει στο μνημειώδες έργο των Άγγλων ζωγράφων και αρχιτεκτόνων James Stuart και Nicholas Revett για τις «Αρχαιότητες των Αθηνών» (*The Antiquities of Athens*), απότοκο πολύχρονης και λεπτομερούς εργασίας (1751-1753), εκδοθέν όμως σταδιακά, αρκετά αργότερα (4 τόμοι, 1762-1816)[11]. Επομένως, Γάλλοι και Άγγλοι πρωτίστως αρχαιολάτρες κάθε ιδιότητας (αρχαιογνώστες, περιηγητές, λόγιοι, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες, συλλέκτες) πρωτοστάτησαν στην εκ νέου ανακάλυψη των ελληνικών μνημείων, στη γνωστοποίησή τους μέσω έντυπων εικονογραφημένων έργων στη Δύση και στην καθιέρωσή τους ως καλλιτεχνικά πρότυπα[12].

Σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο την πρωτοκαθεδρία της ελληνικής αρχαιότητας – έναντι της ρωμαϊκής – προασπίστηκε, επιτυχώς, ένας Γερμανός θεωρητικός. Ο Johann Joachim Winckelmann, αν και δεν επισκέφθηκε την Ελλάδα, υποστήριξε ήδη το 1755 ότι «η αίσθηση του ωραίου που διαρκώς περισσότερο απλώνεται στον κόσμο άρχισε να διαμορφώνεται για πρώτη φορά κάτω από τον ελληνικό ουρανό»[13] και προέτρεπε στη μίμηση των Αρχαίων. Αργότερα, εξέδωσε μία «Ιστορία της τέχνης της Αρχαιότητας» (*Geschichte der Kunst des Alterthums*, Δρέσδη 1764), όπου έθεσε τις βάσεις για την περιοδολόγηση της αρχαίας τέχνης, εμμένοντας στην ελληνική.

Η αρχαιοδιφία παίζει καθοριστικό ρόλο στην τέχνη του ευρωπαϊκού Νεοκλασικισμού αναφορικά με την εικονοποίηση αρχαιοελληνικών θεμάτων και ευρύτερα την εικαστική αποτύπωση του μύθου της Ελλάδας κατά τη νεωτερικότητα[14]. Προς τα τέλη του 18ου αιώνα ο περιηγητισμός επί ελληνικού εδάφους θα στραφεί και στη νεοελληνική πραγματικότητα. Ο Pierre-Augustin Guys στο «Λογοτεχνικό ταξίδι του στην

9. Κουτσογιάννης 2015, 100 κ.ε.

10. Middleton 2004, Κουτσογιάννης 2012, 31, Koutsogiannis 2014, 83 αρ. 15, Κουτσογιάννης 2015, 102, Κουτσογιάννης 2018, 399.

11. Stoneman 1996, 189 κ.ε., Soros 2006, 596 αρ. 36-37, Koutsogiannis 2014, 86 αρ. 17, Κουτσογιάννης 2015, 104-106, Κουτσογιάννης 2018, 399.

12. Γενικά βλ. Τσιγκάκου 1981, Stoneman 1996, Stoneman 1998, Κουτσογιάννης 2012, Koutsogiannis 2014, Κουτσογιάννης 2015, Κούρια 2016, Κουτσογιάννης 2018.

13. Στο έργο του «Σκέψεις για την μίμηση των ελληνικών έργων στη ζωγραφική και τη γλυπτική» (Johann Joachim Winckelmann, *Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst*, Dresden 1755). Βλ. Βίνκελμαν 1996, 7, Έργουιν 1999, 26.

14. Ευρύτερα βλ. Noe 1994, Konstantinou 1998, Hess - Agazzi – Décultot 2009, Harloe - Momigliano - Farnoux 2018.

Louis-François Cassas
(1756-1827)
Φανταστική ανάπλαση της αρχαίας Αθήνας
Υδατογραφία, 47 x 61,5 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής

Ελλάδα»[15] [αρ. κατ. Ι.1.1] εστιάζει στον νεοελληνικό βίο και πολιτισμό, πάνοτε βεβαίως συγκριτικά με τον αρχαίο. Και ο κόμης του Choiseul-Gouffier ενδιαφέρεται πρωτίστως να εμπλουτίσει τη συλλογή αρχαιοτήτων του, αλλά στα πολλαπλά ταξίδια του στην Ελλάδα στρέφει το βλέμμα του και στους συγκαιρινούς τους Έλληνες, έστω ως μορφές παραπληρωματικές και ένδειξη μέτρου στα μνημεία. Οι αρχαιότητες είναι το κυρίως θέμα του δικού του «Γραφικού ταξιδιού στην Ελλάδα» [αρ. κατ. Ι.1.2], αλλά και οι ταπεινοί Νεοέλληνες βρίσκουν θέση δίπλα στα κατάλοιπα των προγόνων τους. Ο Choiseul-Gouffier θα συλλάβει και εικαστικά την αρχετυπική εικόνα της υπόδουλης Ελλάδας, δίπλα στα ένδοξα μνημεία, που περιμένει κάποιος να τη βοηθήσει να σπάσει τις αλυσίδες της. Η αλληγορική μορφή της αλυσοδεμένης Ελλάδας θα καταστεί αγαπητό μοτίβο της προεπαναστατικής εικονογραφίας, σε διάφορες παραλλαγές[16], μεταξύ άλλων και στο *Σάλπισμα Πολεμιστήριον* του Κοραή (1801) [πρβλ. αρ. κατ. Πρελούδιο 4].

Βεβαίως, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των αρχαιολατρών βρίσκεται πάντοτε η Αθήνα, διαχρονική «μητέρα των τεχνών και της φιλοσοφίας»[17]. Η Αθήνα είναι και ο (έστω περιστασιακός) προορισμός του Choiseul-Gouffier, όταν το 1784 ταξιδεύει προς την Κωνσταντινούπολη για να αναλάβει πρεσβευτικά καθήκοντα. Θαύμασε τις αθηναϊκές αρχαιότητες και ανέθεσε στον ζωγράφο της συνοδείας του Louis François Cassas[18] να τις αποτυπώσει. Ο Cassas με τη σειρά του βίωσε «ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια»[19] και μας παρέδωσε την πιο λεπτομερή απεικόνιση της προεπαναστατικής Αθήνας[20] [αρ. κατ. Ι.1.14], σπάνιο εικαστικό τεκμήριο, καθώς και διάφορες απόψεις με τις αρχαιότητες. Οι ανθρώπινες φιγούρες εκμηδενίζονται από το μεγαλείο των αρχαίων έργων, έστω κι αν βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση, όπως στην περίπτωση του αδριάνειου υδραγωγείου στον Λυκαβητό [αρ. κατ. Ι.1.15]. Ακόμη κι έτσι όμως, οι σύγχρονοί τους Αθηναίοι μπαίνουν στο κάδρο της ιστορίας.

Η αρχαιολατρία αυτών των εκπροσώπων του Διαφωτισμού και φορέων της αισθητικής του Νεοκλασικισμού είναι τόσο έντονη, που φτάνουν να οραματίζονται την Αρχαιότητα, μεταφερόμενοι σε ένα εικονικό περιβάλλον, με τα εικονογραφικά μέσα της εποχής.

Έτσι, ο Cassas αποδίδει και εικόνες της Αθήνας πλασματικές. Για παράδειγμα, στην «Φανταστική ανάπλαση της αρχαίας Αθήνας»[21] συνθέτει μία φαντασμαγορική εικόνα της πόλης με αρχαία μνημεία υπαρκτά – όπως η Ακρόπολη στο βάθος, το μνημείο του Λυσικράτους και ο Πύργος των Ανέμων αριστερά –

15. Αυγουστίνου 2003, 212 κ.ε.

16. Athanassoglou–Kallmyer 1989, 97, Κουτσογιάννης 2012, Koutsogiannis 2014, 88, αρ. 18, Κουτσογιάννης 2017, 22-26, Κόκκωνας 2018, 95-96, Κουτσογιάννης 2019, 168, Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου – Κουτσογιάννης 2019, 368-370, αρ. 2-3.

17. Κουτσογιάννης 2015, 60 κ.ε.

18. Gilet 1994.

19. Λαγογιάννη – Κουτσογιάννης 2015.

20. Koutsogiannis 2014, 112-116 αρ. 38, Κουτσογιάννης 2015, 108-112.

21. Koutsogiannis 2014, 112-116 αρ. 40, Κουτσογιάννης 2015, 112, 116.

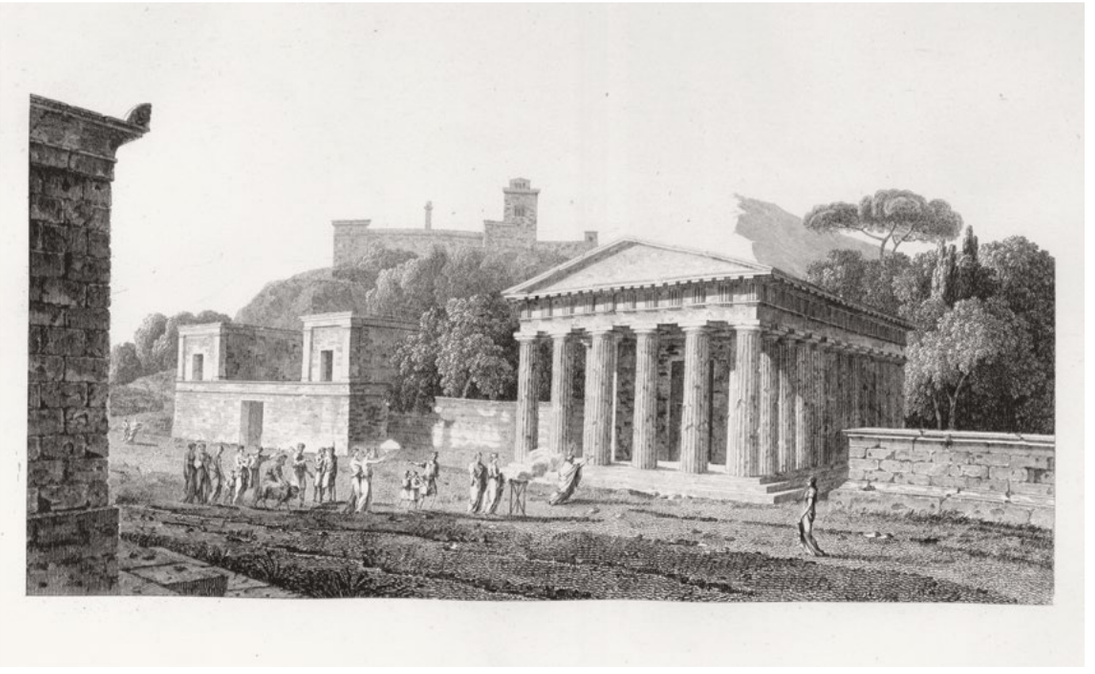

Jean-Denis Barbié du Bocage
Σκηνή θυσίας στην Αρχαία Αθήνα, εικονογράφηση (*Recueil de cartes géographiques, plans, vues et médailles de l'ancienne Grèce*) για το έργο του Jean-Jacques Barthélemy, ***Voyage du jeune Anacharsis en Grèce***, Παρίσι 1789 (2η έκδοση), Βιβλιοθήκη της Βουλής [αρ. κατ. Ι.1.3]

αλλά και εντελώς φανταστικά – όπως ο κυκλοτερής ναός (rotonda) δεξιά. Η σύνθεσή του αυτή συνεχίζει την μακρά παράδοση των παράδοξων συνθέσεων (capricci).

Παρομοίως, στο έργο του ελληνιστή Jean-Jacques Barthélemy, το «Ταξίδι του νέου Ανάχαρση στην Ελλάδα»[22] [αρ. κατ. Ι.1.3] που του χάρισε φήμη στην επαναστατική Γαλλία, εμφανίζεται αποκλειστικά η κλασική Αθήνα και η Ελλάδα του 4ου αιώνα π.Χ. Η συνοδευτική εικονογράφηση, από τον Jean-Denis Barbié du Bocage[23] [αρ. κατ. ΙΙ.8.Α.2], με κατόψεις και απόψεις, είναι ενδεικτική του Νεοκλασικισμού και πιο συγκεκριμένα της ελληνομανίας της εποχής, της τάσης που από τις δεκαετίες του 1760 και 1770 κατέκλυσε τον οπτικό πολιτισμό της Γαλλίας, καθιερώνοντας το «ελληνικό γούστο» (*goût grec* ή *goût à la grecque*)[24] στις εικαστικές τέχνες και την αισθητική ευρύτερα.

Όσο όμως κι αν από αυτές τις ελληνικές παραστάσεις ελλείπει η νεοελληνική πραγματικότητα, οι φανταστικές ελληνικές διηγήσεις και εικόνες του Barthélemy και του Cassas θα δημιουργήσουν το απαραίτητο υπόστρωμα πάνω στο οποίο θα αναπτυχθεί προοδευτικά ο Φιλελληνισμός.

Οι πουριστικές αρχαιολατρικές προσεγγίσεις στην ελληνική ιστορία θα καθιερώσουν στην ευρωπαϊκή αντίληψη την ιστορικότητα της Ελλάδας[25]• αυτή θα αποτελέσει το πιο στέρεο επιχείρημα για το ελληνικό αίτημα ελευθερίας. Το ιδεολογικό αυτό σχήμα θα βοηθήσει καθοριστικά και την ελληνική αυτοσυνείδηση. Για παράδειγμα, στο επίπεδο του οπτικού πολιτισμού οι επινοημένες εικόνες του Ανάχαρση θα αξιοποιηθούν από τον Ρήγα Φεραίο στην εικονογράφηση – εν είδει τεκμηρίωσης – της Χάρτας του [αρ. κατ. Ι.2.21], με τις ένθετες επιπεδογραφίες του ιστορικών – αρχαίων πάντοτε – τόπων της Ελλάδας.

Επομένως, οι αρχαιολάτρες του Νεοκλασικισμού είναι αυτοί που θα δημιουργήσουν την εικόνα της νεώτερης Ελλάδας προεπαναστατικά, σε παρακμή μεν, αλλά με επίγνωση της ιστορικής κληρονομιάς της.

Ο ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Οι περιηγητές στα τέλη του 18ου αιώνα προλειαίνουν το έδαφος για να ακολοθήσουν πολλοί περισσότεροι στις αρχές του 19ου αιώνα, κατά τις δύο προεπαναστατικές δεκαετίες. Η Ελλάδα ως τόπος ταξιδιού καθίσταται πλέον σχεδόν μόδα[26].

Η αρχαιοδιφική έρευνα θα εξακολουθήσει και θα ενταθεί, ομοίως οι σχετικές εκδόσεις πληθαίνουν και οι συγγραφείς τους αποδύονται σε ένα λόγιο παιχνίδι διορθώσεων και συμπληρώσεων των προγενέστερων. Από ένα σημείο κι έπειτα, η αρχαιολατρία θα κορεστεί, καθώς όλα τα σωζόμενα αρχαία μνημεία

22. Αυγουστίνου 2003, 69 κ.ε.
23. Koutsogiannis 2014, 90 αρ. 20.
24. Βλ. ενδεικτικά Κουτσογιάννης 2012, 30, Κουτσογιάννης 2018, 402-405.
25. Κουτσογιάννης 2019.
26. Κουτσογιάννης 2015, 118 κ.ε.

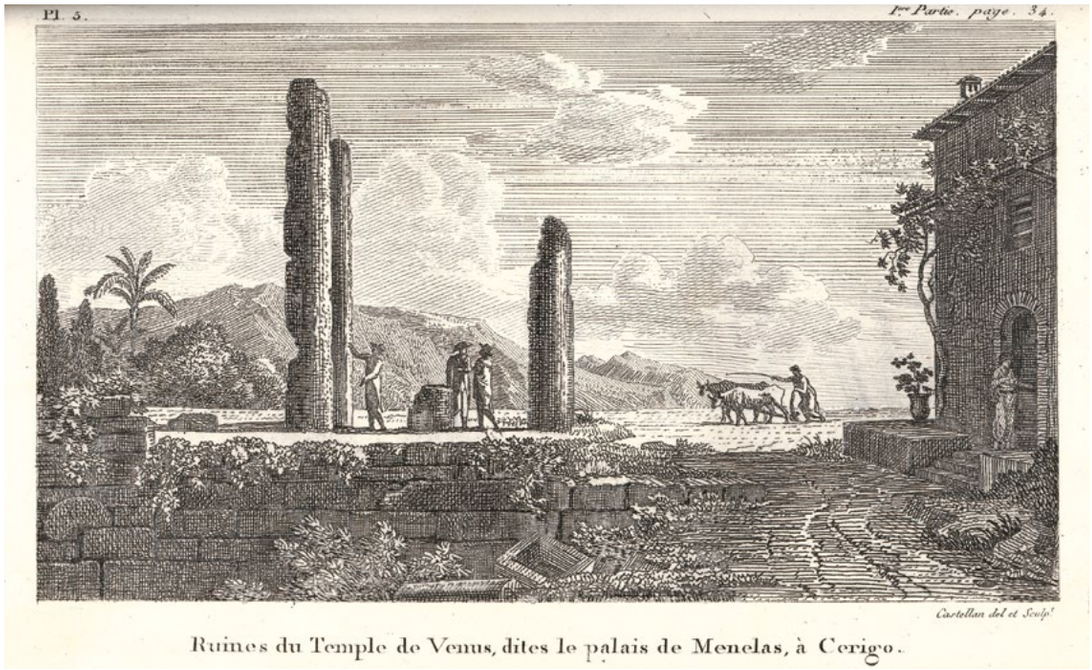

Ξένοι περιηγητέςαρχαιοδιφούν στα ερείπια του ναού της Αφροδίτης στα Κύθηρα, εικονογράφηση στο Antoine-Laurent Castellan, *Lettres sur la Morée et les Iles de Cérigo*, Hydra et Zante, Παρίσι 1808, Βιβλιοθήκη της Βουλής

έχουν περιγραφεί και αποτυπωθεί. Τώρα πια, στο πνεύμα και του Ρομαντισμού, το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων επισκεπτών της Ελλάδας στρέφεται αποφασιστικά και στη σύχγρονή της πραγματικότητα, στους ταλαίπωρους από τον οθωμανικό ζυγό Έλληνες.

Ο Σατωβριάνδος [αρ. κατ. Ι.1.16], στο ολιγοήμερο πέρασμά του το 1806 από την νότια Ελλάδα, καθ' οδόν προς την Ιερουσαλήμ [αρ. κατ. Ι.1.6], θαυμάζει με τη σειρά του τις αρχαιότητες, αισθάνεται όμως ντροπή και απογοήτεσυη με την παρακμή και τις συνθήκες διαβίωσης των Νεοελλήνων[27]. Αυτή η εμπειρία του θα ενεργοποιηθεί όταν θα ξεσπάσει η Ελληνική Επανάσταση, οπότε θα αναλάβει δράση, πρωταγωνιστώντας στο φιλελληνικό κομιτάτο του Παρισιού [αρ. κατ. ΙΙ.8.Γ.8] και παίρνοντας σαφή θέση υπέρ του ελληνικού αιτήματος [αρ. κατ. ΙΙ.8.Γ.7].

Παρομοίως, ο λόρδος Βύρων, στα 1810-11, δεν αφιερώνει τόσο το χρόνο του στις αρχαιότητες, όσο στους ζωντανούς Έλληνες, με τα πάθη και τα δεινά τους. Και ο ίδιος βέβαια εμπνέεται από το αρχαιοελληνικό παρελθόν, γι' αυτό και θρηνεί την λεπλασία των ελληνικών μνημείων από αρχαιοθήρες όπως ο λόρδος Έλγιν, τον οποίο διαπομπεύει στην *Κατάρα της Αθηνάς* [αρ. κατ. Ι.1.9]. Συγρόνως όμως θα στραφεί στο άμεσο παρόν, με τον ίδιο να αποκτά βιωματικές σχέσεις με τον ελληνικό κόσμο [αρ. κατ. Ι.1.7-8].

Οι περιηγητικές εκδόσεις απεικονίζουν πια όλο και μεγαλύτερες, περισσότερες και σε πιο κεντρική θέση τις φιγούρες των Ελλήνων, με τις οριενταλίστικες φορεσιές και τις εξωτικές συνήθειες, έστω ως αντίστιξη στους δυτικοευρωπαίους περιηγητές, που τους εξηγούν τη δική τους πολιτιστική κληρονομιά [Ι.1.20]. Οι εικονογραφήσεις των ταξιδιών στην Ελλάδα και τα λευκώματα πειρηγητών όπως ο Edward Dodwell[28] [αρ. κατ. Ι.1.10, Ι.1.19, Ι.2.28], ο Simone Pomardi[29], ο François Pouqueville [αρ. κατ. Ι.1.12] και ο Louis Dupré[30], στα πρόθυρα της Ελληνικής Επανάστασης, δεν παραλείπουν μαζί με τα αρχαία μνημεία να απεικονίσουν και τους Νεοέλληνες. Ακόμη κι αν οι ίδιοι δεν γνωρίζουν – σε αντίθεση με τους ξένους αρχαιοδίφες – την ιστορία των μνημείων με τα οποία διαβιούν, η άμεση και καθημερινή επαφή μαζί τους καλλιεργεί μία πρωτεϊκή, τουλάχιστον, ιστορική συνείδηση και συναίσθηση αλλοτινού μεγαλείου, που προετοιμάζει με τη σειρά του την ένοπλη διεκδίκηση του ιστορικού μέλλοντός τους.

Αυτό έχει σίγουρα θεμελιωθεί πάνω στο παρελθόν. Τουλάχιστον για την αντίληψη της κλασικίζουσας Ευρώπης, η νεώτερη Ελλάδα νοείται μόνον ως συνέχεια της αρχαίας. Ακόμη και αν κάτι τέτοιο θεωρηθεί εντελώς κατασκευασμένο ιδεολόγημα, ή έστω υπερβολικό, το σίγουρο είναι ότι βοήθησε αποφασιστικά στην θετική υποδοχή και συνδρομή του ελληνικού Αγώνα από το διεθνές κοινό.

27. Αυγουστίνου 2003, 250 κ.ε.

28. Koutsogiannis 2014, 92 αρ. 20 και 120 αρ. 43-44, Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου – Κουτσογιάννης 2019, 392 και 402, αρ. 21 και 27 αντιστοίχως.

29. Koutsogiannis 2014, 97 αρ. 27.

30. Koutsogiannis 2014, 101 αρ. 31, Κουτσογιάννης 2015, 122-124.

Ένοπλος Έλληνας στα τείχη της Αγίας Ευθυμίας στη Φωκίδα
εικονογράφηση στο έργο του Simone Pomardi, *Viaggo nella Grecia*, Ρώμη 1820, Βιβλιοθήκη της Βουλής

Έλληνας αναπαύεται στον Παρθενώνα
(τμήμα), εικονογράφηση στο Louis Dupré *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Παρίσι 1825 Βιβλιοθήκη της Βουλής

Στους επαναστατημένους Έλληνες, οι Ευρωπαίοι θα «αναγνωρίσουν» τους απογόνους του Μιλτιάδη [αρ. κατ. II.8.A.5] και του Λεωνίδα [II.8.A.4]. Τον τόπο και το πνεύμα αυτών των μεγάλων ανδρών της Αρχαιότητας αναζητούν οι αρχαιογνώστες Ευρωπαίοι. Και την Ελλάδα της εποχής τους την παρατηρούν μέσα από τα γυαλιά – παραμορφωτικά εν μέρει – της κλασικής παράδοσης.

Ο συγγραφέας και ζωγράφος William Haygarth (1784-1825) επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1810-11, μαζί με τον λόρδο Βύρωνα και τον John Cam Hobhouse, και αποτύπωσε δεκάδες ελληνικά τοπία και μνημεία[31], σε δύο από αυτά και την περιοχή των Θερμοπυλών. Κατά τον χειμώνα του 1811, που πέρασε ο Haygarth στην Αθήνα, συνέθεσε ένα έμμετρο ταξιδιωτικό ημερολόγιο, με τις εντυπώσεις του, κειμενικές και εικονογραφικές από τον ελληνικό χώρο. Από αυτό εκδόθηκε το 1814 το ποίημα *Greece*[32], που επιδεικνύει ένα πρώιμο φιλελληνικό πνεύμα[33] και προετοιμάζει κατοπινές αντίστοιχες συνθέσεις – όπως το λυρικό δράμα *Hellas* (1822) του Percy Bysshe Shelley. Η εικονογράφηση των Θερμοπυλών στην έκδοση του Haygarth *Greece*, με ακουατίντα του Charles Turner βασισμένη σε ένα από τα σχέδια με σέπια του Haygarth, παρουσιάζει ένα ειδυλλιακό τοπίο, εμψυχωμένο από μία σκηνή καθημερινότητας, ενώ το αντίστοιχο κείμενο[34] ανακαλεί την αρχαία μάχη και τους αήττητους που έπεσαν με τον Λεωνίδα. Δέκα χρόνια αργότερα (1824), ενώ έχει κορυφωθεί ο ελληνικός ξεσηκωμός, θα εκδοθεί μία σειρά από απόψεις της Ελλάδας (*Vues de la Grèce Moderne*) [αρ. κατ. II.8.A.5], με λιθογραφίες του Alexis Victor Joly (1798-1814), που μάλιστα βασίζονται κατά κόρον στις ακουατίντες της έκδοσης του Haygarth[35]. Η δική του άποψη των Θερμοπυλών – τελευταίος πίνακας του έργου – έχει «απαλλάξει» την εικόνα του Haygarth από το «ταπεινό» κάρο στο πρώτο πλάνο, ενώ έχει προσθέσει ένα «υψηλό» ενεπίγραφο θραύσμα. Το σχετικό κείμενο - που οφείλεται σε έναν αταύτιστο συγγραφέα (Emilie de L.), γι' αυτό και η έκδοση είναι γνωστή με το όνομα του A.V. Joly – περιγράφει την περιοχή με τις θερμές πηγές, αναφέρεται στον Λεωνίδα και παραλληλίζει τον ηρωισμό των συγκαιρινών Ελλήνων με τους αρχαίους προγόνους τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν η προεπαναστατική αρχαιοδιφία (του Haygarth) εξυπηρετεί την ανάκληση των Θερμοπυλών (του Joly) μεσούσης της Ελληνικής Επανάστασης, μετατρέποντας πλέον την αρχαιολατρία και ελληνομανία σε καθαρό Φιλελληνισμό.

Εν τέλει, η εικόνα που σχηματίζουν οι περιηγητές, νεοκλασικιστές και ρομαντικοί, για την ελληνική Αρχαιότητα προεπαναστατικά συμφύρεται και συγχρόνως καθορίζει και την εικόνα που σχηματίζει συλλήβδην το δυτικοευρωπαϊκό κοινό για την Ελλάδα[36], ακόμη και αυτή που αφυπνίζεται – και λόγω

31. Τα πρωτότυπα σχέδια, με σέπια και υδατοχρώματα, ευρίσκονται στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας (*A Collection of 120 Original Sepia Sketches of Greek Scenery*: GT 2051q).

32. William Haygarth, *Greece, a Poem, in three parts; with note, classical illustrations, and sketches of the scenery*, London, W. Bulmer for G. and W. Nicol, 1814.

33. Spencer 1986 [1954], 281-285, Randel 1960.

34. Βλ. Macgregor Morris 2000, 224-225.

35. Με τη σειρά τους, οι λιθογραφίες του Joly θα αναπαραχθούν στην έκδοση του F.C.H.L. Pouqueville, *Grèce*, Paris 1835.

36. Κουτσογιάννης 2020.

Alexis-Victor Joly
Οι Θερμοπύλες
Λιθογραφία, εικονογράφηση στο λεύκωμα *Vues de la Grèce Moderne*, Παρίσι 1824
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής [αρ. κατ. ΙΙ.8.Α.6]

της επίδρασης των αρχαιοτήτων – και θα διεκδικήσει την ελευθερία της, επί τη βάσει της ιστορίας και του πολιτισμού της[37].

Η αρχαιολατρία κατά τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα λειτούργησε οπωσδήποτε ως πρελούδιο του φιλελληνικού φαινομένου ή, ορθότερα, ως Φιλελληνισμός ante litteram.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βίνκελμαν, Ι. Ι. 1996. *Σκέψεις για την μίμηση των ελληνικών έργων στη ζωγραφική και τη γλυπτική* (μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος). Αθήνα: Ίνδικτος.

Γιακωβάκη, Ν. 2006. *Ευρώπη μέσω Ελλάδας, Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση, 17ος-18ος αιώνας*. Αθήνα: Εστία.

Gilet. A. (επιμ.). 1994. *Louis-Francois Cassas 1756-1827: Dessinateur-voyageur / Im Banne der Sphinx, ein französischer Zeichner reist nach Italien und in den Orient*. Κατάλογος έκθεσης, Wallraf-Richartz-Museum, Graphische Sammlung, 22 Απριλίου-19 Ιουνίου 1994 / Musée des beaux-arts de Tours, 19 Νοεμβρίου 1994-30 Ιανουαρίου 1995, Mainz am Rhein.

Athanassoglou-Kallmyer, N. M. 1989. *French Images from the Greek War of Independence 1821-1830, Arts and Politics under the Restoration*. New Haven-London: Yale University Press.

Αυγουστίνου, Ο. 2003. *Ιδανικά ταξίδια. Η Ελλάδα στη γαλλική ταξιδιωτική λογοτεχνία 1550-1821* (μτφρ.: Περικλής Α. Ντάλτας). Αθήνα: ΜΙΕΤ. [1η έκδ.: Olga Augustinos. 1994. *French Odysseys, Greece in French Travel Literature from the Renaissance to the Romantic Era*. Baltimore-London: Johns Hopkins University Press].

Έργουιν, Ντ. 1999. *Νεοκλασικισμός* (μτφρ. Χ. Παπαδημητρίου). Αθήνα.

Harloe, K., Momigliano, N. & Farnoux, A. (επιμ.). 2018. *Hellenomania*, London & New York: Routledge.

Hess, G., Agazzi, E. & Décultot, E. (επιμ.). 2009. *Graecomania. Der europäische Philhellenismus*, Berlin-New York: De Gruyter.

Κατσιαρδή-Hering Ό., Παπαδία-Λάλα, Α., Νικολάου, Κ. & Καραμανωλάκης Β. 2018. *Έλλην, Ρωμηός, Γραικός, Συλλογικοί προσδιορισμοί & ταυτότητες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.

Κούρια, Α. 2016. *Η Ελλάδα στην περιηγητική εικονογραφία 15ος-19ος αιώνας, Ταυτότητες, ετερότητες, μεταμορφώσεις*. Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη & Έφης Μιχελή.

Κουτσογιάννης, Θ. 2004. Οι αναγεννησιακές μεταμορφώσεις του βυζαντινού αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγου / The Renaissance Metamorphoses of Byzantine Emperor John VIII Palaeologus (ελληνική & αγγλική έκδοση). Στο *Το Φως του Απόλλωνα, Ιταλική Αναγέννηση και Ελλάδα / In the Light of Apollo, Italian Renaissance and Greece*, 60-70. Κατάλογος έκθεσης, επιμ.: Mina Gregori. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη, Δεκέμβριος 2003-Απρίλιος 2004, Cinisello Balsamo (Μιλάνο) 2003 [2004].

Κουτσογιάννης, Θ. 2008. *Τα σχέδια του Κυριακού της Αγκώνας και η επίδρασή τους στην αρχαιοδιφία και την τέχνη της Αναγέννησης* (Διδακτορική Διατριβή). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

37. Ευρύτερα για τη σχέση των Ελλήνων και των Ευρωπαίων με τις ελληνικές αρχαιότητες γύρω από την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης βλ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου – Κουτσογιάννης 2019.

Κουτσογιάννης, Θ. 2012. Η εικόνα των ελληνικών αρχαιοτήτων στους Γάλλους αρχαιοδίφες του Διαφωτισμού / L'image des antiquités helléniques chez les 'antiquaires' des Lumières. Στο Αδάμ-Βελένη, Π., Στεφανή, Ευ. & Μαυρομιχάλη, Κ. 2012. *Από τον Πλάτωνα στον Βολταίρο και τον Κοραή: Αρχαία ελληνική φιλοσοφία και Διαφωτισμός / De Platon à Voltaire et Korais: La Philosophie grecque ancienne et les Lumières*, 27-31. Κατάλογος έκθεσης: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, 12 Οκτωβρίου 2012-27 Ιανουαρίου 2013.

Koutsogiannis, Th. 2014. *Hellas Genius Loci*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Μέγαρο της Βουλής των Ελλήνων & Ζάππειο Μέγαρο, Ιανουάριος- Ιούνιος 2014.

Κουτσογιάννης, Θ. 2015. Η εικόνα της Αθήνας στον νεότερο ευρωπαϊκό πολιτισμό: Μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας – στη σκιά των αρχαιοτήτων / The image of Athens in modern European visual culture: Between fantasy and reality – in the shadow of antiquities. Στο Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου & Θ. Κουτσογιάννης (επιμ.), *«Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια...»: Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών 17ος-19ος αιώνας / "A dream among splendid ruins...": Strolling through the Athens of travelers 17th-19th century*, 56-133. Κατάλογος έκθεσης: Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Σεπτέμβριος 2015-Ιούλιος 2016.

Κουτσογιάννης, Θ. 2017. *Η Ελληνική Επανάσταση στην Ευρωπαϊκή Τέχνη: Φιλελληνικά Έργα της Συλλογής της Βουλής των Ελλήνων*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Κουτσογιάννης, Θ. 2018. Η αναβίωση του αρχαιοελληνικού κάλλους στις εικαστικές τέχνες του Νεοκλασικισμού. Στο Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου (επιμ.), *Οι αμέτρητες όψεις του Ωραίου στην αρχαία τέχνη*, 399-415. Κατάλογος έκθεσης: Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Μάιος 2018-Μάιος 2019.

Κουτσογιάννης Θ. 2020, «Οι Θερμοπύλες στην ευρωπαϊκή τέχνη του Νεοκλασικισμού και του Φιλελληνισμού», στο *Οι Μεγάλες Νίκες, Στα Όρια του Μύθου και της Ιστορίας*, επιμέλεια Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, κατάλογος έκθεσης: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 258-273, 492-493

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου Μ. & Κουτσογιάννης Θ. (επιμ.). 2015. *«Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια...»: Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών 17ος-19ος αιώνας / "A dream among splendid ruins...": Strolling through the Athens of travelers 17th-19th century*. Κατάλογος έκθεσης: Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Σεπτέμβριος 2015-Ιούλιος 2016.

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ. & Κουτσογιάννης, Θ. (επιμ.). 2017. *Μικρές Οδύσσειες: εικόνες του ταξιδιού στις ελληνικές θάλασσες από την προϊστορική αρχαιότητα στους νεώτερους χρόνους*. Κατάλογος έκθεσης: Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, Μάρτιος-Ιούλιος [Νοέμβριος] 2018.

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ. & Κουτσογιάννης Θ. 2019. *Δι' αυτά πολεμήσαμεν-Αρχαιότητες και Ελληνική Επανάσταση*. Κατάλογος έκθεσης: Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 11 Φεβρουαρίου-20 Ιουλίου 2020.

Λάμπρος, Σπ. 1926. *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά*, τόμ. Γ΄. Αθήνα.

Κόκκωνας, Γ. 2018. *Έγρεο φίλα μάτερ, Προσωποποιήσεις της Ελλάδας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*. Αθήνα: MIET.

Macgregor Morris I., "To make a new Thermopylae: Hellenism, Greek Liberation and the Battle of Thermopylae", *Greece & Rome* 47 (2000), 211-230

Middleton, R. 2004. Introduction. Στο J.-D. Le Roy, *The ruins of the most beautiful monuments of Greece*, 1-199. Los Angeles: The Getty Research Institute.

Noe, A. 1994. *Der Philhellenismus in der westeuropäischen Literatur, 1780-183*. Amsterdam: Brill.

Randel W., "William Haygarth: Forgotten Philhellene", *Keats-Shelley Journal* 9.2 (1960), 86-90

Soros, S. W. (επιμ.). 2006, *James "Athenian" Stuart 1713-1788, The Rediscovery of Antiquity*. Κατάλογος έκθεσης: Νέα Υόρκη, The Bard Graduate Center for Studies in the Decorative Arts, Design and Culture, 16 Νοεμ. 2006-11 Φεβρ. 2007. New Haven-London.

Stoneman, R. 1996. *Αναζητώντας την κλασική Ελλάδα* (μτφρ. Ε. Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη). Αθήνα: MIET.

Stoneman, R. 1998. *A Luminous Land, Artists Discover Greece*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.

Spencer T., *Fair Greece sad relic, Literary Philhellenism from Shakespeare to Byron*, Athens 1986 (1η έκδοση: 1954)

Τσιγκάκου, Φ. Μ. 1981. *Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα, Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Thames & Hudson - Εκδοτική Αθηνών.

Tolias, G. 2001. 'Totius Graecia: Nicolaos Sophianos' Map of Greece and the Tranformations of Hellenism. *Journal of Modern Greek Studies* 19: 1-22.

Tolias, G. 2006. Nikolaos Sophianos's Totius Graeciae Descriptio: The resources, difussion and function of a sixteenth-century antiquarian map of Greece. *Imago Mundi* 58: 150-182.

Τόλιας, Γ. 2008. *Ιστορία της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου 1420-1800, Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα* (σύνταξη καταλόγου: Λ. Ναβάρι). Αθήνα: Ε.Ι.Ε.

Το φαινόμενο του Νεοκλασικισμού, από τα μέσα του 18ου αιώνα κι έπειτα, στρέφει εκ νέου το ενδιαφέρον των περιηγητών στην Ελλάδα της κλασικής αρχαιότητας: αρχαιοδίφες ταξιδιώτες μελετούν κατ' αυτοψία τα πρότυπα ελληνικά μνημεία, ενώ καλλιτέχνες τα αποτυπώνουν, ρεαλιστικά και φανταστικά, και τα παρουσιάζουν στο ευρωπαϊκό κοινό σε ζωγραφικούς πίνακες, χαρακτικά και εικονογραφημένες εκδόσεις. Οι ελληνικές αρχαιότητες συχνά βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση, αλλά αυτό καθόλου δεν ενοχλεί τους αρχαιολάτρες• τουναντίον, θέλγονται από τα ερείπια σε τέτοιο βαθμό, που επενδύουν με αυτά κατά κόρον τα ελληνικά θέματα, ακόμη και αυτά που δεν έχουν ερείπια, φτάνοντας τελικά στο επίπεδο της ερειπιολατρίας. Η Ελλάδα θα κατοχυρωθεί στον οπτικό πολιτισμό της Δύσης ως τόπος μνημειακού μεγαλείου, αλλά σε φθορά.

I.1
Από την Αρχαιολατρία στον Φιλελληνισμό

«Αγαπώ παντού αυτή την Ελλάδα. Φοράει το χρώμα της καρδιάς μου. Όπου και να κοιτάξεις είναι θαμμένη μία χαρά»

Friedrich Hölderlin, *Υπερίων ή ο ερημίτης στην Ελλάδα*, 1797

Η Ελλάδα των ερειπίων στις εικαστικές τέχνες συνάδει με την κατάσταση του ελληνικού κόσμου, της παρακμής, λόγω του μακραίωνου οθωμανικού ζυγού. Παράλληλα λοιπόν με την αρχαιότητα, οι περιηγητές γνωστοποιούν στη Δύση την κατάσταση στον ελληνικό χώρο. Αναγνωρίζοντας δε τους Νεοέλληνες ως άμεσους απογόνους και συνεχιστές των ενδόξων προγόνων τους, διατυπώνουν το ζήτημα της αυτόνομης εθνικής πορείας των Ελλήνων και της απελευθέρωσής τους. Υπό αυτήν την έννοια, η αρχαιολατρία θα αποτελέσει ένα πρώιμο στάδιο Φιλελληνισμού και απαραίτητου υποβάθρου του, βασισμένου στην κλασική ευρωπαϊκή παιδεία και στην ελληνολατρία.

Πλησιάζοντας προς την ελληνική εθνεγερσία, οι περιηγητές πυκνώνουν, προερχόμενοι από όλο και περισσότερες χώρες, το ίδιο και οι εκδόσεις τους, όπως και τα έργα τέχνης με ελληνικά θέματα, ακόμη και από περιηγητές και καλλιτέχνες που δεν επισκέφθηκαν την Ελλάδα κατ' αυτοψία. Παράλληλα, οι σύγχρονοί τους χριστιανοί Έλληνες και η καθημερινότητά τους καταλαμβάνουν όλο και μεγαλύτερο μέρος στις απεικονίσεις και τις περιγραφές για την Ελλάδα. Στις αρχές πια του 19ου αιώνα και στα πρόθυρα της Επανάστασης, επιδραστικοί συγγραφείς (όπως ο Βύρων και ο Σατωβριάνδος), αυτόπτες του συγκαιρινού τους Ελληνισμού, απευθύνονται στην πολιτισμένη και χριστιανική Δύση θέτονας ξεκάθαρα το αίτημα της ελευθερίας των Ελλήνων.

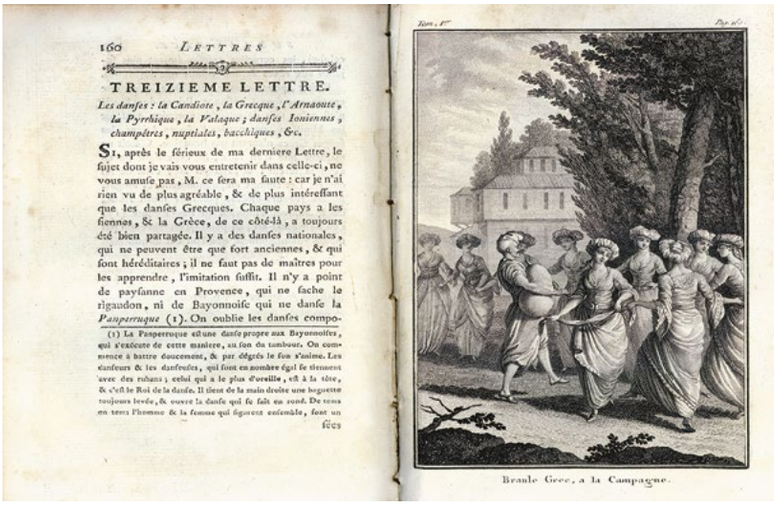

160 LETTRES

TREIZIEME LETTRE.

Les danses : la Candiote, la Grecque, l'Arnaoute, la Pyrrhique, la Valaque ; danses Ioniennes, champêtres, nuptiales, bacchiques, &c.

Si, après le sérieux de ma derniere Lettre, le sujet dont je vais vous entretenir dans celle-ci, ne vous amuse pas, M. ce sera ma faute : car je n'ai rien vu de plus agréable, & de plus intéressant que les danses Grecques. Chaque pays a les siennes, & la Grèce, de ce côté-là, a toujours été bien partagée. Il y a des danses nationales, qui ne peuvent être que fort anciennes, & qui sont héréditaires ; il ne faut pas de maîtres pour les apprendre, l'imitation suffit. Il n'y a point de paysanne en Provence, qui ne sache le rigaudon, ni de Bayonnoise qui ne danse la *Panperruque* (1). On oublie les danses compo-

(1) La Panperruque est une danse propre aux Bayonnoises, qui s'exécute de cette maniere, au son du tambour. On commence à battre doucement, & par dégrés le son s'anime. Les danseurs & les danseuses, qui sont en nombre égal se tiennent avec des rubans ; celui qui a le plus d'oreille, est à la tête, & c'est le Roi de la danse. Il tient de la main droite une baguette toujours levée, & ouvre la danse qui se fait en rond. De tems en tems l'homme & la femme qui figurent ensemble, font un

sées

Branle Grec, a la Campagne.

I.1.1

[Pierre-Augustin] Guys, Sécrétaire du Roi, de l'Académie des Sciences & Belles-Lettres de Marseille. *Voyage littéraire de la Grèce, ou Lettres sur les Grecs, anciens et modernes, avec un parallele de leurs moeurs, Troisieme Edition revue, corrigée, considérablement augmentée, & ornée de dix belles Planches. On y a joint divers Voyages & quelques Opuscules du même.* Tome premier.

A Paris, Chez la Veuve Duchesne, Libraire, rue S. Jacques, au Temple du Goût. M DCC LXXXIII.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

O PIERRE-AUGUSTIN GUYS (1721-1799), ερασιτέχνης αρχαιολόγος και ποιητής, κατ' επάγγελμα έμπορος, αλλά και μέλος της Ακαδημίας Γραμμάτων και Επιστημών της Μασαλίας (από το 1752), ήταν άμεσος γνώστης της Ανατολής, καθώς είχε εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη. Από το 1748 άρχισε να ταξιδεύει στον καθαυτό ελλαδικό χώρο, ενώ έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του στη Ζάκυνθο, όπου ο γιός τους σταδιοδρόμησε ως πρόξενος της Γαλλίας.

Το έργο του Guys, αφιερωμένο στον Βολταίρο, δημοσιεύεται αμέσως μετά τα Ορλωφικά (1769-1770), οπότε το ενδιαφέρον είχε στραφεί στον σύγχρονο Ελληνισμό και την ιστορική τύχη του. Ο Guys σχολιάζει υπό τη μορφή επιστολών και ημερολογίων ταξιδιών, το ανθρώπινο «μωσαϊκό» της οθωμανικής αυτοκρατορίας και ιδίως τον ελληνικό κόσμο. Όπως δηλώνει και ο τίτλος του («Λογοτεχνικό ταξίδι στην Ελλάδα, ή επιστολές περί των Ελλήνων, αρχαίων και συγχρόνων, με παραλληλισμό των ηθών τους»), αντιπαραβάλλει τον καθημερινό βίο των συγχρόνων του Ελλήνων, που γνωρίζει εκ του σύνεγγυς, με αυτόν των αρχαίων προγόνων τους, μέσω της αρχαίας γραμματείας, προσπαθώντας να αναδείξει την ιστορική τους συνέχεια, εξετάζοντας κριτικά θέματα όπως οι κοινωνικές εκδηλώσεις, η κατοικία, ο υλικός πολιτισμός, οι λατρευτικές συνήθειες, οι δεισιδαιμονίες, η γλώσσα, η ποίηση, τα τραγούδια και οι χοροί.

Εστιάζει ιδίως στον γυναικείο κόσμο, όπως στην εικονογραφημένη σελίδα με τον χορό Ελληνίδων στην εξοχή, θέμα το οποίο σχολιάζει η Madame Chenier (Ελισάβετ Σάντη Λουμάκη, 1729-1808), διανοούμενη κυπριακής καταγωγής, γνωστή για το φιλολογικό σαλόνι που διατηρούσε στο Παρίσι, κέντρο της φιλελληνικής κίνησης.

Το έργο του Guys γνώρισε μεγάλη επιστυχία (με επανεκδόσεις και μεταφράσεις, ήδη το 1772 στα αγγλικά), καθώς αποτελεί το πρώτο εξ ολοκήρου αφιερωμένο στην σύγκριση – και ταύτιση – αρχαίων και νεωτέρων Ελλήνων, θέτοντας τις βάσεις του Φιλελληνισμού. Η προσέγγιση αυτή θα καταστεί κοινός τόπος της σχετικής γραμματείας, που θέλει να αναγνωρίσει την ιστορική συνέχεια του ελληνικού έθνους από την Αρχαιότητα στη σύγχρονή του πραγματικότητα, και θα εξακολουθήσει με έργα όπως του Frederick Sylvester North Doyglas "An Essay on Certain Points of Resemblance between the Ancient and Modern Greek" (Λονδίνο 1813).

Η παρούσα δίτομη έκδοση, του 1783, είναι η τρίτη (πρώτη το 1771, δεύτερη το 1776), αναθεωρημένη και επαυξημένη, κειμενικά και εικονογραφικά, με σχέδια του Antoine Favray και χαρακτικά του Laurent.

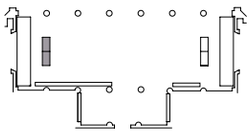

I.1.2

[Marie-Gabriel-Auguste-Florent comte de Choiseul-Gouffier]

Voyage pittoresque de la Grece, tome premier.

A Paris, M. DCC.LXXII.

A Paris, Rue Férou, No 24, Chez J.-J. BLAISE, De l'Imprimerie de Leblanc, Rue Furstemberg, No 24

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΚΟΜΗΣ του Choiseul-Gouffier (1752-1817), λόγιος και συλλέκτης αρχαιοτήτων, μαθήτευσε κοντά στον ελληνιστή αββά Jean-Jacques Barthélemy [αρ. κατ. I.1.3]. Αρχαιολάτρης και ο ίδιος, επεχείρησε το πρώτο ελληνικό ταξίδι του το 1776 και εξέδωσε τις εντυπώσεις του το 1782, όπου περιέλαβε τον ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο και το Αρχιπέλαγος.

Το πλούσια εικονογραφημένο «γραφικό ταξίδι» του, με ύφος γλαφυρό αλλά και τεκμηριωμένο βάσει της αρχαίας γραμματείας, προσφέρει στο ευρωπαϊκό κοινό μία πλήρη εικόνα, κυριολεκτικά και μεταφορικά, του σύγχρονού του ελληνικού κόσμου και της μνημειακής κληρονομιάς του. Τόσο κειμενικά όσο και εικονογραφικά, προβάλλεται πρωτίστως η ελληνική κλασική Αρχαιότητα, ωστόσο παρουσιάζονται και οι Έλληνες που διαβιούν υπό τον οθωμανικό ζυγό και σχολιάζονται οι τρέχουσες ιστορικές εξελίξεις και ζυμώσεις, όπως τα Ορλωφικά. Επομένως, ανάμεσα στα περικαλλή αρχαία μνημεία και ερείπια παρεμβάλλονται και οι υπόδουλοι Νεοέλληνες. Κατά τούτο, ο Choiseul-Gouffier συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση του Φιλελληνισμού, μέσω πάντοτε του φίλτρου της Αρχαιότητας, αλλά και της κατ' αυτοψία γνώσης του σύγχρονού του Ελληνισμού. Μάλιστα, οι ένθερμες φιλελληνικές απόψεις τού δημιούργησαν πρόβλημα στην ανάληψη των πρεσβευτικών καθηκόντων του στην Υψηλή Πύλη (1784), με αποτέλεσμα να επιχειρήσει να τις ανασκευάσει εν μέρει. Αργότερα, μετά και από προσωπικές περιπέτειες, λόγω των φιλομοναρχικών πεποιθήσεών του, θα μετριαστεί ο φιλελληνικός οίστρος του.

Η αλληγορική μορφή που κοσμεί την σελίδα τίτλου, σχεδιασμένη από τον Jean Michel Moreau le jeune (1741-1814) και χαραγμένη από τον Charles Nicolas Varin (1741-1812), αποτελεί εμβληματική παράσταση της φιλελληνικής τέχνης. Παρουσιάζει την σκλαβωμένη Ελλάδα, αλυσοδεμένη, με αρχαιοελληνικό δωρικό ναό στο βάθος και περιβαλλόμενη από μνημεία προς τιμήν των μεγάλων ανδρών της ελληνικής Αρχαιότητας, που σχετίζονται με την ελευθερία και την προάσπισή της (Λυκούργος, Μιλτιάδης, Θεμιστοκλής, Αριστείδης, Επαμεινώνδας, Πελοπίδας, Τιμολέων, Δημοσθένης, Φωκίων, Φιλοποίμην). Σε μία στήλη δίπλα της είναι χαραγμένο το επιτάφιο επίγραμμα του Σιμωνίδη για τον Λεωνίδα και τους πεσόντες των Θερμοπυλών, ενώ στον βράχο του φόντου μια επιγραφή στα λατινικά (EXORIARE ALIQUIS, Βιργιλίου *Αινειάδα*, IV.625) καλεί να «εξεγερθεί κάποιος». Αυτή η προσωποποίηση της υπόδουλης Ελλάδας έδωσε το μοτίβο για σειρά ανάλογων αλληγορικών παραστάσεων.

Η επιτυχία του έργου οδήγησε τον κόμη του Choiseul-Gouffier στη συνέχιση των περιηγήσεών του (1784-92), έχοντας στο μεταξύ αναλάβει καθήκοντα πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη. Με βάση αυτές και αναφορικά κυρίως με την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία, εξέδωσε έναν δεύτερο τόμο το 1809, ενώ ο προγραμματισμένος τρίτος (ουσιαστικά, δεύτερο μέρος του δεύτερου τόμου) τυπώθηκε μετά τον θάνατο του συγγραφέα (το 1822, από τον Jean-Denis Barbié du Boacge).

Το πλήθος χαλκογραφημένων χαρτών, απόψεων και αρχιτεκτονικών σχεδίων, φιλοτεχνημένων εξαιρετικά από ομάδα καλλιτεχνών πρώτης γραμμής, όπως οι Jean Baptiste Hilaire (1751-1828) και Louis François Cassas (1756-1827), και από εξειδικευμένους μηχανικούς, καθώς και από την ομάδα του Barbié du Bocage [αρ. κατ. III.8.A.2] κατέστησε την έκδοση μνημειακή και από αισθητική άποψη.

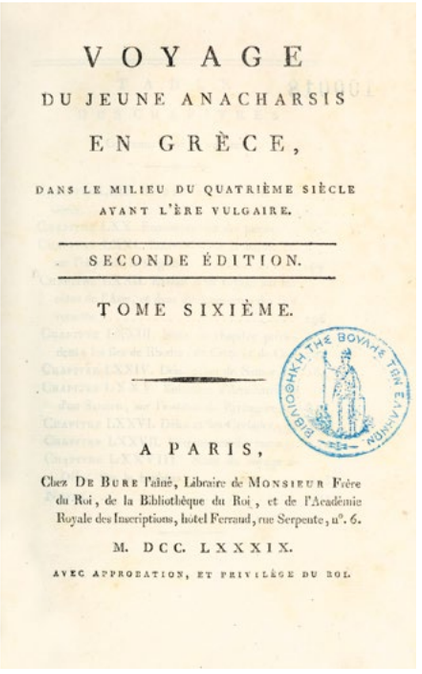

VOYAGE
DU JEUNE ANACHARSIS
EN GRÈCE,
DANS LE MILIEU DU QUATRIÈME SIÈCLE
AVANT L'ÈRE VULGAIRE.
SECONDE ÉDITION.
TOME SIXIÈME.
A PARIS,
Chez De Bure l'aîné, Libraire de Monsieur Frère du Roi, de la Bibliothèque du Roi, et de l'Académie Royale des Inscriptions, hôtel Ferraud, rue Serpente, n°. 6.
M. DCC. LXXXIX.
AVEC APPROBATION, ET PRIVILÈGE DU ROI.

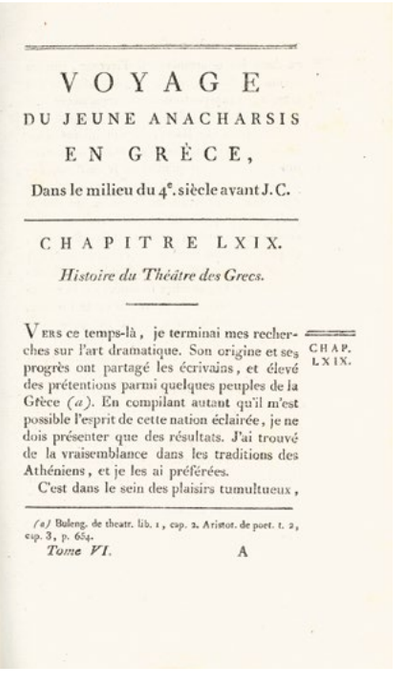

VOYAGE
DU JEUNE ANACHARSIS
EN GRÈCE,
Dans le milieu du 4e. siècle avant J.C.
CHAPITRE LXIX.
Histoire du Théâtre des Grecs.
VERS ce temps-là, je terminai mes recherches sur l'art dramatique. Son origine et ses progrès ont partagé les écrivains, et élevé des prétentions parmi quelques peuples de la Grèce (*a*). En compilant autant qu'il m'est possible l'esprit de cette nation éclairée, je ne dois présenter que des résultats. J'ai trouvé de la vraisemblance dans les traditions des Athéniens, et je les ai préférées.
C'est dans le sein des plaisirs tumultueux, CHAP. LXIX.
(*a*) Buleng. de theatr. lib. 1, cap. 2. Aristot. de poet. t. 2, cap. 3, p. 654.
Tome VI. A

I.1.3
[Jean-Jacques Barthélemy]
Voyage du jeune Anacharsis en Grèce, dans le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire, Seconde édition. Tome sixième.
A Paris, Chez De Bure l'aîné, Libraire de Monsieur Frère du Roi, de la Bibliothèque du Roi, et de l'Académie Royale des Inscriptions, hôtel Ferrand, rue Serpente, n.o 6. M. DCC. LXXXIX. Avec approbation, et privilege du Roi.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΑΒΒΑΣ Jean-Jacques Barthélemy (1716-1795) εξέδωσε το 1788 ένα μακροσκελές (πολύτομο) ιστορικό μυθιστόρημα, με πρωταγωνιστή τον νεαρό Σκύθη Ανάχαρση να ταξιδεύει στην Ελλάδα το 363-337 π.Χ., για εκπαιδευτικούς λόγους – κατ' αντιστοιχία δηλαδή με τους περιηγητές του Grand Tour στην Ελλάδα την εποχή του συγγραφέα. Πρόκειται επομένως για ένα φανταστικό περιηγητικό έργο εποχής. Άλλωστε, ο συγγραφέας του δεν επισκέφθηκε ποτέ ο ίδιος την Ελλάδα – εμπνεύστηκε το έργο του για αυτήν στην Ιταλία –, αλλά αποτελεί ενδεικτική περίπτωση «ταξιδιώτη της πολυθρόνας», ο οποίος βασιζόμενος στην ευρυμάθειά του, όντας κορυφαίος αρχαιογνώστης και ελληνιστής της εποχής του, αναπλάθει εναργώς και παραστατικά τον (αρχαίο) ελληνικό κόσμο.

Η ειδυλλιακή και εξιδανικευμένη εικόνα, κυριολεκτικά και μεταφορικά, της κλασικής Ελλάδας που προσφέρει στο αναγνωστικό κοινό του είναι απότοκο και συνάμα άκρον άωτον της αρχαιολατρίας και του Διαφωτισμού στον προχωρημένο 18ο αιώνα. Με τη σειρά του, μάλιστα, ενδυνάμωσε την τάση «ελληνομανίας» – εντός του γενικότερου Νεοκλασικισμού – που είχε κυριεύσει το Παρίσι και τη Γαλλία από το 1760 κι έπειτα, καθιερώνοντας στις τέχνες και γενικότερα στην αισθητική το «ελληνικό γούστο» (goût grec ή gout à la grecque).

Η επιτυχία του οδήγησε σε πολλαπλές επανεκδόσεις και μεταφράσεις μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, ενώ μεταφράστηκε και στα ελληνικά μερικώς, από την ομάδα του Ρήγα Φεραίου και του Χρυσοβέργη Κουροπαλάτη. Επιπλέον, κατ' επίδραση του «Ανάχαρση» γράφηκαν παρόμοια έργα (roman grecs), με πιο αντιπροσωπευτικό τα «Ταξίδια του Αντήνορα» (1797) του Étienne-François de Lantier.

Τη χρονιά που κυκλοφόρησε η παρούσα δεύτερη έκδοση (1789) του «Ανάχαρση», και ακριβώς χάρη σε αυτόν, ο Barthélemy εξελέγη μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας.

Στην εκδοτική επιτυχία συνέβαλε καθοριστικά ο ξεχωριστός «άτλαντας», το εικονογραφικό δηλαδή συμπλήρωμα από τον Γάλλο ιστορικό γεωγράφο και χαρτογράφο Jean-Denis Barbié du Bocage [αρ. κατ. III.8.Α.2].

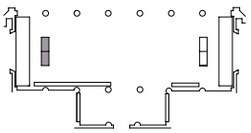

I.1.4

[Antoine Serieys]

Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce, pendant les années 1797 et 1789, D'après deux missions, don't l'une du Gouvernement français, et l'autre du général en chef Buonaparte. Rédigé par un des professeurs du Prytanée. Avec figures, plans et vues levés sur les lieux. Tome premier.

A Londres. 1800. Se trouve à Paris, Chez Besson, Libraire, rue de la Loi, no. 955. Prudhomme, rue Jacques, maison Bonneville, no. 195. Dugour, rue et maison Serpente.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ DIMO STEPHANOPOLI (1729-1802) ήταν αξιωματικός του ιππικού, βοτανολόγος και φυσιοδίφης, κορσικανός (από το ελληνικό χωριό Παομία) με απώτερη καταγωγή από τη Μάνη και απόγονος των Κομνηνών της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας. Ταξίδεψε σε προχωρημένη ηλικία, με τη συνοδεία του ανεψιού του Nicolo, το 1797-98, στην Ήπειρο και τη Μάνη. Ο Dimo (Δημήτριος) επελέγη προκειμένου να βολιδοσκοπήσει, για λογαριασμό του Ναπολέοντα Βοναπάρτη, τις διαθέσεις του ελληνικού πληθυσμού απέναντί του και κατά πόσο ήταν διατεθειμένοι να αναλάβουν επαναστατική δράση, στον απόηχο των Ορλωφικών. Ουσιαστικά, έδρασε κατασκοπευτικά και με πρόφαση τις βοτανολογικές μελέτες του, συλλέγοντας πληροφορίες για την ανθρωπογεωγραφία και την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, τις οποίες επεξεργάστηκε και εξέδωσε, σε δύο τόμους, ο καθηγητής του Πρυτανείου στο Παρίσι Antoine Sérieys (1755-1819). Το έργο κυκλοφόρησε ταυτόχρονα στο Λονδίνο και το Παρίσι, με την παρούσα λονδρέζικη εκδοχή να αποτελεί μάλλον τη δεύτερη.

Η εικόνα που εκτίθεται, σε σχέδιο του ίδου του Stephanopoli (χάραξη με υπογραφή Guyot), παρουσιάζει – σύμφωνα με το σχετικό χωρίο – ανάγλυφο το οποίο βρήκαν στο Γύθειο, σε ερειπιώνα που ταύτισαν με ναό της Νίκης. Η μορφή αναγνωρίστηκε ως προσωποποίηση της Ελευθερίας και της Λακεδαίμονος, με δόρυ και κώδικα στεφανωμένο με δάφνινο στεφάνι, φέροντα την επιγραφή *νίκη ἢ θάνατος*. Σύμφωνα πάντοτε με την αφήγηση, ο Δημήτριος πήρε μαζί του το γλυπτό στο Παρίσι για να το προσφέρει στον Βοναπάρτη, ο οποίος σχολίασε ότι «έχει το ύφος μιας αγίας».

Πραγματικότητα ή προβολή ευγενών πόθων, η μορφή της δορυφόρου Ελευθερίας (μάλλον πλαστή σύνθεση), προοικονομεί αλληγορικά την Επανάσταση που θα ξεσπάσει το 1821 και θα προτάξει το ίδιο ακριβώς σύνθημα, Νίκη ή Θάνατος.

I.1.5

William Gell, Esq. M.A. F.R.S. F.S.A. and member of the Society of Dilettanti.

The Geography and Antiquities of Ithaca.

Dedicated, by permission, to the King.

London: Printed by J. Wright, St. John's Square, for Longman, Hurst, Rees, and Orme, Paternoster – Row. 1807.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

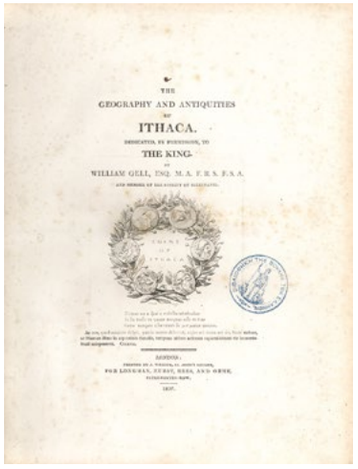
THE
GEOGRAPHY AND ANTIQUITIES
OF
ITHACA.
DEDICATED, BY PERMISSION, TO
THE KING.
BY
WILLIAM GELL, ESQ. M.A. F.R.S. F.S.A.
AND MEMBER OF THE SOCIETY OF DILETTANTI.
LONDON:
PRINTED BY J. WRIGHT, ST. JOHN'S SQUARE,
FOR LONGMAN, HURST, REES, AND ORME,
PATERNOSTER-ROW.
1807.

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΔΙΦΗΣ Sir William Gell (177-1836) επισκέφθηκε επανειλημμένα τον ελλαδικό χώρο (Πελοπόννησο, Αργοσαρωνικό, Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία) και τη Μικρά Ασία, μεταξύ 1801 και 1812, και αναδείχτηκε σε έναν από τους πιο σημαντικούς αρχαιογνώστες, φιλοτεχνώντας εκατοντάδες σχεδίων και δημοσιεύοντας διάφορες μελέτες.

Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την αναζήτηση του ομηρικού κόσμου, επισκεπτόμενος, επιπλέον της Τρωάδας, την Ιθάκη το 1801 και το 1806, μαζί με τον Edward Dodwell. Καρπός αυτών των μελετών του το παρόν έργο, προσπαθεί να ταυτίσει και να αποτυπώσει τοποθεσίες που αντιστοιχούν στα ομηρικά έπη. Η «Σχολή του Ομήρου» αποτελούσε αιτούμενο της σχετικής έρευνας, αναζητώντας την επίσης στη Χίο, την Ίο και αλλού. Εδώ απεικονίζεται σε ανάπτυγμα (σε σχέδιο του P.W. Tomkins και χάραξη του J.H. Wright) ένα βραχώδες έξαρμα, όπου μία διαρρύθμιση με κόγχες και ερείπια αρχαίας τοιχοποιίας θεωρούνταν, από τους ντόπιους κατοίκους και τον παπά σε ρολο ξεναγού του Gell, ως κατάλοιπα της ομηρικής «σχολής».

Ο William Gell αποτελεί γνήσιο εκπρόσωπο του αρχαιολατρικού Φιλελληνισμού, που βλέπει την σύγχρονή του Ελλάδα με το νεοκλασικό φίλτρο, ενώ όταν θα ξεσπάσει η Ελληνική Επανάσταση θα κρατήσει αποστάσεις και θα σκήσει κριτική.

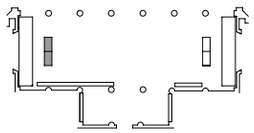

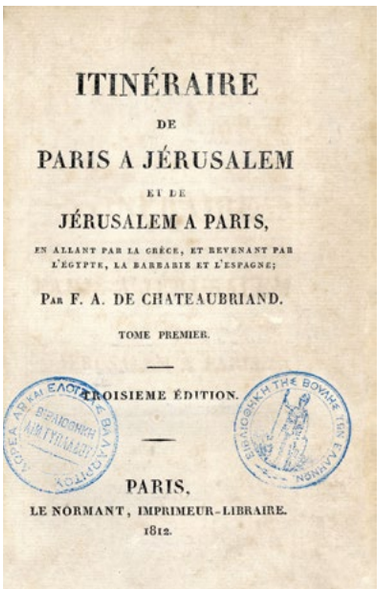
ITINÉRAIRE
DE
PARIS A JÉRUSALEM
ET DE
JÉRUSALEM A PARIS,
EN ALLANT PAR LA GRÈCE, ET REVENANT PAR L'ÉGYPTE, LA BARBARIE ET L'ESPAGNE;
PAR F. A. DE CHATEAUBRIAND.
TOME PREMIER.
TROISIEME ÉDITION.
PARIS,
LE NORMANT, IMPRIMEUR-LIBRAIRE.
1812.

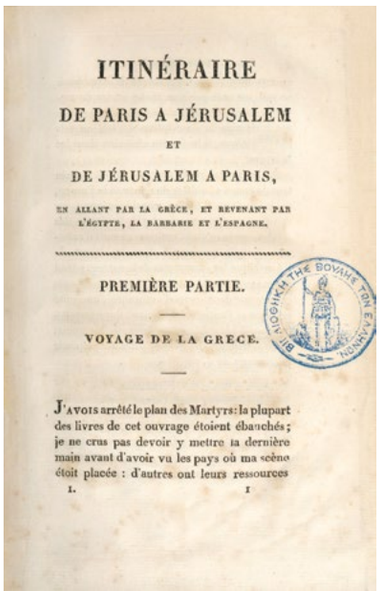
ITINÉRAIRE
DE PARIS A JÉRUSALEM
ET
DE JÉRUSALEM A PARIS,
EN ALLANT PAR LA GRÈCE, ET REVENANT PAR L'ÉGYPTE, LA BARBARIE ET L'ESPAGNE.
PREMIÈRE PARTIE.
VOYAGE DE LA GRECE.
J'avois arrêté le plan des Martyrs: la plupart des livres de cet ouvrage étoient ébauchés; je ne crus pas devoir y mettre la dernière main avant d'avoir vu les pays où ma scène étoit placée : d'autres ont leurs ressources

I.1.6
F.[rançois] A. de Chateaubriand
Itinéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris, en allant par la Grèce, et revenant par l'Égypte, la Barbarie et l'Espagne; Tome premier. Troisieme edition.
Paris, Le Normant, Imprimeur-Libraire. 1812.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΥΠΟΚΟΜΗΣ François René de Chateaubriand (1768-1848), λογοτέχνης και πολιτικός, πραγματοποίησε το ταξίδι του προς και από τα Ιεροσόλυμα μεταξύ Ιουλίου 1806 και Μαΐου 1807. Στην Ελλάδα βρέθηκε μόνο για 19 ημέρες, αλλά στην έκδοση του «Οδοιπορικού» του οι αντίστοιχες καταγραφές καταλαμβάνουν το ένα τρίτο του βιβλίου. Συγκεκριμένα, στις 10 Αυγούστου 1806 αποβιβάστηκε στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο (Μεθώνη) και αφού επισκέφθηκε σημαντικές ιστορικές τοποθεσίες της, όπως τη Σπάρτη, το Άργος και τις Μυκήνες, κατέληξε στην Αθήνα, από όπου απέπλευσε στις 29 Αυγούστου για τη Σμύρνη.

Ο Σατωβριάνδος, θαυμαστής της Αρχαιότητας, βλέπει και περιγράφει τα απομεινάρια της στην ελληνική γη, αλλά δεν τρέφει αυταπάτες: αναγνωρίζει – και θρηνεί – την απόσταση ανάμεσα στην ιδεώδη Ελλάδα της γραμματείας και την σύγχρονή του εξαθλιωμένη Ελλάδα, με τους τυραννισμένους, από τον αλλόθρησκο κατακτητή, κατοίκους. Προβάλει μάλιστα την χριστιανικότητα των Ελλήνων ως την αξία που μπορούσε να τους προσδώσει νέο περιεχόμενο και σημείο επαφής με την υπόλοιπη χριστιανική Ευρώπη. Άλλωστε, τον Χριστιανισμό είχε ο ίδιος υπερασπιστεί εν γένει, ως θεμελιώδη δύναμη του νεώτερου ευρωπαϊκού πολιτισμού, στο έργο του «Πνεύμα του χριστιανισμού» (*Génie du crhistianisme*, 1802) και κατόπιν στους «Μάρτυρες» (*Les Martyrs*, 1809).

Η αυτοψία του Σατωβριάνδου στην παρηκμασμένη Ελλάδα, απομεινάρι του ιστορικού μεγαλείου της, τον ώθησε στον Φιλελληνισμό, που εκδηλώθηκε πολλαπλώς και ενεργητικά εν μέσω της Ελληνικής Επανάστασης [αρ. κατ. ΙΙΙ.8.Γ.7-8].

Το Οδοιπορικό του Σατωβριάνδου, χάρη στο επίπεδο γραφής του, αναβιβάζει την περιηγητική γραμματεία για την Ελλάδα – συνθήνως περιοριζόμενη σε καταγραφή πληροφοριών, πολλές φορές σχολαστικών και πληκτικών – σε πραγματική ταξιδιωτική λογοτεχνία αξιώσεων. Περιλαμβάνεται στα λογοτεχνικά έργα του συγγραφέα, με τα οποία επέδρασε καθοριστικά στη γαλλική λογοτεχνία του 19ου αιώνα.

Πρωτοεκδόθηκε το 1811, ενώ η προκείμενη έκδοση, του 8112, είναι αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη, λόγω της επιτυχίας του έργου. Μεταφράστηκε στα ελληνικά το 1860 από τον Εμμανουήλ Ροΐδη.

I.1.7

Lord Byron

Childe Harold's Pilgrimage, A Romaunt: And Other Poems.

Fourth edition.

London: Printed by T. Davison, Whitefriars, for John Murray, Fleet-Street; William Blackwood, and J. Ballantyne and Co. Edinburgh; and J. Cumming, Dublin. 1812.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ, την ίδια χρονιά (1812) με την πρώτη, του «Προσκυνήματος του Childe Harold», που έκανε διάσημο τον λόρδο Βύρωνα μέσα σε ένα βράδυ, όπως ο ίδιος είχε παραδεχτεί, καθώς τα 500 αντίτυπα της πρώτης έκδοσης (3 Μαρτίου) εξαντλήθηκαν σε μόλις τρεις ημέρες.

Πρόκειται για εκτεταμένη ποιητική σύνθεση, με αφηγηματικό χαρακτήρα πάντως, δημοσιευμένη σε τέσσερα μέρη, μεταξύ 1812 και 1818, με έντονο αυτοβιογραφικό χαρακτήρα, καθώς βασίζεται στις περιπλανήσεις του συγγραφέα στη Μεσόγειο μεταξύ 1809-11.

Ο Λόρδος Βύρων (George Gordon Byron, 6th Baron Byron, 1788-1824), περιγράφει τα ταξίδια ενός νεαρού άνδρα, ο οποίος, απηυδισμένος από την αποχαύνωση της κοσμικής ζωή του, αναζητά την περιπέτεια σε ξένους τόπους. Εκφράζει την μελαγχολία και την ατμόσφαιρα "fin de siècle" (τέλους εποχής) στη Βρετανία της περιόδου, μετά τους ναπολεόντειους πολέμους. Είχε εξαιρετική επιτυχία όχι μόνον εκδοτικά και λογοτεχνικά, αλλά ευρύτερα στην τέχνη της εποχής, εμπνέοντας επίσης τη μουσική και τις εικαστικές τέχνες και καθιερώνοντας τον βυρωνικό, μελαγχολικό ήρωα του Ρομαντισμού.

Αναφορικά με τον ελλαδικό χώρο – περιγράφεται κυρίως στο Canto II – απέδωσε ποιητικά την ομορφιά του ιστορικού τόπου που έχει περιέλθει σε οθωμανικό ζυγό, όπως ο ίδιος τον βίωσε από κοντά, στις πρώτες επισκέψεις του (1810-11). Καθιέρωσε συνακόλουθα την ποιητική «εικόνα» της Ελλάδας στη Δύση, εδράζοντας τα φιλελληνικά αισθήματα. Μάλιστα, ενέπνευσε παρόμοια έργα, όπως τη σύνθεση της Felicia Hemans "Modern Greece: A Poem" (1817), ενώ υπήρξε προπομπός και καθαρά φιλελληνικών ποιητικών έργων, όπως το έμμετρο δράμα του Percy Bysshe Shelley "Hellas" (συγγραφή 1821, έκδοση 1822).

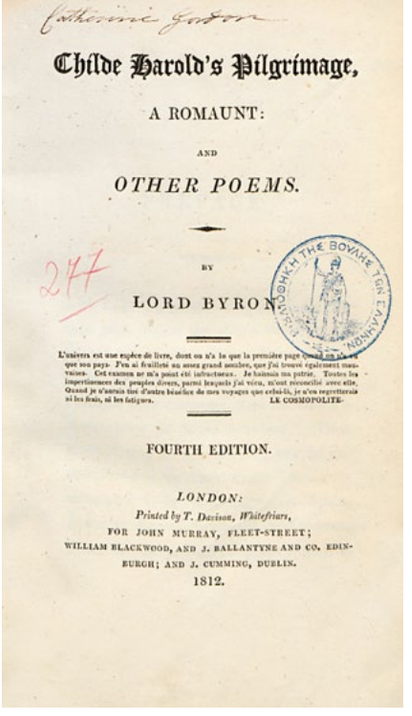
Childe Harold's Pilgrimage,

A ROMAUNT:

AND

OTHER POEMS.

BY

LORD BYRON

L'univers est une espèce de livre, dont on n'a lu que la première page quand on a vu que son pays. J'en ai feuilleté un assez grand nombre, que j'ai trouvé également mauvaises. Cet examen ne m'a point été infructueux. Je haïssais ma patrie. Toutes les imperfections des peuples divers, parmi lesquels j'ai vécu, m'ont réconcilié avec elle. Quand je n'aurais tiré d'autre bénéfice de mes voyages que celui-là, je n'en regretterais ni les frais, ni les fatigues. LE COSMOPOLITE.

FOURTH EDITION.

LONDON:

Printed by T. Davison, Whitefriars,

FOR JOHN MURRAY, FLEET-STREET;

WILLIAM BLACKWOOD, AND J. BALLANTYNE AND CO. EDINBURGH; AND J. CUMMING, DUBLIN.

1812.

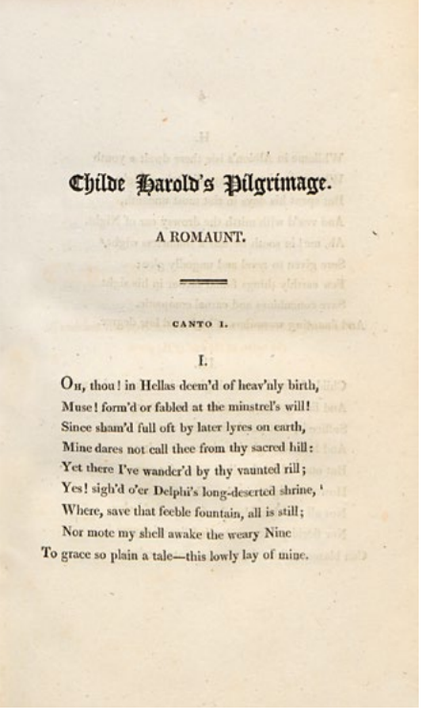
Childe Harold's Pilgrimage.

A ROMAUNT.

CANTO I.

I.

Oh, thou! in Hellas deem'd of heav'nly birth,
Muse! form'd or fabled at the minstrel's will!
Since sham'd full oft by later lyres on earth,
Mine dares not call thee from thy sacred hill:
Yet there I've wander'd by thy vaunted rill;
Yes! sigh'd o'er Delphi's long-deserted shrine,
Where, save that feeble fountain, all is still;
Nor mote my shell awake the weary Nine
To grace so plain a tale—this lowly lay of mine.

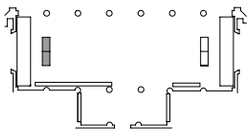

I.1.8

Lord Byron

The Works [...] in four volumes.

Vol. IV. *Ode to Napoleon Buonaparte – Poems – Hebrew melodies.*

London: John Murray, Albemarle –Street. 1816.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΗ έργων του λόρδου Βύρωνα περιλαμβάνει και τρία ελληνικού ενδιαφέροντος.

Τα δύο πρώτα αποτελούν μικρής έκτασης ποιήματα, γραμμένα στην Αθήνα το 1810, το ένα εκ των οποίων είναι η περίφημη «Κόρη των Αθηνών». Πρόκειται για την Τερέζα, την 12χρονη, μικρότερη από τρεις, κόρη της Θεοδώρας Μακρή, χήρας πρώην προξένου της Αγγλίας στην Αθήνα, στο σπίτι της οποίας κατέλυσε ο Βύρων μαζί με τον συνοδοιπόρο του John Cam Hobhouse. Ο Βύρων ερευτεύτηκε σφόδρα την μικρή Τερέζα και της αφιέρωσε το ποιημάτιο που έμελλε να γίνει το πιο ευρέως γνωστό στην αγγλική, χάρη και στην μελοποίησή του από διαφορετικούς συνθέτες.

Το τρίτο «ελληνικό» ποίημα στην ίδια βυρωνική συλλογή είναι η λυρική απόδοσή του του πολεμικού τραγουδιού «Δεύτε παίδες των Ελλήνων», που είχε συνθέσει ο Ρήγας Φεραίος βασισμένος στη γαλλική Μασσαλιώτιδα. Μαζί με τον «Θούριο», συναποτελούσαν τα επαναστατικά άσματα του πρώιμου επαναστάτη Ρήγα.

Οι ποιητικές αυτές συνθέσεις καταδεικνύουν τον βιωματικό δεσμό του Βύρωνα με την Ελλάδα, τους ανθρώπους της και την ιστορία της, ήδη προεπαναστατικά, ο οποίος μετατράπηκε σε ενεργό Φιλελληνισμό με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης [αρ. κατ. II.8.Β].

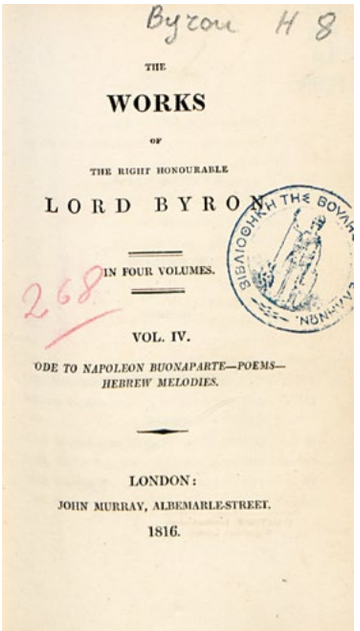
Byron H 8

THE

WORKS

OF

THE RIGHT HONOURABLE

LORD BYRON

IN FOUR VOLUMES.

268

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

VOL. IV.

ODE TO NAPOLEON BUONAPARTE—POEMS—HEBREW MELODIES.

LONDON:

JOHN MURRAY, ALBEMARLE-STREET.

1816.

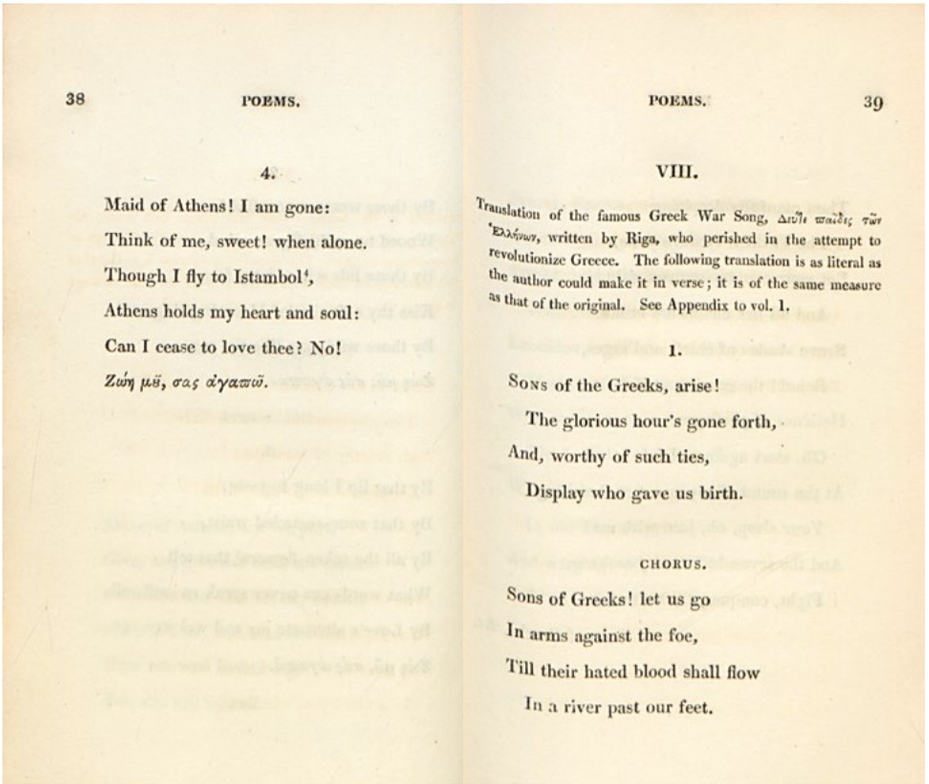
38 POEMS.

4.

Maid of Athens! I am gone:
Think of me, sweet! when alone.
Though I fly to Istambol[4],
Athens holds my heart and soul:
Can I cease to love thee? No!
Ζώη μοῦ, σας ἀγαπῶ.

POEMS. 39

VIII.

Translation of the famous Greek War Song, Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων, written by Riga, who perished in the attempt to revolutionize Greece. The following translation is as literal as the author could make it in verse; it is of the same measure as that of the original. See Appendix to vol. 1.

1.

Sons of the Greeks, arise!
The glorious hour's gone forth,
And, worthy of such ties,
Display who gave us birth.

CHORUS.

Sons of Greeks! let us go
In arms against the foe,
Till their hated blood shall flow
In a river past our feet.

I.1.9

Lord Byron

The Works [...] Containing English Bards, and Scotch Reviewers; The Curse of Minerva, and the Waltz, an Apostrophic Hymn.

Philadelphia: Published by M. Thomas. 1820.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ έργων του λόρδου Βύρωνα περιλαμβάνει την εμβληματική «Κατάρα της Αθηνάς», που ο ποιητής συνέθεσε τον Μάρτιο του 1811, ευρισκόμενος στην Αθήνα, και εξέδωσε τον επόμενο χρόνο.

Πρόκειται για το έντεχνο και δημόσιο «κατηγορώ» του εναντίον του λόρδου Έλγιν, (Thomas Bruce, 7th Earl of Elgin, 1766-1841), ο οποίος, βεβηλώνοντας τα μνημεία της Αθήνας, είχε αποσπάσει βάναυσα τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα – προκαλώντας δομική ζημιά στο μνημείο – και μία από τις Καρυάτιδες του Ερεχθείου, μεταξύ άλλων.

Σε διαλογική μορφή ανάμεσα στον ίδιο τον ποιητή και την θεά Αθηνά, ο Βύρων αναπτύσσει με λυρισμό την αρχαιολατρία και την κλασική παιδεία του, θεμέλια των φιλελληνικών αισθημάτων του, που στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης θα τον οδηγήσουν και πάλι στην Ελλάδα [αρ. κατ. II.8.Β], αυτήν την φορά οριστικά και αμετάκλητα.

Ο βανδαλισμός των ελληνικών μνημείων από τον Έλγιν καυτηριάστηκε και από άλλους λογίους και αρχιοδίφες, ωστόσο η γλαφυρότητα και η δεξιοτεχνία του ποιητικού λόγου του Βύρωνα ήταν που κατέταξε τον Έλγιν στις αρνητικές προσωπικότητας της ιστορίας και του πολιτισμού της Ελλάδας. Αντίστροφα, η Κατάρα της Αθηνάς συνιστά έναν ύμνο για το ελληνικό φως, πραγματικό και συμβολικό, με αποτέλεσμα να σφυρηλατήσει τον διαρκώς ογκούμενο φιλελληνισμό προεπαναστατικά.

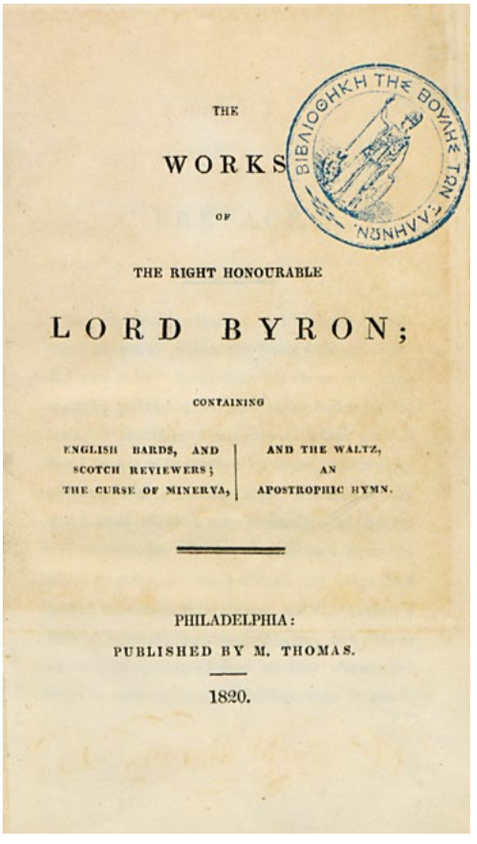

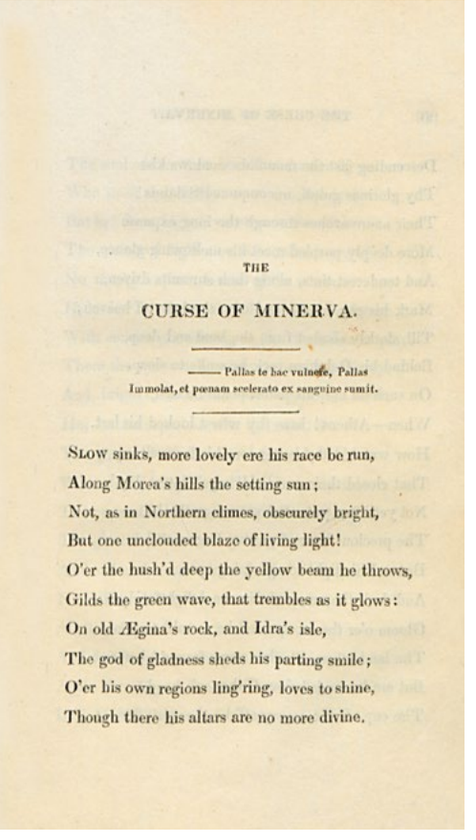

I.1.10

Edward Dodwell, Esq. F.S.A. and member of several foreign academies.
A Classical and Topographical Tour through Greece, during the Years 1801, 1805, and 1806.
In two volumes. Vol. I.
London: Printed for Rodwell and Martin, New Bond-Street. 1819.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΙΡΛΑΝΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ και αρχαιοδίφης Edward Dodwell (1767-1832) ταξίδεψε το 1801 στα Ιόνια νησιά και στην περιοχή της Τρωάδας, μαζί με τον William Gell [αρ. κατ. I.1.5]. Το 1805 και 1806 περιηγήθηκε συστηματικά την κεντρική Ελλάδα και την Πελοπόννησο, δευτερευόντως και την Θεσσαλία, μαζί με τον επίσης καλλιτέχνη Simone Pomardi (1760-1830), στα σχέδια του οποίου βασίζεται η εικονογράφηση του παρόντος έργου. Ο ίδιος ο Pomardi εξέδωσε το δικό του, πιο πλούσια εικονογραφημένο έργο *Viaggio nella Grecia* ένα χρόνο αργότερα (Ρώμη 1820). Η παρούσα έκδοση του Dodwell κυκλοφόρησε και σε γερμανική μετάφραση το 1821-22.

Εδώ απεικονίζεται (σε σχέδιο του ιδίου και χάραξη του Charles Heath) χαρακτηριστική σκηνή ανάπαυλας δύο χωρικών δίπλα σε έναν κολοσσιαίο μαρμάρινο λέοντα, στους βορειοανατολικούς πρόποδες του όρους Υμηττός, στην Αττική. Ο Dodwell ασχολείται μεθοδικά τόσο με την αρχαία όσο και με τη σύγχρονή του Ελλάδα και το έργο του αποτελεί μία από τις πλέον έγκυρες ταξιδιωτικές αναφορές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πρωτότυπες και τεκμηριωμένες απόψεις του για την πολιτισμική συνέχεια του Ελληνισμού [πρβλ. αρ. κατ. I.1.1], εμπλουτίζοντας την θεώρηση των Ελλήνων ως άμεσων απογόνων των ενδόξων προγόνων τους, προσέγγιση με πρόσημο καθαρά φιλελληνικό.

Ο Dodwell φιλοτέχνησε επίσης την ίδια περίοδο εντυπωσιακές απόψεις της Ελλάδας σε επιχρωματισμένες λιθογραφίες (ακουατίντες), που παρουσιάστηκαν λίγο αργότερα με τη μορφή λευκώματος, υπό τον τίτλο *Views in Greece, from drawings* (Λονδίνο, Rodwell and Martin, 1821) [πρβλ. αρ. κατ. I.1.19-20].

I.1.11

Tho[ma]s. Smart Hughes Late Fellow of Saint John's and now Fellow of Emmanuel College Cambridge.

Travels in Sicily Greece and Albania Illustrated with engravings of maps scenery plans & c.

In two volumes Vol. I.

London Printed for J. Mawman 39 Ludget Street. 1820.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

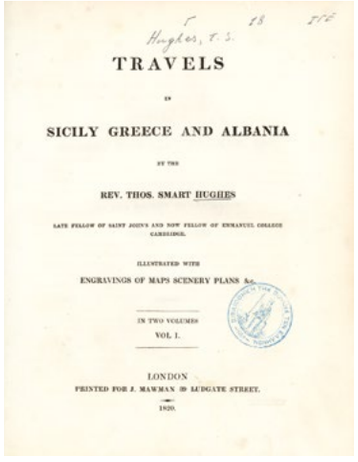

Hughes, T. S.

TRAVELS

IN

SICILY GREECE AND ALBANIA

BY THE

REV. THOS. SMART HUGHES

LATE FELLOW OF SAINT JOHN'S AND NOW FELLOW OF EMMANUEL COLLEGE CAMBRIDGE.

ILLUSTRATED WITH

ENGRAVINGS OF MAPS SCENERY PLANS &c.

IN TWO VOLUMES

VOL. I.

LONDON

PRINTED FOR J. MAWMAN 39 LUDGATE STREET.

1820.

Ο ΑΙΔΕΙΣΜΟΤΑΤΟΣ Thomas Smart Hughes (1786-1847), με κλασικές σπουδές στο πανεπιστήμιο του Cambridge, έφτασε στην Ελλάδα το 1812 και περιηγήθηκε κυρίως στην Πελοπόννησο και την Αθήνα.

Το 1814, μαζί με τον αρχιτέκτονα και αρχαιοδίφη Charles Robert Cockerell (1788-1863), επισκέφθηκε τα Γιάννενα, για τα οποία δίνει λεπτομερείς περιγραφές. Στην σχετική εικονογράφηση (σε σχέδιο του C.R. Cockerell και χάραξη του J. Smith), απεικονίζεται χορός Ελλήνων αρματωμένων, στο νησάκι της λίμνης των Ιωαννίνων, με την πόλη στο βάθος.

Έγινε δεκτός από τον ίδιο τον Αλή Πασά, για τον οποίο δίνει πολλές και αξιόπιστες πληροφορίες, όπως και ευρύτερα για την Ήπειρο της εποχής τους. Υπήρξε μάρτυρας και των δραματικών γεγονότων στη Πάργα, τον Μάιο του 1817, όταν ο Αλή Πασάς εξαγόρασε την πόλη από τους Βρετανούς, ενώ οι κάτοικοί της κατέφυγαν στα Επτάνησα, φοβούμενοι το μένος του.

Ο Hughes αποδίδει εύστοχα και ακριβοδίκαια την κοινωνική και πνευματική κατάσταση του ελλαδικού χώρου, με περιγραφές που, αν και λεπτομερείς, δεν χάνουν τη λογοτεχνική χροιά τους.

Ένθερμος Φιλέλληνας ο ίδιος, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση έλαβε ενεργό θέση υπέρ του Αγώνα των Ελλήνων, κινητοποιούμενος στο Λονδίνο και κυκλοφορώντας προπαγανδιστικά φυλλάδια

VIEW OF JOANNINA, FROM THE ISLAND OF THE LAKE

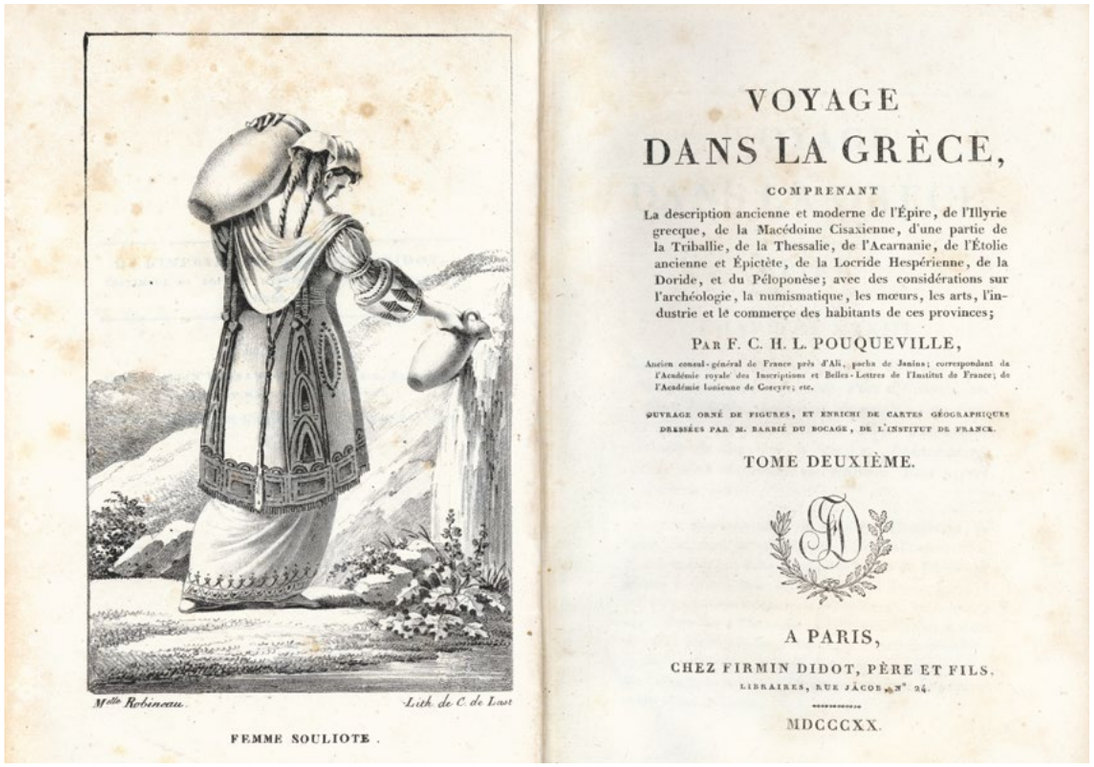

VOYAGE
DANS LA GRÈCE,

COMPRENANT

La description ancienne et moderne de l'Épire, de l'Illyrie grecque, de la Macédoine Cisaxienne, d'une partie de la Triballie, de la Thessalie, de l'Acarnanie, de l'Étolie ancienne et Épictète, de la Locride Hespérienne, de la Doride, et du Péloponèse; avec des considérations sur l'archéologie, la numismatique, les mœurs, les arts, l'industrie et le commerce des habitants de ces provinces;

PAR F. C. H. L. POUQUEVILLE,

Ancien consul-général de France près d'Ali, pacha de Janina; correspondant de l'Académie royale des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France; de l'Académie Ionienne de Corcyre; etc.

OUVRAGE ORNÉ DE FIGURES, ET ENRICHI DE CARTES GÉOGRAPHIQUES DRESSÉES PAR M. BARBIÉ DU BOCAGE, DE L'INSTITUT DE FRANCE.

TOME DEUXIÈME.

A PARIS,
CHEZ FIRMIN DIDOT, PÈRE ET FILS,
LIBRAIRES, RUE JACOB, N° 24.

MDCCCXX.

I.1.12

F.[rançois] C.[harles] H.[ugues] L.[aurent] Pouqueville, Ancien consul-général de France près d'Ali, pacha de Janina; correspondant de l'Académie royale des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France; de l'Académie Ionienne de Corcyre; etc.
Voyage dans la Grèce, Comprenant La description ancienne et moderne de l'Épire, de l'Illyrie grecque, de la Macédoine Cisaxienne, d'une partie de la Triballie, de la Thessalie, de l'Acarnanie, de l'Étolie ancienne et Épictète, de la Locride Hespérienne, de la Doride, et du Péloponèse; avec des considerations sur l'achéologie, la numismatique, les moeurs, les arts, l'industrie et le commerce des habitants des ces provinces; Ouvrage orné de figures, et ènrichi de cartes géographiques dressées par M. Barbié du Bocage, de l'Institut de France. Tome deuxième.
A Paris, Chez Firmin Didot, Père et fils, Libraires, Rue Jacob, N° 24. MDCCCXX.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ και διπλωμάτης François Charles Hugues Laurent Pouqueville (1770-1838), είχε βρεθεί στην Ελλάδα ήδη το 1798-99 – οπότε και έμαθε ελληνικά – ως αιχμάλωτος πειρατών κατά την επιστροφή του από την γαλλική Επιστημονική Αποστολή της Αιγύπτου. Με τον επαναπατρισμό του στη Γαλλία, εξέδωσε το 1805 μία πρώτη περιγραφή περιοχών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, της Πελοποννήσου περιλαμβανομένης.

Λόγω ακριβώς αυτής της εμπειρίας του, επέστρεψε στην Ελλάδα ως γενικός πρόξενος της Γαλλίας στα Γιάννενα και την Πάτρα (1805-16). Απότοκο της μακροχρόνιας πλέον και σε βάθος γνωριμίας του με την Ελλάδα, υπήρξε το πεντάτομο «Ταξίδι στην Ελλάδα» (1820-21), το οποίο επανακυκλοφόρησε (εμπλουτισμένο και εξάτομο, 1826-27), πολύτιμη περιηγητική αναφορά για όλους τους επόμενους ταξιδιώτες, με λεπτομερείς περιγραφές και στοιχεία, για τον ελλαδικό χώρο και τους κατοίκους του.

Στην προμετωπίδα του τίτλου (σχέδιο από την Robineau, χάραξη του C. de Last) απεικονίζεται μία Σουλιώτισσα σε σκηνή καθημερινής ζωής, με την τυπική πλουμιστή φορεσιά της. Η επιλογή του θέματος συνιστά διαφοροποίηση στην πεπατημένη των περιηγητικών εκδόσεων, που σχεδόν μονοπωλούνταν από τα αρχαία μνημεία, ενώ οι Νεοέλληνες μόνον συμπληρωματικά παρουσιάζονταν, και όχι πρωταγωνιστικά όπως εδώ.

Όντας ένθερμος Φιλέλληνας, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, ο Pouqueville θα συγγράφει την «Ιστορία της Παλιγγενεσίας της Ελλάδας» από το 1740 μέχρι και το 8124, βασική ιστοριογραφική πηγή για τα πρώτη έτη του Αγώνα.

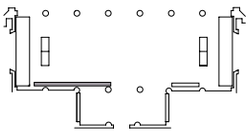

I.1.13

Η Σχολή των Αθηνών

Τοιχοτάπητας με πρότυπο τη νωπογραφία του Ραφαήλ στις Αίθουσες του Βατικανού (1509-11)

Βιοτεχνία των Gobelins, εργαστήριο του Audran υιού, ύφανση μεταξύ 1779 και 1785, 8η έκδοση

υψηλό στημόνι, μαλλί, μετάξι, ζωγραφισμένο σχέδιο (πρότυπο σε μεγάλη κλίμακα για την εκτέλεση του τοιχοτάπητα, λάδι σε καμβά) του Louis II de Boullogne (1654-1733), υποτρόφου στη Γαλλική Ακαδημία της Ρώμης μεταξύ 1675 και 1679.

Δάνειο του Mobilier national (Εθνική Συλλογή Επίπλων της Γαλλίας, Παρίσι)

με την ευγενική συναίνεση του Προέδρου της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης

Η ΝΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ φιλοτεχνήθηκε μεταξύ του 1508 και 1511 για το κεντρικό θέμα του διαμερίσματος του πάπα Ιουλίου Β΄ στο Βατικανό, πριν φιλοξενηθεί σε αυτό η ιδιωτική του βιβλιοθήκη, που αργότερα ονομάστηκε Αίθουσα της Υπογραφής. Από τη στιγμή της δημιουργίας του, ο κύκλος αυτός των ζωγραφικών συνθέσεων από τον Ραφαήλ και το εργαστήριο του, απέκτησε μεγάλη αίγλη στη Δύση και τα έργα του Ιταλού καλλιτέχνη έγιναν αντικείμενα θαυμασμού, θεωρούμενα στη Γαλλία του β΄ μισού του 17ου αιώνα ως τα απόλυτα έργα προς μίμηση. Έτσι, από την ίδρυση της Γαλλικής Ακαδημίας στη Ρώμη, το 1666, οι υπότροφοι αναλάμβαναν να ετοιμάσουν πολύ ακριβή αντίγραφα των νωπογραφιών. Αυτά τα αντίγραφα, ζωγραφισμένα με λάδι πάνω σε καμβά, πραγματοποιούντο με τη βοήθεια υφασμάτων τοποθετημένων απ' ευθείας πάνω στις νωπογραφίες, επιτρέποντας τη διατήρηση της αυθεντικής τους μεγαλοπρέπειας, και ακολούθως στέλνονταν στο Παρίσι.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο Louvois, επίτροπος οικοδομημάτων, τεχνών και κατασκευών, ο οποίος διαδέχθηκε τον Colbert, ανέσυρε μία ιδέα του προκατόχου του: τη μεταφορά σε τοιχοτάπητα των φημισμένων έργων ζωγραφικής της Αναγέννησης. Το 1683, λοιπόν, δημιουργεί στο περίφημο εργοστάσιο της Συλλογής Επίπλων του Στέμματος, της οικογένειας Gobelins, την πρώτη ύφανση ενός συνόλου σύμφωνα με τα αντίγραφα των νωπογραφιών του Ραφαήλ στο Βατικανό. Στο διάστημα από το 1683 μέχρι το 1794, το σύνολο από τις Αίθουσες του Βατικανού γνώρισε εννέα υφαντές εκδόσεις. Ο παρών τοιχοτάπητας, που απεικονίζει την *Σχολή των Αθηνών*, την πρώτη και πιο συχνά παρουσιασμένη σκηνή από τα παπικά διαμερίσματα, αποτελεί μέρος του όγδοου συνόλου των αιθουσών του Βατικανού, της προτελευταίας δηλαδή ύφανσης.

Στο εργοστάσιο των Gobelins, η σύνθεση του ζωγραφικού αντιγράφου της *Σχολής των Αθηνών* τροποποιήθηκε ελαφρά από μία ομάδα ζωγράφων χαρτιού (cartonniers), οι οποίοι επεξεργάστηκαν την προσαρμογή της ώστε να χρησιμεύσει ως μοντέλο κατά την εκτέλεση της ύφανσης του τοιχοτάπητα. Κατά συνέπεια, περιορίστηκε καθ' ύψος και μεγεθύνθηκε στις γωνίες των υψηλών σημείων για να μεταγραφεί το τοξωτό περίγραμμα της νωπογραφίας του θόλου πάνω στο ορθογώνιο σχήμα του τοιχοτάπητα.

Οι τοιχοτάπητες των *Αιθουσών του Βατικανού* επιτρέπουν την κατά κυριολεξία μεταφορά της διακόσμησης του ανακτόρου των Παπών, με την πλήρη αποτύπωσή της, μέσω της παρεμβολής μιας άλλης τεχνικής, η οποία αγγίζει την τελειότητα χάρη στους Γάλλους καλλιτέχνες και τεχνίτες του 17ου και 18ου αιώνα.

Οκτώ νωπογραφίες απετέλεσαν αντικείμενο μεταφοράς σε τοιχοτάπητες: *Η Σχολή των Αθηνών, Η Μάχη του Κωνσταντίνου, Το Όραμα του Κωνσταντίνου, Η Λειτουργία στη Bolsena, Ο Αττίλας εκδιωκόμενος από τη Ρώμη, Ο Παρνασσός, Η Εκδίωξη του Ηλιόδωρου από τον Ναό* και *Η Πυρκαγιά στο Borgo*. Χωρίς αμφιβολία όμως η *Σχολή των Αθηνών* παραμένει, ακόμα και σήμερα, καθ' ομοίωση της νωπογραφίας, η πιο συχνά εικονιζόμενη σύνθεση.

Αυτός είναι πιθανόν ο λόγος που ήδη από την εποχή της δημιουργίας τους, στα χρόνια του Λουδοβίκου ΙΔ΄ και των διαδόχων του, οι τοιχοτάπητες παρουσιάστηκαν σε πολυάριθμες περιπτώσεις, είτε σε βασιλικές τελετές – όπως η μύηση του Λουδοβίκου ΙΕ΄ – είτε ανεπτυγμένες μέσα στα ανάκτορα ηγεμόνων. Δύο υφάνσεις της *Σχολής των Αθηνών,* στις οποίες ανήκει ο παρών τοιχοτάπητας, υφασμένος λίγο πριν την Γαλλική Επανάσταση, εκτίθενται εδώ και πολλά χρόνια στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, τόπο όπου συζητούνται και μορφοποιούνται οι νόμοι στη Γαλλία.

Ακριβώς λοιπόν εξ αιτίας του θέματός τους οι συγκεκριμένοι τοιχοτάπητες επελέγησαν για αυτόν τον τόσο συμβολικό τόπο της Δημοκρατίας.

Στην πραγματικότητα, η σύνθεση απεικονίζει την πνευματική και εκλογικευμένη αναζήτηση της αλήθειας, μιας από τις πτυχές του ανθρωπιστικού πολιτισμού της εποχής, που είναι έντονα σφραγισμένη από την ανακάλυψη εκ νέου των αρχαίων κειμένων, ιδιαιτέρως των ελληνικών.

Φιλόσοφοι και σοφοί διανοητές της ελληνικής Αρχαιότητας εμφανίζονται απορροφημένοι σε συζήτηση ή αντιπαράθεση, μεταδίδοντας την διδασκαλία τους ή βυθισμένοι σε σκέψη και συλλογισμό. Συγκεντρωμένοι όλοι κάτω από την σκέπη ενός τεράστιου οικοδομήματος στην κεντρική προβολή, το οποίο αντανακλά το αρχαίο πρότυπο (και τις καινοτομίες του Bramante για το σχέδιό του για τον Άγιο Πέτρο της Ρώμης). Στο κέντρο, ο Πλάτωνας συζητά με τον Αριστοτέλη, προς τους οποίους συγκλίνουν όλες οι διαγώνιες.

Ο Πλάτωνας, ως γενειοφόρος γέροντας με χαρακτηριστικά που θυμίζουν τον Λεονάρντο ντα Βίντσι, κρατάει το έργο του, τον *Τίμαιο*, και στρέφεται προς τον ουρανό. Ο Αριστοτέλης, νεότερος, έχει κάτω από το μπράτσο του τα *Ηθικά* και στρέφει την παλάμη του δεξιού του χεριού προς το έδαφος. Οι εκφραστικές χειρονομίες τους συνοψίζουν με τέλειο τρόπο τις θεωρήσεις του φιλοσόφου και του μαθητή: ο πρώτος ατενίζει τα πράγματα από ψηλά, τον κόσμο των ιδεών, της διανόησης, ο δεύτερος κοιτάζει τα πράγματα από χαμηλά, τον κόσμο του απτού, της επιστήμης.

Πολλές άλλες προσωπικότητες μπορούν να ταυτιστούν: στο πρώτο επίπεδο ξεκινώντας από τα αριστερά, ο Ζήνωνας με ένα παιδί, μετά ο Επίκουρος να διαβάζει, πίσω του, ο νέος άνδρας στα λευκά είναι ο δούκας του Urbino, Francesco della Rovere, ανιψιός του πάπα Ιουλίου Β΄ και σύγχρονος του Ραφαήλ. Ο Πυθαγόρας κάθεται στο πλάι, γράφοντας σε ένα βιβλίο και πίσω του βρίσκεται ο Αβερρόης, πιο πέρα πιθανόν ο Παρμενίδης. Καθιστός και κατά μέτωπο, σε στάση περισυλλογής, εμφανίζεται ο Ηράκλειτος, στον οποίο ο Ραφαήλ έχει προσδώσει τα χαρακτηριστικά του Μιχαήλ Άγγελου. Προς τα δεξιά, στο μέσον μιας πολυπληθούς ομάδας, ο Ευκλείδης (πίσω από τον οποίο εικάζουμε το πρόσωπο του Bramante) σκύβει για να μετρήσει ένα σχήμα με τον διαβήτη, πιο πίσω, ο Ζωροάστρης παρουσιάζει μια ουράνια σφαίρα και ο Πτολεμαίος τη σφαίρα της γης. Σε δεύτερο επίπεδο, προς τα αριστερά, ο Σωκράτης συνομιλεί με μία ομάδα ανθρώπων, ανάμεσα στους οποίους είναι ο Αλκιβιάδης και ο Ξενοφώντας. Προς το κέντρο, ξαπλωμένος στα σκαλοπάτια, ο Διογένης. Στα δεξιά της σύνθεσης, στην άκρη, ο ίδιος ο Ραφαήλ, κοντά στον δάσκαλο του, τον ζωγράφο Perugino, κοιτάζει τον θεατή.

Η Ρώμη της ουμανιστικής Αναγέννησης προέρχεται από την Ελλάδα των μεγάλων αρχαίων διανοητών. Ίσως περισσότερο από τη Γαλλία του Μεγάλου Αιώνα του Λουδοβίκου ΙΔ΄, που επεδίωξε πάνω από όλα να αναγάγει μία μεγαλοπρεπή διακόσμηση σε μία ανυπέρβλητη τεχνική, να είναι η Γαλλία μετά την Επανάσταση που παρουσιάζεται ως άξιος κληρονόμος της ελληνο-ρωμαϊκής Αρχαιότητας.

Το διάσημο ιταλικό έργο έγινε γαλλικό με τη μεταφορά του σε τοιχοτάπητα στο εργοστάσιο των Gobelins. Το κύρος της τεχνικής των εξαιρετικών υφαντών, ο καθένας από τους οποίους είχε την ειδικότητά του (κάποιοι ύφαιναν τα κεφάλια, άλλοι τα χέρια, τις καρέκλες ή τα αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία), η μακρά διάρκεια της δημιουργίας, η ποιότητα και λεπτότητα των υλικών που χρησιμοποιούντο (μαλλί και μετάξι και για κάποιες υφάνσεις χρυσά και αργυρά νήματα) συνέτειναν στη μεγάλη φήμη αυτών των δημιουργιών.

Ο παρών τοιχοτάπητας της *Σχολής των Αθηνών* είναι από το 1979 αναρτημένος στο γραφείο των αναχωρήσεων της Εθνικής Συνέλευσης της Γαλλίας στο μέγαρο de Lassay. Αυτός ο συμβολικός τόπος σηματοδοτεί την αρχή της επίσημης δημοκρατίας διατεταγμένης γύρω από τον πρόεδρο της Συνέλευσης, ο οποίος ξεκινάει από την αίθουσα όπου βρίσκεται ο τοιχοτάπητας για να προσέλθει στο ημικύκλιο της Εθνικής Συνέλευσης, συνοδευόμενος από άγημα της δημοκρατικής Φρουράς. Στο ημικύκλιο, πάνω από το γραφείο του προέδρου, απέναντι από όλα τα μέλη και όλους τους Γάλλους, είναι αναρτημένος ένας άλλος υφαντός πίνακας της *Σχολής των Αθηνών*, που ανήκει στις συλλογές της εθνικής συλλογής επίπλων.

Για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια ο τοιχοτάπητάς μας αφήνει αυτόν τον διακεκριμένο τόπο, όπου οι νόμοι εξετάζονται και ψηφίζονται, και ταξιδεύει μέχρι την Ελλάδα, με την ευκαιρία του επετειακού εορτασμού της ανεξαρτησίας της Ελλάδας. Κανένας τοιχοτάπητας των υφάνσεων από τις *Αίθουσες του Βατικανού* δεν είχε ποτέ δοθεί ως δάνειο και εξαχθεί στην Ελλάδα.

Η παρουσία του τοιχοτάπητα στη χώρα - λίκνο της δημοκρατίας είναι έκφραση τιμής που αποδίδει η Γαλλία στην Ελλάδα.

Morgane Lucquet-Laforgue

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

M. Fenaille, *État général des tapisseries de la manufacture des Gobelins depuis son origine jusqu'à nos jours 1600-1900*, Hachette et Cie, Παρίσι, 1902-1923, τόμ. 2, σελ. 202

Hélène Gasnault «*L'Ecole d'Athènes* de la tenture des *Chambre du Vatican*», στον κατάλογο της έκθεσης *Sul Filo di Raffaello, impresa e fortuna nell'arte dell'arazzo*, Gallerie nazionali delle Marche, Ουρμπίνο, άνοιξη 2021 (υπό έκδοση)

Morgane Lucquet-Laforgue, «Le rayonnement de Raphaël dans l'art de la tapisserie des Gobelins. A travers les collections du Mobilier national», στον κατάλογο της έκθεσης *Sul Filo di Raffaello, impresa e fortuna nell'arte dell'arazzo*, Gallerie nazionali delle Marche, Ουρμπίνο, άνοιξη 2021 (υπό έκδοση)

I.1.14

Louis-François Cassas (1756-1827)

Γενική άποψη της πόλης των Αθηνών, 1784-1813

χαλκογραφία επιχρωματισμένη στο χέρι, 69 x 145,5 εκ.

επιγραφή (διδασκαλία): *Vue Générale de la Ville d'Athênes Prise du chemin de Marathon / l'on voit le Mont Hymette la Mer Egée et une partie des Côtes du Péloponèse* (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 852

Ο ΓΑΛΛΟΣ LOUIS-FRANÇOIS CASSAS, πολυσχιδής δημιουργός (σχεδιαστής, ζωγράφος, χαράκτης και γλύπτης), επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ταξίδια και τις αρχαιότητες. Μεταξύ 1778-83 ταξίδεψε επανειλημμένα στην Ιταλία και επιδόθηκε στην αποτύπωση αρχαίων μνημείων, σε σχέδια που επαινέθηκαν και από τον Johann Wolfgang Goethe, ενώ το 1782 περιηγήθηκε στις δαλματικές ακτές και εξέδωσε το λεύκωμα *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie* (1802).

Με αυτό το υπόβαθρο, επελέγη από τον επίσης περιηγητή και αρχαιολάτρη κόμη του Choiseul-Gouffier [αρ. κατ. I.1.2] για να τον συνοδεύσει στην Κωνσταντινούπολη, όπου αναλάμβανε καθήκοντα πρέσβη (1784-92). Για λογαριασμό του τελευταίου ο Cassas ενεργούσε (1785-91) ως ατζέντης της συλλογής αρχαιοτήτων του, ενώ επιχειρούσε, με έδρα την Κωνσταντινούπολη, ατομικά ταξίδια στην ευρύτερη ανατολική Μεσόγειο και Εγγύς Ανατολή, μέχρι και το 1787. Μεταξύ 1787-91 βρέθηκε στην Ιταλία, ενώ το 1792 επέστρεψε στο Παρίσι. Συνεργάστηκε στην εικονογράφηση του δεύτερου (1809) και τρίτου (1822) τόμου του *Voyage pittoresque de la Grèce* του Choiseul-Gouffier, ενώ ο ίδιος ο Cassas εξέδωσε το πλούσια εικονογραφημένο τρίτομο *Voyage pittoresque de la Syrie, de la Phoenicie, de la Palestine, et la Basse Egypte* (1799).

Το ταξίδι του Cassas από το Παρίσι, μαζί με τον κόμη Choiseul-Gouffier και τη συνοδεία του, ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1784, στις 9 Αυγούστου βρίσκονταν στη Μάλτα και ήδη στις 23 Σεπτεμβρίου είχαν φτάσει στην Κωνσταντινούπολη. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς βρέθηκαν στην Αθήνα, πιθανώς στα τέλη Αυγούστου ή στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1784. Γνωρίζουμε πάντως, από σχετική επιστολή του Cassas, ότι στην αττική πρωτεύουσα παρέμειναν μόνο για δύο ημέρες. Σε αυτό το μικρό χρονικό διάστημα οι αρχαιολάτρες πρέσβης και καλλιτέχνης είχαν την ευκαιρία να περιηγηθούν στα ένδοξα μνημεία της πόλης.

Ο Cassas φιλοτέχνησε μία σειρά από απόψεις της πόλης και των αρχαιοτήτων της, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει η εντυπωσιακή άποψη της Αθήνας. Όπως δηλώνει και η διδασκαλία στο κάτω μέρος, πρόκειται για άποψη ιδωμένη από τα βορειοανατολικά, ερχόμενος κανείς από τον Μαραθώνα στην Αθήνα. Αποτελεί πιθανότατα την πρώτη εντύπωση των ταξιδιωτών στην οπτική επαφή τους με την Αθήνα, αν υποθέσουμε ότι είχαν αγκυροβολήσει στα ανατολικά της Αττικής, ίσως στο Πόρτο Ράφτη.

Η συγκεκριμένη αποτύπωση σαφώς θα σχεδιάστηκε επί τόπου από τον Cassas, αλλά βεβαίως θα έτυχε επανεπεξεργασίας αργότερα. Το σχέδιο του Cassas χαράκτηκε, περί τα 1800-02, από το εργαστήριο των Francesco και Giovanni Piranesi – επιγόνων του περίφημου χαράκτη Giambattista Piranesi – και κυκλοφόρησε το 1813, από τον J.M.S. Bence στο *Grandes vues pittoresques des principaux sites et monuments de la Grèce et la Sicile et des sept Collines de Rome*, μία σειρά χαρακτικών με απόψεις της Κωνσταντινούπολης, του Καΐρου, της Αλεξάνδρειας, της Αθήνας, της Ναυπάκτου και των Θηβών. Η παρούσα χαλκογραφία έχει επιζωγραφιστεί στο χέρι με υδατοχρώματα, ενώ σώζονται και αντίτυπα ασπρόμαυρα αλλά και με μονοχρωματική απόδοση, με απομίμηση του αισθητικού αποτελέσματος της ζωγραφικής με μελάνι. Σώζεται επίσης (Παρίσι, Bibliothèque nationale, Musée de l'Opéra) μία ζωγραφική σπουδή του ίδιου θέματος, ένα σχέδιο με μολύβι σε χαρτί, επιζωγραφισμένο με υδατόχρωμα και gouache.

Σε αυτήν την πανοραμική άποψη της Αθήνας παρουσιάζεται το σύνολο της πόλης, να απλώνεται γύρω από την Ακρόπολη που κυριαρχεί στο κέντρο, ενώ όλο το κτισμένο τμήμα πλαισιώνεται ιδανικά από τους ορεινούς όγκους. Η έντονη βλάστηση στο πρώτο πλάνο και τα ήρεμα σύννεφα στο βάθος επαυξάνουν τη γαλήνη του τόπου και την ευγένεια της ατμόσφαιρας. Στο πρώτο επίπεδο επίσης ξεχωρίζουν ανάμεσα στις ανθρώπινες φιγούρες δύο έφιππες μορφές, με δυτικότροπη ενδυμασία και καπέλα. Αυτός στα δεξιά, κυρίαρχος της σκηνής, φορώντας το καπέλο και με

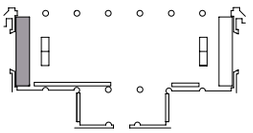

το άλογό του στα δύο πόδια, θα πρέπει να ταυτιστεί με τον κόμη Choiseul-Gouffier, που απευθύνεται με χειρονομία παρουσίασης στον νεαρότερο, αριστερά, τον ίδιο τον καλλιτέχνη Cassas, ο οποίος ανταποδίδει τον χαιρετισμό με το καπέλο του. Η πόλη της Αθήνας απεικονίζεται με εκπληκτική λεπτομέρεια, που ίσως θα πρέπει να οδηγήσει στην υπόθεση για χρήση camera obscura. Αποτυπώνονται επακριβώς οριοθετημένα όχι μόνον τα ογκηρά μνημεία, όπως αυτά στην Ακρόπολη, το Θησείο στα δεξιά, το Ολυμπιείο στα αριστερά, το προσφάτως τότε (1778) χτισμένο τείχος του Χατζή Αλή Χασεκή, αλλά και κάθε μία ταπεινή οικία της μικρής πόλης.

Είναι βεβαίως το ιστορικό μεγαλείο της Αθήνας και το υψηλό «πνεύμα του τόπου» (*genius loci*) της υπεύθυνο τόσο για το ότι οδηγήθηκαν οι συντελεστές στο να την επισκεφθούν, όσο και για αυτήν τη μεγαλοπρεπή παρουσίασή της. Η προκείμενη άποψη της Αθήνας αποτελεί μία μοναδική τέτοιας έκτασης και ακρίβειας εικόνα της πόλης, καθώς κι ένα σπάνιο τεκμήριο της κατάστασής της προεπαναστατικά.

I.1.15
Louis-François Cassas (1756-1827)
Άποψη της Αθήνας από το υδραγωγείο του Αδριανού στον Λυκαβηττό, τέλη 18ου αι.
επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 52 x 75 εκ.
επιγραφή (τίτλος): VUE D'ATHÈNES (κάτω, στο πλαίσιο)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 870

ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ από τον Louis-Francois Cassas, ωστόσο ουσιαστικά διαφορετική από τη μεγαλοπρεπή του γενική άποψη της πόλης [αρ. κατ. I.1.14].

Από το σύντομο πέρασμά του στην Αθήνα, μαζί με τον παραγγελιοδότη του κόμη Choiseul-Gouffier [αρ. κατ. I.1.2] το 1784, ο Cassas φιλοτέχνησε μία σειρά σχεδίων και υδατογραφιών με διάφορα αθηναϊκά μνημεία, ορισμένα από τα οποία δημοσιεύτηκαν επίσης στο λεύκωμα *Grandes vues pittoresques*, το 1813. Βεβαίως το συντομότατο χρονικό διάστημα αυτοψίας, των δύο ημερών, δεν θα του επέτρεψε άνετη και συστηματική εργασία. Θα πρέπει να υποθέσουμε εκ των υστέρων επεξεργασία με βάση πρόχειρα επί του τόπου σχέδια. Τέτοια έργα του εξέθεσε στα παρισινά Salons το 1804 και 1814.

Η προκείμενη χαρακτική άποψη της Αθήνας, ιδωμένης από τον λόφο του Λυκαβηττού, όπου τα απομεινάρια του αδριάνειου υδραγωγείου, αποκαλύπτει τον τρόπο εργασίας των καλλιτεχνών της περιηγητικής εικονογραφίας, βασιζόμεοι σε δάνεια εικαστικά τεκμήρια. Το αριστερό τμήμα του προπύλου που ίστατο άλλοτε στον Λυκαβηττό είχε εντοιχιστεί, το 1778, σε τείχος της πόλης, συγκεκριμένα στην Πύλη της Μπουμπουνίστρας, που ο κυβερνήτης της Χατζή Αλή Χασεκή είχε παραγγείλει βιαστικά για την εντιμετώπιση επιθέσεων από Τουρκαλβανούς. Ο Cassas εμφανίζει το μνημείο όπως το γνωρίζουμε από προγενέστερες αποτυπώσεις του. Μάλιστα, σε υδατογραφία του Cassas, ευρισκόμενη στο Μουσείο Πόλεως Αθηνών (μελάνι και υδατόχρωμα σε χαρτί, 46,5 × 64,5 εκ., αρ. ευρ. 31), που απεικονίζει το πρόπυλο του υδραγωγείου με φόντο τον Λυκαβηττό, εμφανίζεται και το δεξί τμήμα του επιστυλίου, στο έδαφος, το οποίο όμως είχε χαθεί εντελώς, αλλά παρουσιάζεται στην ομόθεμη χαλκογραφία που εικονογραφεί το έργο του Julien-David Le Roy *Les ruines de plus beaux monuments de la Grèce* (Παρίσι 1758). Εδώ ο Cassas έχει επιλέξει την άποψη από το υδραγωγείο – συνήθη τόπο επίσκεψης των περιηγητών – με θέα προς την πόλη και την Ακρόπολη στο βάθος. Φαίνεται δε ότι και πάλι δεν βασίζεται σε δική του εκ του σύνεγγυς αποτύπωση, αλλά στην ομόθεμη χαλκογραφία που «ανοίγει» τον πρώτο τόμο των James Stuart και Nicholas Revett *The Antiquities of Athens* (Λονδίνο 1762). Μάλιστα, ο Cassas την έχει εμπλουτίσει με διάσπαρτα spolia δεξιά, ώστε να δώσει έμφαση στον ερειπιογραφικό χαρακτήρα.

Σε κάθε περίπτωση, αποδίδεται η ζωή των κατοίκων της Αθήνας σε σχέση αναφοράς με τις περικαλλείς αρχαιότητες, που αποτελούν τον αντικειμενικό σκοπό της επίσκεψης για τους αρχαιολάτρες περιπτητές της εποχής.

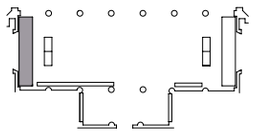

I.1.16

Anne-Louis Girodet de Roussy-Trioson (1767-1824) [αποδιδόμενο]

Προσωπογραφία του Σατωβριάνδου, περ. 1809

ελαιογραφία σε καμβά, 120 × 97 εκ. (θέμα) / 154 × 132 εκ. (κορνίζα)

επιγραφή (αφιέρωση): ΤΗΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΟΥΛΗΙ / ΑΜΑΛΙΑ ΣΥΖΥΓΟΣ ΚΑΡΟΛΟΥ ΛΕΝΟΡΜΑΝΤ / ΩΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ / ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ / ΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΑΦΟΝ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ / ΠΡΟΣΗΝΕΓΚΕΝ / Η ΕΛΛΑΣ
(ένθετη, στο κάτω μέρος της κορνίζας, κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 296

ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του υποκόμη François René de Chateaubriand (1768-1848), ο οποίος είχε επισκεφθεί την Ελλάδα προεπαναστατικά, το 1806 [αρ. κατ. I.1.6], ενώ με το ξέσπασμα του Αγώνα των Ελλήνων ενεργοποιήθηκε και βοήθησε ολόψυχα την ελληνική υπόθεση [αρ. κατ. III.8.Γ.7-8].

Η μνημειακού χαρακτήρα ολόσωμη προσωπογραφία κατοχυρώνει ιστορικά τη φυσιογνωμία του Σατωβριάνδου στον τύπο του ρομαντικού στοχαστή, εξ ου και είναι γνωστή και με τον εναλλακτικό τίτλο «Άνδρας διαλογιζόμενος στα ερείπια της Ρώμης». Ο συγγραφέας και πολιτικός προβάλλει, ως μελαγχολική φυσιογνωμία, με φόντο το Κολοσσαίο, σκηνοθετική επιλογή που – πέραν της σχέσης του ζωγράφου αλλά και του προσωπογραφούμενου με τη Ρώμη – σχετίζεται με την ομόχρονη έκδοση του έργου του συγγραφέα «Οι Μάρτυρες» (1809), το οποίο καταπιάνεται με τον ρωμαϊκό διωγμό του Χριστιανισμού.

Η συγκεκριμένη προσωπογραφική απόδοση του Σατωβριάνδου έχει ζωγραφιστεί αρχικά, το 1808-09, από τον Γάλλο ζωγράφο Anne-Louis Girodet de Roussy-Trioson (1767-1824), σημαντικό εκπρόσωπο του Ρομαντισμού, μαθητή του κορυφαίου ζωγράφου της εποχής Jacques-Louis David. Το πρότυπο πορτραίτο βρίσκεται σήμερα στο τοπικό μουσείο της γενέτειρας του Σατωβριάνδου, στο Saint-Malo της Βρετάνης (ελαιογραφία σε καμβά, 120 × 97,5 εκ., Le Musée d'Histoire de la Ville et du Pays Malouin, αρ. ευρ. 50.17). Είχε φιλοτεχνηθεί το 1808 ή (το πιθανότερο) το 1809 και εξετέθη στο παρισινό Salon του 1810.

Ο Girodet διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τον Σατωβριάνδο και αναπαράγει πιστά τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά του, κάτι που επιβεβαιώνει και η σύζυγος του προσωπογραφούμενου στα απομνημονεύματά της. Το πορτραίτο επαίνεσε και ο Honoré de Balzac το 1838.

Σε κάθε περίπτωση, η επιτυχία του ζωγραφικού πορτραίτου ήταν τέτοια, που οδήγησε σε επαναλήψεις (ρέπλικες) και αντιγραφές, όπως την ευρισκόμενη σήμερα στις Βερσαλλίες, φιλοτεχνημένη το 1811 από τον Girodet σε συνεργασία με τον μαθητή του François-Louis Dejuinne (ελαιογραφία σε καμβά, 128 × 98 εκ., Châteaux de Versailles et de Trianon, αρ. ευρ. MV 5668, RF 1724). Ο Girodet είχε αποδώσει και μία υπό κλίμακα ολοκληρωμένη ζωγραφική σπουδή, σήμερα στη ιστορική Οικία Σατωβριάνδου στο Châtenay-Malabry (ελαιογραφία σε καμβά, 40,5 × 32,4 εκ.).

Η εκδοχή της Βουλής συμβαδίζει με το πρότυπο έργο, τόσο ως προς τα τυπικά χαρακτηριστικά – όπως η γενική σύνθεση και τα επιμέρους εικονογραφικά στοιχεία, καθώς και οι διαστάσεις του θέματος – όσο και ως προς τη ζωγραφική ποιότητα. Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για replica, επανάληψη δηλαδή από τον ίδιο δημιουργό του πρωτοτύπου. Διαφορετικά, έχουμε να κάνουμε με ένα αντίγραφο από άξιο μαθητή ή καλλιτέχνη του κύκλου του Girodet, οπωσδήποτε σημαντικής καλλιτεχνικής αξίας.

Ο φιλελληνικός χαρακτήρας του έργου – επιπλέον του προσωπογραφούμενου καθαυτού – ενισχύεται από την αφιερωτική επιγραφή, πρόσθετη στο κάτω μέρος του εξαιρετικού πλαισίου εποχής. Σε αυτήν διαβάζουμε ότι αποτελεί δωρεά προς την Ελληνική Βουλή της Αμαλίας Lenormant, σε ανταπόδωση τιμών που το ελληνικό κράτος απέδωσε στον τάφο του συζύγου της, του Γάλλου φιλέλληνα αρχαιολόγου Charles Lenormant (1802-1859), ο οποίος ετελεύτησε στην Αθήνα και, σύμφωνα με την εκπεφρασμένη επιθυμία του να ταφεί δίπλα στον Πλάτωνα, η καρδιά του τοποθετήθηκε σε λουτροφόρο υδρία, στον λόφο του Ίππιου Κολωνού, που αποκαλύφθηκε το 1860. Η χήρα Lenormant δώρισε στο Ελληνικό Κοινοβούλιο το πορτραίτο του μεγάλου Φιλέλληνα Σατωβριάνδου, με τον οποίο είχε συγγενική σχέση.

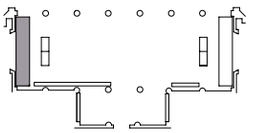

I.1.17

Johann Carl Christoph Wilhelm Joachim Haller von Hallerstein (1774-1817)

Άποψη του Παρνασσού, περ. 1810-17

υδατογραφία σε χαρτί, 58 x 127 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 845

Ο ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ και αρχαιολόγος Johann Carl Christoph Wilhelm Joachim Haller von Hallerstein, αφού προηγουμένως μελέτησε τα μνημεία της ιταλικής χερσονήσου, ήλθε στην Ελλάδα το 1810 για αρχαιοδιφικές έρευνες. Στην Αθήνα, όπου έφτασε συντροφιά με τους επίσης αρχαιοδίφες και καλλιτέχνες Jakob Linkh, Peter Oluf Brøndsted, Otto Magnus von Stackelberg και Georg Koës, γνωρίστηκε με τους αρχιτέκτονες Charles Robert Cockerell και John Foster. Επιδόθηκε στη μελέτη των αθηναϊκών μνημείων, στη συνέχεια έκανε ανασκαφές και μελέτες στο ναό της Αθηνάς Αφαίας στην Αίγινα και στο ναό του Απόλλωνα στις Βάσσες Φιγαλείας, στην Πελοπόννησο, αργότερα στη Μήλο. Απεβίωσε στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας.

Σε κάποια από τις πολλαπλές περιηγήσεις του στην ηπειρωτική Ελλάδα αποτύπωσε το όρος Παρνασσός και το φυσικό τοπίο έμπροσθέν του. Η νευρώδης βλάστηση στο πρώτο πλάνο αποτελεί την «εισαγωγή» για τον ορεινό όγκο, που δεσπόζει στον ορίζοντα, ενώ οι δύο μορφές των ένοπλων Ελλήνων, στη σκιά του δέντρου, εμψυχώνουν την σύνθεση και προσφέρουν ένδειξη κλίμακας. Ο ειδυλλιακός χαρακτήρας συνολικά του τοπίου ανταποκρίνεται στις καλλιτεχνικές αντιλήψεις της εποχής για την έννοια της γραφικότητας.

I.1.18
Joseph Schranz (1803 – περ. 1853)
Άποψη της Ζακύνθου
υδατογραφία σε χαρτί, 25,5 x 41 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 491

Ο JOSEPH SCHRANZ, γερμανικής καταγωγής ζωγράφος που έζησε (από το 1818) στη Μάλτα και, κατά διαστήματα, στην Κωνσταντινούπολη, είναι ένας από τους γιους της καλλιτεχνικής οικογένειας του πατριάρχης της, επίσης ζωγράφου Anton Schranz (1769-1839).

Επιδόθηκε στις τοπογραφικές απόψεις, ιδίως τα πανοράματα, καθώς και στη σχεδίαση χαρακτικών, μαζί με τον αδερφό του Antonio, για λογαριασμό της οικογενειακής τυπογραφικής επιχείρησης.

Εδώ, σε μια λεπτοδουλεμένη υδατογραφία, απεικονίζει το λιμάνι και την πόλη της Ζακύνθου, ενταγμένη στο φυσικό περιβάλλον, ιδωμένη από την εξοχή, όπου, σε πρώτο πλάνο, αναπαύονται Έλληνες χωρικοί. Η βλάστηση και η κρήνη στα δεξιά, σε συνδυασμό με τη διαύγεια της ατμόσφαιρας στο βάθος και τα ανοιχτά χρώματα, δημιουργούν ειδυλλιακή ατμόσφαιρα.

Πιθανόν να έχει φιλοτεχνηθεί μεταξύ 1824 και 1828, οπότε και υπάρχουν μαρτυρίες για επισκέψεις του Joseph στα Ιόνια νησιά, μαζί με τον αδελφό του Giovanni [αρ. κατ. II.6.8].

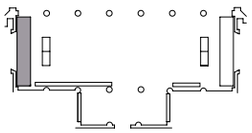

I.1.19
Edward Dodwell (1767-1832)
Τα Προπύλαια της Ακρόπολης στην Αθήνα, περ. 1819
επιχρωματισμένη ακουτίντα, 31,5 × 43 εκ.
υπογραφή: Printed by C. Hullmandel. (κάτω δεξιά)
επιγραφές: Plate 10 (επάνω δεξιά)
Scale of 10 feet / WEST FRONT of the GREAT GATE of the PROPYLEA at ATHENS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 178

I.1.20
Edward Dodwell (1767-1832)
Αρχαίος τάφος κοντά στους Δελφούς, περ. 1819
επιχρωματισμένη ακουτίντα, 30 × 42 εκ.
υπογραφή: Printed by C. Hullmandel. (κάτω δεξιά)
επιγραφές: Plate. 36. (επάνω δεξιά)
ANCIENT SEPULCHRE near DELPHI (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 100

Ο ΙΡΛΑΝΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ και αρχαιοδίφης Edward Dodwell, στη διάρκεια των επανειλημμένων περιηγήσεών του στην Ελλάδα (1801, 1805, 1806), τις οποίες δημοσίευσε στο δίτομο έργο *A classical and topographical tour through Greece* (1819) [αρ. κατ. I.1.10], απεικόνισε τον ελλαδικό χώρο, τα μνημεία και τους κατοίκους του σε δεκάδες υδατογραφιών, που στη συνέχεια μετέφερε σε λιθογραφίες (επιχρωματισμένες ακουατίντες). Τυπωμένες από το λονδρέζικο εργαστήριο του Charles Joseph Hullmandel (1789-1850), κυκλοφορούσαν ως λυτά χαρακτικά, από το 1819 και εξής. Μία επιλογή 30 απόψεων,εκδόθηκαν μαζί σε ένα εξαιρετικής αισθητικής λεύκωμα, υπό τον τίτλο *Views in Greece, from drawings* (Λονδίνο, Rodwell and Martin, 1821), που συνιστά κορυφαίο δείγμα της καλλιτεχνικής ματιάς στο φαινόμενο του περιηγητισμού στην Ελλάδα. Σε αυτές τις απόψεις του Dodwell κυριαρχεί η ερειπιογραφική προσέγγιση.

Τα Προπύλαια της αθηναϊκής Ακρόπολης [αρ. κατ. I.1.9], αν και καταχωμένα, δεσπόζουν στο κέντρο της σύνθεσης. Κάτωθεν του επιστυλίου και δίπλα στους δωρικούς κίονες συνομιλούν δύο τυπικές φιγούρες κατοίκων της Αθήνας, ενώ στο βάθος διακρίνονται πλινθοδομές από τα ταπεινά οθωμανικά προσκίσματα στον χώρο της Ακρόπολης.

Κοντά στους αρχαίους Δελφούς – που θα περιμένουν για την ανασκαφή τους μέχρι τον προχωρημένο 19ο αιώνα – ένας ξένος αρχαιοδίφης μελετά τα αρχιτεκτονικά λείψανα αρχαίου τάφου [αρ. κατ. I.1.20], ενώ σε πρώτο πλάνο ένας ένοπλος Έλληνας παρατηρεί, μάλλον αμήχανα, άλλα ερείπια.

EXORIARE
ALIQUIS

Ο οραματισμός της ελευθερίας

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης
Ακαδημαϊκός, Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης κατά τους χειμερινούς και εαρινούς μήνες του 1821, η απελευθέρωση των ελληνικών εδαφών κατά τους μήνες που ακολούθησαν και ο δεκαετής απελευθερωτικός αγώνας με τις ποικίλες διακυμάνσεις του, εσωτερικές και διεθνείς, δεν υπήρξαν γεγονότα αιφνίδια ούτε περιστασιακές εκρήξεις της αγανάκτησης και της αίσθησης της αδικίας ενός υπόδουλου λαού. Υπήρξαν αντίθετα η απόληξη και η έμπρακτη διεκδίκηση της απελευθέρωσης μετά μια μακρά περίοδο ιδεολογικής προετοιμασίας, συνομιλίας και εσωτερίκευσης των νεωτερικών εννοιών της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου όπως οι αξίες αυτές είχαν καλλιεργηθεί και διαχυθεί στον Δυτικό κόσμο από τον Διαφωτισμό. Στην πρόσληψη και επεξεργασία αυτών των ιδεών από την ελληνική παιδεία και τον ελληνικό πολιτικό στοχασμό κατά την περίοδο πριν το 1821 θα αναφερθούμε στις επόμενες σελίδες για να παρακολουθήσουμε την ανάδυση του νέου ελληνισμού από την υπόσταση της υπόδουλης θρησκευτικής κοινότητας στην διακήρυξη της ύπαρξης του ως ελεύθερου έθνους.

Πρόκειται προφανώς για μια διαδικασία πολύμορφης και πολύπλοκης μεταμόρφωσης, η οποία είναι πάντως ορατή στις πηγές ως προς το κοινωνικό της περιεχόμενο, εμφανίζεται όμως με πολύ μεγαλύτερη σαφήνεια στο επίπεδο των γραπτών μαρτυριών ως προς την πνευματική της έκφραση και την ιδεολογική της διατύπωση. Η διαδικασία της μεταμόρφωσης θα μπορούσε να οριοθετηθεί χρονολογικά κατά την πεντηκονταετία 1770-1821 με οροθέσια την εξέγερση του 1770, και την έκρηξη της επανάστασης το 1821. Σ' αυτή την περίοδο θα μπορούσε να εντοπιστεί ρεαλιστικά η επεξεργασία του οραματισμού της ελευθερίας ως πολιτικού αιτήματος πλέον, αιτήματος πολιτικής ανεξαρτησίας και αυθύπαρκτης εθνικής υπόστασης μάλλον παρά ως αρχέγονου πόθου απολύτρωσης από τον ξένο και αλλόθρησκο ζυγό που δεν είχε παύσει ποτέ να ενυπάρχει στις ψυχές των υποδούλων και να εκφράζεται με ποικίλους τρόπους, κυρίως όμως με τη χρησμολογική παράδοση.

Εδώ θα μας απασχολήσει η σταδιακή εμφάνιση, με αλλεπάλληλες δοκιμές θα μπορούσε να λεχθεί, και διατύπωση του αιτήματος της πολιτικής απελευθέρωσης με σύγχρονους όρους, με τη γλώσσα της νεότερης πολιτικής θεωρίας. Οι πρωϊμότερες ίσως εκδηλώσεις των συναφών ιδεών θα μπορούσαν να ανιχνευθούν στον αναβρασμό των ελπίδων που συνδέθηκαν με την εξέγερση, η οποία προκλήθηκε από τη ρωσική επέμβαση στην Ανατολική Μεσόγειο κατά τον πρώτο ρωσοτουρκικό πόλεμο επί Αικατερίνης Β΄ στα 1768-1774, τα λεγόμενα Ορλωφικά. Κατά την εξέγερση, για να προσελκύσουν τη συμμετοχή των Ελλήνων, οι Ρώσοι άφησαν να κυκλοφορήσει η υπόσχεση ότι η επιτυχής έκβαση του εγχειρήματος θα διελάμβανε και τη δημιουργία, για πρώτη φορά μετά από πολλούς αιώνες, ενός αυτόνομου ελληνικού πολιτειακού μορφώματος υπό την προστασία τους. Η παροδική απελευθέρωση και αυτοκυβέρνηση των νησιών του Αιγαίου μετά τη μεγάλη νίκη του ρωσικού στόλου επί των Οθωμανών στη θαλάσσια περιοχή του Τσεσμέ στην μικρασιατική χερσόνησο της Ερυθραίας τον Ιούνιο του 1770, υπήρξαν πρωτόγνωρες πολιτικές εμπειρίες που καλλιέργησαν τις ελπίδες για τη δημιουργία μιας ελληνικής ηγεμονίας του αρχιπελάγους.[1]

Οι ίδιες ελπίδες εκφράζονται και στην ελληνική πολιτική σκέψη της εποχής, ιδίως σε σειρά κειμένων του κορυφαίου εκφραστή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού Ευγενίου Βούλγαρη, ο οποίος διερμηνεύει ζωηρά

Η υπόδουλη Ελλάδα ατενίζει το ιστορικό παρελθόν της
εικονογράφηση στη σελίδα τίτλου του έργου του κόμη Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grece*, Παρίσι 1782, τόμ. 1
[αρ. κατ. Ι.1.2]

1. Παντελής Κοντογιάννης, *Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης Β΄ ρωσσοτουρκικόν πόλεμον (1768-1774)*, Αθήνα 1903 (ανατύπωση Ν. Καραβία 1989), σσ. 219-264 προσφέρει πιο ρεαλιστική εκτίμηση των πραγμάτων.

και συγχρόνως εκλογικεύει την αναμονή της απελευθέρωσης του γένους δια της πραγμάτωσης της "ρωσικής προσδοκίας" και τη δημιουργία μιας ελληνικής πολιτείας απαλλαγμένης από τον οθωμανικό ζυγό. Ο Ευγένιος Βούλγαρης εκφράζει αυτές τις ιδέες σε κείμενα όπως *Ἐπὶ τῇ πανενδόξῳ εἰρήνῃ* (1774) και το *Ἱερόν της δόξης* (1772) ή στις μεταφράσεις κειμένων του Βολταίρου και άλλων που προέκυψαν από τις απηχήσεις των γεγονότων του ρωσοτουρκικού πολέμου στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Ο κορυφαίος Διαφωτιστής μάλιστα προχώρησε και σε μια άλλη ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη διατύπωση των απόψεων του με τη σύνταξη του κειμένου, *Στοχασμοί εις τους παρόντας κρισίμους καιρούς του κράτους του οθωμανικού* (1772). Στο σημαντικό αυτό δοκίμιο διεθνοπολιτικής ανάλυσης, ο Βούλγαρης θέτει τον πόθο της απελευθέρωσης του ελληνικού έθνους στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων, του ανταγωνισμού και της ισορροπίας των δυνάμεων, τον επαναδιατυπώνει δηλαδή ως διεθνές ζήτημα.[2] Ο συγγραφέας αφήνει να εννοηθεί ότι απαιτείται ρεαλισμός και εκτίμηση των διεθνών συγκυριών ως προς τη στάθμιση των προοπτικών της εθνικής ανασυγκρότησης. Με αυτές τις διανοητικές επεξεργασίες πάντως η απολύτρωση του γένους επαναπροσδιορίζεται δραστικά με μοντέρνους όρους και καθίσταται συγκεκριμένο πολιτικό αίτημα μέσα στα συμφραζόμενα της ευρωπαϊκής πολιτικής πραγματικότητας του όψιμου δεκάτου ογδόου αιώνα.

Ο "εκσυγχρονισμός", όπως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, του οραματισμού της απολύτρωσης του γένους συντελείται ακόμη πιο κατηγορηματικά από έναν μαθητή του Ευγενίου Βούλγαρη στην Αθωνιάδα Ακαδημία, τον ιεροδιάκονο Ιώσηπο Μοισόδακα. Ο Μοισιόδαξ με ασυνήθιστη τόλμη άσκησε οξεία εκπαιδευτική, πολιτισμική και κοινωνική κριτική για τις πραγματικότητες του ελληνικού κόσμου κατά το τελευταίο τέταρτο του δεκάτου ογδόου αιώνα. Ο δρόμος της κριτικής και οι πικρές εμπειρίες των διώξεων που προκάλεσε ο τολμηρός του λόγος, οδήγησαν τον Μοισιόδακα σε μια μοναδική υπέρβαση ως προς τα ενδεδειγμένα πρότυπα τα οποία θα έπρεπε να καθοδηγήσουν την πολιτική ανασυγκρότηση "της Ελλάδος", όπως αποκαλεί πλέον το συλλογικό σώμα στο οποίο αισθάνεται να ανήκει λόγω της παιδείας του και το οποίο επιθυμεί να υπηρετήσει. Η υπέρβαση συνίσταται στην εγκατάλειψη του προτύπου της μεταρρυθμιστικής "πεφωτισμένης" απολυταρχίας που κυριαρχούσε στην ελληνική πολιτική σκέψη της εποχής ως το πρότυπο της πολιτικής νομιμότητας. Αντί αυτού ο Μοισιόδαξ στρέφεται σε μια εναλλακτική πολιτική επιλογή, το πρότυπο του αβασίλευτου πολιτεύματος, της res publica, όπως αυτό αντιπροσωπευόταν ιστορικά στην εποχή του από το πολίτευμα της Ελβετικής Συνομοσπονδίας:[3]

> Περιβόητος ἦτον καὶ εἶναι παρὰ πάσι τοῖς ἔθνεσι τῆς Εὐρώπης εἴτε ἡ μερική, εἴτε ἡ δημόσιος πολιτεία αὐτῶν τῶν Ἑλβετίων. Ὀλιγαρκεῖς καὶ φιλελεύθεροι, μήτε ἐπεθύμησαν ποτὲ νὰ ἁπλωθῶσι, μήτε ὑπέμειναν ποτὲ νὰ βασιλευθῶσι, καὶ πειθαρχοῦντες οἱ πάντες τῇ δυνάμει τῶν παρ' αὐτοῖς νόμων, οἵτινες προστατεύουσιν τοὺς ἀδυνάτους κατὰ τῆς δυναστείας τῶν δυνατῶν, χαίρουσιν ὁμοίως οἱ πάντες μίαν ἰσοτιμίαν, ἴση τῇ ὁποίᾳ μήτε εὑρίσκεται ἐν ταῖς ὑπολοίποις ἀριστοκρατίαις τῆς Εὐρώπης.

Ομιλεί στο μνημειώδες πράγματι αυτό χωρίο ο Μοισιόδαξ για ελευθερία, για ισοτιμία, τη δύναμη των νόμων, την προστασία των αδυνάτων από τη "δυναστεία" των ισχυρών, εισάγει τη διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού. Σε λίγες αράδες ενοφθαλμίζει στην ελληνική γλώσσα και σκέψη τις αρχές και τις κεντρικές ιδέες του ευρωπαϊκού φιλελευθερισμού. Προσδίδει δηλαδή στον οραματισμό της ελευθερίας συγκεκριμένο κανονιστικό και πρακτικό περιεχόμενο. Ο δημοκρατικός Διαφωτισμός αποκτά έτσι μια ελληνική φωνή για να εκφραστεί και να εμπνεύσει.

Ο σύγχρονος του Μοισιόδακα Δημήτριος Καταρτζής δεν είναι τόσο τολμηρός. Εξίσου αφοσιωμένος με τον Μοισιόδακα στον Διαφωτισμό, εκφραστής στα ελληνικά του πνεύματος του Εγκυκλοπαιδισμού, ο Δημήτριος Καταρτζής δεν ακολουθεί τον δρόμο της ρήξης όπως έχει κάνει ο Μοισιόδαξ με την προβολή του αβασίλευτου πολιτειακού προτύπου της ισοτιμίας και της ελευθερίας. Επεξεργάζεται ωστόσο ο Καταρτζής μίαν εξίσου βαθιά ανατρεπτική ιδέα, την ιδέα του ελληνικού έθνους ως πολιτείας, ως πολιτικής

2. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα 1996, σσ. 183-185.

3. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες βαλκανικές σκέψεις τον 18ο αιώνα*, Αθήνα 2004, σ. 222.

Προσωπογραφία του Ρήγα Φεραίου
εικονογράφηση στην έκδοση του Julius Curtius, *Geschichte der Neu-Griechen*, τόμος 1, Λειψία 1827
Βιβλιοθήκη της Βουλής

κοινότητας σε αιχμαλωσία. Την πολιτική κοινότητα συγκροτούν οι εκκλησιαστικοί και πολιτειακοί θεσμοί δια των οποίων διοικείται και επίσης μετέχει στην άσκηση της εξουσίας των "κρατούντων" η αιχμάλωτη κοινότητα του ελληνικού έθνους. Πρόκειται κατά την κρίση του Καταρτζή για πολιτική οντότητα, η οποία δεν προσδιορίζεται μόνο από πολιτισμικά χαρακτηριστικά, θρησκεία, γλώσσα, παιδεία, αλλά κατ' εξοχήν από την πολιτική της υπόσταση. Αυτή η πολιτική οντότητα είναι ένα αιχμάλωτο έθνος, "υποτελές σε άλλο επικρατέστερο".[4] Ο Καταρτζής το σκέφτεται αλλά δεν τολμά να το πει ρητά: αυτό το αιχμάλωτο έθνος είναι πλέον ώριμο για την ελευθερία.

Έτσι ωριμάζει μέσα στο χρόνο ο οραματισμός της ελευθερίας και καθίσταται αντικείμενο προβληματισμού και περίσκεψης ως προς τις προοπτικές πραγμάτωσής του, ως προς τη μετάβαση από τη θεωρητική ενατένιση και αναζήτηση στην πολιτική πράξη. Αυτή η μετάβαση, η μεταβολή της θεωρίας σε πράξη θα συντελεστεί από έναν μαχητικό οραματιστή που προερχόταν από τα διανοητικά περιβάλλοντα του Μοισιόδακα και του Καταρτζή, τον Ρήγα Βελεστινλή. Βρισκόμαστε πλέον στην εποχή των επαναστάσεων που συγκλονίζουν τον Δυτικό κόσμο κατά την περίοδο 1776-1848. Ο Ρήγας υπήρξε αυθεντικός εκφραστής της επαναστατικής εποχής, φορέας του πιο προωθημένου και ριζοσπαστικού ρεύματος που εκπορευόταν από τους κόλπους της Γαλλικής Επανάστασης, του Ιακωβινισμού. Ο Ρήγας, οι ιδέες και τα επαναστατικά του σχέδια συνιστούν στοιχεία του φαινομένου που έχει αποκληθεί από τον γάλλο ιστορικό Jacques Godechot, "la Grande Nation", η εξάπλωση της επαναστατικής Γαλλίας στον κόσμο. Μέσα στο κλίμα της έξαρσης που δημιούργησαν οι γαλλικές επαναστατικές ιδέες, η πραγμάτωση του οράματος της ελευθερίας γίνεται για τον Ρήγα επιτακτική ανάγκη και επιταγή, πρόγραμμα βίου και οδοιπορικό προς την υπέρτατη θυσία.

Για τον Ρήγα το όραμα της ελευθερίας διέθετε συγκεκριμένο και ακριβές περιεχόμενο που εκφράστηκε με το επαναστατικό φυλλάδιο στο οποίο καταχώρισε το πολίτευμα της Ελληνικής Δημοκρατίας. Οι ιδέες και οι πολιτειακές προτάσεις που ενσωματώνονται στο φυλλάδιο, *Νέα πολιτική διοίκησις των κατοίκων*

4. Δημήτριος Καταρτζής, *Τα Ευρισκόμενα*, επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1960, σσ. 44-46.

της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας (1797) συνιστούν ουσιαστικά την απόληξη και την κορύφωση των ιδεολογικών αναζητήσεων και επεξεργασιών που είχαν δοκιμαστεί κατά την προηγούμενη τριακονταετία, αλλά συγχρόνως και την αφετηρία της επαναστατικής παράδοσης στον ελληνικό κόσμο που θα κατέληγε στο 1821.

Στο φυλλάδιο του ο Ρήγας περιλαμβάνει την έκκληση για την αποτίναξη του ζυγού, τη διακήρυξη των δικαιωμάτων σε τριάντα πέντε άρθρα και το σχέδιο του πολιτεύματος της Ελληνικής Δημοκρατίας σε 124 άρθρα. Σε παράρτημα παρατίθεται η περιγραφή της σημαίας της Ελληνικής Δημοκρατίας σε τρία χρώματα κατά το πρότυπο της τρίχρωμης σημαίας της Γαλλικής Δημοκρατίας. Το φυλλάδιο ολοκληρώνεται με τον "ορμητικό πατριωτικό ύμνο", τον Θούριο. Με τα κείμενα που συγκεντρώνει ο Ρήγας στο επαναστατικό του φυλλάδιο ο οραματισμός της ελευθερίας καθίσταται συγκεκριμένη πολιτική και πολιτειακή διεκδίκηση. Το πνεύμα της πολιτικής διεκδίκησης εκφράζεται χαρακτηριστικά στο ακόλουθο απόσπασμα από τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας:[5]

> Ὁ μέχρι τοῦδε δυστυχὴς οὗτος λαός, βλέποντας ὅτι ὅλαι του αἱ θλίψεις, αἱ ὀδύναι, τὰ καθημερινὰ δάκρυά του, ὁ ἀφανισμός του, προέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴν καὶ ἀχρειεστάτην διοίκησιν, ἀπὸ τὴν στέρησιν καλῶν νόμων, ἀπεφάσισεν ἐνανδριζόμενος μίαν φορὰν νὰ ἀτενίσῃ πρὸς τὸν οὐρανόν, νὰ ἐγείρῃ ἀνδρείως τὸν καταβεβαρημένον τράχηλόν του καὶ, ἐνοπλίζοντας ἐμμανῶς τοὺς βραχίονάς του μὲ τὰ ἅρματα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀπελπισίας, νὰ ἐκβοήσῃ μεγαλοφώνως ἐνώπιον πάσης τῆς οἰκουμένης, μὲ βροντώδη κραυγήν, τὰ ἱερὰ καὶ ἄμωμα δίκαια ὁποὺ θεόθεν τῷ ἐχαρίσθησαν διὰ νὰ ζήσῃ ἡσύχως ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.

Το όραμα της ελληνικής ελευθερίας όπως το διατυπώνει ο Ρήγας συνίσταται στην απαλλαγή από τα δεινά της αυθαιρεσίας και του δεσποτισμού, αλλά και στην ωριμότητα και αποφασιστικότητα για τη διεκδίκηση των "ιερών και αμώμων δικαίων", που διαθέτει "θεόθεν" κάθε λαός και κάθε άνθρωπος. Αυτό ήταν ακριβώς το πνεύμα της μεγάλης εποχής των επαναστάσεων. Ότι επρόκειτο για επαναστατική διεκδίκηση, ότι ο οραματισμός της ελευθερίας συνεπαγόταν ουσιαστικά μία επανάσταση για να πραγματωθεί, το γνωρίζει πολύ καλά ο Ρήγας, έχοντας επίγνωση του τι συνέβαινε στην Ευρώπη της εποχής του. Πληροφορεί τους Έλληνες και τους αδελφούς βαλκανικούς λαούς, τους οποίους καλεί να συμπαραταχθούν στην επαναστατική διεκδίκηση της ελευθερίας ότι ενώπιόν τους βρίσκεται η πρόκληση της επαναστατικής ανατροπής:[6]

> Ὅταν ἡ διοίκησις βιάζῃ, ἀθετῇ, καταφρονῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καὶ δὲν εἰσακούῃ τὰ παράπονά του, τὸ νὰ κάμῃ τότε ὁ λαός, ἢ κάθε μέρος τοῦ λαοῦ, ἐπανάστασιν, ν' ἁρπάξῃ τὰ ἅρματα καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς τυράννους του, εἶναι τὸ πλέον ἱερὸν ἀπ' ὅλα τὰ δίκαιά του καὶ τὸ πλέον ἀπαραίτητον ἀπ' ὅλα τὰ χρέη του.

Η πρόσκληση του Ρήγα λειτούργησε ως η αφετηρία της εμφάνισης, στον λόγο και στην πολιτική πράξη, της παράδοσης του βαλκανικού ριζοσπαστισμού. Στα ίχνη του Ρήγα και ως επιτύμβιο στη θυσία του, ο Ανώνυμος Έλλην, συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* (1806), προσδίδει ισχυρό κοινωνικό περιεχόμενο στον οραματισμό της ελευθερίας. Προειδοποιεί πρώτον ότι η απελευθέρωση θα προέλθει μόνον από τον αγώνα και την αποφασιστικότητα των ίδιων των Ελλήνων, τους οποίους καλεί να απαλλαγούν από τις ψευδαισθήσεις των προσδοκιών βοήθειας από ξένες δυνάμεις. Προβάλλει μάλιστα το παράδειγμα των Σέρβων, οι οποίοι ακριβώς εκείνη τη στιγμή είχαν αρχίσει τη δική τους επανάσταση κατά του οθωμανικού ζυγού. Δεύτερον ο Ανώνυμος προβαίνει σε μία καθολική και σκληρή καταγγελία όσων αποκαλεί "συνεργούς της τυραννίας" και καλεί τους Έλληνες πατριώτες να στραφούν και εναντίον αυτών όπως και εναντίον των τυράννων στον επαναστατικό τους αγώνα. Καλεί δηλαδή ο Ανώνυμος της *Ελληνικής Νομαρχίας* σε μία ριζική κοινωνική αναμόρφωση, μία αποκάθαρση της ελληνικής κοινωνίας από τις ακραίες ανισότητες που εξέτρεφε ο δεσποτισμός, αποδίδοντας προνόμια στους θεράποντές του μεταξύ των υποδούλων. Η καταγγελία της ανισότητας, ως αναπόδραστης συνέπειας του δεσποτισμού,

5. Ρήγας Βελεστινλής, *Άπαντα τα σωζόμενα*, τόμ. Ε΄, επιμ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2000, σ. 34

6. Στο ίδιο, σ. 44.

παραμένει ο κοινός παρονομαστής των εκδηλώσεων του ριζοσπαστισμού στους κόλπους της ελληνικής και γενικότερα της βαλκανικής κοινωνίας.[7]

Η ανωνυμία η οποία χαρακτηριστικά συνδέεται με τον ριζοσπαστισμό εμφανίζεται και σε άλλα σημαντικά κείμενα κοινωνικής κριτικής και μαχητικής διεκδίκησης της ελευθερίας κατά την πρώτη εικοσαετία του δεκάτου ενάτου αιώνα. Η ελληνική κοινωνία, το ελληνικό έθνος το οποίο δια του Διαφωτισμού έχει πλέον αποκτήσει ζωηρή επίγνωση του εαυτού του ως ιστορικού και πολιτικού υποκειμένου, βρίσκονται στο κατώφλι της επανάστασης. Είναι η στιγμή κατά την οποία ένα άλλο στοιχείο του ριζοσπαστισμού θα αναδυθεί ως σαφής επιλογή πολιτικής δράσης, ο μυστικός εταιρισμός. Είχε φθάσει η ώρα και αυτού του στοιχείου της ευρωπαϊκής εμπειρίας να ενταχθεί στην πολιτική της διεκδίκησης της ελευθερίας από τους Έλληνες.

Οι μυστικές εταιρείες υπήρξαν τα καταφύγια των ριζοσπαστικών και επαναστατικών στοιχείων μετά την ήττα της Γαλλικής Επανάστασης και την επιβολή της Παλινόρθωσης στην Ευρώπη από το Συνέδριο της Βιέννης στα 1814-1815. Μεταξύ των μυστικών εταιρειών η πιο επιτυχημένη ίσως περίπτωση ως προς την επίτευξη του ταχθέντος στόχου και την ταχύτητα –εντός έξη ετών –της επιτυχούς έκβασης της οργανωμένης προσπάθειας, υπήρξε η ελληνική Φιλική Εταιρεία. Στόχος της, όπως με υποβλητικότητα διατυπώνει στον όρκο των μυημένων μελών της, υπήρξε η απελευθέρωση της Ελλάδος, η πραγμάτωση του οράματος της ελευθερίας. Χάρη στη δράση της Φιλικής Εταιρείας το όραμα έγινε πραγματικότητα: μετά έξι χρόνια εργώδους μυστικής προετοιμασίας ο ελληνικός κόσμος βρέθηκε έτοιμος για την κήρυξη της επανάστασης. Οι Φιλικοί, αφού διήρχοντο το αυστηρό στάδιο της κατήχησης έδιδαν τον Όρκο, ο οποίος στην κατακλείδα του περιείχε και τα εξής:[8]

> Τέλος πάντων όρκίζομαι εἰς Σέ, ὦ Ἱερὰ Πατρίς! Ὀρκίζομαι εἰς τὰς πολυχρονίους βασάνους Σου [...] καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν Ἐλευθερίαν τῶν Ὁμογενῶν μου, ὅτι ἀφιερώνομαι ὅλος εἰς Σέ.

Η ώρα της ελευθερίας είχε έλθει. Αυτό το γνώριζε και ο Αδαμάντιος Κοραής. Από το Παρίσι, την πρωτεύουσα των Φώτων και κοιτίδα των επαναστατικών δονήσεων, ο Κοραής αφιέρωσε τη ζωή του, την πολιτική του δράση και την εντυπωσιακή πνευματική του παραγωγή στην ελευθερία της Ελλάδος. Στις απαρχές της πολιτικής του σκέψης, στο φυλλάδιο *Αδελφική διδασκαλία* (1798) εμφανίζεται να συμμερίζεται τις ιδέες του Ρήγα, στη θυσία του οποίου και των επτά συντρόφων του αναφέρεται με συγκίνηση.[9] Το κείμενο διαπνέεται από τις δημοκρατικές ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και ο συγγραφέας αναφέρεται μεταξύ άλλων στο "πολιτικόν συνάλλαγμα", το κοινωνικό συμβόλαιο.[10]Έκφραση της ριζοσπαστικής αυτής φάσης της πολιτικής σκέψης του υπήρξε και η πρόθεση που εκφράζει ο Κοραής να μεταφράσει το "πολιτικόν συνάλλαγμα" του Jean-Jacques Rousseau.[11]

Παρακολουθώντας τη φορά των πραγμάτων στην υπόδουλη Ελλάδα και τον κόσμο και σταθμίζοντας τις προοπτικές της ελευθερίας, ο Κοραής ωριμάζοντας πολιτικά αντιλαμβάνεται ότι το ζήτημα της ελληνικής ελευθερίας είναι πιο σύνθετο. Κρίνει ότι για να μπορέσουν οι Έλληνες να ελευθερωθούν, να διατηρήσουν την ελευθερία και να αυτοκυβερνηθούν ως ελεύθερο έθνος, εκείνο που πρωταρχικά απαιτείται είναι να προηγηθεί μια "ηθική επανάσταση", όπως γράφει στο περίφημο δοκίμιο, *Περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι* το 1803.[12] Η ηθική επανάσταση που θα αναμόρφωνε ριζικά την ελληνική κοινωνία και θα την προετοίμαζε για την ελευθερία θα προέκυπτε από την ανάπτυξη και γενίκευση της παιδείας μεταξύ των Ελλήνων. Έτσι ο Κοραής αφιέρωσε το μέγιστο της προσπάθειάς του στις δύο δεκαετίες που προηγήθηκαν της Ελληνικής Επανάστασης στην καθοδήγηση των ομογενών του με τις αλλεπάλληλες εκδόσεις του των κλασικών συγγραφέων με στόχο την αναμόρφωση της ελληνικής παιδείας κατά τα πρότυπα του Διαφωτισμού και την καλλιέργεια της νέας ελληνικής ώστε να καταστεί το κατάλληλο όργανο αυτής της αναμόρφωσης.

Όταν όμως ήλθε η ώρα της Επανάστασης, ο "μέγας σεισμός" που προκάλεσε το άγγελμα στη ψυχή του Κοραή, τον ώθησε σε μία νέα σταυροφορία: αφενός να διδάξει στους συμπατριώτες του τα χρέη του

7. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σσ. 338-366 και του ιδίου, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, Αθήνα 2000, σσ. 133-173.

8. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*, Ναύπλιο 1834 (ανατύπωση: Αθήνα χ.χ.), σ. 157.

9. *Ἀδελφικὴ Διδασκαλία πρὸς τοὺς εὑρισκομένους κατὰ πᾶσαν τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν Γραικούς*, ἐν Ρώμῃ [= Παρίσι] 1798 (ανατύπωση ΚΝΕ/ΕΙΕ 1983), σσ. iv-v.

10. Στο ίδιο, σ. 54.

11. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Οι φάσεις της πολιτικής σκέψης του Κοραή. Πρόταση ερμηνείας», *Διήμερο Κοραή*, Αθήνα 1983, σσ. 102-112, ιδίως σ. 106.

12. *Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce lu à la Société des Observateurs de l'Homme*, par Coray, Docteur en Medicine et Membre de ladite Société, Παρίσι 1803, σσ. 52 και 54.

Η Ελλάδα υπόδουλη
χαλκογραφία, εικονογράφηση (προμετωπίδα) στην έκδοση Ατρόμητος ο Μαραθώνιος [Αδαμάντιος Κοραής], *Σάλπισμα πολεμιστήριον*, Αλεξάνδρεια [Παρίσι] 1801
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η Ακρόπολη των Αθηνών από τον λόφο της Καστέλλας
λιθογραφία από το λεύκωμα του Karl Krazeisen, *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansischten und Trachten*
Μόναχο 1828-1831

ελεύθερου πολίτη και αφετέρου να διαφωτίσει την κοινή γνώμη των ελευθέρων εθνών για τον δίκαιο αγώνα του δικού του έθνους. Από τη σταυροφορία αυτή προέκυψαν οι εκδόσεις των *Πολιτικών* και των *Ηθικών Νικομαχείων* του Αριστοτέλη το 1821 και το 1822 αντίστοιχα στα προλεγόμενα των οποίων ο Κοραής εκθέτει την πολιτική του θεωρία για τη συγκρότηση της πολιτείας των απελευθερωμένων Ελλήνων.

Μέσα στον αναβρασμό της Επανάστασης ο Κοραής καταθέτει με πολιτειολογική ακρίβεια τον οραματισμό του για την ελευθερία στον λεπτομερή σχολιασμό που συνέταξε το έτος 1823 στο *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* που είχε ψηφίσει η Πρώτη Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις στην Επίδαυρο το 1822. Στο σημαντικό αυτό θεμέλιο της ελληνικής πολιτειολογίας ο Κοραής εκθέτει τη θεωρία του δημοκρατικού φιλελευθερισμού που ήλπιζε ότι θα πρυτάνευε στην οργάνωση των θεσμών του νέου κράτους. Επιμένει δε ιδίως στη διασφάλιση των πολιτικών ελευθεριών των πολιτών και την κατοχύρωση της ισονομίας και της ισότητας στη νέα πολιτεία.[13]

Ο Κοραής αποβαίνει τελικά ο διερμηνευτής του οραματισμού της ελευθερίας για τον οποίο πολέμησαν οι Έλληνες κατά την Επανάσταση. Με την πολιτική του σκέψη και τις πολιτικές του παραινέσεις προς αυτούς προσδίδει συγκεκριμένο πολιτειακό περιεχόμενο στη διακήρυξη με την οποία δια των νομίμων «Παραστατών» του το «ελληνικόν έθνος κηρύττει ενώπιον Θεού και ανθρώπων την Πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν».

13. Αδαμάντιος Κοραής, *Σημειώσεις εις το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*. Δεύτερη έκδοση, επιμ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Αθήνα 2018. Βλ. σσ. 11-49 για τον χαρακτήρα του φιλελεύθερου συνταγματισμού στην πολιτική σκέψη του Κοραή.

Λίγο πριν από τα μέσα του 18ου αι. αρχίζει να γίνεται πεποίθηση στους λογίους της εποχής ότι απαραίτητη προϋπόθεση για τον φωτισμό του Γένους των Ελλήνων και την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού δεν είναι άλλη από τη διάδοση της παιδείας. Η πίστη στις αξίες του Διαφωτισμού, σε συνδυασμό με τον ριζοσπαστισμό της Γαλλικής Επανάστασης, κινητοποιούν τους Έλληνες κυρίως της διασποράς, οι οποίοι οραματίζονται τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, θεμελιωμένου στην αστική ισότητα και τις πολιτικές ελευθερίες. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ελληνικός Διαφωτισμός, ως πολιτισμική οικειοποίηση ενός διεθνούς πνευματικού και ιδεολογικού κινήματος, επιδιώκει προγραμματικά την πολιτισμική σύγκλιση προς τον ευρωπαϊκό χώρο.

Εντός αυτής της νεωτερικής συνθήκης, παρατηρείται πραγματική εκδοτική έκρηξη, με τη γεωγραφία και τη θεματολογία του βιβλίου, τόσο πρωτότυπου, όσο και σε μετάφραση, να υφίστανται σημαντικές αλλαγές: επιστημονικά, φιλοσοφικά και αρχαιογνωστικά συγγράμματα, γραμματικές της αρχαίας Ελληνικής και λεξικά, μονόγλωσσα ή πολύγλωσσα, συμβάλλουν

I.2
Από τον Διαφωτισμό στον Πατριωτισμό

« [...] *να διεγείρω τους νέους εις ζήλον της προγονικής αυτών δόξης, βλέποντας,*
ότι των επιστημών, όσαι φωτίζουν σήμερον την Ευρώπην,
τα πρώτα σπέρματα και στοιχεία εγεννήθησαν εις την πατρίδα των [...]»

Α. Κοραής, Προλεγόμενα στη μετάφραση του έργου
του C. Beccaria *Περί αδικημάτων και ποινών*, 1802

στη σταθερή αύξηση της παραγωγής ελληνικών βιβλίων, όσο προχωράμε προς τα τέλη του 18ου αι. και στις αρχές του 19ου. Ο εκδοτικός χάρτης διευρύνεται: Βενετία, Βιέννη, Κωνσταντινούπολη, αλλά και Κέρκυρα, με ιταλόγλωσσες εκδόσεις, Παρίστριες Ηγεμονίες (Ιάσιο, Βουκουρέστι), Κυδωνίες και Χίος λειτουργούν ως κέντρα του Διαφωτισμού της Ανατολής. Η διακίνηση των βιβλίων μέσω της προεγγραφής συνδρομητών αντισταθμίζει αντικειμενικές δυσκολίες όπως οι μεγάλες αποστάσεις από τα τυπογραφικά κέντρα. Το βιβλίο αναδεικνύεται σε εργαλείο διάχυσης των διαφωτιστικών μηνυμάτων.

Στο ευρύτερο αυτό συγκείμενο της παιδευτικής αναγέννησης, εντάσσεται και η περί γλώσσας συζήτηση, σε αναζήτηση εκείνης της γλωσσικής μορφής που είναι η πλέον κατάλληλη για τη διαπαιδαγώγηση των «πολλών». Περίφημη είναι η διαμάχη μεταξύ των υποστηρικτών της αρχαΐζουσας, που θεωρούσαν ότι η καθομιλουμένη είναι ανεπαρκής για την έκφραση και την εκπαιδευτική μεταβίβαση υψηλών διανοημάτων, και, αφετέρου, των οπαδών της δημώδους, που τη θεωρούσαν αναγκαία προϋπόθεση για την αφύπνιση των υποδούλων. Ανάμεσα στα δύο άκρα του μεταγλωσσικού συνεχούς, τοποθετείται ο Αδαμάντιος Κοραής, ο οποίος πρέσβευε τη «μέση οδό» ως συμβιβαστική λύση.

Μέσα από αυτή την πνευματική κινητικότητα και τη μετακένωση (ο όρος πλάστηκε από τον Κοραή) των ευρωπαϊκών ιδεών, εδραιώνεται η αυξανόμενη συνειδητοποίηση των Ελλήνων ότι στους αρχαίους προγόνους τους και στον πολιτισμό τους, που έχαιρε αυξημένου γοήτρου στη Δύση, θα βρουν τα συμβολικά ερείσματα για την πνευματική τους παλιγγενεσία και τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Έτσι, η ιστορική ταυτότητα των Ελλήνων αρχίζει να διαμορφώνεται επί τη βάσει της σύνδεσής τους με το ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν, ταυτόχρονα με μια ισχυρή αίσθηση του «συνυπάρχειν» εντός της ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Ο Διαφωτισμός σταδιακά μετεξελίσσεται σε κατασταλαγμένο πατριωτισμό.

1.2.1

Καισάριος Κωνσταντίνος Δαπόντες

Τράπεζα πνευματική

Βενετία: Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1778

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΡΑΠΕΖΑ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ.
ΗΤΟΙ ΒΙΒΛΟΣ
ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΝΤΟΥΡΜΟΥΣΗ
ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΚΙΩΝ.
αψοή. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1778.
Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.
CON LICENZA DE' SUPERIORI.

7
ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ ΔΑΠΟΝΤΕ
ΛΟΓΟΙ ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ.
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.
ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ, ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.
ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ.
Α 4

Ο ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ ΔΑΠΟΝΤΕΣ, γεννημένος το 1713 ή 1714 στη Σκόπελο, υπήρξε από τους σημαντικότερους λογίους, στιχουργούς, μεταφραστές και χρονογράφους του 18ου αιώνα. Μετά από μακρά υπηρεσία σε δημόσια αξιώματα, το 1753, απογοητευμένος από τον εγκόσμιο βίο, μετά και τον θάνατο της γυναίκας του, χειροτονήθηκε μοναχός. Το 1757 προσχώρησε στη Μονή Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους, όπου επιδόθηκε, μεταξύ άλλων, στην αντιγραφή χειρογράφων. Το έργο *Τράπεζα πνευματική* (1778) περιλαμβάνει δεκαπέντε ιστορικούς, ηθικούς και εγκωμιαστικούς λόγους, πνευματική τροφή για τους αναγνώστες. Στην ανατύπωση της έκδοσης συμπεριελήφθησαν και πέντε χρυσόβουλα της μονής Ξηροποτάμου, ώστε «κατά πρώτον εκ του έργου τούτου του Δαπόντε έμαθεν ο επιστημονικός κόσμος περί σωζομένων εν Άθω επισήμων εγγράφων».

I.2.2

Ιώσηππος Μοισιόδαξ

Θεωρία της Γεωγραφίας

Βιέννη: Παρά τω Ευγενεί, και Αυτοκρατορικώ ή Βασιλικώ Τυπογράφω Ιωάννη Θωμά τω από Τράττνερ, 1781

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΘΕΩΡΙΑ
ΤΗΣ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ,
ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ ΥΠΟ
ΙΩΣΗΠΟΥ ΤΟΥ ΜΟΙΣΙΟΔΑΚΟΣ
Ἐκδοθεῖσα νῦν τὸ πρῶτον
Ἐν τῇ Ὀυιέννῃ τῆς Ἀυστρίας, 1781.
Παρὰ τῷ Εὐγενεῖ, καὶ Αὐτοκρατορικῷ ἢ Βασιλικῷ Τυπογράφῳ Ἰωάννῃ Θωμᾷ τῷ ἀπὸ Τράττνερ.

Ο ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΣ ΙΩΣΗΠΟΣ ΜΟΙΣΙΟΔΑΞ (π. 1725-1800), μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, διατράνωσε στο έργο του με τόλμη την ανάγκη της πολιτισμικής ανανέωσης του βαλκανικού χώρου και της ευθυγράμμισής του με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η πίστη του Μοισιόδακα στη μεταμορφωτική δύναμη της παιδείας είναι τόσο ισχυρή, ώστε να οραματίζεται τον εξανθρωπισμό ακόμη και των Οθωμανών κρατούντων μέσα από τα διαφωτιστικά κηρύγματα.

Στη *Θεωρία της Γεωγραφίας* εκθέτει τις απόψεις του για την επιστήμη και τη φυσική φιλοσοφία, τασσόμενος υπέρ της ηλιοκεντρικής θεωρίας. Το σύγγραμμα εντάσσεται σε μια ευρύτερη κατηγορία επιστημονικών πραγματειών -μεταφράσεων και ερανισμάτων- που κυκλοφορούν στα χρόνια της ωρίμανσης του Διαφωτισμού, αποτυπώνοντας μια διαφορετική συνείδηση για τον γεωγραφικό χώρο ως πεδίο της εγκόσμιας ζωής, με δεσπόζουσα τη γεωγραφία του πολιτισμού. Στο ίδιο έργο, συμμετέχοντας στη ζωηρή περί γλώσσας συζήτηση της εποχής του, ο Μοισιόδακας υποστηρίζει ορθολογικά την τοποθέτησή του υπέρ του απλού ύφους στον επιστημονικό λόγο και την εκπαίδευση.

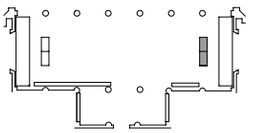

Ι.2.3
Γεώργιος Βεντότης
Λεξικόν τρίγλωσσον της Ιταλικής, Γαλλικής και Ρωμαϊκής διαλέκτου, τόμ. Β΄
Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωσήφ του Βαουμεϊστέρου, 1790
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ του τρίγλωσσου λεξικού, το οποίο συντάχθηκε από τον πολύγλωσσο συγγραφέα, μεταφραστή και επιμελητή εκδόσεων από τη Ζάκυνθο Γ. Βεντότη (1757-1795), κατόπιν σχετικής επιθυμίας του πρίγκιπα της Μολδαβίας, Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, με οικονομική αρωγή του ευπατρίδη από τα Γιάννενα Δημητρίου Παύλου. Η έκδοση έγινε από το τυπογραφικό εργαστήριο του Josef Baumeister, ένα από τα πιο σημαντικά τυπογραφεία ελληνόφωνων εκδόσεων στη Βιέννη, όπου ο Βεντότης εργαζόταν από το 1787. Μάλιστα, υπήρξε εκδότης της πρώτης ελληνικής εφημερίδας, του *Ταχυδρόμου της Βιέννης* (1784).

Ο τίτλος *Λεξικόν* δεν εννοιολογείται όπως σήμερα, δηλαδή ως αποθησαύριση του λεξιλογίου μιας γλώσσας, καθώς σε αυτό περιλαμβάνονται και στοιχεία κλίσης, που τυπικά θα αναμέναμε να βρούμε σε μια σύγχρονη Γραμματική. Σε ό,τι αφορά την Ελληνική, αποτυπώνεται η μορφολογία της λόγιας ποικιλίας.

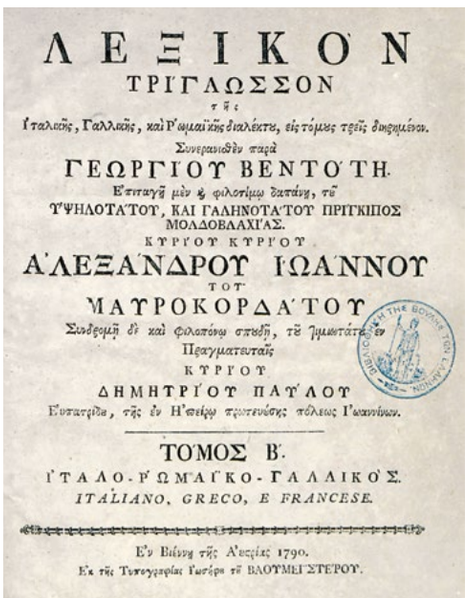
ΛΕΞΙΚΟΝ
ΤΡΙΓΛΩΣΣΟΝ
τῆς
Ἰταλικῆς, Γαλλικῆς, καὶ Ῥωμαϊκῆς διαλέκτου, εἰς τόμους τρεῖς διηρημένον.
Συνερανισθὲν παρὰ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΤΟΤΗ.
Ἐπιταγῇ μὲν ἧς φιλοτίμου δαπάνης, τοῦ
ΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΓΑΛΗΝΟΤΑΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ
ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ.
ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ
ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ
Σπουδῇ δὲ καὶ φιλοπόνῳ σπουδῇ, τῶ ἡμιωτάτῳ ἐν
Πραγματευταῖς
ΚΥΡΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ
Εὐτυχήσαι, τῆς ἐν Ἡπείρῳ πρωτευούσης πόλεως Ἰωαννίνων.
ΤΟΜΟΣ Β.
ΙΤΑΛΟ-ΡΩΜΑΪΚΟ-ΓΑΛΛΙΚΟΣ.
ITALIANO, GRECO, E FRANCESE.
Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1790.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωσήφ τοῦ ΒΑΟΥΜΕΙΣΤΕΡΟΥ.

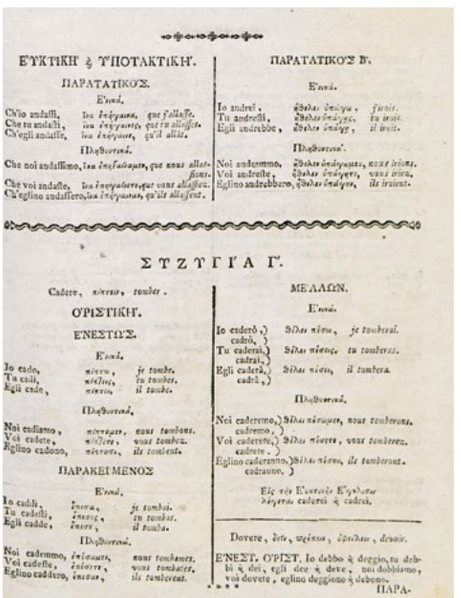
ΕΝΕΣΤΩΣ.
ΣΤΖΤΓΓΑ Γ.
ΟΡΙΣΤΙΚΗ.
ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ
ΜΕΛΛΩΝ.
ΕΝΕΣΤ. ΟΡΙΣΤ.

Ι.2.4
Αθανάσιος Ψαλίδας
Αληθής ευδαιμονία, ήτοι βάσις πάσης θρησκείας, τόμ. Α΄
Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωσήφ του Βαουμαϋστέρου, 1791
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΝΕΑΝΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΕΡΓΟ του Ηπειρώτη λόγιου, συγγραφέα και διδασκάλου Αθανασίου Ψαλίδα (1767-1829), στο οποίο ξορκίζεται η άγνοια την οποία προκαλεί η κυριαρχία των παθών πάνω στον νου και θεματοποιούνται καίρια μεταφυσικά ζητήματα, όπως η ύπαρξη του Θεού, η αθανασία της ψυχής, η έννοια και τα όρια της ευδαιμονίας. Παρά το γεγονός ότι το έργο προγραμματιζόταν να κυκλοφορήσει σε τρεις τόμους, ο δεύτερος και ο τρίτος ουδέποτε εκδόθηκαν. Στον πρώτο τόμο περιέχεται και η λατινική μετάφραση του κειμένου.

Μετά την έκδοση της *Ευδαιμονίας* ο Ψαλίδας διορίστηκε σχολάρχης της νεοϊδρυθείσας τότε Καπλαναίας Σχολής στα Ιωάννινα.

Σε ό,τι αφορά το λεκτικό ένδυμα του έργου, ήδη στη σελίδα τίτλου διευκρίνιζεται ότι είναι συντεταγμένο «εις την απλήν διάλεκτον», αποκαλύπτοντας τη σαφή τοποθέτηση του γράφοντος υπέρ της ομιλουμένης.

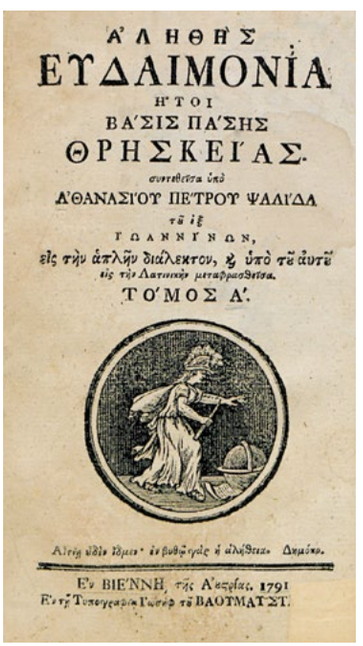
Α Λ Η Θ Η Σ
ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ
Η ΤΟΙ
ΒΑΣΙΣ ΠΑΣΗΣ
ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.
συντεθεῖσα ὑπὸ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΨΑΛΙΔΑ
τῶ ἐξ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ,
εἰς τὴν ἁπλῆν διάλεκτον, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ
εἰς τὴν Λατινικὴν μεταφρασθεῖσα.
ΤΟΜΟΣ Α'.
Ἐν ΒΙΕΝΝΗ, τῆς Αὐστρίας, 1791
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωσήφ τοῦ ΒΑΟΥΜΑΥΣΤ.

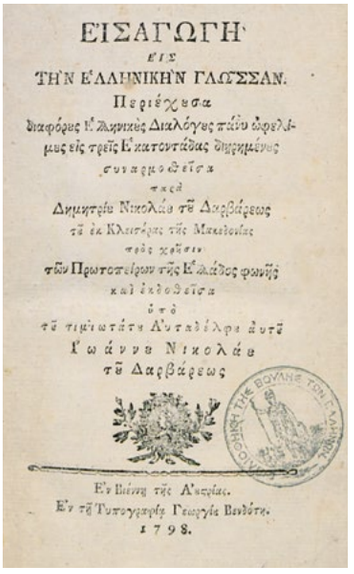

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΕΙΣ
ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ.
Περιέχουσα
διαφόρους Ἑλληνικοὺς Διαλόγους πάνυ ὠφελίμους εἰς τρεῖς Ἑκατοντάδας διῃρημένους
συναρμοσθεῖσα
παρὰ
Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως
τοῦ ἐκ Κλεισούρας τῆς Μακεδονίας
πρὸς χρῆσιν
τῶν Πρωτοπείρων τῆς Ἑλλάδος φωνῆς
καὶ ἐκδοθεῖσα
ὑπὸ
τοῦ τιμιωτάτου Αὐταδέλφου αὐτοῦ
Ἰωάννου Νικολάου
τοῦ Δαρβάρεως
Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βενδότη.
1798.

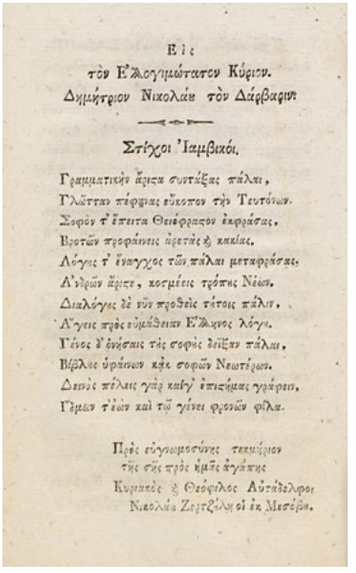

Εἰς
τὸν Ἐλλογιμώτατον Κύριον.
Δημήτριον Νικολάου τὸν Δάρβαριν.

Στίχοι Ἰαμβικοί.

Γραμματικὴν ἄρισα συντάξας πάλαι,
Γλῶτταν πέφηνας εὔκοπον τὴν Τευτόνων.
Σοφὸν τ' ἔπειτα Θειόφραστον ἐκφράσας,
Βροτῶν προφάνεις ἀρετὰς καὶ κακίας.
Λόγους τ' ἔναγχος τῶν πάλαι μεταφράσας,
Ἀνδρῶν ἄριστε, κοσμέεις τρόπους Νέων.
Διαλόγους δὲ νῦν προθεὶς τούτοις πάλιν,
Ἄγεις πρὸς εὐμάθειαν Ἕλληνος λόγου.
Γένος δ' ὀνήσαις τοὺς σοφοὺς δεῖξαν πάλαι,
Βίβλους ὑφάνων κἀκ σοφῶν Νεωτέρων.
Δεινὸς πέλεις γὰρ καὶ γ' ἐπιστήμας γράφειν,
Ὕδμων τ' ἐὼν καὶ τῷ γένει φρονῶν φίλα.

Πρὸς εὐγνωμοσύνης τεκμήριον
τῆς σῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης
Κυριακὸς καὶ Θεόφιλος Αὐτάδελφοι
Νικολάου Ζερτζέλη οἱ ἐκ Μεσόβου.

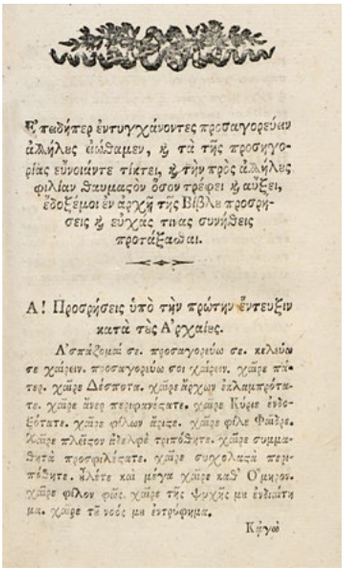

Ἐπειδήπερ ἐντυγχάνοντες προσαγορεύειν ἀλλήλους εἰώθαμεν, καὶ τὰ τῆς προσηγορίας εὔνοιάντε τίκτει, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν θαυμαστὸν ὅσον τρέφει καὶ αὔξει, ἔδοξέμοι ἐν ἀρχῇ τῆς Βίβλου προσρήσεις καὶ εὐχὰς τινας συνήθεις προτάξασθαι.

Α! Προσρήσεις ὑπὸ τὴν πρώτην ἔντευξιν κατὰ τοὺς Ἀρχαίους.

Ἀσπάζομαί σε. προσαγορεύω σε. κελεύω σε χαίρειν. προσαγορεύω σοι χαίρειν. χαῖρε πάτερ. χαῖρε Δέσποτα. χαῖρε ἄρχων ἐκλαμπρότατε. χαῖρε ἄνερ περιφανέστατε. χαῖρε Κύριε ἐνδοξότατε. χαῖρε φίλων ἄριστε. χαῖρε φίλε Φαῖδρε. χαῖρε πλεῖστον ἀδελφὲ τριπόθητε. χαῖρε συμμαθητὰ προσφιλέστατε. χαῖρε συχολαστὰ περιπόθητε. ἄλλετε καὶ μέγα χαῖρε καθ' Ὅμηρον. χαῖρε φίλον φῶς. χαῖρε τῆς ψυχῆς μου ἐνδιαίτημα. χαῖρε τοῦ νοός μου ἐντρύφημα.

Κἀγὼ

1.2.5
Δημήτριος Δάρβαρης
Εισαγωγή εις την ελληνικήν γλώσσαν
Βιέννη: Εν τη Τυπογραφία Γεωργίου Βενδότη, 1798
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΑΣΤΟΡΙΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΑΡΒΑΡΗΣ ή Δάρβαρις (1757-1823) υπήρξε Έλληνας λόγιος και παιδαγωγός του 19ου αιώνα, ιδιαίτερα παραγωγικός στην έκδοση διδακτικών εγχειριδίων που περιείχαν συμβουλές για τη διδασκαλία των γνωστικών αντικειμένων, αλλά και για την αλληλοδιδακτική μεθοδολογία. Παράλληλα έγραψε και μετέφρασε συγγράμματα για την αγωγή των νέων.

Στο ζήτημα της γλώσσας επηρεάστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή. Το έργο *Εισαγωγή εις την ελληνικήν γλώσσαν* αποτελεί σύνθεση 300 διαλόγων, γραμμένων σε αρχαΐζουσα, με στιχομυθίες για την εκπαίδευση και τις πρακτικές της καθημερινότητας. Στην αρχή του βιβλίου ο Δάρβαρης προτάσσει συνήθεις προσρήσεις και ευχές, επισημαίνοντας τη συμβολή τους στην ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων.

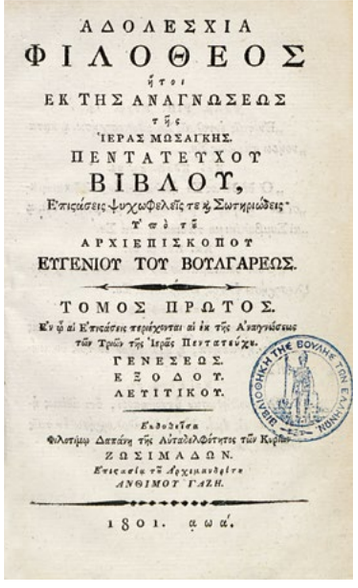

ΑΔΟΛΕΣΧΙΑ
ΦΙΛΟΘΕΟΣ
ἤτοι
ΕΚ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ
τῆς
ἹΕΡΑΣ ΜΩΣΑΓΚΗΣ.
ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΥ
ΒΙΒΛΟΥ,
Ἐπιστάσεις ψυχωφελεῖς τε καὶ Σωτηριώδεις·
Τ' ὑπὸ τοῦ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ.
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.
Ἐν ᾧ αἱ Ἐπιστάσεις περιέχονται αἱ ἐκ τῆς Ἀναγνώσεως τῶν Τριῶν τῆς Ἱερᾶς Πεντατεύχου.
ΓΕΝΕΣΕΩΣ.
ΕΞΟΔΟΥ.
ΛΕΥΙΤΙΚΟΥ.
Ἐκδοθεῖσα
Φιλοτίμῳ Δαπάνῃ τῆς Αὐταδελφότητος τῶν Κυρίων
ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ.
Ἐπιστασίᾳ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου
ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ.
1801. ᾳωά.

1.2.6
Ευγένιος Βούλγαρης
Αδολεσχία φιλόθεος ήτοι εκ της αναγνώσεως της Ιεράς Μωσαϊκής Πεντατεύχου Βίβλου, επιστάσεις ψυχωφελείς τε και σωτηριώδεις, τόμ. Α΄
Βιέννη: Φ.Α. Σχραιμβλ, 1801
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ (1716-1806), λόγιος και κληρικός, από τις επιφανέστερες μορφές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, στο συγκεκριμένο δίτομο θεολογικό έργο συνοψίζει τις ερμηνείες των Αγίων Πατέρων επί της Πεντατεύχου. Το σύγγραμμα ανήκει στη δεύτερη περίοδο συγγραφής του Βούλγαρη, μετά δηλαδή το 1775, όταν αποδέχεται τη χειροτονία του σε επίσκοπο Σλαβινίου και Χερσώνος με παρέμβαση της Μεγάλης Αικατερίνης, και αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τη συντηρητική μεταστροφή του. Ωστόσο, από το έργο δεν λείπει μια νεωτερική οπτική απέναντι σε κοινωνικά προβλήματα της εποχής, αλλά και η άσκηση αυστηρής ενίοτε κριτικής προς εκκλησιαστικούς και πολιτικούς θεσμούς. Στη σελ. xiii ο Βούλγαρης προσφέρει την ετυμολογική ερμηνεία του όρου «αδολεσχία», που χρησιμοποιείται στην κοινή γλώσσα «αντί ακαίρου ερεσχελίας και πολυλογίας περιττής».

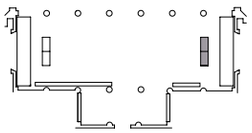

1.2.7

Άνθιμος Γαζής

Βιβλιοθήκης ελληνικής βιβλία δύο, τόμ. Β΄

Βενετία: Εκ της Τυπογραφίας Πάνου Θεοδοσίου του εξ Ιωαννίνων, 1807

Βιβλιοθήκη της Βουλής

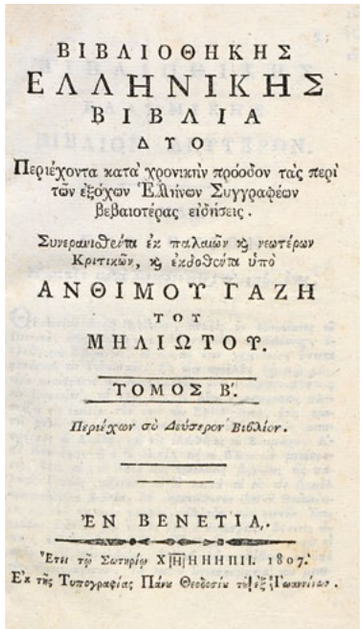
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΒΙΒΛΙΑ
ΔΥΟ
Περιέχοντα κατὰ χρονικὴν πρόοδον τὰς περὶ τῶν ἐξόχων Ἑλλήνων Συγγραφέων βεβαιοτέρας εἰδήσεις.
Συναρμοδέντα ἐκ παλαιῶν καὶ νεωτέρων Κριτικῶν, καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ
ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ
ΤΟΥ
ΜΗΛΙΩΤΟΥ.
ΤΟΜΟΣ Β'.
Περιέχων τὸ Δεύτερον Βιβλίον.
ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.
Ἔτει τῷ Σωτηρίῳ ΧΙΗΗΗΠΙΙ. 1807.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.

Ο ΑΝΘΙΜΟΣ ΓΑΖΗΣ (1764-1828), κατά κόσμον Αναστάσιος Γκάζαλης, από τις Μηλιές Πηλίου, αν και περισσότερο γνωστός ως εκδότης του περιοδικού *Ερμής ο Λόγιος*, διαθέτει πλούσιο συγγραφικό και μεταφραστικό έργο.

Μέλος του κλήρου, στα 16 του χρόνια χειροτονήθηκε διάκονος και στη συνέχεια πρεσβύτερος. Όταν έλαβε το αξίωμα του Αρχιμανδρίτη, μετονομάστηκε σε «Άνθιμος». Παράλληλα με την ιερατική, διδακτική και εκδοτική του δραστηριότητα, υπήρξε αρχηγικό μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Μάλιστα, την 1η Μαΐου 1821 κήρυξε την Επανάσταση στις Μηλιές και τις γύρω περιοχές του Πηλίου και έλαβε μέρος ενεργά στις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις του Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Στο δίτομο έργο του *Βιβλιοθήκης Ελληνικής βιβλία δύο*, υπό μορφή συμπιλήματος, καταγράφει σε χρονολογική σειρά συνοπτικές βιογραφίες και εργογραφίες σημαντικών Ελλήνων συγγραφέων. Μαζί με το *Λεξικόν Ελληνικόν προς χρήσιν των περί τους παλαιούς συγγραφείς ενασχολουμένων*, το εν λόγω σύγγραμμα αποτυπώνει τη συμβολή του συγγραφέα στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας και γραμματείας.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.
Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

1.2.8

Γρηγόριος Παλιουρίτης

Επιτομή Ιστορίας της Ελλάδος, τόμ. Β΄

Βενετία: Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1807

Βιβλιοθήκη της Βουλής

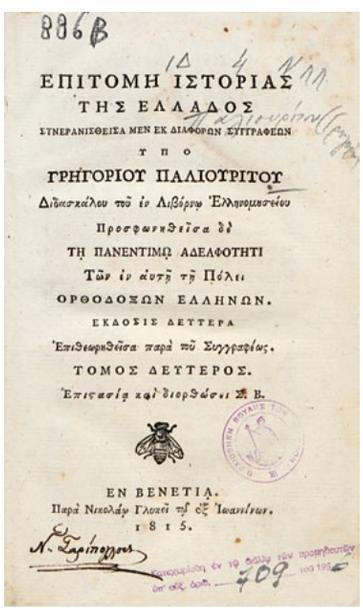
886β
ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ ΜΕΝ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΥΠΟ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΙΟΥΡΙΤΟΥ
Διδασκάλου τοῦ ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνομουσείου
Προσφωνηθεῖσα δὲ
ΤΗ ΠΑΝΕΝΤΙΜΩ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΙ
Τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Πόλει
ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.
ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ
Ἐπιδιορθωθεῖσα παρὰ τοῦ Συγγραφέως.
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.
Ἐπισασίᾳ καὶ διορθώσει Χ Β.
ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.
Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.
1815.

Στη σελ. ιθ΄ του Α΄ τόμου, ο συγγραφέας αναφέρεται στους λόγους που τον οδήγησαν στη σύνταξη του εν λόγω συγγράμματος: «[...] εις τα ημέτερα Σχολεία μαθημάτων [...] είναι παντελώς αμελημένη και σχεδόν εξωστρακισμένη η της Ιστορίας παράδοσις». Πρόκειται, επομένως, για διδακτικό εγχειρίδιο, που αποσκοπούσε στην ανάπτυξη της ιστορικής συνείδησης των νέων, προκειμένου να αναβλαστήσουν τα «εαρινά άνθη» της σοφίας, της ανδρείας και της αρετής της Ελλάδος, τα οποία άνεμος «καυσώδης [...] εκ των ξηρωτάτων ερήμων» κατέκαυσε.

ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΟΣ από τα Ιωάννινα, ο Γρηγόριος Παλιουρίτης (1778-1816) πήρε το προσωνύμιό του από τη μονή Παλιουρής της Ηπείρου, όπου διδάχθηκε τα πρώτα γράμματα από έναν καλόγηρο. Μεταξύ άλλων, διετέλεσε από το 1805 δάσκαλος της ελληνικής παροικίας στο Λιβόρνο της Ιταλίας.

Το δίτομο έργο *Επιτομή της Ιστορίας της Ελλάδος*, το οποίο ο συγγραφέας αφιερώνει στην ελληνική αδελφότητα Λιβόρνου, τυπώθηκε στη Βενετία στο τυπογραφείο της γιαννιώτικης οικογένειας των Γλυκήδων.

1.2.9

Νεόφυτος Δούκας

Παιδαγωγία, ήτοι πρώτα μαθήματα των παιδιών εις το αναγιγνώσειν και νοείν οπωσούν, τόμ. Α΄

Βιέννη: Εκ της τυπογραφίας Ιωαν. Βαρθ. Τζβεκίου, πρώην Βενδώτου, 1813

Βιβλιοθήκη της Βουλής

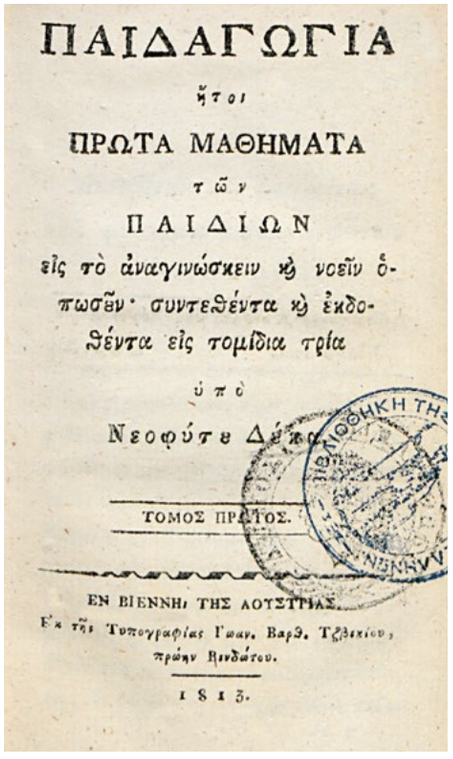

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ

ἤτοι

ΠΡΩΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

τῶν

ΠΑΙΔΙΩΝ

εἰς τὸ ἀναγινώσκειν καὶ νοεῖν ὁπωσοῦν· συντεθέντα καὶ ἐκδοθέντα εἰς τομίδια τρία

ὑπὸ

Νεοφύτου Δούκα.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ, ΤΗΣ ΑΟΥΣΤΡΙΑΣ.

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γωαν. Βαρθ. Τζβεκίου, πρώην Βενδώτου.

1813.

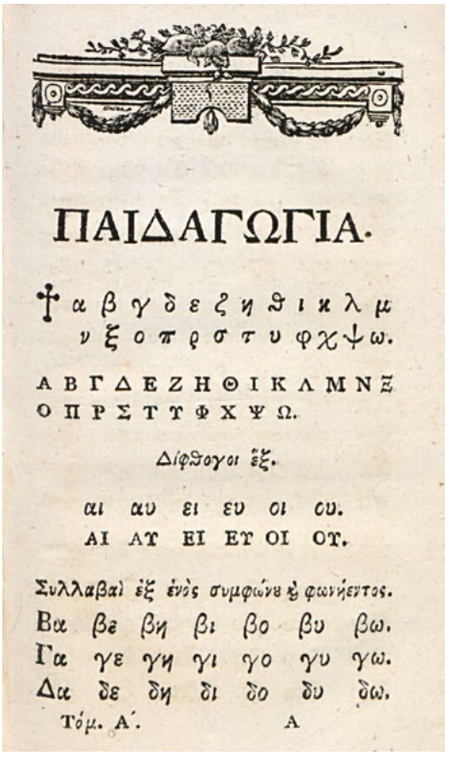

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ.

† α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ
ν ξ ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω.

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω.

Δίφθογοι ἕξ.

αι αυ ει ευ οι ου.
ΑΙ ΑΥ ΕΙ ΕΥ ΟΙ ΟΥ.

Συλλαβαὶ ἐξ ἑνὸς συμφώνου καὶ φωνήεντος.

Βα βε βη βι βο βυ βω.
Γα γε γη γι γο γυ γω.
Δα δε δη δι δο δυ δω.

Τόμ. Α΄. Α

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ (1760-1845), Ηπειρώτης Φιλικός, λόγιος και διδάσκαλος, από το 1803 και για δώδεκα χρόνια έγινε εφημέριος της ελληνικής κοινότητας της Βιέννης, όπου διέμενε, δίδασκε και συνέγραφε. Καρπός εκείνης της περιόδου είναι και η *Παιδαγωγία*, αλφαβητάρι για την εκμάθηση της ανάγνωσης. Πρόκειται για τύπο διδακτικού εγχειριδίου ιδιαίτερα δημοφιλούς στο πλαίσιο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, καθώς από νωρίς, υπό τον τίτλο *Παιδαγωγία*, γράφτηκαν συγγράμματα προορισμένα είτε για τη σχολική εκπαίδευση, είτε για την οικιακή. Σε αυτά αντικατοπτρίζεται το ενδιαφέρον των λογίων της περιόδου για τη μεθοδολογία, το περιεχόμενο και τους σκοπούς της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως οδού για την κατάκτηση της ατομικής και συλλογικής ευδαιμονίας.

1.2.10

Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός

Κορακιστικά ή διόρθωσις της ρωμαίκης γλώσσας

s.l. 1813

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΚΟΡΑΚΙΣΤΙΚΑ

Η

Διόρθωσις τῆς Ρωμαίκης Γλώσσας.

ΚΩΜΩΔΙΑ

Εἰς τρεῖς Πράξεις διαιρεμένη.

Ὑπὸ τοῦ Λογίου καὶ Εὐγενοῦς.

Κ. ΙΑΚΩΒΟΥ ΡΙΖΟΥ-

ΜΕΓΑΛΟΥ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΟΥ.

Ἐν τῷ εἰς τὸ Μαχμουτπασάχειον Ἑλληνικῷ Τυπογραφείῳ. Ἐν ἔτει 1813.

ΤΟ ΤΡΙΠΡΑΚΤΟ αυτό κωμικό έργο παραπέμπει διά του τίτλου του στα «κορακίστικα» της παιδικής ιδιολέκτου, δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα ευφυές λογοπαίγνιο με το επίθετο του Αδαμαντίου Κοραή, του οποίου οι γλωσσικές θέσεις παρωδούνται. Όπως αναφέρει στη σελ. 3 ο συγγραφέας, η κωμωδία είναι «το μέσον το δραστηριώτερον προς σφαλμάτων διόρθωσιν», εξού και αποφασίζει να συγγράψει το πόνημά του, για να καταπολεμήσει τον Κοραϊσμόν, «ως επιδημικώτερον εις τους προκομμένους μας».

Ο Ιακωβάκης Ρίζος Νερουλός (1778-1849) προερχόταν από τον φαναριώτικο χώρο των επιγόνων του Καταρτζή, τις γλωσσικές επιλογές του οποίου εμμέσως υπερασπίζεται. Εκτός από τα *Κορακιστικά*, έχει συγγράψει στη Βιέννη τα θεατρικά έργα *Ασπασία* (1813) και *Πολυξένη* (1814). Περίφημο είναι και το έργο του *Cours de Littérature Grecque Moderne* (Γενεύη 1827), το οποίο αποτελεί το πρώτο έργο ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Πέρα από τη συγγραφική του δράση, ο Ρίζος Νερουλός αναμείχθηκε στα δημόσια πράγματα, καταλαμβάνοντας υψηλά πολιτικά και διοικητικά αξιώματα τόσο στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες όσο και στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, ενώ συνέβαλε και στην ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών, της Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας.

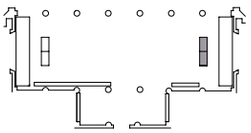

1.2.11

Βικέντιος Δαμωδός

Πράξις κατά συντομίαν εις τας ρητορικάς ερμηνείας

Πέστη: Εν τη Τυπογραφία Τ. Ιωάννου Τράττνερ, 1815

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΔΑΜΟΔΟΣ (ή Δαμωδός), γεννημένος το 1700 στην Κεφαλονιά, σπούδασε στο Φλαγγινιανό Φροντιστήριο της Βενετίας και μαθήτευσε κοντά σε γνωστούς λογίους της εποχής. Έλαβε διδακτορικό δίπλωμα «αμφοτέρων των δικαίων» (κανονικού και αστικού) από το Πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Παρά τις λαμπρές σπουδές του στη Δύση, επέστρεψε στο νησί του και αφιέρωσε τη ζωή του στο διδακτικό και συγγραφικό έργο. Αποτραβηγμένος στα Χαβριάτα, ίδρυσε Σχολή, όπου δίδασκε κύκλο φιλοσοφικών μαθημάτων σε γλώσσα δημοτική, θεωρούμενος ως εισηγητής της φιλοσοφίας του Ντεκάρτ στην ελληνική πνευματική ζωή. Παράλληλα, είχε αποκτήσει μεγάλη φήμη και ως διδάσκαλος της Ρητορικής, καθώς στη Σχολή του οι μαθητές ασκούνταν τακτικά σε ρητορικά γυμνάσματα, ένα εκ των οποίων εικονίζεται στη σελ. 39 του έργου *Πράξις κατά συντομίαν εις τας ρητορικάς ερμηνείας*, όπου αξιοποιείται δειγματικά η απόφανση «Πρέπει να νηστεύουν οι νέοι» ως αφόρμηση για την επιχειρηματολογική συλλογιστική πορεία.

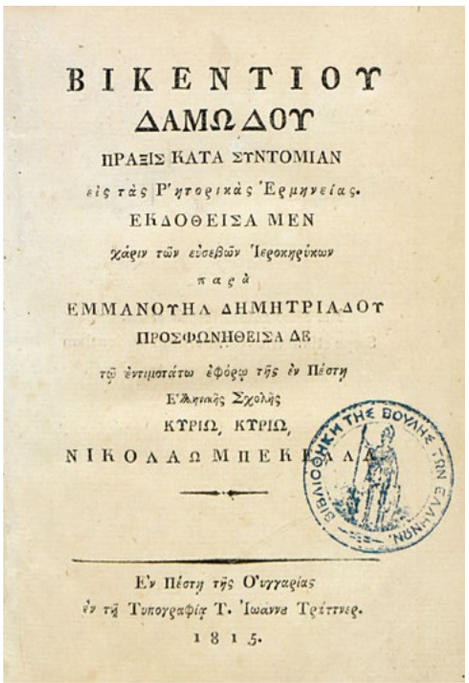

ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ
ΔΑΜΩΔΟΥ
ΠΡΑΞΙΣ ΚΑΤΑ ΣΥΝΤΟΜΙΑΝ
εἰς τὰς Ρ'ητορικὰς Ἑρμηνείας.
ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΜΕΝ
χάριν τῶν εὐσεβῶν Ἱεροκηρύκων
παρὰ
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ
ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ ΔΕ
τῷ ἐντιμοτάτῳ ἐφόρῳ τῆς ἐν Πέστῃ
Ἑλληνικῆς Σχολῆς
ΚΥΡΙΩ, ΚΥΡΙΩ,
ΝΙΚΟΛΑΩ ΜΠΕΚΡΑΛΑ.

Ἐν Πέστῃ τῆς Ο'υγγαρίας
ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Τ. Ἰωάννου Τράττνερ.
1815.

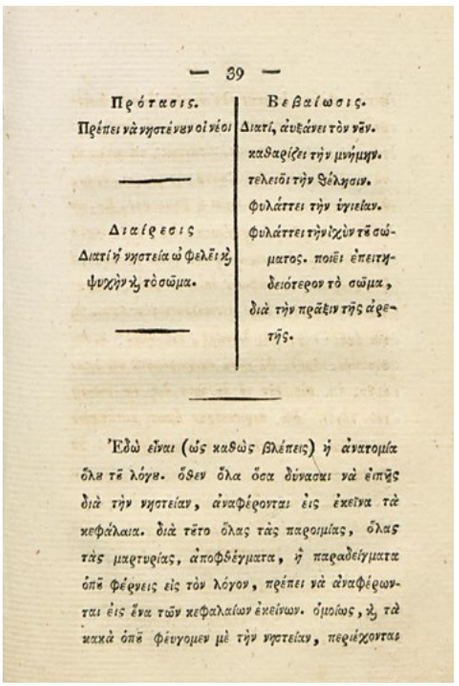

— 39 —

Πρότασις.	Βεβαίωσις.
Πρέπει νὰ νηστένουν οἱ νέοι	Διατί, αὐξάνει τὸν νοῦν.
	καθαρίζει τὴν μνήμην.
	τελειοῖ τὴν θέλησιν.
	φυλάττει τὴν ὑγιείαν.
Διαίρεσις	φυλάττει τὴν ἰχὺν τοῦ σώματος. ποιεῖ ἐπειτηδειότερον τὸ σῶμα,
Διατί ἡ νηστεία ὠφελεῖ καὶ ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα.	διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς.

Ἐδὼ εἶναι (ὡς καθὼς βλέπεις) ἡ ἀνατομία ὅλου τοῦ λόγου. ὅθεν ὅλα ὅσα δύνασαι νὰ ἐπῇς διὰ τὴν νηστείαν, ἀναφέρονται εἰς ἐκεῖνα τὰ κεφάλαια. διὰ τοῦτο ὅλας τὰς παροιμίας, ὅλας τὰς μαρτυρίας, ἀποφθέγματα, ἢ παραδείγματα ὁποῦ φέρνεις εἰς τὸν λόγον, πρέπει νὰ ἀναφέρωνται εἰς ἕνα τῶν κεφαλαίων ἐκείνων. ὁμοίως, καὶ τὰ κακὰ ὁποῦ φεύγομεν μὲ τὴν νηστείαν, περιέχονται

1.2.12

Αδαμάντιος Κοραής

Τα εις διαφόρους συγγραφείς εκδοθέντας από τον Κοραήν προλεγόμενα (*δεύτερον εκδιδόμενα*)

s.l. 1815

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ απασχολεί διαρκώς τον μεγάλο λόγιο και Διαφωτιστή Αδαμάντιο Κοραή (1748-1833), ο οποίος διαφοροποιείται από τις ακραίες θέσεις αφενός των αρχαϊστών και αφετέρου των οπαδών της ομιλουμένης, πρεσβεύοντας τη «μέση οδό» ως συμβιβαστική λύση: στο πλαίσιο ενός ρεαλιστικού γλωσσικού προγράμματος, θεωρούσε ότι η νέα γραπτή γλώσσα οφείλει να συμμορφωθεί προς τη γραμματική και τη σύνταξη της σύγχρονης προφορικής, πρότεινε όμως παράλληλα τη διόρθωση εκείνων των στοιχείων που διαφοροποιούσαν ριζικά την ομιλουμένη από τον αρχαίο της πρόγονο.

Στις σελ. 64-65 των Προλεγομένων, αναφερόμενος στο φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής, ο Κοραής σχολιάζει ότι σε διαφορετικές εποχές είναι αναμενόμενο το ίδιο έθνος να έχει διαφορετικό τρόπο «του λαλείν και γράφειν την γλώσσαν του». Όταν επέλθει πλήρης εκβαρβαρισμός, τότε και η γλώσσα γίνεται «αλλόκοτος» και «παρηλλαγμένη», απομακρυσμένη από τους κανόνες της παλαιάς Γραμματικής και «ασχημισμένη» με ανωμαλίες. Μέσα σε αυτό το «νοσηρό» περιβάλλον, ακόμη και οι λόγιοι αποτυγχάνουν να συντάξουν αποτελεσματικά γραμματικά εγχειρίδια. Την αποτυχία αυτή, σε ό,τι αφορά την Ελληνική, ο Κοραής την αποδίδει σε τρεις λόγους: 1) οι κανόνες των γραμματικών είναι διατυπωμένοι στην Αρχαία Ελληνική, με αποτέλεσμα να προκαλούν απδία στους μαθητές, 2) είναι υπερβολικά διεξοδικοί, 3) είναι αμέθοδοι, δεν διέπονται δηλαδή από συγκεκριμένη διδακτική μεθοδολογία.

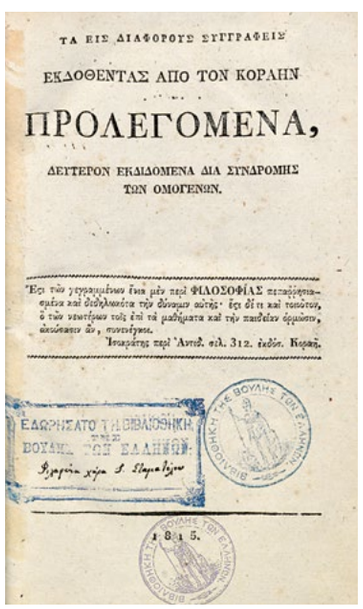

ΤΑ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
ΕΚΔΟΘΕΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΡΑΗΝ
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ,
ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

Ἐςι τῶν γεγραμμένων ἔνια μὲν περὶ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ πεπαῤῥησιασμένα καὶ δεδηλωκότα τὴν δύναμιν αὐτῆς· ἔςι δέ τι καὶ τοιοῦτον, ὁ τῶν νεωτέρων τοῖς ἐπὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν παιδείαν ὁρμῶσιν, ἀκούσασιν ἂν, συνενέγκοι.
Ἰσοκράτης περὶ Ἀντιδ. σελ. 312. ἐκδόσ. Κοραῆ.

1815.

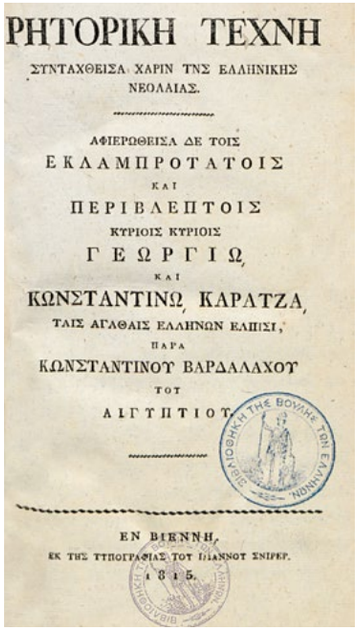
ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ.

ΑΦΙΕΡΩΘΕΙΣΑ ΔΕ ΤΟΙΣ
ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΙΣ
ΚΑΙ
ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΟΙΣ
ΚΥΡΙΟΙΣ ΚΥΡΙΟΙΣ
ΓΕΩΡΓΙΩ
ΚΑΙ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩ ΚΑΡΑΤΖΑ
ΤΑΙΣ ΑΓΑΘΑΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΛΠΙΣΙ,
ΠΑΡΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΑΡΔΑΛΑΧΟΥ
ΤΟΥ
ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΝΙΡΕΡ.
1815.

1.2.13

Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος

Ρητορική τέχνη

Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωάννου Σνίρερ, 1815

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΡΔΑΛΑΧΟΣ (1755-1830), με καταγωγή από τη Χίο, είχε πραγματοποιήσει ιατρικές σπουδές στην Πάδοβα της Ιταλίας. Στη συνέχεια δίδαξε φιλοσοφία, μαθηματικά και πειραματική φυσική στις ελληνικές σχολές του Βουκουρεστίου, της Χίου και της Οδησσού. Το 1830 δέχθηκε πρόταση από τον Κυβερνήτη, Ιωάννη Καποδίστρια, να αναλάβει τη διεύθυνση της Σχολής της Αίγινας, την οποία και αποδέχθηκε. Ωστόσο, κατά δραματική συγκυρία πνίγηκε ταξιδεύοντας από τη Σύρο στην Αίγινα.

Υπήρξε θαυμαστής του Αδαμαντίου Κοραή και ένας από τους εισηγητές καινοτόμων διδακτικών μεθόδων στα ελληνικά σχολεία. Στο πλαίσιο του ανανεωτικού προγράμματος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού εντάσσεται και η *Ρητορική Τέχνη*, η οποία απηχεί τις θέσεις του σκωτσέζου φιλοσόφου Hugh Blair, ουσιαστικά εισηγούμενη στον ελληνικό χώρο τη «νέα ρητορική», η οποία στρέφεται πιο συστηματικά σε ζητήματα καλλιέπειας επί τη βάσει αισθητικών παραμέτρων. Το σύγγραμμα εντάσσεται στη χορεία ρητορικών εγχειριδίων της εποχής, όπως είναι οι *Ρητορικές* του Κωνσταντίνου Οικονόμου του εξ Οικονόμων (Βιέννη 1813), με αριστοτελικό χαρακτήρα, και του Νεόφυτου Βάμβα (Παρίσι 1813).

1.2.14

Θεόκλητος Φαρμακίδης

Στοιχεία της ελληνικής γλώσσης εις χρήσιν των Σχολείων της Ελλάδος, τόμ. Α΄

Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωαν. Βαρθ. Τσβεκίου, 1815

Βιβλιοθήκη της Βουλής

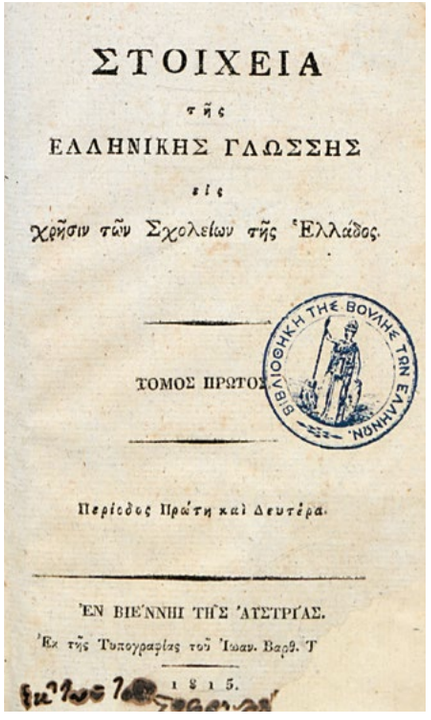
ΣΤΟΙΧΕΙΑ
τῆς
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ
εἰς
Χρῆσιν τῶν Σχολείων τῆς Ἑλλάδος.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Περίοδος Πρώτη καὶ Δευτέρα.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ Ἰωαν. Βαρθ. Τ
1815.

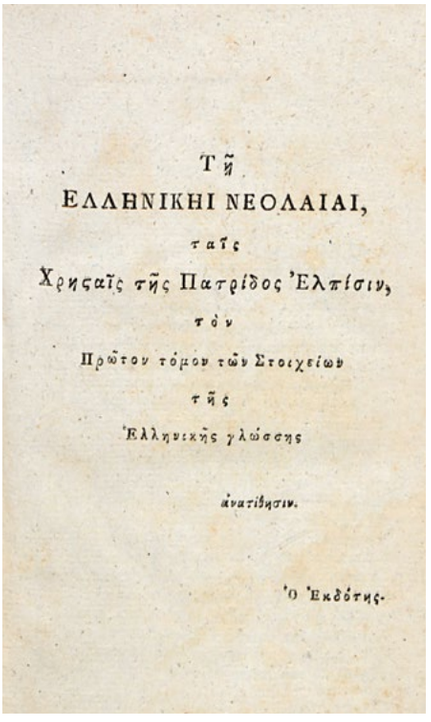
Τῇ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑΙ,
ταῖς
Χρηςαῖς τῆς Πατρίδος Ἐλπίσιν,
τὸν
Πρῶτον τόμον τῶν Στοιχείων
τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης
ἀνατίθησιν.

Ὁ Ἐκδότης.

Ο ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ (1784-1860), λόγιος κληρικός, πρωτοπόρος εφημεριδογράφος και αγωνιστής της Ελληνικής Επαναστάσεως, είχε διατελέσει, μεταξύ άλλων, εκδότης του *Λογίου Ερμή* και της πρώτης ελληνικής εφημερίδας στα έως τότε απελευθερωμένα εδάφη, με τίτλο *Ελληνική Σάλπιγξ*.

Εκτός από τον χώρο των εκδόσεων, ο Φαρμακίδης εκλέχθηκε πληρεξούσιος σε αρκετές Εθνοσυνελεύσεις και κατέλαβε σημαντικά διοικητικά αξιώματα, όπως έφορος «της παιδείας και της ηθικής ανατροφής των παίδων», μέλος του Αρείου Πάγου Ανατολικής Ελλάδος, διευθυντής του Εθνικού Τυπογραφείου κ.ά.

Στο έργο *Στοιχεία της Ελληνικής Γλώσσης* μεταφράζει το *Elementarbuch der Griechischen Sprache für Anfänger* του Friedrich Jacobs, από την τέταρτη έκδοση του 1812, αφιερώνοντας τη μεταφραστική του εργασία «τη ελληνική νεολαία», με τις χρηστές ελπίδες της πατρίδας για μάθηση και προκοπή.

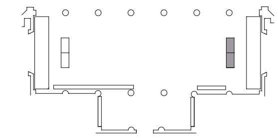

1.2.15

Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων

Γραμματικών ή εγκυκλίων παιδευμάτων βιβλία Δ, τόμ. Α΄

Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωαν. Βαρθ. Τζβεκίου, 1817

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ο κληρικός Κωνσταντίνος Οικονόμος (1780-1857), καίτοι χωρίς ανώτερες σπουδές στην Ευρώπη, για μια δεκαετία (1809-1819) εργάστηκε ως διδάσκαλος στο προοδευτικό Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης, παράγοντας παράλληλα πλούσιο συγγραφικό έργο.

Τα *Γραμματικά*, δομημένα σε δύο μέρη (Αισθητική και Ποιητική), αποτελούν μία από τις πρώτες προσπάθειες να εξεταστούν συστηματικά από πλευράς θεωρητικής και ιστορικής τα ζητήματα παραγωγής και κριτικής της λογοτεχνίας, καθώς και να οριοθετηθούν οι σχέσεις μεταξύ της νεοελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής της περιόδου και των αντίστοιχων ευρωπαϊκών ειδών.

Για τη σύνταξη των *Γραμματικών* ο Οικονόμος αξιοποίησε την αρχαία παράδοση, με την *Ποιητική* του Αριστοτέλη να αποτελεί το αρχέτυπο, και ανάλογα ευρωπαϊκά εγχειρίδια.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό του, τα *Γραμματικά* μαζί με τη *Ρητορική* του, που είχε κυκλοφορήσει το 1813, και έναν τρίτο τόμο που δεν εκδόθηκε τελικά ποτέ, θα συγκροτούσαν το πρώτο ελληνικό έργο κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών «Belles-Lettres» («Καλά Γράμματα», κατά την απόδοση του Οικονόμου).

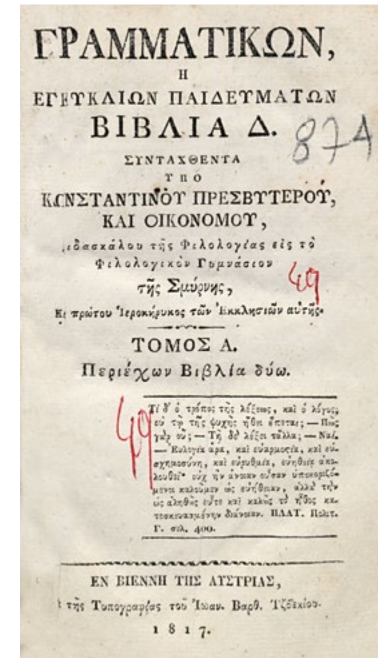

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ,
Η
ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΠΑΙΔΕΥΜΑΤΩΝ
ΒΙΒΛΙΑ Δ.
ΣΥΝΤΑΧΘΕΝΤΑ
ΥΠΟ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ,
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ,
διδασκάλου τῆς Φιλολογίας εἰς τὸ
Φιλολογικὸν Γυμνάσιον
τῆς Σμύρνης,
Κι πρώτου Ἱεροκήρυκος τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῆς.
ΤΟΜΟΣ Α.
Περιέχων Βιβλία δύω.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ,
ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ Ἰωαν. Βαρθ. Τζβεκίου.
1817.

1.2.16

Δημήτριος Γουζέλης

Η κρίσις του Πάριδος. Ποίημα μυθολογικόν, ερωτικόν, και ηθικόν

Τεργέστη: Παρά τω Αντωνίω Μαλδίνη τυπογράφω, 1817

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΖΑΚΥΝΘΙΝΟΣ ΛΟΓΙΟΣ Δημήτριος Γουζέλης (1774-1843) εκδίδει συστηματικά βιβλία με παιδαγωγικό διαφωτιστικό περιεχόμενο σε λόγια γλώσσα. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται *Η κρίσις του Πάριδος*, έργο αμφιβόλου αισθητικής αξίας, με ενδιαφέρουσες όμως κρίσεις για ένα ευρύ φάσμα ετερόκλητων θεμάτων, όπως εύγλωττα σχολιάζεται στη «διαφημιστική» καταχώριση για το βιβλίο στις στήλες του *Φιλολογικού Τηλέγραφου* του έτους 1817: «Βουλόμενος ο ποιητής να καταστήση το βιβλίον τούτο νουθετικόν και ωφέλιμον, δεν ημέλησεν από του να περίκλεισηι όλην σχεδόν την Μυθολογίαν των προπατόρων, να ομιλήση εκτεταμένως περί φυσικής ιστορίας, περί ηθικής, περί νόμων, περί ανατροφής των παίδων, περί εμπορίου, περί τακτικής και περί αμέτρων άλλων πραγμάτων ωφελίμων και ευφροσύνων».

Στη σελίδα 367 αναφέρονται ονομαστικά οι «φιλόμουσοι και φιλοπάτριδες» κύριοι της Τεργέστης, οι οποίοι στήριξαν με την προεγγραφή τους την εν λόγω εκδοτική προσπάθεια. Πρόκειται για τη μέθοδο της προεγγραφής συνδρομητών, συνήθη τρόπο διακίνησης του έντυπου βιβλίου από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα μέχρι και την Επανάσταση.

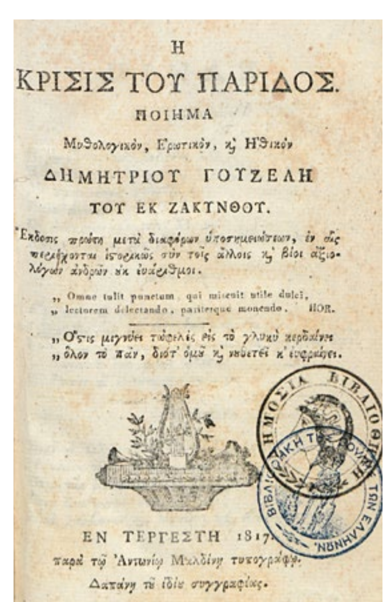

Η
ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΙΔΟΣ.
ΠΟΙΗΜΑ
Μυθολογικόν, Ερωτικόν, καὶ Ἠθικόν
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΟΥΖΕΛΗ
ΤΟΥ ΕΚ ΖΑΚΥΝΘΟΥ.

„ Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
„ lectorem delectando, pariterque monendo. HOR.

ΕΝ ΤΕΡΓΕΣΤΗ 1817.
παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ Μαλδίνῃ τυπογράφῳ.
Δαπάνῃ τῇ ἰδίᾳ συγγραφέως.

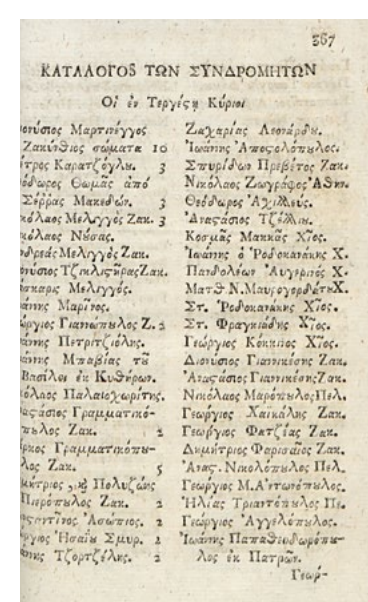

367

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ
Οἱ ἐν Τεργέστῃ Κύριοι

Ζαχαρίας Λεοτάρδος.
Ἰωάννης Ἀποστολόπουλος.
Σπυρίδων Πρεβέτος Ζακ.
Νικόλαος Ζωγράφος Ἀθην.
Θεόδωρος Ἀχιλλεύς.
Ἀναστάσιος Τζέλλιν.
Κοσμᾶς Μακκᾶς Χῖος.
Ἰωάννης ὁ Ῥοδοκανάκης Χ.
Παντολέων Ἀυγερινός Χ.
Ματθ. Ν. Μαυρογορδάτος Χ.
Στ. Ῥοδοκανάκης Χῖος.
Στ. Φραγκιάδης Χῖος.
Γεώργιος Κόκκινος Χῖος.
Διονύσιος Γιαννικέσης Ζακ.
Ἀναστάσιος Γιαννικέσης Ζακ.
Νικόλαος Μαρόπουλος Πελ.
Γεώργιος Χαϊκάλης Ζακ.
Γεώργιος Φατζίας Ζακ.
Δημήτριος Φαρισαῖος Ζακ.
Ἀνασ. Νικολόπουλος Πελ.
Γεώργιος Μ. Ἀντωνόπουλος.
Ἠλίας Τριαντόπουλος Πε.
Γεώργιος Ἀγγελόπουλος.
Ἰωάννης Παπαθεοδωρόπουλος ἐκ Πατρῶν.
Γεώρ-

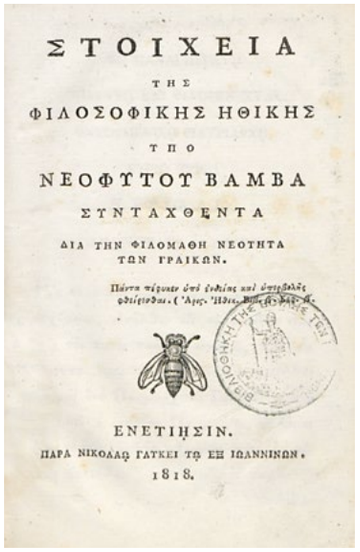

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ
ΤΠΟ
ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΒΑΜΒΑ
ΣΥΝΤΑΧΘΕΝΤΑ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΦΙΛΟΜΑΘΗ ΝΕΟΤΗΤΑ
ΤΩΝ ΓΡΑΙΚΩΝ.
ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ.
ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΩ ΓΛΥΚΕΙ ΤΩ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.
1818.

1.2.17
Νεόφυτος Βάμβας
Στοιχεία της Φιλοσοφικής Ηθικής
Βενετία: Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1818
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΒΑΜΒΑΣ (1776-1855), γεννημένος στη Χίο, το 1808 μετέβη στο Παρίσι, όπου μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Τον Απρίλιο του 1821 βρέθηκε στην Ύδρα, όπου γνώρισε τον Δ. Υψηλάντη, τον οποίο ακολούθησε ως γραμματέας στις μάχες που έδωσε, ενθουσιάζοντας τους αγωνιστές με τις ομιλίες του. Απογοητευμένος εν συνεχεία από τις εμφύλιες διενέξεις, αποφάσισε να αφιερωθεί ολοκληρωτικά στο εκπαιδευτικό του έργο, διδάσκοντας στην Ιόνιο Ακαδημία, στη Σύρο και τελικά, από το 1837, ως καθηγητής της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών – μάλιστα, αναδείχθηκε και πρύτανης του Αθήνησι Πανεπιστημίου.

Το έργο του *Στοιχεία της Φιλοσοφικής Ηθικής* αντανακλά το ενδιαφέρον των Νεοελλήνων Διαφωτιστών για την Ηθική, εντεταγμένη στο ευρύτερο πλαίσιο της φιλοσοφίας. Τρία έργα συνεισέφεραν προς αυτή την κατεύθυνση: η *Ηθική* του Κωνσταντίνου Κούμα (1843), τα *Στοιχεία Ηθικής* του Βενιαμίν Λεσβίου και τα *Στοιχεία της φιλοσοφικής ηθικής* του Νεοφύτου Βάμβα (1853). Ο ορισμός της ηθικής από τον Βάμβα ως επιστήμης των ανθρωπίνων ηθών, που ως σκοπό έχει «την μετά λόγου πράξιν της αρετής», εκκινεί από δύο ηθικές αρχές, τον Θεό και το λογικό. Ενδεικτική των απόψεών του είναι η θεώρηση των ηθικών αρρωστημάτων ως «χειρότερων και πλέον επικινδύνων» από τα σωματικά (σελ. ι΄-ια΄).

1.2.18
Κωνσταντίνος Κούμας
Σύνταγμα Φιλοσοφίας, τόμ. Α΄
Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας Ιωαν. Βαρθ. Τεσεβεκίου, 1818
Βιβλιοθήκη της Βουλής

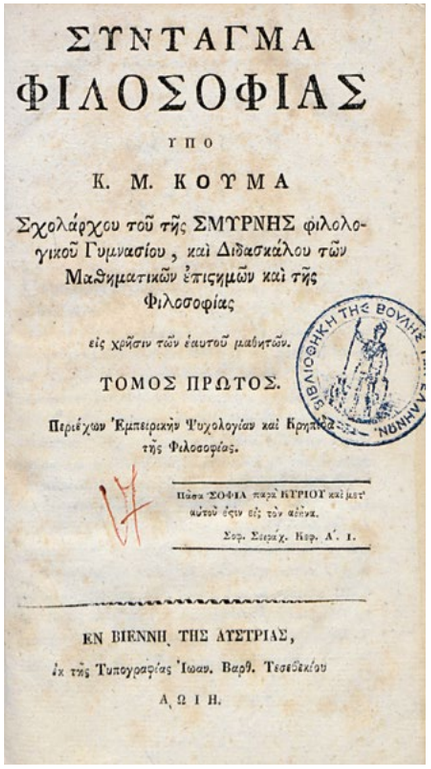

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΥΠΟ
Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ
Σχολάρχου τοῦ τῆς ΣΜΥΡΝΗΣ φιλολογικοῦ Γυμνασίου, καὶ Διδασκάλου τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Φιλοσοφίας
εἰς χρῆσιν τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν.
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.
Περιέχων Ἐμπειρικὴν Ψυχολογίαν καὶ Κριτικὴν τῆς Φιλοσοφίας.
ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ,
ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωαν. Βαρθ. Τεσεβεκίου
ΑΩΙΗ.

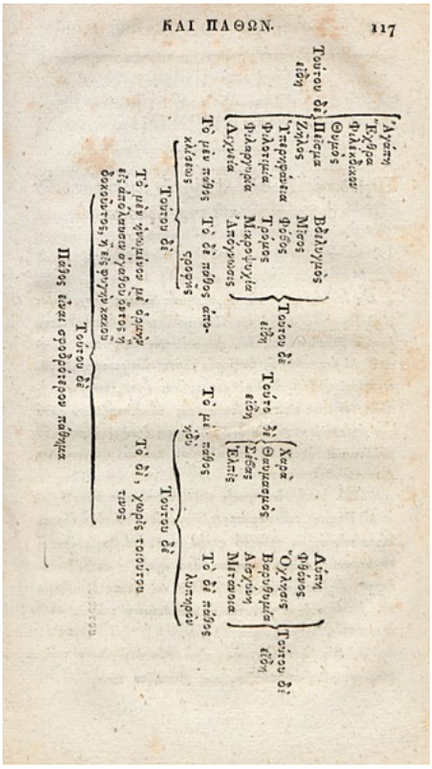

ΚΑΙ ΠΑΘΩΝ. 117

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ (1777-1836), Λαρισαίος λόγιος, φιλόσοφος και μεταφραστής λογοτεχνικών έργων, έμαθε τα πρώτα γράμματα στην περίφημη Σχολή του Τυρνάβου (γνωστή και ως «Ελληνομουσείο»). Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης και απέκτησε μεγάλη φήμη ως οργανωτής σχολείων σε διάφορα μέρη της Ελλάδος.

Στο συγκεκριμένο, τετράτομο έργο του Κούμα οφείλεται η εισαγωγή της συστηματικής διδασκαλίας της φιλοσοφίας του Καντ στα ελληνικά σχολεία. Ασκώντας κριτική στη *Λογική* του Condillac, ο συγγραφέας προσφέρει μια πλήρη επισκόπηση του γερμανικού φιλοσοφικού χώρου, αναδεχόμενος τα τρία καίρια θέματα της καντιανής φιλοσοφίας: την κριτική μέθοδο, τη θεωρία της υπερβατολογικής σύνθεσης και την ύπαρξη του ηθικού νόμου ως κατηγορικής προσταγής. Στη σελ. 117 του συγγράμματος παρουσιάζεται τυπολογία των παθών. Όπως ο ίδιος σχολιάζει στη σελ. 116, απευθυνόμενος προς τον αναγνώστη, «Έχεις δε αντικρύ σκελετόν τι τρόπον τινα» ή «δένδρον» των παθών με διακλαδώσεις, «δι' ευκολίαν της περιληπτικής αυτών κατανοήσεως».

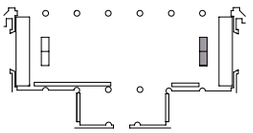

1.2.19

Παναγιώτης Κοδρικάς

Μελέτη της κοινής ελληνικής διαλέκτου, τόμ. Α΄

Παρίσι: Εκ της Τυπογραφίας Ι.Μ. Εβεράρτου, 1818

Βιβλιοθήκη της Βουλής

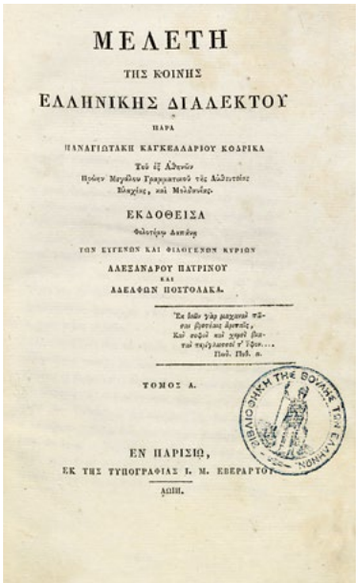
ΜΕΛΕΤΗ

ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

ΠΑΡΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ ΚΑΡΓΚΑΛΑΔΡΙΟΥ ΚΟΔΡΙΚΑ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΤΡΙΝΟΥ

ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΟΣΤΟΛΑΚΑ.

ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΩ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Ι. Μ. ΕΒΕΡΑΡΤΟΥ.

ΑΩΙΗ.

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΔΡΙΚΑΣ (1762-1827), λόγιος που μεγάλωσε στην Κωνσταντινούπολη και υπηρέτησε τους Φαναριώτες ηγεμόνες, αναδείχθηκε σε βασικό εκπρόσωπο της αντικοραϊκής μερίδας.

Το δίτομο έργο *Μελέτη της Κοινής Ελληνικής Διαλέκτου*, μέσα από μια επισκόπηση της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας από τους αρχαϊκούς χρόνους, εκθέτει τις γλωσσικές πεποιθήσεις του γράφοντος, εμπεριέχοντας παράλληλα κριτική κατά του «αιρεσιάρχη» Κοραή σε σχεδόν πολεμικό τόνο. Πρόκειται για κείμενο αντιπροσωπευτικό των ιδεολογικών και γλωσσικών ζυμώσεων που συντελούνταν στους κόλπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Διαβάζουμε στη σελ. ε΄: «Όθεν ανάγκη είναι, όταν ένας περίεργος εξεταστής θέλη να εξακριβώση τον φυσικόν χαρακτήρα μιας Εθνικής Διαλέκτου, να μην εξουθενήση με υπεροπτικήν αυτάρκειαν τας πανδήμως συνηθισμένας εκφράσεις του λαού, υποθέτωντας αυτάς ως διεφθαρμένας, και βαρβαρικάς, αλλά να παρατηρήση με προσοχήν και έρευναν φιλολογικήν, την οργανικήν των κατασκευήν, διά να γνωρίση τον αρχαϊκόν τύπον της Διαλέκτου, καθ' ον αναλόγως εσχηματίσθησαν».

Ο Κοδρικάς, ειδικότερα, θεωρούσε ότι η νεοελληνική στη λόγια εκδοχή της, την οποία χρησιμοποιούσαν το Πατριαρχείο και η φαναριώτικη γραμματεία, είναι ισάξια της Αρχαίας – θέση που έρχεται σε ευθεία αντιδιαστολή με τις αντίστοιχες του Κοραή. Η σφοδρή μεταξύ τους αντιπαράθεση θα κορυφωθεί με αλλεπάλληλα δημοσιεύματα, ως απάντηση στα οποία ο Κοδρικάς εκδίδει το 1818 το εν λόγω σύγγραμμα.

1.2.20

Βενιαμίν ο Λέσβιος

Στοιχεία της Μεταφυσικής

Βιέννη: Εκ της Τυπογραφίας του Ιωάννου Σνείρερ, 1820

Βιβλιοθήκη της Βουλής

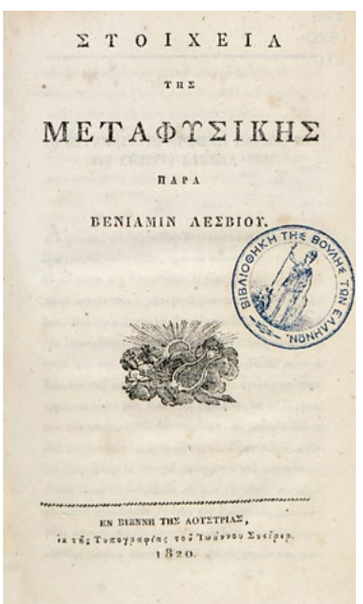
ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΗΣ

ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ

ΠΑΡΑ

ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΥ.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΟΥΣΤΡΙΑΣ,

1820.

Ο ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ (1759-1824) διδάχθηκε τα πρώτα γράμματα στη γενέτειρά του και στα 17 του χρόνια μετέβη στη Μονή Παντοκράτορος του Αγίου Όρους, όπου χειροτονήθηκε μοναχός. Έλαβε εκκλησιαστική εκπαίδευση και συνέχισε τις σπουδές του σε ευρωπαϊκές πόλεις. Κατά το διδακτικό του έργο, αρχικά στις Κυδωνίες, το περιεχόμενο και η μεθοδολογία της διδασκαλίας του τού επέφεραν την κατηγορία της αθεΐας, διότι αμφισβητούσε την κοσμολογία της Αγίας Γραφής, υπερασπιζόμενος το ηλιοκεντρικό σύστημα και την ύπαρξη πλήθους κόσμων. Τελικά, με τη διαμεσολάβηση διακεκριμένων φίλων του, απαλλάχθηκε των κατηγοριών. Ως μέλος της Φιλικής Εταιρείας, κήρυξε την Επανάσταση στις Κυδωνίες το 1821, ενώ στη συνέχεια συμμετείχε στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τα πολιτικά τεκταινόμενα της Επανάστασης.

Το έργο *Στοιχεία της Μεταφυσικής* εστιάζει στην ανάλυση των γνωστικών διαδικασιών, όπως η αντίληψη, η συνείδηση, η προσοχή, η φαντασία, η μνήμη κ.ά. Ο συγγραφέας εμφανίζεται αντιμεταφυσικός και εμπειριοκρατικός, καθώς η έννοια της μεταφυσικής καταλήγει σε ανθρωπολογική γνωσιοθεωρία, που αποτελεί προϋπόθεση για την τελείωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Στις σελ. 300-301 διεξάγεται συζήτηση περί του αυτεξουσίου του ανθρώπου, το οποίο εξομοιώνεται με την ελευθερία: κατά τον συγγραφέα, ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως αυτεξούσιος, άρα φύσει και ελεύθερος. Αντίθετα, «ειμαρμένιοι» (< *ειμαρμένη* 'μοίρα, πεπρωμένο') ονομάζονται «όσοι δοξάζουσι μη αυτεξούσιον τον άνθρωπον».

I.2.21

Ρήγας Φεραίος (1757-1798) **& Franz Müller** (1755-1816)

Χάρτα της Ελλάδος, 1797

8 φύλλα χαλκογραφίας, 209 x 218,5 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 1

ΜΝΗΜΕΙΑΚΩΝ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ ΧΑΡΤΗΣ, σχεδιασμένος από τον Έλληνα διαφωτιστή και πρωτεργάτη της Επανάστασης Ρήγα Φεραίο ή Βελεστινλή. Χαράχθηκε σε 12 φύλλα από τον Franz Müller και τυπώθηκε το 1797 στη Βιέννη, στο τυπογραφείο του Jacob Nitsch, ενώ το 1ο φύλλο, με το τοπογραφικό σχέδιο της Κωνσταντινούπολης (κάτω αριστερά), είχε κυκλοφορήσει αυτοτελώς το 1796.

Ο Ρήγας έχει ως χαρτογραφικό πρότυπο τον χάρτη της αρχαίας Ελλάδας σχεδιασμένο από τον Γάλλο ιστορικό χαρτογράφο Guillaume Delisle (1675-1726) [πρβλ. αρ. κατ. I.2.22], τον οποίο επεκτείνει στη Βόρεια Βαλκανική, μέχρι τον Δούναβη, και στη Μικρά Ασία. Γι' αυτό και ο πλήρης τίτλος που δίνει κάνει λόγο για «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾗ περιέχονται αἱ νῆσοι αὐτῆς καὶ μέρος τῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μικρὰν Ἀσίαν πολυαρίθμων ἀποικιῶν αὐτῆς». Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Ρήγας προβάλλει και το πολιτικό του όραμα για την απελευθέρωση όλης της Βαλκανικής χερσονήσου από τον οθωμανικό ζυγό.

Επιπλέον, προσδιορίζει τον Ελληνισμό όχι με γεωγραφικά όρια, αλλά με ιστορικά και πολιτισμικά κριτήρια. Γι' αυτό τον εικονογραφεί διάσπαρτα με 161 ελληνικά, ρωμαϊκά και βυζαντινά νομίσματα, καθώς επίσης συμπληρώνει αρχαία και νεώτερα τοπωνύμια• τα τελευταία τα αντλεί από τη *Γεωγραφία παλαιά και νέα* (1728) του Μελετίου και από τη *Νεωτερική Γεωγραφία* (1791) των Δανιήλ Φιλιππίδη και Γρηγορίου Κωνσταντά. Συνολικά, λοιπόν, ο Ρήγας παρουσιάζει την Ελλάδα με τεκμήρια από τους κλασικούς μέχρι και τους οθωμανικούς χρόνους, αποτυπώνοντας ποικιλοτρόπως την ιστορική γεωγραφική εξάπλωση των Ελλήνων. Επιπλέον, η Χάρτα πλαισιώνεται από κατάλογο επιφανών αρχαίων Ελλήνων, τη διαδοχή Ελλήνων, Ρωμαίων, Βυζαντινών και Οθωμανών ηγεμόνων από τον Μέγα Αλέξανδρο κι έπειτα, προτείνοντας έτσι ένα ιστορικό γενεαλογικό σχήμα αλληλοδιαδεχόμενων αυτοκρατοριών.

Η ιστορική τεκμηρίωση και εικονογράφηση της Χάρτας ενισχύεται με την ένθεση επτά μεγάλων «επιπεδογραφιών», δηλαδή τοπογραφικών σχεδίων με την Αθήνα, τις Θερμοπύλες, τη Σπάρτη, την Ολυμπία, τους Δελφούς, τις Πλαταιές, τη Σαλαμίνα, καθώς και μία τυπική κάτοψη αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Τα θέματα των επιπεδογραφιών αντλεί από τον εικονογραφικό άτλαντα του Jean-Denis Barbié du Bocage [αρ. κατ. III.8.Α.2] για το «Ταξίδι του νέου Ανάχαρση στην Ελλάδα» (1788), την αρχαιολατρική εκδοτική επιτυχία του αββά ελληνιστή Jean Jacques Barthélemy [αρ. κατ. I.1.3]. Το έργο αυτό, άλλωστε, είχε μεταφράσει ο Ρήγας και ο κύκλος του. Επομένως, ο χάρτης του Ρήγα αποτελεί ένα αρχαιογνωστικό αποθησαύρισμα. Ο αρχαιολατρικός χαρακτήρας της όλης σύνθεσης της Χάρτας κορυφώνεται στο επίτιτλο κόσμημα (cartouche), στο πρώτο φύλλο, κάτω αριστερά [αρ. κατ. I.2.23].

Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα συνιστά χαρτώα πολύσημη δήλωση για την ιστορική συνέχεια του Ελληνισμού στην ευρύτερη Βαλκανική χερσόνησο.

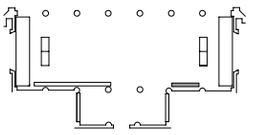

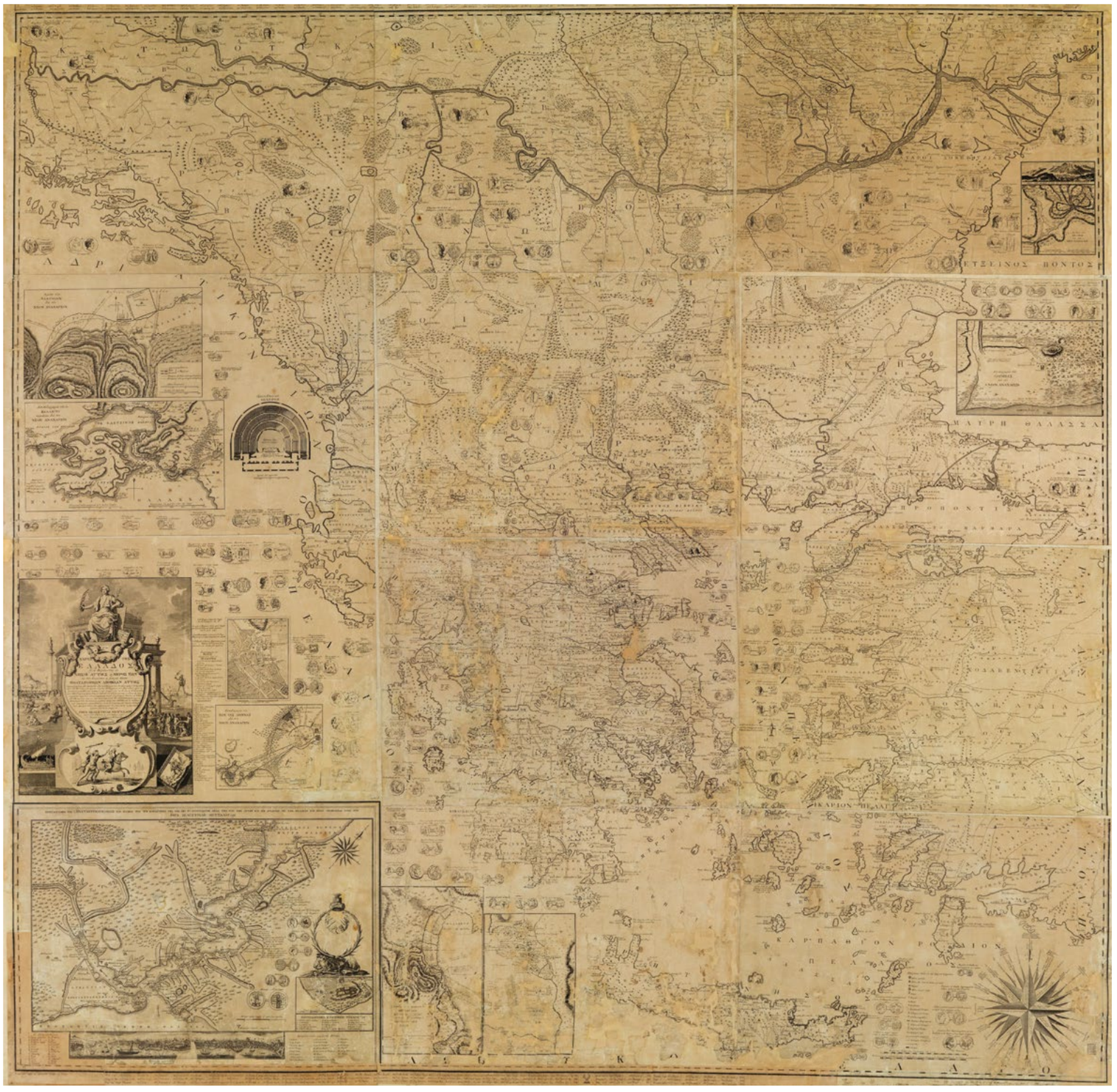
ΠΕΤΣΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ
ΜΑΤΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΝΗΣΟΙ ΑΤΤΗΣ ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ
ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΑΤΤΗΣ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΣ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΣ 1796

I.2.22
Georg Matthaeus Seutter (1678-1757)
από πρότυπο του Guillaume Delisle (1675-1726)
Χάρτης της νότιας Ελλάδας, 1755
χαλκογραφία επιχρωματισμένη, 48 × 58 εκ.
επιγραφές & υπογραφή:
GRAECIAE PARS MERIDIONALIS (επάνω κεντρικά, στο περιθώριο)
GRAECIAE / ANTIQUAE / DESIGNATIO NOVA / *in qua tam locorum situs ad distantias ininerarias, quam ad* Astronomicas Observationes *descriptus. / littorum itidem flexurae et alia id genus, / ad accuratus recentiorum rationes accomodatus / studio et impensis /* MATTH. SEUTTERI, S.C.M.G. / August. (κάτω αριστερά, στο επίτιτλο)
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΝΕΟΣ ΧΑΡΤΗΣ του νότιου τμήματος της αρχαίας Ελλάδας. Κυκλοφόρησε στη Βιέννη το 1755, χαραγμένος από τον G.M. Seutter, ως το κάτω τμήμα ενός δίφυλλου χάρτη για σύνολη την Ελλάδα –το επάνω τιτλοφορείται "Graeciae Pars Septentrionalis" – προκειμένου να εικονογραφήσει τον άτλαντά του.

Ο Γερμανός χαρτογράφος Georg Matthaus Seutter (1678-1757), μαθητής του Johann Baptist Homann, εργάστηκε στη Νυρεμβέργη και το Άουγκσμπουργκ, όπου ξεκίνησε δική του επιχείρηση το 1707/10 σχεδιάζοντας χάρτες. Η επιχείρησή του συνεχίστηκε από τον γαμπρό του Tobias Conrad Lotter (1717-1777), ο οποίος ανατύπωσε πολλούς χάρτες του Seutter.

Για τον παρόντα χάρτη ο Seutter βασίζεται σε ανάλογο, δίφυλλο χάρτη της αρχαίας Ελλάδας, σχεδιασμένο το 1707 από τον εξέχοντα χαρτογράφο Guillaume Delisle (1675-1726), ο οποίος καθιερώθηκε ως η πλέον έγκυρη αποτύπωση της ελληνικής αρχαιότητας και γνώρισε πολλαπλές επανεκδόσεις.

Το χαρτογραφικό πρότυπο της Ελλάδας κατά Delisle αξιοποιήθηκε, ως το βασικό χαρτογραφικό πρότυπο, και από τον Ρήγα Φεραίαο, στον σχεδιασμό και την διακόσμηση της δικής του «Χάρτας της Ελλάδος» το 1797 [αρ. κατ. I.2.21].

Χαρακτηριστικό είναι το επίτιτλο κόσμημα (cartouche), με έντονη διακοσμητικότητα, συμπληρωματικές παραστάσεις και την κεντρική αλληγορική της Ελλάδας μορφή, που θα παραλλάξει και ο Ρήγας στον δικό του τίτλο [αρ. κατ. I.2.23].

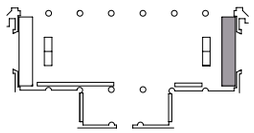

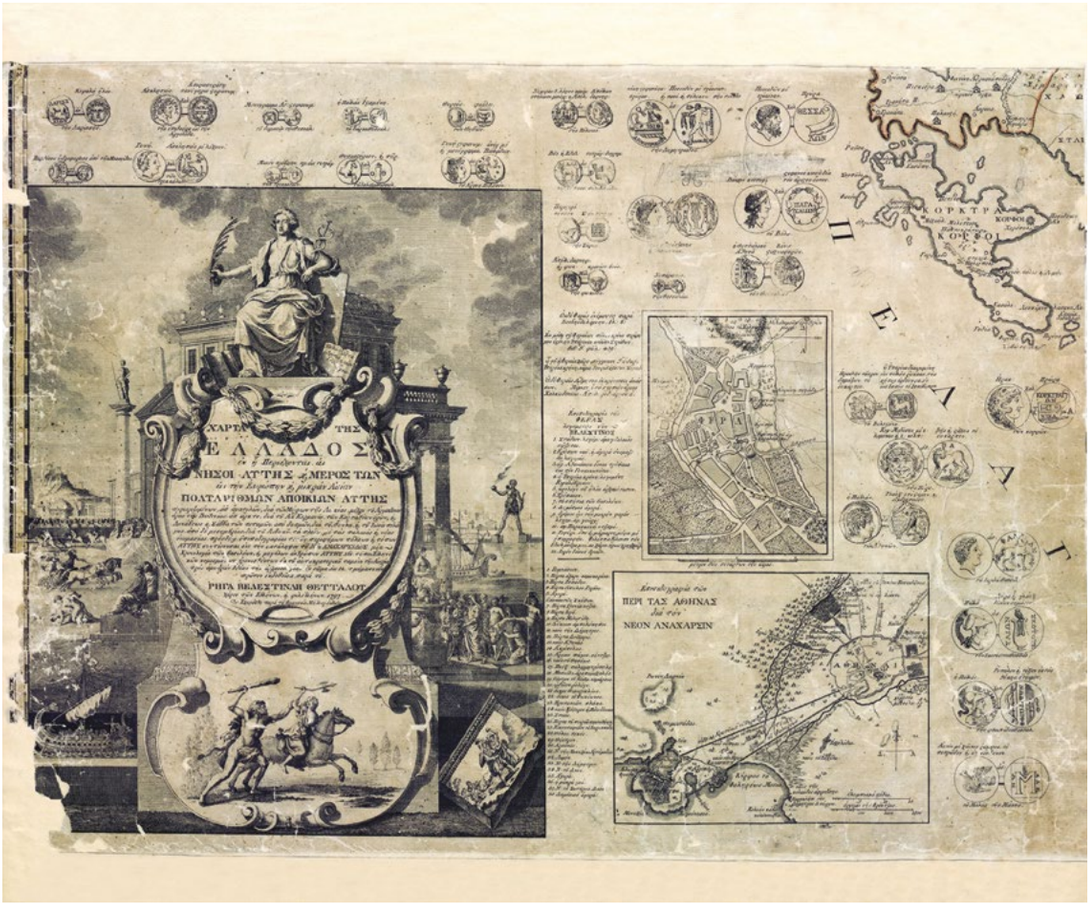

I.2.23

Ρήγας Φεραίος (1757-1798) **& Franz Müller** (1755-1816)

Επίτιτλο (4ο φύλλο της *Χάρτας της Ελλάδος*), 1797

χαλκογραφία, 50,5 x 69 εκ.

επιγραφές (διδασκαλία, υπογραφές, και χρονολογία):

ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ / ΕΛΛΑΔΟΣ / *εν ή Περιέχονται αι* / ΝΗΣΟΙ ΑΥΤΗΣ κ' ΜΕΡΟΣ ΤΩΝ / *εις την Ευρώπην κ' μικράν σίαν* / ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΑΥΤΗΣ / *περιοριζομένων, απ' ανατολών, διά των Μύρων της Λυκίας, μέχρι του Αργανθονίου* / *όρους της Βιθυνίας. απ' άρκτου, δια του Ακ Κερμανίου, των Καρπαθίων ορών, κ* / *Δουνάβεως κ Σάββα των ποταμών. από δυσμών, δια του Ούννα, κ του Ιωνίου πελά-* / *γους. από δε μεδημβρίας, δια του Λιβυκου. τα πλείω μὲ τὰς παλαιὰς κ' νέας* / *ὀνομασίας. πρὸς δὲ 9 ἐπιπεδογραφίαι τινών περιφήμων πόλεων κ' τόπων* / *ΑΥΤΗΣ, συντείνουσαι εις τὴν κατάληψιν του Νέου ΑΝΑΧΑΡΣΙΔΟΣ.* *μία* / *Χρονολογία των βασιλέων, κ' μεγάλων ανθρώπων ΑΥΤΗΣ, 160 τύποι Ελληνι/κῶν νομισμάτων, ερανισθέντων ἐκ του αὐτοκρατορικού ταμείου της Αουστρίας* / *πρὸς αμυδράν Ιδέαν της αρχαιολογίας. εν σώμα, εις 12. τμήματα. νυν* / *πρώτον εκδοθείσα, παρὰ του* / ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΥ *Χάριν των Ελλήνων κ' φιλελλήνων.* 1797.- / *Εχαράχθη παρά του Φρανσουά Μήλλερ εν Βιέν.*

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΦΥΛΛΟ ΤΗΣ ΧΑΡΤΑΣ του Ρήγα δίνεται ο τίτλος της σε κόσμημα (cartouche), όπου δεσπόζει θριαμβική εικόνα της ελληνικής αρχαιότητας, αντλημένη ομοίως από τον χάρτη της αρχαίας Ελλάδας του Guillaume Delisle [πρβλ. αρ. κατ. I.2.22].

Παρουσιάζεται ένθρονη γυναικεία μορφή, που κρατά σύμβολα των γραμμάτων (γραφίδα), των τεχνών (πίνακα των αρχιτεκτονικών ρυθμών) και του εμπορίου (κηρύκειο), ενώ στα πόδια της εμφανίζονται σύμβολα των επιστημών και η *Οδύσσεια* του Ομήρου. Η αλληγορική μορφή της αναγεννώμενης Ελλάδας πλαισιώνεται από αρχαιοελληνικές παραστάσεις που παραπέμπουν στη λατρεία, τους γυμναστικούς αγώνες και το εμπόριο, θέματα τα οποία εικονογράφησαν, ως κοσμήματα, και την έκδοση *Ηθικός Τρίπους* (1797) του Ρήγα. Στο κάτω μέρος απεικονίζονται κεντρικά η πάλη του Ηρακλή με την Αμαζόνα, δεξιά – εν είδει αναγλύφου – ο μύθος του Δευκαλίωνα και αριστερά η Αργώ. Οι πλαϊνές σκηνές παραπέμπουν στη διασπορά και τις περιπλανήσεις του Ελληνισμού, ενώ η κεντρική στη διαμάχη Ανατολής και Δύσης, προοικονομώντας την επερχόμενη πτώση του ασιατικού (διάβαζε οθωμανικού) δεσποτισμού.

I.2.24
Ρήγας Φεραίος (1757-1798) **& Franz Müller** (1755-1816)
Η βόρεια Ελλάδα (8ο φύλλο της *Χάρτας της Ελλάδος*), 1797
χαλκογραφία, 50,5 x 69 εκ.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

I.2.25
Ρήγας Φεραίος (1757-1798) **& Franz Müller** (1755-1816)
Η κεντρική Ελλάδα (5ο φύλλο της *Χάρτας της Ελλάδος*), 1797
χαλκογραφία, 50,5 x 69 εκ.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

I.2.26
Ρήγας Φεραίος (1757-1798) **& Franz Müller** (1755-1816)
Η νότια Ελλάδα (2ο φύλλο της *Χάρτας της Ελλάδος*), 1797
χαλκογραφία, 50,5 x 69 εκ.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΑ ΤΡΙΑ ΠΙΟ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΦΥΛΛΑ της *Χάρτας της Ελλάδος* (όγδοο, πέμπτο και δεύτερο) από τον Ρήγα Φεραίο, αποτυπώνουν τον κορμό της ηπειρωτικής Ελλάδας, με την Μακεδονία, την Ήπειρο, την Θεσσαλία, τη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο, επιπλέον και την ανατολική Κρήτη, ενώ κοσμούνται με τις «επιπεδογραφίες» των Θερμοπυλών και της Σπάρτης.

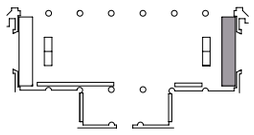

I.2.27

Ανδρέας Κριεζής (1813 - t.p.q. 1877)

Προσωπογραφία του Ρήγα Φεραίου, 1840

λιθογραφία, 50,4 x 37,3 εκ.

υπογραφές:

Imp. Lith. de Lemercier Bénard et C.$^{i.e.}$ rue de Seine St G.^{n} 55 (κάτω κεντρικά)

Α. Κριεζής (κάτω δεξιά)

χρονολογία: Παρίσια 1840 (κάτω αριστερά)

επιγραφές (διδασκαλία & αφιέρωση):

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΣ. // *Καλήτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή, / Παρά σαράντα χρόνων σκλαβιά καί φυλακή.* // *Αφιερώθη η παρούσα εικών του πρωτομάρτυρος της Ελληνικής ελευθερίας τωι ενδοξοτάτωι Κυρίωι Ιωάννη Κωλέττηι / τωι κατά των της Ελλάδος τυράννων γενναίως αγωνισθέντι.* (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 376

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΡΙΕΖΗΣ (1813 – μετά το 1877), έχοντας εργαστεί στο βασιλικό τυπογραφείο και λιθογραφείο της Αθήνας, εντρύφησε στη λιθογραφία στο Παρίσι, όπου μετέβη για σπουδές το 1839, ενώ παράλληλα σπούδασε και ζωγραφική. Επιδόθηκε κυρίως στην προσωπογραφική τέχνη.

Εξαίρετο δείγμα της δεξιοτεχνίας του, τόσο στην θεματική του πορτραίτου όσο και στην τεχνική της λιθογραφίας, αποτελεί η λιθογραφία με τον Ρήγα Φεραίο, που τύπωσε στο Παρίσι το 1840, στο τυπογραφείο του Lemercier. Ο προσωγραφούμενος κοιτάζει κατ' ενώπιον τον θεατή, αποδοσμένος με τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά με τα οποία ο πρόδρομος της Ελληνικής Επανάστησης Ρήγας κατοχυρώθηκε ιστορικά. Σε εντελώς παρόμοια απόδοση έχει φιλοτεχνήσει ο Κριεζής και το ζωγραφικό πορτραίτο του Ρήγα (Μουσείο Μπενάκη, ΓΕ 11176). Στη λιθογραφημένη εκδοχή είναι εμφανές το ενδιαφέρον της προβολής του ήρωα, με τον δαφνοστολισμό του, και με την αναπραγωγή του γνωστού χωρίου από τον Θούριο «Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνους σκλαβιά και φυλακή», το επαναστατικό άσμα με το οποίο ο Φεραίος προσπαθούσε να ξεσηκώσει τους υπόδουλους Έλληνες.

Ενδιαφέρον εδώ έχει η αφιέρωση του πορτραίτου του «πρωτομάρτυρα της ελληνικής ελευθερίας» στον Ιωάννη Κωλέττη, πρόεδρο του Εθνικού ή Γαλλικού Κόμματος. Είναι γνωστό ότι ο Έλληνας πολιτικός είχε επηρεαστεί από το κήρυγμα του Ρήγα, στις ιδέες του οποίου για την «ευρύχωρη Ελλάδα» είχε βασίσει και τη δική του «Μεγάλη Ιδέα». Το όραμα για την επέκταση του ελληνικού κράτους και την απελευθέρωση των υπόδουλων ακόμη Ελλήνων διακήρυξε και κατοχύρωσε με την ιστορική ομιλία του στις 14 Ιανουαρίου 1844, στην ελληνική Εθνοσυνέλευση, αναφορικά με την κατάρτιση του συντάγματος. Φαίνεται επομένως ότι το ποτραίτο του Ρήγα παραγγέλθηκε στον Κριεζή από τον Κωλέττη το 1840, ενώ ευρισκόταν στο Παρίσι, ως πρέσβης της Ελλάδας στη Γαλλία, προβάλλοντας έτσι τον ευατό του ως ιδεολογικό επίγονο του μεγάλου οραματιστή Ρήγα.

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΣ.
Καλήτερα μῖας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
Παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιά καὶ φυλακή.

I.2.28
Edward Dodwell (1767-1832)
Ο ναός της Αφαίας στην Αίγινα, 1819
επιχρωματισμένη ακουατίντα, 24,5 x 39,5 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 490

Ο ΙΡΛΑΝΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ και αρχαιοδίφης Edward Dodwell (1767-1832), στη διάρκεια των επανειλημμένων περιηγήσεών του στην Ελλάδα (1801, 1805, 1806), τις οποίες δημοσίευσε στο δίτομο έργο *A classical and topographical tour through Greece* (1819) [αρ. κατ. I.1.10], απεικόνισε τον ελλαδικό χώρο, τα μνημεία και τους κατοίκους του σε δεκάδες υδατογραφιών, που στη συνέχεια μετέφερε σε λιθογραφίες (επιχρωματισμένες ακουατίντες). Τυπωμένες από το λονδρέζικο εργαστήριο του Charles Joseph Hullmandel (1789-1850), κυκλοφορούσαν ως λυτά χαρακτικά, από το 1819 και εξής. Μία επιλογή 30 απόψεων, εκδόθηκαν σε ένα εξαιρετική αισθητικής λεύκωμα, υπό τον τίτλο *Views in Greece, from drawings* (Λονδίνο, Rodwell and Martin, 1821), που συνιστά κορυφαίο δείγμα της καλλιτεχνικής ματιάς στο φαινόμενο του περιηγητισμού στην Ελλάδα. Σε αυτές τις απόψεις του Dodwell κυριαρχεί η ερειπιογραφική προσέγγιση.

Η άποψη από τον ναό της Αφαίας στην Αίγινα, που κυκλοφόρησε την 1η Ιουνίου 1819, παρουσιάζει το εσωτερικό του κτηρίου με τους αρχαίους κίονες, άλλους ιστάμενους ακόμη κι άλλους σε κομμάτια, ασφυκτικά πλαισιωμένους από έντονη βλάστηση, ενώ η γραφική φιγούρα του λυράρη σε πρώτο πλάνο, αριστερά, που ποζάρει και παίζει τη λύρα του, συνάδει με το ειδυλλιακό σκηνικό.

I.2.29
Frederick Williams (αταύτιστος καλλιτέχνης)
Ο ναός του Απόλλωνα στην Κόρινθο, 19 Σεπτεμβρίου 1829
υδατογραφία σε χαρτί, 25 x 39 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: F.R Williams Sept.r 19.1829 (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 497

ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ για τον δημιουργό αυτής της πολύ αξιόλογης υδατογραφίας, παρά μόνον την υπογραφή του (Fr.[ederick] Williams) και την ακριβή χρονολογία φιλοτέχνησής της, στις 19 Σεπτεμβρίου 1829. Πρόκειται προφανώς για Βρετανό καλλιτέχνη, από τους πολλούς Ευρωπαίους περιηγητές που επισκέφθηκαν την Ελλάδα στις αρχές του 19ου αιώνα, ενώ ανάλογο έργο – με άποψη του ναού της Αφαίας στην Αίγινα (Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 498) – ζωγράφισε τον Απρίλιο του 1829.

Η ζωγραφική ποιότητα της δουλειάς του, με ευκρίνεια και λεπτομέρειες, φανερώνει αξιοπρόσεκτη καλλιτεχνική δεξιοτεχνία. Ο Williams τοποθετεί στην κεντρική θέση της σύνθεσης το αρχαίο μνημείο, με τους δωρικούς κίονες ως μάρτυρες της ιστορικής μνήμης, πλαισιώνοντάς το από νεώτερα ταπεινά κτίσματα, στα άκρα, ενώ οι πολυάριθμες ανθρώπινες φιγούρες των Ελλήνων, με τις γραφικές – για τον ξένο θεατή – ενδυμασίες, οικειοποιούνται τον περιβάλλοντα χώρο.

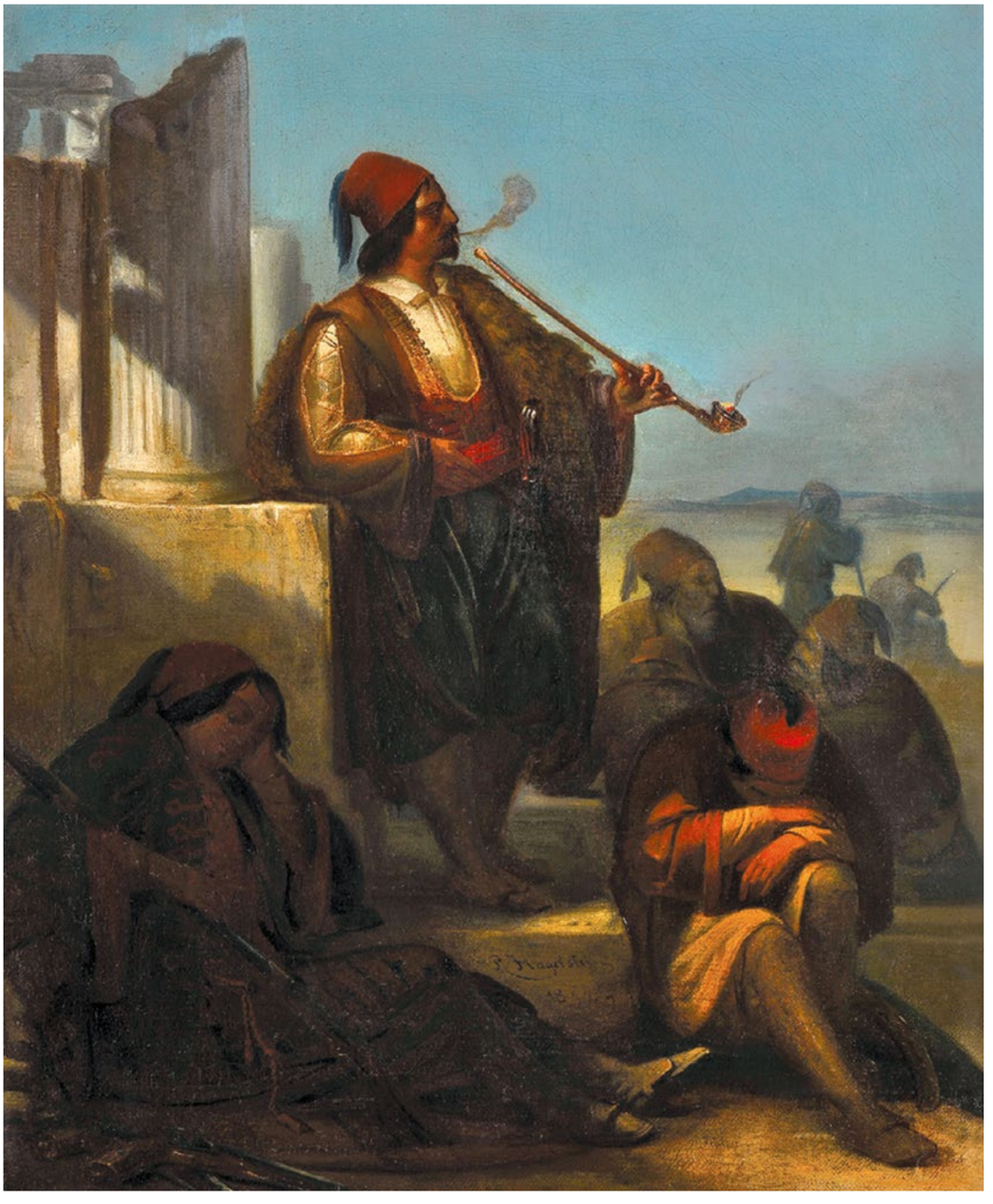

I.2.30
Paul Hagelstein (1825-1868)
Έλληνες αγωνιστές αναπαύονται πλάι σε αρχαία ερείπια, 1854
ελαιογραφία σε καμβά, 55,5 × 43 εκ.
υπογραφή & χρονολογία: P. Hagelstein / 1854 (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΔΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ Paul Hagelstein (1825-1868) απεικονίζει μία ομάδα Ελλήνων αγωνιστών να αναπαύονται ανάμεσα σε αρχαία ερείπια. Οι περισσότερες μορφές εμφανίζονται δυσδιάκριτα, στο σκοτάδι, δίνοντας έτσι δραματικό χαρακτήρα στη σκηνή. Στο κέντρο της παράστασης απεικονίζεται ολόσωμη και κατά τομή η μορφή ενός Έλληνα, αποδοσμένου λεπτομερώς, να ακουμπάει σε δωρικό κίονα και να είναι βυθισμένος σε περισυλλογή, ενώ καπνίζει.

Οι ταλαιπωρημένοι Έλληνες προβάλλουν εδώ σε ένα ερειπιογραφικό σκηνικό, που υπογραμμίζει την δύσκολη διαβίωσή τους, αλλά και την προνομιακή τους σχέση με το ιστορικό παρελθόν.

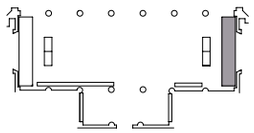

I.2.31
Άγνωστος καλλιτέχνης
Νεαρός Έλληνας πολεμιστής ακονίζει το μαχαίρι του σε αρχαία μάρμαρα
ελαιογραφία σε καμβά, 56 × 46 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΝΕΑΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ, ο οποίος κοιτάζει τον θεατή κατ' ενώπιον θαρρετά, είναι ένας εν εγρηγόρσει πολεμιστής, έτοιμος να αναλάβει δράση. Προς τούτο και ακονίζει το σπαθί του, όχι όμως σε τυχαίο υπόστρωμα αλλά σε αρχαία μάρμαρα. Ο συμβολισμός της σκηνής θέλει να υπογραμμίσει την ζώσα σχέση των επαναστατημένων Ελλήνων του 19ου αιώνα με το ιστορικό παρελθόν τους.

Ο πίνακας, δημιουργία άγνωστου δυστυχώς ζωγράφου, έχει ωραίες αναλογίες, χρωματικούς συνδυασμούς και ένταση στην έκφραση του προσωπογραμμένου.

I.2.32
Άγνωστος καλλιτέχνης
Έλληνες ανάμεσα σε αρχαία ερείπια
ελαιογραφία σε καμβά, 36 × 31 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΑΠΟΣΤΑΣΗ μια ομάδα πέντε Ελλήνων, ανάμεσα σε ερειπωμένες αρχαιότητες, σε στιγμή ανάπαυλας. Οι τυπικές ενδυμασίες των φουστανελλοφόρων και το «αρκαδικό» σκηνικό, δεν αρκούν για τον εν δυνάμει θεατή ώστε να ταυτίσει τις μορφές· προκειμένου να κάνει τη σύναψη των απεικονιζομένων με την Ελλάδα είναι απαραίτητοι οι σπασμένοι κίονες, οπότε η σύνδεση με την μνημειακή κληρονομιά της γίνεται πλέον εύκολα. Η άμεση και καθημερινή σχέση των Ελλήνων με τα αρχαία μνημεία τούς καθιστά – εκόντες άκοντες – «διαχειριστές» τους, σε ιστορική προοπτική.

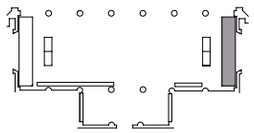

I.2.33
Charles-Edouard de Crespy Le Prince (1784 – περ. 1850)
Έλληνας στον τάφο του Θεμιστοκλή, 1827
ελαιογραφία σε ξύλο, 20 × 20,5 εκ.
επιγραφή: ΘΕΜΙΣΤΟΚ (στο θέμα, στο κέντρο του βωμού)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ και λιθογράφος Charles-Edouard de Crespy Le Prince (1784 – περ. 1850), μαθητής του κορυφαίου νεοκλασικιστή καλλιτέχνη Jacques Louis David, αποδίδει εδώ ένα μικρών διαστάσεων αλλά υψηλών συμβολισμών έργο.

Παρουσιάζει έναν Έλληνα στον τάφο του Θεμιστοκλή – σύμφωνα με την επιγραφή στο βωμό, στο μέσον της σύνθεσης. Πρόκειται επομένως για έναν αγωνιστή, ο οποίος ορκίζεται για την προπάσπιση της ελευθερίας, όπως δηλαδή το είχε πράξει ο ιστορικός ηγέτης του αθηναϊκού στόλου. Τον Νεοέλληνα περιμένει, να ξανοιχτεί στο πέλαγος πίσω του, το μικρό πελούμενό του, που στο κατάρτι του φέρει σημαία με σταυρό. Η συναισθηματική φόρτιση της σκηνής υπογραμμίζεται από τα πυρετικά χρώματα του ορίζοντα, στο βάθος. Κατ' αυτόν τον έντεχνο τρόπο, οι Έλληνες που διεκδικούν την ελευθερία τους παρουσιάζονται σε άμεσο διάλογο και βιωματική σχέση με τους αρχαίους πρότυπους ήρωές τους.

I.2.34
William Page (1794-1879)
Έλληνες συνομιλούν, με αρχαίο ναό στο βάθος, περ. 1816-24
υδατογραφία σε χαρτί, 20 x 26 εκ.
υπογραφή: W. Page. (κάτω αριστερά)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

I.2.35
William Page (1794-1879)
Έλληνας αναπαύεται ανάμεσα σε ερείπια, περ. 1816-24
υδατογραφία σε χαρτί, 26 x 20 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΒΡΕΤΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ William Page (1794-1879) ταξίδεψε στην Ελλάδα και την οθωμανική αυτοκρατορία μεταξύ 1816 και 1824. Συγκεκριμένα στην Αθήνα είναι βεβαιωμένη η παρουσία του το 1818. Δεξιοτέχνης στο σχέδιο, ειδικεύτηκε στις τοπιογραφίες, τα αρχιτεκτονήματα και τις ανθρώπινες φιγούρες. Οι υδατογραφίες του διακρίνονται για την διαύγεια και την επιτυχημένη σύνθεση μορφών και τοπίων.

Στην ενυπόγραφη σύνθεση με τέσσερις Έλληνες να συνομιλούν, στο πρώτο πλάνο, η κεντρική φιγούρα του ιστάμενου φουστανελλοφόρου δεσπόζει στο κέντρο, με την ακριβή απόδοση της ενδυμασίας του και την έντονη χειρονομία του, ενώ οι άλλοι τρεις, καθήμενοι, ακούν προσεκτικά. Ο αρχαίος ναός στο βάθος – πιθανόν εμπνευσμένος από τον ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο – υπενθυμίζει τις ιστορικές καταβολές των Ελλήνων, που κατά τα άλλα εντάσσονται σε ένα οριενταλιστικό πλαίσιο, αγαπητό στην ευρωπαϊκή κουλτούρα της εποχής.

Στη σύνθεση με τον Έλληνα να αναπαύεται ανάμεσα σε ερείπια, η φιγούρα που ρεμβάζει το ανοιχτό πέλαγος στο βάθος, συμπληρώνει στο σκηνικό, στο οποίο κυριαρχούν, σε πρώτο πλάνο, οι κάθετοι όγκοι των δωρικών κιόνων: συμβολικά, η αρχαία κληρονομιά ρίχνει τη σκιά της – άλλοτε ευεργετική, άλλοτε ασφυκτική – στο νεολληνικό γίγνεσθαι.

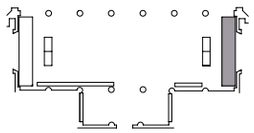

I.2.36
Ανώνυμο εργαστήριο (πιθανόν γερμανικό)
Ελληνίδες γνέθουν δίπλα σε αρχαιότητες, περ. 1840-50
μεταλλικός επιχρωματισμένος δίσκος, 48,5 × 63,5 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 95

ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ του μεταλλικού δίσκου έχει επενδυθεί εικαστικά, αποδίδοντας ένα ιδιαίτερο παράγωγο των εφαρμοσμένων τεχνών. Το τέχνεργο αυτό θα πρέπει να χρονολογηθεί περί τα 1840-50 και πιθανόν να προέρχεται από γερμανικό εργαστήριο.

Η επιζωγραφισμένη παράσταση απεικονίζει δύο Ελληνίδες, με πολυποίκιλτες φορεσιές, να γνέθουν δίπλα σε αρχαία ερείπια και κίονες. Στο βάθος της σύνθεσης διακρίνονται αταύτιστα μνημεία, καθώς και μία γενικευτική απόδοση της αθηναϊκής Ακρόπολης. Εδώ ο οριενταλιστικός και φολκλόρ χαρακτήρας συνδυάζεται με την αρχαιολατρική τάση, συνδέοντας τον ελληνικό κόσμο του 19ου αιώνα με την κλασική κληρονομιά του.

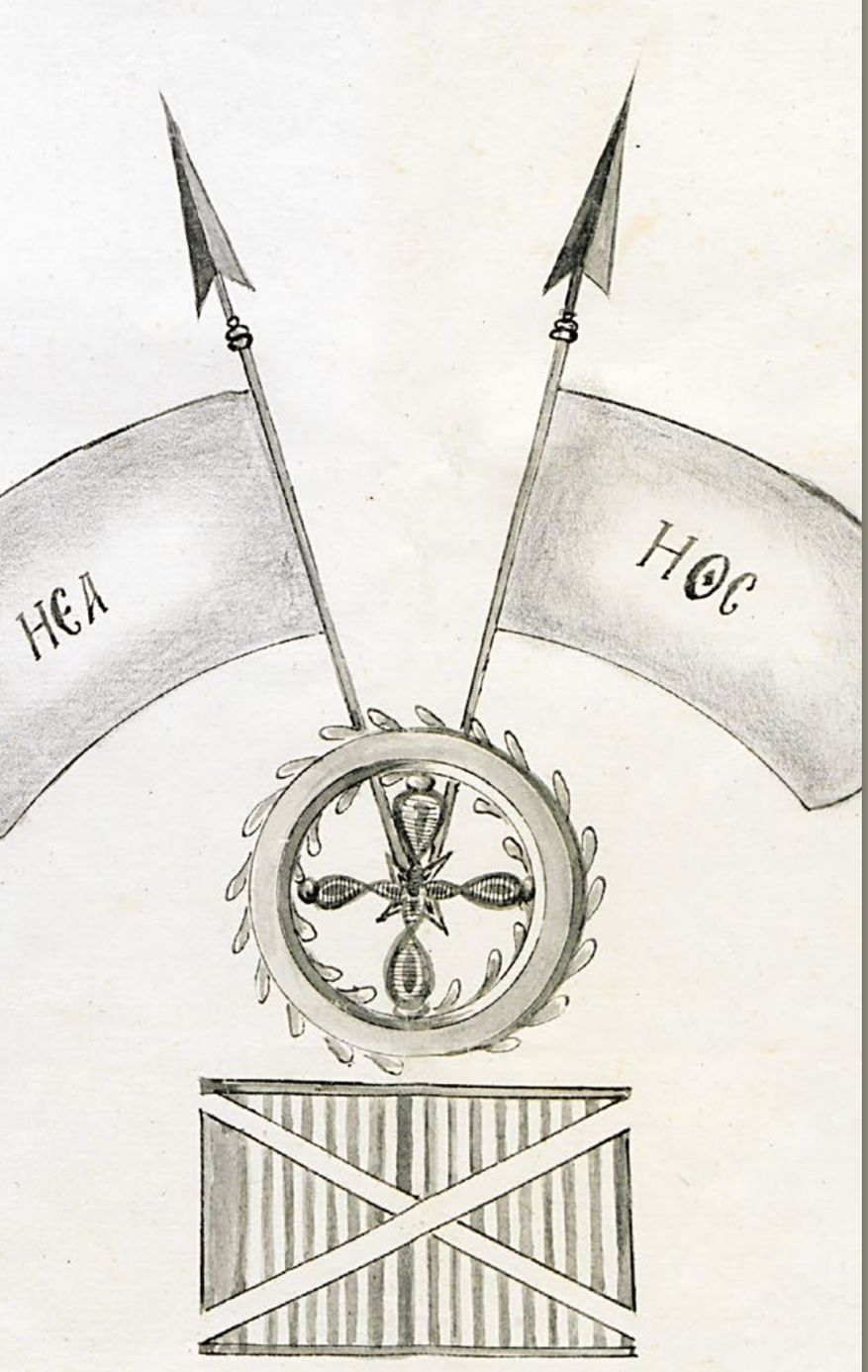

Το «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» του Αδαμαντίου Κοραή, εκδεδομένο και στη γαλλική μετάφραση του Guerrier de Dumast τον Ιούλιο του 1821, αντηχούσε σε ολόκληρη την Ευρώπη το εναρκτήριο πρόσταγμα του Αγώνα.

Η στιγμή είχε φθάσει. Ήδη από το 1814 τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας προετοίμαζαν την ένοπλη εξέγερση των Ελλήνων για την Ελευθερία. Με αφετηρία την Οδησσό της Ρωσίας και πρωτεργάτες τους Νικόλαο Σκουφά, Αθανάσιο Τσακάλωφ και Εμμανουήλ Ξάνθο, η μυστική αυτή οργάνωση ύφαινε συστηματικά ένα εκτεταμένο δίκτυο μελών που δρούσαν υπό το άγρυπνο βλέμμα της οθωμανικής διοίκησης και των ευρωπαϊκών απολυταρχικών καθεστώτων. Ψευδώνυμα, κρυπτογραφικό αλφάβητο και μυστικά σύμβολα, όλα κωδικοποιούσαν το επαναστατικό μήνυμα, που μεταφερόταν από πράκτορες, οι οποίοι ήταν γνωστοί ως «Απόστολοι». Κατά τα πρώτα χρόνια ζωής της, η οργάνωση αριθμούσε λίγα μέλη. Σύντομα, όμως, ιδρύθηκαν παραρτήματα σε πολλές πόλεις της Ρωσίας, στις Παρίστριες Ηγεμονίες, στην Κεντρική Ευρώπη, αλλά και στην Κωνσταντινούπολη. Για την

Πρελούδιο
Η προετοιμασία του Αγώνα

«Πολεμήσατε λοιπόν, ω μεγαλόψυχα και γενναία τέκνα των Παλαιών Ελλήνων, όλοι ομού ενωμένοι τους βαρβάρους της Ελλάδος τυράννους. [...] *Των Τούρκων ο διωγμός από την Ελλάδα θέλει σας καταστήσει ενδοξοτέρους και απ' αυτούς τους Μιλτιάδας, τους Θεμιστοκλέας, τους Λεωνίδας».*

Α. Κοραής, *Σάλπισμα Πολεμιστήριον*, s.l. 1821

προσέλκυση νέων στελεχών τα μέλη της Εταιρείας καλλιεργούσαν την ιδέα ότι η κίνησή τους υποστηριζόταν από τη Ρωσία και ότι είχε την ευλογία του Πατριάρχη.

Μετά το 1818, οι Φιλικοί άρχισαν να επισκέπτονται τις κατά τόπους ελληνικές κοινότητες, με αποτέλεσμα, στις παραμονές της Επανάστασης, η Εταιρεία να έχει στρατολογήσει μέλη από όλες σχεδόν τις σημαντικές περιοχές και κοινωνικές ομάδες του Ελληνισμού: οι περισσότεροι πρόκριτοι της Πελοποννήσου ήταν μυημένοι σε αυτήν, ενώ σημαντική ήταν η συμμετοχή και των νησιών του Αιγαίου, των Ιονίων νήσων και της Ηπείρου.

Σε ό,τι αφορά τις επαγγελματικές τους ιδιότητες, οι στρατολογημένοι προέρχονταν από διάφορες επαγγελματικές τάξεις: ήταν έμποροι, δάσκαλοι, ιατροί, γραμματείς κ.ά., καθώς και πρόκριτοι επαρχιών, κληρικοί όλων των βαθμών, αρματολοί και κλέφτες. Ωστόσο, η πιο πολυάνθρωπη τάξη της ηπειρωτικής Ελλάδος, δηλαδή οι αγρότες, σπανιότατα συγκαταλεγόταν μεταξύ των μελών.

Στην ηγεσία της Εταιρείας υπήρχε η Ανωτάτη Αρχή, η οποία αρχικά περιελάμβανε μόνο τους ιδρυτές της οργάνωσης, όμως στο διάστημα 1815-1818 διευρύνθηκε, ενώ γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι απαραίτητη ήταν η αναζήτηση ενός ηγέτη με πανελλήνια αναγνώριση και διεθνή επιρροή.

Έτσι, στις αρχές του 1820 οι Φιλικοί προσέγγισαν τον Ιωάννη Καποδίστρια, υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, προσφέροντάς του την ηγεσία.

Όταν αυτός αρνήθηκε, η πρόταση ανακατευθύνθηκε στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, αξιωματικό του ρωσικού στρατού, ο οποίος και την αποδέχθηκε, αναλαμβάνοντας τον ρόλο του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής.

Αρχές του 1821 οι μυημένοι ήταν πλέον χιλιάδες στη βαλκανική χερσόνησο και τις παροικίες. Τον Ιανουάριο είχε σταλεί στην Πελοπόννησο ο Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας, για να παρακινήσει σε εξέγερση τους προκρίτους και τους ιερείς.

Όλα ήταν έτοιμα για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων.

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 1

Από έργο του Alphonse de Neuville (1835-1885)

Πατριωτικός όρκος των Ελλήνων, περ. 1870

λιθογραφία, 44 x 56 εκ.

υπογραφές: Deneuville pinx (κάτω αριστερά)

Regnier Bettanier & Morlon lith (κάτω δεξιά)

Paris BULLA – 16 Rue Tiquetonne (κάτω αριστερά)

επιγραφές: SERMENT PATRIOTIQUE DES GRECS / Quatre siècles gémissaient sur les joug écrasant que fesaient peser les Turcs sur les provinces Grecques, lorsqu'un jour le foyer ardent de patriotisme et d'indépendance qui courant dans les poitrines de / ce peuple fier se rallume tout à coup; le cri de guerre raillie tous les défenseurs, et devant leur grand prêtre ils jurent l'affranchissement des Hellènes (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 377

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ Alphonse Marie Adolphe de Neuville (1835-1885) μαθήτευσε κοντά στον κορυφαίο καλλιτέχνη του Ρομαντισμού Eugène Delacroix.

Στο πλαίσιο αυτής της θεματικής του, απέδωσε ζωγραφικά ορισμένες χαρακτηριστικές σκηνές του Αγώνα των Ελλήνων (όπως οι Σουλιώτισσες, ο Θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, Η υπεράσπιση του Μεσολογγίου), που κυκλοφόρησαν κατόπιν σε χαρακτικές αναπαραγωγές. Η συγκεκριμένη παράσταση καθιερώθηκε ως εμβληματική της Ελληνικής Επανάστασης, ταυτίστηκε μάλιστα, εσφαλμένα, με την με την κήρυξή της από τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό [πρβλ. αρ. κατ. ΙΙΙ.3.3].

Ο Πατριωτικός όρκος των Ελλήνων εντάσσεται στην τυπική ιστορική ζωγραφική του προχωρημένου 19ου αιώνα. Ο Alphonse de Neuville αποδίδει σε ύφος όψιμα ρομαντικό μία πολυπρόσωπη σύνθεση από ένοπλους αγωνιστές, οι οποίοι ομνύουν κυκλικά του ιεράρχη, που ευλογεί τις σημαίες του Αγώνα. Η πολεμική δράση επίκειται.

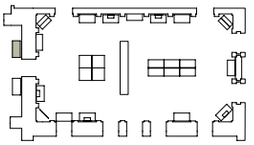

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 2

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης αναδέχεται την αρχιστρατηγία του Αγώνα της ελευθερίας

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Ο Υψηλάντης αναδέχεται τήν αρχι- / στρατηγίαν του υπέρ ελευθερίας αγώνος (επάνω) // A. Ypsilantis / founding the Hetaerie. (αριστερά) // A. Ypsilantis / fondant l'Hétérie. (δεξιά) // A Ypsilantis / gründet die Hetärie. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 306

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ (1792-1828), διακεκριμένος στο πεδίο της μάχης υποστράτηγος του ρωσικού στρατού, μυήθηκε από τον Εμμανουήλ Ξάνθο στην Φιλική Εταιρεία, τον Απρίλιο του 1820 στη Πετρούπολη, και ανέλαβε ενθουσιωδώς την αρχηγία της.

Το χαρακτικό που αναπαράγει πίνακα του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. II.1.17-20], τιτλοφορείται ως «Ο Υψηλάντης αναδέχεται την αρχιστρατηγία του υπέρ ελευθερίας αγώνος», αλλά στην πραγματικότητα τον παρουσιάζει να διαβαίνει τον ποταμό Προύθο, στις 22 Φεβρουαρίου 1821, και να υψώνει τη σημαία της Επανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Η προετοιμασία του Αγώνα έχει ολοκληρωθεί• η ένοπλη διεκδίκηση της Ελευθερίας είναι προ των πυλών.

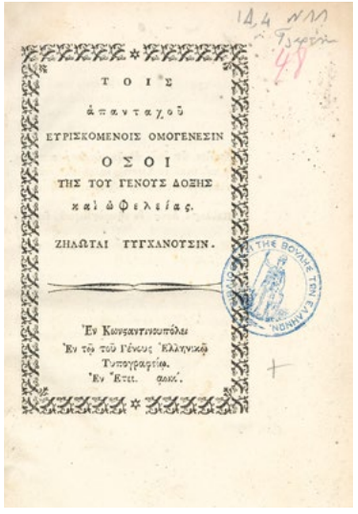
ΤΟΙΣ
ἀπανταχοῦ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΙΣ ΟΜΟΓΕΝΕΣΙΝ
ΟΣΟΙ
ΤΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΔΟΞΗΣ
καὶ ὠφελείας.
ΖΗΛΩΤΑΙ ΤΥΓΧΑΝΟΥΣΙΝ.
Ἐν Κωνσταντινουπόλει
Ἐν τῷ τοῦ Γένους Ἑλληνικῷ
Τυπογραφείῳ.
Ἐν Ἔτει ,ασικ΄.

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 3

[**Ιλαρίων Σιναΐτης ο Κρης,** Μητροπολίτης Τυρνόβου]
Τοις απανταχού ευρισκομένοις Ομογένεσιν Όσοι της του Γένους Δόξης και ωφελείας. Ζηλωταί τυγχάνουσιν. Εν Κωνσταντινουπόλει, Εν τω του Γένους Ελληνικώ Τυπογραφείω. Εν Έτει ,αωικ΄.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΙΛΑΡΙΩΝ ΣΙΝΑΪΤΗΣ Ο ΚΡΗΣ (1765-1838), με σπουδές και δράση στην Κρήτη, το Κάιρο, την Ίο, το Βουκουρέστι και την Κωνστανινούπολη, βρέθηκε κοντά στο Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄, ενώ το 1821 εξελέξη μητροπολίτης Τυρνόβου στη Βουλγαρία. Μετέφρασε στη νεοελληνική την Αγία Γραφή.

Του αποδίδεται και το παρόν έργο – καθώς δηλώνεται σε αυτήν ως «ο της τυπογραφίας θεωρός» – με το οποίο αναγγέλεται η ανακαίνιση της Πατριαρχικής Τυπογραφίας και προσκαλούνται να δημοσιεύσουν σε αυτό έργα τους οι Έλληνες διανοούμενοι. Από μερίδα φιλελεύθερων λογίων, του κύκλου του Κοραή συμπεριλαμβανομένου, εκλήφθηκε – μάλλον υπερβολικά – ως προσπάθεια συγκέντρωσης, άρα ελέγχου και λογοκρισίας, των εκδοτικών δραστηριότητων των Ελλήνων διαφωτιστών.

Το κείμενο αποτελεί εγκώμιο της τυπογραφίας και του Διαφωτισμού στην ελληνική εκδοχή του, ενώ καταδεικνύει τη δεσπόζουσα θέση της Εκκλησίας ως πνευματικού ταγού του ελληνικού έθνους.

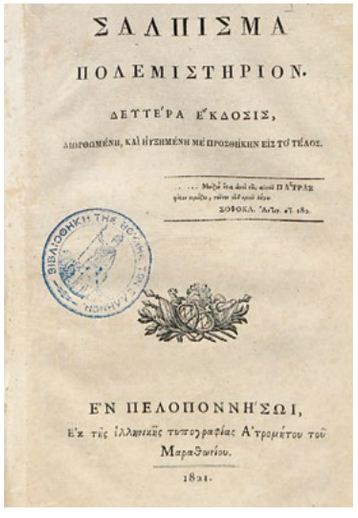
ΣΑΛΠΙΣΜΑ
ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ.
ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ,
ΔΙΟΡΘΩΜΕΝΗ, ΚΑΙ ΗΥΞΗΜΕΝΗ ΜΕ ΠΡΟΣΘΗΚΗΝ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ.
ΣΟΦΟΚΛ. Ἀντ. στ. 182.
ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩΙ,
Ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας Α. Τρομήτου τοῦ Μαραθωνίου.
1821.

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 4

Ατρόμητος ο εκ Μαραθώνος [Αδαμάντιος Κοραής]
Σάλπισμα Πολεμιστήριον. Δευτέρα έκδοσις, διωρθωμένη, καί ηυξημένη μέ προσθήκην εις τό τέλος. Εν Πελοποννήσωι, Εκ της ελληνικής τυπογραφίας Ατρομήτου του Μαραθωνίου. 1821.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ (Δεκέμβριος 1821), διορθωμένη και επαυξημένη, του επαναστατικού φυλλαδίου «Σάλπισμα Πολεμιστήριον», που είχε εκδοθεί το 1801. Πρόκειται για ψευδώνυμο έργο του κορυφαίου Έλληνα διαφωτιστή Αδαμάντιου Κοραή (1748-1833).

Δίνεται ως συγγραφέας και εκδότης ο «Ατρόμητος ο εκ Μαραθώνος» και τόπος έκδοσης η Πελοπόννησος, ενώ στην πραγματικότητα τυπώθηκε στο Παρίσι, πιθανόν στην τυπογραφία του Eberhart, σε επιμέλεια του Φίλιππου Φουρναράκη. Προτάσσονται Προλεγόμενα του Guerrier de Dumast, μεταφρασμένα από τον Κωστανίνο Πολυχρονιάδη. Ο G. de Dumast με τη σειρά του είχε μεταφράσει στα γαλλικά το Σάλπισμα τον Ιούλιο του 1821 (*Appel aux Grecs*).

Η πρώτη έκδοση, επίσης με το ψευδώνυμο του Ατρομήτου Μαραθωνίου και τόπο έκδοσης την Αλεξάνδρεια, είχε τυπωθεί στο Παρίσι στην τυπογραφία Didot. Στο μεταξύ είχε μεταφραστεί στα ρωσικά από τον Σπ. Δεστούνη (Πετρούπολη 1807).

Όπως και στην πρώτη έκδοση, τίθεται προμετωπίδα με παράσταση υπόδουλης γυναίκας, εν μέσω ερειπίων, ρακένδυτης και ταλαιπωρημένης, με τα χέρια υψωμένα σε στάση ικεσίας, ενώ καταδυναστεύεται από τον Οθωμανό δίπλα της. Η σύνθεση αυτή αναλαλεί την εμβληματική παρουσίαση της υπόδουλης Ελλάδας στη σελίδα τίτλου του «Γραφικού ταξιδιού στην Ελλάδα» του Choiseul Gouffier (Παρίσι 1782) [αρ. κατ. Ι.1.2].

Παρά τις επιφυλάξεις του Κοαρή για την πρόωρη εκδήλωση της Ελληνικής Επανάστασης – θέλοντας προηγουμένως να έχουν τεθεί ισχυρά θεμέλια παιδείας και αυτογνωσίας – και το παρόν κείμενο καταδεικνύει τον ενθουσιασμό του. Απευθύνεται στο θυμικό των συμπατριωτών του, επιχειρηματολογώντας συχγρόνως για το προγονικό μεγαλείο και την πολιτισμική ιστορία της Ελλάδας. Το εθνεγερτικό του κάλεσμα είναι αδιαπραγμάτευτο: «ΘΑΝΑΤΟΣ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ! έξω των δύο τούτων άλλη πλέον εκλογή δεν μας έμεινεν, αν η μακρά δουλεία δεν πφάνισεν ολότελα από τας ψυχάς μας και αυτήν την αίσθησιν ότι είμεθα άνθρωποι».

Κατά τούτο, το Σάλπισμα Πολεμιστήριο του Κοραή είναι ενδεικτικό του επαναστατικού αναβρασμού που είχε κυριεύσει τον Ελληνισμό στα πρόθυρα της Επανάστασης και των ιδεολογικών ζυμώσεων που οδήγησαν στο 1821.

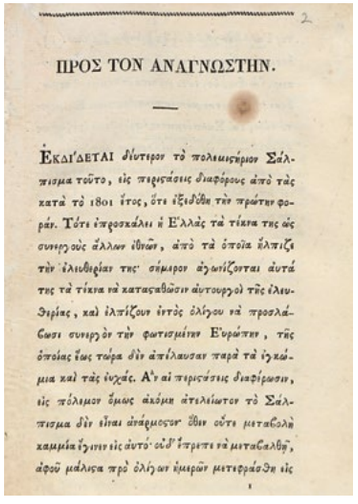
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΝ.
Ἐκδίδεται δίντερον τὸ πολεμιστήριον Σάλπισμα τοῦτο, εἰς περιστάσεις διαφόρους ἀπὸ τὰς κατὰ τὸ 1801 ἔτος, ὅτε ἐξεδόθη τὸν πρώτην φοράν. Τότε ἐπροσκάλει ἡ Ἑλλὰς τὰ τέκνα της ὡς συνηγορούς ἄλλων ἐθνῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐλπιζε τὴν ἐλευθερίαν της σύμμαχοι ἀγωνίζονται αὐτά της τὰ τέκνα νὰ καταξιωθῶσιν αὐτουργοὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐλπίζουν ἐντὸς ὀλίγου νὰ προσλάβωσι συνηγορὸν τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, τῆς ὁποίας ἕως τώρα δὲν ἀπέλαυσαν παρὰ τὰ ἰχνώμια καὶ τὰς ἰσχάς. Ἀν αἱ περιστάσεις διαρίρωσιν, εἰς πόλεμον ὅμως ἀκόμη ἀτελείωτον τὸ Σάλπισμα δὲν εἶναι ἀναρμοστον· ἔθνη οὔτε μεταβολὴ καμμία ἔγινε εἰς αὐτό· οὐδ' ἔπρεπε νὰ μεταβληθῇ, ἀφοῦ μάλιστα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν μετεφράσθη εἰς

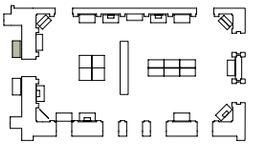

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 5

Η κάσα της Εταιρείας του Γένους (19 Ιανουαρίου-18 Ιουλίου 1821)

Αρχείο Ιω. Παπαδιαμαντόπουλου, έγγραφο αρ. 199, δίφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ (1764-1826), εύπορος και πολυταξιδεμένος Κορίνθιος έμπορος, δραστηριοποιήθηκε επαγγελματικά στην Πάτρα και ασχολήθηκε με το γενικό εμπόριο, και ειδικότερα με το εμπόριο σταφίδας. Το 1819 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και, λόγω της απεριόριστης εκτίμησης που έτρεφε προς το πρόσωπό του ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, διορίστηκε μέλος της *Εφορείας Πατρών* και *γενικός ταμίας των κοινών χρημάτων της Εταιρείας*.

Ως ισχυρός οικονομικός παράγοντας της ΒΔ Πελοποννήσου, ο Παπαδιαμαντόπουλος ανέλαβε να καλύψει μέρος των δαπανών της προπαρασκευαζόμενης ελληνικής εξέγερσης, προσφέροντας 7.000 γρόσια στην «Κάσα της Εταιρείας του Γένους» την 1η Φεβρουαρίου 1821.

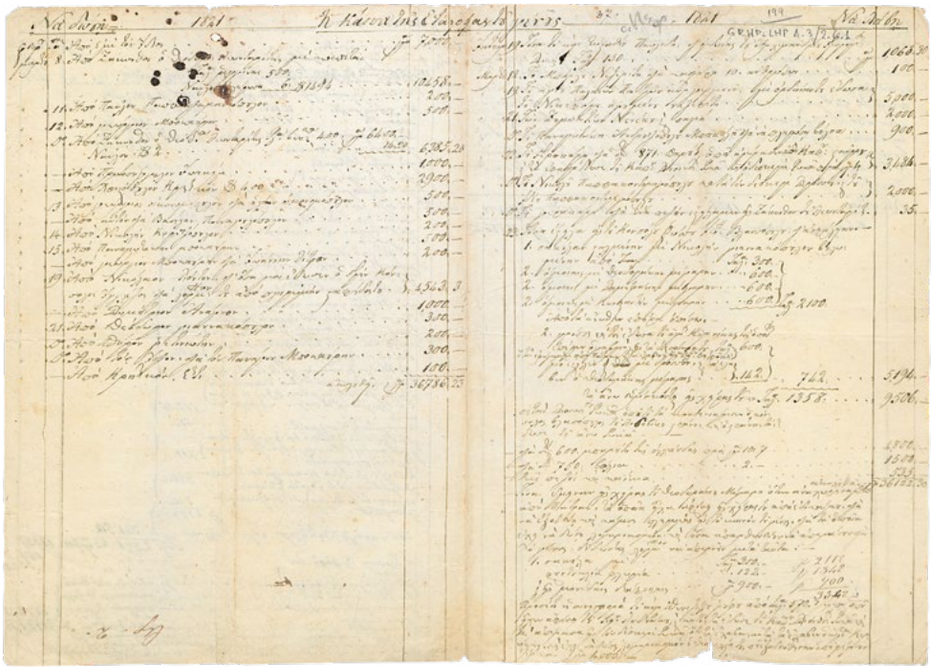

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 6

Όρκος μέγας των Φιλικών

Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα
Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.5, χειρόγραφο τετράδιο 11 φύλλων, σελ. 6-7
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΜΥΗΣΗ ΣΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ πλαισιωνόταν από συγκεκριμένες τελετουργικές διαδικασίες, όπως οι βαθμοί στους οποίους εντάσσονταν οι διάφορες κατηγορίες των κατηχουμένων, καθώς και τα απαιτούμενα συνοδευτικά έγγραφα, για να γίνουν δεκτοί, να ορκιστούν και λάβουν το «εφοδιαστικό». Μετά τη μύηση ακολουθούσε χρηματική συνεισφορά προς την Εταιρεία. Οι «ιερείς», οι οποίοι ανήκαν σε υψηλότερη βαθμίδα, ακολουθούσαν πιο πολύπλοκο τελετουργικό, που ξεκινούσε με την εξέταση και την κατήχηση και έφθανε ως το τελικό στάδιο, τον «Μεγάλο Όρκο», διά του οποίου ο μυούμενος ορκιζόταν ενώπιον «του αληθινού Θεού» αιώνια πίστη και απόλυτη εχεμύθεια προς την Εταιρεία.

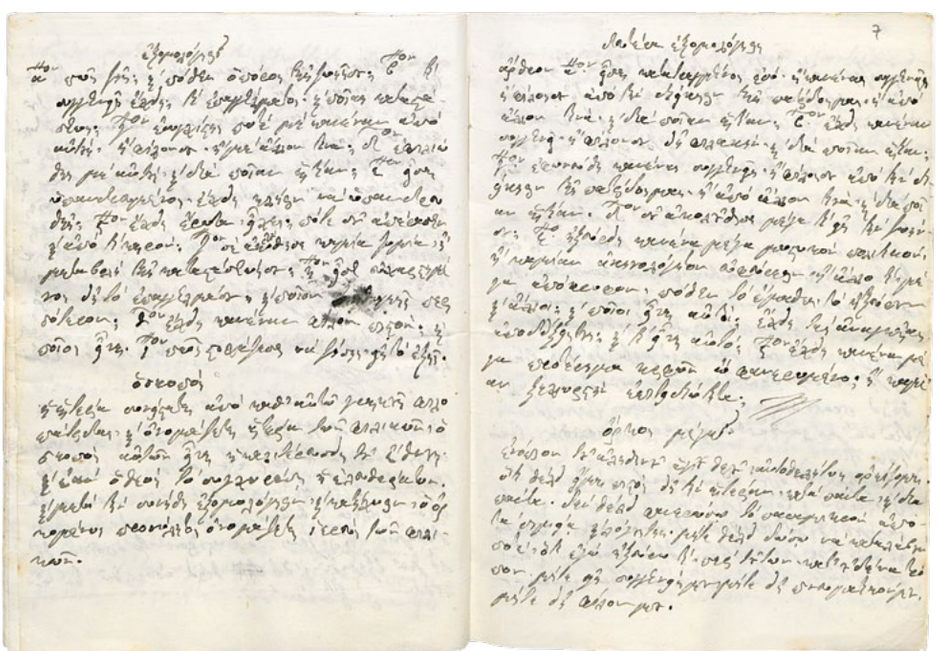

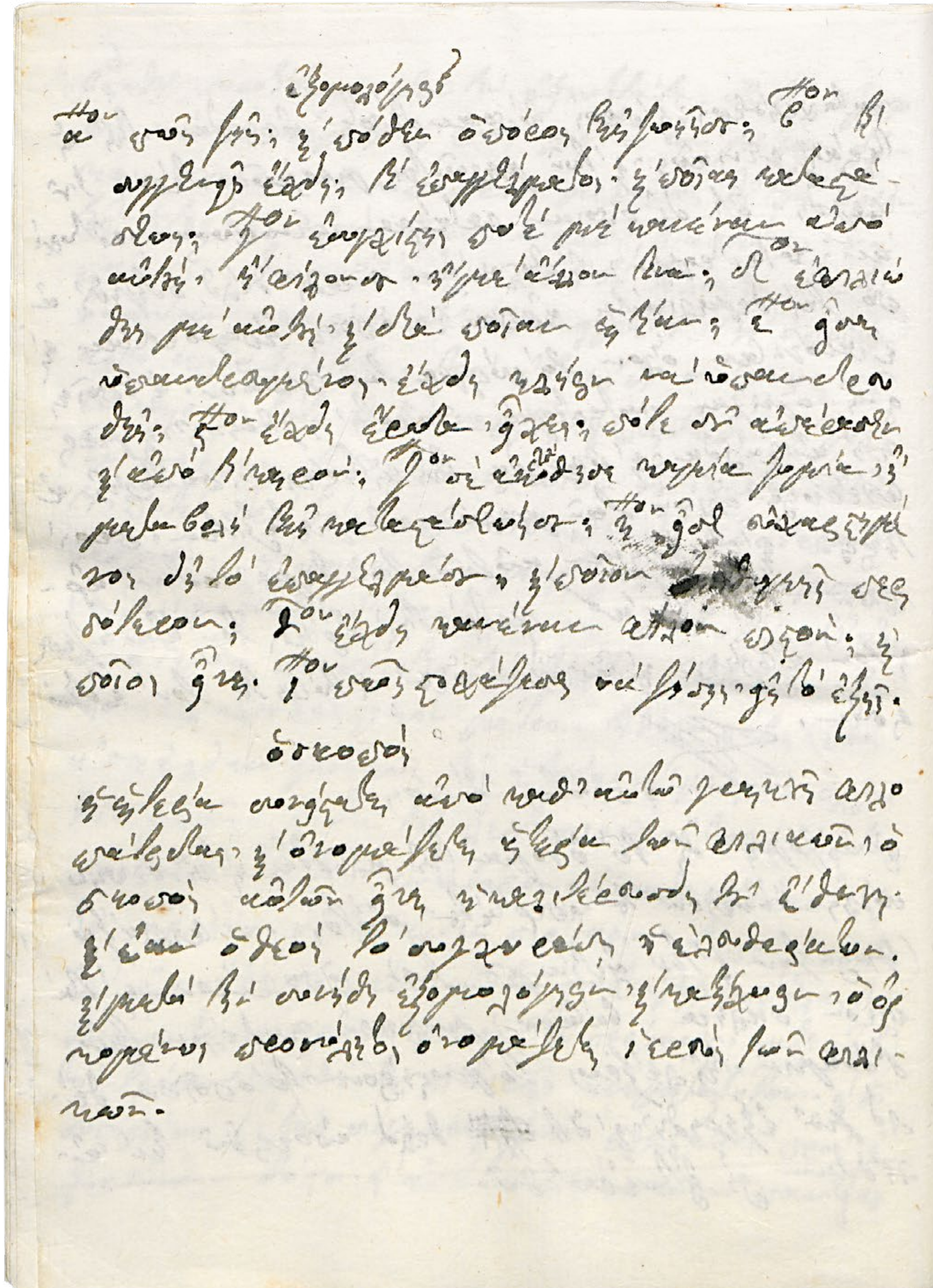

Λαλέν εξομολόγηση

αρδεον ιον ξον πελεσμρδέον εσό· η'πεκένον σμρδηξη
η'εδεον εσό δέ εδήνεν δή πελέδομρεν η'εσό
εδον βιά· η'δεέσοδεν εη'δεν. Ε. ξον έδή πεκένον
σμρδηξη· η'εδεον δή σδεκεσέ· η'δέ σοδεν εη'δεν·
ξον εδεσοδή πεκένον σμρδηξη· η'εδεον εσό δέ δη-
γνεγν δή πελέδομρεν· η'εσό εδον βιά· η'δεέσοδ
εν εη'δεν· Λ'ον σ'εδεσοδον μεγε δ'γή δέ βοχέ-
σ'· Ε· η'δεδή πεκένον μεγε μεγνεσοδ σεδκεσ,
η'πεμδεν εδεσομέμον σδεδέεγν· η'εδο δέγε
γε εσοδεσεν· σοδεν δο'εμρδεν· δο'η'δεόεν
η'εδοι· η'σοδοι γδη σδδί· έδή δεδεπεμρδέγν
εσοδδξηδ· η'δ'γδη σδοδ· ξον έδή πεκένον μέ
γε εσοδέεγεν πεμδεν δ'σεπεμρδέσ· η'πεμέ
εν ξεδνεγξη εδοδγδόδε·

ὄρκος μέγας·

εδόδεν δεσδεδεν εη'δ δεδ'σοδοδεσδόδν ερδέμρεν·
σδ δεδ γνεν σεδ' δ'δ δέ σδεέεν· πεδέ σεδδε η'δε
εσεδδε· δεδ δεδ σεδεσεν δο'σεπεμρδέσεδ σδσ-
δε'εγγέ ξδοδγδεν· μδδε δεδ δεδον σεδσεδεν
σοδ'· σδ εδέ η'δεδεν βδσεδ'δεν· σεδ'σδεδε δο
σεν· μδδε σδ σεγξέγγεγμδέ δ'σεσμεδεσέμ·
μδδε δ'εδεν μεσ·

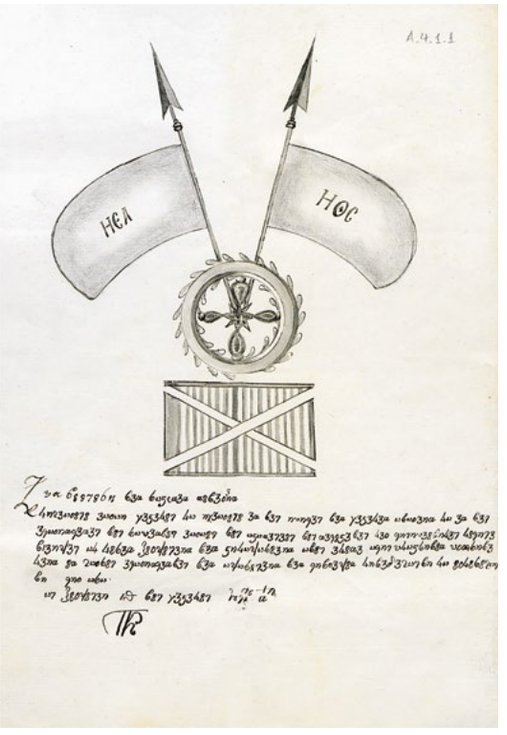

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 7

Εφοδιαστικό του Παναγιώτη Κοπανίτσα ως μέλους της Φιλικής Εταιρείας (5 Ιουλίου 1819)

Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα

Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.1, έγγραφο, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΜΕ ΤΟΝ ΟΡΟ «ΕΦΟΔΙΑΣΤΙΚΟ» (έγγραφο) νοείται η κρυπτογραφημένη βεβαίωση για την ιδιότητα του μέλους της Φιλικής Εταιρείας, το οποίο έδινε ο κατηχητής στον μυημένο κάθε βαθμού: λ.χ. για τους «αδελφοποιητούς» ήταν ένα απλό χαρτί με έναν σταυρό, για τους «συστημένους» ένα χαρτί με σταυρό μέσα σε κλαδιά ελιάς κ.ο.κ.. Εν προκειμένω, το εφοδιαστικό «ιερέως» του Παναγιώτη Κοπανίτσα, γιου του Φιλικού και προεστού Αναγνώστη Κοπανίτσα, έφερε τον ιερό δεσμό με τις δεκαέξι στήλες, σταυρό δαφνοστεφή και δύο δόρατα χιαστί με αναρτημένα λάβαρα. Στα λάβαρα αναγράφονταν τα αρκτικόλεξα «*ΗΕΑ*» (Η Ελευθερία) και «*ΗΘΣ*» (Η Θάνατος). Όσοι ήταν κάτοχοι εφοδιαστικού ιερέως ήταν εξουσιοδοτημένοι να κατηχούν τους υπολοίπους και να τους μυούν στις ιδέες της Εταιρείας.

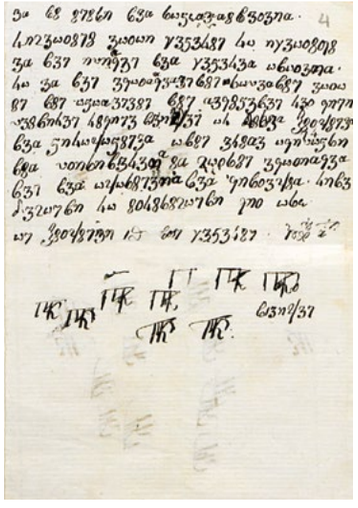

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 8

Συνοδευτικό έγγραφο του Εφοδιαστικού του Παναγιώτη Κοπανίτσα, γραμμένο στον κρυπτικό κώδικα των Φιλικών

Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα

Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.2, έγγραφο, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ της Φιλικής Εταιρείας είχε κρυπτογραφικό χαρακτήρα. Αρχικά, χρησιμοποιούσαν τα γνωστά γράμματα του αλφαβήτου με διαφορετική φωνητική αξία, δημιουργώντας έναν μυστικό κώδικα. Παράλληλα, είχαν κωδικές ονομασίες για πρόσωπα, διαδικασίες, τοποθεσίες και πράγματα που είχαν ιδιαίτερη σημασία για την εξέλιξη του Αγώνα. Π.χ., σε ό,τι αφορά τα πρόσωπα, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης επονομαζόταν *Καλός ή Ανδρέας Ραδάμανθυς*, ο Καποδίστριας ήταν *ο Ευεργετικός*, ο Παπαφλέσσας *ο Αρμόδιος* κ.ο.κ.. Ενίοτε, μάλιστα, χρησιμοποιούνταν και αριθμοί για τη δήλωση προσώπων: π.χ. ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ήταν ο 110 και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν ο 113. Ανασημασιοδότηση υφίσταντο και κοινά ουσιαστικά, όπως «αρραβών», που σήμαινε 'επικύρωση', «βροχή» 'η Αρχή της Εταιρείας', «προίκα» 'η στρατιωτική βοήθεια', «αγκάθι» 'ο εχθρός', «δένδρα» 'τα τουφέκια' κ.ά.

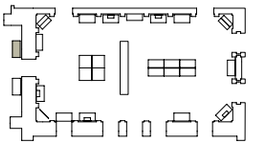

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 9

Γεώργιος Λασσάνης

Χειρόγραφο του θεατρικού έργου
«Αρμόδιος και Αριστογείτων, τραγωδία εις πράξεις 3»

Αρχείο Γ. Λασσάνη
Κωδικός αναγνώρισης: GRHP_LHP A.2.8,
χειρόγραφος τετράδιο, 62 σελ. + 7 λευκές
Βιβλιοθήκη της Βουλής

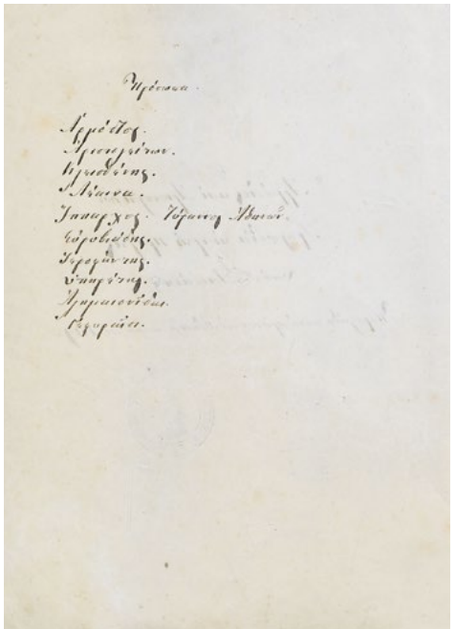

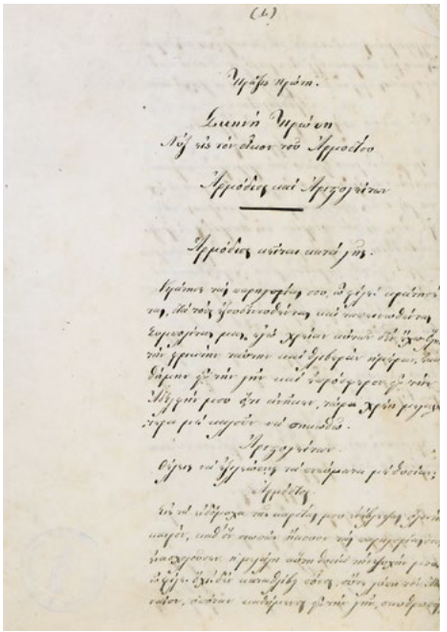

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΟΖΑΝΙΤΗ ΦΙΛΙΚΟΥ και αγωνιστή του '21, Γεωργίου Λασσάνη, παίχτηκε στην Οδησσό, όπου ο εν λόγω εργαζόταν ως διδάσκαλος, στις αρχές του 1819. Πέρα από δραματικό κείμενο, με αμφιλεγόμενη δραματουργική αξία, αποτελεί συγκεκαλυμμένο πολιτικό μανιφέστο, προπαρασκευαστικό της επικείμενης Επανάστασης.

Τα πρόσωπα του έργου είναι: οι τυραννοκτόνοι Αρμόδιος κι Αριστογείτων· η Λέαινα, που κόβει τη γλώσσα, για να μη μιλήσει στους βασανιστές και μαρτυρήσει τα ονόματα των τυραννοκτόνων· ο Ίππαρχος, τύραννος των Αθηνών, και ο Κλεισθένης, αυτοεξόριστος στη Θήβα.

ΠΡΕΛΟΥΔΙΟ 10

Ιωάννης Φιλήμων

Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας

Ναύπλιο: Εκ της Τυπογραφίας Θ. Κονταξή & Ν. Λουλάκη, 1834
Βιβλιοθήκη της Βουλής

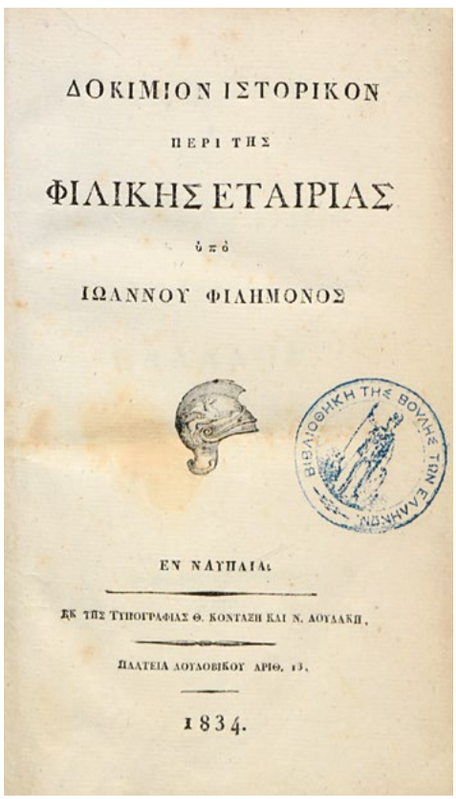

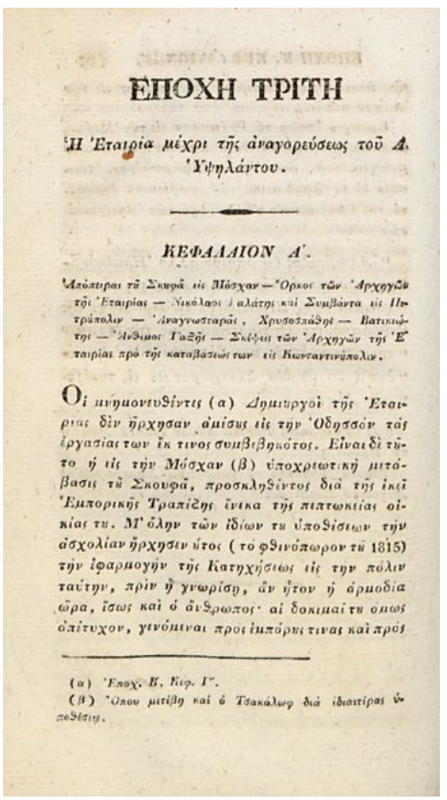

ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΤΟΥ 1821, δημοσιογράφος και εκδότης εφημερίδων, ο Ιωάννης Φιλήμων (1798-1874) σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη και κατέφυγε στην Ύδρα με την έκρηξη της Επανάστασης. Συμμετείχε σε πολεμικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο στο πλευρό του Δημητρίου Υψηλάντη.

Ως μέλος της Φιλικής Εταιρείας συντάσσει το *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρίας*, που είναι το μοναδικό ολοκληρωμένο του σύγγραμμα, συνιστώντας παράλληλα το πρώτο συνθετικό έργο περί Φιλικής Εταιρείας, το οποίο περιέχει σημαντικές πληροφορίες για τη δομή, τη δράση και τους μυστικούς της κώδικες.

Ο ίδιος στα Προλεγόμενα του *Δοκιμίου* διευκρινίζει προς το αναγνωστικό κοινό ότι «Το Δοκίμιον τούτο δεν υπόσχεται την τελειότητα», καθώς ενδέχεται να περιέχει και λάθη, τα οποία οφείλονται στη «σκοτεινή φύση της Υποθέσεως».

ΙΙ-ΙΙΙ. ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΡΟΠΑΙΩΝ & Αποτυπ της Παλιυ

ΥΠΑΣΠΙΣΤΩΝ

ώματα γενεσίας

1821-1830: Η επίπονη πορεία μιας Επανάστασης

Μαρία Δ. Ευθυμίου
Καθηγήτρια Ιστορίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Ελληνική Επανάσταση ξεκίνησε στη Βλαχία και στη Μολδαβία, στις 22 Φεβρουαρίου 1821[1]. Υπήρξε αποτέλεσμα δέσμης παραγόντων που οδήγησαν τους πρωταγωνιστές της στη μεγάλη αυτή απόφαση: τέσσερις αιώνες διοίκησης των Ελλήνων από τους Οθωμανούς και την απόλυτη εξουσία του σουλτάνου· άνοδος της ομόδοξης Ρωσίας που, από τον 18ον αιώνα, πολεμούσε πεισματικά και νικηφόρα κατά της αλλόπιστης και με μεγάλα εσωτερικά προβλήματα Οθωμανικής Αυτοκρατορίας· ιδεολογικές ζυμώσεις και πολιτικά προτάγματα δημοκρατίας και ελευθερίας που έρχονταν από την ισχυρή Δύση και διαχέονταν προς τον υπόλοιπο κόσμο -και τη Βαλκανική· παράδοση αντιοθωμανικών ενεργειών των Ελλήνων, με πιο πρόσφατη την περίοδο των Ορλωφικών, το 1770, που δοκίμασε τις αντοχές των δύο πλευρών έστω και αν η ελληνική πλευρά γνώρισε την ήττα και τις συνακόλουθες καταστροφές· ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας των Ελλήνων που τους έκαμε ανταγωνιστικούς σε στεριά και θάλασσα, την ίδια ώρα που τους επέτρεψε να έχουν κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, ιδεολογικές, πνευματικές εμπειρίες από άλλες περιοχές, κυρίως ευρωπαϊκές, στις οποίες και ίδρυσαν παροικίες, κοινότητες, εκκλησίες, σχολεία, περιοδικά κι εφημερίδες.

Τούτη η τελευταία παράμετρος έφερε, με τη σειρά της, τις επόμενες δύο κρίσιμες για τα πράγματα εξελίξεις: πρώτον, έδωσε τη δυνατότητα και την ιδεολογική σκευή σε έναν αριθμό Ελλήνων εμπόρων να συστήσουν, το 1814, στην Οδησσό της Νότιας Ρωσίας, μυστική κίνηση για την προετοιμασία του Αγώνα του Έθνους, τη Φιλική Εταιρεία, και δεύτερον, τόνωσε την αυτοπεποίθηση των Ελλήνων, προϋπόθεση ακρογωνιαία για την έκρηξη και την επιτυχία της επικείμενης σύγκρουσης. Ακριβώς όπως το περιγράφει ο Σπυρίδων Τρικούπης, λόγιος και πολιτικός της Επανάστασης του 1821, στο Προοίμιο της *Ιστορίας* που εξέδωσε μετά το τέλος του Αγώνα: «Αδύνατον να διατηρηθή αμετάβλητος η πολιτική θέσις δύο εθνών κατοικούντων έναν και τον αυτόν τόπον, όταν το μεν δεσπόζον διαμένη στάσιμον, το δε δεσποζόμενον προοδεύει. Η πολιτική των εθνών τούτων μεταβολή καθίσταται έτι μάλλον βεβαία, αν τα έθνη ταύτα έχωσι διάφορον καταγωγήν, πρεσβεύωσιν διάφορον θρησκείαν, λαλώσι διάφορον γλώσσαν, ζώσι μακράν πάσης προς άλληλα συγγενικής επιμιξίας, θεωρώνται αμοιβαίως ως βέβηλα και μισώνται. Τοιαύτη ήτον η θέσις των Τούρκων και των Ελλήνων προς αλλήλους»[2].

Η πορεία της Επανάστασης στις παραδουνάβιες ηγεμονίες -υπό την αρχηγία του Αλέξανδρου Υψηλάντη, στελέχους του τσαρικού στρατού- αποδείχθηκε μη επιτυχής, με αποτέλεσμα, αναλογικά γρήγορα, να ζήσει το σκληρό της τέλος τον Σεπτέμβριο του 1821. Στο μεταξύ, η Επανάσταση είχε ήδη ξεσπάσει, από τον Μάρτιο του 1821, στον Νότο της Βαλκανικής, στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, τα νησιά του Αργοσαρωνικού, για να εξαπλωθεί σταδιακά στην Κρήτη, τη Μακεδονία, τη Χαλκιδική, τη Σαμοθράκη, τη Θεσσαλία. Με εκτεταμένες σφαγές οι Τούρκοι κατέστειλαν τις επαναστατικές δράσεις στους πέντε τελευταίους τόπους και πρόλαβαν επαναστατικές κινήσεις σε άλλους όπως την Κύπρο, τις Κυδωνιές κλπ., ενώ, κατά τη φοβερή άνοιξη του 1821, μετέτρεψαν σε πεδίο βίας και θανάτου για τους Έλληνες την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη και άλλες πόλεις της Αυτοκρατορίας. Αντίθετα, η Επανάσταση κρατήθηκε στην Κρήτη μέχρι και το 1824, το ίδιο όπως και στα Ψαρά και την Κάσο που, όμως καταστράφηκαν, από τις τουρκικές δυνάμεις -και αυτά- την ίδια χρονιά.

Άποψη της Ακρόπολης
(τμήμα) εικονογράφηση στην έκδοση του Louis Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Παρίσι 1825
Βιβλιοθήκη της Βουλής

1. Η Ελληνική Επανάσταση ευτύχησε εξ αρχής να μελετηθεί από Έλληνες και ξένους ιστορικούς και λογίους. Την πληρέστερη, αλλά και έγκυρη, έκθεση των συμβάντων κατά τη διάρκεια των εννέα ετών του αμφίρροπου αυτού πολέμου βρίσκει κανείς στις περίπου 3.000 σελίδες των τόμων Ε΄, ΣΤ΄, Ζ' και Η΄ του πολύτομου εμβληματικού έργου του Απόστολου Βακαλόπουλου *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, που εκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και 1980.

2. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, β' εκδ., τ. Α', Λονδίνο 1860.

Από την άνοιξη του 1821, σε κύριες περιοχές του πολέμου αναδείχθηκαν η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Αργοσαρωνικού -με προεξάρχουσες την Ύδρα και τις Σπέτσες, που συγκρατούσαν στην Επανάσταση και τις Κυκλάδες- ενώ μακρύτερα, στο βορειοανατολικό Αιγαίο, η Σάμος, παρόλο ότι βρίσκεται τόσο κοντά στις ακτές της Μικράς Ασίας, θα αποδειχθεί το θαύμα της Ελληνικής Επανάστασης κατορθώνοντας να παραμείνει ελεύθερη και μαχόμενη μέχρι τέλους των δύσκολων και μακρόσυρτων εξελίξεων αυτού του αμφίρροπου αγώνα. Η Μάνη, με τη σειρά της, στον νότο της Πελοποννήσου, θα κρατήσει σταθερά εκτός του εδάφους της τα εχθρικά στρατεύματα.

Κατά τα δύο πρώτα έτη του πολέμου οι Έλληνες παρουσιάζουν νίκες σημαντικές, υφίστανται, ωστόσο, και ήττες. Το 1821 νικούν στο Βαλτέτσι, στα Δολιανά, στο Λάλα, στη Μονεμβασιά, στην Πύλο, στην Κόρινθο, στο Χάνι της Γραβιάς, στην Τριπολιτσά, στο Αγρίνιο και αλλού επιτυγχάνοντας την απελευθέρωση ευρειών περιφερειών της Πελοποννήσου και της δυτικής και ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, την ώρα που, ανάμεσα σε άλλους, αναδεικνύονται σε ισχυρούς στρατιωτικούς αρχηγούς ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στην Πελοπόννησο και ο Οδυσσέας Αντρούτσος στη Στερεά. Κατά το ίδιο έτος, το πρώτο έτος του Αγώνα, οι Έλληνες ηττώνται στην Αλαμάνα, στο Συρράκο, στους Καλαρρύτες, χάνουν την ευκαιρία να κατακτήσουν το κάστρο της Πάτρας, και βλέπουν να καταστρέφεται, μέσα σε λίγη ώρα, ο στόλος του Γαλαξειδίου αιφνιδιασμένος από τον εχθρό μέσα στο ίδιο το λιμάνι της ξακουστής αυτής ναυτικής πόλης της νότιας Στερεάς.

Κατά 1822, το δεύτερο έτος του πολέμου, οι Έλληνες καταλαμβάνουν την Αθήνα, το Ναύπλιο, αντιμετωπίζουν νικηφόρα την πολιορκία του Μεσολογγίου και κατανικούν, τον Ιούλιο του 1822, τη στρατιά του Δράμαλη στα Δερβενάκια. Τούτη η νίκη θα αποδειχθεί η σημαντικότερη του Αγώνα μια και οι Έλληνες -και ο Κολοκοτρώνης, που είχε τη μεγάλη αυτή επιτυχία- αποδεικνύουν, για πρώτη φορά, ότι είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν επιτυχώς οθωμανικές στρατιές και όχι μόνον μικρότερες μονάδες οθωμανικού στρατού με τις οποίες, μέχρι τότε, είχαν συγκρουστεί. Το 1822, ωστόσο, οι ήττες των Ελλήνων δεν είναι μικρές. Σκληρή ήταν η ήττα στο Πέτα της Άρτας, καθώς και η φρικτή σφαγή με την οποία η Χίος καταστράφηκε μένοντας μέχρι τέλους, πια, εκτός Αγώνος.

Παράλληλα με τις δράσεις των δυνάμεων της στεριάς, ο ελληνικός στόλος, με ραχοκοκκαλιά του τα νησιά Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, παρακώλυε και νικούσε τον εχθρικό στόλο, ενίσχυε και υποστήριζε τις επιθέσεις των Ελλήνων κατά των παραλιακών κάστρων της Πελοποννήσου, διέκοπτε και ακύρωνε τη δια θαλάσσης διαπεραίωση τουρκικών στρατευμάτων προς τις επαναστατημένες περιοχές.

Μέσα σε δύο χρόνια, η Επανάσταση έμοιαζε να στερεώνεται σε στεριά και θάλασσα. Παράλληλα, το Έθνος είχε συσκεφθεί στην πρώτη του Εθνοσυνέλευση (Δεκ. 1821-Ιαν. 1822) στην Πιάδα της Επιδαύρου, είχε εκλέξει Βουλευτές για το Βουλευτικόν και το Εκτελεστικόν, με πρώτο Πρόεδρο του Εκτελεστικού τον σημαντικότερο πολιτικό της Επανάστασης, τον πολύγλωσσο, οραματιστή και δραστήριο φαναριώτη Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Κατά τα πρότυπα της Αμερικανικής Επανάστασης, η Α' Εθνοσυνέλευση είχε ψηφίσει Σύνταγμα δυτικού τύπου καθώς και Διακήρυξη της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, διετήρησε, ωστόσο, τα όργανα διοίκησης που, με την έκρηξη της Επανάστασης, είχαν στηθεί, σε περιφερειακό επίπεδο. Ανάμεσα σε αυτά, ισχυρότερη ήταν, με απόσταση, η Πελοποννησιακή Γερουσία με την οποία συντονίστηκαν εξ αρχής οι πενήντα περίπου προυχοντικές ελληνικές οικογένειες της Πελοποννήσου μαζί με τον ανώτερο κλήρο του Μοριά.

Το 1823 ήταν η χρονιά που έφερε μεγάλες αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της Επανάστασης και την αρχή των δεινών που οδήγησαν στον μοιραίο εμφύλιο πόλεμο του 1824. Στη βάση των εξελίξεων βρισκόταν η ανατροπή των ισορροπιών που είχε προκύψει από το μεγάλο κύρος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη μετά την νίκη του στα Δερβενάκια. Ο Κολοκοτρώνης, ως ο ισχυρότερος «στρατιωτικός», βασιζόμενος στη δύναμη που του είχε δώσει ανάμεσα στους Έλληνες η νίκη του αυτή, απεφάσισε να ελέγξει τα πολιτικά πράγματα κατά τη Β' Εθνοσυνέλευση που πλησίαζε, και να παραμερίσει τη

Χάρτης της Ελλάδας το 1824
εικονογράφηση στην έκδοση του William Martin Leake, *An Historical Outline of the Greek Revolution*, Λονδίνο 1826
Βιβλιοθήκη της Βουλής

δύναμη των «πολιτικών» που θεωρούνταν ότι έλεγχαν, μέχρι τότε, τις πολιτικές εξελίξεις του Αγώνα. Προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του, ήλθε σε συνδιαλλαγή με την μέχρι τότε αντίπαλό του Πελοποννησιακή Γερουσία, δημιούργησε φατρία με την αρκαδική προυχοντική οικογένεια Δεληγιάννη και τους συμμάχους της και προσήλθε, με εκατοντάδες ενόπλους, στην Β' Εθνοσυνέλευση που πραγματοποιήθηκε στο Άστρος της Κυνουρίας τον Μάρτιο του 1823, προκειμένου να επιβάλει τις απόψεις του.

Η όλη αντιπαράθεση κατέληξε στη δημιουργία δύο αντιπάλων κυβερνήσεων, η μία με αρχηγό τον Κολοκοτρώνη και έδρα του την Τρίπολη, και η άλλη με την θεωρούμενη ως επίσημη κυβέρνηση η οποία και επέλεξε για έδρα της το Κρανίδι της Ερμιονίδας. Στον πρώτο γύρο του εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε, η Πελοπόννησος βρέθηκε διηρημένη, με αποτέλεσμα ο Κολοκοτρώνης να ηττηθεί στην έδρα του, την Τρίπολη, από τα στρατεύματα των ισχυρών προυχόντων της βορειοδυτικής Πελοποννήσου Ανδρέα Λόντο και Ανδρέα Ζαΐμη που τον πολιόρκησαν. Στον δεύτερο γύρο του εμφυλίου, ολόκληρη η Πελοπόννησος συνασπίσθηκε εναντίον της κεντρικής κυβέρνησης, οπότε και η τελευταία μίσθωσε ρουμελιώτικα στρατεύματα για να καθυποτάξει τους αντιπάλους της. Το οποίο και επετεύχθη, με αποτέλεσμα τη φυλάκιση του Κολοκοτρώνη και άλλων ισχυρών πελοποννησιακών παραγόντων στο Μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στην Ύδρα, στις αρχές του 1825.

Οι φυλακισθέντες απελευθερώθηκαν λίγο μετά και δόθηκε αμνηστία, ωστόσο το κακό που είχε γίνει από τον βαρύ αυτόν εμφύλιο δεν επρόκειτο εύκολα να επουλωθεί. Και τούτο γιατί ο μακρύς εμφύλιος και οι καταστροφές που αυτός είχε επιφέρει στην Πελοπόννησο είχαν προετοιμάσει το έδαφος για τις σαρωτικές επιτυχίες που επρόκειτο να έχει ο αιγυπτιακός στρατός του Ιμπραήμ που είχε αποβιβαστεί, για λογαριασμό του σουλτάνου, στη Μεσσηνία, τον Φεβρουάριο του 1825. Παρόλες τις δραματικές προσπάθειες των Ελλήνων για αποτροπή του κακού κατά την ώρα της αποβίβασης των εχθρικών στρατευμάτων, η αβελτηρία λόγω του εμφυλίου έχει δώσει τον πολύτιμο χρόνο στον εχθρό να επιτύ-

Η μετάληψη των Ελλήνων στο Μεσολόγγι, 1826
λιθογραφία σε σχέδιο του Auguste Raffet (1804-1860) και χάραξη του François de Villain (ενεργός περ. 1820-40)

χει τον στόχο του και να καταλάβει γρήγορα, συντρίβοντας σχεδόν κάθε ελληνική αντίσταση, το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου κινούμενος σταδιακά προς τη δυτική Στερεά Ελλάδα προπύργιο της οποίας ήταν η πόλη του Μεσολογγίου. Έτσι θα αρχίσει η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, αυτή που θα κάνει την πόλη ξακουστή λόγω της αξιοπρέπειας και της γενναιότητας με την οποία έπεσε, μετά από πεισματική άμυνα ενός έτους και έξοδο των πολιορκημένων, τον Απρίλιο του 1826.

Η πτώση του Μεσολογγίου θα ανοίξει τον δρόμο στα οθωμανικά στρατεύματα να κτυπήσουν την Αθήνα. Αυτήν την πόλη της ανατολικής Στερεάς και το ξακουστό της κάστρο, την Ακρόπολη, θα πολιορκήσουν τα τουρκικά στρατεύματα επί έναν χρόνο καταλαμβάνοντάς τα, τελικά, στο τέλος Μαΐου του 1827, αφού πρώτα είχαν κατανικήσει τους Έλληνες στην μάχη του Αναλάτου, στο Φάληρο, μία ημέρα μετά τον θάνατο του Γεωργίου Καραϊσκάκη από τραύμα στις 23 Απριλίου του 1827.

Η πτώση της Αθήνας και του Μεσολογγίου είχαν αφήσει, στο τέλος της άνοιξης του 1827, τη Στερεά ολόκληρη στο έλεος των Τούρκων, την ίδια ώρα που η Πελοπόννησος έμοιαζε να είναι σε δεινή θέση μετά τις νίκες του Ιμπραήμ. Σε αυτό το κρίσιμο σημείο του Αγώνα που απειλούσε την ίδια την ύπαρξη των επαναστατημένων Ελλήνων, οι τρεις δυνάμεις -που, σταδιακά, μετά την αλλαγή στάσης της Αγγλίας υπέρ των Ελλήνων κατά το έτος 1823 είχαν εμπλακεί διπλωματικά στο πλευρό των Ελλήνων- απεφάσισαν να δράσουν συντονισμένα προκειμένου να τους προστατεύσουν από τυχόν τουρκικές σφαγές. Έτσι, τον Οκτώβριο του 1827, ενωμένος στόλος ρωσικών, αγγλικών και γαλλικών πλοίων συγκρούστηκε με τον στόλο του Ιμπραήμ στο Ναυαρίνο, στον κόλπο της Πύλου, και τον κατενίκησε. Μετά από αυτό, η εμπλοκή Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας στο ελληνικό θέμα έγινε αποφασιστικότερη, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, τον Φεβρουάριο του 1830. Τα σύνορα του νέου αυτού κράτους, της 'Ελλάδας', προβλεπόταν να είναι στο ύψος περίπου της Λαμίας ωστόσο το 1832, με επόμενη συνθήκη, αναδιαμορφώθηκαν προς όφελος των Ελλήνων, βορειότερα, στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού.

Η εμπλοκή των ευρωπαϊκών αυτών δυνάμεων δεν ήρθε από το πουθενά. Είναι τέκνο του λεγόμενου Ανατολικού Ζητήματος που σχετιζόταν με την ανατροπή των ισορροπιών που επέφερε η συνεχής ισχυροποίηση της Ρωσίας και οι ανησυχίες που η ανατροπή αυτή επί μακρόν προκαλούσε στις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, δεδομένης και της συνεχούς απίσχνασης της δύναμης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ήταν, επίσης τέκνο ενός μεγάλου, πρωτόγνωρου διεθνούς φαινομένου, εκείνου του Φιλελληνισμού.

Το σημαντικό και πολυεπίπεδο κίνημα του Φιλελληνισμού είχε τη βάση του στο γεγονός ότι οι δυτικοευρωπαϊκοί λαοί, από την περίοδο της Αναγέννησης ακόμα, θεωρούσαν τον εαυτό τους πνευματικά παιδιά του αρχαίου ρωμαϊκού και του ελληνικού πολιτισμού τον οποίον θαύμαζαν και διδασκόταν προκειμένου να εμπνέονται και να δρουν στη βάση των αρχών του. Η επανάσταση των Ελλήνων, των απογόνων αυτών των σπουδαίων προγόνων, άγγιζε την ψυχή τους και την αισθάνονταν δική τους ευχόμενοι την επιτυχία της. Καθώς οι κυβερνήσεις τους, μετά το τέλος των Ναπολεοντείων πολέμων το 1815, ήταν εχθρικές προς κάθε αναταραχή και ανατροπή στη δοκιμασθείσα ήπειρο, εκείνοι συνέστησαν Επιτροπές (κομιτάτα) συμπαράστασης προς τους Έλληνες οι οποίες είχαν, ανάμεσα σε άλλα, στόχο την αλλαγή της πολιτικής της χώρας τους υπέρ των Ελλήνων. Μέλη των κομιτάτων αυτών ήταν, κατά κύριο λόγο, άτομα υψηλής μορφώσεως, άρα και υψηλής κοινωνικής θέσεως, άνδρες αλλά και γυναίκες, χωρίς αυτό να αποκλείει τις περιπτώσεις χωρών -όπως ήταν πχ. η Ελβετία ή τα διάφορα γερμανικά κράτη- όπου το Φιλελληνικό κίνημα απέκτησε οπαδούς και ανάμεσα στις κατώτερες και όχι τόσο μορφωμένες λαϊκές τάξεις. Η Ελβετία και η Γερμανία αναδείχθηκαν σε πρωταθλήτριες του Φιλελληνισμού, ωστόσο τα κομιτάτα που, εκ των πραγμάτων, έπαιξαν τον καιριότερο ρόλο ήταν εκείνα των Παρισίων και του Λονδίνου μια και βρίσκονταν στην καρδιά της πολιτικής δύναμης της Ευρώπης και μπορούσαν να επηρεάζουν τις συνολικές εξελίξεις.

Ως κύριο έργο τους τα φιλελληνικά κομιτάτα Ευρώπης και Αμερικής έθεσαν: τη συγκέντρωση χρημάτων, ιματισμού, φαρμάκων υπέρ των Ελλήνων· τη δημοσίευση άρθρων υποστηρικτικών προς στους Έλληνες· την απάντηση, δια του τύπου, σε άρθρα και πολιτικές εχθρικές κατά του αγώνα των Ελλήνων· τη διευκόλυνση της μετάβασης προς τις επαναστατημένες περιοχές ενόπλων που δήλωναν ενδιαφέρον να βοηθήσουν στα πεδία των μαχών τους Έλληνες. Υπολογίζεται ότι, από τους ενόπλους αυτούς, συνολικά έφθασαν στα πεδία του πολέμου περί τα 1200 άτομα, το ένα τρίτο των οποίων έχασε τη ζωή του είτε σε μάχες είτε από ασθένειες -οι περισσότεροι Γερμανοί μια και, ούτως ή άλλως, αναλογικά οι Γερμανοί έδειξαν, ως λαός, τη μεγαλύτερη ετοιμότητα να συμπαρασταθούν αταλάντευτα στους 'Ελληνες κατά τη δύσκολη περίοδο της αναγέννησής τους. Εκτός από Γερμανούς, στο πλευρό των Ελλήνων βρέθηκαν και Γάλλοι, Άγγλοι, Ιταλοί, Ελβετοί, Πορτογάλοι, Ισπανοί, Ούγγροι, Πολωνοί, Δανοί, Σουηδοί πολεμιστές -ακόμη και 16, συνολικά, Αμερικανοί, παρόλη την τεράστια χιλιομετρική απόσταση και τον Ατλαντικό ωκεανό που χώριζε τις δύο περιοχές.

Οι ευρωπαίοι και αμερικανοί αυτοί ένοπλοι ήρθαν, κατά κανόνα, με καλές προθέσεις, ωστόσο, οι περισσότεροι εξ αυτών απογοητεύθηκαν οικτρά από όσα είδαν, με αποτέλεσμα, κάποιοι εξ αυτών, όχι μόνον να εγκαταλείψουν τις επαναστατημένες περιοχές αλλά και, επιστρέφοντας στην πατρίδα τους, να συγγράψουν άρθρα και πονήματα εναντίον των Ελλήνων. Στα πονήματά τους αυτά περιέγραφαν τους Έλληνες ως ιδιοτελείς, ληστρικούς, θρασύδειλους, ωμούς, αιμοδιψείς, παραδόπιστους, αναξιόπιστους, διπρόσωπους που, επιπλέον, πολεμούσαν, με πρωτόγονο -γι' αυτούς- τρόπο, με κλεφτοπόλεμο, αντί με τον τακτικό τρόπο με τον οποίο ήταν συνηθισμένοι να πολεμούν οι ίδιοι.

Το τελευταίο σημείο είναι ιδιαίτερης σημασίας μια και, πράγματι, η Ελληνική Επανάσταση πορεύθηκε, μέχρι τέλους, με μικρές ομάδες ενόπλων, με ένοπλα μπουλούκια υπό την αρχηγία ενός οπλαρχηγού ο οποίος και συγκρατούσε τους ενόπλους στο μπουλούκι του παρέχοντάς τους μισθό και λάφυρα. Το γεγονός αυτό υπήρξε απόρροια του ότι, λόγω και της λυσσαλέας αντίδρασης των δεκάδων τοπικών

Συμβολική παράσταση με την Αρχηγέτιδα Αθηνά να οδηγεί τους Έλληνες στη μάχη
εικονογράφηση (προμετωπίδα) στην έκδοση του Jean-Pierre Guillaume Pauthier, *Helléniennes, ou Élégies sur la Grèce*, Παρίσι 1825
[αρ. κατ. ΙΙ.8.Γ.19]

μεγάλων και μικρών οπλαρχηγών, η Επανάσταση δεν μπόρεσε, στην ουσία, να συγκροτήσει τακτικό στρατό παρά το ότι πολιτικοί της αρχηγοί το επεχείρησαν τρεις φορές στη διάρκεια του Αγώνα στηριζόμενοι, εν πολλοίς, στους ένοπλους Φιλέλληνες και στους «ετερόχθονες» Έλληνες που προέρχονταν από άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τα Επτάνησα. Η έλλειψη τακτικού στρατού έβλαψε, οπωσδήποτε, τον Αγώνα, τόσο στο πολεμικό όσο και στο πολιτικό σκέλος μια και συνέβαλε στη διασπάθιση δημοσίου χρήματος, στην αναρχία, στην ακυβερνησία και στην πολιτική αναταραχή. Βοήθησε, ωστόσο, από άλλες πλευρές τα πράγματα καθώς ο αρχέγονος αυτός τύπος πολέμου ήταν ο μόνος που γνώριζαν οι βαλκάνιοι ένοπλοι της εποχής την ώρα που έδινε το πλεονέκτημα λίγοι να πολεμούν εναντίον πολλών, με πιθανότητες μάλιστα νίκης.

Το Φιλελληνικό κίνημα της Αγγλίας και, ιδιαίτερα, το Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου συνέβαλαν, με τη δράση τους, στη σταδιακή μεταστροφή της Αγγλίας και του Υπουργού Εξωτερικών της Τζώρτζ Κάνιγκ υπέρ των Ελλήνων, το 1823. Η όλο και εμφανέστερη αυτή μεταστροφή της Αγγλίας συμπαρέσυρε τη Ρωσία και τη Γαλλία στην εκδήλωση παρόμοιων προθέσεων έναντι των Ελλήνων μετατρέποντας, σταδιακά, το εχθρικό διπλωματικό σκηνικό που επικρατούσε αρχικά στην Ευρώπη έναντι στων Ελλήνων, σε φιλικότερο. Ο εμφύλιος πόλεμος του 1824 πάγωσε για ένα διάστημα τα φιλελληνικά αισθήματα της Ευρώπης, η εισβολή, ωστόσο, του Ιμπραήμ και η συνακόλουθη δεινή θέση των Ελλήνων, αλλά, κυρίως, η υπερήφανη άμυνα και Έξοδος του Μεσολογγίου εκτίναξαν και πάλι το φιλελληνικό κίνημα στα ύψη. Αυτό το κίνημα που οδήγησε στο Ναυαρίνο, το 1827, και στο Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830.

Η αλλαγή των πραγμάτων είχε ήδη φέρει μεγάλες αλλαγές και εντός της επαναστατημένης ελληνικής κοινωνίας η οποία, λόγω των δυσμενών πολεμικών εξελίξεων που ακολούθησαν τον μοιραίο εμφύλιό της πόλεμο, είχε αρχίσει να στρέφεται όλο και πιο συστηματικά προς τους ξένους προκειμένου να έχει τη βοήθεια και την προστασία τους. Χάρις στην πίστη λογίων και πολιτικών της στα δυτικά πολιτικά πρότυπα και αξίες, η κύρια δύναμη προς την οποία στράφηκαν οι Έλληνες ήταν, τελικά, η Αγγλία και όχι η παραδοσιακά πεφιλημένη των Ορθοδόξων ομόδοξη Ρωσία. Από την Αγγλία πήραν δάνειο το 1824 και το 1825, από την Αγγλία ζήτησαν επισήμως και εγγράφως προστασία το 1825 και 1826, από την Αγγλία έλαβαν την ανεξαρτησία -και όχι την αυτονομία, όπως διαφαινόταν- το 1830. Και, μετά από πρόταση του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, το 1826, 1827, για την ηγεσία των ενόπλων τους δυνάμεων ψήφισαν Άγγλους επαγγελματίες στρατιωτικούς: τον παλαιό φίλο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, από τη θητεία του στα υπό αγγλικό έλεγχο Επτάνησα, Ρίτσαρντ Τσέρτς ώς αρχηγό των ελληνικών χερσαίων δυνάμεων, και τον διάσημο ναυτικό Τόμας Κόχραν ως αρχηγό των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων. Μετά, πάντως, τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, προς βοήθειαν των Ελλήνων και αποτροπή σφαγών εκ μέρους του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, Αγγλία και Ρωσία δέχθηκαν πρόταση της Γαλλίας να αποσταλεί δύναμη 15.000 ενόπλων της στον Μοριά. Πράγματι, το 1828, 1829, γαλλική αποστολή υπό τον στρατηγό Μαιζόν έδρασε στην Πελοπόννησο

δίνοντας τις τελευταίες μάχες κατά του Ιμπραήμ, καθαρίζοντας δρόμους και πόλεις από πτώματα και ερείπια, σχεδιάζοντας νέες πόλεις, εντοπίζοντας πλουτοπαραγωγικές πηγές για το νέο κράτος, χαρτογραφώντας μικρότερες και μεγαλύτερες γεωγραφικές περιοχές.

Τη δράση της γαλλικής αποστολής παρακολουθούσε προσεκτικά ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο εξέχων κερκυραίος διπλωμάτης των Ιονίων νήσων και της τσαρικής αυλής που είχε εκλεγεί το 1827, από την Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, Κυβερνήτης της υπό διαμόρφωσιν χώρας. Ο Καποδίστριας είχε φθάσει στο Ναύπλιο και την Αίγινα τον Ιανουάριο του 1828, για να ριχθεί με πάθος και αφοσίωση στην ανάκαμψη του κατεστραμμένου από τον πόλεμο τόπου. Η αποκατάσταση της γεωργίας, η αντιμετώπιση της ληστείας και της πειρατείας, η διάσωση των περιφερομένων χιλιάδων ορφανών και αρρώστων, η επανεκκίνηση της βιοτεχνίας και του εμπορίου, η οργάνωση της παιδείας ήταν στις προτεραιότητές του. Ωστόσο, πιο επείγον από κάθε άλλο καθήκον παρουσιαζόταν η επίσημη αναγνώριση της χώρας, με σύνορα που να περιλαμβάνουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο τμήμα της Στερεάς και να μην περιορίζονται στην Πελοπόννησο και τον Ισθμό της Κορίνθου, όπως διαφαινόταν ότι θα συνέβαινε. Προς τούτο, ως ένας από τους πιο έμπειρους διπλωμάτες της εποχής του, γνώριζε πως το διπλωματικό σκέλος -που, στην ουσία, κρατούσαν στα χέρια τους, για την Ελλάδα, οι τρεις προστάτιδες δυνάμεις- θα έπρεπε να υποστηριχθεί με δράσεις πολεμικές στη Στερεά ούτως ώστε να γίνεται φανερό ότι οι Έλληνες διεκδικούν την περιοχή με αποφασιστικότητα και να έχουν, έτσι, θετικότερα αποτελέσματα κατά τις διεθνείς διπλωματικές συζητήσεις και αποφάσεις.

Εκ του γεγονότος αυτού, ο Καποδίστριας απεφάσισε να υποστηρίξει στρατιωτικές δράσεις στη Στερεά Ελλάδα στις οποίες διέπρεψαν, ανάμεσα σε άλλους, ο Ρίτσαρντ Τσέρτς και ο Δημήτριος Υψηλάντης. Οι δράσεις αυτές κάλυψαν τα έτη 1828, 1829, με τελευταία μάχη του Αγώνα να είναι εκείνη στην περιοχή Πέτρα της Βοιωτίας, το φθινόπωρο του 1829. Την ίδια, δηλαδή, χρονιά που η Ρωσία συγκρούσθηκε, ακόμη μια φορά, με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την κατενίκησε και, ανάμεσα σε άλλα, ως μεγάλη νικήτρια, απαίτησε από τον σουλτάνο την αναγνώριση μικρής αυτόνομης Ελλάδας, κάτι που ο σουλτάνος, υπό το βάρος της δεινής του ήττας, αποδέχθηκε. Ακριβώς στο σημείο αυτό, η Αγγλία, η μεγαλύτερη παγκόσμια δύναμη της εποχής, προκειμένου να δείξει την πολιτική και διπλωματική υπεροχή της παντού -και στην ανατολική Μεσόγειο-, απεφάσισε και επέβαλε την ανεξαρτησία της Ελλάδας ταπεινώνοντας, έτσι, τη Ρωσία.

Χάρις στους αγώνες των Ελλήνων, τις αντοχές και το πείσμα τους, τη διπλωματική ικανότητα του Καποδίστρια, αλλά και χάρις στην ενεργό ανάμιξη των ευρωπαϊκών Μεγάλων Δυνάμεων, η Ελλάδα απέκτησε διεθνή αναγνώριση το 1830 και διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα το 1832. Ήταν το πρώτο ανεξάρτητο εθνικό κράτος των Βαλκανίων και η πρώτη περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που αποκόπηκε από αυτήν γενόμενη ανεξάρτητη. Η Ελλάδα πρωτοπόρησε στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο καθώς δεν ήταν απλά το πρώτο εθνικό κράτος της περιοχής που αναγνωρίσθηκε διεθνώς ως τέτοιο, αλλά παρουσιάσθηκε, εξ αρχής, συνδεδεμένο ιδεολογικά, πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά με το πιο προχωρημένο, ισχυρό και πρωτοπόρο τμήμα της ανθρωπότητας της εποχής, με τη δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Και, ιδιαιτέρως, με την πιο ισχυρή δύναμη εξ αυτών, τη μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου την εποχή αυτή, την Αγγλία.

Με αυτά τα πρωτοπόρα βήματα, αλλά και μέσα σε δηλητηριώδες κλίμα εσωτερικών συγκρούσεων και εμφύλιων αναταραχών, ξεκίνησε τα βήματά της η Ελλάδα -με τον Κυβερνήτη της να προλαβαίνει να χαρεί μόνον την ανεξαρτησία της χώρας και όχι τα διευρυμένα σύνορά της μια και θα έπεφτε νεκρός, δολοφονημένος από ελληνικά χέρια, στο Ναύπλιο, τον Σεπτέμβριο του 1831.

Ένα νέο εθνικό κράτος ξεκινούσε τη ζωή του στον Νότο της Βαλκανικής. Ήταν η αρχή μιας μακράς πορείας που συνεχίζεται αδιάλειπτα μέχρι σήμερα.

II. Σκηνές και της Ελε

Μορφές υθερίας

Στη μνημειακή ζωγραφική ζωφόρο της Αίθουσας των Τροπαίων, η Ελευθερία μεταμορφώνεται αρχετυπικά σε σκηνές από κομβικά πολεμικά και πολιτικά-διπλωματικά επεισόδια της επαναστατικής περιόδου, αλλά και σε ιστορικές ή αλληγορικές μορφές. Πρωτότυπα και μοναδικά ιστορικά τεκμήρια, όπως τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, και έργα τέχνης, πρωτίστως της φιλελληνικής εικονογραφίας, συνδιαλέγονται με την Ζωφόρο της Επανάστασης, για να συνθέσουν το παλίμψηστο του Αγώνα για την Ελληνική Παλιγγενεσία.

Η ιστορική Αίθουσα Τροπαίων και Υπασπιστών του Μεγάρου της Βουλής των Ελλήνων, σήμερα αποκαλούμενη «Αίθουσα Ελευθέριος Βενιζέλος», κοσμείται από ένα σύνολο μνημειακών τοιχογραφιών: η μεν πρώτη από τη Ζωφόρο της Επανάστασης, με σκηνές από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, ενώ η δεύτερη από τα Μετάλλια των Ηρώων, με μεμονωμένα πορτραίτα πρωταγωνιστών του.

Οι τοιχογραφίες της Αίθουσας Τροπαίων εκτείνονται υπό μορφή ζωφόρου και στους τέσσερις τοίχους της, με φορά από τον βόρειο προς τον δυτικό, σε ταινία 120 εκατοστών, συνολικού μήκους 59 μέτρων.
Οι παραστάσεις της Ζωφόρου της Επανάστασης ανατέθηκαν το 1836 στον Βαυαρό γλύπτη Ludwig Michael von Schwanthaler (1802-1848), αυλικό καλλιτέχνη στο Μόναχο του Λουδοβίκου Α΄. Ο Schwanthaler επελέγη μετά από την επιτυχημένη σχεδίαση το 1829 θεμάτων της ελληνικής μυθολογίας και λογοτεχνίας για την εικονογράφηση ζωφόρων

Η Ζωφόρος της Επανάστασης

στα Ανάκτορα (Residenz) του Μονάχου. Από τα πρωτότυπα σχέδια, με μολύβι και μελάνι σε χαρτί, σώζονται 17, στο Μουσείο της Πόλης του Μονάχου, εκ των οποίων 14 είναι ολοκληρωμένες συνθέσεις, ενώ τρία μελέτες. Ο ίδιος ο Schwanthaler δεν ταξίδεψε στην Ελλάδα. Τα σχέδιά του μεταφέρθηκαν πιστά – εκτός ελαχίστων παρεκκλίσεων – στις τοιχογραφίες από ομάδα Βαυαρών καλλιτεχνών, ειδικευμένων στην τεχνική της νωπογραφίας αρκετά αργότερα, περί τα 1842-43, δηλαδή κατά την τελική φάση ολοκλήρωσης των εργασιών στα ανάκτορα της Αθήνας, για τον νεαρό βασιλιά Όθωνα. Γνωρίζουμε τα ονόματα των καλλιτεχνών που εκτέλεσαν τις τοιχογραφίες στην Αθήνα, ενώ κάποιων οι υπογραφές σώζονται σε ορισμένες σκηνές: Claudius von Schraudolph, Ulrich Halbreiter, Joseph Kranzberger, Thomas Guggenberger, Franz Joseph Wurm, Joseph Scherer.

Το σύνολο της ζωφόρου αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα ιστορικής ζωγραφικής σε μνημειακή κλίμακα, σε ύφος κλασικίζον μαζί με ρομαντικά στοιχεία. Ως σύνολο, διέπεται από ομοιογένεια στην εικαστική αντίληψη και από αίσθηση του ρυθμού στην εναλλαγή των σκηνών. Ο Schwanthaler διαιρεί τεχνηέντως την εικονιστική επιφάνεια με φυτικά και αρχιτεκτονικά θέματα, συγκεκριμένα με δωρικούς κίονες και φοίνικες, που παρεμβάλλονται μεταξύ των επεισοδίων. Το συνολικό εικονογραφικό πρόγραμμα, σεβόμενο την χρονική ακολουθία των γεγονότων, εξασφαλίζει την εννιαία αντίληψη της Ζωφόρου της Επανάστασης, ενώ συγχρόνως επιτρέπει την αυτόνομη θέαση επιμέρους σκηνών ή συμβολικών μορφών. Αναπαρίστανται πολεμικά επεισόδια και πολιτικές-διπλωματικές εξελίξεις που καθόρισαν τον Αγώνα την Ανεξαρτησίας, από την κήρυξή του έως και την άφιξη του Όθωνα (1821-1833), ενώ παρεμβάλλονται και αλληγορικές συνθέσεις.

ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ο όρκος των Επαναστατών Ελλήνων στη Βοστίτσα

Στις 26-30 Ιανουαρίου 1821 πραγματοποιείται η μυστική σύσκεψη της Βοστίτσας (Αιγίου), παρουσία σημαντικών ιεραρχών και προκρίτων της ευρύτερης περιοχής, μελών της Φιλικής Εταιρείας, προκειμένου να αποφασισθεί κατά πόσον είναι πλέον ώριμες οι συνθήκες για τον ένοπλο ξεσηκωμό εναντίον των Τούρκων.

Στην σύνθεση κυριαρχεί η μορφή του ιερωμένου, στο κέντρο, που ορκίζει τους Έλληνες πολεμιστές. Τα σώματα και τα υψωμένα χέρια συγκλίνουν προς την Αγία Τράπεζα με τον σταυρό. Ο αγώνας «υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» ξεκινάει.

ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Η εξέγερση των Ελλήνων στην Πάτρα

Η πολιορκία του φρουρίου της Πάτρας αποτελεί την πρώτη ελληνο-οθωμανική σύγκρουση. Στις 23 Μαρτίου – ή, κατ' άλλους, στις 24 ή 25 – πραγματοποιείται μεγαλοπρεπής θρησκευτική τελετή στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου, χοροστατούντος του Παλαιών Πατρών Γερμανού, ο οποίος όρκισε τους παρευρισκόμενους αγωνιστές.

Σκηνή δράσης, με τους Έλληνες αριστερά να καταδιώκουν τους Τούρκους, οι οποίοι έντρομοι καταφεύγουν στην τειχισμένη πόλη, δεξιά.

ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Συνέλευση στην Καλαμάτα

Στις 23 Μαρτίου 1821 συγκροτείται στην Καλαμάτα η Μεσσηνιακή Γερουσία (ή Σύγκλητος) με επικεφαλής τον Πέτρο Μαυρομιχάλη, ο οποίος διακηρύσσει προς τις ευρωπαϊκές αυλές: «απεφασίσαμεν ή να ελευθερωθώμεν ή να αποθάνωμεν».

Διανέμονται όπλα στους αγωνιστές, δεξιά, υπό το βλέμμα των οπλαρχηγών, αριστερά, των οποίων αποδίδονται με λεπτομέρεια τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά και οι φορεσιές τους.

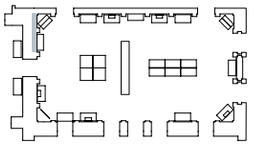

Η δόξα του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄

Σε αντίποινα για την εξέγερση του χριστιανικού ποιμνίου, οι Τούρκοι απαγχονίζουν στην Κωνσταντινούπολη τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου στις 10 Απριλίου 1821, Κυριακή του Πάσχα. Το νεκρό του σώμα διαπομπεύεται και ρίπτεται στη θάλασσα.

Σε αρχιτεκτονικό φόντο με προοπτική, κυριαρχεί η μορφή του αγγέλου, συμβολίζοντας την αθανασία του μαρτυρικού Πατριάρχη.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων

Η επαναστατική ορμή στην Πελοπόννησο είναι πια γενικευμένη και ασυγκράτητη. Σταδιακά, εξαπλώνεται και σε άλλες περιοχές του υπόδουλου ελληνικού χώρου, από τη Ρούμελη, την Ήπειρο και το Πήλιο, μέχρι το Άγιο Όρος, τη Σάμο, τις Κυκλάδες και την Κρήτη.

Δεν απεικονίζεται κάποιο συγκεκριμένο επεισόδιο, αλλά γενικευτικά τα πολεμικά γεγονότα. Σε μία δυναμική σύνθεση, με πλήθος μορφών σε συμπλοκή και δράση σε επιμέρους σκηνές, αποδίδεται συνολικά η ένταση του πολέμου. Ξεχωρίζει ο σημαιοφόρος με τον σταυρό στο κέντρο.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Νίκες των Ελλήνων στη στεριά και στη θάλασσα

Οι ασπίδες των Νικών της Ζωφόρου καταγράφουν τα τοπωνύμια όπου διεξήχθησαν νικηφόρες για τους Έλληνες αναμετρήσεις στη στεριά και στη θάλασσα μετά την έκρηξη της Επανάστασης. Βαλτέτσι, Δολιανά, Λάλα, Τριπολιτσά, Αθήνα, Νεόκαστρο, Κόρινθος, Σπέτσες και άλλα μέρη συνθέτουν το νικηφόρο σκηνικό και αναζωπυρώνουν τον εστιακό βωμό της πατρίδας.

Συμβολική παράσταση με τις κλασικίζουσες προσωποποιήσεις των Νικών, που φέρουν τις ασπίδες, ενώ πατούνε σε τουρκικά λάφυρα. Η Νίκη στα δεξιά τελεί σπονδή στην Ελλάδα.

ΛΑΛΛΑ.
ΝΕΟΚΑΣΤΡΟΝ.
ΤΡΙΠΟΛΙΣ.
ΟΙΤΗ.
ΚΟΡΙΝΘΟΣ.
ΑΚΡ. ΠΑΠΑΣ.
ΣΠΕΤΣΑΙ.
ΝΑΥΠΛΙΑ.
ΕΛΛΑΔΙ

ΛΑΛΛΑ.
ΝΕΟΚΑΣΤΡΟΝ.
ΤΡΙΠΟΛΙΣ.
ΟΙΤΗ.
ΚΟΡΙΝΘΟΣ.
ΑΚΡ. ΠΑΠΑΣ.
ΣΠΕΤΣΑΙ.
ΝΑΥΠΛΙΑ.

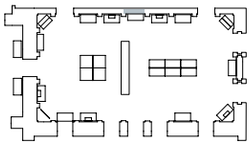

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Η Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο

Από την έκρηξη της Επανάστασης εμφανής ήταν η ανάγκη της σύστασης κεντρικής διοικητικής αρχής, η οποία θα αναλάμβανε αφενός τον συντονισμό του Αγώνα και αφετέρου την πολιτική και διοικητική οργάνωση των απελευθερωμένων εδαφών. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Α΄ Εθνική Συνέλευση συγκλήθηκε στην Επίδαυρο (20 Δεκεμβρίου 1821 - 15 Ιανουαρίου 1822). Στο πλαίσιο των εργασιών της, την 1η Ιανουαρίου 1822 ψηφίστηκε το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος, που έθεσε τις βάσεις του συνταγματικού βίου της χώρας.

Απεικονίζεται η ορκωμοσία των πληρεξουσίων ενώπιον του Προσωρινού Πολιτεύματος. Οι αντιθετικές κινήσεις και οπτικοί άξονες σωμάτων και βλεμμάτων οδηγούν τεχνηέντως το βλέμμα του θεατή στο συνταγματικό κείμενο.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ο Κανάρης πυρπολεί τον τουρκικό στόλο στη Χίο

Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας του Καρά Αλή στη Χίο από τον ψαριανό πυρπολητή Κωνσταντίνο Κανάρη (6-7 Ιουνίου 1822) πραγματοποιήθηκε σε αντίποινα για την αποτρόπαια σφαγή από τους Οθωμανούς δεκάδων χιλιάδων Ελλήνων στη Χίο στις 30 Μαρτίου του 1822, γεγονός που συγκλόνισε την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, μεταστρέφοντάς την σταδιακά υπέρ της ελληνικής υπόθεσης.

Αριστετά απεικονίζεται ο Κ. Κανάρης στο πλοιάριο με τους ναύτες του, υψώνει το χέρι του σε ένδειξη νίκης, με φόντο την γαλανόλευκη σημαία. Δεξιά οι Τούρκοι ναύτες προσπαθούν να σωθούν στη θάλασσα, ενώ τα πλοία τους βυθίζονται.

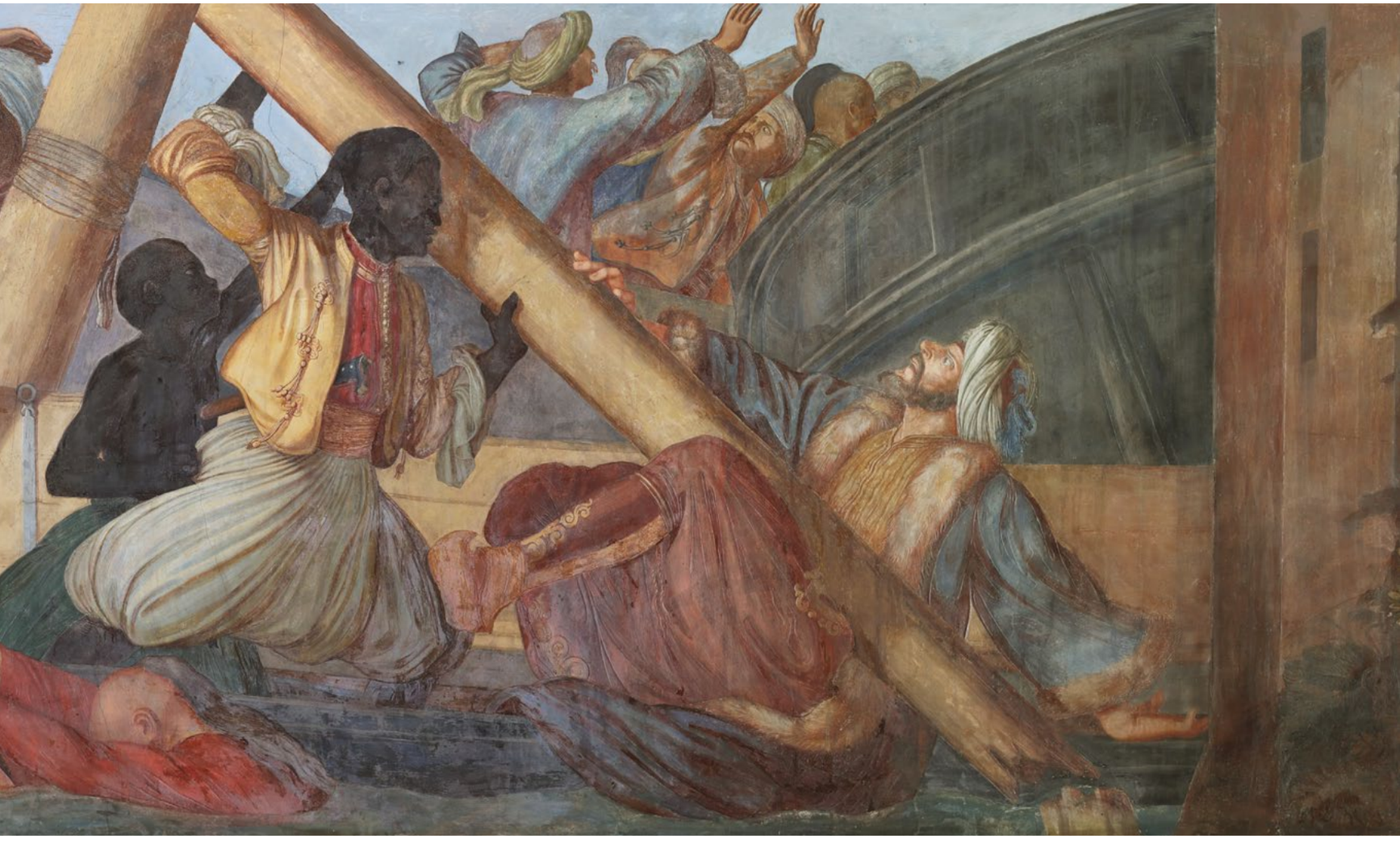

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ο Μαυροκορδάτος υπερασπίζεται το Μεσολόγγι

Τον Δεκέμβριο του 1822, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και ο Μάρκος Μπότσαρης καταφέρνουν να υπερασπιστούν την πόλη του Μεσολογγίου απέναντι στις δυνάμεις του Ομέρ Βρυώνη και του Κιουταχή, από ξηράς, και του Γιουσούφ Πασά, από θαλάσσης, καθυστερώντας τις διαπραγματεύσεις για την παράδοση της πόλης. Τελικά, στις 31 Δεκεμβρίου οι πολιορκητές αποφασίζουν να λύσουν την πολιορκία.

Σκηνή δράσης, με τους μαχητές του Μεσολογγίου, αριστερά, να υπερασπίζονται το τείχος του, βάλλοντας κάτα των Τούρκων, δεξιά, που τρέπονται σε φυγή.

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ο Μπότσαρης επιτίθεται στο στρατόπεδο των Τούρκων στο Καρπενήσι

Λίγους μήνες αργότερα (8-9 Αυγούστου 1823), μετά από πρωϊκή μάχη με αριθμητικά υπέρτερους εχθρούς, ο Μάρκος Μπότσαρης τραυματίζεται θανάσιμα από εχθρικό βόλι στη μάχη στο Κεφαλόβρυσο, στο Καρπενήσι, κατά την αναμέτρησή του με τον πασά της Σκόδρας Μουσταή και δύναμη 10.000 εμπειροπόλεμων Αλβανών. Ο πρόωρος θάνατος του Σουλιώτη οπλαρχηγού αποτέλεσε βαρύτατο πλήγμα για τον Αγώνα, προκάλεσε δε πάνδημο θρήνο στην επαναστατημένη Ελλάδα και την Ευρώπη.

Προβάλλεται στο κέντρο η ορμητική φιγούρα του Μ. Μπότσαρη, που κραδαίνοντας το σπαθί του οδηγεί τους πολεμιστές του ενατίον των αντιπάλων. Ωραία σύνθεση, με πλήθος λεπτομερειών και πειστική κίνηση.

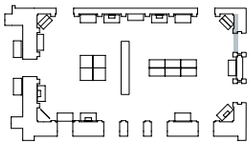

Νίκη αιωρείται πάνω από βυθισμένα πλοία

Οι νίκες των Ελλήνων στη θάλασσα συνεχίζονται και εδραιώνουν τον ναυτικό αγώνα: Χίος, Μεθώνη, Κως αναγράφονται πάνω στην ασπίδα της Νίκης. Μεταξύ αυτών, η ναυτική αναμέτρηση στις 29 Αυγούστου του 1824, η περίφημη ναυμαχία του Γέροντα (ή της Κω), εναντίον του αριθμητικά υπέρτερου τουρκοαιγυπτιακού στόλου υπό τους πασάδες Χοσρέφ και Ιμπραήμ, προκάλεσε για ακόμη μια φορά τον θαυμασμό των Ευρωπαίων. Πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτήν ανέλαβαν τα πυρπολικά.

Συμβολική μορφή Νίκης, που κοιτάζει κατ' ενώπιον. Τα πλοία πίσω της συνδέονται με τις ναυμαχίες, των οποίων τα τοπωνύμια δίνονται στην ασπίδα της. Η γυμνότητα της Νίκης έχει ηρωικό χαρακτήρα.

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Λεηλασία της Πελοποννήσου από τον Ιμπραήμ πασά

Την ώρα που οι Έλληνες σπαράσσονται από εμφύλιες διαμάχες, ο Σουλτάνος καλεί προς ενίσχυση τις αιγυπτιακές δυνάμεις του Ιμπραήμ πασά, ο οποίος κατακαίει την Κάσο και τα Ψαρά και προκαλεί καταστροφές στην Κρήτη. Το 1825 ο Ιμπραήμ αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο και την δηώνει. Η Επανάσταση τείνει να σβήσει.

Η μοναδική παράσταση της Ζωφόρου με ήττα των Ελλήνων. Επάνω σε μαύρο άλογο, ο Ιμπραήμ διατάζει την απαγωγή των γυναικόπαιδων, αριστερά, που θα εξανδραποδιστούν, μετά την ολοκληρωτική καταστροφή της Πελοποννήσου και του Μεσολογγίου.

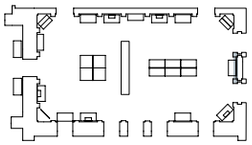

Προσωποποίηση της πόλης του Μεσολογγίου

Η προσωποποιημένη πόλη του Μεσολογγίου θρηνεί πάνω σε ερείπια. Το 1826 οι δυνάμεις των Τουρκοαιγυπτίων του Ιμπραήμ προελαύνουν μέχρι το Μεσολόγγι, όπου ο Μαχμούτ Ρεσίτ πασάς Κιουταχής, ήδη από τον Απρίλιο του 1825, πολιορκεί την πόλη με περίπου 15.000 άνδρες. Ο αποκλεισμός είναι εξαντλητικός. Η πείνα και οι ασθένειες αποδεκατίζουν τον πληθυσμό. Η βοήθεια καθυστερεί. Το Μεσολόγγι και οι κάτοικοί του περνούν δραματικές ώρες. Τελικά, το βράδυ της 10ης προς την 11η Απριλίου 1826 αποφασίζεται η ηρωική Έξοδος της φρουράς του Μεσολογγίου.

Η προσωποποίηση του Μεσολογγίου κάθεται σε σπασμένο δωρικό κίονα και φέρει αρχαιοπρεπή ενδύματα και διάδημα με τείχη, στον τύπο των ελληνιστικών προσωποποιήσεων πόλεων.

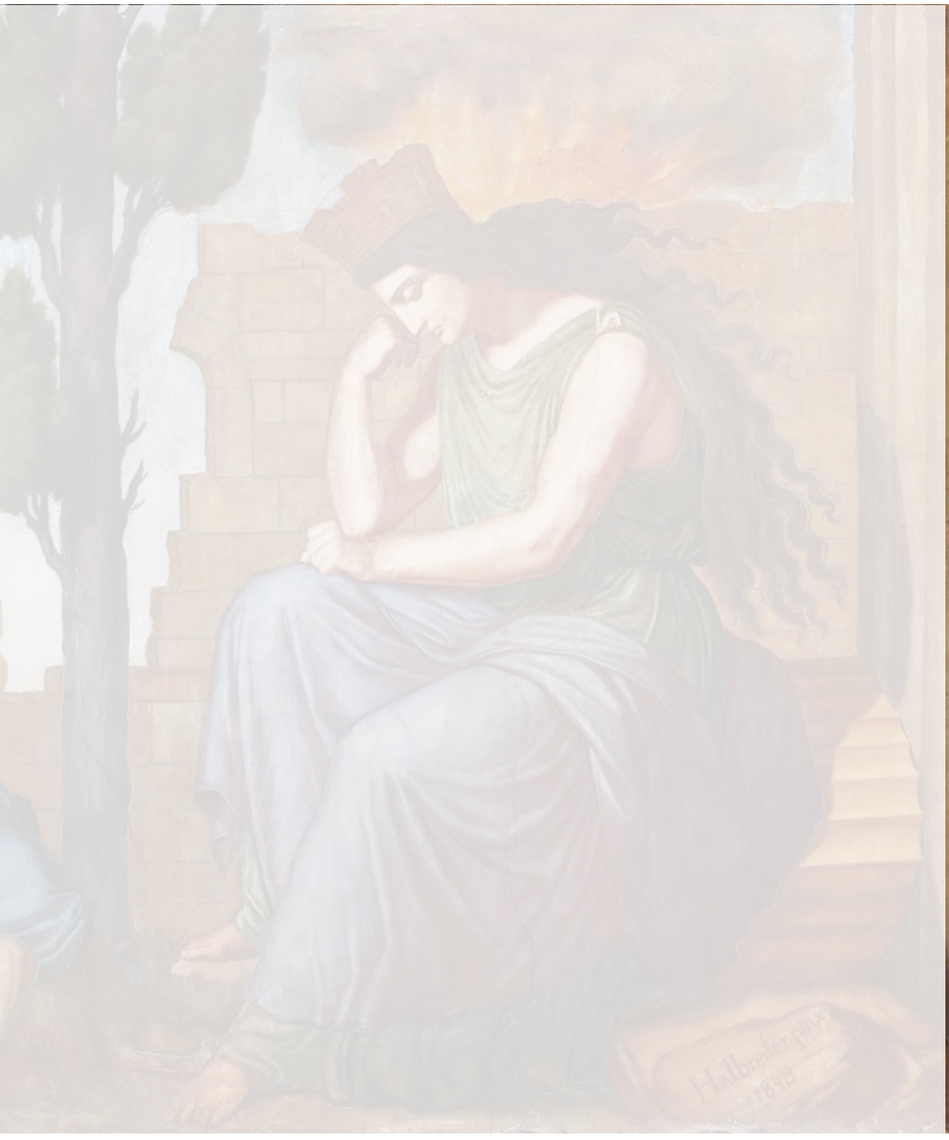

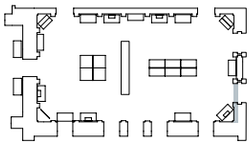

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ
Η Συνθήκη του Λονδίνου

Οι «τρεις προστάτιδες δυνάμεις» (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) αποφασίζουν την ειρήνευση στην περιοχή, προτείνοντας στον Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄ την παραχώρηση αυτονομίας στους Έλληνες με καταβολή φόρου υποτελείας. Στις 6 Ιουλίου 1827 υπογράφουν τη Συνθήκη του Λονδίνου, η οποία περιείχε μυστικό συμπληρωματικό άρθρο: σε περίπτωση που η Υψηλή Πύλη δεν δεχόταν τους όρους εντός ενός μηνός, οι συμφωνούσες δυνάμεις θα λάμβαναν άμεσα τα προσήκοντα μέτρα για την επιβολή της ανακωχής.

Η σκηνή λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό πολυτελούς χώρου, όπου συσκέπτονται Ευρωπαίοι πολιτικοί επί της ελληνικής υπόθεσης. Η όρθια μορφή που ξεχωρίζει αρστερά έχει προστεθεί – δεν προβλεπόταν στα σχέδια του Schwanthaler – και ταυτίζεται με τον Άγγλο υπουργό Εξωτερικών George Canning, ο οποίος πρωτοστάτησε στην υπογραφή της Συνθήκης.

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Νίκη των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων στη θάλασσα

Άλλη μία παράσταση της Ζωφόρου εμπνευσμένη από τον ναυτικό αγώνα, η τέταρτη κατά σειρά, που καταδεικνύει τη σημασία του για την έκβαση της Επανάστασης.

Δραματική σκηνή, με τους Οθωμανούς να παλεύουν για να σωθούν στη θάλασσα, ενώ τα πλοία τους βουλιάζουν. Η παράσταση δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο επεισόδιο, αλλά αποδίδει γενικευτικά τις ελληνικές επιτυχίες στη θάλασσα, με τα βυθοζόμενα καράβια να κυριαρχούν στη σκηνή.

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Η ναυμαχία του Ναυαρίνου

Μετά την απόρριψη της Συνθήκης του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827 από τον Σουλτάνο, ο τριεθνής συμμαχικός στόλος, υπό τους ναυάρχους Δεριγνύ, Κόδριγκτον και Χέιδεν, αντιμετώπισε στις 20 Οκτωβρίου 1827 τις τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις στον κόλπο του Ναυαρίνου. Η σύγκρουση επέφερε συντριπτικές απώλειες στον τουρκοαιγυπτιακό στόλο μετά από τέσσερις ώρες πυκνού κανονιοβολισμού.

Οι συμμαχικές δυνάμεις – οι στρατιώτες με στραμμένα τα νώτα τους – εφορμούν εναντίον των Οθωμανών, που πτώνται, ενώ αριστερά τα πλοία φέρουν τα εμβλήματα των τριών συμμαχικών κρατών.

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Προσωποποίηση της Ελλάδας

Η Ελλάδα προσωποποιείται ως αρχαιοπρεπώς ενδεδυμένη γυναίκα – μορφή σύμφωνη με το αρχαιολατρικό πνεύμα του Νεοκλασικισμού – να κρατά με το δεξί της χέρι τις σημαίες των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, ενώ με το αριστερό σηκώνει ψηλά το σύμβολο της χριστιανικής πίστης, τον σταυρό, για να τον τοποθετήσει πάνω από μαρμάρινη στήλη, όπου αναγράφονται τα ονόματα διακεκριμένων αγωνιστών, Ελλήνων και Φιλελλήνων. Το συμβολικό φορτίο της παράστασης αποδίδεται συμπυκνωμένο: αρχαιοελληνική κληρονομιά, χριστιανισμός, δυτική κηδεμόνευση, αλλά και αυτοθυσία των Ελλήνων ηρώων, όλα συνοψίζονται σε μια αλληγορική γυναικεία μορφή.

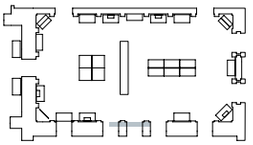

Η ίδρυση από τον Καποδίστρια του «Πανελληνίου»

Στις 14 Απριλίου 1827, η Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας εκλέγει τον Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδας. Μία από τις πρώτες ενέργειές του ήταν να ζητήσει την αναστολή του Συντάγματος της Τροιζήνας και την εγκαθίδρυση νέου σχήματος διοίκησης, του Πανελληνίου, που θα ίσχυε μέχρι τη σύγκληση νέας Εθνοσυνέλευσης. Στο εξής, η ελληνική Πολιτεία καθίστατο Προεδρική Δημοκρατία, με ενισχυμένες τις αρμοδιότητες του Κυβερνήτη.

Αρχικά το σχέδιο του Schwanthaler προέβλεπε στην ίδια σύνθεση τον Όθωνα να υπογράφει το επίσημο έγγραφο που τον καθιστά βασιλιά της Ελλάδας. Τελικά ο Όθωνας αντικαταστάθηκε από τον Καποδίστρια, ολόσωμος δεξιά, που χαιρετίζει την ίδρυση του «Πανελληνίου».

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ο Λουδοβίκος Α΄ παρουσιάζει τον Όθωνα στους Έλληνες απεσταλμένους στο Μόναχο

Ο Λουδοβίκος συστήνει τον Όθωνα στους Έλληνες απεσταλμένους στο Μόναχο, Α. Μιαούλη, Κ. Μπότσαρη και Δ. Πλαπούτα. Στις 27 Ιουλίου 1832, οι πληρεξούσιοι αντιπρόσωποι του ελληνικού έθνους επικυρώνουν την εκλογή του δευτερότοκου βασιλόπαιδος της Βαυαρίας ως βασιλέως της Ελλάδος.

Αποδίδεται αρχιτεκτονικό σκηνικό για να υποδηλωθεί το ανάκτορο (Residenz) στο Μόναχο, ενώ στο άνοιγμα διαφαίνεται η εκκλησία της Παναγίας (Frauenkirche).

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Η άφιξη του Όθωνα στο Ναύπλιο

Η υποδοχή του έφιππου νεαρού βασιλιά Όθωνα στο Ναύπλιο στις 6 Φεβρουαρίου 1833 είναι θριαμβευτική: η διοίκηση δίνει εντολή να φωταγωγηθεί η πόλη καθ' όλη τη διάρκεια της νύκτας, η μουσική να συντροφεύσει τους εορτασμούς, τα φρούρια να κανονιοβολήσουν τρεις φορές, οι αντιπρέσβεις και οι ναύαρχοι να προσκληθούν να τιμήσουν με την παρουσία τους την πανηγυρική συνεδρίαση. Το έθνος των Ελλήνων με ανοικτές αγκάλες υποδέχεται τον Όθωνα ως αγγελιοφόρο της ειρήνης.

Απεικονίζονται, από αριστερά, Βαυαροί στρατιώτες που μόλις έχουν αποβιβαστεί από πλοία, έφιππη η Αντιβασιλεία και στο κέντρο ο Όθωνας σε γκρίζο άλογο, ευθυντενής, ενώ τον επευφημεί το συγκεντρωμένο πλήθος στα δεξιά.

Η επανάσταση ξεσπά στις 22 Φεβρουαρίου του 1821, όταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης διαβαίνει τον Προύθο ποταμό, επικεφαλής μικρού αριθμού Ελλήνων στρατιωτών, και εισέρχεται στις Παρίστριες Ηγεμονίες. Στο Ιάσιο, στις 24 Φεβρουαρίου 1821, δίνει το πρόσταγμα του ξεσηκωμού: «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος».
Έναν μήνα αργότερα, το επαναστατικό μήνυμα αρχίζει να διαδίδεται και στη νότια Ελλάδα. Είχε προηγηθεί στις 26-30 Ιανουαρίου 1821 η μυστική συνέλευση της Βοστίτσας (Αιγίου), παρουσία σημαντικών ιεραρχών και προεστών της ευρύτερης περιοχής. Κατά το τρίτο δεκαήμερο, η Πελοπόννησος βρίσκεται σε επαναστατικό αναβρασμό. Η πολιορκία του φρουρίου της Πάτρας από τους επαναστατημένους Έλληνες αποτελεί την πρώτη άμεση πολεμική ελληνο-οθωμανική σύγκρουση. Παράλληλα με τις πολεμικές επιχειρήσεις, αρχίζουν στην Πελοπόννησο να εκδηλώνονται και οι πρώτες προσπάθειες διοικητικής και πολιτειακής αναδιοργάνωσης. Στις 23 Μαρτίου 1821 στην Καλαμάτα συγκροτείται η Μεσσηνιακή Σύγκλητος με επικεφαλής

II.1
Η έκρηξη της Επανάστασης

«Ως μία βροχή έπεσεν εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας»

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Λόγος προς τους Γυμνασιόπαιδες
στην Πνύκα, 8 Οκτωβρίου 1838

τον Πέτρο Μαυρομιχάλη.Τον Μάιο του 1821, με πρωτοβουλία της Μεσσηνιακής Συγκλήτου, πραγματοποιείται στον χώρο της Μονής Καλτεζών Μαντινείας παν-πελοποννησιακή συνέλευση υπό την προεδρία του Πέτρου Μαυρομιχάλη, με συμμετοχή κοτζαμπάσηδων, κληρικών, ορισμένων στρατιωτικών και Φιλικών. Στις 26 Μαΐου η Συνέλευση εκδίδει ανακοίνωση με την οποία γνωστοποιούσε την εκλογή εκτελεστικής επιτροπής υπό το όνομα «Πελοποννησιακή Γερουσία». Σταδιακά, το κύμα της Επανάστασης αρχίζει να γιγαντώνεται και εκτός Πελοποννήσου· οι κατά τόπους κληρικοί ευλογούν τα όπλα και ο αγώνας αρχίζει: στις 27 Μαρτίου 1821, στη Μονή Οσίου Λουκά, ο Σαλώνων Ησαΐας χοροστατεί της πατριωτικής τελετής· στη Λιβαδειά, την 1η Απριλίου, ο Αθανάσιος Διάκος υψώνει τη σημαία της Επανάστασης· στις 6 Απριλίου στα Ψαρά, λαός και πλοιοκτήτες υψώνουν το λάβαρο της ελευθερίας, με ευλογίες δι' ιεροπραξίας εκκλησιαστικής και τηλεβολισμού πολυκρότου, και στις 17 Απριλίου, Κυριακή του Θωμά, στη Σάμο γίνεται ιεροτελεστία με ορκωμοσία και ύψωση Ελληνικής σημαίας· τον Μάιο εκδηλώνεται εξέγερση στη χερσόνησο του Άθω με υποκινητή τον Εμμανουήλ Παππά, στην οποία προσέρχονται εκατοντάδες μοναχοί, ενώ και στην Άνδρο ηγετικό ρόλο στον τοπικό ξεσηκωμό αναλαμβάνει ο διαφωτιστής διάκονος Θεόφιλος Καΐρης, ο οποίος την 10η Μαΐου ύψωσε την σημαία της επανάστασης στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Γεωργίου μετά από κατανυκτική δοξολογία· στο Πήλιο η τοπική κήρυξη της Επανάστασης, την Κυριακή 8 Μαΐου 1821, συνέπεσε με την Ανάσταση.

Σε αντίποινα για την εξέγερση του ποιμνίου του, οι Τούρκοι απαγχονίζουν στην Κωνσταντινούπολη τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου, την Κυριακή του Πάσχα, 10 Απριλίου 1821. Μετά από διαπόμπευση, το νεκρό σώμα του εθνομάρτυρα Πατριάρχη ρίπτεται στη θάλασσα.

Παρόλα αυτά, οι νικηφόρες για τους Έλληνες αναμετρήσεις στη στεριά και στη θάλασσα διαδέχονται η μία την άλλη.

Η επαναστατική ορμή των Ελλήνων είναι πια γενικευμένη και ασυγκράτητη.

II.1.1

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Η θυσία του Ιερού Λόχου στο Δραγατσάνι

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): 400 Ιερολοχίται, πρόδρομοι του / ιερού αγώνος πίπτουσι περί το Δραγασάνιον. (επάνω) / Massacre of the Four Hundred / Hierolochites at Dragatzani. (αριστερά) / Massacre de 400 hommes / du bataillon sacré à Dragatzani. (δεξιά) / Untergang der 400 / Hierolochiten bei Dragatzani. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 307

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ, ως αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, οργάνωσε στη Μολδοβλαχία και τον Ιερό Λόχο, στρατιωτικό σώμα αποτελούμενο κυρίως από εθελοντές φοιτητές της Διασποράς, στα πρότυπα του τακτικού τσαρικού στρατού, με ευρωπαϊκού τύπου στολές, σημαία, όρκο και κανονισμό. Ο Ιερός Λόχος πολέμησε στο Δραγατσάνι της σημερινής Ρουμανίας, τον Ιούνιο του 1821. Λόγω λανθασμένων επιλογών στην τακτική και τις εφεδρείες, οι Ιερολοχίτες βρήκαν οι περισσότεροι ηρωικό θάνατο στο ανοικτό πεδίο της μάχης, υπό την επίθεση του οθωμανικού ιππικού, ενώ με τη βοήθεια του Γεωργάκη Ολύμπιου διασώθηκαν λιγοστοί, περιλαμβανομένων του επικεφαλής Νικόλαου Υψηλάντη και του συνιδρυτή της Φιλικής Εταιρείας Αθανάσιου Τσακάλωφ. Στη συνέχεια, ο Ολύμπιος αποκλείστηκε από τα οθωμανικά στατεύματα στη Μονή Σέκου, όπου και ανατινάχτηκε, ενώ ο ίδιος ο Αλέξανδρος Υψηλάντης συνλέφθη και φυλακίστηκε στην Αυστρία. Η Ελληνική Επανάσταση στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες είχε τερματστεί. Ωστόσο, η ηρωική θυσία των Ιερολοχιτών αποτέλσε ηθική νίκη και παράδειγμα αρετής για τη συνέχιση της Επανάστασης στον ελλαδικό χώρο.

Το χαρακτικό που αναπαράγει πίνακα του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. II.1.17-20], παρουσιάζει τον Ιερό Λόχο στην απέλπιδα μάχη στο Δραγατσάνι, με τους γενναίους Ιερολοχίτες να υποκύπτουν ηρωικώς μαχόμενοι.

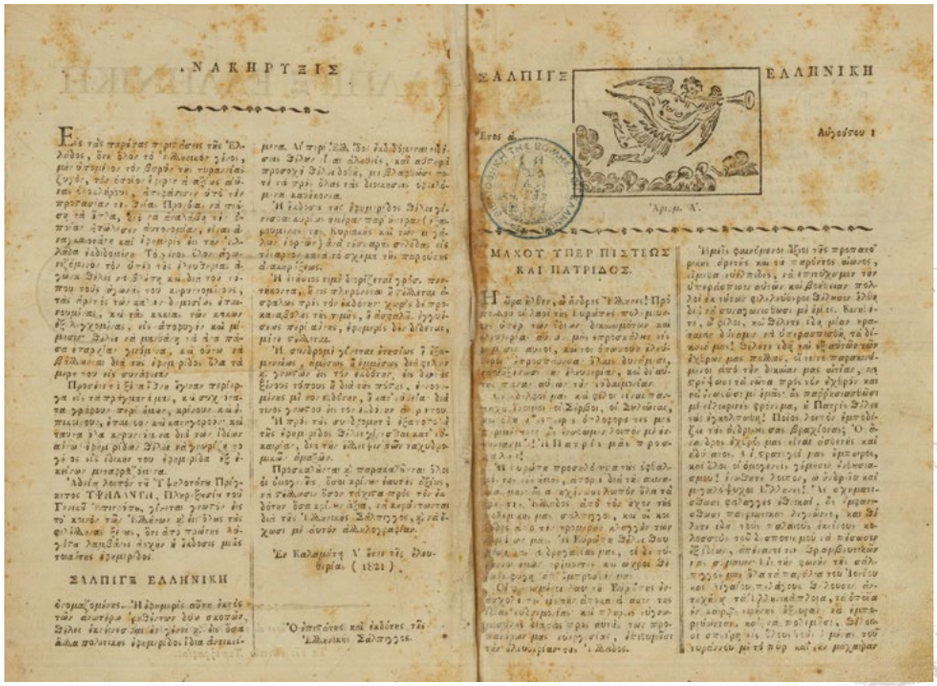

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΝΑΥΜΑΧΙΑ

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

II.1.2

Σάλπιγξ Ελληνική

Φύλλο 1, 1η Αυγούστου 1821

Εκδότης-συντάκτης: Θεόκλητος Φαρμακίδης, τυπογράφος: Κωνσταντίνος Τόμπρας

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΟ 1ο ΦΥΛΛΟ της εφημερίδας δημοσιεύεται η επαναστατική προκήρυξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος» (Ιάσιο, 24 Φεβρουαρίου 1821), η οποία συνεχίζεται και στην αρχή του 2ου φύλλου (5 Αυγούστου 1821). «Η ώρα ήλθεν, ω άνδρες Έλληνες! [...] Εις τα όπλα λοιπόν, φίλοι, η Πατρίς μας προσκαλεί!», αναφωνεί ο Υψηλάντης προς τους σκλαβωμένους Έλληνες.

Η *Σάλπιγξ Ελληνική*, η πρώτη έντυπη εφημερίδα στην ελεύθερη Ελλάδα, εκδόθηκε στην Καλαμάτα, τον Αύγουστο του 1821, από τον Θεόκλητο Φαρμακίδη, ο οποίος διέθετε ήδη εμπειρία ως εκδότης του *Λογίου Ερμή* στη Βιέννη. Τον τυπογραφικό εξοπλισμό, που αγοράστηκε ενδεχομένως στη Βενετία, έφερε στις αποσκευές του από την Τεργέστη ο Δημήτριος Υψηλάντης, όταν κατέφθασε στην Ύδρα τον Ιούνιο του 1821 ως πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής. Αρχικά προβλεπόταν η εφημερίδα να είναι τετρασέλιδη και να κυκλοφορεί τρεις φορές την εβδομάδα, με οικονομική ενίσχυση από ετήσιες και εξαμηνιαίες συνδρομές, εσωτερικού και εξωτερικού. Το κόστος της οριζόταν σε 50 γρόσια. Παρά τον αρχικό σχεδιασμό, η Σάλπιγξ δεν μακροημέρευσε. Έκλεισε μετά την έκδοση τριών μόλις φύλλων (αρ.φ.1/1.8.1821, αρ.φ.2/5.8.1821, αρ.φ.3/20.8.1821), εξαιτίας των διαφωνιών του Φαρμακίδη με τον Δημήτριο Υψηλάντη, ο οποίος ήθελε να επιβάλει προληπτική λογοκρισία στον Τύπο. Τα τρία σωζόμενα τεύχη απόκεινται στις Ειδικές Συλλογές της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

II.1.3

Γαλλικό εργαστήριο

Έλληνας αμύνεται κρατώντας το λάβαρο με τον σταυρό

επιτραπέζιο ωρολόγιο από επιχρυσωμένο μπρούντζο, 36 × 25 × 7 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΣΤΟ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟ ΡΟΛΟΪ, επάνω σε ωραία βάση διακοσμημένη με ανθέμια, παρουσιάζεται η μορφή του Έλληνα αγωνιστή που πολεμάει πυροβολώντας με το δεξί του χέρι, ενώ με το αριστερό κρατάει το επαναστατικό λάβαρο, που φέρει σταυρό. Η ηρωική πόζα του αγνωστή συνδυάζεται με τον ισχυρό συμβολισμό, του αγώνα «υπέρ Πίστεως και Πατρίδος».

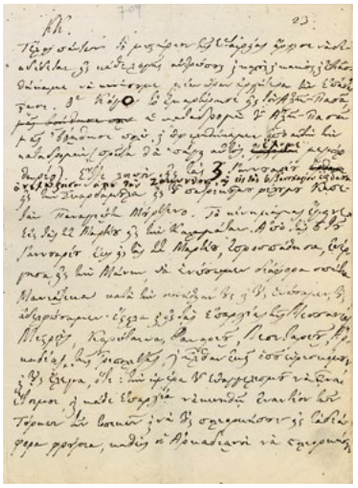

II.1.4

Χειρόγραφο της *Διηγήσεως συμβάντων της ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836* του **Γεωργίου Τερτσέτη**

Χειρόγραφο αρ. 531, φφ. 99 + 3 λευκά, 1836
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΗΓΗΣΕΩΣ εκδόθηκε το 1846 στην Αθήνα, Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως. Πρόκειται για την καθ' υπαγόρευση καταγραφή των απομνημονευμάτων του «ολιγογράμματου και πολυμαθούς» Θεόδωρου Κολοκοτρώνη προς τον Γεώργιο Τερτσέτη. Ο πομπώδης τίτλος δημιουργεί την προσδοκία ότι ο αναγνώστης βρίσκεται μπροστά όχι σε μια απλή αφήγηση απομνημονευματικού χαρακτήρα, αλλά σε μια αναδιήγηση των πεπραγμένων της ίδιας της φυλής των Ελλήνων για 66 χρόνια, από την εποχή των Ορλωφικών έως τα πρώτα χρόνια του Ελληνικού Βασιλείου. Το βιβλίο θεωρήθηκε εθνική παρακαταθήκη, γνώρισε ιδιαίτερη δημοφιλία και πολλαπλές ανατυπώσεις. Ήδη το 1851 στην επανέκδοσή του, ο τίτλος μετασχηματίζεται σε *Ο Γέρων Κολοκοτρώνης*, μεταθέτοντας το κέντρο βάρους στο πρόσωπο του εμβληματικού αφηγητή.

Στο φύλλο 709, ο Γέρος του Μοριά, αναφερόμενος στην έκρηξη της Επανάστασης, σχολιάζει: «Το κίνημά μας έγεινε εις τας 22 Μαρτίου εις την Καλαμάταν. Από τας 6 του Ιανουαρίου έως εις τας 22 Μαρτίου, επροσπάθησα, ενέργησα εις την Μάνην να ενώσωμεν διάφορα σπήτια Μανιάτικα κατά την συνήθειάν τους, και τους ενώσαμεν, τους αδελφώσαμεν [...] και τους έλεγα, ότι την ημέρα του Ευαγγελισμού να ήναι έτοιμοι, και κάθε επαρχία να κινηθή εναντίον των Τούρκων των τοπικών, και να τους πολιορκήσουν εις τα διάφορα φρούρια [...]».

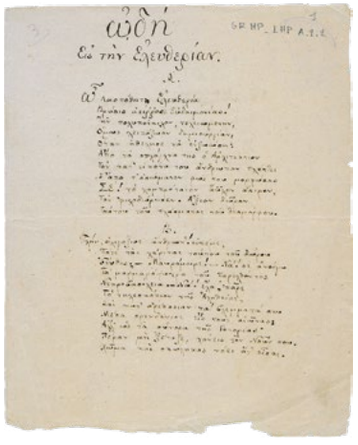

II.1.5

Γεώργιος Λασσάνης

Ωδή εις την ελευθερίαν, χειρόγραφο ποίημα
Αρχείο Γ. Λασσάνη
Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A. 2.2, έγγραφο, μονόφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΦΙΛΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΑΣΣΑΝΗΣ (1793-1870), άνθρωπος του πνεύματος και πολυταξιδεμένος, ήταν γιος Κοζανίτη εμπόρου. Διδάχθηκε τα πρώτα γράμματα στη γενέτειρά του και σε ηλικία είκοσι ετών περίπου μετέβη στη Βουδαπέστη, όπου εργάστηκε για μικρό χρονικό διάστημα στις εμπορικές επιχειρήσεις του συμπατριώτη του Νικόλαου Τακιατζή. Το 1813 σπουδάζει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λειψίας, ενώ το 1818 εγκαθίσταται στην Οδησσό της Ρωσίας, όπου διδάσκει στην εμπορική σχολή της εκεί ελληνικής κοινότητας. Το 1820 και αφού είχε έρθει σε επαφή με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, εγκατέλειψε τη θέση του και τον ακολούθησε ως υπασπιστής του ελληνικού στρατού, συμμετέχοντας στην κήρυξη της επανάστασης στη Μολδοβλαχία.

Πρωτοστάτησε στην ίδρυση του Ιερού Λόχου και στις 7 Ιουνίου 1821 πήρε μέρος στη μάχη του Δραγατσανίου και σώθηκε χάρη στη βοήθεια του Γεωργάκη Ολύμπιου. Με την καταστολή της επανάστασης στη Μολδοβλαχία, οι Υψηλάντης και Λασσάνης κατέφυγαν στην Αυστρία, όπου συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Ο Λασσάνης πέρασε επτά χρόνια μέσα στις αυστριακές φυλακές, συγγράφοντας πατριωτικά ποιήματα, μεταξύ των οποίων η *Ωδή εις την ελευθερίαν* εκφράζει τη διακαή επιθυμία του γράφοντος για τη «λαοπόθητη ελευθερία», που είναι «βρύσις αείρροος ευδαιμονίας».

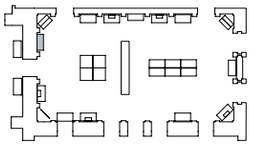

II.1.6

Αμβρόσιος Φραντζής

Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος, τόμ. Α΄

Αθήνα: Εκ της Τυπογραφίας Η Βιτώρια του Κωνστ. Καστόρχη και Συντροφίας, 1839

Βιβλιοθήκη της Βουλής

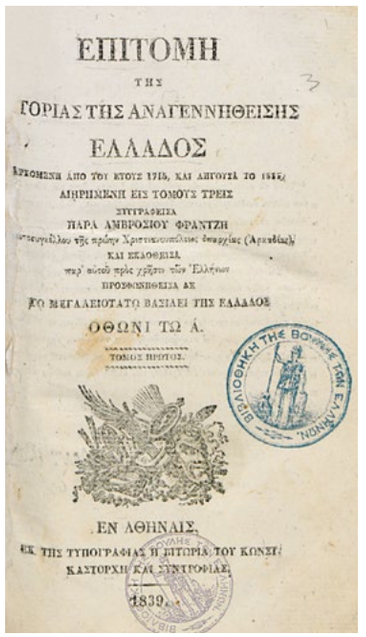

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΗΣ
ΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΘΕΙΣΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΡΧΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1715, ΚΑΙ ΛΗΓΟΥΣΑ ΤΟ 1835,
ΑΙΗΡΗΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ ΤΡΕΙΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ
ΠΑΡΑ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ
ΙΕΡΟΣΥΓΚΕΛΛΟΥ τῆς πρώην Χριστιανουπόλεως ἐπαρχίας (Ἀρκαδίας)
ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ
παρ' αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων
ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ ΔΕ
ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΟΘΩΝΙ ΤΩ Α.
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Η ΒΙΤΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤ.
ΚΑΣΤΟΡΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ.
1839.

Ο ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ (κατά κόσμον Ανδρόνικος Φρατζής), κληρικός, ιστορικός, πολιτικός και αγωνιστής της Επανάστασης του 1821, υπήρξε μέλος της Φιλικής Εταιρείας.

Τον Ιανουάριο του 1821, μαζί με τον επίσκοπο Γερμανό, μετέβη από την Κυπαρισσία στη Βοστίτσα (το σημερινό Αίγιο), για να λάβει μέρος στην ομώνυμη μυστική Συνέλευση (26-30 Ιανουαρίου 1821), που πραγματοποιήθηκε στην οικία του πρόκριτου της επαρχίας Ανδρέα Λόντου, παρουσία σημαντικών ιεραρχών και προκρίτων της ευρύτερης περιοχής, όπως, μεταξύ άλλων, ο Παπαφλέσσας, ως εκπρόσωπος της Ανώτατης Αρχής της Φιλικής Εταιρείας, ο Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, οι Ανδρέας και Νικόλαος Λόντος, ο Ανδρέας Ζαΐμης κ.ά. Παρά το γεγονός ότι η εισήγηση του Παπαφλέσσα για άμεση ένοπλη εξέγερση εναντίον των Τούρκων υπό τη στήριξη της Ρωσίας, με την αιτιολογία ότι υπήρχαν «χρήματα άπειρα» και «στόλος πολύς», αντιμετωπίστηκε με καχυποψία από τους υπόλοιπους παρευρισκόμενους («τα παρά του Γρηγορίου Δικαίου διαφημιζόμενα», όπως σχολιάζει στη σελ. 93 ο Φραντζής), ο κύβος για την έκρηξη της Επανάστασης είχε ήδη ριφθεί.

II.1.7

Αναστάσιος Γούδας

Βίοι παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών, τόμ. Α΄

Ο κλήρος

Αθήνα: Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1869

Βιβλιοθήκη της Βουλής

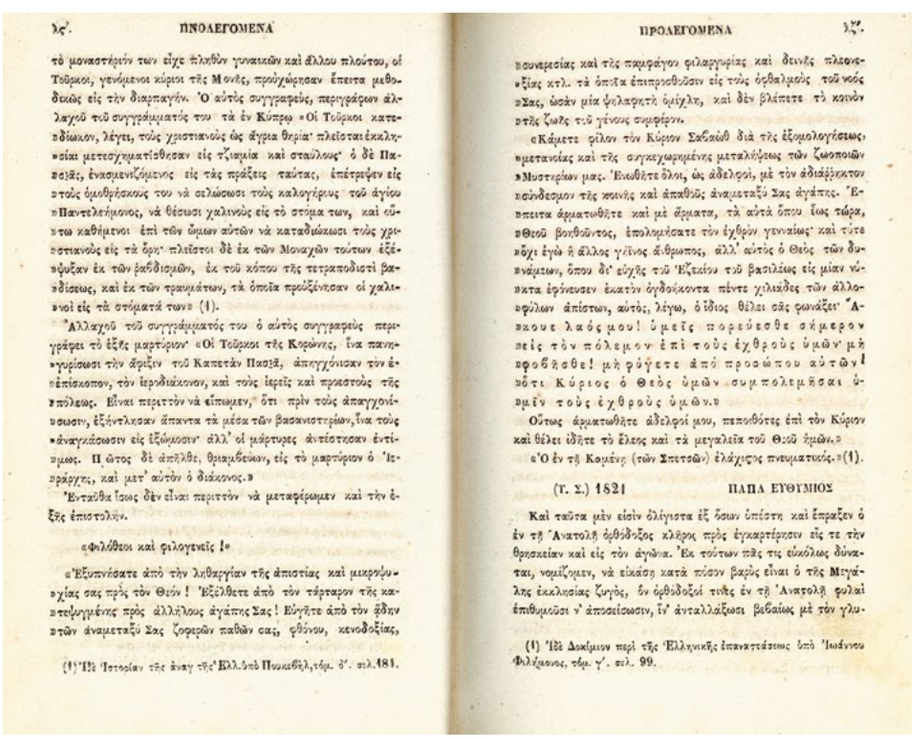

λϛ'. ΠΝΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

τὸ μοναστήριόν των εἶχε πληθὺν γυναικῶν καὶ ἄλλου πλούτου, οἱ Τοῦρκοι, γενόμενοι κύριοι τῆς Μονῆς, προὐχώρησαν ἔπειτα μεθοδικῶς εἰς τὴν διαρπαγήν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, περιγράφων ἀλλαχοῦ τοῦ συγγράμματός του τὰ ἐν Κύπρῳ «Οἱ Τοῦρκοι κατεδίωκον, λέγει, τοὺς χριστιανοὺς ὡς ἄγρια θηρία· πλεῖσται ἐκκλησίαι μετεσχηματίσθησαν εἰς τζιαμία καὶ σταύλους· ὁ δὲ Πασιᾶς, ἐνασμενιζόμενος εἰς τὰς πράξεις ταύτας, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους του νὰ σελώσωσι τοὺς καλογήρους τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, νὰ θέσωσι χαλινοὺς εἰς τὸ στόμα των, καὶ οὕτω καθήμενοι ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν νὰ καταδιώκωσι τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὰ ὄρη· πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν Μοναχῶν τούτων ἐξέψυξαν ἐκ τῶν ῥαβδισμῶν, ἐκ τοῦ κόπου τῆς τετραποδιστὶ βαδίσεως, καὶ ἐκ τῶν τραυμάτων, τὰ ὁποῖα προὐξένησαν οἱ χαλινοὶ εἰς τὰ στόματά των» (1).

Ἀλλαχοῦ τοῦ συγγράμματός του ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περιγράφει τὸ ἑξῆς μαρτύριον· «Οἱ Τοῦρκοι τῆς Κορώνης, ἵνα πανηγυρίσωσι τὴν ἄφιξιν τοῦ Καπετὰν Πασιᾶ, ἀπηγχόνισαν τὸν ἐπίσκοπον, τὸν ἱεροδιάκονον, καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ πρωτοὺς τῆς πόλεως. Εἶναι περιττὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι πρὶν τοὺς ἀπαγχονίσωσιν, ἐξήντλησαν ἅπαντα τὰ μέσα τῶν βασανιστηρίων, ἵνα τοὺς ἀναγκάσωσιν εἰς ἐξώμοσιν· ἀλλ' οἱ μάρτυρες ἀντέστησαν ἐντίμως. Πῶτος δὲ ἀπῆλθε, θριαμβεύων, εἰς τὸ μαρτύριον ὁ Ἱεράρχης, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ διάκονος.»

Ἐνταῦθα ἴσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ μεταφέρωμεν καὶ τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

«Φιλόθεοι καὶ φιλογενεῖς!»

«Ἐξυπνήσατε ἀπὸ τὴν ληθαργίαν τῆς ἀπιστίας καὶ μικροψυχίας σας πρὸς τὸν Θεόν! Ἐξέλθετε ἀπὸ τὸν τάρταρον τῆς κατεψυγμένης πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης Σας! Εὐγῆτε ἀπὸ τὸν ᾅδην τῶν ἀναμεταξὺ Σας ζοφερῶν παθῶν σας, φθόνου, κενοδοξίας,

(1) Ἰδὲ Ἱστορίαν τῆς ἀναγ. τῆς Ἑλλ. ὑπὸ Πουκεβὴλ, τόμ. δ'. σελ. 181.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ λζ'.

συνερεσίας καὶ τῆς παμφάγου φιλαργυρίας καὶ δεινῆς πλεονεξίας κτλ. τὰ ὁποῖα ἐπιπροσθοῦσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ νοός Σας, ὡσὰν μία ψηλαφητὴ ὀμίχλη, καὶ δὲν βλέπετε τὸ κοινὸν τῆς ζωῆς τοῦ γένους συμφέρον.

«Κάμετε φίλον τὸν Κύριον Σαβαὼθ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, μετανοίας καὶ τῆς συγκεχωρημένης μεταλήψεως τῶν ζωοποιῶν Μυστηρίων μας. Ἐνωθῆτε ὅλοι, ὡς ἀδελφοί, μὲ τὸν ἀδιάῤῥηκτον σύνδεσμον τῆς κοινῆς καὶ ἀπαθοῦς ἀναμεταξὺ Σας ἀγάπης. Ἔπειτα ἀρματωθῆτε καὶ μὲ ἅρματα, τὰ αὐτὰ ὅπου ἕως τώρα, Θεοῦ βοηθοῦντος, ἐπολομήσατε τὸν ἐχθρὸν γενναίως· καὶ τότε ὄχι ἐγὼ ἢ ἄλλος γήϊνος ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὅπου δι' εὐχῆς τοῦ Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως εἰς μίαν νύκτα ἐφόνευσεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες τῶν ἀλλοφύλων ἀπίστων, αὐτὸς, λέγω, ὁ ἴδιος θέλει σᾶς φωνάξει· Ἄκουε λαός μου! ὑμεῖς πορεύεσθε σήμερον εἰς τὸν πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· μὴ φοβῆσθε! μὴ φύγετε ἀπὸ προσώπου αὐτῶν! ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν συμπολεμῆσαι ὑμῖν τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν.»

Οὕτως ἀρματωθῆτε ἀδελφοί μου, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ θέλει ἰδῆτε τὸ ἔλεος καὶ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.»

«Ὁ ἐν τῇ Κομένῃ (τῶν Σπετσῶν) ἐλάχιστος πνευματικός.» (1).

(Τ. Σ.) 1821 ΠΑΠΑ ΕΥΘΥΜΙΟΣ

Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶν ὀλίγιστα ἐξ ὅσων ὑπέστη καὶ ἔπραξεν ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθόδοξος κλῆρος πρὸς ἐγκαρτέρησιν εἴς τε τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τούτων πᾶς τις εὐκόλως δύναται, νομίζομεν, νὰ εἰκάσῃ κατὰ πόσον βαρὺς εἶναι ὁ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ζυγὸς, ὃν ὀρθόδοξοί τινες ἐν τῇ Ἀνατολῇ φυλαὶ ἐπιθυμοῦσι ν' ἀποσείσωσιν, ἵν' ἀνταλλάξωσι βεβαίως μὲ τὸν γλυ-

(1) Ἰδὲ Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ Ἰωάννου Φιλήμονος, τόμ. γ'. σελ. 99.

Ο ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ Αναστάσιος Γούδας, στον τόμ. Α΄ του εμπνευσμένου από το πλουτάρχειο πρότυπο έργου του *Βίοι Παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, αναφέρεται στον σημαίνοντα ρόλο του ελληνορθόδοξου κλήρου κατά την Επανάσταση του 1821, και δη στους ανελέπτους βασανισμούς που υπέστησαν οι εκπρόσωποί του «προς εγκαρτέρησιν εις τε την θρησκείαν και εις τον αγώνα» (σελ. λζ΄).

Αναρίθμητοι ιερείς και μοναχοί πήραν μέρος στα πεδία των μαχών, αλλά και υπέστησαν φυλακίσεις, διώξεις, εξορίες ή και θανάτωση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα εθνομαρτύρων κληρικών αποτελούν ο Επίσκοπος Σαλώνων (Άμφισσας) Ησαΐας, ο οποίος σκοτώθηκε πολεμώντας στη μάχη της Χαλκωμάτας μαζί με τον αδελφό του, παπα-Γιάννη, καθώς και ο Αθανάσιος Διάκος, που θυσιάστηκε στη μάχη της Αλαμάνας, στις 22 Απριλίου 1821.

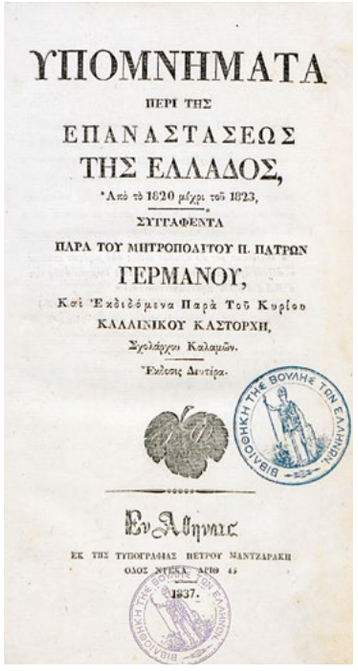

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

Ἀπὸ τὸ 1820 μέχρι τοῦ 1823,

ΣΥΓΓΡΑΦΕΝΤΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝ

ΓΕΡΜΑΝΟΥ,

Καὶ Ἐκδιδόμενα Παρὰ Τοῦ Κυρίου

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΚΑΣΤΟΡΧΗ,

Σχολάρχου Καλαμῶν.

Ἔκδοσις Δευτέρα.

Ἐν Ἀθήναις

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΝΤΖΑΡΑΚΗ

ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΣ ΑΡΙΘ 45

1837.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

II.1.8

Παλαιών Πατρών Γερμανός

Υπομνήματα περί της Επαναστάσεως της Ελλάδος, από το 1820 μέχρι του 1823

Αθήνα: Εκ της Τυπογραφίας Πέτρου Μαντζαράκη, 1837

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ο Παλαιών Πατρών Γερμανός περιγράφει παραστατικά, ως αυτόπτης μάρτυρας, την εξέγερση στην Πάτρα (21 Μαρτίου 1821), με έμφαση στην περικύκλωση από τους Τούρκους της οικίας του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου, πλουσίου εμπόρου, δραστηριοποιούμενου στην περιοχή και ενός από τους πρωτεργάτες της κίνησης των Ελλήνων στην πόλη. Όπως μάλιστα σχολιάζει στη σελ. 17, οι Τούρκοι υποπτεύονταν ότι εκεί βρίσκονταν κρυμμένα όπλα, εξού και έβαλαν φωτιά στα πέριξ σπίτια. Ταυτόχρονα, από το Κάστρο κανονιοβολούσαν τη Μητρόπολη· πυρκαγιά είχε απλωθεί στις γειτονιές και κατέκαιε τα σπίτια. Όταν οι Έλληνες βγήκαν στους δρόμους οπλισμένοι, οι Τούρκοι οχυρώθηκαν στο Κάστρο. Η πρώτη ελληνο-οθωμανική σύγκρουση είχε ήδη ξεκινήσει.

II.1.9

Σπυρίδων Τρικούπης

Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως, τόμ. Α΄

Λονδίνο: Εκ της εν τη Αυλή του Ερυθρού Λέοντος Τυπογραφίας Ταυλόρου και Φραγκίσκου, 1853

Βιβλιοθήκη της Βουλής

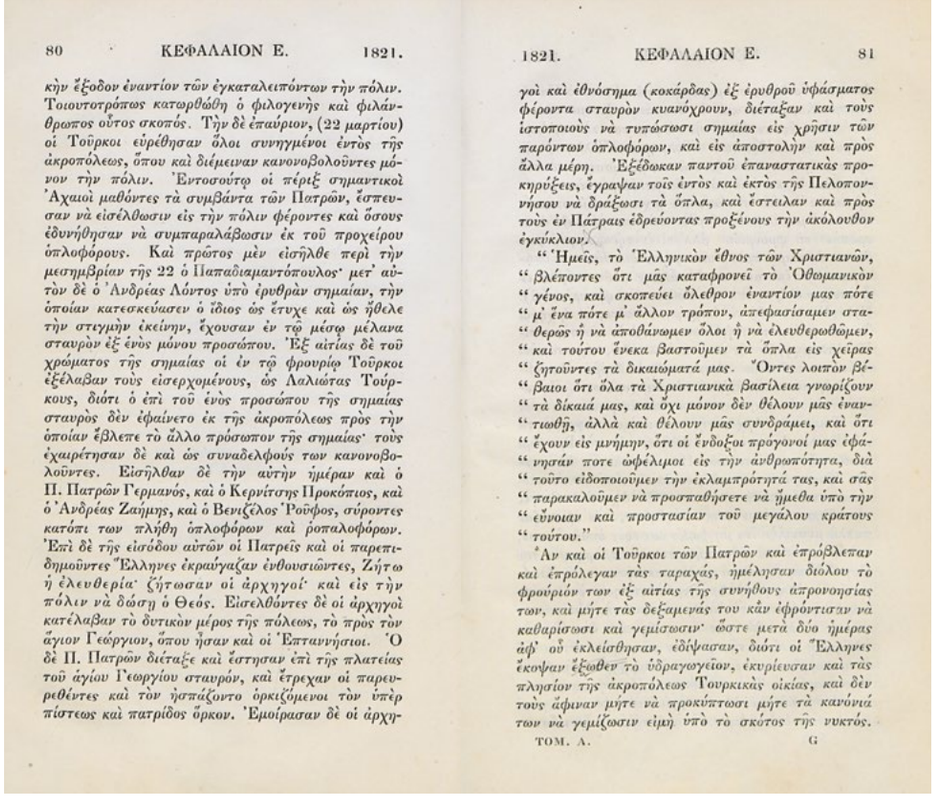

80 ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε. 1821.

κὴν ἔξοδον ἐναντίον τῶν ἐγκαταλειπόντων τὴν πόλιν. Τοιουτοτρόπως κατωρθώθη ὁ φιλογενὴς καὶ φιλάνθρωπος οὗτος σκοπός. Τὴν δὲ ἑπαύριον, (22 μαρτίου) οἱ Τοῦρκοι εὑρέθησαν ὅλοι συνηγμένοι ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ὅπου καὶ διέμειναν κανονοβολοῦντες μόνον τὴν πόλιν. Ἐντοσούτῳ οἱ πέριξ σημαντικοὶ Ἀχαιοὶ μαθόντες τὰ συμβάντα τῶν Πατρῶν, ἔσπευσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν φέροντες καὶ ὅσους ἐδυνήθησαν νὰ συμπαραλάβωσιν ἐκ τοῦ προχείρου ὁπλοφόρους. Καὶ πρῶτος μὲν εἰσῆλθε περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 22 ὁ Παπαδιαμαντόπουλος· μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ἀνδρίας Λόντος ὑπὸ ἐρυθρὰν σημαίαν, τὴν ὁποίαν κατεσκεύασεν ὁ ἴδιος ὡς ἔτυχε καὶ ὡς ἤθελε τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ μέλανα σταυρὸν ἐξ ἑνὸς μόνου προσώπου. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ χρώματος τῆς σημαίας οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι ἐξέλαβαν τοὺς εἰσερχομένους, ὡς Λαλιώτας Τούρκους, διότι ὁ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς προσώπου τῆς σημαίας σταυρὸς δὲν ἐφαίνετο ἐκ τῆς ἀκροπόλεως πρὸς τὴν ὁποίαν ἔβλεπε τὸ ἄλλο πρόσωπον τῆς σημαίας· τοὺς ἐχαιρέτησαν δὲ καὶ ὡς συναδελφούς των κανονοβολοῦντες. Εἰσῆλθαν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, καὶ ὁ Κερνίτσης Προκόπιος, καὶ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, καὶ ὁ Βενιζέλος Ῥοῦφος, σύροντες κατόπι των πλῆθη ὁπλοφόρων καὶ ῥοπαλοφόρων. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου αὐτῶν οἱ Πατρεῖς καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες Ἕλληνες ἐκραύγαζαν ἐνθουσιῶντες, Ζήτω ἡ ἐλευθερία· ζήτωσαν οἱ ἀρχηγοί· καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός. Εἰσελθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ κατέλαβαν τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ πρὸς τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι. Ὁ δὲ Π. Πατρῶν διέταξε καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ ἁγίου Γεωργίου σταυρόν, καὶ ἔτρεχαν οἱ παρευρεθέντες καὶ τὸν ἠσπάζοντο ὁρκιζόμενοι τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὅρκον. Ἐμοίρασαν δὲ οἱ ἀρχη-

1821. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε. 81

γοὶ καὶ ἐθνόσημα (κοκάρδας) ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος φέροντα σταυρὸν κυανόχρουν, διέταξαν καὶ τοὺς ἱστοποιοὺς νὰ τυπώσωσι σημαίας εἰς χρῆσιν τῶν παρόντων ὁπλοφόρων, καὶ εἰς ἀποστολὴν καὶ πρὸς ἄλλα μέρη. Ἐξέδωκαν παντοῦ ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις, ἔγραψαν τοῖς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα, καὶ ἔστειλαν καὶ πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις ἐδρεύοντας προξένους τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον.

"Ἡμεῖς, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τῶν Χριστιανῶν, "βλέποντες ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ Ὀθωμανικὸν "γένος, καὶ σκοπεύει ὅλεθρον ἐναντίον μας πότε "μ' ἕνα πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν στα- "θερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, "καὶ τούτου ἕνεκα βαστοῦμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας "ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. Ὄντες λοιπὸν βέ- "βαιοι ὅτι ὅλα τὰ Χριστιανικὰ βασίλεια γνωρίζουν "τὰ δίκαιά μας, καὶ ὄχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναν- "τιωθῇ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδράμει, καὶ ὅτι "ἔχουν εἰς μνήμην, ὅτι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας ἐφά- "νησάν ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ "τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν ἐκλαμπρότητά τας, καὶ σᾶς "παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθήσετε νὰ ἤμεθα ὑπὸ τὴν "εὐνοιαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους "τούτου."

Ἂν καὶ οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν καὶ ἐπρόβλεπαν καὶ ἐπρόλεγαν τὰς ταραχάς, ἠμέλησαν διόλου τὸ φρούριόν των ἐξ αἰτίας τῆς συνήθους ἀπρονοησίας των, καὶ μήτε τὰς δεξαμενάς του κἂν ἐφρόντισαν νὰ καθαρίσωσι καὶ γεμίσωσιν· ὥστε μετὰ δύο ἡμέρας ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν, ἐδίψασαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔκοψαν ἔξωθεν τὸ ὑδραγωγεῖον, ἐκυρίευσαν καὶ τὰς πλησίον τῆς ἀκροπόλεως Τουρκικὰς οἰκίας, καὶ δὲν τοὺς ἄφιναν μήτε νὰ προκύπτωσι μήτε τὰ κανόνιά των νὰ γεμίζωσιν εἰμὴ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός.

ΤΟΜ. Α. G

ΔΕΔΟΜΕΝΟΥ ΟΤΙ Η ΠΑΤΡΑ εκείνη την εποχή ήταν έδρα προξενείων της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, οι επαναστατημένοι Έλληνες τον Μάρτιο του 1821 εξέδωσαν προκήρυξη, την οποία απηύθυναν προς τους προξένους των ξένων δυνάμεων: «Ημείς, το Ελληνικόν έθνος των Χριστιανών, βλέποντες ότι μας καταφρονεί το Οθωμανικόν γένος, και σκοπεύει όλεθρον εναντίον μας πότε μ' ένα πότε μ' άλλον τρόπον, απεφασίσαμεν σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν, και τούτου ένεκα βαστούμεν τα όπλα εις χείρας ζητούντες τα δικαιώματά μας» (σελ. 81). Επικαλούμενοι του ωφέλιμους για την ανθρωπότητα αρχαίους προγόνους, ζητούσαν εν συνεχεία την προστασία και την υποστήριξη του δίκαιου αγώνα τους από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις.

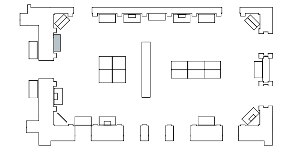

II.1.10

George Finlay

History of the Greek Revolution, τόμ. Α΄

Εδιμβούργο & Λονδίνο: William Blackwood & Sons, 1861

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΒΡΕΤΑΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ και φιλέλληνας George Finlay (1799-1875), ο οποίος εγκατέλειψε την πατρίδα του και έσπευσε να βοηθήσει στον Αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδος, περιγράφει τις αιματηρές συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων κατά την εξέγερση στην Πάτρα. Κάνει λόγο για «φανατισμό θρησκευτικού μίσους», που διαχρονικά εξωθεί τους ανθρώπους στην επιτέλεση αποτρόπαιων πράξεων. Επικαλούμενος, μάλιστα, παραδειγματικά τα λόγια του Ομήρου, ότι η δουλεία αποστερεί το ήμισυ της ανθρωπιάς από τους άνδρες, θεωρεί ότι η περίπτωση της Πάτρας αποδεικνύει πως οι Έλληνες δεν βελτιώθηκαν, αλλά αντίθετα έγιναν χειρότεροι μετά την πάροδο τριών χιλιετηρίδων. Ακόμη περισσότερο, κατηγορεί τους Έλληνες ιστορικούς για αποσιώπηση της εγγενούς βαρβαρότητας των κλεφτών, επισημαίνοντας ότι «οι σκοποί ενός έθνους υπηρετούνται καλύτερα γράφοντας την ιστορία του υπό το πνεύμα του Θουκυδίδη και του Τάκιτου» (σελ. 187). Σημειωτέον ότι η ιστορική επιστήμη έχει πολλάκις αμφισβητήσει την αντικειμενικότητα και τη νηφαλιότητα του Finley.

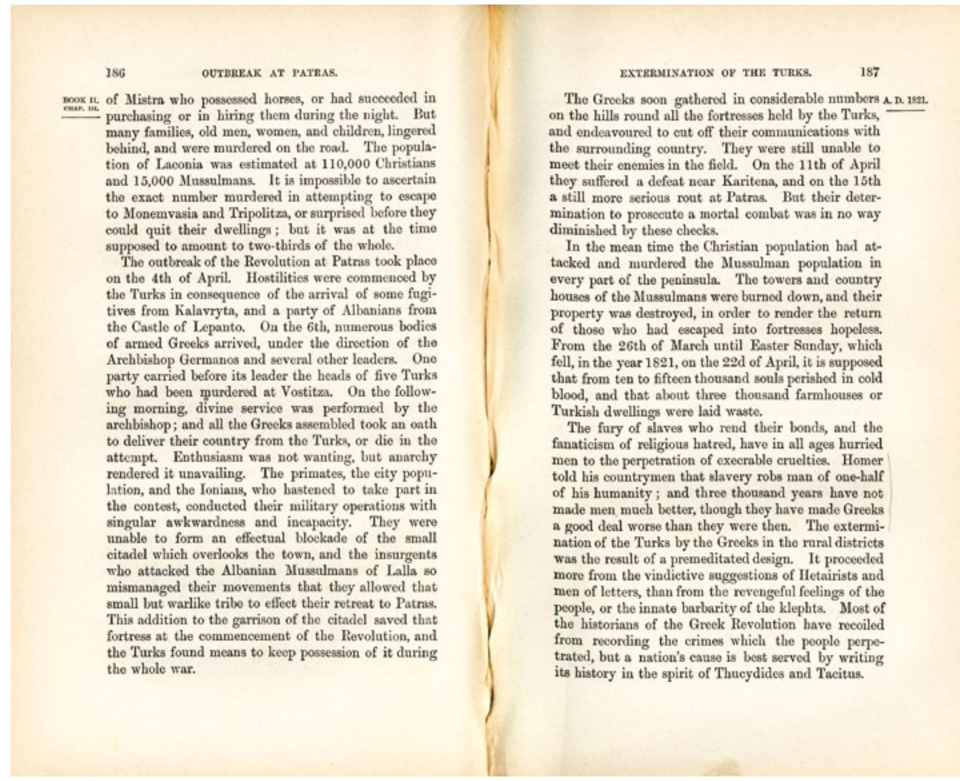

186 OUTBREAK AT PATRAS.

BOOK II. CHAP. III.

of Mistra who possessed horses, or had succeeded in purchasing or in hiring them during the night. But many families, old men, women, and children, lingered behind, and were murdered on the road. The population of Laconia was estimated at 110,000 Christians and 15,000 Mussulmans. It is impossible to ascertain the exact number murdered in attempting to escape to Monemvasia and Tripolitza, or surprised before they could quit their dwellings; but it was at the time supposed to amount to two-thirds of the whole.

The outbreak of the Revolution at Patras took place on the 4th of April. Hostilities were commenced by the Turks in consequence of the arrival of some fugitives from Kalavryta, and a party of Albanians from the Castle of Lepanto. On the 6th, numerous bodies of armed Greeks arrived, under the direction of the Archbishop Germanos and several other leaders. One party carried before its leader the heads of five Turks who had been murdered at Vostitza. On the following morning, divine service was performed by the archbishop; and all the Greeks assembled took an oath to deliver their country from the Turks, or die in the attempt. Enthusiasm was not wanting, but anarchy rendered it unavailing. The primates, the city population, and the Ionians, who hastened to take part in the contest, conducted their military operations with singular awkwardness and incapacity. They were unable to form an effectual blockade of the small citadel which overlooks the town, and the insurgents who attacked the Albanian Mussulmans of Lalla so mismanaged their movements that they allowed that small but warlike tribe to effect their retreat to Patras. This addition to the garrison of the citadel saved that fortress at the commencement of the Revolution, and the Turks found means to keep possession of it during the whole war.

EXTERMINATION OF THE TURKS. 187

A. D. 1821.

The Greeks soon gathered in considerable numbers on the hills round all the fortresses held by the Turks, and endeavoured to cut off their communications with the surrounding country. They were still unable to meet their enemies in the field. On the 11th of April they suffered a defeat near Karitena, and on the 15th a still more serious rout at Patras. But their determination to prosecute a mortal combat was in no way diminished by these checks.

In the mean time the Christian population had attacked and murdered the Mussulman population in every part of the peninsula. The towers and country houses of the Mussulmans were burned down, and their property was destroyed, in order to render the return of those who had escaped into fortresses hopeless. From the 26th of March until Easter Sunday, which fell, in the year 1821, on the 22d of April, it is supposed that from ten to fifteen thousand souls perished in cold blood, and that about three thousand farmhouses or Turkish dwellings were laid waste.

The fury of slaves who rend their bonds, and the fanaticism of religious hatred, have in all ages hurried men to the perpetration of execrable cruelties. Homer told his countrymen that slavery robs man of one-half of his humanity; and three thousand years have not made men much better, though they have made Greeks a good deal worse than they were then. The extermination of the Turks by the Greeks in the rural districts was the result of a premeditated design. It proceeded more from the vindictive suggestions of Hetairists and men of letters, than from the revengeful feelings of the people, or the innate barbarity of the klephts. Most of the historians of the Greek Revolution have recoiled from recording the crimes which the people perpetrated, but a nation's cause is best served by writing its history in the spirit of Thucydides and Tacitus.

II.1.11

Ερμής ο Λόγιος

Παράρτημα στο τεύχος 9 της 1ης Μαΐου 1821, Βιέννη

Δημοσίευση του αφορισμού της Επανάστασης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΗΝ ΚΗΡΥΞΗ της Ελληνικής Επανάστασης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821 διαδέχθηκε η αποκήρυξή της εκ μέρους του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄. Η οργισμένη αντίδραση του Σουλτάνου, όταν πληροφορήθηκε την είδηση της εξέγερσης των Ελλήνων, και ο φόβος για εξοντωτικά αντίποινα εις βάρος του ελληνορθόδοξου ποιμνίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οδήγησαν τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ να διαχωρίσει αφοριστικά τη θέση της Εκκλησίας από τους επαναστάτες.

Οι ελληνικές εφημερίδες της Βιέννης αρνήθηκαν να δημοσιεύσουν το σχετικό κείμενο. Τελικά, κατόπιν πιέσεων του επιτετραμμένου της Υψηλής Πύλης, Ιωάννη Μαυρογένη, ο εκδότης του *Λογίου Ερμή*, Κωνσταντίνος Κοκκινάκης, υποχρεώθηκε να το συμπεριλάβει ως παράρτημα στο τελευταίο τεύχος της 1ης Μαΐου 1821, με τη σημείωση «Επαρακαλέσθην να δεχθώ το εφεξής ιδιαίτερον παράρτημα εις τον 9 Αρ. του Λ.Ε.» (σελ. 303).

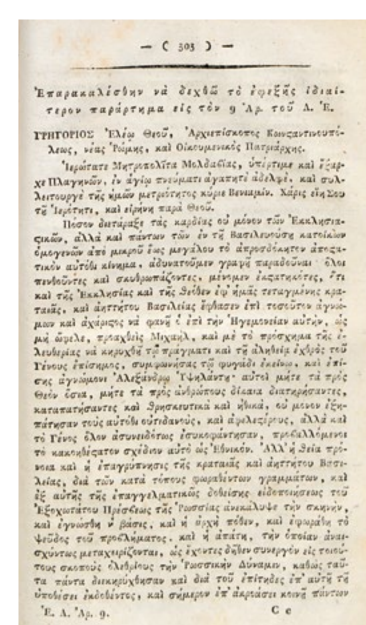

— (303) —

Ἐπαρακαλέσθην νὰ δεχθῶ τὸ ἐφεξῆς ἰδιαίτερον παράρτημα εἰς τὸν 9 Ἀρ. τοῦ Λ. Ἑ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ἐλέῳ Θεοῦ, Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἱερώτατε Μητροπολῖτα Μολδαβίας, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε Πλαγηνῶν, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ, καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύριε Βενιαμίν. Χάρις εἴη Σοῦ τῇ Ἱερότητι, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Πόσον διετάραξε τὰς καρδίας οὐ μόνον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ κατοίκων ὁμογενῶν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου τὸ ἀπροσδόκητον ἀποστατικὸν αὐτόθι κίνημα, ἀδυνατοῦμεν γραφῇ παραδοῦναι· ὅλοι πενθοῦντες καὶ σκυθρωπάζοντες, μένομεν [illegible], ὅτι καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένης κραταιᾶς, καὶ ἀηττήτου Βασιλείας ἔφθασεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀγνώμων καὶ ἀχάριστος νὰ φανῇ ὁ ἐπὶ τὴν Ἡγεμονείαν αὐτὴν, ὡς μὴ ὤφελε, προαχθεὶς Μιχαὴλ, καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλευθερίας νὰ κηρυχθῇ τῷ πράγματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐχθρὸς τοῦ Γένους ἐπίσημος, συμφωνήσας τῷ φυγάδι ἐκείνῳ, καὶ ἐπίσης ἀγνώμονι Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ· αὐτοὶ μήτε τὰ πρὸς Θεὸν ὅσια, μήτε τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια διατηρήσαντες, καταπατήσαντες καὶ θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ, οὐ μόνον ἐξηπάτησαν τοὺς αὐτόθι [illegible], καὶ ἀφελεστέρους, ἀλλὰ καὶ τὸ Γένος ὅλον ἀσυνειδότως ἐσυκοφάντησαν, προβαλλόμενοι τὸ κακοηθέστατον σχέδιον αὐτὸ ὡς Ἐθνικόν. Ἀλλ' ἡ Θεία πρόνοια καὶ ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου Βασιλείας, διὰ τῶν κατὰ τόπους φωραθέντων γραμμάτων, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπαγγελματικῶς δοθείσης εἰδοποιήσεως τοῦ Ἐξοχωτάτου Πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας ἀνεκάλυψε τὴν σκηνὴν, καὶ ἐγνώσθη ἡ βάσις, καὶ ἡ ἀρχὴ πόθεν, καὶ ἐφωράθη τὸ ψεῦδος τοῦ προβλήματος, καὶ ἡ ἀπάτη, τὴν ὁποίαν ἀναισχύντως μεταχειρίζονται, ὡς ἔχοντες δῆθεν συνεργὸν εἰς τοιούτους σκοποὺς ὀλεθρίους τὴν Ῥωσσικὴν Δύναμιν, καθὼς ταῦτα πάντα διεκηρύχθησαν καὶ διὰ τοῦ ἐπίτηδες ἐπ' αὐτῇ τῇ ὑποθέσει ἐκδοθέντος, καὶ σήμερον ἐπ' ἀκροάσει κοινῇ πάντων

Ἑ. Λ. Ἀρ. 9. C c

II.1.12

Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου, Καθολικού Ιεροκήρυκος πασών των υπό τον Οικουμενικόν Θρόνον Ορθοδόξων του Χριστού Εκκλησιών, Διδασκάλου της Θεολογίας και Φιλολογίας, καί Σχολάρχου του της Σμύρνης Φιλολογικού Γυμνασίου.

Επιτάφιος Λόγος εις τον αειμνηστον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον. Εκφωνηθείς εν Οδησσώι εν τηι Ρωσσικήι Μητροπόλει της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, τηι 19 Ιουνίου 1821.

Εκδοθείς υπό Νικολάου Β. Γκούστη. Εν Μόσκβα, Εν τωι Τυπογραφείωι Αυγούστου Σεμένου. 1821.

Konstantinom Presviterom i Economon, vseobchim Propovednikom vsekh pod Vselenskim Prestolom nakhodiachikhsia Khristovikh Tserkvei, Professor Bogoslovija i Slovesnosti, i Rektorom Filologitcheskoi Smirnskoi Gimnazii.

Nadgrobnaja recht Blagennomou Konstantinopol'skomou Patriarkhou Grigoriou. Proiznesennaja pri otpevanii tela ego v Odesskoj Sobornoi Greko-Rossijskoj Preobragenskoj Tserkvi 19 Iounia 1821.

Perev. Konstantinom Artinovym i izdannaia Nikolaem Gousti. Moskva, v Tipografii Avgousta Semena. 1821.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΛΟΓΙΟΣ ΙΕΡΩΜΕΝΟΣ Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων (1780-1857), με σημαντική δράση σε κέντρα του Ελληνισμού (Θεσσαλονίκη, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη) και στο εξωτερικό (Βιέννη, Βερολίνο, Αγία Πετρούπολη), βρέθηκε το 1819 κοντά στον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄.

Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, όντας ο ίδιος μυημένος στη Φιλική Εταιρεία, κατέφυγε στην Οδησσό. Εκεί όχι μόνο θα πληροφορηθεί τα νέα για το ανοσιούργημα του απαγχονισμού του Πατριάρχη (10 Απριλίου 1821), το νεκρό σώμα του οποίου θα ρίξει το μανιασμένο τουρκικό πλήθος στα νερά του Βοσπόρου, αλλά και θα δει το πτώμα του, το οποίο Έλληνες ναυτικοί είχαν περισυλλέξει.

Ο επικήδειος που εκφώνησε στις 19 Ιουνίου συνεπήρε το κοινό του και του χάρισε φήμη στην αχανή Ρωσία. Εκδόθηκε με άδεια της ρωσικής λογοκρισίας (1 Σεπτ. 1821), και μεταφράστηκε την ίδια χρονιά στα γαλλικά και στα γερμανιοκά. Η παρούσα ρωσική μετάφραση είναι ανώνυμη, αλλά αποδίδεται με ασφάλεια στη Ρωξάνη Στούρτζα. Επανακυκλοφόρησε στα ρωσικά μέσα στην ίδια χρονιά.

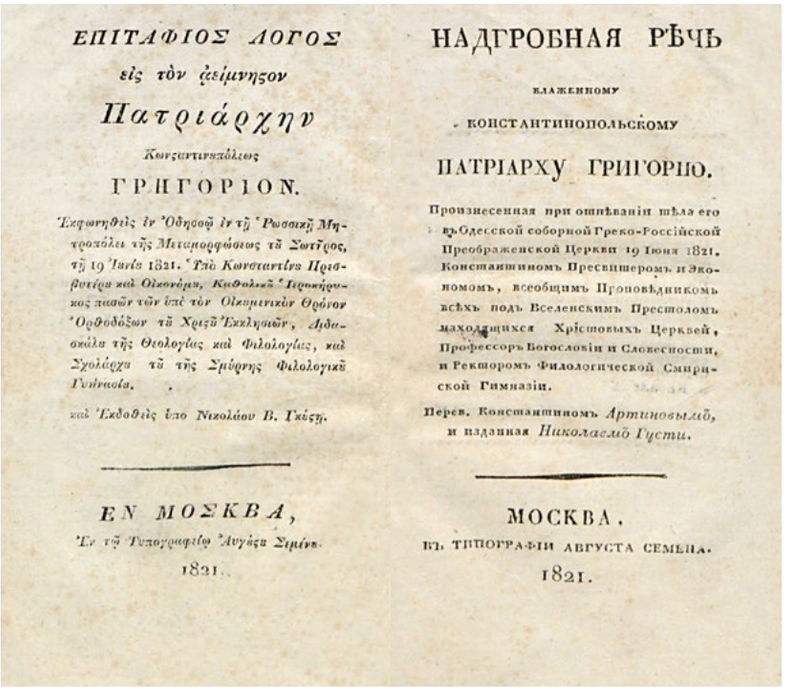

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ
εἰς τὸν ἀείμνηστον
Πατριάρχην
Κωνσταντινουπόλεως
ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ.
Ἐκφωνηθεὶς ἐν Ὀδησσῷ ἐν τῇ Ῥωσσικῇ Μητροπόλει τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τῇ 19 Ἰουνίου 1821. Ὑπὸ Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου, Καθολικοῦ Ἱεροκήρυκος πασῶν τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον Ὀρθοδόξων τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν, Διδασκάλου τῆς Θεολογίας καὶ Φιλολογίας, καὶ Σχολάρχου τοῦ τῆς Σμύρνης Φιλολογικοῦ Γυμνασίου.
καὶ Ἐκδοθεὶς ὑπὸ Νικολάου Β. Γκούστη.
ΕΝ ΜΟΣΚΒΑ,
Ἐν τῇ Τυπογραφίῳ Αὐγούστου Σεμένου.
1821.

НАДГРОБНАЯ РѢЧЬ
БЛАЖЕННОМУ
КОНСТАНТИНОПОЛЬСКОМУ
ПАТРІАРХУ ГРИГОРІЮ.
Произнесенная при опущеніи тѣла его въ Одесской соборной Греко-Россійской Преображенской Церкви 19 Іюня 1821. Константиномъ Пресвитеромъ и Экономомъ, всеобщимъ Проповѣдникомъ всѣхъ подъ Вселенскимъ Престоломъ находящихся Христовыхъ Церквей, Профессоромъ Богословія и Словесности, и Ректоромъ Филологической Смирнской Гимназіи.
Перев. Константиномъ Артиновымъ, и изданная Николаемъ Густи.
МОСКВА.
ВЪ ТИПОГРАФІИ АВГУСТА СЕМЕНА.
1821.

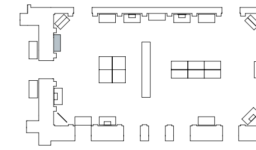

II.1.13

Ιωάννης Φιλήμων

Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής Επαναστάσεως, τόμ. Γ΄

Αθήνα: Τύποις Π. Σούτσα & Α. Κτενά, 1860

Βιβλιοθήκη της Βουλής

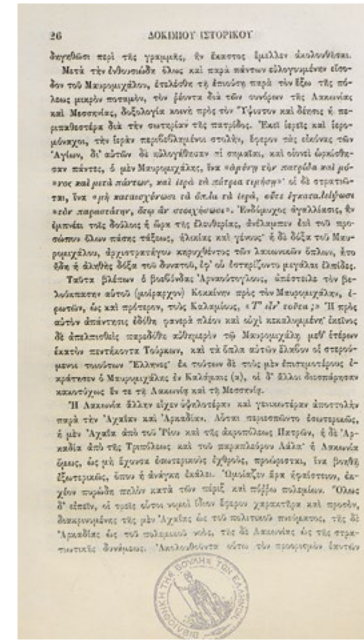

26 ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ

ὁμογενῶσι περὶ τῆς γραμμῆς, ἣν ἕκαστος ἔμελλεν ἀκολουθῆσαι.

Μετὰ τὴν ἐνθουσιώδη ὅλως καὶ παρὰ πάντων εὐλογουμένην εἴσοδον τοῦ Μαυρομιχάλου, ἐτελέσθη τῇ ἐπιούσῃ παρὰ τὸν ἔξω τῆς πόλεως μικρὸν ποταμόν, τὸν ῥέοντα διὰ τῶν συνόρων τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, δοξολογία κοινὴ πρὸς τὸν Ὕψιστον καὶ δέησις ἡ περιπαθεστέρα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Ἐκεῖ ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι, τὴν ἱερὰν περιβεβλημένοι στολήν, ἔφερον τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων, δι' αὐτῶν δὲ εὐλογήθησαν αἱ σημαῖαι, καὶ οἱονεὶ ὡρκίσθησαν πάντες, ὁ μὲν Μαυρομιχάλης, ἵνα «ἀμύνῃ τὴν πατρίδα καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων, καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσῃ»· οἱ δὲ στρατιῶται, ἵνα «μὴ καταισχύνωσι τὰ ὅπλα τὰ ἱερά, οὔτε ἐγκαταλείψωσι τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχήσωσι». Ἐνδόμυχος ἀγαλλίασις, ἣν ἐμπνέει τοὺς δούλους ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερίας, ἐπέλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου ὅλων πάσης τάξεως, ἡλικίας καὶ γένους· ἡ δὲ δόξα τοῦ Μαυρομιχάλου, ἀρχιστρατήγου κηρυχθέντος τῶν λακωνικῶν ὅπλων, ἦτο ἤδη ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ δυνατοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο μεγάλαι ἐλπίδες.

Ταῦτα βλέπων ὁ βοεβόνδας Ἀρναούτογλους, ἀπέστειλε τὸν βελούκπασην αὐτοῦ (μοίραρχον) Κεκκίνην πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ἐρωτῶν, ὡς καὶ πρότερον, τοὺς Καλαμίους, «Τ' εἶν' τοῦτα;» Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις ἐδόθη φανερὰ πλέον καὶ οὐχὶ κεκαλυμμένη· ἐκεῖνος δὲ ἀπελπισθεὶς παρέδωκε αὐθημερὸν τῷ Μαυρομιχάλῃ μεθ' ἑτέρων ἑκατὸν πεντήκοντα Τούρκων, καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἔλαβον οἱ στερούμενοι τοιούτων Ἕλληνες· ἐκ τούτων δὲ τοὺς μὲν ἐπισημοτέρους ἐκράτησεν ὁ Μαυρομιχάλης ἐν Καλάμαις (α), οἱ δ' ἄλλοι διεσπάρησαν κακοτύχως ἔν τε τῇ Λακωνίᾳ καὶ τῇ Μεσσηνίᾳ.

Ἡ Λακωνία ἄλλην εἶχεν ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν ἀποστολὴν παρὰ τὴν Ἀχαΐαν καὶ Ἀρκαδίαν. Αὗται περιεσπῶντο ἐσωτερικῶς, ἡ μὲν Ἀχαΐα ἀπὸ τοῦ Ῥίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως Πατρῶν, ἡ δὲ Ἀρκαδία ἀπὸ τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ παραπλεύρου Λάλα· ἡ Λακωνία ὅμως, ὡς μὴ ἔχουσα ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς, προώριστο, ἵνα βοηθῇ ἐξωτερικῶς, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἐκάλει. Ὡμοίαζεν ἄρα ἐργαστήριον, ἐκ[illegible] πυρώδη πελὼν κατὰ τῶν [illegible] καὶ [illegible] πολεμίων. Ὅλως δ' εἰπεῖν, οἱ τρεῖς οὗτοι νομοὶ ἴδιον ἔφερον χαρακτῆρα καὶ προσὸν, διακρινομένης τῆς μὲν Ἀχαΐας ὡς τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, τῆς δὲ Ἀρκαδίας ὡς τοῦ πολεμικοῦ νοός, τῆς δὲ Λακωνίας ὡς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἀκολουθοῦντα οὕτω τὴν προωρισμένην ἑαυτῶν

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ Ιωάννης Φιλήμων περιγράφει την πατριωτική τελετή για τη σύγκληση της Μεσσηνιακής Συγκλήτου (23 Μαρτίου 1821) υπό τον Πέτρο Μαυρομιχάλη: «ετελέσθη τη επιούση παρά τον έξω της πόλεως μικρόν ποταμόν, τον ρέοντα διά των συνόρων της Λακωνίας και Μεσσηνίας, δοξολογία κοινή προς τον Ύψιστον και δέησις η περιπαθεστέρα διά την σωτηρίαν της πατρίδος. Εκεί ιερείς και ιερομόναχοι, την ιεράν περιβεβλημένοι στολήν, έφεραν τας εικόνας των Αγίων, δι' αυτών δε ηυλογήθησαν αι σημαίαι, και οιονεί ωρκίσθησαν πάντες [...]» (σελ. 26).

Η Μεσσηνιακή Σύγκλητος (ή Μεσσηνιακή Γερουσία) αποτέλεσε τοπική επαναστατική αρχή, που συγκροτήθηκε αμέσως μετά την κατάληψη της Καλαμάτας και εξέδωσε προκήρυξη με τίτλο «Προειδοποίησις εις τας ευρωπαϊκάς αυλάς», διά της οποίας κήρυττε την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, ζητώντας παράλληλα τη συνδρομή των ευρωπαϊκών κρατών. Με δεύτερη προκήρυξη απηύθυνε έκκληση για βοήθεια στους ομογενείς του Λιβόρνου και της Πίζας. Ο εν λόγω τοπικός οργανισμός συνέχισε να υφίσταται έως τη σύγκληση της συνέλευσης των Καλτεζών, τον Μάιο του 1821.

II.1.14

Συνέλευση Καλτεζών-Καταστατικό Πελοποννησιακής Γερουσίας (26 Μαΐου 1821)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 441, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 441-442]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΛΤΕΖΩΝ συνεδρίασε στα τέλη Μαΐου 1821 με πρωτοβουλία της Μεσσηνιακής Συγκλήτου στην ομώνυμη μονή, στη Μαντίνεια. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της παν-πελοποννησιακής αυτής συνέλευσης καθήκοντα προέδρου άσκησε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και γραμματέα ο Ρήγας Παλαμήδης. Η συνέλευση εξέδωσε στις 26 Μαΐου Πράξη με την οποία δημοσιοποιούσε την εκλογή εκτελεστικής επιτροπής με το όνομα «Πελοποννησιακή Γερουσία», στην οποία αυτοδικαίως υπήχθησαν όλα τα τοπικά αυτοδιοικητικά όργανα της περιοχής. Σκεπτικό της εν λόγω πρωτοβουλίας ήταν «Η γενική ευταξία των υποθέσεων της πατρίδος μας Πελοποννήσου και η αισία έκβασις του προκειμένου ιερού αγώνος περί της σεβαστής ελευθερίας του Γένους μας [...]». Πρόκειται για το πρώτο καταστατικό κείμενο των επαναστατημένων Ελλήνων.

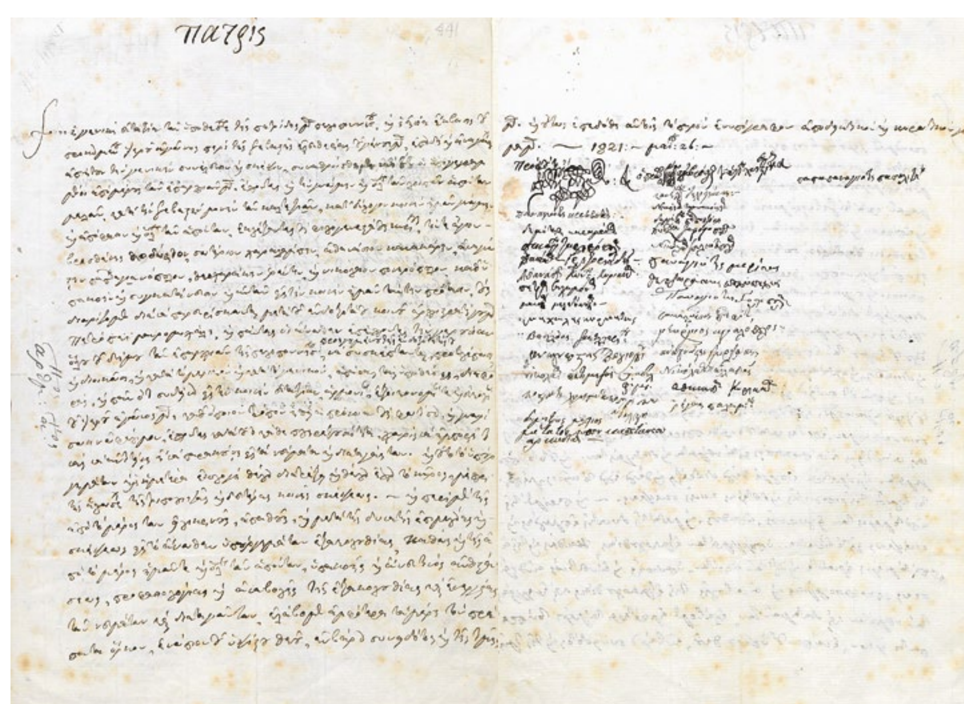

πατρὶς

1821

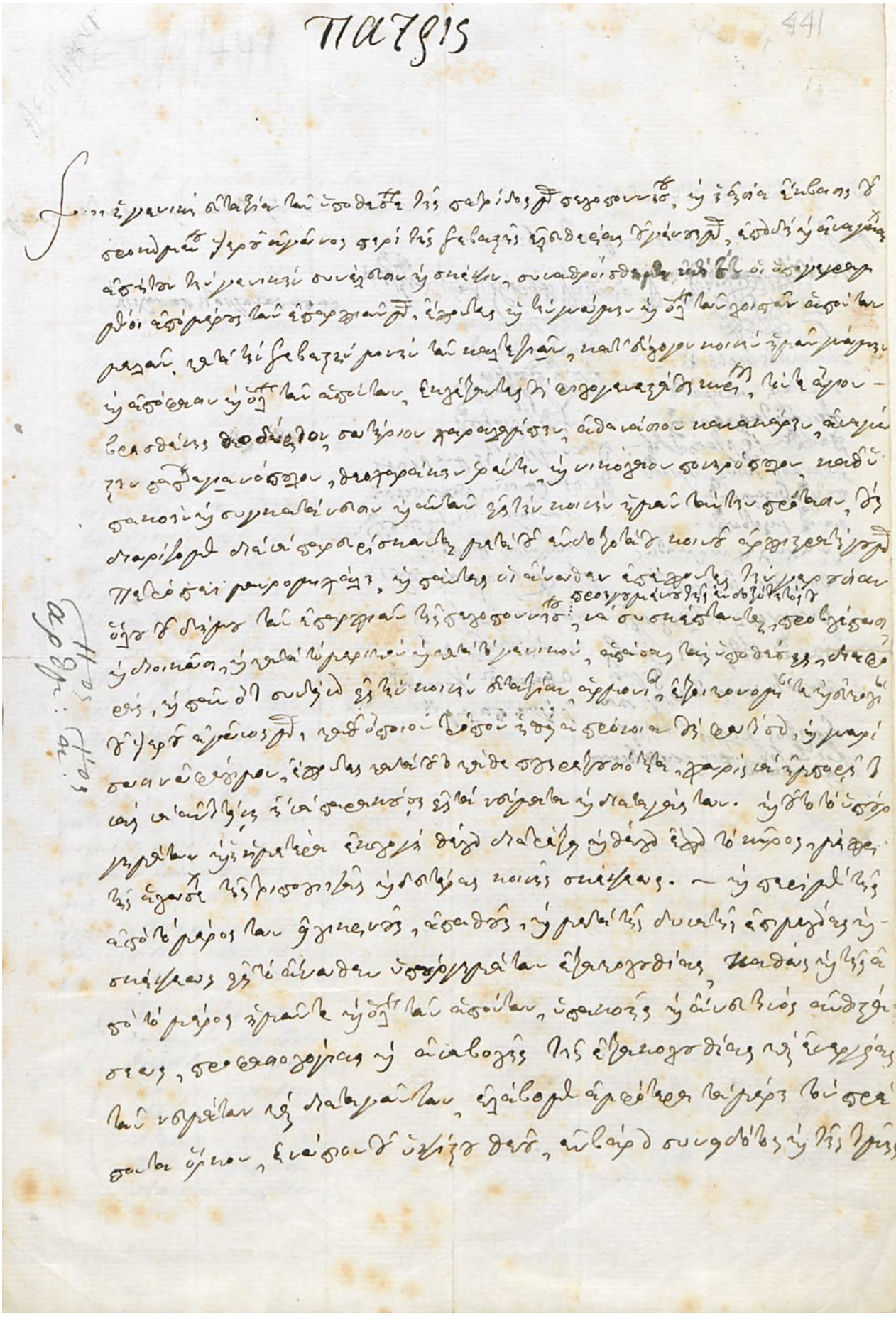

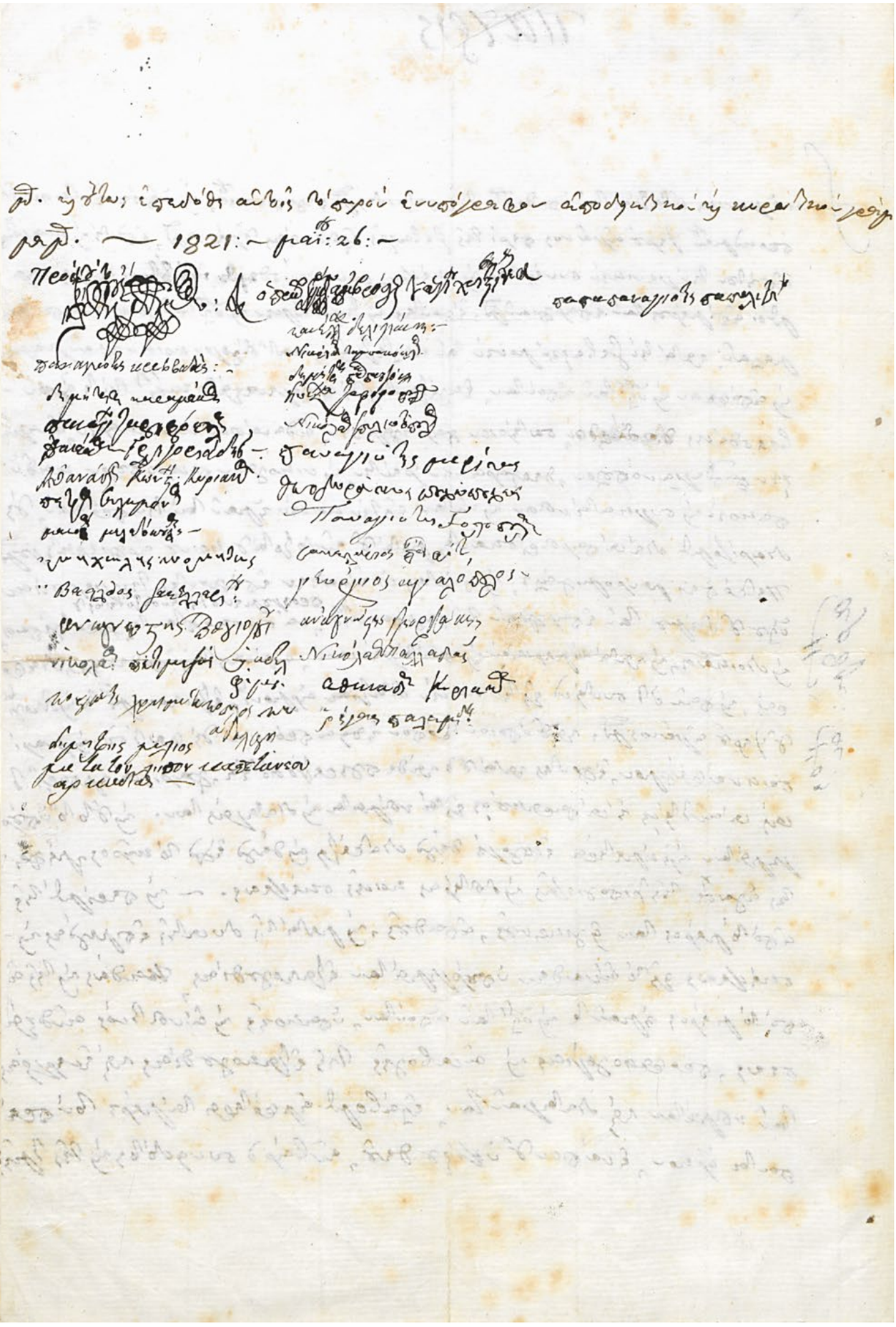

II.1.15

Αναφορά της Πελοποννησιακής Γερουσίας προς τον Μινίστρον των Εσωτερικών και του Πολέμου (Τρίπολη, 5 Μαρτίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 449, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 449-450]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ ανήκει στα ευρύτερα και ισχυρότερα αυτοδιοικητικά όργανα περιφερειακής εμβέλειας, τα οποία αντικατέστησαν τους τοπικούς οργανισμούς που ιδρύθηκαν κατά τον πρώτο χρόνο της Επανάστασης, όπως το Αχαϊκόν Διευθυντήριον και η Μεσσηνιακή Σύγκλητος.

Εκτός από την Πελοποννησιακή Γερουσία, περιφερειακοί οργανισμοί όπως ο Οργανισμός της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος και η Νομική Διατάξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος είχαν την ευθύνη της διεύθυνσης των επαναστατικών υποθέσεων, διατηρώντας παράλληλα τον απόλυτο τοπικό έλεγχο των επαρχιών, μέχρι την εγκαθίδρυση κεντρικής Διοίκησης κατά την Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου.

Στην ουσία, επρόκειτο για μια συντεταγμένη απόπειρα των τοπικών παραγόντων να διατηρήσουν την εξουσία που απολάμβαναν επί οθωμανικής κυριαρχίας, αντιτιθέμενοι στην άφιξη του Δημητρίου Υψηλάντη ως Πληρεξουσίου του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής, του αδελφού του Αλέξανδρου.

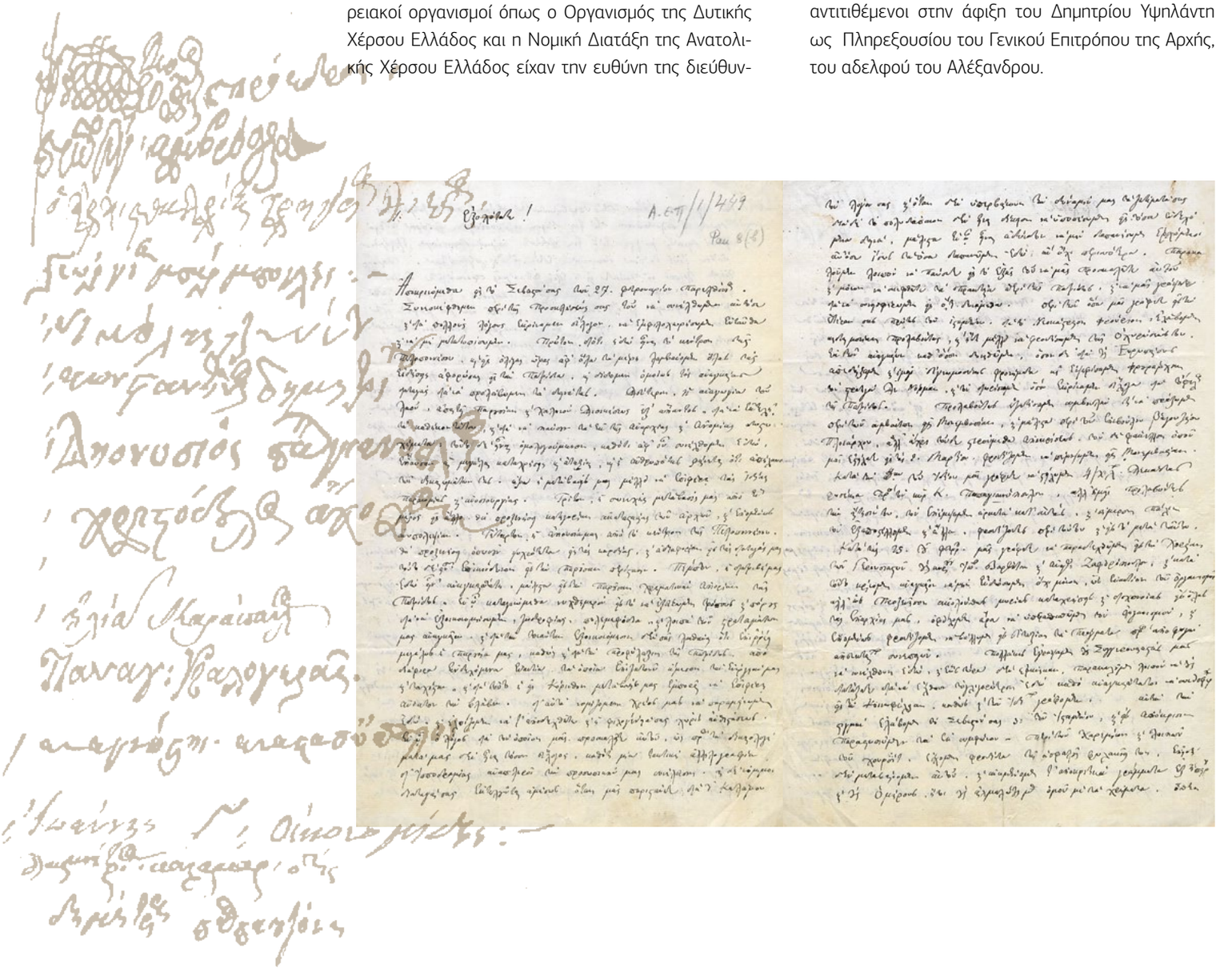

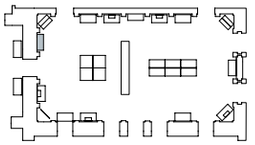

II.1.16

Αναφορά του Θ. Κολοκοτρώνη προς την Πελοποννησιακή Γερουσία (Αγιώργης, 28 Ιουλίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 9, αρ. 25, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 32]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ενημερώνει τους Γερουσιαστές για την επικράτηση των ολίγων Ελλήνων ανδρών του εις βάρος πολλών χιλιάδων εχθρών, καθώς και για τη λαφυραγωγία που ακολούθησε. Επίσης, ζητεί την έκδοση εγκυκλίου για τη στρατολόγηση δυνάμεων από τις γύρω επαρχίες, τονίζοντας ότι από την προσέλευση στρατευμάτων κρέμεται η ασφάλεια της ελευθερίας.

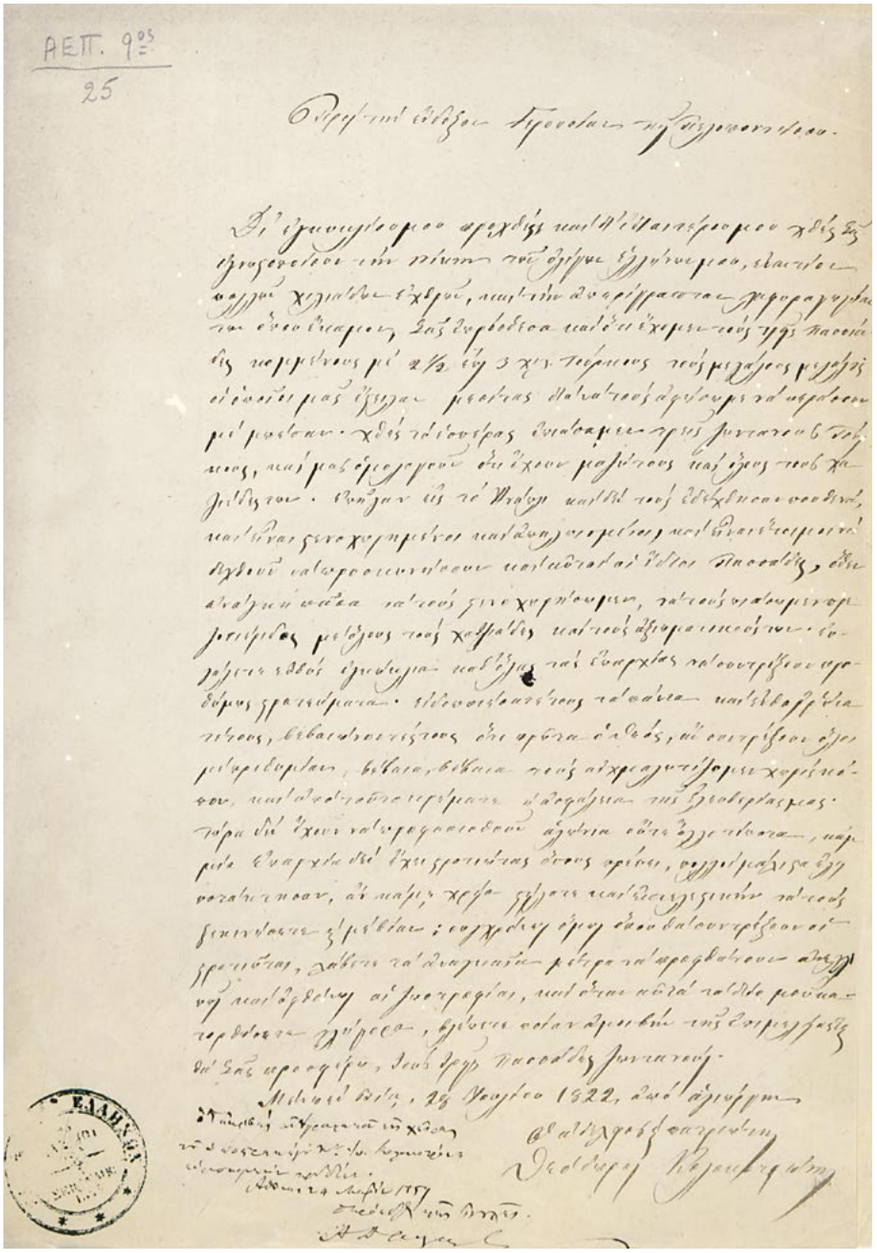

II.1.17-20

Ο PETER VON HESS, κατ' εντολή του Λουδοβίκου Α΄ της Βαυαρίας, συνόδευσε, το 1832-33, τον νεαρό βασιλιά Όθωνα στην Ελλάδα, με σκοπό την φιλοτέχνηση πινάκων που να απαθανατίσουν την άφιξη του τελευταίου στο νεοπαγές βασίλειο. Μεταξύ 1833 και 1839 ο von Hess ασχολήθηκε με τα θέματα αυτά στο Μόναχο, καθώς και με ελληνικές ηθογραφίες. Μεταξύ 1840 και 1844 δούλευε σχέδια με μολύβι και κάρβουνο, καθώς και ελαιογραφικά σκίτσα, με σκηνές από τον ελληνικό απελευθερωτικό αγώνα, προκειμένου να μεταφερθούν σε τοιχογραφίες, από τον Christoph Nilson με την τεχνική της εγκαυστικής, στις βόρειες στοές των Ανακτόρων του Μονάχου.

Ο Hess είχε φιλοτεχνήσει επί τούτου πολυάριθμα εκ του φυσικού πορτραίτα επωνύμων πρωταγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης, καθώς και παραδοσιακών ενδυμασιών. Για την απόδοση των ιστορικών γεγονότων, βασίστηκε στη δίτομη έκδοση του αυτόπτη μάρτυρα του ελληνικού Αγώνα κατά τα έτη 1821-27 Thomas Gordon (*History of the Greek Revolution*, Λονδίνο 1832), σε γερμανική μετάφραση του Johann Wilhelm Zinkeisen (*Geschichte Griechenlands*, τόμοι 3-4, Λειψία 1840), ο οποίος συμπλήρωσε την εξέλιξη των γεγονότων ως το 1835. Ο Hess εικονογραφεί τα γεγονότα μεταξύ 1821 και 1833, εμμένοντας ωστόσο στα γεγονότα της περιόδου 1821-22, όταν ο ελληνικός Αγώνας σημειώνει τις πρώτες σημαντικές επιτυχίες. Η μνημειακή παρουσίαση αυτών των σκηνών στα βασιλικά ανάκτορα του Μονάχου οφείλεται στον φιλελληνισμό του Λουδοβίκου.

Ολόκληρη η σειρά των 40 παραστάσεων τιτλοφορείται «Η απελευθέρωση της Ελλάδας» και παρουσιάζει ανά επεισόδιο έναν κεντρικό ήρωα σε δράση. Δυστυχώς, οι τοιχογραφίες καταστράφηκαν από βομβαρδισμούς κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σώζονται τα σχέδια, με κάρβουνο σε χαρτί (86,5 × 65 εκ. έκαστο) στο Μουσείο της Πόλης του Μονάχου, καθώς και ελαιογραφικά σχέδια σε χαρτόνι (έκαστο 15,5 × 11 εκ.) στο Αρχείο του Οίκου Wittelsbach στο Μόναχο.

Οι παραστάσεις του Peter von Hess κυκλοφόρησαν σε λιθογραφίες, από τον Heinrich Kohler (1808-1885), πλαισιωμένες από μοτίβα του Peter Herwegen (1814-1893), ήδη περί τα 1846-50, με αναλυτικές επεξηγήσεις (διδασκαλίες) στα ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά. Οι πολλαπλές και σε βάθος χρόνου επανεκδόσεις τους συντέλεσαν στην διάχυση και καθιέρωση της συγκεκριμένης εικονογραφίας για την Ελληνική Επανάσταση.

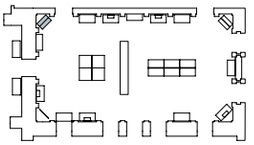

Ο Ιάκωβος «Γιακουμάκης» Τομπάζης (1782-1829), ναύαρχος του στόλου των Υδραίων και διοικητής του ελληνικού στόλου, ήταν από τους πρώτους που εισηγήθηκε τη χρήση πυρπολικών στον ναυτικό Αγώνα. Στην παράσταση του Peter von Hess απεικονίζεται στη ναυμαχία που διεξήχθη στον όρμο της Ερεσού, στη Λέσβο (17 Μαΐου 1821), την πρώτη κατά μέπωπο ναυμαχία του ελληνικού ναυτικού με τον οθωμανικό στόλο και από τις πιο σημαντικές επιτυχίες των Ελλήνων στην θάλασσα. Η πυρπόληση επετεύχθη από τον Δημήτριο Παπανικολή. Ο Τομπάζης παρουσιάζεται όρθιος στο πλοιάριο να χαιρετά θριαμβικά, ενώ στο βάθος το τουρκικό πλοίο παραδίδεται στις φλόγες.

II.1.17

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Ιάκωβος Τομπάζης πυρπολεί το πρώτο τουρκικό τρίκροτο

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) // Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) // Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Ι. Τομπάζης πρυπολεί το / πρώτον τουρκικόν τρίκροτον. (επάνω) // J. Tombasis burning / a turkish ship of the line. (αριστερά) // J. Tombasis brûlant / un vaisseau de ligne turc (δεξιά) // J. Tombasis verbrennt ein / türkisches Linienschiff (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

Ο Αντώνιος Οικονόμου (1785-1821), πλοίαρχος της μεσαίας τάξης της Ύδρας, μυημένος στην Φιλική Εταιρεία, στρατολογούσε αγωνιστές στο νησί του για να βοηθήσει τον Αγώνα στην Πελοπόννησο. Τη νύχτα της 28ης Μαρτίου 1821, με κωδωνοκρουσίες, κάλεσε τους μυημένους στο κέντρο της αγοράς και τους απευθύνθηκε με πύρινο λόγο, όπως απεικονίζεται στην παράσταση του Peter von Hess. Η Επανάσταση επομένως κηρύχτηκε στο νησί της Ύδρας de facto, παρά τις επιφυλάξεις των προκρίτων. Μέχρι τις 16 Απριλίου, υπό την ηγεσία του Οικονόμου, ο υδραίικος στόλος ήταν ετοιμοπόλεμος. Δυστυχώς, δολοφονήθηκε από άνδρες του Ανδρέα Λόντου στις 16 Δεκεμβρίου 1821.

II.1.18

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Αντώνιος Οικονόμου κηρύττει την ελευθερία στην Ύδρα

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) // Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) // Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Ο Οικονόμος κηρύττει / εν Ύδρᾳ τήν ελευθερίαν. (επάνω) // A. Oeconomos / proclaiming liberty on Hydra. (αριστερά) // A. Oeconomos / proclamant la liberté à Hyrda. (δεξιά) // A. Oeconomos erklärt die / Freiheit aûf Hydra. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

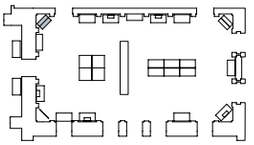

Ο Αθανάσιος Κανακάρης (1760-1823), έμπορος και προεστός της Πάτρας, μυημένος στην Φιλική Εταιρεία, κατά την έναρξη της Επανάστασης βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη. Καθώς οι οθωμανικές αρχές τον επικήρυξαν, διέφυγε με υδραίικο καράβι μέσω της ρωσικής πρεσβείας και έφτασε στην Πάτρα τον Μάιο του 1821. Στην παράσταση του Peter von Hess απεικονίζεται κραδαίνοντας το σπαθί του να σκαρφαλώνει τα τείχη της πόλης, μαζί με άλλους επαναστάτες. Η κατάληψη της Πάτρας έγινε ουσιαστικά χωρίς αντίσταση, ωστόσο το κάστρο της θα παραμείνει επί μακρόν, μέχρι τα τέλη της Επανάστασης, στα χέρια των Οθωμανών.

II.1.19

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Αθανάσιος Κανακάρης κυριεύει την Πάτρα

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) // Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) // Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Αθανάσιος ο Κανακάρης / κυριεύει τάς Πάτρας. (επάνω) // Ath. Kanakaris is taking / possession of the town of Patras. (αριστερά) // Ath. Kanakaris se rend maître / de la ville de Patras. (δεξιά) // Ath. Kanakaris erobert / die Stadt Patrasso. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ εξαναγκάστηκε να εκδώσει δύο αφορισμούς της Επανάστασης. Παρ' όλ' αυτά, ως επικεφαλής του ελληνικού χριστιανικού έθνους, απαγχονίστηκε ανήμερα του Πάσχα (10/22 Απριλίου 1821) στην κεντρική Πύλη του Πατριαρχείου. Απεικονίζεται το σώμα του νεκρού Πατριάρχη να σύρεται από το μαινόμενο πλήθος, που με εντολή του όρθιου Οθωμανού αξιωματούχου θα ριφθεί στον Κεράτιο Κόλπο, ενώ στο βάθος διακρίνεται το ικρίωμα της αγχόνης. Το σκήνωμά του περιμάζεψε από τα νερά του Βοσπόρου το πλοίο του Κεφαλλονίτη Νικόλαου Σκλάβου. Μεταφέρθηκε στην Οδησσό και τάφηκε στον ελληνικό ναό της Αγίας Τριάδας, ενώ ο Κ. Οικονόμος εκφώνησε επικήδειο που συμπυκνώνει την θρηνωδία των Ελλήνων [αρ. κατ. ΙΙ.1.12] για τη βάναυση δολοφονία, που συντάραξε την Ευρώπη. Σήμερα, φυλάσσεται σε μαρμάρινη λάρνακα στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών. Η κεντρική πύλη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως παραμένει σφραγισμένη, σε ένδειξη τιμής. Ο Γρηγόριος Ε΄ αναγνωρίστηκε εθνομάρτυρας και ανακηρύχθηκε άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

II.1.20

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος αποκρεμάται

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Ο Κωνσταντινουπόλεως / Πατριάρχης Γρηγόριος αποκρεμάται. (επάνω) / Patriarch Gregorios / hanged at Constantinople. (αριστερά) / Le Patriarch Grégoire / pendu à Constantinople. (δεξιά) / Patriarch Gregorius / in Konstantinopel gehenkt. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

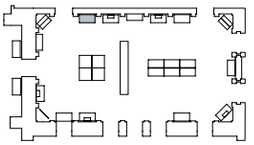

II.1.21

Jean-Pierre-Marie Jazet (1788-1871)

Από έργο του **Antoine Charles Horace Vernet** (1758-1836)

Η αναχαιτισμένη επίθεση, περ. 1827

λιθογραφία, 54 × 66 εκ.

υπογραφές: C. Vernet (κάτω κεντρικά, στο θέμα) Peint par Carle Vernet (κάτω αριστερά) Gravé par Jazet (κάτω δεξιά) *A Paris chez JAZET, Rue de Lanery, N.° 7. & chez AUMONT, M. d'Estampes, Rue [...]N.° 10.* (κάτω αριστερά)

επιγραφές: L'ATTAQUE REPOUSSÉE (κάτω κεντρικά) *Déposé à la Direction.* (κάτω δεξιά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 871

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ Jean-Pierre-Marie Jazet κυκλοφόρησε πολλά θέματα εμπνευσμένα από την Ελληνική Επανάσταση. Εδώ αναπαράγει ένα ζωγραφικό έργο του Antoine Charles Horace Vernet, γνωστού ως Carle Vernet, πατέρα του Horace Vernet, ο οποίος επιδόθηκε σε οριενταλιστικά και φιλελληνικά έργα [βλ. αρ. κατ. II.4.1]. Ο Carle Vernet, ζωγράφος και χαράκτης, ειδικεύθηκε σε πολεμικές σκηνές, αποδοσμένες με εξαιρετικές λεπτομέρειες.

Σε αυτήν την θεματική, εδώ παρουσιάζει σε ένα στιγμιότυπο μάχης, που λαμβάνει χώρα στα πεδία της Ελληνικής Επανάστασης. Παρουσιάζεται η αναχαίτιση μιας επίθεσης, καθώς η έκρηξη στα δεξιά εμποδίζει και τρομάζει τον έφιππο στο κέντρο, ενώ το άλογό του ορθώνεται στα δύο του πόδια.

Ο Carle Vernet κινείται στο πλαίσιο του Οριενταλισμού της εποχής, με τα ενδύματα και τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά των πολεμιστών αριστερά να είναι τυπικά των ανθρώπων της Ανατολής. Το ενδιαφέρον του ζωγράφου έχει εστιαστεί στην απόδοση του καβαλάρη, μαζί με το άλογό του, θέμα αγαπητό για τον ίδιο, καθώς υπήρξε μέχρι το τέλος του βίου του δεινός ιππέας. Οι Έλληνες αγωνιστές διακρίνονται στο βάθος δεξιά, ταμπουρωμένοι να υπερσπίζονται φρούρια.

Ο Αγώνας των Ελλήνων στα μάτια του κοινού της Δύσης ήταν, εκ των πραγμάτων, ένα ιστορικό επεισόδιο, ρομαντικό και φολκλόρ, που εκτυλισσόταν στο σκηνικό της εξωτικής Ανατολής, και η σύνθεση του C. Vernet το οπτικοποιεί χαρακτηριστικά.

II.1.22

Από έργο του Ary Scheffer (1795-1858)

Ελληνόπουλο υπερασπίζεται τον πατέρα του

ελαιογραφία σε καμβά, 35 × 27 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΟΛΛΑΝΔΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ Γάλλος ζωγράφος, σημαντικός εκπρόσωπος του Ρομαντισμού, ο Ary Scheffer αντλούσε τα θέματά του κατά βάση από τη λογοτεχνία και σε αυτό το πλαίσιο εμπνεύστηκε πολλά από τα έργα του λόρδου Βύρωνα. Φιλελεύθερος, μέλος των Carbonari, στρατεύθηκε με την τέχνη του υπέρ των ανθρωπίνων ελευθεριών, εκπροσώπησε το ρομαντικό κίνημα και τον μοντερνισμό της εποχής του. Ακόμη περισσότερο, αναδείχθηκε στον σημαντικότερο ίσως ζωγράφο της φιλελληνικής τέχνης, μετά βεβαίως τον Eugène Delacroix. Με εμβληματικά έργα όπως οι *Σουλιώτισσες* (1823) και οι *Παργινοί ή Οι εξόριστοι Έλληνες πάνω σε ένα βράχο* (1825), ο Scheffer αποδίδει δραματικά επεισόδια του Αγώνα των Ελλήνων.

Μια τέτοια σκηνή, δραματική και συγχρόνως ηρωική, παρουσιάζει με τον νεαρό Έλληνα που υπερασπίζεται τον πατέρα του, έργο που θα πρέπει να χρονολογηθεί περί τα 1825-27. Ο ενήλικας πολεμιστής, με το σπαθί στο χέρι, έχει λαβωθεί και γείρει στο έδαφος, οπότε ο γιος του αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει τον εχθρό, πυρολοβολώντας αποφασιστικά με το δεξί του χέρι, ενώ με το αριστερό στηρίζει το χέρι του τραυματία. Τα δύο σώματα έχουν γίνει ένα, σε μια τριγωνική σύνθεση, όπου ο πατέρας αποτελεί τη βάση και ο γιος την κορυφή. Σε συμβολικό επίπεδο, ο Αγώνας των Ελλήνων συνεχίζεται με αμείωτο ζήλο και γενναιότητα από τη νεώτερη γενιά. Οι δύο μορφές απεικονίζονται με τρόπο λεπτομερειακό στις ενδυμασίες και τον οπλισμό τους, όπως το επιζητούσε η φιλελληνική αλλά και οριενταλιστική εικονογραφία. Η ένταση του επεισοδίου αντακλάται και στον δραματικό ουρανό, στο βάθος.

Το πρότυπο έργο του Ary Scheffer έγινε ενθουσιωδώς δεκτό, οπότε γρήγορα κυκλοφόρησε σε χαρακτική αναπαραγωγή, ενώ φιλοτεχνήθηκαν απομιμήσεις και παραλλαγές, καθώς και προσαρμογές σε διάφορα είδη καλλιτεχνημάτων. Η ζωγραφική εκδοχή αναπαράγει πιστά το πρωτότυπο έργο.

II.1.23

Johannes Frederik Schutz (1817-1888)

Έλληνες διωκόμενοι πάνω σε σχεδία

ελαιογραφία σε ξύλο, 25,5 × 16,5 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΟΛΛΑΝΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ Johannes (ή Jan) Frederik Schutz είχε ειδικευτεί στην τοπιογραφία και δη τη θαλασσογραφία.

Εδώ απεικονίζει μία θαλασσογραφία, στο κέντρο της οποίας απεικονίζεται σχεδία που φέρει μια ομάδα ανθρώπινων μορφών. Πρόκειται για Έλληνες που προσπαθούν να διαφύγουν δια θαλάσσης από τα δεινά του πολέμου και την οθωμανική εκδικητικότητα, εν μέσω της επανάστασης. Οι μορφές δεν αποδίδονται λεπτομερώς και εξατομικευμένα, αλλά ως σύνολο. Το νυχτερινό φως της σκηνής, ρεαλιστικό στοιχείο, για να δώσει κάλυψη στην απόπειρα διαφυγής, αλλά και καλλιτεχνικό, για να χειριστεί ο ζωγράφος τον τεχνηέντως τον έντονο σκιοφωτισμό, επιτείνει τη δραματικότητα του επεισοδίου.

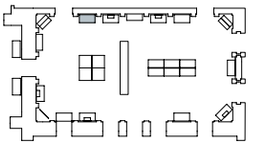

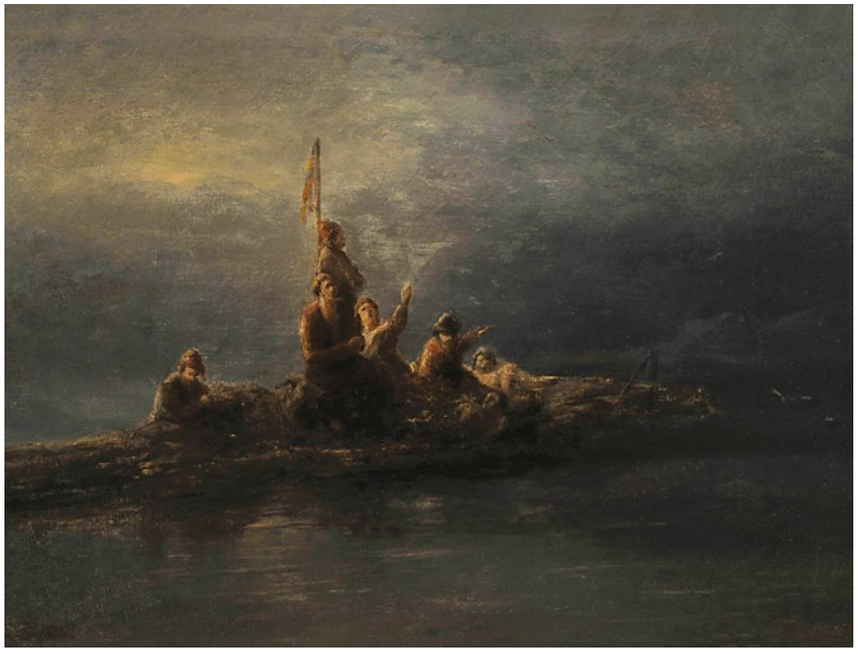

II.1.24
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Εκδίκηση μιας ελληνικής οικογένειας, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): *Vengeance d'une famille Grecque.* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 445

II.1.25
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Κατάληψη ενός τουρκικού πλοιαρίου από τους Έλληνες, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): *Prise d'un navire Turc / pars les Grecs* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 446

II.1.26
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Πασάς πιάνεται αιχμάλωτος, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): *Pacha fait prisonnier.* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 449

II.1.27
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Οι Έλληνες καταλαμβάνουν ένα οχυρό υπερασπιζόμενο από τους Τούρκους, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): *Des Grecs prenant un fort / défendu par des Turcs.* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 448

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ στο Choisy ή Choisy-le-Roi, ευρισκόμενη κοντά στο Παρίσι, νοτιανατολικά του και στις όχθες του Σηκουάνα, είχε ιδρυθεί το 1804 από την οικογένεια των Valentin Paillart. Κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης και αργότερα είχε καταστεί συνιδιοκτήτης και ο Hippolyte Hautin.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε τέσσερις σειρές (δωδεκάδες) κεραμεικών πιάτων, από φαγεντιανή, με ασπρόμαυρα φυτικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματά του αναπαρήγαγαν δώδεκα από τις δεκαέξι λιθογραφίες, που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική αναεξαρτησία», τυπωμένες το 1824-25 από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι σκηνές αποδίδονται με λεπτομέρεια και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία. Απεικονίζονται σκηνές συμβολικές, με πρωταγωνιστές ανώνυμους μαχητές της ελευθερίας, είτε σε επεισόδια δράσης είτε σε παραστάστεις με συγκινησιακό χαρακτήρα.

Στην *Εκδίκηση μιας ελληνικής οικογένειας* οι ένοπλοι Έλληνες στα αριστερά έχουν στήσει ενέδρα στον Οθωμανό έφιππο, δεξιά, ενώ η μάνα φράζει το στόμα του μωρού της για να μην προδοθεί το καρτέρι.

Στην *Κατάληψη ενός τουρκικού πλοιαρίου από τους Έλληνες* οι ατρόμητοι ναυτικοί στο κέντρο έχουν εφορμήσει στο εχθρικό σκάφος και το καταλαμβάνουν εξ εφόδου, ενώ οι Οθωμανοί, δεξιά και αριστερά παρακολουθούν έντρομοι και προσπαθούν να διαφύγουν.

Στη σκηνή με το *Πασά που πιάνεται αιχμάλωτος* έφιπποι Έλληνες παρακολουθούν τους πεζούς συμμαχητές τους να παρουσιάζουν τον Οθωμανό κρατούμενο και τα λάφυρα από τη μάχη.

Στην παράσταση με τους *Έλληνες να καταλαμβάνουν ένα οχυρό υπερασπιζόμενο από τους Τούρκους* ο Έλληνας σημαιοφόρος κυριεύει το φρούριο, προτάσσοντας το πιστόλι του στους εχθρούς του αριστερά.

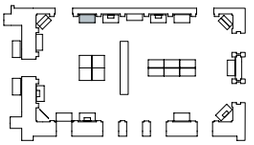

Vengeance d'une famille Grecque

Prise d'un navire Turc
par les Grecs

Pacha fait prisonnier

Des Grecs prenant un fort
défendu par des Turcs

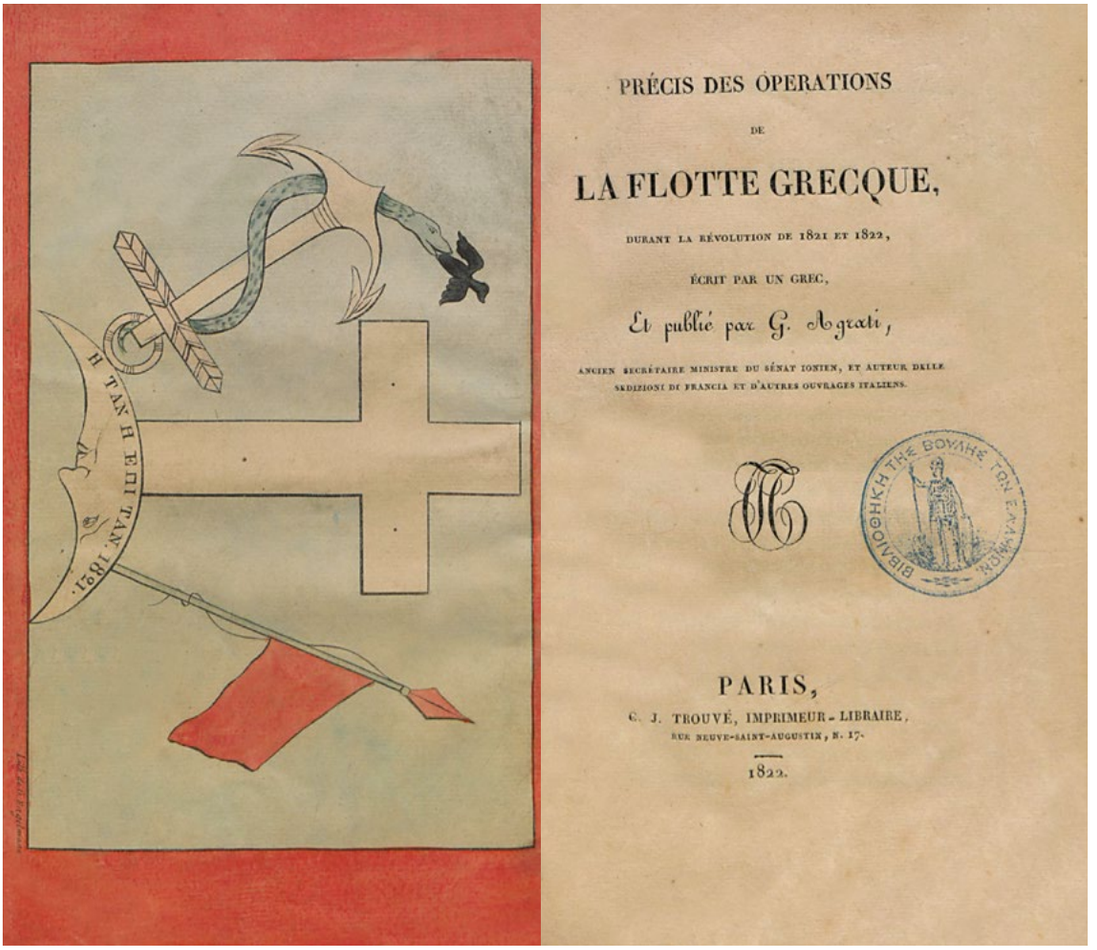

II.1.28

[Ανδρέας Μουστοξύδης]

Précis des opérations de la flotte grecque, durant la Révolution de 1821 et 1822, écrit par un Grec, Et publié par G. Agrati, ancien Secrétaire ministre du Sénat Ionien, et auteur Delle Sedizioni di Francia et d'autres ouvrages italiens.

Paris, C.J. Trouvé, Imprimeur-Libraire. Rue Neuve-Saint-Augustins, N. 17. 1822

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΠΟΔΙΔΕΤΑΙ στον Κερκυραίο λόγιο και πολιτικό Ανδρέα Μουστοξύδη (1785-1860), που κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης πληροφορούσε, με εκταμένη αλληλογραφία, την δυτική Ευρώπη για τις εξελίξεις της, ενώ αργότερα βοήθησε ενεργά την προσπάθεια του φίλου και συμπατριώτη του Ιωάννη Καποδίστρια στα πρώτα βήματα συγκρότησης του νεοελληνικού κράτους.

Ο Μουστοξύδης εδώ προσφέρει έντυπη ιστοριογραφική αναφορά για τις ενέργειες του ελληνικού ναυτικού κατά δύο πρώτα χρόνια του Αγώνα (1821-22), παραθέτοντας αυθεντικά ντοκουμέντα, κυρίως του στόλου των νησιών Ύδρας και Σπετσών.

Η προμετωπίδα κοσμείται με επαναστατική σημαία (χαραγμένη από τον G. Engelmann), που φέρει τα εμβλήματα άγκυρας με φίδι και φοίνικα αριστερά, κόκκινου λάβαρου δεξιά και στο κέντρο του σταυρού επί ημισελήνου με επιγραφή Η ΤΑΝ Η ΕΠΙ ΤΑΝ [sic] 1821.

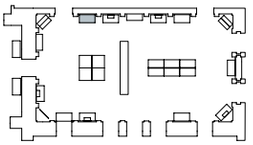

ΙΙ.1.29

Έγγραφο των αρχιστρατήγων της πολιορκίας του Λάλα προς το Εκτελεστικό (Δίβρη, 16 Ιουνίου 1821)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 334, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 334]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

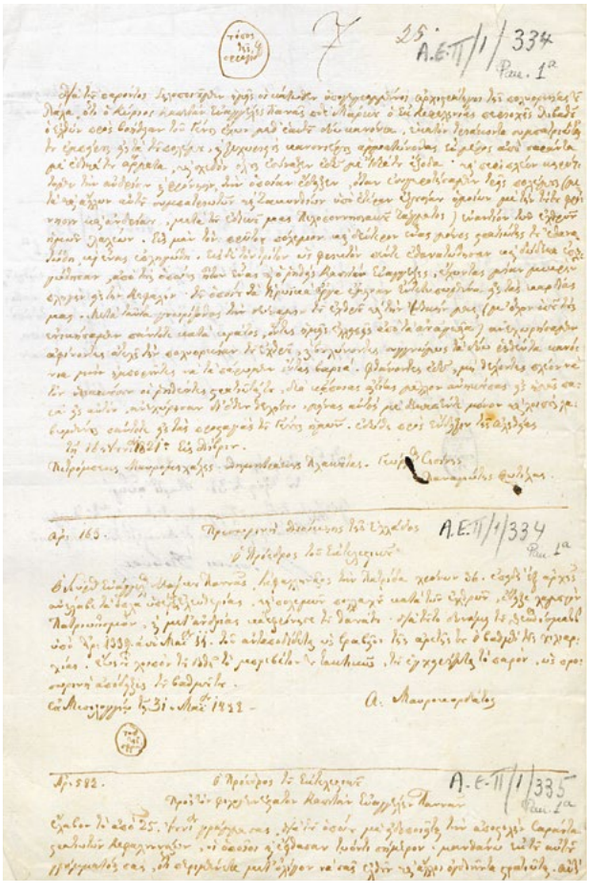

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΛΑΛΑ, στην ορεινή Ηλεία, ήταν μία από τις πρώτες νικηφόρες επιχειρήσεις των επαναστατημένων Ελλήνων στην Πελοπόννησο, η οποία άνοιξε τον δρόμο για την κατάληψη της Τριπολιτσάς, στις 23 Σεπτεμβρίου 1821.

Οι αρχιστράτηγοι της πολιορκίας, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, Δημητράκης Πλαπούτας, Γεώργιος Σισίνης και Παναγιώτης Φωτήλας, ευρισκόμενοι στη Δίβρη, συνυπογράφουν την αναφορά στην οποία βεβαιώνουν ότι ο καπετάν Ευάγγελος Πανάς από την Κεφαλονιά έλαβε μέρος στις μάχες που διεξήχθηκαν εναντίον των Λαλαίων, έχοντας μαζί του δύο κανόνια και εκατόν τριάντα έμπειρους Κεφαλονίτες πολεμιστές, τους οποίους μάλιστα συγκέντρωσε με δικά του έξοδα. Στην πρώτη μάχη και στη δεύτερη ένας μόνον στρατιώτης του θανατώθηκε και ένας τραυματίστηκε· στην τρίτη, όμως, μάχη πέντε θανατώθηκαν και δώδεκα τραυματίστηκαν, μεταξύ των οποίων και ο ίδιος ο Πανάς.

ΙΙ.1.30

Εμψυχωτική επιστολή του Προέδρου του Εκτελεστικού προς Πελοποννησίους, στην οποία παραλληλίζονται με τους αρχαίους Σπαρτιάτες (Άργος, 8 Ιουνίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 336, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 336-337]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

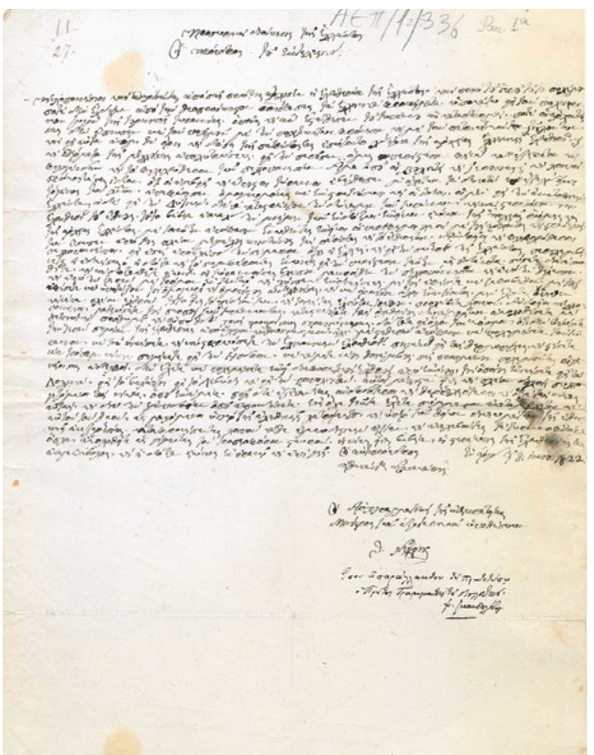

Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΗΡΩΕΣ της αρχαιότητας, όπως ο Λεωνίδας και ο Μιλτιάδης, αποτελεί «κοινό τόπο» στις πρακτικές εγκωμιασμού και ενθάρρυνσης των επαναστατημένων, καθώς -μέσω αυτών- επιτυγχανόταν η συμβολική ταύτιση με τους αρχαίους Έλληνες, των οποίων άξιοι συνεχιστές φιλοδοξούσαν να αναδειχθούν οι αγωνιζόμενοι.

Και ο εθνικός μας ποιητής, Διονύσιος Σολωμός, στην 78η στροφή (στίχ. 309-312) του *Ύμνου εις την ελευθερίαν* αναφωνεί: «Ω τρακόσιοι! Σπκωθείτε και ξανάλθετε σ' εμάς· τα παιδιά σας θέλ' ιδείτε πόσο μοιάζουνε με σας».

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ
ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΓΩΝΑ
ΑΡΧΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.
Διερημένη μὲν εἰς βιβλία τρία
Συγγραφεῖσα δὲ
ὑπὸ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΥΡΜΕΛΗ.
ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.
1834.

II.1.31

Διονύσιος Σουρμελής

Ιστορία των Αθηνών κατά τον υπέρ Ελευθερίας Αγώνα

Αίγινα: Εκ της Τυπογραφίας Ανδρέου Κορομηλά, 1834

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΥΡΜΕΛΗΣ, λόγιος και ιστορικός των Αθηνών, στο συγκεκριμένο έργο παρέχει πολλά αυθεντικά ιστορικά έγγραφα και σημαντικές πληροφορίες αναφορικά με τα γεγονότα του Αγώνα στην Αττική.

Στις σελ. 14-15, γίνεται αναφορά στην πολιορκία της Ακροπόλεως (Απρίλιος-Μάιος 1821): μετά την απελευθέρωση της Αθήνας στις 28 Απριλίου, οι Τούρκοι κάτοικοι είχαν καταφύγει στην Ακρόπολη μαζί με τους ομήρους προεστούς και ορισμένους πολίτες. Οι Έλληνες συνέχισαν με σθένος την πολιορκία, πλούσιοι και φτωχοί, διαθέτοντας το σώμα και την ψυχή τους «εις επιτυχίαν του ιερού και μεγάλου σκοπού», σε τέτοιο βαθμό που, όπως σχολιάζει ο συγγραφέας, «Ό,τι και αν είπη τις εις έπαινον των Αθηναίων κατά την παρούσαν εποχήν, δεν ήθελεν υπερβή τους όρους της μετριότητος».

Τελικά, στις 10 Ιουνίου, ο Ομέρ Βρυώνης έλυσε την πολιορκία και ανακατέλαβε την Αθήνα.

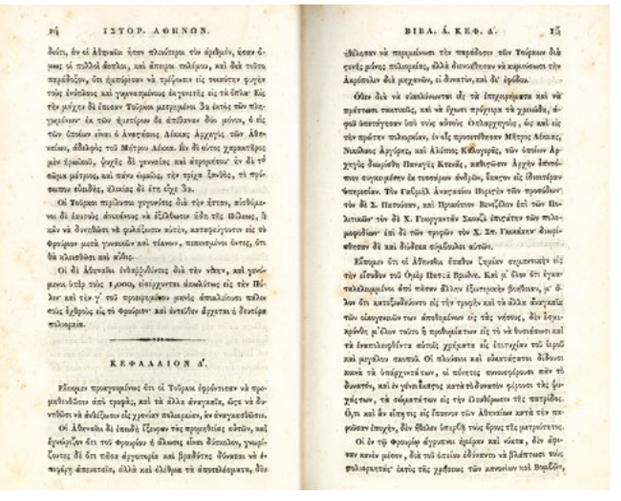
ΙΣΤΟΡ. ΑΘΗΝΩΝ.
ΒΙΒΛ. Α. ΚΕΦ. Δ'.
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

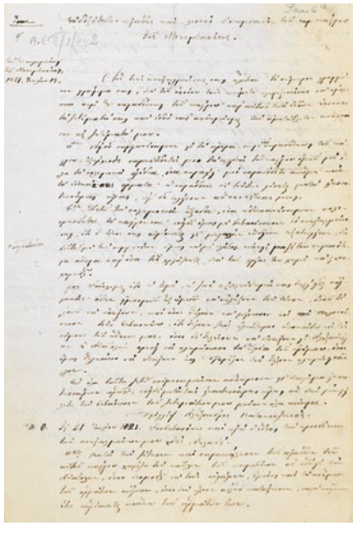

II.1.32

Συνθήκη παράδοσης του κάστρου της Μονεμβασιάς (*Μονεμβασιά, 21 Ιουλίου 1821*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 442, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 442-443]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ στην καστροπολιτεία του ΝΑ άκρου της Πελοποννήσου αποτέλεσε μία ακόμη μεγάλη επιτυχία των επαναστατημένων. Μετά από εξαντλητική πολιορκία, που οδήγησε τους 4.000 Τούρκους εντός του φρουρίου σε εξοντωτική πείνα και αποδεκατισμό από ενδημικές ασθένειες, και κατόπιν σκληρών διαπραγματεύσεων, στις οποίες ο Δημήτριος Υψηλάντης ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο, στις 21 Ιουλίου 1821 υπογράφηκε η παράδοση της πόλης, με τους Τούρκους αγάδες να παραδίδουν τα κλειδιά των φρουρίων. Από τις 23 Ιουλίου η Μονεμβασιά βρισκόταν πλέον σε ελληνικά χέρια, είδηση που προκάλεσε ενθουσιασμό στους ελληνικούς πληθυσμούς της Πελοποννήσου.

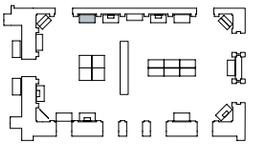

II.1.33

Αναστάσιος Ορλάνδος

Ναυτικά, ήτοι ιστορία των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος Αγώνα πεπραγμένων υπό τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών, τόμ. Α΄

Η ναυμαχία των Σπετσών (8-12 Σεπτεμβρίου 1822)

Αθήνα: Εκ του Τυπογραφείου Χ.Ν. Φιλαδελφέως, 1869

Βιβλιοθήκη της Βουλής

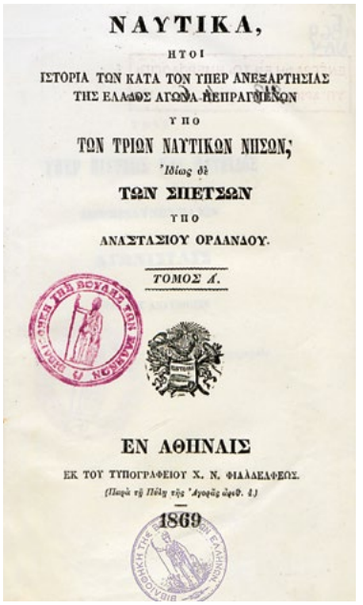
ΝΑΥΤΙΚΑ,

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΓΩΝΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΥΠΟ

ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΝΗΣΩΝ,

Ἰδίως δὲ

ΤΩΝ ΣΠΕΤΣΩΝ

ΥΠΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΟΡΛΑΝΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

1869

Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΡΛΑΝΔΟΣ (1816-1882) καταγόταν από ονομαστή σπετσιώτικη οικογένεια αγωνιστών του 1821. Σπούδασε στην Αίγινα επί Καποδίστρια και διορίστηκε γραμματέας της Καγκελαρίας. Παραιτήθηκε εν συνεχεία και υπηρέτησε ως αξιωματικός του πολεμικού ναυτικού, συγγράφοντας έργα της ειδικότητάς του, μεταξύ των οποίων και τα *Ναυτικά*, όπου περιγράφεται αναλυτικά η περίφημη Ναυμαχία των Σπετσών.

Η ναυμαχία ξεκίνησε στις 8 Σεπτεμβρίου 1822, όταν ο ελληνικός στόλος, με επικεφαλής τον Ανδρέα Μιαούλη, αντιμετώπισε την τουρκοαιγυπτιακή αρμάδα στο στενό των Σπετσών. Στόχος των αντιπάλων ήταν, καταλαμβάνοντας τις Σπέτσες, να διευκολύνουν τον ανεφοδιασμό του υπό πολιορκία από τους Έλληνες Ναυπλίου. Η ναυτική σύγκρουση έγινε με άναρχο τρόπο και χωρίς συνεννόηση από την ελληνική πλευρά, με μόνο οδηγό τη γενναιότητα και τη φιλοπατρία των πλοιάρχων. Αποφασιστική για την έκβαση της ναυμαχίας ήταν η παράτολμη κίνηση του Σπετσιώτη πυρπολητή Κοσμά Μπαρμπάτση, ο οποίος εφόρμησε στον τουρκικό σχηματισμό με το σκάφος του και πυρπόλησε την τουρκική ναυαρχίδα, αρπάζοντας έτσι, όπως αναφέρει ο Ορλάνδος (σελ. 310), τη νίκη από τα χέρια των εχθρών και σώζοντας όχι μόνο τις Σπέτσες αλλά και ολόκληρο το Έθνος, εκείνη την αξιομνημόνευτη ημέρα της γεννήσεως της Θεοτόκου.

II.1.34

Παράδοση Νεοκάστρου (*Νεόκαστρο, 7 Αυγούστου 1821*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 445, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 445-446]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

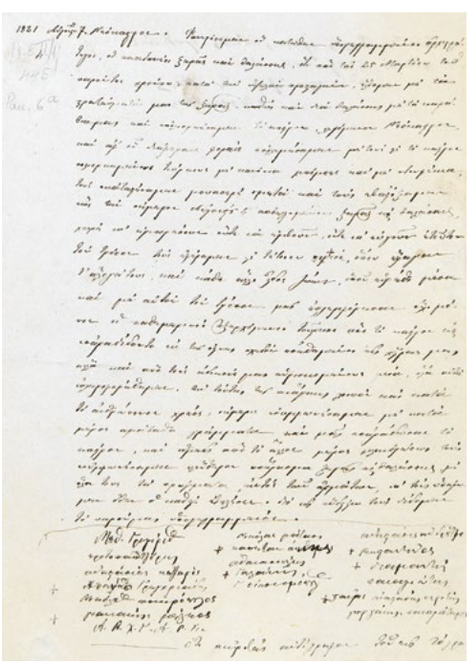

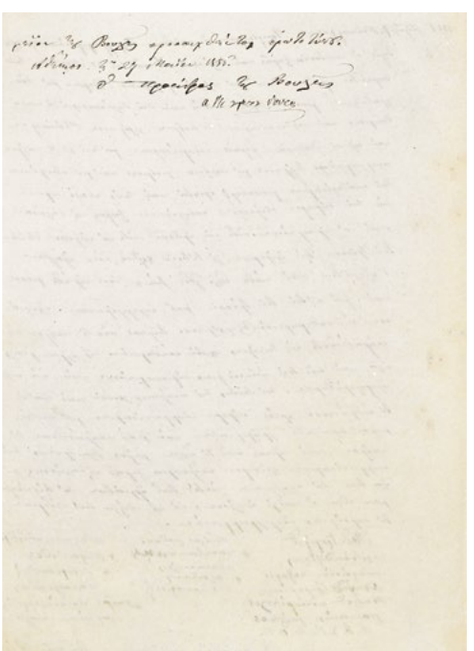

Η ΠΟΛΥΜΗΝΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ «με κανόνια, μπόμπαις και με τουφέκια» και ο αποκλεισμός του φρουρίου του Νεοκάστρου από τους επαναστατημένους Έλληνες (25 Μαρτίου-9 Αυγούστου 1821) δημιούργησαν έντονο επισιτιστικό πρόβλημα στους πολιορκούμενους Τούρκους, οδηγώντας τους τελικά στην παράδοση και την εγκατάλειψη των αρμάτων τους: «Ετούτον τον τρόπον τους εφέραμεν εις τέτοιον περεσέ, όπου έφαγαν τ' άλογά τους και κάθε άλλο είδος ζώων όπου ευρέθη μέσα [...], και επαραδίδοντο εκ της πείνης σχεδόν αποθαμένοι εις χείρας μας».

Νέα πολιτική διοίκησις των κατοίκων της Ρούμελης, της μικράς Ασίας, των μεσογείων νήσων, και της Βλαχομπογδανίας. 3

~~υπέρ των νόμων ✝ ✝ ✝~~

~~ελευθερία, ισοτιμία, αδελφότης~~

~~και της πατρίδος~~

Υπέρ των νόμων ✝ ✝ ✝

Ελευθερία, ισοτιμία, αδελφότης

και της πατρίδος

Ο λαός απόγονος των Ελλήνων όπου κατοικεί την Ρούμελην, την μικράν Ασίαν, τας μεσογείους νήσους, την Βλαχομπογδανίαν, και όλοι όσοι στενάζουν υπό την αφορητοτάτην τυραννίαν του βδελυρωτάτου Οθωμανικού δεσποτισμού, ή εβιάσθησαν να φύγουν εις ξένα βασίλεια διά να γλυτώσουν από τον δυσβάστακτον και βαρύν αυτού ζυγόν, όλοι λέγω Χριστιανοί και Τούρκοι, χωρίς κανένα ξεχωρισμόν θρησκείας, (επειδή όλοι πλάσματα θεού είναι, και τέκνα του πρωτοπλάστου) συλλογιζόμενοι ότι ο τύραννος ονομαζόμενος Σουλτάνος κατέπεσεν ολοτελώς εις τας θηριώδεις και αηδείς ορέξεις του, εκυριεύθη από ευνούχους και αιμοβόρους αμαθεστάτους ανθρώπους, αφανίζει και καταφρονεί την ανθρωπότητα, εσυγχύσθη η καλή τάξις της κοινωνίας, και το πλέον ωραιότερον βασίλειον του κόσμου, όπου επαινείται παντοχόθεν από τους σοφούς, κατήντησεν εις μίαν βδελυράν αναρχίαν τόσον, ώστε κανένας, όποιας τάξεως και θρησκείας, δεν είναι σίγουρος μήτε διά την ζωήν του, μήτε διά την τιμήν του, μήτε διά τα υποστατικά του. Ο πλέον ήσυχος, ο πλέον αθώος, ο πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει κάθε στιγμήν να γένη ελεεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας, ή των αγρίων τοποτηρητών, και αχρείων μεγιστάνων του δυνάστου, οι (όπως και συνεχέστατα συμβαίνει) των κατατρεχόντων τυραννιζόντων μιμητών του χαιρόντων εις το αθώωτον πνεύμα, εις την σκληροτάτην απανθρωπότητα, εις την φονοκτονίαν χωρίς καμμίαν κρίσιν. Ουρανέ, εσύ είσαι αυτοπρόσωπος μάρτυς των τοιούτων κακουργημάτων. Ήλιε, εσύ βλέπεις καθημερινώς τα τοιαύτα θηριώδη τολμήματα. Γη, εσύ ποτίζεσαι αδιακόπως, από τα ρείθρα των αθώων αιμάτων. Ποίος έχει στόμα να με είπη το εναντίον; ποίος είναι εκείνος ο τύραννος ομόψηφος των τοιούτων ανομημάτων; ας έλθη εις το μέσον, και διά τούτο τον μάρτυρα, θέλει ακούσει όλην την κτίσιν, ήτις αγανακτούσα φωνάζει διά τας αδίκως ώδε εκχυνομένας ρύακας των ανθρωπίνων αιμάτων.

Ο μέχρι τούδε λέγω δυστυχής ούτος λαός βλέποντας ότι έλειψαν αι ελπίδες, αι οδύναι, τα καθημερινά δάκρυα, ο αφανισμός του, προσέχοντας ότι την κακήν και αχρειεστάτην διοίκησιν, από την στέρησιν καλών νόμων, αποφασίζει επι-δεχόμενος μίαν φοράν να ατενίση προς τον ουρανόν, να εγείρη ανδρείως τον καταβεβαρημένον τράχηλόν του, και αναλαμβάνοντας εμπρός τους βραχίονάς του τα άρματα της εκδικήσεως και της απελπισίας, να ...

Οι Καταβολές του Ελληνικού Συνταγματισμού (1797-1827)

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης
Ακαδημαϊκός, Ομότιμος Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η καθιέρωση του συνταγματισμού ως του γενικά παραδεδεγμένου κανονιστικού πλαισίου και η συγκριτικά πρώιμη εδραίωση του κοινοβουλευτισμού ως του μόνου νόμιμου συστήματος διακυβέρνησης της χώρας αποτελούν σημαντικά επιτεύγματα της νεοελληνικής πολιτικής ιστορίας και έχουν προκαλέσει ενδελεχείς αξιολογήσεις από πλευράς της ελληνικής πολιτειολογίας. Η κανονιστική ισχύς του συνταγματισμού και η ανθεκτικότητα του κοινοβουλευτισμού στον ελληνικό πολιτικό βίο ίσως να μπορούσαν να συνδεθούν και να ερμηνευθούν σε συσχετισμό με την παράδοση συνταγματικής σκέψης και πράξης, που σφυρηλατήθηκε κατά την περίοδο της ιδεολογικής προπαρασκευής και της διεξαγωγής του αγώνα της ελευθερίας. Σημείο εκκίνησης της «προϊστορίας» αυτής του ελληνικού συνταγματισμού θα μπορούσε να θεωρηθεί το επαναστατικό πολίτευμα του Ρήγα Βελεστινλή, κείμενο στο οποίο μορφοποιείται με συνταγματικούς όρους το απελευθερωτικό όραμα του ελληνικού πολιτειακού ριζοσπαστισμού.

Από πολιτειολογικής απόψεως, το σημαντικό στοιχείο στο πολίτευμα της «Ελληνικής Δημοκρατίας» που προτείνεται στο επαναστατικό μανιφέστο του Ρήγα είναι η σύνδεση της απελευθέρωσης των λαών της Βαλκανικής από τον οθωμανικό ζυγό, με την εγκαθίδρυση πολιτεύματος στο οποίο θα κυβερνούν θεμελιώδεις καταστατικοί νόμοι. Έτσι η νεοελληνική πολιτειολογία θεμελιώνεται ακριβώς στην αναγκαία σχέση ελευθερίας και συνταγματισμού, που αποτέλεσε το κρηπίδωμα της πολιτικής θεωρίας του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού από την εποχή του Locke και του Montesquieu.

ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

Το πολίτευμα του Ρήγα αποτελούσε προσαρμογή του ιακωβινικού συντάγματος του 1793 –ή «πρώτου έτους της Γαλλικής Δημοκρατίας» - στα ιστορικά δεδομένα της βαλκανικής κοινωνίας του όψιμου 18ου αιώνα. Προβάλλει το πρότυπο ενός ενιαίου κράτους, που λειτουργεί με εντόνως συμμετοχικές διαδικασίες και αποβλέπει με μέτρα κοινωνικής πρόνοιας να θέσει τις βάσεις μιας κοινωνίας ισότητας και δημοκρατίας. Παρά την έμφαση στην ενότητα, το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας αναγνωρίζει τις πολλαπλές εθνοπολιτισμικές ταυτότητες των πληθυσμών που την απαρτίζουν. Την εθνοπολιτισμική πολλαπλότητα και τον πλουραλισμό των ταυτοτήτων σέβεται ο Ρήγας, και παρά την ιακωβινική έμπνευση του πολιτεύματός του, κάθε άλλο παρά επιχειρεί να τα απαλείψει. Τονίζει, πάντως, ότι προέχει η κοινή πολιτική ταυτότητα όλων των πολιτών που απαρτίζουν το σώμα του κυρίαρχου –ή «αυτοκράτορος» όπως λέγει ο Ρήγας– λαού της Δημοκρατίας. Η «πολυπολιτισμική» διάσταση της πολιτειολογίας του Ρήγα συνιστά και το πιο πρωτότυπο συστατικό της πολιτικής του σκέψης.

Η απήχηση των ιδεών του Ρήγα στην παράδοση του ελληνικού πολιτειακού ριζοσπαστισμού εγκαθίδρυσε την αντίληψή του περί συνταγματισμού μεταξύ των βασικών παραδοχών της πολιτικής σκέψης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από όσα γράφουν περί Ρήγα τόσο ο Αδαμάντιος Κοραής στην *Αδελφική Διδασκαλία* (1798) και στο *Υπόμνημα περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι* του 1803, όσο, ιδίως, ο ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* (1806). Ο τελευταίος, μάλιστα, όχι μόνο αφιερώνει το έργο του ως επιτύμβιο στον Ρήγα αλλά και ενσυνείδητα επιδιώκει να

Ρήγας Φεραίος
Νέα Πολιτικής Διοίκησις –
Το χειρόγραφο των Κυθήρων
Βιβλιοθήκη της Βουλής

εμφανιστεί ως ιδεολογικός του διάδοχος και πολιτικός συνεχιστής, όταν εξαίρει ως άριστο πολίτευμα την «Νομαρχία», υπό την οποία «η ελευθερία ευρίσκεται εις όλους ωσάν οπού όλοι κοινώς την αφιέρωσαν εις τους Νόμους, τους οποίους διέταξαν αυτοί οι ίδιοι, και υπακούοντάς τους καθείς υπακούει εις την θέλησίν του και είναι ελεύθερος. Ιδού λοιπόν οπού η Ελευθερία είναι υπακοή εις τους Νόμους, εν ενί λόγω άλλο δεν είναι η Ελευθερία παρά αυτή η Νομαρχία» (*Ελληνική Νομαρχία*, εν Ιταλία 1806, σ. 15).

Το πλαίσιο του προεπαναστατικού πολιτειολογικού προβληματισμού στον ελληνικό κόσμο εμπλουτίστηκε σοβαρά από τους συνταγματικούς πειραματισμούς που δοκιμάστηκαν στη διακυβέρνηση της Επτανήσου μετά τον τερματισμό της μακραίωνης βενετικής κυριαρχίας. Κάπως παράδοξα οι απόπειρες αυτές εισαγωγής συνταγματικής διακυβέρνησης σ' ένα τμήμα του ελληνικού κόσμου δεν αναδύθηκαν στον ιστορικό ορίζοντα υπό το καθεστώς της κατοχής της Επτανήσου από τους Δημοκρατικούς Γάλλους (1797-1799), περίοδο κατά την οποία εκδηλώθηκαν από τον επτανησιακό λαό τόσο μαχητικά και πανηγυρικά, μέσω της ευρείας χρήσης του γαλλικού επαναστατικού τελετουργικού, οι προσδοκίες της ελευθερίας και της κοινωνικής αναμόρφωσης. Αντίθετα η συνταγματική διακυβέρνηση εισήχθη στην Επτάνησο με τα τρία συνταγματικά σχεδιάσματα που προτάθηκαν από τη ρωσική προστασία στα χρόνια 1800, 1803 και 1806. Οι τρεις αυτές πολιτειακές προτάσεις αντιπροσωπεύουν την πρώτη απόπειρα εισαγωγής συνταγματικού πολιτεύματος σε ελληνικό έδαφος κατά τους νέους χρόνους. Χωρίς καμιά αμφιβολία, και τα τρία αυτά πολιτεύματα, ιδίως, βεβαίως, το πρώτο, εκείνο του 1800, στο οποίο συμφώνησαν οι κυβερνήσεις του τσάρου και του σουλτάνου, ήταν αυστηρά ολιγαρχικά και ανελεύθερα. Παρόλ' αυτά, και μόνο το γεγονός της εισαγωγής της αρχής της συνταγματικής πολιτείας στον ελληνικό χώρο χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από την ελληνική σκέψη, που διέκρινε τη συμβολική σημασία του κανονιστικού προτύπου της πολιτικής νομιμότητας που συνδεόταν τον συνταγματισμό. Έτσι ο γέροντας πρύτανης του Διαφωτισμού, Ευγένιος Βούλγαρης, τέκνο της Κέρκυρας ο ίδιος, έσπευσε να εξάρει το γεγονός, αφιερώνοντας το έργο του *Αι καθ' Όμηρον αρχαιότητες*, το 1800, *«τη Επτανήσω Πολιτοκρατία»*, ενώ το 1802 ο Αδαμάντιος Κοραής αφιέρωσε την ελληνική έκδοση του Beccaria *«τῃ νεοσυντάκτω την Επτά Νήσων Ελληνική πολιτεία διά τας χρηστάς ελπίδας»*.

Εν τέλει, το πνωμένο κράτος των Ιονίων Νήσων δεν κυβερνήθηκε βάσει αυτών των ολιγαρχικών συνταγμάτων, που ακυρώθηκαν από την εκ νέου γαλλική κατάληψη της Επτανήσου το 1807 από τα αυτοκρατορικά στρατεύματα του Ναπολέοντα. Το Σύνταγμα που ίσχυσε στην Επτάνησο υπό το καθεστός της βρετανικής προστασίας, ήταν εκείνο που συντάχθηκε το 1817 από τον Ύπατο Αρμοστή Thomas Maitland και επικυρώθηκε από το βρετανικό στέμμα. Οι απογοητεύσεις που συνδέθηκαν με αυτό το Σύνταγμα ως προς τις προσδοκίες και τις επιταγές του φιλελεύθερου συνταγματισμού αποτέλεσαν και το κύριο έναυσμα για την ανάτυξη του επτανησιακού ριζοσπαστισμού που οδήγησε, τελικά, στην ένωση της Επτανήσου με το ελληνικό βασίλειο του 1864.

Θα μπορούσε να θεωρηθεί, ότι ο συνταγματισμός ως κανονιστικό πρότυπο και ως ελπίδα ελευθερίας είχε γαλουχήσει την προεπαναστατική ελληνική πολιτική σκέψη και είχε προετοιμάσει το έδαφος για τις συνταγματικές πρωτοβουλίες της δεκαετίας του απελευθερωτικού αγώνα. Πράγματι, η αναγκαιότητα της θεμελίωσης συνταγματικής πολτιτείας στην επαναστατημένη χώρα διατυπώθηκε από τους εξεγερμένους Έλληνες, από τους πρώτους μήνες του Αγώνα.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

Στη διαδρομή του πρώτου έτους του αγώνα, το αίτημα της διοργάνωσης συνταγματικής πολιτείας διακηρύχθηκε ως πρωταρχική επιδίωξη του επαναστατημένου λαού από τα αυτοσχέδια αντιπροσωπευτικά όργανα που συνήλθαν κατά τόπους κατά το 1821. Έτσι, έχουμε την εμφάνιση των τοπικών πολιτευμάτων κατά το πρώτο έτος του Αγώνα σε πολλά σημεία του ελληνικού χώρου. Τα πολιτεύματα αυτά ήταν τα εξής:

α) Ο «Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας», στον οποίο κατέληξαν μια σειρά πρωτοβουλίες συντάξεως πολιτείας στον επαναστατημένο Μοριά, με αφετηρία τη συνέλευση των Καλτεζών (Μάιος 1821), τις συνελεύσεις των Βερβένων (Ιούλιος 1821) και της Ζαράκοβας (Αύγουστος 1821) και τέλος, τη συνέλευση του Άργους (Δεκέμβριος 1821), στην οποία πρωτοστάτησε ο Δημήτριος Υψηλάντης και πήραν μέρος είκοσι τέσσερις αντιπρόσωποι που είχαν αναδειχθεί με έμμεση εκλογή.

β) Ο «Οργανισμός της Γερουσίας της Δυτικής Ελλάδος», που ψηφίστηκε με πρωτοβουλία του Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου στις 4 Νοεμβρίου του 1821, από συνέλευση τριάντα τριών προκρίτων που συνήλθε στο Μεσολόγγι και αντιπροσώπευε τις περιοχές της Αιτωλίας και της Ηπείρου.

γ) Η «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος» ή «Οργανισμός του Αρείου Πάγου, Γερουσίας της Ανατολικής Ελλάδος», κείμενα που συντάχθηκαν από τον Θεόδωρο Νέγρη και ψηφίστηκαν στις 15 Νοεμβρίου 1821 στα Σάλωνα (σημερινή Άμφισσα) της Φωκίδας από εβδομηκονταμελή συνέλευση που αντιπροσώπευε όλη την ανατολική ηπειρωτική Ελλάδα, από την Αττική μέχρι τη Μακεδονία.

Για να ολοκληρωθεί η επισκόπηση των τοπικών πολιτευμάτων του Αγώνα, θα πρέπει να αναφερθούν και τα συνταγματικά σχέδια που ψηφίστηκαν από συνελεύσεις του επαναστατημένου λαού των δύο νήσων, Σάμου και Κρήτης, που διαδραμάτισαν το δικό τους χαρακτηριστικό μέρος στην επανάσταση. Στις 12 Μαΐου 1821, στη χώρα της Σάμου, Πανσαμιακή σύναξη επικύρωσε πρόταση πολιτεύματος του ηγέτη της τοπικής εξέγερσης, Λογοθέτη Λυκούργου (Γεωργίου Παπλωματά), με τον τίτλο «Έκθεσις του τοπικού Συστήματος της Σάμου». Στους Αρμένους της Κρήτης συνέλευση των «παραστατών» της μεγαλονήσου, που βρισκόταν σε εξέγερση από τον Ιούνιο του 1821, ψήφισε στις 20 Μαΐου 1822 το «Προσωρινόν Πολίτευμα της νήσου Κρήτης».

Η σημασία της εμφάνισης των τοπικών πολιτευμάτων ως στοιχείων της επαναστατικής πράξης συνίστατο πρώτον, στην πρόθεση που εξεδήλωναν για τη θεμελίωση πολιτειακής ευνομίας σις εξεγερμένες περιοχές και δεύτερον, στην απόπειρα να εντάξουν στο σύγχρονο πρότυπο πολιτειακής και διοικητικής οργάνωσης που εισήγαγαν, κάποια από τα συστατικά της παραδοσιακής πραγματικότητας της ελληνικής κοινωνίας, όπως π.χ. η εκπροσώπηση των κοινοτήτων, η ενσωμάτωση των ενόπλων στοιχείων στη νέα διοικητική δομή, για να τεθούν υπό τον έλεγχο της έννομης τάξης, και η υιοθέτηση ως ισχύοντος δικαίου εκείνου των «αειμνήστων χριστιανών αυτοκρατόρων».

Βέβαια, όπως είναι γνωστό, τα τοπικά πολιτεύματα του Αγώνα δεν πρόλαβαν, ουσιαστικά, να δοκιμαστούν στην πράξη, διότι η εφαρμογή τους υπερκεράστηκε από την ψήφιση συνταγμάτων εθνικής εμβέλειας από τις εθνοσυνελεύσεις της Επιδαύρου, του Άστρους και της Τροιζήνας. Η ύπαρξη των πρώιμων συνταγματικών κειμένων των τοπικών πολιτευμάτων, ωστόσο, διαθέτει ειδικό βάρος, με την έννοια ότι δημιούργησε από το πρώτο ήδη έτος του Αγώνα ένα πλαίσιο πολιτειακού προβληματισμού, που προσέδωσε πυκνότητα στον υπό κυοφορία ελληνικό συνταγματισμό. Εξάλλου τα πολιτεύματα, ειδικότερα της Κρήτης και της Σάμου, δύο ελληνικών νήσων που παρά τους αγώνες και τις θυσίες τους δεν είχαν την τύχη να περιληφθούν τελικά στα όρια του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, δημιούργησαν για τις δύο νησιωτικές κοινωνίες συνταγματικά προηγούμενα, τα οποία θα έβρισκαν τη συνέχειά τους στην αλληλουχία των συντακτικών πράξεων και καταστατικών μεταρρυθμίσεων που σηματοδότησαν κατά τον 19ο αιώνα, και μέχρι το 1912-1913, την πολιτική ιστορία των δύο νήσων, υπό το καθεστώς της αυτονομίας που γνώρισαν, χάρη κυρίως στην πεισματική συμμετοχή τους στον Αγώνα του 1821.

Το ουσιώδες κεκτημένο του ελληνικού συνταγματισμού, πάντως, κατά την επαναστατική δεκαετία δημιουργήθηκε από τα τρία εθνικά συντάγματα που ψήφισαν η Α', η Β' και η Γ' εθνικές των Ελλήνων συνελεύσεις στην Επίδαυρο, το Άστρος και την Τροιζήνα, αντίστοιχα την 1η Ιανουαρίου 1822, την 13η Απριλίου 1823 και την 1η Μαΐου 1827. Έτσι δημιουργείται στην επαναστατημένη Ελλάδα και κληροδοτείται στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, που αναδύθηκε στη διεθνή σκηνή με το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3ης Φεβρουαρίου 1830, μια αρτιφανής παράδοση συνταγματισμού, που έμελλε να αποδειχθεί καθορι-

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ

Α. ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

ψωκβ'.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

Ἐν Κορίνθῳ, αωκβ' α'. Ἀνεξαρτησίας.

ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ.

ΗΤΟΙ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ

ΤΗ ΙΓ. ΑΠΡΙΛΛΙΟΥ ΑΩΚΓ. ΚΑΙ Γ. ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ.

Ἐν Ὕδρᾳ, 22 Αὐγούστου 1824 καὶ 4 τῆς Ἀνεξαρτησίας.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος.

Καὶ τρίτον ἤδη τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν συναγμένον, κηρύττει διὰ τῶν νομίμων πληρεξουσίων του ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν, καὶ συνταίνει τὰς ἑξῆς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματός του.

Κεφ. Α'.

Περὶ Θρησκείας.

1. Καθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλε-

στικής σημασίας και την περαιτέρω πορεία του ελληνικού πολιτεύματος. Κατά πρώτο λόγο, με τα συντάγματα που ψήφισαν οι εθνοσυνελεύσεις του Αγώνα, το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», τον «Νόμον της Επιδαύρου» και το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» εισήχθη, καλλιεργήθηκε και, όπως αποδείχθηκε μακροπρόθεσμα, εδραιώθηκε στη συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας ο συνταγματισμός ως το θεμελιώδες και αναγκαίο κριτήριο της πολιτικής νομιμότητας. Η έννοια του συνταγματισμού, όπως καθιερώθηκε βάσει της εμπειρίας της πρώτης χώρας που υιοθέτησε σύνταγμα (των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής) διαλαμβάνει κυρίως την αναγνώριση της υπεροχής του καταστατικού χάρτη που ψηφίζουν οι νόμιμα εξουσιοδοτημένοι εκπρόσωποι του συλλογικού φορέα της κυριαρχίας (του έθνους), ως θεμελιώδους νόμου της πολιτείας, που υπερέχει και υπερτερεί κάθε άλλου νομοθετήματος ή θεσπίσματος των νομίμων αρχών του τόπου. Η αναγνώριση αυτή της αρχής του συνταγματισμού γίνεται ρητά στο πολίτευμα του Άστρους, με το άρθρο Β' του ψηφίσματος, που θέτει σε ισχύ το σύνταγμα: «Επ' ουδεμία προφάσει και περιστάσει δύναται η Διοίκησις να νομοθετήση εναντίως εις το παρόν Πολίτευμα».

Η ευρύτερη ιστορική σημασία του ελληνικού συνταγματισμού θα μπορούσε καλύτερα να εκτιμηθεί σε συγκριτική προοπτική, λαμβανομένου υπόψη ότι, όταν η Ελλάδα υιοθέτησε το πρώτο της σύνταγμα, γραπτά συντάγματα διέθεταν μόνο οι Η.Π.Α., η Γαλλία (ο συνταγματικός χάρτης της Παλινόρθωσης του 1815), οι δύο σκανδιναβικές μοναρχίες της Δανίας και της Σουηδίας και το βασίλειο των Κάτω Χωρών (Ολλανδίας). Ο ελληνικός συνταγματισμός, συνεπώς, θα μπορούσε να θεωρηθεί πρωτοποριακός στην Ευρώπη, λόγω της πρωιμότητας της εισαγωγής του. Πρωτοποριακός, όμως, θα μπορούσε να θεωρηθεί και λόγω δύο άλλων χαρακτηριστικών, που προσδιόριζαν τις πολιτειακές αξίες των πρώτων ελληνικών συνταγμάτων. Οι πολιτειακές αυτές αξίες ήταν η δημοκρατική αρχή και ο καταφανής φιλελεύθερος προσανατολισμός.

Η δημοκρατική αρχή, η αναγόρευση δηλαδή του συνόλου του έθνους ή του λαού ως αδιαμφισβήτητου φορέα της κυριαρχίας, γίνεται με απόλυτη σαφήνεια στο *Πολιτικόν Σύνταγμα της Τροιζήνος*, του οποίου το άρθρο 5 διακηρύσσει απερίφραστα: «Η Κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος, πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού». Δεν μπορεί να μην παρατηρηθεί ότι με το άρθρο αυτό, το *Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος* αναζωογονεί μια παλιά διάταξη του πολιτεύματος της Ελληνικής Δημοκρατίας του Ρήγα (άρθρο 25). Έτσι θα μπορούσε επίσης να διαπιστωθεί, ότι ο ελληνικός συνταγματισμός συνδέεται στος απαρχές του με το λυκόφως της μακράς παράδοσης του ευρωπαϊκού πολιτειακού ριζοσπαστισμού.

Το άλλο προσδιοριστικό χαρακτηριστικό του πρώιμου ελληνικού συνταγματισμού υπήρξε ο έντονος φιλελεύθερος χαρακτήρας του. Αυτό διαφαίνεται κυρίως στις συνταγματικές πρόνοιες για περιστολή της εκτελεστικής εξουσίας και στην όλως ιδιαίτερη μέριμνα για περιφρούρηση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τα πολιτεύματα της Επιδαύρου και του Άστρους διαπνέονται από την χαρακτηριστική καχυποψία του κλασικού ευρωπαϊκού φιλελευθερισμού απέναντι στους φορείς της εξουσίας. Τούτο κατοπτρίζεται στις πρόνοιες για ενιαύσια θητεία των μελών τόσο του Βουλευτικού όσο και του Εκτελεστκού σώματος. Η φιλελεύθερη βούληση κατοπτρίζεται και στη σαφή διάκριση των εξουσιών που υιοθετείται στα πολιτεύματα, ιδίως στην πρόνοια για ανεξαρτησία του Δικαστικού (ή «Δικανικού» όπως αποκαλείται στον Νόμο της Επιδαύρου) σώματος. Ο φιλελεύθερος χαρακτήρας των τριών πρώτων συνταγμάτων της Ελλάδος εκφράζεται κατ' εξοχήν με τις πρόνοιές τους υπέρ της κατοχύρωσης των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, των «δικαίων του ανθρώπου», όπως τα είχε αποκαλέσει ο Ρήγας. Ο κατάλογος των «γενικών δικαιωμάτων» ή «πολιτικών δικαιωμάτων» προτάσσεται και στα τρία συντάγματα ως θεμέλιο της εννόμου τάξεως στην επικράτεια τηε ελεύθερης ελληνικής πολιτείας. Ατελής και συνοπτικός – με επτά άρθρα – στο *Προσωρινόν Πολίτευμα*, ο κατάλογος εμπλουτίζεται αισθητά και εκτείνεται σε δώδεκα άρθρα στον *Νόμο της Επιδαύρου*, για να ολοκληρωθεί σε μια άρτια διατύπωση δικαιωμάτων στο *Πολιτικόν Σύνταγμα της Τροιζήνος*. Στο *Προσωρινόν Πολίτευμα* η έμφαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου τίθεται στην αξία της ισότητας. Ο Νόμος της Επιδαύρου προσθέτει διατάξεις υπέρ της ελευθερίας, περιλαμβανομένων προνοιών υπέρ της ελευθερίας του τύπου, και θέτει υπό την προστασία των νόμων την ιδιοκτησία, την τιμή και την ασφάλεια «εκάστου Έλληνος και παντός

ανθρώπου εντός της Επικράτειας ευρισκόμενου». Το *Πολιτικόν Σύνταγμα* ενισχύει το habeas corpus, την προστασία της ιδιοκτησίας και αποβλέπει να θέσει τα θεμέλια μιας δημοκρατικής πολιτικής νοοτροπίας, αποκλείοντας τίτλους ευγενείας και τις αντίστοιχες προσαγορεύσεις για τους πολίτες της ελληνικής επικράτειας. Αυτό το φιλελεύθερο δημοκρατικό πνεύμα συνδέθηκε με τη γένεση του ελληνικού συνταγματισμού. Το φιλελεύθερο πνεύμα του πρώιμου ελληνικού συνταγματισμού θέλησαν να ενθαρρύνουν και να ενισχύσουν με τα σχόλια που συνέταξαν επί των διατάξεων του *Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος* δύο κορυφαίοι εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού φιλελεύθερου πολιτικού στοχασμού, ο Αδαμάντιος Κοραής και ο Jeremy Bentham. Τα σχετικά κείμενα που αφιέρωσαν στο πρώτο ελληνικό σύνταγμα, οι *Σημειώσεις εις το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* του Κοραή και τα σχόλια του Bentham επί της γαλλικής μεταφράσεως του *Προσωρινού Πολιτεύματος*, που περιλαμβάνεται στην *Ιστορία των γεγονότων της Ελλάδος* του C. D. Raffenel, συνιστούν άκρως σημαντικές ενδείξεις του θεωρητικού ενδιαφέροντος που προκάλεσαν στον ευρωπαικό πολιτικό στοχασμό οι απόπειρες των ελλήνων επαναστατών για σύνταξη «Ελεύθερης Πολιτείας».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα τρία πρώτα ελληνικά συντάγματα ως προς τις πρόνοιές τους εν σχέσει με το αίτημα της θρησκευτικής ελευθερίας. *Το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* στο πρώτο του άρθρο ονομάζει τη θρησκεία της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας «επικρατούσα» στην ελληνική επικράτεια, αλλά συμπληρώνει ότι η Ελληνική Πολιτεία «ανέχεται πάσαν άλλην θρησκείαν, και αι τελεταί και ιεροπραγίαι εκάστης αυτών εκτελούνται ακωλύτως». Το άρθρο αυτό επαναλαμβάνεται πανομοιότυπο στον *Νόμον της Επιδαύρου*. Το *Πολιτικόν Σύνταγμα της Τροιζήνος*, ωστόσο, στο πρώτο άρθρο αναγγέλλει πρώτον ότι «καθείς εις την Ελλάδα επαγγέλλεται την θρησκείαν του ελευθέρως, και δια την λατρείαν αυτής έχει ίσην υπεράσπισιν». Διακηρύσσεται, συνεπώς, η απόλυτη θρησκευτική ελευθερία, για να προστεθεί κατά δεύτερο λόγο ότι «θρησκεία της Επικρατείας» είναι εκείνη της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Τα συντάγματα της Επαναστάσεως, συνεπώς, περιορίζονται στην καθιέρωση της αρχής της θρησκευτικής ελευθερίας που εγγυάται τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Άφησαν δε το ζήτημα της ρύθμισης του καθεστώτος της Ορθοδόξου Εκκλησίας εντός των ορίων της ελληνικής επικρατείας για μεταγενέστερη αντιμετώπιση.

Αυτό υπήρξε το κεκτημένο του φιλελεύθερου συνταγματισμού που κληροδοτήθηκε από τα πολιτεύματα του Αγώνα προς τη συνταγματική παράδοση του ελληνικού κράτους. Ο κανονιστικός χαρακτήρας αυτής της παρακαταθήκης διαφαίνεται ενδεικτικά από την επίκλησή της στους κόλπους του Επτανησιακού Ριζοσπαστισμού στη δεκαετία του 1860, όταν ο Ιωσήφ Μομφερράτος μνημονεύει τα συντάγματα του Αγώνα ως τα πρότυπα για τη δημοκρατική ανάπλαση της Ελλάδος. Χαρακτηριστική είναι επίσης η αναφορά του Ιωσήφ Μομφερράτου, τον Οκτώβριο του 1864, κατά τις συνεδριάσεις της Β' Εθνοσυνελεύσεως, στο *Σύνταγμα της Τροιζήνος* ως προς την καθιέρωση της εθνικής κυριαρχίας, από την οποία δεν θα έπρεπε να αποκλίνει το υπό συζήτηση νέο σύνταγμα, εκχωρώντας προνομίες στο στέμμα που θα φαλκίδευαν την ανόθευτη και αδιαφιλονίκητη άσκησή της από το έθνος.

Παρά τη μέριμνά του για την κατοχύρωση των πολιτικών ελευθεριών και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το *Πολιτικόν Σύνταγμα* του 1827 διαφέρει αιθητά από τα δύο πρώτα συντάγματα της επαναστατημένης Ελλάδος, ως προς τις ειδικές πρόνοιες που υιοθετεί εν σχέσει προς τον φορέα της εκτελεστικής εξουσίας, τον Κυβερνήτη. Είναι προφανές ότι το *Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος* συντάσσεται μέσα στο κλίμα της αναμονής της επικείμενης έλευσης του Ιωάννη Καποδίστρια στην αγωνιζόμενη και καθημαγμένη χώρα. Ενώ το άρθρο 36 του *Πολιτικού Συντάγματος* επιβεβαιώνει κατηγορηματικά την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, με τα άρθρα 102-125 ο Κυβερνήτης περιβάλλεται με αρμοδιότητες που τον καθιστούν τον σημαντικότερο παράγοντα του πολιτεύματος. Έτσι, με το τέλος της Επανάστασης και την πρόκληση της οικοδόμησης του κράτους πιεστική, πλέον, ενώπιόν τους, οι πληρεξούσιοι του έθνους στην Γ' εθνική των Ελλήνων συνέλευση εμφανίζονται έτοιμοι για τους συμβιβασμούς που υπαγορεύουν οι αναγκαιότητες του πολιτικού ρεαλισμού.

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Απόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομουμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων Αἰγίδα ἀπολαμβάνουσιν, ἦτον αἰσχύνη πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀναλγησίας καὶ εὐηθίας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἥτις ἤδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα, διώκει καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ μακρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτούς, καὶ τὴν Πατρίδα ἡμῶν, ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἄδικον τυραννίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ἰδέαν, ἢ κἂν δυνομένην ὁπωσοῦν μετ' αὐτῆς νὰ παραβληθῇ δυνασείαν.

Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ συρίζηται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ σασιωδεῖς, ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἐθνικὸς, πόλεμος ἱερὸς, πόλεμος τοῦ ὁποίου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα, ἐξ ὧν τὴν σήμερον ὅλοι οἱ

Από την έκρηξη της Επανάστασης εμφανής ήταν η ανάγκη της σύστασης κεντρικής διοικητικής αρχής, η οποία θα αναλάμβανε αφενός τον συντονισμό του Αγώνα και αφετέρου την πολιτική και διοικητική οργάνωση των απελευθερωμένων εδαφών. Προς αυτή την κατεύθυνση, ήδη από το 1821 συγκροτήθηκαν τοπικοί και περιφερειακοί αυτοδιοικητικοί οργανισμοί (λ.χ. Μεσσηνιακή Σύγκλητος, Αχαϊκό Διευθυντήριο, Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, Άρειος Πάγος). Από το τέλος του πρώτου έτους την αποστολή αυτή ανέλαβαν οι Εθνικές Συνελεύσεις, με ευρεία αντιπροσώπευση πληρεξουσίων από την επαναστατημένη επικράτεια. Η Α΄ Εθνική Συνέλευση συγκλήθηκε στην Πιάδα, χωριό κοντά στα ερείπια της αρχαίας Επιδαύρου (21 Δεκεμβρίου 1821 - 15 Ιανουαρίου 1822). Σε αυτήν έλαβαν μέρος πρόκριτοι, οπλαρχηγοί, νησιώτες πλοιοκτήτες, εκπρόσωποι του κλήρου, αλλά και Φαναριώτες και διανοούμενοι που είχαν καταφθάσει από το εξωτερικό, συνθέτοντας ένα ετερόκλητο μωσαϊκό.
Η Α΄ Εθνοσυνέλευση ονομάστηκε «Εθνική Νομοδοτική Συνέλευσις», δεδομένου ότι βασικός της σκοπός ήταν η σύνταξη οργανικού νόμου για την εθνική Βουλή. Πράγματι, την 1η Ιανουαρίου 1822 ψηφίστηκε το

II.2
Εθνοσυνελεύσεις & Συντάγματα

«Ορκιζόμεθα εις το όνομα της τρισυποστάτου Θεότητος και εις το σεβαστόν όνομα της πατρίδος, να συσκεπτώμεθα εν ειλικρινεία καθαρά και αδελφική αγάπη, αδιαφορούντες περί των προσωπικών συμφερόντων μας και φροντίζοντες περί μόνου του κοινού της Ελλάδος συμφέροντος»

Όρκος, Α΄ Εθνική Συνέλευση (21 Δεκεμβρίου 1821-15 Ιανουαρίου 1822)

πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης, το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος», το οποίο προσδιόρισε τις πολιτικές αρχές των επαναστατημένων περιοχών, καθιερώνοντας το οργανωτικό σχήμα ενός ενιαίου κράτους. Η κορυφαία αυτή στιγμή της πολιτικής ιστορίας της νεότερης Ελλάδας εικονίζεται στη Ζωφόρο της Αίθουσας Τροπαίων.

Το εν λόγω Σύνταγμα αναθεωρήθηκε στις 13 Απριλίου 1823, από τη Β΄ Εθνική Συνέλευση (29 Μαρτίου-18 Απριλίου 1823), η οποία συνήλθε στο Άστρος Κυνουρίας. Επελέγη ο τίτλος Νόμος της Επιδαύρου, προκειμένου να τονιστεί η συνέχεια του αναθεωρημένου Συντάγματος με εκείνο του 1822, του οποίου οι θεμελιώδεις αρχές διατηρούνταν «αμετάτρεπτοι και αμετακίνητοι», «ως αποδεδειγμένως λαοσώοι». Το Σύνταγμα του 1823 αναγνώριζε ελαφρά υπεροχή στη νομοθετική εξουσία έναντι της εκτελεστικής. Σε ό,τι αφορά τα όργανα διακυβέρνησης, τα Υπουργεία περιορίστηκαν σε επτά και οι τοπικοί οργανισμοί καταργήθηκαν. Τέλος, εμπλουτίστηκε το πεδίο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας, η οποία συνήλθε μεταξύ 19 Μαρτίου-5 Μαΐου 1827, μετά από επανειλημμένες αναβολές και σε μια περίοδο κρίσιμη για την έκβαση της Επανάστασης, ψήφισε τον Μάιο του 1827 το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος», αποτελούμενο από 150 άρθρα, με πρόβλεψη για αυστηρή διάκριση των εξουσιών: η εκτελεστική εξουσία ανήκε στον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος εξελέγη με ψήφισμα της 2ας Απριλίου 1827 με επταετή θητεία, ενώ η νομοθετική εξουσία στο σώμα των αντιπροσώπων του λαού, τη Βουλή. Στο ίδιο Σύνταγμα για πρώτη φορά διακηρύσσεται πανηγυρικά η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Το Πολιτικόν Σύνταγμα ήταν πιο συμβατό από τα προηγούμενα προς την ελληνική πραγματικότητα, με διευρυμένη τη συνταγματική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων.

Τα Συντάγματα εθνικής εμβελείας, που προέκυψαν από τις εργασίες των Εθνοσυνελεύσεων, ήταν επηρεασμένα από τα γαλλικά επαναστατικά Συντάγματα του 1793 και 1795, το αμερικανικό Σύνταγμα του 1787, τη γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, καθώς και από το συνταγματικό σχεδίασμα του Ρήγα Βελεστινλή (1797) και τα Συντάγματα των Ιονίων Νήσων.

II.2.1

Ψήφισμα (αρ. 540) του Εκτελεστικού για τον καθορισμό του σχήματος, του χρώματος και των συμβόλων των εθνικών σημαιών (Κόρινθος, 15 Μαρτίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 322, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 322]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ της Τουρκοκρατίας, κάθε φορά που εκδηλωνόταν κάποιο τοπικό επαναστατικό κίνημα υψωνόταν και από ένα αυτοσχέδιο *μπαϊράκι* (από το τουρκ. *bayrak*), αναγνωριστικό των στρατιωτικών σωμάτων του κάθε καπετάνιου. Με το ξέσπασμα του Αγώνα της Ανεξαρτησίας γρήγορα έγινε κοινή πεποίθηση η ανάγκη για ένα εθνικό σύμβολο. Στο άρθρο ΡΔ΄ του *Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος* ορίστηκε ότι η ενιαία σημαία θα φέρει τον σταυρό και τα χρώματά της θα είναι το κυανό και το λευκό. Κρίθηκε ότι ήταν προς το συμφέρον των Επαναστατημένων να μην υιοθετηθούν τα σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας (όπως π.χ. ο ιερός δεσμός με τις δεκαέξι στήλες, ο σταυρός σε κλάδους ελιάς, οι λογχοφόροι σημαίες με τα γράμματα Η ΕΑ (Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ) Η ΘΣ (Η ΘΑΝΑΤΟΣ) κ.ά.), προκειμένου να δοθεί το μήνυμα προς τις ευρωπαϊκές αυλές ότι επρόκειτο περί εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και όχι περί επαναστατικού κινήματος.

Στις 15 Μαρτίου 1822, το Εκτελεστικό προσδιόρισε τις λεπτομέρειες της παραπάνω απόφασης, καθιερώνοντας μία σημαία για τις χερσαίες δυνάμεις, και δύο διαφοροποιημένες για τις ναυτικές, την εμπορική και την πολεμική. Το 1828, με ψήφισμα του Ιωάννη Καποδίστρια στις 30 Ιουλίου, εξομοιώθηκαν οι δύο σημαίες του ναυτικού με την επικράτηση της πολεμικής, σε αναγνώριση της προσφοράς των εμπορικών πλοίων στον Αγώνα ως πολεμικών. Τα χρώματα της εθνικής σημαίας περιγράφηκαν ομοίως τόσο στον Νόμο της Επιδαύρου, που ψηφίστηκε από τη Β΄ Εθνική Συνέλευση του Άστρους (1823), όσο και στο Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος (Γ΄ Εθνική Συνέλευση Τροιζήνας, 1827).

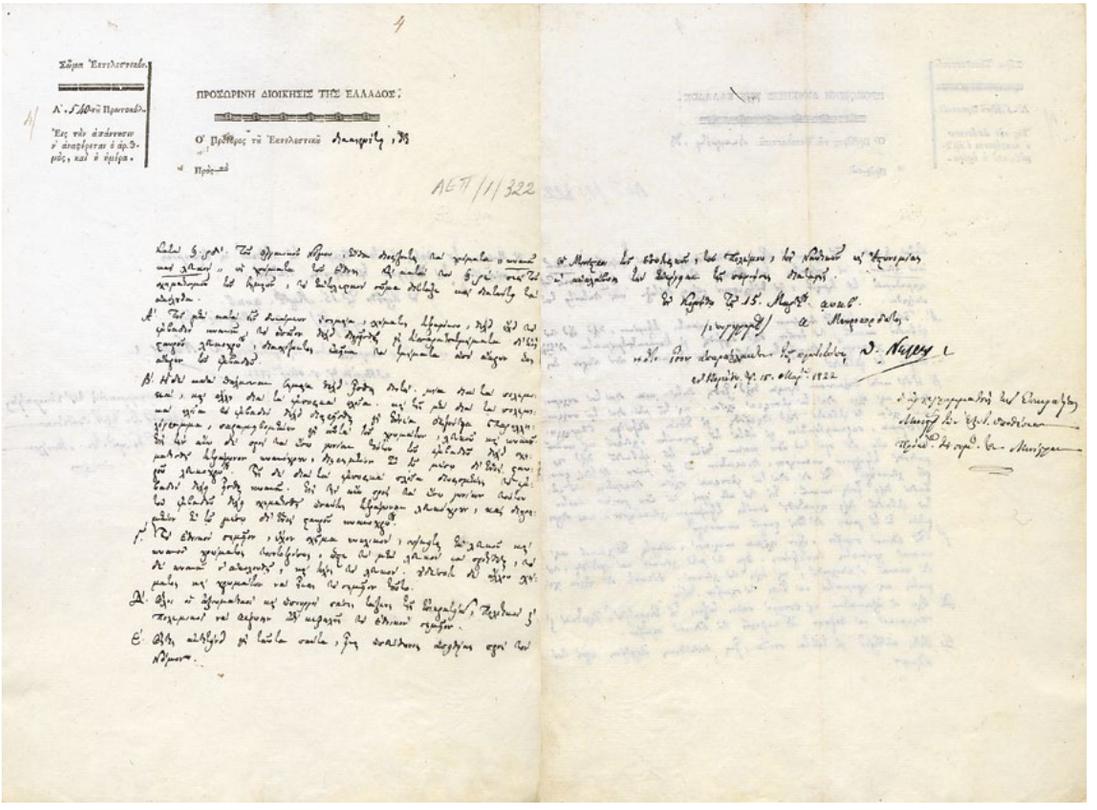

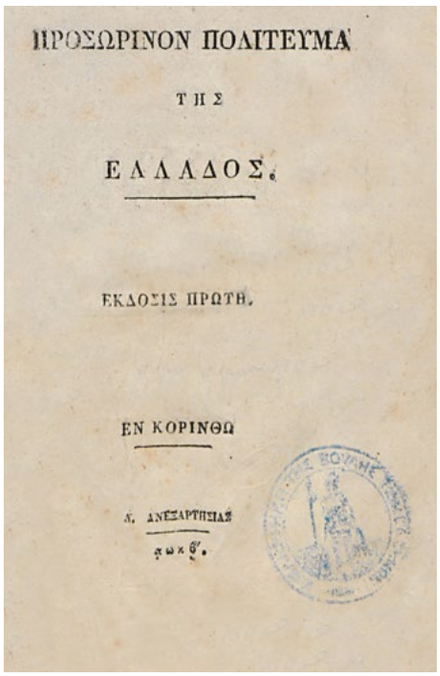
ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.
ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.
ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ
Α. ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ
ᾳωκβ'.

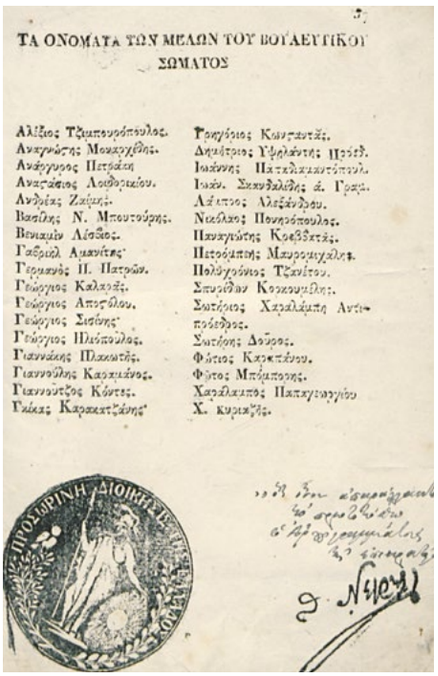
ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Αλέξιος Τζιμπουρόπουλος.
Αναγνώστης Μοναρχέδης.
Ανάργυρος Πετράκη
Αναστάσιος Λοιδορικίου.
Ανδρέας Ζαίμης.
Βασίλης Ν. Μπουτούρης.
Βενιαμὶν Λέσβιος.
Γαβριὴλ Αμανίτης.
Γερμανὸς Π. Πατρῶν.
Γεώργιος Καλαρᾶς.
Γεώργιος Αποστόλου.
Γεώργιος Σισίνης.
Γεώργιος Ηλιόπουλος.
Γιαννάκης Πλακωτῆς.
Γιαννούλης Καραμάνος.
Γιαννοῦτζος Κόντες.
Γκίκας Καρακατζάνης.
Γρηγόριος Κωνσταντᾶς.
Δημήτριος Υψηλάντης Πρόεδ.
Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλ.
Ιωάν. Σκανδαλίδης ά. Γραμ.
Λάμπρος Αλεξάνδρου.
Νικόλαος Πονηρόπουλος.
Παναγιώτης Κρεββατᾶς.
Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.
Πολυχρόνιος Τζανέτου.
Σπυρίδων Κορκουμέλης.
Σωτήριος Χαραλάμπη Αντιπρόεδρος.
Σωτήρης Δοῦρος.
Φώτιος Καραπάνου.
Φῶτος Μπόμπορης.
Χαράλαμπος Παπαγεωργίου
Χ. Κυριαζῆς.

II.2.2
Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος
Κόρινθος 1822, α΄ έκδοση
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΗΝ 1Η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1822 η Α΄ Εθνική Συνέλευση ψήφισε το πρώτο Σύνταγμα της Επανάστασης, το *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*. Στη συντακτική επιτροπή συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, ο *σεσημασμένος* καρμπονάρος Βιντσέντζο Γκαλίνα και ο ριζοσπάστης φιλελεύθερος, Αναστάσιος Πολυζωίδης. Ο όρος «προσωρινόν» επελέγη συνειδητά και με σκοπό να παρουσιαστούν οι πολιτικές προθέσεις των εξεγερμένων Ελλήνων, ούτε σώστε να μη στοχοποιηθεί ο Αγώνας από την Ιερά Συμμαχία. Επιπλέον, τόσο ο Θεόδωρος Νέγρης, όσο και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος που επεξεργάστηκαν το συνταγματικό κείμενο, κατανοούσαν πως οι συνθήκες δεν ήταν ακόμη ώριμες για τη δημιουργία ενός ισχυρού συγκεντρωτικού κράτους – εξού και εξακολούθησε η λειτουργία των τοπικών οργανισμών.

Το Προσωρινόν Πολίτευμα καθιέρωσε το οργανωτικό σχήμα μιας κεντρικής διοίκησης, αποτελούμενης από τρία σώματα: το Βουλευτικό, το Εκτελεστικό και το Δικαστικό. Στη σελ. 57 της πρώτης έντυπης έκδοσης παρατίθενται τα 33 μέλη του πρώτου Βουλευτικού Σώματος, που εξελέγησαν στις 5 Ιανουαρίου 1822 από τους παραστάτες της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης. Από την επισκόπησή τους διαφαίνονται οι συσχετισμοί δυνάμεων που επικράτησαν σε αυτήν: τη θέση του Προέδρου του Βουλευτικού Σώματος κατέλαβε ο Δημήτριος Υψηλάντης με Αντιπρόεδρο τον Πέτρο Μαυρομιχάλη. Τη σημαντικότερη πολιτική θέση της νέας διοίκησης, εκείνη του προέδρου του Εκτελεστικού, κατέλαβε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, επιτυγχάνοντας παράλληλα να δοθεί η νευραλγική θέση του αρχιγραμματέα της Επικρατείας στον πιστό, τότε, συνεργάτη του, Θεόδωρο Νέγρη. Η συγκεκριμένη κατανομή αντικατόπτριζε την καθαρή νίκη των δυτικότροπων οπαδών του συνταγματισμού, οι οποίοι φιλοδοξούσαν η επαναστατημένη Ελλάδα να εξελιχθεί σταδιακά σε αστικό κράτος δυτικού τύπου. Οι παραδοσιακές ελίτ των κοτζαμπάσηδων και των οπλαρχηγών αρκέστηκαν στην κατάληψη διοικητικών και πολιτικών αξιωμάτων.

Η εν λόγω έκδοση, η οποία έγινε σε τυπογραφείο μεταφερμένο από την Τρίπολη στο Άργος και τελικά στην Κόρινθο, φέρει τη σφραγίδα της Διοίκησης και την υπογραφή του Αρχιγραμματέως της Επικρατείας (και υπουργού των Εξωτερικών), Θεόδωρου Νέγρη, με τη σημείωση ότι το έντυπο αντίγραφο είναι «ίσον απαράλλακτον τω πρωτοτύπω».

II.2.3

Γαλλικό εργαστήριο

Προσωποποίηση της επαναστατημένης Ελλάδας, περ. 1825-30

επιτραπέζιο ωρολόγιο από μπρούντζο επιχρυσωμένο και πατιναρισμένο, ύψος 56 εκ.

επιγραφές (σφραγίδες): Gillion / Etablissement de Paris – Pons (στον μηχανισμό)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 872

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

της ωρολογοποιίας, με μηχανισμό του Honoré Pons, κατασκευασμένο στο Παρίσι.

Παριστάνεται η προσωποποίηση της Ελλάδας, ενδεδυμένης εντυπωσιακά και αποδοσμένης με λεπτοδουλεμένες λεπτομέρειες. Ανορθώνει το βλέμμα της και υψώνει το αριστερό της χέρι, ενώ με το δεξί στηρίζεται σε διακοσμημένο με φυτικά μοτίβα κίονα. Η αλληγορική μορφή της Ελλάδας πατάει με το ένα της πόδι σε spolio και με το άλλο της επάνω σε τουρκικά σύμβολα.

Αυτό το μοτίβο της προσωποποιημένης Ελλάδας, γνωστό ήδη από την έκδοση του Choiseul-Gouffier [αρ. κατ. I.1.2] και παρόμοιες παραστάσις, αλλά και ανανεωμένο εν μέσω της Επανάστασης από τα εμβληματικά έργα του Eugène Delacroix, όπως η Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου (1826), εδώ αποκτά μία πολύ ενδιαφέρουσα εκδοχή. Η Ελλάδα πια έχει σπάσει τα δεσμά της και αντλώντας από το ιστορικό παρελθόν της (ο κίονας και τα ερείπια στο δεξί της πόδι), καταφέρνει να αποτινάξει τον οθωμανικό ζυγό (η ημισέληνος στο αριστερό της πόδι). Η επαναστατημένη Ελλάδα εδώ συμβολίζει την παλιγγενεσία του έθνους και την ιστορική προοπτική του.

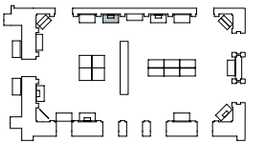

II.2.4

Konrad Lange (1809-1856)

Μετάλλιο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, 1836

οπισθότυπος: Συμβολική παράσταση της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο

εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου

επιγραφές: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ – ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ (εμπρόσθια όψη) ΚΑΙ ΕΣΕΣΘΕ ΜΟΙ ΕΙΣ ΛΑΟΝ ΚΑΙ ΕΣΟΜΑΙ ΥΜΙΝ ΕΙΣ ΘΕΟΝ (επάνω)• ΕΠΙΔΑΥΡ. 1. ΙΑΝΝ. [sic] / 1822 (κάτω) (οπίσθια όψη)

υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)

αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 885

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ 12 χάλκινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με άνεση και δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός χαράκτης Lange ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Παρουσιάζεται (οπίσθια όψη) συμβολική παράσταση της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο, με τον ενωτικό χαιρετισμό δύο Ελλήνων, ενός αγωνιστή με σπάθα και ενός πιο ηλικιωμένου με βακτηρία, ενώ τους δύο συνενώνει και ο εναγκαλισμός του ιερωμένου στο κέντρο της σύνθεσης. Περιμετρικά η επιγραφή ΚΑΙ ΕΣΕΣΘΕ ΜΟΙ ΕΙΣ ΛΑΟΝ ΚΑΙ ΕΣΟΜΑΙ ΥΜΙΝ ΕΙΣ ΘΕΟΝ προέρχεται από τον *Ιερεμία* (ΛΗ΄, 33), ενώ κάτω από τις μορφές έχει τεθεί ο τόπος και η χρονολογία της Εθνοσυνέλευσης (ΕΠΙΔΑΥΡ. 1. ΙΑΝΝ. [sic] 1822).

Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται το πορτραίτο του αγωνιστή, διπλωμάτη και πολιτικού Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (1791-1865), σε ωραία αποδοσμένο προφίλ.

II.2.5

Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος

Κόρινθος 1822, β΄ έκδοση

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

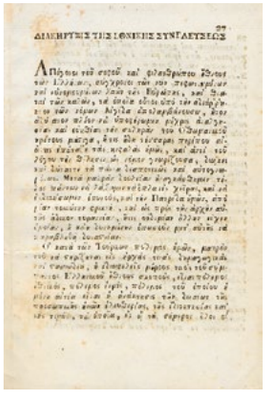

ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης, οι επαναστατημένοι Έλληνες γνωστοποιούσαν στην Ευρώπη την απόφασή τους να πάρουν στα χέρια τα όπλα, για να απελευθερωθούν από την τυραννία των Οθωμανών. Αξιοσημείωτη είναι η εναρκτήρια διατύπωση «Απόγονοι του σοφού και φιλανθρώπου έθνους των Ελλήνων, σύγχρονοι των νυν πεφωτισμένων και ευνομουμένων λαών της Ευρώπης» (σελ. 27), η οποία, αφενός, κατοχυρώνει τη σύνδεση των Επαναστατημένων με τους αρχαίους προγόνους τους και, αφετέρου, τους τοποθετεί δίπλα στους σύγχρονούς τους Ευρωπαίους, οι οποίοι απολαμβάνουν τα αγαθά που επέφεραν ιδεολογικά ρεύματα όπως ο Διαφωτισμός, αλλά και ριζοσπαστικά κινήματα, όπως η Γαλλική Επανάσταση. Ταυτόχρονα, τονίζεται ο εθνικός χαρακτήρας και η πολιτική αυτονομία της Επανάστασης, η οποία πόρρω απέχει από το «να στηρίζηται εις αρχάς τινάς δημαγωγικάς και στασιώδεις, ή ιδιωφελείς μέρους τινός του σύμπαντος Ελληνικού έθνους σκοπούς». Την ίδια στοχοθεσία εξυπηρετούσε η αποσιώπηση της δράσης της Φιλικής Εταιρείας, που θα εγκυμονούσε τον κίνδυνο της ταύτισης της ελληνικής υπόθεσης με τα σχέδια μιας μυστικής εταιρείας ιακωβινικού τύπου, καθώς και ο όρος «προσωρινόν» πολίτευμα, που απέβλεπε να καθησυχάσει πιθανές αντιδράσεις της Ιεράς Συμμαχίας απέναντι σε ριζοσπαστικές πολιτικές κινήσεις.

II.2.6

Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος και σχέδιον οργανισμού των επαρχιών αυτής υπό Πολυζωίδου

Μεσολόγγι: Τύποις Δ. Μενεσθέως, 1824

Βιβλιοθήκη της Βουλής

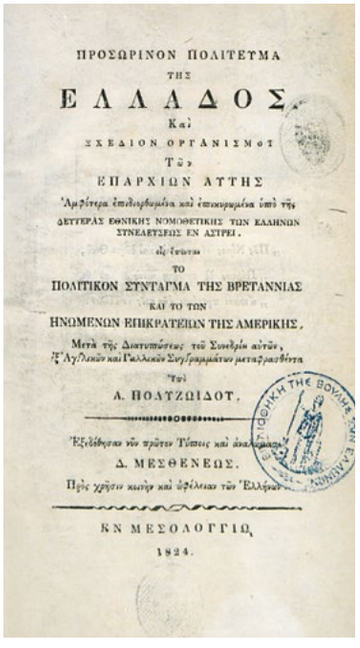
ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.
Καὶ
ΣΧΕΔΙΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ
Τῶν
ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΑΥΤΗΣ
Ἀμφότερα ἐπιδιορθωμένα καὶ ἐπικυρωμένα ὑπὸ τῆς
ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ.
εἰς ἔπωτον
ΤΟ
ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΤΩΝ
ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ.
Μετὰ τῆς Διατυπώσεως τοῦ Συνεδρίου αὐτῶν,
ἐξ Ἀγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν Συγγραμμάτων μεταφρασθέντα
Τοῦ
Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΟΥ.
Ἐξεδόθησαν νῦν πρῶτον Τύποις καὶ ἀναλώμασιν
Δ. ΜΕΣΘΕΝΕΩΣ.
Πρὸς χρῆσιν κοινὴν καὶ ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων.
ΚΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ,
1824.

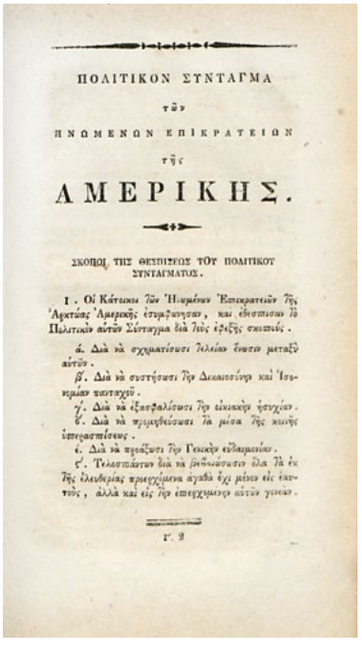
ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ
τῶν
ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΩΝ
τῆς
ΑΜΕΡΙΚΗΣ.
ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΠΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.
1. Οἱ Κάτοικοι τῶν Ἡνωμένων Ἐπικρατειῶν τῆς Ἀρκτικῆς Ἀμερικῆς ἐσυμφώνησαν, καὶ ἐθεσπισαν τὸ Πολιτικὸν αὐτῶν Σύνταγμα διὰ τοὺς ἑξῆς σκοπούς.
α΄. Διὰ νὰ σχηματίσωσι τελείαν ἕνωσιν μεταξὺ αὐτῶν.
β΄. Διὰ νὰ συστήσωσι τὴν Δικαιοσύνην καὶ Ἰσονομίαν πανταχοῦ.
γ΄. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν οἰκιακὴν ἡσυχίαν.
δ΄. Διὰ νὰ προμηθεύσωσι τὰ μέσα τῆς κοινῆς ὑπερασπίσεως.
ε΄. Διὰ νὰ προάξωσι τὴν Γενικὴν εὐδαιμονίαν.
ϛ΄. Τελεσπάντων διὰ νὰ βεβαιώσωσιν ὅλα τὰ ἐκ τῆς ἐλευθερίας προερχόμενα ἀγαθὰ ἔχι μόνον εἰς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπερχομένην αὐτῶν γενεάν.
Γ΄. 2

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ των Ηνωμένων Επικρατειών της Αμερικής (σελ. 73)

Ο φιλελεύθερος Αναστάσιος Πολυζωίδης μετείχε, μαζί με τον Ιταλό ριζοσπάστη Βικέντιο Γκαλίνα, στη δωδεκαμελή επιτροπή σύνταξης του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος. Αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα εξοικείωσης των Ελλήνων με τα πολιτειακά κείμενα της εποχής, στον πρόλογο της συγκεκριμένης έκδοσης εκφράζει την άποψη ότι, για την αναθεώρηση του Προσωρινού Πολιτεύματος, πρέπει να υπάρχουν σοφά και δοκιμασμένα πρότυπα, όπως είναι τα αγγλοσαξονικά συνταγματικά κείμενα (Ηνωμένων Πολιτειών και Μεγάλης Βρετανίας), τα οποία και μεταφράζει προς χρήση των Ελλήνων, συνοδευόμενα από σχόλια Ευρωπαίων συνταγματολόγων και δικές του ερμηνευτικές σημειώσεις. Μάλιστα, ανάμεσα στο βρετανικό και το αμερικανικό πολίτευμα προκρίνει το δεύτερο, ως απαλλαγμένο από τα κατάλοιπα της φεουδαρχικής παράδοσης.

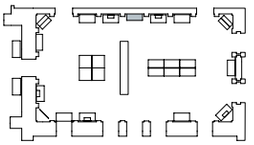

II.2.7

Νόμος της Επιδαύρου ήτοι Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος εν Άστρει τη ΙΓ΄ Απριλίου ΑΩΚΓ΄ και Γ΄ της Ελληνικης Ανεξαρτησίας

Ύδρα, 22 Αυγούστου 1824

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ της Επιδαύρου αναθεωρήθηκε τον Απρίλιο του 1823 από τη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους: «Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό την φρικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον, και απαραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας, και αποσείσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διά των Νομίμων Παραστατών του εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, την Πολιτικήν αυτού Ύπαρξιν και Ανεξαρτησίαν».

Το νέο Σύνταγμα, που ονομάστηκε *Νόμος της Επιδαύρου*, ήταν νομοτεχνικώς αρτιότερο και καθιέρωνε ελαφρά υπεροχή της νομοθετικής εξουσίας έναντι της εκτελεστικής, καθώς το έως τότε δικαίωμα απόλυτης αρνησικυρίας της δεύτερης μεταβλήθηκε σε δικαίωμα αναβλητικής αρνησικυρίας. Επιπλέον με Ψήφισμά της η Β΄ Εθνοσυνέλευση ανέθεσε από κοινού στα δύο Σώματα τον διορισμό και την παύση των επάρχων - αποκλειστική έως τότε αρμοδιότητα του Εκτελεστικού. Επίσης, διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες του Βουλευτικού και σε άλλους τομείς, όπως η σύναψη δανείων με εγγύηση τα εθνικά κτήματα, η απόφαση για εκποίηση μέρους αυτών, καθώς και η προστασία της ελευθεροτυπίας και της δημόσιας εκπαίδευσης. Τέλος, ο Νόμος της Επιδαύρου απέκλειε τους τίτλους ευγενείας και βελτίωνε τις διατάξεις περί ατομικών δικαιωμάτων, περιλαμβανομένων προνοιών υπέρ της προστασίας της ιδιοκτησίας, της τιμής και της ασφάλειας «εκάστου Έλληνος και παντός ανθρώπου εντός της Επικρατείας ευρισκομένου».

Η έκδοση αναγγέλθηκε με έντυπη προκήρυξη του τυπογράφου Ιωσήφ Κιάππε (Ύδρα, 22 Αυγούστου 1824), συνοδευόμενη από πρόσκληση για έγγραφη συνδρομητών: «Η δε τιμή του φυλλαδίου προσδιορίζεται διά τους καταγραφθησομένους συνδρομητάς προ της εκδόσεως γροσ. 2, τα όποια πληρώνονται εις την παράδοσίν του». Τα ονόματα των συνδρομητών δεν δημοσιεύθηκαν στην έκδοση, όπως συνηθιζόταν.

ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ.

ΗΤΟΙ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ

τῇ ΙΓ. ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΑΩΚΓ. ΚΑΙ Γ. ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ.

Ἐν Ὕδρᾳ, 22 Αὐγούστου 1824 καὶ 4 τῆς Ἀνεξαρτησίας.

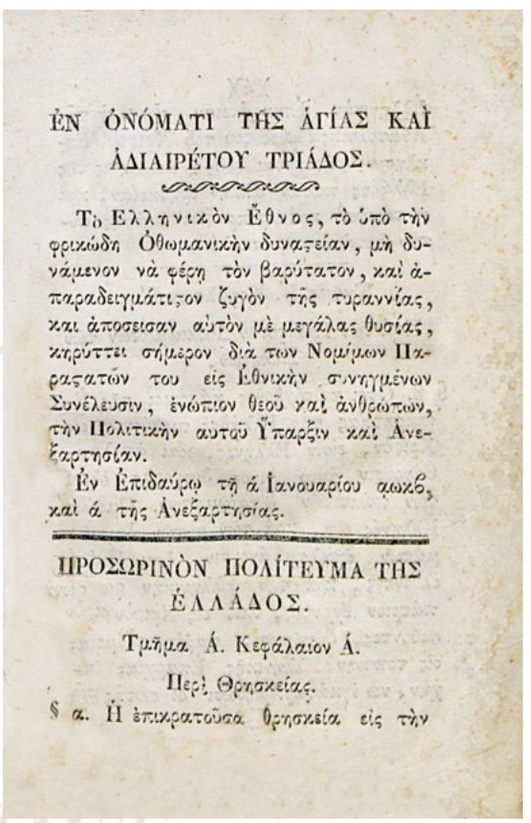

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη Ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτατον, καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποσείσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν Νομίμων Παραστατῶν του εἰς Ἐθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν Πολιτικὴν αὐτοῦ Ὕπαρξιν καὶ Ἀνεξαρτησίαν.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ ά Ἰανουαρίου αωκβ, καὶ ά τῆς Ἀνεξαρτησίας.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Τμῆμα Ά. Κεφάλαιον Ά.

Περὶ Θρησκείας.

§ α. Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἰς τὴν

II.2.8

Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος. Συνταχθέν, ανακριθέν, και επικυρωθέν κατά την Γ΄ Εθνικήν Συνέλευσιν, εν Τροιζήνι 1827 κατά μήνα Μάιον.

Εκ της Τυπογραφίας της Κυβερνήσεως, 1827

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟ των Συνταγμάτων της Επανάστασης ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα, τον Μάιο του 1827, από τη Γ΄ Εθνοσυνέλευση, η οποία είχε ήδη αποφασίσει πως πρέπει η νομοτελεστική εξουσία να παραδοθεί σε έναν μόνο πολιτικό άνδρα: έτσι, με ψήφισμά της εξελέγη ο Ιωάννης Καποδίστριας «Κυβερνήτης της Ελλάδος» για επτά χρόνια, ενώ ψηφίστηκε και το *Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*, που έμεινε στην ιστορία ως το πιο φιλελεύθερο και δημοκρατικό της εποχής του. Για πρώτη φορά διακηρύσσεται σε αυτό η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας («η κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος, πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού») και εισάγεται σειρά ρυθμίσεων περί βασικών γενικών αρχών με συνταγματική ισχύ, όπως είναι π.χ. η αρχή της ισότητας, της προσωπικής ελευθερίας, της μη αναδρομικότητας του νόμου κ.ά.

Στο πρώτο άρθρο («Περί θρησκείας») αναφέρεται ότι «καθείς εις την Ελλάδα επαγγέλλεται την θρησκείαν του ελευθέρως, και διά την λατρείαν αυτής έχει ίσην υπεράσπισιν», διακηρύσσοντας έτσι την απόλυτη θρησκευτική ελευθερία - προσθέτοντας στη συνέχεια ότι «θρησκεία της Επικρατείας» είναι εκείνη της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Η εν λόγω διατύπωση είναι σαφώς πιο προωθημένη από εκείνη του *Προσωρινού Πολιτεύματος*, όπου επισημαίνεται ότι η επικρατούσα θρησκεία στην ελληνική επικράτεια είναι αυτή της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, όμως η Ελληνική Πολιτεία «ανέχεται πάσαν άλλην θρησκείαν, και αι τελεταί και ιεροπραγίαι εκάστης αυτών εκτελούνται ακωλύτως», άρθρο που επαναλαμβάνεται πανομοιότυπο στον *Νόμον της Επιδαύρου*.

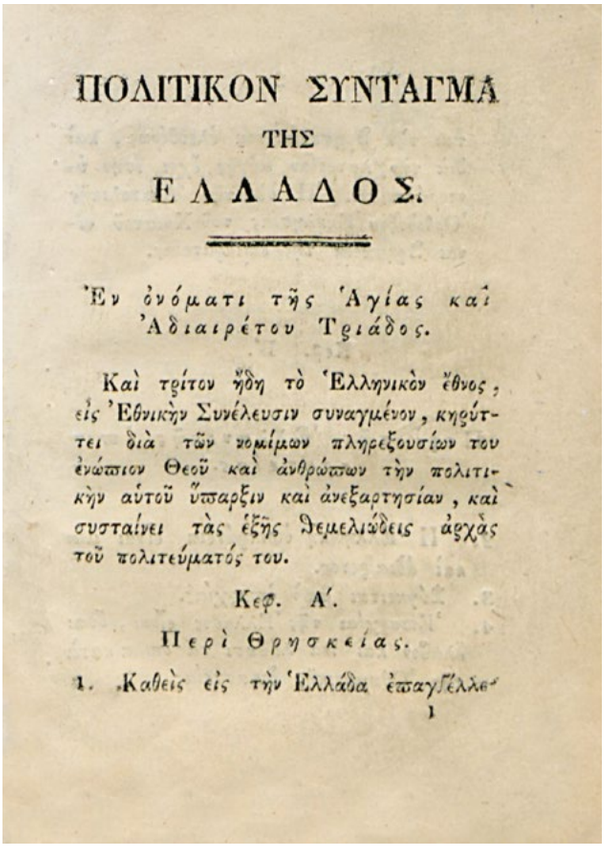

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος.

Καὶ τρίτον ἤδη τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εἰς Ἐθνικὴν Συνέλευσιν συναγμένον, κηρύττει διὰ τῶν νομίμων πληρεξουσίων του ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν, καὶ συνταίνει τὰς ἑξῆς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ πολιτεύματός του.

Κεφ. Α΄.

Περὶ Θρησκείας.

1. Καθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλε-

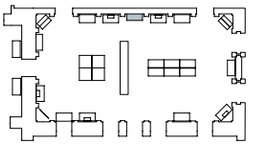

II.2.9

The Provisional Constitution of Greece

Λονδίνο: John Murray, 1823

Βιβλιοθήκη της Βουλής

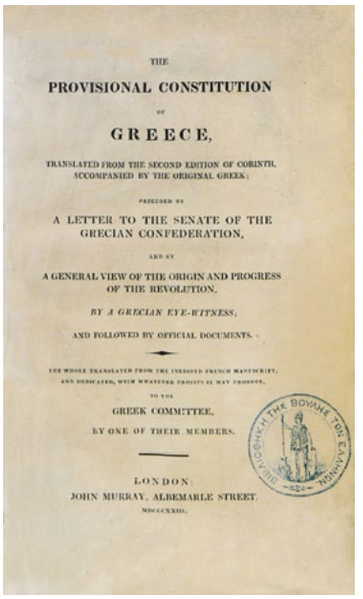
THE

PROVISIONAL CONSTITUTION

OF

GREECE,

TRANSLATED FROM THE SECOND EDITION OF CORINTH, ACCOMPANIED BY THE ORIGINAL GREEK;

PRECEDED BY

A LETTER TO THE SENATE OF THE GRECIAN CONFEDERATION,

AND BY

A GENERAL VIEW OF THE ORIGIN AND PROGRESS OF THE REVOLUTION,

BY A GRECIAN EYE-WITNESS;

AND FOLLOWED BY OFFICIAL DOCUMENTS.

THE WHOLE TRANSLATED FROM THE UNEDITED FRENCH MANUSCRIPT, AND DEDICATED, WITH WHATEVER PROFITS IT MAY PRODUCE,

TO THE

GREEK COMMITTEE,

BY ONE OF THEIR MEMBERS.

LONDON:

JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ της Β΄ έκδοσης του *Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*, Κόρινθος 1822

Η Διοίκηση των Επαναστατών από πολύ νωρίς συνειδητοποίησε τη σπουδαιότητα της ευρύτερης γνωστοποίησης των ελληνικών πολιτειακών κειμένων για τη διεθνή προβολή της ελληνικής υπόθεσης. Εξού και ενδιαφέρθηκε για τη μετάφραση και δημοσίευση του *Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος* στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, διανέμοντας ταυτόχρονα αντίτυπά του στους φιλελληνικούς κύκλους της Ευρώπης και της Αμερικής. Της αγγλικής έκδοσης είχαν προηγηθεί, ήδη από το 1822, η γαλλική και η γερμανική, καθώς και μεταφρασμένα αποσπάσματα σε αμερικανικές εφημερίδες. Μέσα απο τις μεταφράσεις του το Προσωρινό Πολίτευμα αναδείχθηκε σε σύμβολο αντίστασης προς τις απόλυτες μοναρχίες.

II.2.10

Legge Organica degli Stati Greci

Χειρόγραφος κώδικας, αρ. 532, χαρτώος, φφ. 13+2 λευκά, 1822

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ *της Ελλάδος* μεταφρασμένο στην ιταλική γλώσσα. Ο όρος «οργανικός νόμος» στη νομική ορολογία δηλώνει εκείνο το είδος κανόνα, διά του οποίου, μεταξύ άλλων, κατοχυρώνονται θεμελιώδη δικαιώματα και δημόσιες ελευθερίες.

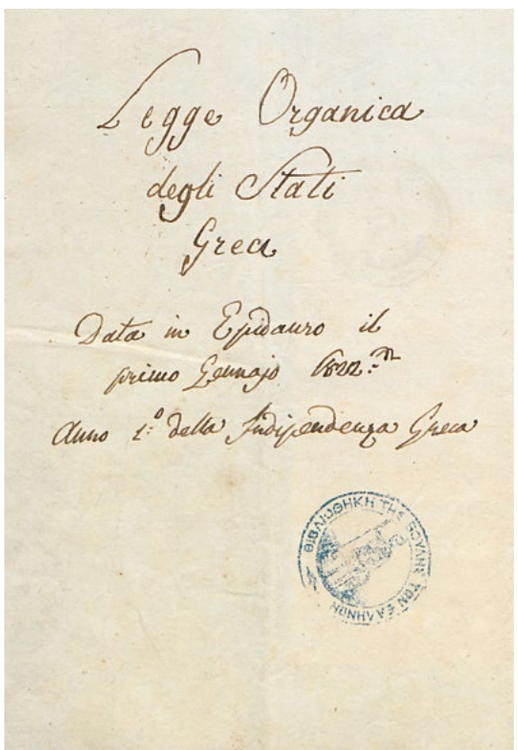
Legge Organica degli Stati Greci

Data in Epidauro il primo Gennajo 1822.

Anno 1.° della Indipendenza Greca

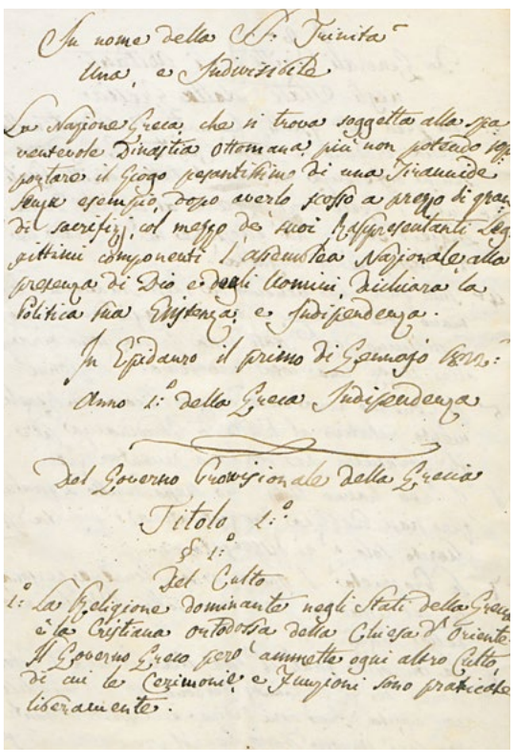
In nome della S.ta Trinità

Una, e Indivisibile

La Nazione Greca, che si trova soggetta alla spaventevole Dinastia Ottomana, più non potendo sopportare il Giogo esecrabilissimo di una Tirannide senza esempio, dopo averlo scosso a prezzo di grandi sacrifizj, col mezzo de suoi Rappresentanti Legittimi componenti l'adunanza Nazionale alla presenza di Dio e degli Uomini, dichiara la Politica sua Esistenza, e Indipendenza.

In Epidauro il primo di Gennajo 1822.

Anno 1.° della Greca Indipendenza

Del Governo Provvisionale della Grecia

Titolo 1.°

§ 1.°

Del Culto

1.° La Religione dominante negli Stati della Grecia è la Cristiana ortodossa della Chiesa d'Oriente. Il Governo Greco però ammette ogni altro Culto, di cui le Cerimonie, e Funzioni sono praticate liberamente.

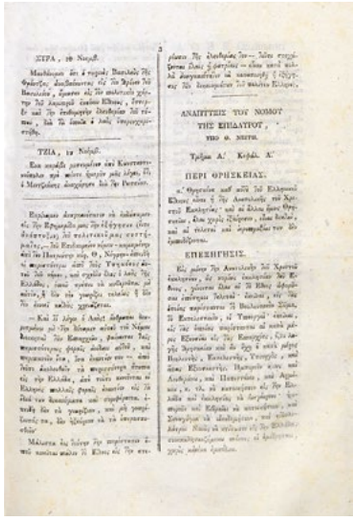

II.2.11

Εφημερίς Αθηνών, φ. 23 (19 Νοεμβρίου 1824), σελ. 2-3
Ερμηνεία («εξήγησις») του πολιτικού συστήματος των Ελλήνων από τον Θεόδωρο Νέγρη
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ και η διάχυση των αποφάσεων της κεντρικής επαναστατικής Διοίκησης στους κατά τόπους πληθυσμούς αποτελεί θέμα που απασχολεί έντονα τους εμπλεκόμενους στα δημόσια πράγματα, καθώς θεωρείται προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για την αφύπνιση και τη συστράτευση των Ελλήνων. Σημαντική σε αυτόν τον τομέα είναι και η συμβολή του επαναστατικού τύπου, στον οποίο συστηματικά δημοσιεύονται αποφάσεις της Διοίκησης, αλλά και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, όπως η «εξήγησις του πολιτικού συστήματος των Ελλήνων» από τον Θεόδωρο Νέγρη (*Εφημερίς Αθηνών,* φύλλα 23-33, 19.11.1824-24.12.1824), όπου παρατίθενται αυτούσια χωρία από τον *Νόμο της Επιδαύρου*, επεξηγούνται τα πολιτικά δικαιώματα των Ελλήνων κ.λπ.

II.2.12

***Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης* (*Αρμένοι, 21 Μαΐου 1822*)**
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 507, έγγραφο, 5 φύλλα [σελ. 507-511]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

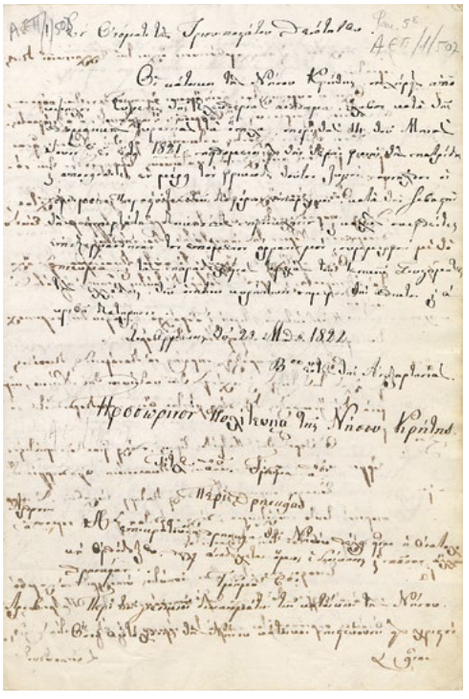

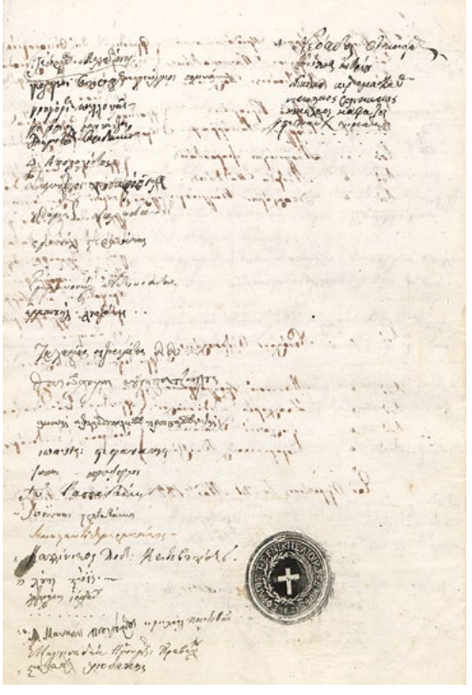

ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΟΥΝΙΟ ΤΟΥ 1821 η Επανάσταση είχε ξεσπάσει και στην Κρήτη. Για τον συντονισμό των επιχειρήσεων στη Μεγαλόνησο, ο Δημήτριος Υψηλάντης διόρισε ως Γενικό Διοικητή Κρήτης τον Μιχαήλ Κομνηνό Αφεντούλη (ή Αφεντούλιεφ), ο οποίος κατέβηκε στην μεγαλόνησο τον Νοέμβριο του 1821, υπό τον τίτλο του «Γενικού Επάρχου και Αντιστρατήγου της Κρήτης». Ο Αφεντούλης, μεταξύ άλλων, φρόντισε να συγκληθεί Γενική Συνέλευση των Κρητών στους Αρμένους Αποκορώνου (11-22 Μαΐου 1822) και να ψηφιστεί το *Προσωρινόν Πολίτευμα της Κρήτης*, καθώς και *Σχέδιον Προσωρινής Διοικήσεως της νήσου Κρήτης*, με πρότυπο τις αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου. Παρά το γεγονός ότι η Κρήτη τελικά δεν περιελήφθη το 1830 στα όρια του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, η σύνταξη του τοπικού αυτού πολιτεύματος δημιούργησε συνταγματικό προηγούμενο, το οποίο αξιοποιήθηκε στις διάδοχες συντακτικές πράξεις και τις καταστατικές μεταρρυθμίσεις του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα.

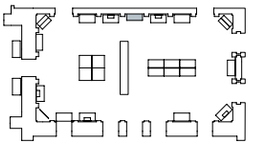

ΙΙ.2.13

Προκήρυξη της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος (Βραχώρι, 3 Μαρτίου 1821)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 463, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 463-464]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος εκπροσωπούσε τις περιοχές της Αιτωλίας και της Ηπείρου, «από τον κόλπον της Άρτας έως εις τα Κράβαρα», με αρμοδιότητες σχετιζόμενες με την περιφερειακή διοίκηση και τη στρατιωτική οργάνωση. Τον Νοέμβριο του 1821 ψηφίστηκε η σύσταση τοπικής προσωρινής Κυβέρνησης με αυτόνομο Οργανισμό, ο οποίος αποτελούσε προσωπικό έργο του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου.

Η συγκεκριμένη προκήρυξη, απευθυνόμενη προς τους καπεταναίους, προκρίτους και «λοιπούς ομογενείς» της Θεσσαλίας κλείνει με το «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος» του Αλέξανδρου Υψηλάντη και τη φράση «σας ευχόμεθα ελληνικήν ανδρείαν και απόφασιν ηρωικήν»

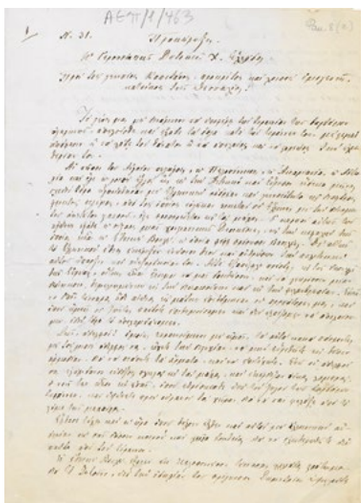

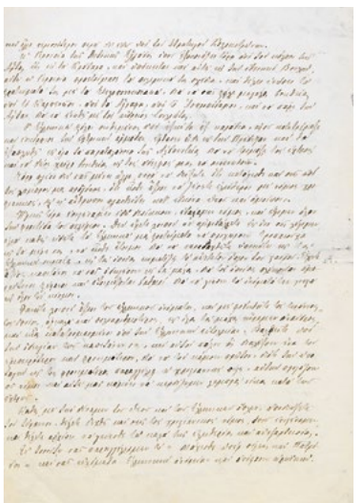

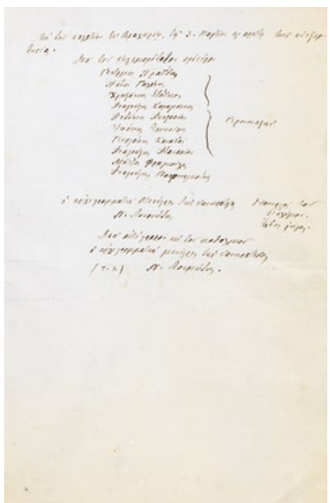

ΙΙ.2.14

Ο Άρειος Πάγος προς το Βουλευτικό περί προβλημάτων των επαρχιών αρμοδιότητός του (Καζνέσι, 25 Φεβρουαρίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 488, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 488]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΙΣ *της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος* ή *Οργανισμός του Αρείου Πάγου, Γερουσίας της Ανατολικής Ελλάδος* συντάχθηκε από τον Θεόδωρο Νέγρη και ψηφίστηκε στις 15 Νοεμβρίου 1821 στα Σάλωνα (σημερινή Άμφισσα) της Φωκίδας από εβδομηκονταμελή συνέλευση, που αντιπροσώπευε όλη την ανατολική ηπειρωτική Ελλάδα, από την Αττική μέχρι τη Μακεδονία. Πρόκειται για τοπικό πολίτευμα με πρωτοποριακό και φιλελεύθερο χαρακτήρα, του οποίου οι διατάξεις απηχούν την προσωπικότητα του συντάκτη, που ήταν μέλος επιφανούς Φαναριώτικης οικογένειας, εμβαπτισμένος στις ιδέες του γαλλικού Διαφωτισμού και βαθιά επηρεασμένος από το έργο του Ρήγα Βελεστινλή.

Στη συγκεκριμένη αναφορά του Αρείου Πάγου προς την Κεντρική Διοίκηση γίνεται μνεία στην έλλειψη τροφών, πολεμοφοδίων και όπλων που αντιμετωπίζουν οι περιοχές αρμοδιότητάς του.

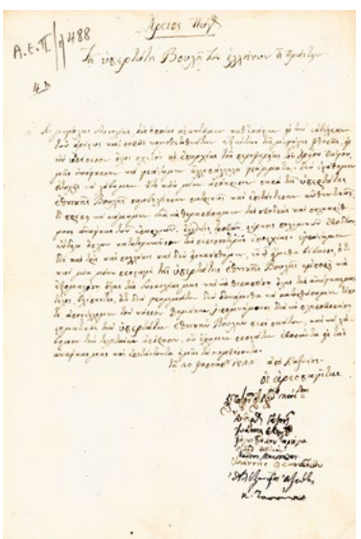

ΙΙ.2.15

Έγγραφο της Κοινότητας Σάμου, με αναφορά στο Προσωρινό Πολίτευμα της νήσου (Σάμος, 12 Ιουνίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 544, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 544-545]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΙΣ 12 ΜΑΪΟΥ 1821 στη χώρα της Σάμου, πανσαμιακή συνέλευση επικύρωσε πρόταση πολιτεύματος του ηγέτη της τοπικής εξέγερσης, Λυκούργου Λογοθέτη (Γεωργίου Παπλωματά), με τον τίτλο *Έκθεσις του τοπικού Συστήματος της Σάμου*.

Στην παρούσα αναφορά προς τον Μινίστρο Εσωτερικών Υποθέσεων και Προσωρινό Μινίστρο του Πολέμου, οι Σάμιοι αναφέρουν ότι αποστέλλουν στην κεντρική Διοίκηση αντίγραφο του τοπικού πολιτεύματος, το οποίο συντάχθηκε «προς ευταξίαν και ευνομίαν της νήσου».

Τόσο η Σάμος, όσο και η Κρήτη, διαφοροποιούνται από τα υπόλοιπα νησιά ως προς την ψήφιση πολιτεύματος, ανάλογου με τους τοπικούς και περιφερειακούς οργανισμούς των χερσαίων επαναστατημένων περιοχών (π.χ. τοπικοί: Αχαϊκό Διευθυντήριο, Μεσσηνιακή Γερουσία ή Σύγκλητος, Καγκελαρία της Αργολίδος κ.ά., περιφερειακοί: Πελοποννησιακή Γερουσία, Οργανισμός Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος-Άρειος Πάγος κ.ά.). Αντίθετα, στα υπόλοιπα νησιά, που προεπαναστατικά απολάμβαναν ένα καθεστώς διευρυμένης κοινοτικής αυτοδιοίκησης, εξακολούθησαν να υφίστανται προϋπάρχουσες μορφές κοινοτικής οργάνωσης.

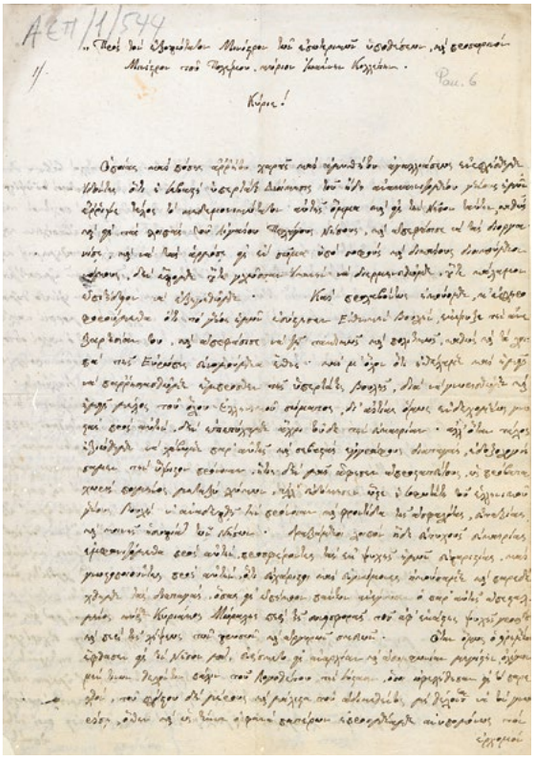

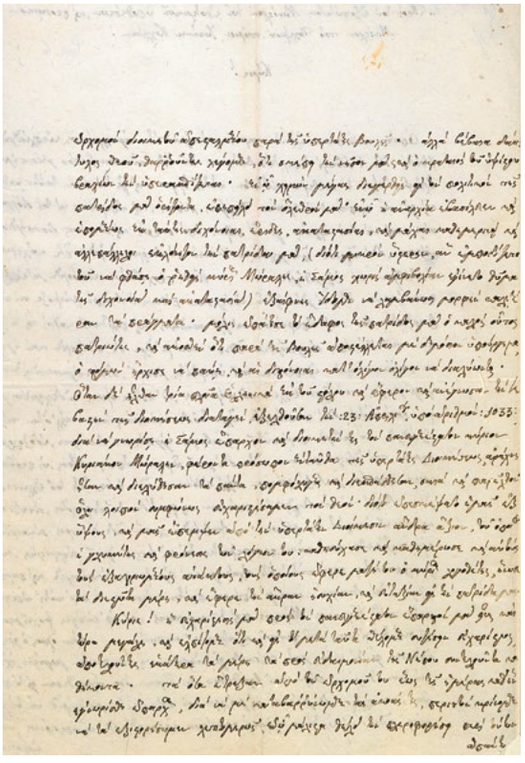

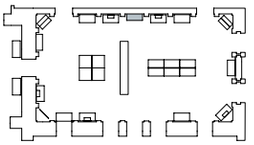

ΙΙ.2.16

Πρακτικό εκλογής πληρεξουσίων της νήσου Άνδρου κατά τη Γ΄ Εθνοσυνέλευση (Κάστρο, 24 Δεκεμβρίου 1825)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 20, αρ. 14, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 35-36]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΟ κηρύχθηκε στις 10 Μαΐου 1821, στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Γεωργίου στη Χώρα, από τον λόγιο πατριώτη και Φιλικό Θεόφιλο Καΐρη. Από τότε και στο εξής, πολλοί Ανδριώτες συμμετείχαν σε ναυτικές και χερσαίες επιχειρήσεις – μάλιστα, ο Θεόφιλος Καΐρης έλαβε μέρος στην εκστρατεία στον Όλυμπο (1822), όπου και τραυματίστηκε σοβαρά. Ο ίδιος εκπροσωπούσε το νησί του στις Εθνικές Συνελεύσεις, μαζί με τους υπόλοιπους πληρεξουσίους.

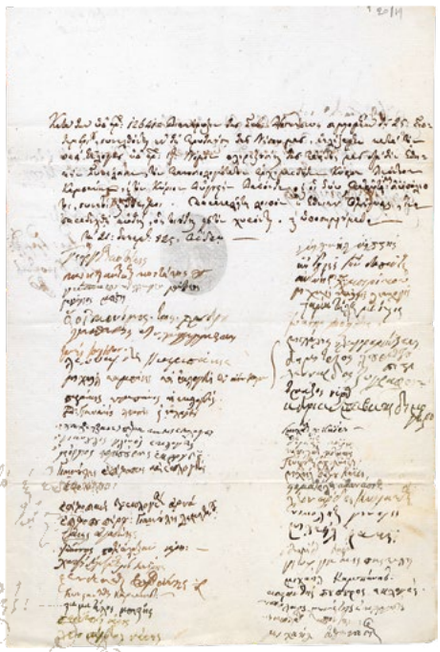

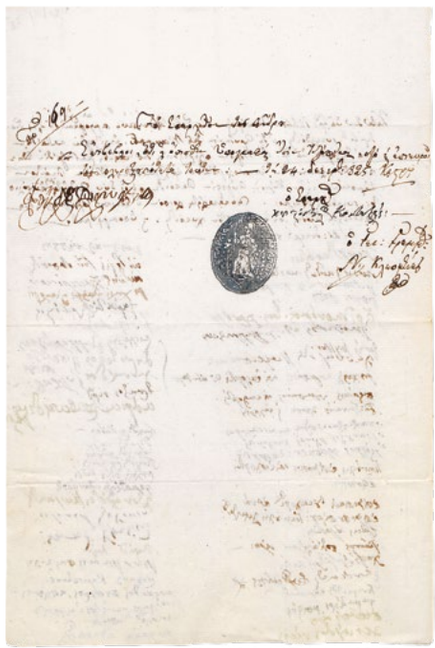

ΙΙ.2.17

Θέσπισμα του Βουλευτικού για την κοπή εθνικού νομίσματος

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 12, αρ. 245, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 261-262]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΘΕΣΠΙΖΕΙ τη δημιουργία εθνικής νομισματοκοπίας, μεταξύ άλλων, επειδή «μία των επισημοτέρων αποδείξεων της ανεξαρτησίας και αυτονομίας των εθνών είναι το να χαράττη έκαστον ίδια νομίσματα με τα εθνικά του σύμβολα». Στο θέσπισμα γίνεται αναφορά στα μέταλλα-πρώτες ύλες (χρυσός, άργυρος, χαλκός) και στην καθαρότητα αυτών, προβλέπεται «εσχάτη» ποινή για τους παραχαράκτες, ενώ ορίζεται η αρμοδιότητα του Μινίστρου των Εσωτερικών να εποπτεύει τη διαδικασία κοπής νομισμάτων.

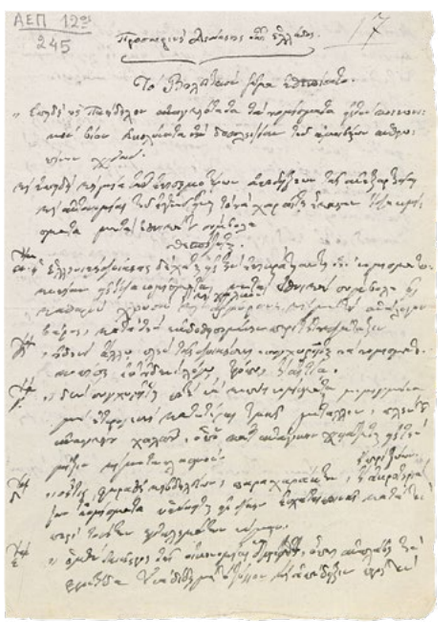

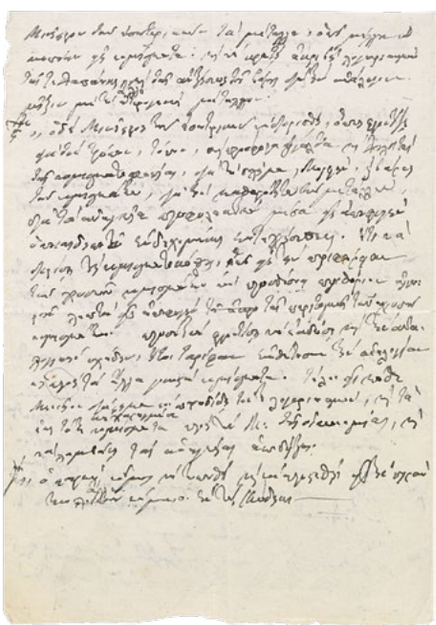

Το 1822 ξεκίνησε με την αποτρόπαια σφαγή από τους Οθωμανούς δεκάδων χιλιάδων Ελλήνων στη Χίο (30 Μαρτίου), σε αντίποινα για την κήρυξη της Επανάστασης στο νησί από κίνημα Σαμίων επαναστατών με αρχηγό τον Λυκούργο Λογοθέτη, που αποβιβάστηκαν στη Χίο και κατήργησαν τις οθωμανικές αρχές. Από τους 100.000 κατοίκους του νησιού περί τους 30.000 σφαγιάστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν, ενώ οι υπόλοιποι διέφυγαν με ψαριανά πλοία πρόσφυγες σε άλλα νησιά και στην επαναστατημένη νότια Ελλάδα. Το νησί κατακάηκε από τους Τούρκους. Ο Σπυρίδων Τρικούπης χαρακτηρίζει την καταστροφή της Χίου «καταστροφή καταστροφών», καθώς προς στιγμήν δόθηκε η εντύπωση πως «οι Τούρκοι ώμοσαν την εξολόθρευσιν της ελληνικής φυλής» (Τρικούπης Σπ., «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως», Αθήνα 1926, τ. Β΄, σ. 136-137). Το συγκεκριμένο δραματικό γεγονός συγκλόνισε την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, η οποία άρχισε σταδιακά να μεταστρέφεται υπέρ της ελληνικής υπόθεσης. Ταυτόχρονα, κατά τα έτη 1822-1823, η Επανάσταση είχε αρχίσει να εδραιώνεται, με σημαντικές νίκες στη θάλασσα και τη στεριά, όπως είναι η πυρπόληση της τουρκικής

II.3
Η εδραίωση του Αγώνα

«Τω όντι εφάνητε ως άλλος Λεωνίδας, όστις εκράτησε πόλεμον φρικτόν εις τας Θερμοπύλας, η γενναιότης Σας εις τα Δερβενάκια μετά ανδρών οκτακοσίων αντεπαρετάχθητε με χιλιάδας εχθρούς»

Επιστολή των Π. Μαυρομιχάλη, Π. Κρεββατά και Χ. Περούκα προς τον Θ. Κολοκοτρώνη (Ναύπλιο, 28 Ιουλίου 1822)

ναυαρχίδας του Καρά Αλή στη Χίο από τον ψαριανό πυρπολητή Κωνσταντίνο Κανάρη (6-7 Ιουνίου 1822), σε αντίποινα για τη σφαγή των Χιωτών, και η επικράτηση των στρατευμάτων του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη κατά του Δράμαλη στα Δερβενάκια (26-28 Ιουλίου 1822). Ο Κανάρης, μάλιστα, κατέφερε και νέο πλήγμα εναντίον των Τούρκων, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, όταν πυρπόλησε ιστιοφόρο του τουρκικού στόλου στα ανοιχτά της Τενέδου.

Στις σημαντικές επιτυχίες των Ελλήνων συγκαταλέγεται, τον Δεκέμβριο του 1822, η έκβαση της α΄ πολιορκίας του Μεσολογγίου από τις δυνάμεις του Ομέρ Βρυώνη και του Κιουταχή, από ξηράς, και του Γιουσούφ Πασά, από θαλάσσης. Την υπεράσπιση της πόλεως ανέλαβαν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και ο Μάρκος Μπότσαρης με λιγοστές δυνάμεις. Οι πολιορκητές αποφάσισαν να μην προχωρήσουν σε έφοδο, αλλά να καταλάβουν το Μεσολόγγι διά συμβιβασμού. Όσο διαρκούσαν οι διαπραγματεύσεις, οι πολιορκούμενοι κέρδιζαν χρόνο, μέχρι που, στα μέσα Νοεμβρίου, κατέφθασε στολίσκος από 11 πλοία υπό τον Ανδρέα Μιαούλη, ο οποίος διέσπασε τον θαλάσσιο αποκλεισμό του Μεσολογγίου, φέρνοντας πολεμοφόδια και ενισχύσεις. Όταν, τελικά, οι Τούρκοι πασάδες αποφάσισαν την επίθεση, τη νύχτα της 24ης προς την 25η Δεκεμβρίου, το σχέδιο είχε διαρρεύσει στους μαχητές του Μεσολογγίου από τον ελληνικής καταγωγής γραμματικό του Ομέρ Βρυώνη, Γιάννη Γούναρη. Έτσι, η φρουρά της πόλεως παρέμεινε στις θέσεις της και οι Οθωμανοί υπέστησαν πανωλεθρία. Τη σημαντική αυτή επιτυχία, στην οποία συνέβαλε ο Μάρκος Μπότσαρης, διαδέχθηκε λίγους μήνες αργότερα (8-9 Αυγούστου 1823) ο ηρωικός θάνατός του από εχθρικό βόλι, στη μάχη στο Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου, κατά την αναμέτρησή του με τον πασά της Σκόδρας Μουσταή και δύναμη 10.000 εμπειροπόλεμων Αλβανών. Ο πρόωρος θάνατος του Σουλιώτη οπλαρχηγού αποτέλεσε βαρύτατο πλήγμα για τον Αγώνα, προκάλεσε δε πάνδημο θρήνο στην επαναστατημένη Ελλάδα και την Ευρώπη, καθώς στο πρόσωπό του αναγνωρίστηκε ο κατεξοχήν ήρωας της εποχής. Ο ενθουσιασμός της νίκης και ο πόνος της απώλειας ήταν στην ημερήσια διάταξη του αγώνα για την Ελευθερία.

II.3.1

Άγνωστος καλλιτέχνης

Ο Κολιόπουλος Πλαπούτας αμύνεται στα Δερβενάκια και στον Ισθμό

ελαιογραφία σε καμβά, 59 × 32 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ομόθεμου χαρακτικού του Peter von Hess, φιλοτεχνημένη στο β΄ μισό του 19ου αιώνα, από άγνωστό μας ζωγράφο. Παρουσιάζει τον Πλαπούτα σε πολεμική δράση, να υπερασπίζεται τα στενά στη θέση Δερβενάκια, μεταξύ Κορίνθου και Άργους.

Τα Δερβενάκια καταγράφηκαν ως μία από τις σημαντικότερες, νικηφόρες μάχες του Αγώνα, στις 26-28 Ιουλίου 1822, τόσο σε ηθικό και συμβολικό επίπεδο, όσο και σε πρακτικό αποτέλεσμα, αφού επέφερε καταστροφή στις πολυάριθμες οθωμανικές δυνάμεις του αρχιστράτηγου Μαχμούτ πασά Δράμαλη, εξ ου και είναι γνωστή ως η Σφαγή ή Καταστροφή του Δράμαλη.

Ο Δημήτρης (Δημητράκης) Κολιόπουλος ή Πλαπούτας (1786-1864) ήταν οπλαρχηγός και έμπιστος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, κοντά στον οποίο είχε πρωταγωνιστικό ρόλο σε πολλές σημαντικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο.

Μετά το ευφυές στρατήγημα του Κολοκοτρώνη, που είχε εγκλωβίσει τους τριάντας χιλιάδες άντρες του Δράμαλη τον Ιούλιο του 1822 στον αργολικό κάμπο, αποκομμένο με επισιτιστικό πρόβλημα, ο Πλαπούτας ανέλαβε να υπερασπιστεί με τους 800 άντρες του το στενό στο Σχινοχώριο, τη βοηριοδυτική δηλαδή έξοδο της Αργολίδας προς τη Στυμφαλία. Ο Δράμαλης δέχθηκε σφυροκόπημα στα στενά των Δερβενακίων, με αποτέλεσμα να μην καταφέρει να μεταβεί στην ασφαλή για αυτόν Κόρινθο, αλλά να επιστρέψει στην Τίρυνθα.

Ο Πλαπούτας παριστάνεται εδώ με τους πολεμιστές του, οχυρωμένους στα στενά να βάλλουν κατά των Τούρκων του Δράμαλη. Ο ίδιος καθοδηγεί στο σημάδι μια Ελληνίδα που κρατάει καριοφίλι, σκηνή που αναδεικνύει την συνεισφορά στον Αγώνα και των γυναικών, όχι μόνον στα μετόπισθεν, αλλά και στην πρώτη γραμμής της μάχης.

II.3.2

Γαλλικό εργαστήριο

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης στο μπουρλότο του

επιτραπέζιο ωρολόγιο από μπρούντζο, 42 × 30 × 11 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΩΡΑΙΟ ΔΕΙΓΜΑ της διασκομπτικής ωρολογοποιίας με φιλελληνική θεματογραφία.

Πάνω από τη διακοσμημένη επιτραπέζια βάση, το ρολόι έχει προσαρμοστεί σε σκούρα γλυπτή μάζα με την μορφή κυμάτων, επί των οποίων πλέει το μπουρλότο του Κωνσταντίνου Κανάρη (1793-1877). Ο μπουρλοτιέρης ίσταται στο κέντρο, κινούμενος προς τα αριστερά, ενώ με το αριστερό χέρι του βάλλει προς τα δεξιά. Δημιουγούνται έτσι αντιθετικοί άξονες, που προσδίδουν την ένταση του πρωταγωνιστή και της δράσης του.

Το συγκεκριμένο θέμα προσαρμόστηκε και κυκλοφόρησε και σε βάσεις με διαφοροποιημένα διακοσμητικά μοτίβα.

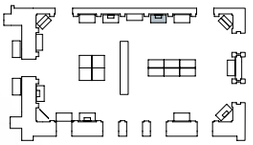

II.3.3
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Ο Μάρκος Μπότσαρης μέσα στο στρατόπεδο των Τούρκων, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,8 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): MARCOS BOTZARIS DANS LE CAMP DES TURCS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 453

II.3.4
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Ο Μαυροκορδάτος καταλαμβάνει ένα οχυρό υπερασπιζόμενο από τους Τούρκους, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,8 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): MAVROCORDATOS PRENANT UN FORT DÉFENDU PAR DES TURCS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 452

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ στο Montereau, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία πολύχρωμη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με φυτικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. II.1.24-27] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική ανεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία. Εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται σε επώνυμους πρωταγωνιστές του Αγώνα, είτε σε σκηνές δράσης τους είτε σε συμβολικές παρουσιάσεις τους.

Στην παράσταση με τον Μαυροκορδάτο να καταλαμβάνει ένα οχυρό υπερασπιζόμενο από τους Τούρκους [αρ. κατ. II.3.4] έχουμε ουσιαστικά επανάληψη της λιθογραφίας του Loeillot με τους Έλληνες να καταλαμβάνουν ένα οχυρό υπερασπιζόμενο από τους Τούρκους, που είχε κυκλοφορήσει με αυτήν ακριβώς τη λεζάντα σε πιάτο από την βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi [αρ. κατ. I.1.27]. Στην εκδοχή του Montereau έχει αλλάξει η διδασκαλία, που παρακολουθεί το κυκλικό σχήμα της παράστασης, ώστε ο Έλληνας με τη σημαία στο κέντρο να ταυτιστεί με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

Στην παράσταση με τον Μάρκο Μπότσαρη [αρ. κατ. II.3.3], ο ήρωας εφορμά εναντίον των εχθρών του, ενώ στο βάθος αποδίδεται η μάχη στο Κεφαλόβρυσο.

II.3.5

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης πυρπολεί τρία πλοία της γραμμής κοντά στη Χίο

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herivegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Κ. ο Κανάρης πυρπολεί περί / την Χίον 3 πλοία της γραμμής. (επάνω) / C. Kanaris destroys by fire three / Turkish Ships_of_the_line at Tchesme. (αριστερά) / C. Kanaris brûle trios vaisseaux / de ligne turcs auprès de Tchesmé. (δεξιά) / K. Kanaris verbrennt bei Tchesme / drei türkische Linienschifte. (κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 306

ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ ΧΑΡΑΚΤΙΚΩΝ του Peter von Hess [βλ. αρ. κατ. II.1.17-20] απεικονίζεται ο Κωσταντίνος Κανάρης κατά την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας κοντά στη Χίο, (6-7 Ιουνίου 1822).

Ο Κανάρης ανέλαβε το παράτολμο εγχείρημα, ως αντίποινα για την καταστροφή της Χίου, τον Απρίλιο του ίδιου έτους, όταν τουρκικός στόλος από 34 πλοία έκανε απόβαση στο νησί και κατέπνιξε την επανάσταση των κατοίκων του. Η επονομασθείσα Σφαγή της Χίου στις 30 Μαρτίου συγκλόνισε την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Μετά το αρχικό σοκ, συγκεντρώθηκε ελληνικός στόλος από υδραίικα, σπετσιώτικα και ψαριανά πλοία, που καιροφυλακτούσε να χτυπήσει τον ισχυρό οθωμανικό, αραγμένο κοντά στη Χίο. Καθώς μάλιστα ερχόταν προς ενίσχυσή του και αιγυπτακός, υπήρχε ανάγκη άμεσης δράσης, που ανατέθηκε στον Κ. Κανάρη και τον Ανδρέα Πιπίνο. Το πυρπολικό του Κανάρη κατάφερε να κολλήσει το μπουρλότο στην ναυαρχίδα του Καρά Αλή και να την καταστρέψει, παρασύροντας στο θάνατο τον ίδιο τον ναύαρχο και σχεδόν αύταν-δρο το πλήρωμά του, περίπου δύο χιλιάδων ναυτών.

Το κατόρθωμα αυτό προξένησε κατάπληξη στο τουρκικό ναυτικό και πανηγυρισμούς σε όλο τον επαναστατημένο Ελληνισμό, ενώ στον πρωτεργάτη του εξασφάλισε δόξα και σεβασμό.

Εδώ ο Κανάρης απεικονίζεται όρθιος, εν μέσω των ναυτών του, ενώ στο βάθος διακρίνεται η τουρκική ναυαρχίδα που έχει παραδοθεί στη φωτιά.

II.3.6

Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος σώζει το Μεσολόγγι

λιθογραφία, 62 x 45 εκ.

υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess. (κάτω αριστερά) / Gedr v. J.B. Kuhn. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Kohler et Comp. in München. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές (διδασκαλίες): Αλέξανδρος ο Μαυροκορδάτος περισώζει / τό Μεσολόγγιον ενδόξως αγωνισθείς. (επάνω) / Maurokordatos defends / Missolunghi victoriously. (αριστερά) / Maurokordato défend victoirieusement / Missolunghi. (δεξιά) / Maŭrokordatos vertheidigt / Siegreich Missolŭnghi (4 κάτω)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 306

ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ ΧΑΡΑΚΤΙΚΩΝ του Peter von Hess [βλ. αρ. κατ. II.1.17-20] απεικονίζεται ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος στο Μεσολόγγι.

Ο Μαυροκοδράτος, διπλωμάτης και πολιτικός, ανέλαβε και στρατιωτική δράση, επιχειρώντας να διακριθεί προσωπικώς, χωρίς ωστόσο πάντοτε ευτυχή αποτελέσματα, μιας και ευθύνεται για την καταστροφή στο Πέτα, τον Ιούνιο του 1822. Ωστόσο, ο ίδιος είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στην οχύρωση του Μεσολογγίου κατά την πρώτη πολιορκία του και την επιτυχή από-κρουση των Τούρκων τη νύχτα των Χριστουγέννων του 1822. Η σωτήρια για το Μεσολόγγι δράση του απάλειψε την ήττα στο Πέτα και εδραίωσε την αρχη-γική του θέση.

Εδώ εμφανίζεται όρθιος ανάμεσα στους υπερασπι-στές του Μεσολογγίου, ενώ σύρουν κανόνι για την υπεράσπιση των τειχών του. Ο ίδιος ο Μαυροκοδρά-τος παρουσιάζεται αχέρωγος, να αντενίζει στον ορί-ζοντα και να οργανώνει την άμυνα της μαρτυρικής πόλης.

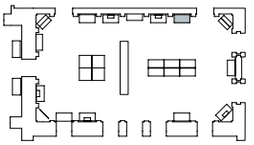

II.3.7

Benedetto Civiletti (1846-1899)

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης με τον Ιωάννη Θεοφιλόπουλο στο πυρπολικό τους, περ. 1875-78

αγαλματίδιο από μπρούντζο, 27 × 20 × 27 εκ.

επιγραφή: CANARES (κάτω, στη στενή πλευρά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΤΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ τον μπουρλιοτέρη Κωνσταντίνο Κανάρη με τον πηδαλιούχο του Ιωάννη Θεοφιλόπουλο επάνω στο πυρπολικό τους, ενώ κατευθύνονται για να πυρπολήσουν τον τουρκικό στόλο, τη νύχτα της 6ης προς την 7η Ιουνίου 1822, κοντά στη Χίο. Αποδίδονται με αφηρωισμένη γυμνότητα και με ένταση στα προσωπογραφικά και ανατομικά χαρακτηριστικά τους, λίγο πριν επιχειρήσουν την επιτυχημένη πυρπόληση.

Ο σημαντικός Ιταλός γλύπτης Benedetto Civiletti (1846-1899) είχε εμπνευστεί φιλελληνικά έργα από το λογοτεχνικό έργο του Angelo Brofferio με τίτλο *Antica e nuova Grecia, Scene Elleniche* (Τορίνο 1844), ενώ πολύ αργότερα, το 1883, συνέθεσε ένα έργο για την τελευταία ώρα του Μεσολογγίου, με τον Χρήστο Καψάλη να ετοιμάζεται να ανατινάξει την πυριτιδαποθήκη.

Την πρωτότυπη σύνθεση με τους πυρπολητές, σε πρόπλασμα, την παρουσίασε το 1873 στη Διεθνή Έκθεση της Βιέννης, καθώς και σε άλλες μεταξύ 1875-78, χαρίζοντάς του διεθνή επιτυχία. Ήδη το 1875, κατά παραγγελία του βασιλιά της Ιταλίας Ουμβέρτου Α΄, η σύνθεση μεταφέρθηκε σε μάρμαρο και τοποθετήθηκε στον Αγγλικό Κήπο της γενέτειρας του καλλιτέχνη, στο Παλέρμο.

Το σύμπλεγμα με τους Έλληνες πυρπολητές θεωρείται από τις πιο επιτυχημένες γλυπτές συνθέσεις της γλυπτικής στο β΄ μισό του 19ου αιώνα, εξ ου και κυκλοφόρησε σε διάφορα μεγέθη, υλικά και παραλλαγές, ενώ είναι γνωστό και με εναλλακτικές ονομασίες (*Ο Κανάρης στη Χίο* ή *Οι αδερφοί Κανάρη* ή *Κανάρης και Πιπίνος*).

Το ότι μια σκηνή του Ελληνικού Αγώνα από το 1822 εξακολουθεί να εμπνέει την τέχνη του προχωρημένου 19ου αιώνα, καταδεικνύει την δυναμική που είχε το φαινόμενο της φιλελληνικής τέχνης.

II.3.8

Άγνωστος καλλιτέχνης

Ο Κολοκοτρώνης οδηγεί τον στρατό του στη Νεμέα εναντίον του Δράμαλη, περ. 1908

χρωμολιθογραφία, 54 x 69 εκ. (φύλλο)

υπογραφή: ΕΚΔΟΤΗΣ ΧΡΩΜ. ΤΗΣ Β. ΑΥΛΗΣ / Γ. ΛΟΒΕΡΔΟΥ & Γ. ΓΡΥΣΠΟΥ – ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ• (κάτω αριστερά, στο θέμα)

επιγραφή (διδασκαλία): Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΟΔΗΓΩΝ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ ΤΟΥ ΕΙΣ ΝΕΜΕΑΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 577

Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ αναδείχθηκε σε αρχιστράτηγο του Αγώνα, όχι μόνον λόγω της πολεμικής πείρας του, πριν το ξέσπασμα του 1821, αλλά και έμπρακτα στο πεδίο της μάχης. Ιδίως ο θρίαμβος στα Δερβενάκια (26-28 Ιουλίου 1822), όπου ο πολυάριθμος στρατός του Δράμαλη υπέστη πανωλεθρία, χάρη στη στρατηγική ιδιοφυία του Κολοκοτρώνη, που είχε καταφέρει να τον εγκλωβίσει στην αργολική πεδιάδα, κατοχύρωσαν τη φήμη του και την αρχηγική του ικανότητα.

Εδώ ο Θ. Κολοκοτρώνης, έφιππος, με την χαρακτηριστική περικεφαλαία του, ηγείται του ελληνικού στρατεύματος οδεύοντας προς τη Νεμέα για να αναμετρηθεί με τον στρατό του Δράμαλη. Οι πολεμιστές ακολουθούν συντεταγμένοι και ενθουσιώδεις, εμπνεόμενοι από τον αποφασιστικό στρατηγό. Πριν τη μάχη στα Δερβενάκια, τους εμψύχωσε με λόγο (25 Ιουλίου 1822): «Έλληνες, σήμερα εγεννήθημεν και σήμερα θα πεθάνωμεν δια την σωτηρίαν της πατρίδος και δια την εδικήν μας».

Η λαϊκή χρωμολιθογραφία των αρχών του 20ού αιώνα με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη να οδηγεί τον στρατό του στη Νεμέα εναντίον του Δράμαλη αναπαριστά την ομόθεμη ελαιογραφία του Νέστορα Λ. Δαρβέρη (1867-1954), φιλοτεχνημένη το 1908 (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, αρ. έργου Κ 434).

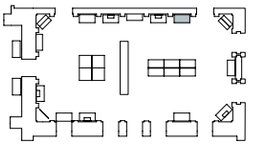

II.3.9

Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης επάνω σε πυρπολικό, περ. 1826-30

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,8 εκ.

επιγραφές: CONSTANTIN CANARIS SUR LE BRULOT. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων) – LA CROIX / LIBERTÉ / (περιμετρικά, εν είδει λαβάρων, εναλλάξ)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 455

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ στο Montereau, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία ασπρόμαυρη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με γεωμετριικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. II.1.24-27] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική αναεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία, ενώ περιμετρικά, εντός στεφάνων αναγράφονται (στα γαλλικά) τα ονομάτα Ελλήνων αγωνιστών και Φιλελλήνων, του Κανάρη με τον Φαβιέρο, του Μιαούλη με τον Βύρωνα, του Μπότσαρη με τον Εϋνάρδο, κι ανάμεσά τους, σε λάβαρα, το σύμβολο του Σταυρού και η έννοια της Ελευθερίας. Το ενδιαφέρον των σκηνών εστιάζεται σε επώνυμους πρωταγωνιστές του Αγώνα εν δράσει και χαρακτηριστικά επεισόδια.

Εδώ απεικονίζεται ο Κωνσταντίνος Κανάρης επάνω σε πυρπολικό, να ποζάρει ιστάμενος κεντρικά στην παράσταση, με συμπολεμιστές του αριστερά και πλεούμενα στο βάθος.

II.3.10

Επιστολή των Α. Βώκου, Ιω. Βούλγαρη και Λ. Λαλεχού προς τους προκρίτους της νήσου Ύδρας περί πυρπολήσεως της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο (*Ψαρά, 7 Ιουνίου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 551, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 551]

Βιβλιοθήκης της Βουλής

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ, στις 30 Μαρτίου 1822, το ελληνικό ναυτικό ζητούσε ευκαιρία εκδίκησης. Για τον σκοπό αυτό συγκροτήθηκε στα Ψαρά, περί τα τέλη Απριλίου, αρμάδα 64 πλοίων, αποτελούμενη από υδραϊκά, σπετσιώτικα και ψαριανά πλοία. Μετά από αποτυχημένες απόπειρες επιθέσεων και την αποχώρηση των Υδραίων και των Σπετσιωτών, οι Ψαριανοί αποφάσισαν να επιτεθούν στον τουρκικό στόλο με πυρπολικά. Την απόφαση επικρότησε ο Μιαούλης, καθώς και οι δύο Υδραίοι ναύαρχοι, Λάζαρος Λαλεχός και Ιωάννης Βούλγαρης. Την επιχείρηση ανέλαβαν να εκτελέσουν δύο πυρπολικά, ένα ψαριανό με κυβερνήτη τον Κωνσταντίνο Κανάρη και ένα υδραϊκό με κυβερνήτη τον Ανδρέα Πιπίνο, συνοδεία τεσσάρων μπρικιών, τα οποία από την 1η Ιουνίου περίμεναν την κατάλληλη στιγμή. Τη νύχτα της 6ης προς 7η Ιουνίου δόθηκε η πολυπόθητη ευκαιρία: χάρη στους χειρισμούς του Κωνσταντίνου Κανάρη η τουρκική ναυαρχίδα τυλίχθηκε στις φλόγες. Οι 32 άνδρες που απάρτιζαν τα ελληνικά πληρώματα σώθηκαν αβλαβείς.

Στην επιστολή, οι τρεις Υδραίοι ναύαρχοι ενημερώνουν τους προκρίτους του νησιού για τη «χαροποιάν μεγάλην είδησιν» και για την επικείμενη άφιξη του 19μελούς υδραϊκού πληρώματος, τους οποίους και προτρέπουν να ευχαριστήσουν, διότι έκαναν το χρέος τους προς την πατρίδα.

Για να τιμήσει τα πληρώματα των δύο πυρπολικών, το Μινιστέριον των Ναυτικών πρότεινε στο Εκτελεστικόν να τους παρασημοφορήσει και να τους χορηγήσει εκτάσεις γης. Το Βουλευτικόν ενέκρινε την πρόταση, η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε τελικά ποτέ.

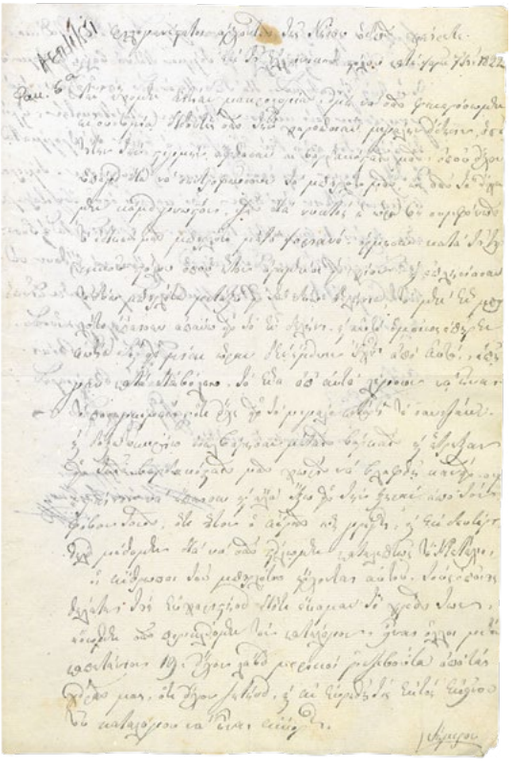

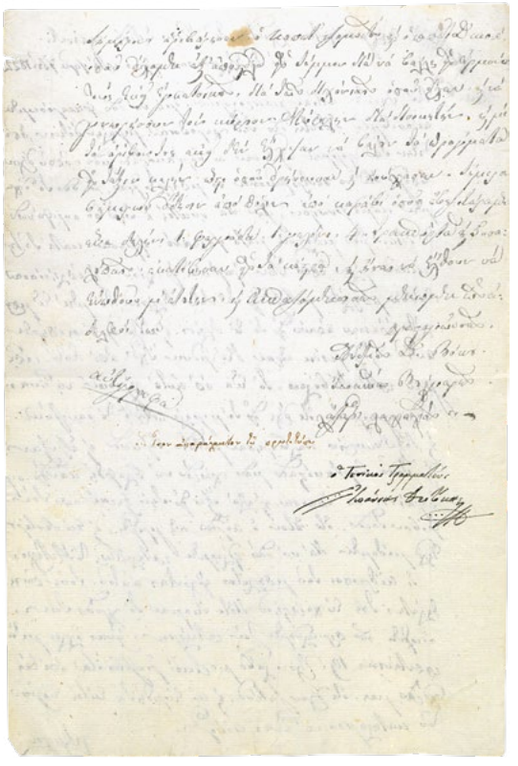

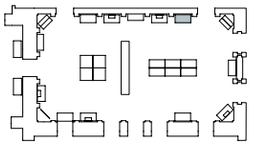

II.3.11

Nicholas Maniakes, student of Trinity College, Cambridge.
Canares, A Poem in Modern Greek, To which is added A Paean, or Greek War Song, translated from the English by the same Author.
Cambridge: Printed by J. Smith, Printer to the University; sold by J. Deighton and Sons, Cambridge; and by Black, Young and Young, Tavistock Street, Covent Garden, London. 1823

Νικολάου Μανιάκου, μαθητεύοντος εν Λυκείωι της Αγίας Τριάδος παρά τοις Κανταβριγινοίς·
Κανάρης, Ποίημα απλοελληνικόν, προς ο ετέθη και ελληνικός Παιάν μεταφρασθείς εκ του Αγγλικού υπό του αυτού. 1823
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ Νικόλαος Μανιάκης (1789-1854) υπήρξε πολυσχιδής προσωπικότητα. Παργινός την καταγωγή, μαθήτευσε σε νεαρή ηλικία κοντά στον Αθανάσιο Ψαλίδα στα Γιάννενα, στην Κέρκυρα – όπου είχε μετοικήσει η οικογένειά του από το 1817 – συνδέθηκε με τον πνευματικό κύκλο του λόρδου Guilford και, χάρη στη βοήθεια του τελευταίου, κατάφερε να σπουδάσει νομικά στο Trinity College του πανεπιστημίου του Cambridge (1819-23). Με τον επαναπατρισμό του, το 1826 στην Κέρκυρα, ανέλαβε καθηγητής στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο και μάλιστα δίδαξε πρώτος αυτός στην ελληνική γλώσσα. Αργότερα, σταδιοδρόμησε στο νεοελληνικό κράτος (Ναύπλιο Αθήνα, Πάτρα).

Στην Αγγλία ανέπτυξε εθνική δράση, συνδεόμενος με τους εκεί φιλελληνικούς κύκλους. Προσέφερε τις υπηρεσίες του ως μεταφραστής στο Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου, εκδίδοντας, μεταξύ άλλων, στα αγγλικά τη διακήρυξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος» [αρ. κατ. II.1.2]. Επίσης, πρωτοστάτησε στην ίδρυση μίας εταιρείας «υπέρ των Ελλήνων» στο Cambridge. Από την αλληλογραφία του συνάγεται ότι είχε συντάξει διάφορα ποιήματα, πατριωτικού περιεχομένου, τα οποία όμως λανθάνουν.

Τη χρονιά της αποφοίτησής του εξέδωσε το παρόν ποίημα για τον πρωικό πυρπολητή Κωνσταντίνο Κανάρη, αφιερωμένο στον ευεργέτη του κόμη του Guilford, ενώ η αφιερωτική επιστολή και ο επεξηγηματικός τίτλος του έργου δίνονται στα ελληνικά και αγγλικά. Την προμετωπίδα του αγγλικού τίλου κοσμεί χαρακτικό (από τον Ducarme) του Κ. Κανάρη. Πρόκειται για μακροσκελή ποιητική σύνθεση για τα ανδραγανθήματα του ήρωα, η φήμη του οποίου είχε διαδοθεί πέραν της ελληνικής επικράτειας και είχε ανδειχθεί σε σύμβολο του Αγώνα των Ελλήνων και των ναυτικών επιτυχιών τους. Στην έκδοση περιλαμβάνεται και Παιάνας (ελληνικός πολεμικός ύμνος), μεταφρασμένος από τον Μανιάκη, γραμμένος στα αγγλικά από φιλέλληνα του οποίου το όνομα δεν αναφέρεται.

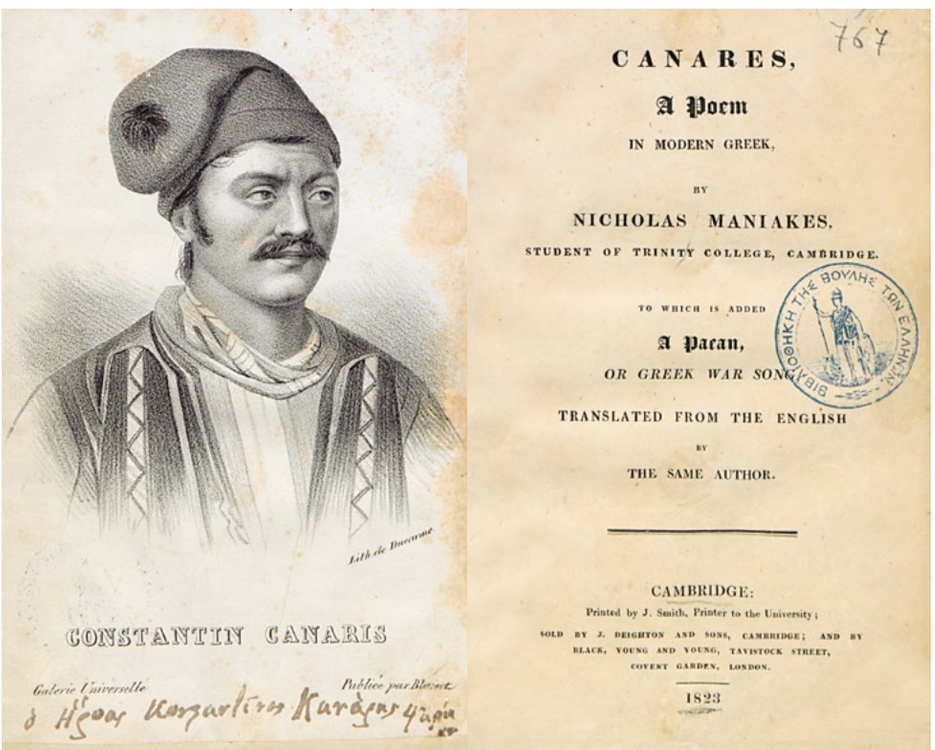

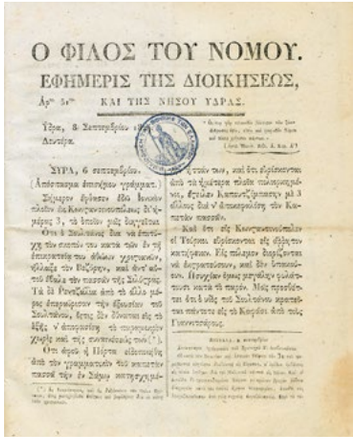

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ,

ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ.

ΣΥΡΑ, 6 σεπτεμβρίου.

II.3.12

Ο Φίλος του Νόμου, φ. 51, σελ. 1
(8 Σεπτεμβρίου 1824)
Αναφορά στον θυμό του Σουλτάνου για τις ναυτικές νίκες των Ελλήνων στην περιοχή της Σάμου και της Χίου
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *Ο Φίλος του Νόμου* δημοσιεύει απόσπασμα από επίσημο γράμμα (Σύρα, 6 Σεπτεμβρίου 1824), σύμφωνα με το οποίο καράβι κωνσταντινουπολίτικο μετέφερε την είδηση για «άρρητον κατήφειαν» στην οποία έχουν περιπέσει οι Τούρκοι μετά τις ναυτικές νίκες των Ελλήνων στο ανατολικό Αιγαίο. Επίσης, στο ίδιο γράμμα αναφέρεται ότι ο Σουλτάνος έδωσε διαταγή για αποκεφαλισμό του Καπετάν-πασά.

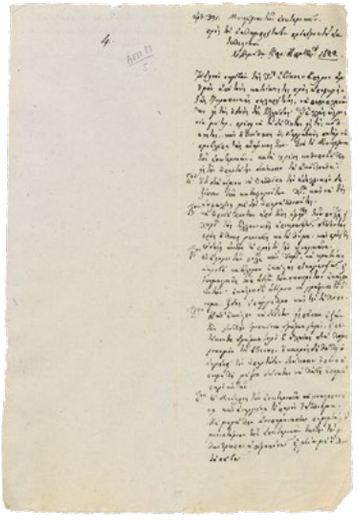

II.3.13

Έγγραφο του Μινιστερίου Εσωτερικών προς τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού για την παροχή βοήθειας προς τους Χίους πρόσφυγες (Κόρινθος, 20 Απριλίου 1822)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 13, αρ. 5, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 5-6]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ στις 30 Μαρτίου 1822, σε αντίποινα για την κήρυξη της Επανάστασης στο νησί από τον Σάμιο Λυκούργο Λογοθέτη, προκάλεσε αίσθηση στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, ενδυναμώνοντας το φιλελληνικό κίνημα.

Στο παρόν έγγραφο, ο Υπουργός των Εσωτερικών εισηγείται τη λήψη μέτρων για την ενίσχυση των Χιωτών προσφύγων: «Το δεινόν συμβάν της Χίου εβίασεν άπειρον αριθμόν από τους κατοίκους της προς αποφυγήν της τυραννικής σκληρότητος, να περιπλανώνται εις τας οδούς της Ελλάδος». Επισημαίνεται ότι η «Ελλάς ως γνησία μήτηρ» οφείλει να τους δεχθεί στους κόλπους της και η Διοίκηση «ως ευεργετικός πατήρ» να προβλέπει τις ανάγκες τους. Οι συγκεκριμένες εννοιακές μεταφορές, αντλημένες απο το πεδίο των οικογενειακών σχέσεων, αποτελούν συνήθη τρόπο απόδοσης της στενής σύνδεσης των πολιτών με τις αφηρημένες έννοιες της πατρίδας και διοίκησης.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΘΗΝΩΝ.

ΑΡΙΘ. 3.

ΤΕΤΑΔΗ, 10 Σεπτεμβρίου 1824.

II.3.14

Εφημερίς Αθηνών, φ. 3, σελ. 1-2 (10 Σεπτεμβρίου 1824)
Αναφορά του Ανδρέα Μιαούλη περί της νικηφόρας ναυμαχίας του Γέροντα (30 Αυγούστου 1824)
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ, σε αναφορά του που δημοσιεύεται στην *Εφημερίδα Αθηνών* στο φύλλο της 30ής Αυγούστου, περιγράφει τη ναυμαχία του Γέροντα, η οποία διεξήχθη την προηγούμενη ημέρα (29 Αυγούστου) απέναντι από τα νησιά Λειψοί και Λέρος της Δωδεκανήσου. Χαρακτηρίζοντας τον αριθμητικά υπέρτερο τουρκοαιγυπτιακό στόλο, υπό τους πασάδες Χοσρέφ και Ιμπραήμ, ως πολύ κατώτερο «εις την ναυτικήν τέχνην», αναφέρεται στον διακαή πόθο των Ελλήνων να φυσήξει ο κατάλληλος άνεμος για τα πυρπολικά, προκειμένου να ορμήξουν στον εχθρό. Η ευκαιρία ήρθε γύρω στο μεσημέρι, όταν με ευνοϊκό άνεμο τα ελληνικά πλοία διείσδυσαν ανάμεσα στα εχθρικά, παρασύροντάς τα όχι σε συντεταγμένη ναυμαχία, αλλά σε άναρχη σύγκρουση, στην οποία ευνοούνταν κατεξοχήν τα πυρπολικά. Η νίκη των Ελλήνων στην άνιση αυτή ναυτική μάχη προκάλεσε τον θαυμασμό των Ευρωπαίων.

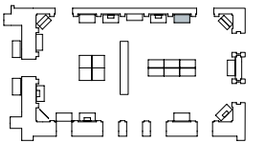

ΙΙ.3.15

Επιστολή του καπετάν Πανουργιά προς τον καπετάν Νικήτα (Σάλωνα, 23 Ιουλίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 17, αρ. 131, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 59]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

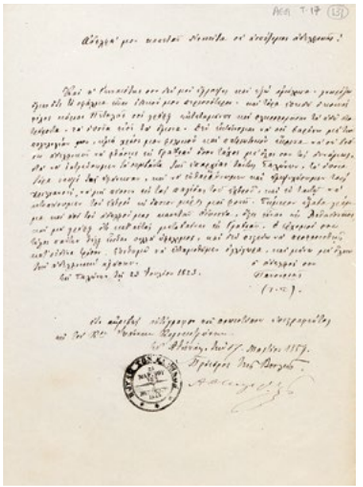

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ, υπακούοντας στο «φιλικό» και «πατριωτικό» του χρέος, καλεί τον Νικήτα Σταματελόπουλο να έρθει γρήγορα στη Γραβιά με όλες του τις δυνάμεις, για να «ιατρεύσουν» τα συμβάντα της επαρχίας Σαλώνων και να εμψυχώσουν τους χριστιανούς.

Τον ενημερώνει παράλληλα ότι έλαβε γράμμα από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, ο οποίος επίσης μεταβαίνει στη Γραβιά. Η επιστολή κλείνει με την τυπική μεταξύ αγωνιστών προσφώνηση «Ο αδελφός σου», η οποία παραπέμπει στην έννοια της αδελφότητας (fraternité) της Γαλλικής Επανάστασης.

ΙΙ.3.16

Αναφορά του Αντεπάρχου Μυκόνου προς τον Υπουργό Εσωτερικών, με θέμα τη νικηφόρο απόκρουση του τουρκικού στόλου στην ομώνυμη ναυμαχία (Μύκονος, 15 Οκτωβρίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 13, αρ. 204, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 157-158]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΝΙΚΗΦΟΡΑ για τους Έλληνες ναυμαχία της Μυκόνου ήταν μία από τις καθοριστικές μάχες του δεύτερου χρόνου της Ελληνικής Επανάστασης. Ο οθωμανικός στόλος είχε ξεκινήσει στις αρχές Οκτωβρίου το ταξίδι του για την Κωνσταντινούπολη, όπου θα ξεχειμώνιαζε. Κατά τη διαδρομή, αγκυροβόλησε σε σημείο ανοικτά της Μυκόνου, έτσι ώστε στις 11 Οκτωβρίου να είναι πλέον ορατό πλήθος εχθρικών πλοίων. Οι Μυκονιάτες, αντιλαμβανόμενοι τον κίνδυνο, με τη Μαντώ Μαυρογένους στην πρώτη γραμμή, κατέβηκαν στο λιμάνι σε θέση μάχης. Από έξι αραγμένα «βαρβαρέσικα ιμπρίκια» αποβιβάστηκαν στρατιώτες. Ακολούθησαν συμπλοκές, που επέφεραν μεγάλες απώλειες στους επιτιθέμενους. Αντίθετα, «οι δε γενναίοι μας στρατιώται Μυκόνιοι, τη δυνάμει του Θεού και της Θεοτόκου, δεν εβλάφθησαν πλην ενός, τον οποίον ελάβωσαν εις το χέρι [...]». Και τα 76 καράβια του εχθρικού στόλου αποχώρησαν, πλέοντας προς τη Χίο.

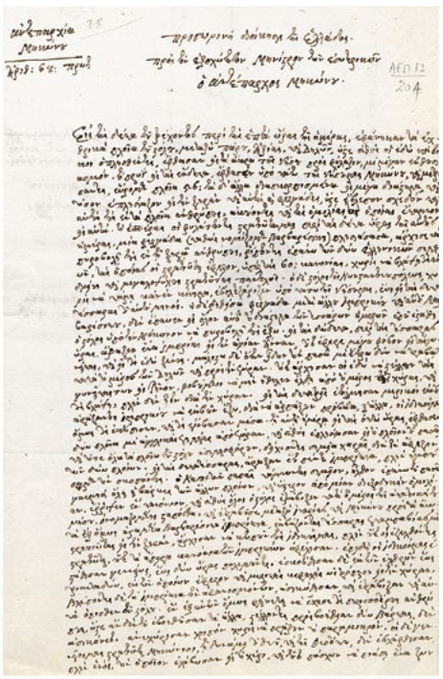

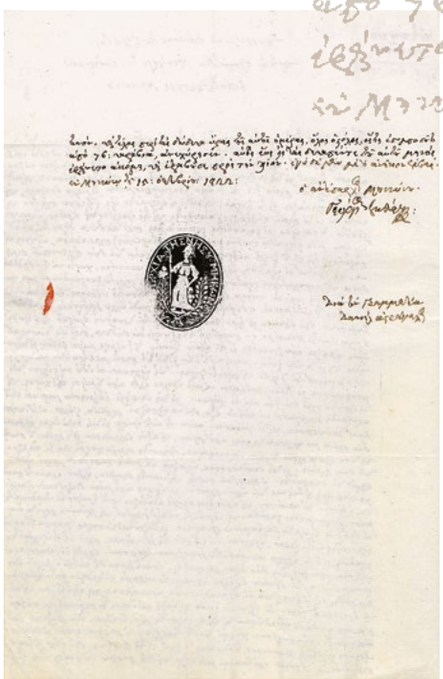

II.3.17
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο του Μάρκου Μπότσαρη, 1836
εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Μάρκου Μπότσαρη
οπισθότυπος: Ο Μάρκος Μπότσαρης εφορμά στο στρατόπεδο των Τούρκων στο Κεφαλόβρυσο Ευρυτανίας τον Αύγουστο του 1823
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΚ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: ΜΑΡΚΟΣ – ΒΟΤΖΑΡΗΣ (εμπρόσθια όψη) ΛΟΓΟΣ ΘΕΟΥ ΜΟΙ ΠΡΟΣ ΣΕ (επάνω)• ΚΑΡΠΕΝΗΣΙ 12 ΑΥΓ • / 1823 (κάτω) (οπίσθια όψη) αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 879

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάκλινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Απεικονίζεται ο Μάρκος Μπότσαρης κατά τομή, με τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά του αποδοσμένα σε ωραία δουλεμένο ανάγλυφο, τονίζοντας τις ιδιαίτερες λεπτομέρειες, όπως την σουλιώτικη κόμμωση.

Στην οπίσθια όψη παριστάνεται ο ήρωας να εφορμά στο στρατόπεδο των Τούρκων στο Κεφαλόβρυσο Ευρυτανίας στις 12 Αυγούστο 1823, κραδαίνοντας το σπαθί του και σκορπώντας τον τρόμο στους αντιπάλους τους. Η επιγραφή (ΛΟΓΟΣ ΘΕΟΥ ΜΟΙ ΠΡΟΣ ΣΕ) προέρχεται από το βιβλίο των *Κριτών* (Γ΄, 20)

II.3.18
L. Gualtieri (αταύτιστος Ιταλός καλλιτέχνης)
Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, t.p.q. 1841
λάδι σε καμβά, 55 × 69 εκ.
υπογραφή: *L. Gualtieri* (κάτω αριστερά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 824

II.3.19
Σωτήριος Χρηστίδης (1858-1940)
Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη στο Καρπενήσι στις 8 Αυγούστου 1823, περ. 1900-1910
χρωμολιθογραφία, 51 x 71 εκ. (φύλλο)
υπογραφές: Σ. Χρηστίδης (κάτω δεξιά, στο θέμα) ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ – ΑΘΗΝΑΙ ΟΔΟΣ ΑΙΟΛΟΥ 172 (κάτω αριστερά) ΛΙΘ. ΣΤΑΓΓΕΛ & Σ^{Α} – ΑΘΗΝΑΙ (κάτω δεξιά)
επιγραφές (διδασκαλίες): ΤΟ ΗΡΩΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ // Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ ΕΝ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΩι ΤΗι 8 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1823 (κάτω αριστερά) MAUSOLÉE DES HÉROS DE LA RÉVOLUTION GRECQUE // MORT DE MARCO BOTSARIS, A CARPÉNISI, LE 8 AOUT 1823 (κάτω δεξιά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 391

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ του Μάρκου Μπότσαρη, μετά τη μάχη του Κεφαλόβρυσου, στην Ευρυτανία, μεταξύ 8 και 9 Αυγούστου 1823, πρόσφερε στην τέχνη το πρότυπο του θανάτου του ηρώα. Η μορφή του Σουλιώτη καπετάνιου κι ακόμη περισσότερο η δραματική σκηνή του θανάσιμου τραυματισμού του στο πεδίο της μάχης, απαθανατίστηκε στις εικαστικές τέχνες σε βάθος χρόνου και σε διάφορες εκδοχές, κυρίως στη ζωγραφική και την χαρακτική, και από πολλούς σημαντικούς καλλιτέχνες, όπως από τους ζωγράφους Horace Vernet, Filippo Marsigli, Jean-Charles Langlois, G. Simonetti.

Το ζωγραφικό έργο [αρ. κατ. II.3.18] του G. Gualtieri – Ιταλού, αγνώστων στοιχείων – αναπαράγει ουσιαστικά υπό κλίμακα το πρότυπο ομόθεμο του Ludovico Lipparini (1800-1856), που φιλοτέχνησε το 1841, ευρισκόμενο σήμερα στη Τεργέστη (ελαιογραφία σε καμβά, 160 × 230 εκ., Civico Museo Sartorio, αρ.

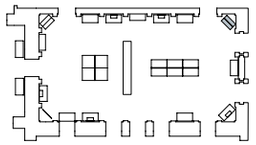

ευρ. 20208). Ο λαβωμένος Μπότσαρης κυριαρχεί στο κέντρο της παράστασης και λειτουργεί ως ο άξονας γύρω από τον οποίο οργανώνονται οι υπόλοιπες τέσσερις μορφές των συμπολεμιστών του, υπό τη σκέπη του λάβαρου, στο πρώτο πλάνο: δύο από αυτούς τον περιποιούνται και δύο τον προασπίζονται. Στο βάθος, πρόσθετες μορφών πολεμιστών και η ταραγμένη ατμόσφαιρα, αποδίδουν την πολεμική αναταραχή του επεισοδίου. Η εξευγενισμένη μορφή του Μπότσαρη, που προβάλει σε κατατομή, με την πλούσια διακοσμημένη ενδυμασία και τον οπλισμό του, θα καθιερώσει το πρότυπο για ανάλογες σκηνές τραυματισμού ή θανάτου παλικαριών του '21. Ο δε εμβληματικός πίνακας του Lipparini θα αντιγραφεί και από άλλους, πλέον του Gualtieri, καλλιτέχνες, όπως από τον Έλληνα μαθητή του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Βενετίας, τον Διονύσιο Τσόκο (1820-1862), σε μία ελαιογραφική παραλλαγή περί τα 1844-47 (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, αρ. έργου Κ 803).

Ενδεικτική της διάχυσης της οποίας έτυχε το εικονογραφικό θέμα του θανάτου του Μπότσαρη σε διάρκεια και ποικιλοειδία, είναι η χρωμολιθογραφία [αρ. κατ. ΙΙ.3.19] του Σωτήριου Χρηστίδη, που εκδόθηκε από τον Δ. Παπαδημητρίου στις αρχές πια του 20ου αιώνα. Ο λαϊκός ζωγράφος και εικονογράφος υιοθετεί το συνθετικό σχήμα της ακαδημαϊκής ζωγραφικής, ιδίως τον τύπο του ομόθεμου ζωγραφικού έργου του J.C. Langlois, προφανώς γνωστό στον Χρηστίδη μέσω χαρακτικής αναπαραγωγής του, ενώ στυλιστικά το έχει επενδύσει με το προσωπικό του λαϊκότροπο ύφος.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ἀριθμ. 65ος. — 66ος.

Δεύτερον ἔτος.

Μεσολόγγιον, 19 Αὐγούστ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς κυρίους συνδρομητάς μας διὰ τὴν διακοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀνάγκης μεταχειρίζόμεθα ἐνιοτε εἰς τὴν Εφημερίδα· αἱ συνεχεῖς ζημίαι, τὰς ὁποίας ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν πυροβολισμὸν πάσχει ἡ Τυπογραφία, γίνονται αἰτίαι ἀναπόφευκτοι ταύτης τῆς διακοπῆς. Εἴμεθα λοιπὸν εὐέλπιδες ὅτι οἱ κύριοι συνδρομηταί μας δὲν θέλων ἀγανακτεῖ διὰ μίαν ἀκούσιον ἀργοπορίαν, τῆς ὁποίας τὰ αἴτια, βοηθούσης τῆς Παντοδυναμίας, δὲν θέλει ἀργήσει νὰ ἐξαλειφθοῦν.

Ὕδρα τὴν 3 Ἰουλίου.

Τὸ παρελθὸν σάββατον, 27 τοῦ παρελθόντος, δύο Ἑλληνικὰ πλοῖα ἔφερον ἐνταῦθα ἓν Αὐστριακὸν, τὸ ὁποῖον ἐκράτησαν τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μεταξὺ Κέας καὶ Καρύστου, ὅπου συνέβη ἡ ἑξῆς τραγικὴ σκηνὴ, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδημοσιεύσαμεν διὰ τοῦ προλαβόντος φύλλου περιμένοντες νὰ τὴν βεβαιωθῶμεν πληρέστερον ἀπὸ τὰς ἐνταῦθα γινομένας ἐξετάσεις.

Οἱ Διοικηταὶ καὶ ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ τῶν δύο Ἑλληνικῶν πλοίων ἐμβῆκαν ἄοπλοι εἰς τὸ Αὐστριακὸν διὰ νὰ θεωρήσωσι τὰ ἔγγραφά του, τὰ ὁποῖα θεωρήσαντες, ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσωσι καὶ ἐσωτερικῶς τὸ πλοῖον, προειδοποιημένοι ὄντες ὅτι μετεκομίζοντο ὑδρικὰ πολεμεφόδια· ἀλλ' ὁ Αὐστριακὸς Κυβερνήτης, μὴ στέργων εἰς τοῦτο, εἶπε μετά τινας φι-

---

Μοναδικές παραστάσεις της Ζωφόρου που διαφοροποιούνται από το δεσπόζον νικηφόρο κλίμα είναι η «Λεηλασία της Πελοποννήσου από τον Ιμπραήμ Πασά» και η «Προσωποποίηση της πόλεως του Μεσολογγίου».

Πρόκειται για τη σκοτεινή περίοδο των εμφυλίων ερίδων, που λίγο έλειψε να καταδικάσουν τον Αγώνα σε αποτυχία. Από τη μία πλευρά οι πρόκριτοι, που προεπαναστατικά διέθεταν πλούτο κι εξουσία, κι από την άλλη οι οπλαρχηγοί, οι οποίοι αναδείχθηκαν στα πεδία των μαχών, διεκδικούν το μερίδιο που τους αναλογεί στα δημόσια πράγματα. Στην εξίσωση κατανομής της ισχύος προστίθενται και οι Φαναριώτες, συντασσόμενοι με τους προκρίτους, ενώ Φιλικοί, όπως ο Δημήτριος Υψηλάντης, παίρνουν το μέρος των στρατιωτικών. Τέλος, δεν έλειψαν και οι τοπικιστικές αντιθέσεις, όπως μεταξύ Στερεοελλαδιτών (Ρουμελιωτών) και Πελοποννησίων.

Την ίδια ώρα που οι Έλληνες σπαράσσονται από εμφύλιες διαμάχες, ο Σουλτάνος καλεί προς ενίσχυση τις αιγυπτιακές δυνάμεις του Ιμπραήμ πασά, ο οποίος κατακαίει την Κάσο και τα Ψαρά και προκαλεί καταστροφές στην Κρήτη. Το 1825 ο Ιμπραήμ αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο και κυριολεκτικά την ερημώνει. Το 1826 προελαύνει

II.4
Κρίσιμες καμπές

«Κι' αν είμαστε ολίγοι εις το πλήθος του Μπραΐμη,
παρηγοριώμαστε μ' έναν τρόπο,
ότι η τύχη μάς έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους»

Ιωάννης Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*,
απάντηση προς τον Γάλλο ναύαρχο Δεριγνύ (Ιούνιος 1825)

μέχρι το Μεσολόγγι, όπου ο Μαχμούτ Ρεσίτ πασάς Κιουταχής, ήδη από τον Απρίλιο του 1825, πολιορκεί την πόλη με περίπου 15.000 άνδρες. Παρά τις αρχικά αμφίρροπες αναμετρήσεις, η εγκατάλειψη της θαλάσσιας φύλαξης της πόλης στις αρχές Νοεμβρίου 1825 από τη ναυτική μοίρα υπό τον ναύαρχο Ανδρέα Μιαούλη λόγω έλλειψης εφοδίων, επιδεινώνει την κατάσταση των πολιορκουμένων. Οι πολιορκητές ζητούν την παράδοση της πόλης, εισπράττοντας τη γενναία άρνηση των Ελεύθερων Πολιορκημένων να υποχωρήσουν στα ατιμωτικά προστάγματα. Μετά την αποτυχία μιας ακόμη απόπειρας του Μιαούλη να εφοδιάσει την πόλη την 1η Απριλίου, η φρουρά λαμβάνει την απόφαση της ένοπλης εξόδου, το βράδυ της 10ης προς την 11η Απριλίου. Το σχέδιο, το οποίο προέβλεπε δύο φάλαγγες που θα προηγούνταν, μία τρίτη με τα γυναικόπαιδα και μία τέταρτη ως οπισθοφυλακή υπό τον Κίτσο Τζαβέλα, περιγράφεται στη Διακήρυξη των Μεσολογγιτών (10 Απριλίου 1826), όπως το υπαγόρευσε ο επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ και το κατέγραψε ο Ν. Κασομούλης στα «Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833» (Αθήνα, 1841, τόμ. Β, σελ. 259-262): «Βλέποντες τον εαυτόν μας, το στράτευμα και τους πολίτας εν γένει μικρούς και μεγάλους παρ' ελπίδαν υστερημένους από όλα τα κατεπείγοντα αναγκαία της ζωής προ 40 ημέρας και ότι εκπληρώσαμεν τα χρέη μας ως πιστοί στρατιώται της πατρίδος εις την στενήν πολιορκίαν ταύτην και ότι, εάν μίαν ημέραν υπομείνωμεν περισσότερον, θέλομεν αποθάνει όρθιοι εις τους δρόμους όλοι· θεωρούντες εκ του άλλου ότι μας εξέλιπεν κάθε ελπίς βοηθείας και προμηθείας, τόσον από την θάλασσαν καθώς και από την ξηράν ώστε να δυνηθώμεν να βαστάξωμεν, ενώ ευρισκόμεθα νικηταί του εχθρού, αποφασίσαμεν ομοφώνως: Η έξοδός μας να γίνη βράδυ εις τας δύο ώρας της νυκτός 10 Απριλίου, ημέρα Σάββατον και ξημερώνοντας των Βαΐων […]».

Το σχέδιο έγινε αντιληπτό από τους Τούρκους ή προδόθηκε και οι πολιορκημένοι δέχθηκαν οργανωμένη επίθεση. Πάνω από 1700 χάθηκαν στο πεδίο της μάχης, άλλοι προτίμησαν να ανατιναχθούν παρά να πέσουν στα χέρια των Τούρκων, παιδιά σφαγιάστηκαν, γυναίκες αιχμαλωτίστηκαν, κτήρια ισοπεδώθηκαν από τα πυροβόλα.

Με την ηρωική Έξοδό τους από τα τείχη της πόλης, οι Μεσολογγίτες κατέκτησαν διά του θανάτου τους την αθανασία.

II.4.1

Horace Vernet (1789-1863) [αποδιδόμενο]

Σκηνή από την πολιορκία του Μεσολογγίου

ελαιογραφία σε καμβά, 26 × 40 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΠΙΝΑΚΑΣ με τη *Σκηνή από την πολιορκία του Μεσολογγίου* αποδίδεται, βάσιμα, στον γνωστό Γάλλο ζωγράφο Émile Jean-Horace Vernet (1789-1863), καθιρωμένο ως Horace, ειδικευμένο σε πολεμικές σκηνές, αλλά και σε οριενταλιστικά θέματα.

Τις δύο αυτές θεματικές συνενώνει εδώ, παρουσιάζοντας ένα επεισόδιο από το μαρτυρικό Μεσολόγγι – διακρίνεται η τειχισμένη πόλη στο βάθος – με τους ηρωικές αγωνιστές του σε μία παραθαλάσσια σκηνή. Ένα καράβι έχει ναυαγήσει στα παράλιά του και οι Μεσολογγίτες αγωνιστές σπεύδουν. Το εξελισσόμενο γεγονός δεν αποδίδεται ξεκάθαρα, εκείνο όμως που ενδιαφέρει τον καλλιτέχνη δεν είναι η ακριβής απεικόνιση κάποιου συγκεκριμένου συμβάντος, παρά να μεταφέρει στον θεατή τη δραματικότητα των επεισοδίων που εκτυλίσσονται στην πόλη-σύμβολο του Αγώνα των Ελλήνων. Το επιτυγχάνει με την ένταση στην κίνηση των ανθρώπινων μορφών, ιδίως στην ομάδα δεξιά, και με την αντίθεση φωτός-σκιάς, που μεταδίδει στον θεατή την αγωνία των υπερασπιστών του Μεσολογγίου.

II.4.2

A. Jacquème (αταύτιστος καλλιτέχνης)

Οι τελευταίοι υπερασπιστές του Μεσολογγίου

ελαιογραφία σε καμβά, 48 x 55 εκ.

υπογραφή: A. JACQUEME (κάτω δεξιά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΟΥΜΕ ακριβή στοιχεία – πέραν του ότι δραστηριοποιήθηκε περί τα μέσα του 19ου αιώνα – για τον καλλιτέχνη που υπογράφει (A. Jacqueme) τον πίνακα με τους *Τελευταίους υπερασπιστές του Μεσολογγίου*. Αναπλάθει – κατ' ουσίαν αντιγράφει – το ομόθεμο έργο του Joseph-Denis (ή Joseph-Désiré) Odevaere (1775-1830).

Ο Βέλγος ζωγράφος Odevaere, σημαντικός εκπρόσωπος του Νεοκλασικισμού, επιδόθηκε μεταξύ 1825 και 1829 στην φιλοτέχνηση αρκετών πινάκων με θέματα εμπνευσμένα από τον Ελληνική Επανάσταση, μεταξύ άλλων τον εμβληματικό *Λόρδο Βύρωνα στη νεκρική κλίνη του*, το 1826 (Groeningemuseun, στην πόλη Μπρυζ του Βελγίου). Ο ενθουσιασμός του Odevaere για τον Αγώνα των Ελλήνων ήταν τέτοιος που απέδιδε το όνομά του επί το ελληνικότερον Dionysius.

Το πρότυπο έργο Odevaere με τους Μεσολογγίτες (Άμστερνταμ, Rijksmuseum, SK-A-1093), όπως και η πιστή του απόδοση εδώ από τον A. Jacqueme, παρουσιάζει του ηρωικούς αγωνιστές την ύστατη στιγμή, έχοντας πλέον πάρει τη απόφαση της ηρωικής Εξόδου τους. Σε παρατακτική σύνθεση, παρουσιάζονται σε περισυλλογή, αλλά και αποφασισμένοι. Ο καλλιτέχνης διαφοροποιεί τις στάσεις τους, αλλά συνολικά μεταδίδουν το ίδιο συναίσθημα της ύστατης ώρας. Στο κέντρο δεσπόζει το λάβαρο με το χριστιανικό σύμβολο (ΧΡ), ενώ δίπλα του ο ιεράρχης ετοιμάζεται να βάλει φωτιά στην πυριτιδαποθήκη, προκειμένου να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων, που ήδη εισβάλλουν στα δεξιά. Τα έντονα, θερμά χρώματα στις ενδυμασίες των Μεσολογγιτών, ιδίως του ιεράρχη, σε αντίθεση με το σκοτάδι που τεχνηέντως κυριαρχεί στη σκηνή, αναδεικνύει τους απεικονιζόμενους σε ήδη μαρτυρικές μορφές.

Η σκηνή παραπέμπει στο ολοκαύτωμα του Χρήστου Καψάλη (1751-1826), του μαρτυρικού γηραιού Μεσολογγίτη, ο οποίος, μην μπορώντας να ακολουθήσει του Εξοδίτες, συγκέντρωσε όσους επίσης αδυνατούσαν (περίπου 400 άτομα, γυναίκες, παιδιά, ασθενείς και ανήμπορους) στην πυριτιδαποθήκη στον προμαχώνα του Μπότσαρη και την ανατίναξε, παρασύροντας και πολλούς από τους Τούρκους εισβολείς.

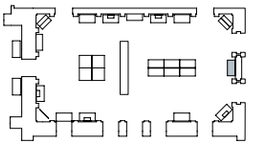

II.4.3

Nicolas Victor Fonville (1805-1856) ο επονομαζόμενος **"Fonville Père"**

Ηρωική αντίσταση των Ελλήνων πολιορκημένων στο Μεσολόγγι, περ. 1825-26

χρωμολιθογραφία, 22 × 25 εκ.

υπογραφές: *V. Fonville* (κάτω αριστερά) *Lit. de H. Brunet et C.ie à Lyon.* (κάτω δεξιά)

Επιγραφές: AU BÉNÊFICE DES GRECS. (επάνω κεντρικά) *Défense heroiques des Grecs assiégés dans Missolonghi par l'armée d'Ibrahim-pacha, fortes / de 25 mille hommes. Explosion de la mine pratiquée dans leur rebranchemens au moment où les / Turco-Egyptiens venaient de sen emparers* (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 589

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ του ζωγράφου και χαράκτη Nicolas Victor Fonville (1805-1856), του επονομαζόμενου "Fonville Père" (πατέρας του ζωγράφου Horace Antoine Fonville), λιθογραφήθηκε στον οίκο του H. Brunet στη Λυών, στο εργαστήριο του οποίου δούλευε ο Fonville.

Ειδικευμένος στην τοπιογραφία, προσεγγίζει το θέμα της *Ηρωικής αντίστασης των Ελλήνων πολιορκημένων στο Μεσολόγγι* κατά τρόπο γενικευτικό και συμβολικό, καθώς δεν ενδιαφέρει η ακριβής απεικόνιση του τόπου και των γεγονότων. Το κάστρο του Μεσολογγίου, αποδοσμένο φανταστικά, εμφανίζεται στο βάθος – και όχι σε πρώτο πλάνο – κι έξω από τα τείχη διακρίνονται φιγούρες του τουρκο-αιγυπτιακού στρατού του Ιμπραήμ πασά, ενώ μια έκρηξη δίνει την ατμόσφαιρα της μάχης και της πολιορκίας. Στο πρώτο επίπεδο, το βραχώδες τοπίο συνάδει όχι τόσο με την τοπιογραφία του Μεσολογγίου, όσο θέλει να υπογραμμίσει τον ακλόνητο χαρακτήρα των ηρωικών υπερασπιστών του. Την παρουσίαση του θέματος στο κοινό υποβοθηά η εκτενής επεξηγηματική επιγραφή (διδασκαλία) στο κάτω μέρος του φύλλου, όπου γίνεται λόγος για τους Μεσολογγίτες που αντιστέκονται σε αριθμητικά υπέρτερο στρατό 25.000 ανδρών.

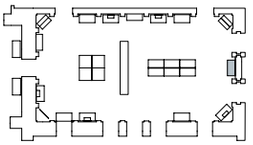

II.4.4
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Οι Έλληνες δέχονται την ευλογία στο Μεσολόγγι
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21 εκ.
επιγραφές: LES GRECS RECEVANT LA BÉNÉDICTION À MISSOLONGHI. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων) – LA CROIX / LIBERTÉ / (περιμετρικά, εν είδει λαβάρων, εναλλάξ)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.4.5
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Οι γυναίκες του Μεσολογγίου στη μάχη, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,8 εκ.
επιγραφές: LES FEMMES DE MISSOLONGHI À LA BRÊCHE. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων) – LA CROIX / LIBERTÉ / (περιμετρικά, εν είδει λαβάρων, εναλλάξ)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 458

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ στο Montereau, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία ασπρόμαυρη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με γεωμετριικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. II.1.17-20] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική αναεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία, ενώ περιμετρικά, εντός στεφάνων αναγράφονται (στα γαλλικά) τα ονομάτα Ελλήνων αγωνιστών και Φιλελλήνων, του Κανάρη με τον Φαβιέρο, του Μιαούκη με τον Βύρωνα, του Μπότσαρη με τον Εϋνάρδο, κι ανάμεσά τους, σε λάβαρα, το σύμβολο του Σταυρού και η έννοια της Ελευθερίας. Το ενδιαφέρον των σκηνών εστιάζεται σε επώνυμους πρωταγωνιστές του Αγώνα εν δράσει και χαρακτηριστικά επεισόδια.

Στην παράσταση με τους Έλληνες να δέχονται την ευλογία στο Μεσολόγγι [αρ. κατ. II.4.4], ο ιεράρχης, στο κέντρο, ευλογεί τους ελεύθερους πολιορκημένους, ενώ δίπλα του ένας αγνωνιστής υψώνει τη σημαία με τον Σταυρό. Η μητέρα με το παιδί, αριστερά, υπογραμμίζει την θέση των γυναικόπαιδων στη μαρτυρική πόλη και στην Έξοδο, που θα κορυφώσει το δράμα του Μεσολογγίου.

Στην παράσταση με τις Γυναίκες του Μεσολογγίου στη μάχη [αρ. κατ. II.4.5], απεικονίζονται σε βραχώδες έξαρμα, εμπρός από φορύριο, ένοπλες Μεσολογγίτισσες υπό το λάβαρου του σταυρού, να αντιμετωπίζουν τα τουρκικά στρατεύματα, αναδεικνύοντας έτσι την ενεργό συμμετοχή των ηρωικών γυναικών στην άμυνα του Μεσολογγίου.

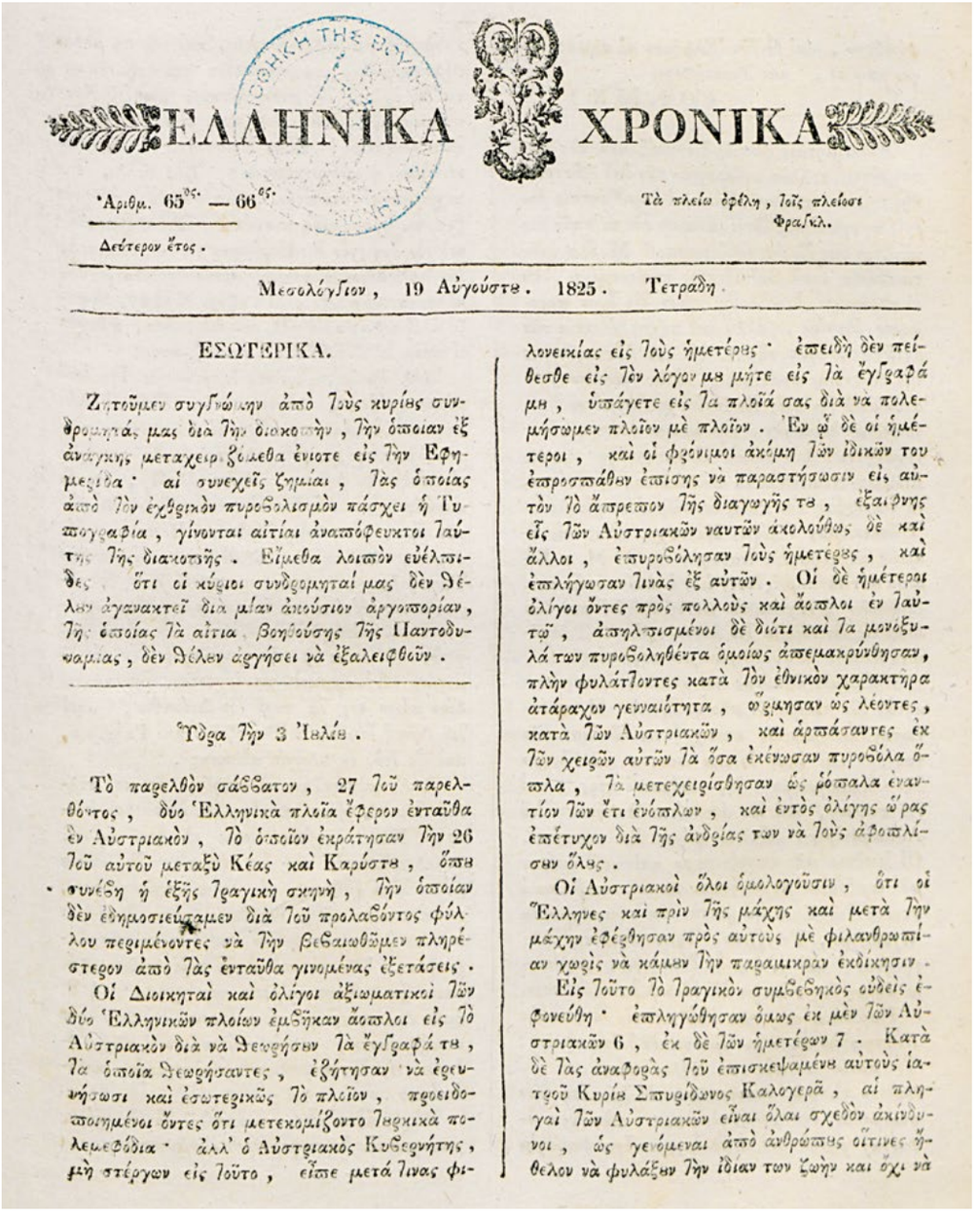

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἀριθμ. 65ος — 66ος

Τὰ πλεῖα ἐφέλη, τοῖς πλείοσι Φραγκλ.

Δεύτερον ἔτος.

Μεσολόγγιον, 19 Αὐγούστου. 1825. Τετράδη.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τοὺς κυρίους συνδρομητάς μας διὰ τὴν διακοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀνάγκης μεταχειριζόμεθα ἐνιοτε εἰς τὴν Ἐφημερίδα· αἱ συνεχεῖς ζημίαι, τὰς ὁποίας ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν πυροβολισμὸν πάσχει ἡ Τυπογραφία, γίνονται αἰτίαι ἀναπόφευκτοι ταύτης της διακοπῆς. Ἐλπίζομεν λοιπὸν εὐέλπιδες ὅτι οἱ κύριοι συνδρομηταί μας δὲν θέλουν ἀγανακτεῖ διὰ μίαν ἀπούσιον ἀργοπορίαν, τῆς ὁποίας τὰ αἴτια βεβαίως τῆς Παντοδυναμίας, δὲν θέλουν ἀργήσει νὰ ἐξαλειφθοῦν.

Τὴν 3 Ἰουλίου.

Τὸ παρελθὸν σάββατον, 27 τοῦ παρελθόντος, δύο Ἑλληνικὰ πλοῖα ἔφερον ἐνταῦθα ἓν Αὐστριακὸν, τὸ ὁποῖον ἐκράτησαν τὴν 26 τοῦ αὐτοῦ μεταξὺ Κέας καὶ Καρύστου, ὅπου συνέβη ἡ ἑξῆς τραγικὴ σκηνὴ, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδημοσιεύσαμεν διὰ τοῦ προλαβόντος φύλλου περιμένοντες νὰ τὴν βεβαιωθῶμεν πληρέστερον ἀπὸ τὰς ἐνταῦθα γινομένας ἐξετάσεις.

Οἱ Διοικηταὶ καὶ ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ τῶν δύο Ἑλληνικῶν πλοίων ἐμβῆκαν ἄοπλοι εἰς τὸ Αὐστριακὸν διὰ νὰ θεωρήσουν τὰ ἔγγραφά του, τὰ ὁποῖα θεωρήσαντες, ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσουσι καὶ ἐσωτερικῶς τὸ πλοῖον, προειδοποιημένοι ὄντες ὅτι μετεκομίζοντο ἰθρικὰ πολεμεφόδια· ἀλλ' ὁ Αὐστριακὸς Κυβερνήτης, μὴ στέργων εἰς τοῦτο, εἶπε μετά τινας φιλονεικίας εἰς τοὺς ἡμετέρους· ἐπειδὴ δὲν πείθεσθε εἰς τὸν λόγον μου μήτε εἰς τὰ ἔγγραφά μου, ὑπάγετε εἰς τὰ πλοῖά σας διὰ νὰ πολεμήσωμεν πλοῖον μὲ πλοῖον. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἡμέτεροι, καὶ οἱ φρόνιμοι ἀκόμη τῶν ἰδικῶν του ἐπροσπάθουν ἐπίσης νὰ παραστήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸ ἄπρεπον τῆς διαγωγῆς του, ἐξαίφνης εἷς τῶν Αὐστριακῶν ναυτῶν ἀκολούθως ὁὲ καὶ ἄλλοι, ἐπυροβόλησαν τοὺς ἡμετέρους, καὶ ἐπλήγωσαν τινὰς ἐξ αὐτῶν. Οἱ δὲ ἡμέτεροι ὀλίγοι ὄντες πρὸς πολλοὺς καὶ ἄοπλοι ἐν ταὐτῷ, ἀπηλπισμένοι δὲ διότι καὶ τὰ μονόξυλά των πυροβοληθέντα ὁμοίως ἀπεμακρύνθησαν, πλὴν φυλάττοντες κατὰ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἀτάραχον γενναιότητα, ὥρμησαν ὡς λέοντες, κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, καὶ ἁρπάσαντες ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ ὅσα ἐκένωσαν πυροβόλα ὅπλα, τὰ μετεχειρίσθησαν ὡς ῥόπαλα ἐναντίον τῶν ἔτι ἐνόπλων, καὶ ἐντὸς ὀλίγης ὥρας ἐπέτυχον διὰ τῆς ἀνδρίας των νὰ τοὺς ἀφοπλίσωσιν ὅλης.

Οἱ Αὐστριακοὶ ὅλοι ὁμολογοῦσιν, ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ πρὶν τῆς μάχης καὶ μετὰ τὴν μάχην ἐφέρθησαν πρὸς αὐτοὺς μὲ φιλανθρωπίαν χωρὶς νὰ κάμωσι τὴν παραμικρὰν ἐκδίκησιν.

Εἰς τοῦτο τὸ τραγικὸν συμβεβηκὸς αὐδεὶς ἐφονεύθη· ἐπληγώθησαν ὅμως ἐκ μὲν τῶν Αὐστριακῶν 6, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων 7. Κατὰ δὲ τὰς ἀναφορὰς τοῦ ἐπισκεψαμένου αὐτοὺς ἰατροῦ Κυρίου Σπυρίδωνος Καλογερᾶ, αἱ πληγαὶ τῶν Αὐστριακῶν εἶναι ὅλαι σχεδὸν ἀκίνδυνοι, ὡς γενόμεναι ἀπὸ ἀνθρώπους οἵτινες ἤθελον νὰ φυλάξωσι τὴν ἰδίαν των ζωὴν καὶ ὄχι νὰ

II.4.6

Ελληνικά Χρονικά, φ. 65-66, σελ. 1 (19 Αυγούστου 1825)

Απολογία προς τους συνδρομητές για τη διακοπή έκδοσης της εφημερίδας λόγω εχθρικών πυροβολισμών

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ *Ελληνικά Χρονικά* ξεκίνησε την κυκλοφορία της το 1824, με εκδότη τον Ελβετό φιλέλληνα, Ιωάννη-Ιάκωβο Μάγερ και τυπογράφο τον Θεσσαλονικέα Δημήτριο Μεσθενέα. Για την εκτύπωση χρησιμοποιήθηκε το χειροκίνητο πιεστήριο και τα τυπογραφικά στοιχεία που είχε φέρει ο Άγγλος συνταγματάρχης Leicester Stanhope, εκ μέρους του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου – σημειωτέον ότι σε αυτό τυπώθηκε το 1825 και ο *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* του Διονυσίου Σολωμού.

Τα *Ελληνικά Χρονικά* εκδίδονταν δυο φορές την εβδομάδα, από τον Ιανουάριο του 1824 έως τον Φεβρουάριο του 1826, με ειδησεογραφία που επικεντρωνόταν στις πολεμικές επιχειρήσεις, ιδιαίτερα στη Στερεά Ελλάδα, αλλά και στις αποφάσεις της Διοίκησης. Επίσης, συχνά δημοσιεύονταν άρθρα ερμηνευτικά των θεσμών, αλλά και κείμενα φιλολογικά και ποιητικά. Δραματική έμελλε να είναι η αποστολή των *Ελληνικών Χρονικών* κατά την αναμετάδοση των γεγονότων της πολιορκίας του Μεσολογγίου.

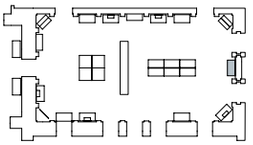

II.4.7

Charles D.L. Avocat

Hellénide sur le siège et le triomphe de Missolonghi

Se vend au profit des Grecs

A Paris, chez les marchands de nouveautés. Mai 1826

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

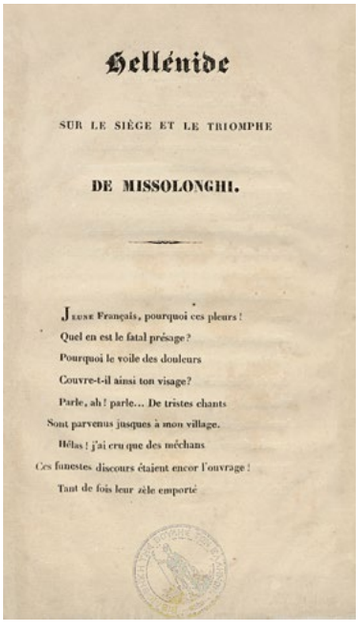

Hellénide

SUR LE SIÈGE ET LE TRIOMPHE

DE MISSOLONGHI.

Jeune Français, pourquoi ces pleurs !
Quel en est le fatal présage ?
Pourquoi le voile des douleurs
Couvre-t-il ainsi ton visage?
Parle, ah ! parle... De tristes chants
Sont parvenus jusques à mon village.
Hélas ! j'ai cru que des méchans
Ces funestes discours étaient encor l'ouvrage !
Tant de fois leur zèle emporté

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ, ΔΕΚΑ ΣΕΛΙΔΩΝ, που κυκλοφόρησε τον Μάιο του 1826, αμέσως μετά την ηρωική Έξοδο του Μεσολογγίου, από το τυπογραφείο του H. Fournier στο Παρίσι. Στον τίτλο δηλώνεται ότι πωλείται προς όφελος των Ελλήνων, τα χρήματα δηλαδή από τις πωλήσεις θα διατεθούν για την ενίσχυση του ελληνικού Αγώνα και την ανακούφιση των Μεσολογγιτών. Παρά την πτώση του Μεσολογγίου, ο άγνωστος κατά τα άλλα ποιητής Charles D.L. – μάλλον ερασιτέχνης, καθώς δηλώνει δικηγόρος – χαρακτηρίζει την μαρτυρική πόλη και το γενναίο της φρόνημα ως τον πιο ωραίο θρίαμβο, εξυμνώντας το θάρρος και την θυσία των Μεσολογγιτών.

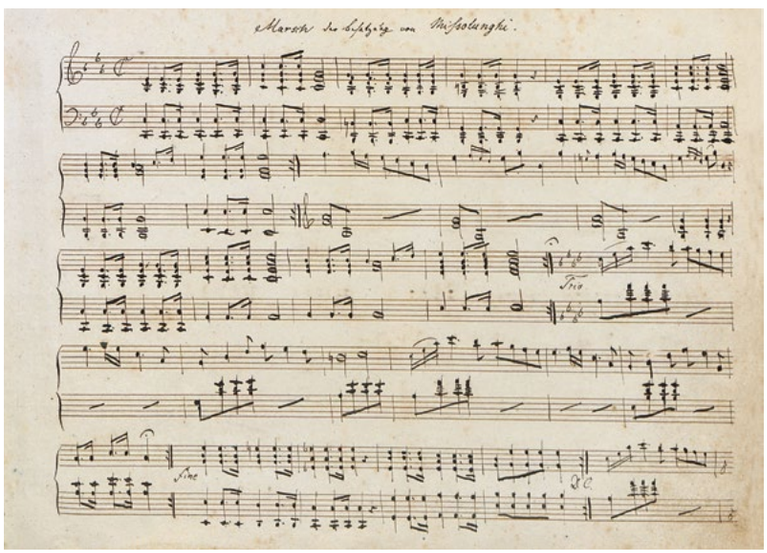

II.4.8

Joseph Ludwig von Armansperg (αποδιδόμενο)

Εμβατήριο της Φρουράς του Μεσολογγίου, περ. 1830

χειρόγραφη μουσική παρτιτούρα, 43 φύλλα (23 × 31 εκ.)

επιγραφή (τίτλος): *Marsch der Besatzung von Missolunghi* (επάνω, στην πρώτη σελίδα)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 872

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ με το Εμβατήριο της Φουράς του Μεσολογγίου είχε αρχικά κυκλοφορήσει, μετά την πτώση της πόλης, ως έργο του ίδου του Μπετόβεν (Ludwig van Beethoven, 1770-1827). Φαίνεται ωστόσο πιθανότερο να μπορεί να αποδοθεί στον Βαυαρό κόμη Joseph Ludwig Graf von Armansperg (1787-1853), πρόεδρο του συμβουλίου της Αντιβασιλείας επί Όθωνα (1833-35). Εδώ η παρτιτούρα του Εμβατηρίου παραδίδεται χειρόγραφα, ενώ κυκλοφόρησε και έντυπα, περί τα 1829-33, στην Καλσρούη, από το λιθογραφείο του C. Wagner, υπό τον τίτλο “Drey griechische Maersche für dad Piano Forte, L. von A., der Erlös ist den unglücklichen Griechen geweiht”.

Marsch der Ersatzzüg

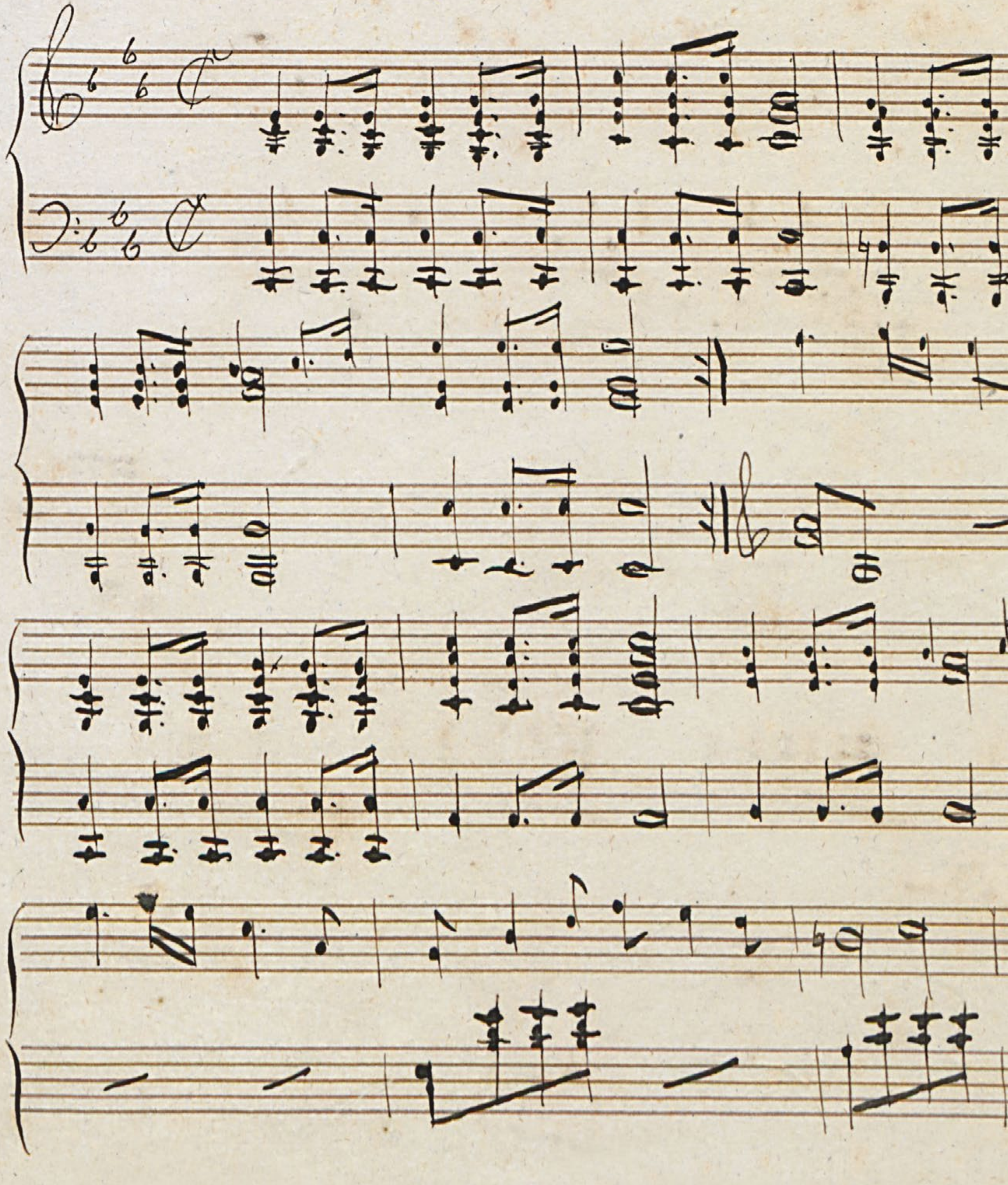

von Missolunghi.

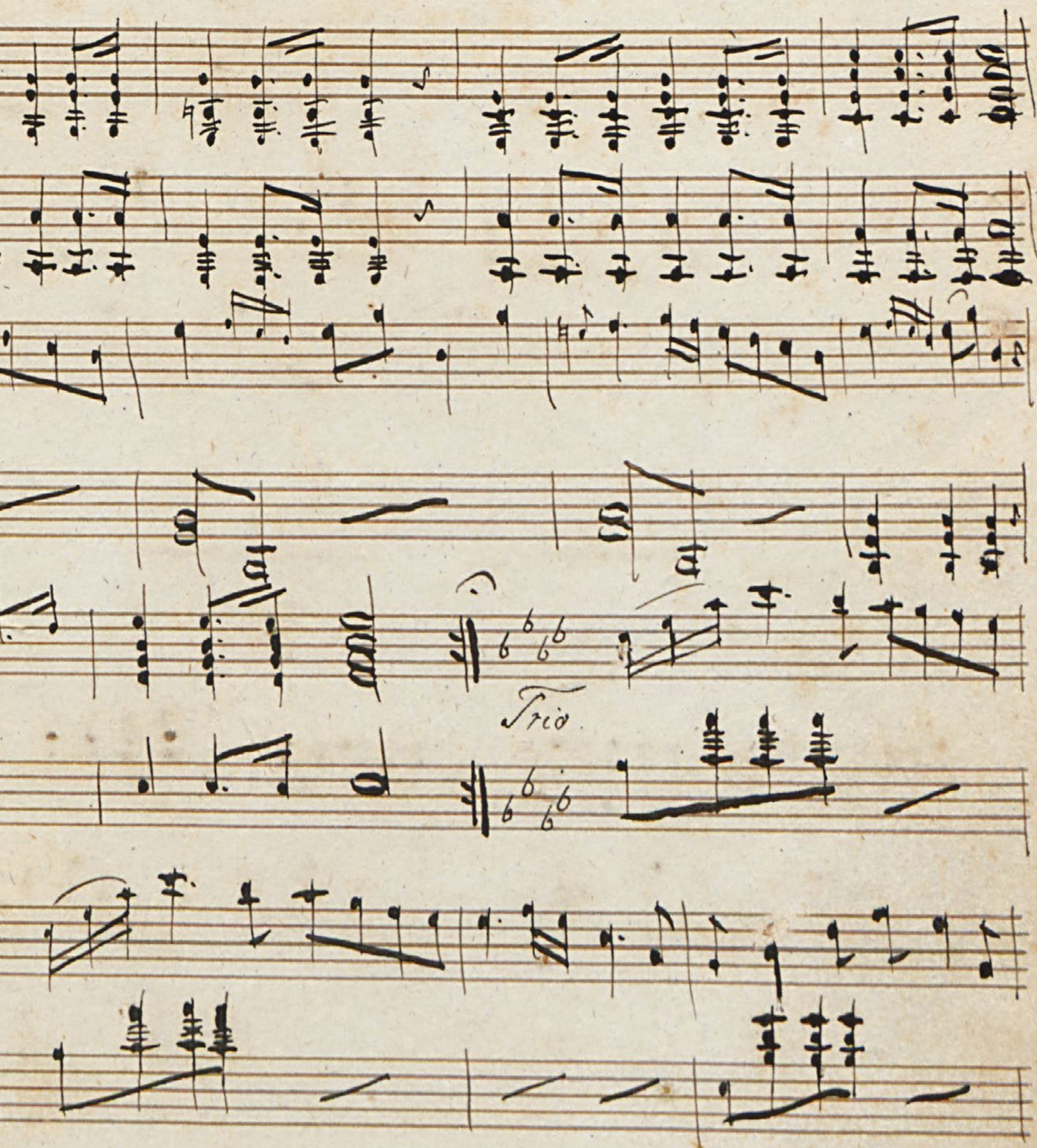

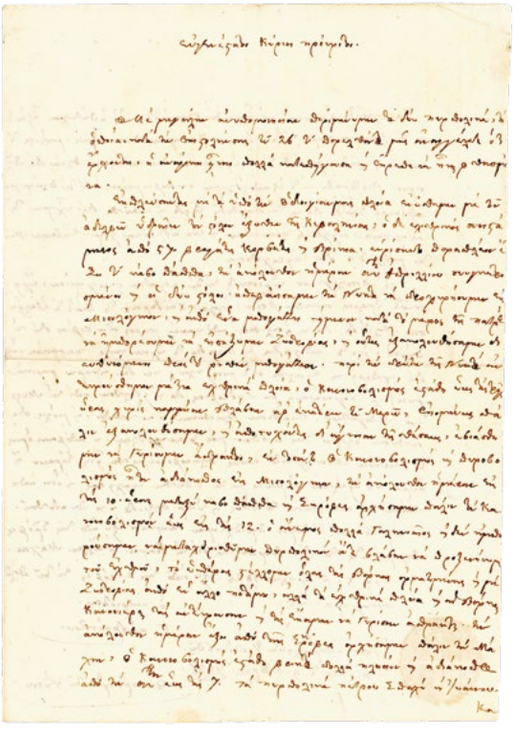

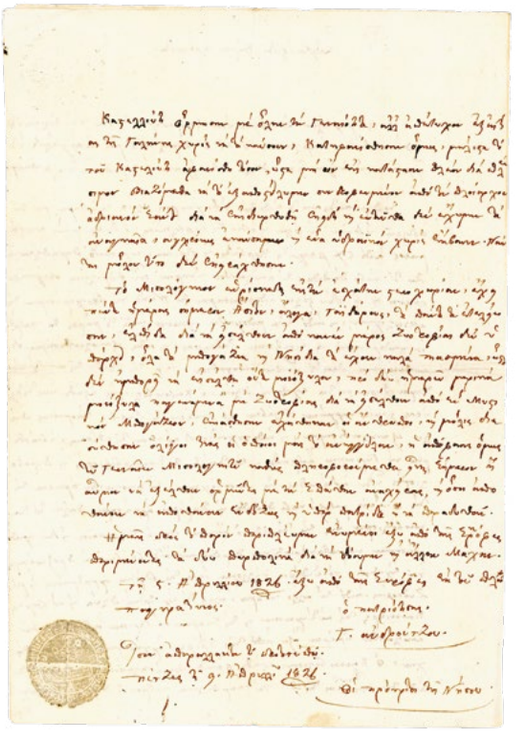

II.4.9

Επιστολή του Γ. Ανδρούτσου προς τους προκρίτους των Σπετσών για τη δραματική κατάσταση της πολιορκούμενης πόλης του Μεσολογγίου (Σκρόφες, επί του πλοίου «Παγκρατίων», 5 Απριλίου 1826)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 18, αρ. 29, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 95-96]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο Γ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ εκφράζει την αγωνία του για την άφιξη των δύο πολυαναμενόμενων πυρπολικών, με στόχο την ενίσχυση της άμυνας του Μεσολογγίου, και περιγράφει τις αποτυχημένες απόπειρες του υφιστάμενου στόλου να υπερασπιστεί την πόλη. «Το Μισολόγκιον ευρίσκεται εις την εσχάτην στενοχωρίαν. Έχει πέντε ημέρας σήμερον άσιτον. Άλογα, γαϊδάρους, τα πάντα τα ετελείωσεν», αναφέρει. Παρά την τραγική κατάσταση, «Η απόφασις όμως των γενναίων Μισολογκιτών, καθώς πληροφορούμεθα, είναι σήμερον ή αύριον να εξέλθουν ορμώντες με την σπάθην ανά χείρας και όσοι αποθάνουν, να αποθάνουν ενδόξως και υπέρ πατρίδος ή να παραδοθούν».

Ο αποκλεισμός από τις τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις είναι εξαντλητικός. Η πείνα και οι ασθένειες αποδεκατίζουν τον πληθυσμό. Η βοήθεια καθυστερεί. Το Μεσολόγγι και οι κάτοικοί του περνούν δραματικές ώρες. Όλη η Ευρώπη έχει στραμμένη τη ματιά της προς την πόλη που είχε δεχθεί το 1824 τον μεγάλο Άγγλο φιλέλληνα Λόρδο Μπάυρον και είχε θρηνήσει τον θάνατό του.

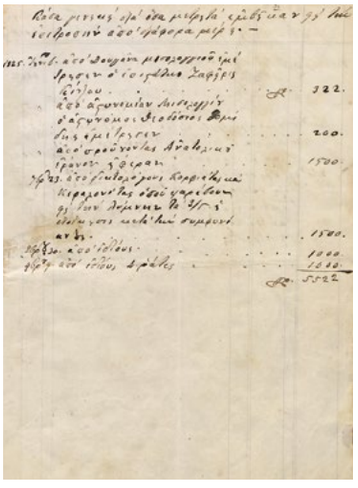

II.4.10

Κατάστιχο του Γενικού Ταμείου της Διευθύνουσας Επιτροπής του Μεσολογγίου (25 Μαρτίου 1825-2 Απριλίου 1826)

Αρχείο Ιω. Παπαδιαμαντόπουλου, έγγραφο αρ. 170, 80 σελίδες
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΕΥΠΟΡΟΣ ΕΜΠΟΡΟΣ Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος (1764-1826), ο οποίος είχε παραχωρήσει σημαντικό μέρος της περιουσίας του στον Αγώνα, διορίστηκε μέλος της τριμελούς Διευθύνουσας Επιτροπής του Μεσολογγίου, μαζί με τους Δημήτριο Θέμελη και Γεώργιο Καναβό. Επιδεικνύοντας απαράμιλλη αυταπάρνηση και πατριωτισμό, παρέμεινε έγκλειστος στην πόλη κατά τη β΄ πολιορκία και σκοτώθηκε στην ηρωική Έξοδο.

Στο αρχείο του παραδίδεται το κατάστιχο της «Κάσας γενικής» (του Γενικού Ταμείου), των ποσών δηλαδή που ενέβασε η Διοίκηση προς τη Διευθύνουσα Επιτροπή του Μεσολογγίου κατά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο 1825.

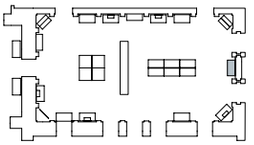

II.4.11

Ο Φίλος του Νόμου, φ. 120, σελ. 3 (25 Μαΐου 1825)

Λόγος του Σπυρίδωνος Τρικούπη κατά της διχόνοιας στην τελετή γενικής αμνηστίας

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ του εμφυλίου πολέμου, υπό την πιεστική παρουσία του Ιμπραήμ και των τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων, ολοκληρώνεται με τη χορήγηση γενικής αμνηστίας. Ο Σπυρίδων Τρικούπης, ως μέλος του Βουλευτικού, εκφωνεί στις 19 Μαΐου 1825 στο Ναύπλιο, τον πανηγυρικό λόγο κατά την τελετή γενικής αμνηστίας, παρουσία των μελών της Διοίκησης και πλήθους λαού. Αναφωνεί: «Αλλά έως πότε αδελφοί μου, να τυφλώττωμεν; Έως πότε να δίδωμεν ημείς το κοφτερότατον σπαθί των αγρίων παθών μας εις τα χέρια του ασεβούς τυράννου μας;». Εν συνεχεία, επικαλείται το αίμα των νεκρών, «τα σεβάσμια κορμιά», τα «ιερά σφάγια» της Επανάστασης, για να καλέσει τους Έλληνες να ομονοήσουν. Και καταλήγει προτρεπτικά: «Ο πατριωτισμός ας λαμπρύνη εις το εξής τον θολωμένον νουν μας. Η ειλικρίνεια ας βασιλεύση εις την καρδίαν μας, η αγάπη και η σύμπνοια ας προπορεύονται ως νεφέλη πυρός εις όλας τα βουλάς μας και εις όλα τα έργα μας».

« Αλλὰ ἕως πότε ἀδελφοί μου, νὰ τυφλώττωμεν; ἕως πότε νὰ δίδωμεν ἡμεῖς τὸ κοφτερότατον σπαθὶ τῶν ἀγρίων παθῶν μας εἰς τὰ χέρια τοῦ ἀσεβοῦς τυράννου μας; Καταβοοῦν ἐναντίον μας τὰ σεβάσμια κορμιά, κειτόμενα ἄταφα, γυμνά, καὶ κατασπαραγμένα ἐπάνω εἰς τὸ νησὶ τῆς Σφακτηρίας, καταβοοῦν ἐναντίον μας τὰ αἵματα τῶν μαρτύρων τῆς Πίστεως καὶ Πατρίδος. Τίς ὠφέλεια,

II.4.12

Γεώργιος Λασσάνης

Διχόνοιαι των Ελλήνων

Αρχείο Γ. Λασσάνη

Ποίημα 41 στίχων, περιεχόμενο σε χειρόγραφο τετράδιο 24 σελίδων

Βιβλιοθήκη της Βουλής

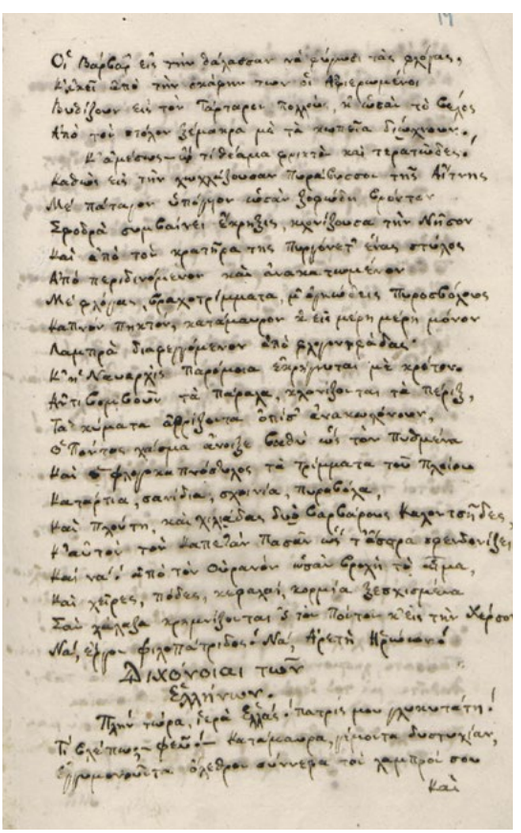

ΤΟ ΘΕΜΑ της εμφύλιας διχόνοιας είχε απασχολήσει τον Φιλικό Γεώργιο Λασσάνη και στα δύο θεατρικά του έργα, το μονόπρακτο δράμα *Η Ελλάς και ο Ξένος*, στο οποίο εξαίρεται η σημασία της στήριξης της Ελλάδος σε ίδιες δυνάμεις, «Διότι ποτέ ξένος δεν βοηθεί ξένον, εάν δεν ελπίζει κέρδη μεγάλα», και την τραγωδία *Αρμόδιος και Αριστογείτων*, με θεματογραφία αντλημένη από την αρχαιότητα, η οποία καταδικάζει τον θεσμό της τυραννίας ως συνώνυμο της υποκρισίας και της δειλίας. Και τα δύο έργα αποτελούν συγκεκαλυμμένα πολιτικά μανιφέστα, οραματιζόμενα τη μετά την απελευθέρωση εποχή.

Στο ποίημα *Διχόνοιαι των Ελλήνων*, περιεχόμενο στις σελ. 18-19 χειρόγραφου τετραδίου, η πατρίδα, βασανιζόμενη από τις έριδες και τους διχασμούς, περιβάλλεται από μαύρα σύννεφα, γεμάτα δυστυχία, «εγκυμονούντα όλεθρον».

Η Ελληνική Επανάσταση και η ευρωπαϊκή διπλωματία

Αντώνης Κλάψης
Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

ΤΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Ελληνική Επανάσταση δρομολογήθηκε σε μια περίοδο που το ευρωπαϊκό διπλωματικό σύστημα αναπροσαρμοζόταν μετά από την πλημμυρίδα των Ναπολεόντειων Πολέμων. Η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας το φθινόπωρο του 1814 πραγματοποιήθηκε σχεδόν ταυτόχρονα με τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βιέννης, στο πλαίσιο του οποίου οι αντίπαλοι του Ναπολέοντα επιδίωξαν να αποκαταστήσουν το καθεστώς που ίσχυε πριν από τη Γαλλική Επανάσταση. Τον Ιούνιο του 1815, η οριστική ήττα του Ναπολέοντα στη μάχη του Βατερλό επιβεβαίωσε την πλήρη επικράτησή τους. Η Ιερά Συμμαχία, πολιτικό τέκνο του τσάρου Αλέξανδρου Α΄, συσπείρωσε τις πιο συντηρητικές δυνάμεις – τη Ρωσία, την Αυστρία και την Πρωσία. Αποτελώντας περισσότερο μια διακήρυξη της συναντίληψης των αντίστοιχων ηγεμόνων, παρά μια κατά κυριολεξία διπλωματική συνεννόηση με στρατηγικό περιεχόμενο, η Ιερά Συμμαχία θα αναδεικνυόταν στα αμέσως επόμενα χρόνια σε θεματοφύλακα της μοναρχικής νομιμότητας, με κύρια αποστολή την κατάπνιξη κάθε επαναστατικής ενέργειας που θα απειλούσε την καθεστηκυία τάξη.

Η αρνητική διεθνής συγκυρία για τα επαναστατικά σχέδια των Φιλικών, όπως διαμορφωνόταν στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1810, αντισταθμιζόταν, έστω εν μέρει, από την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στο τέλος του 18ου αιώνα η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξακολουθούσε να δεσπόζει στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, διατηρώντας εκτεταμένες κτήσεις στα Βαλκάνια, στην Εγγύς και στη Μέση Ανατολή, καθώς και στη Βόρεια Αφρική. Ωστόσο, κάτω από την επιφάνεια της εδαφικής ισχύος, το πολυεθνικό κράτος του σουλτάνου εμφάνιζε πλέον ορατά τα σημάδια της αποσάθρωσης. Η μακρά περίοδος των οθωμανικών κατακτήσεων είχε διακοπεί τελεσίδικα το 1698 μετά την ήττα από τις αυστριακές δυνάμεις και την υπογραφή τον αμέσως επόμενο χρόνο της Συνθήκης του Κάρλοβιτς. Έκτοτε, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισήλθε σε μια μακρά περίοδο εσωστρέφειας, η οποία έφερε στην επιφάνεια όλα τα οικονομικά και διοικητικά προβλήματα που μάστιζαν το αναχρονιστικό οθωμανικό κράτος.

Ωστόσο, παρά τις εγγενείς αδυναμίες της, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξακολουθούσε να αποτελεί υπολογίσιμη συνιστώσα στη διαμόρφωση των γεωπολιτικών ισορροπιών, κυρίως λόγω του ελέγχου που ασκούσε στις χερσαίες και θαλάσσιες συγκοινωνίες αφενός από την Ευρώπη προς την Ασία, αφετέρου από τη Ρωσία προς τα θερμά ύδατα της Μεσογείου. Ο γεωγραφικός παράγοντας ήταν εκείνος που επέτρεπε τη διατήρηση της ενότητας του οθωμανικού κράτους, το οποίο απέφευγε τον διαμελισμό από τις Μεγάλες Δυνάμεις ακριβώς επειδή μια τέτοια εξέλιξη απειλούσε να διαταράξει το ισοζύγιο ισχύος στην ευρύτερη περιοχή. Το ενδεχόμενο, με άλλα λόγια, της απορρόφησης μεγάλων τμημάτων της οθωμανικής επικράτειας από την Αυστρία και τη Ρωσία ωθούσε τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία να αναλάβουν τον ρόλο των άτυπων προστάτιδων της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δημιουργώντας έτσι τον πυρήνα του Ανατολικού ζητήματος: το κράτος του σουλτάνου παρέμενε αρραγές

Κωνσταντίνος Βολανάκης
Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου κατά Garneray, 1882
Λάδι σε καμβά
Συλλογή Ναυτικού Μουσείου της Ελλάδας

Προσωπογραφία του Αλέξανδρου Υψηλάντη
εικονογράφηση (προμετωπίδα) στην έκδοση του Jacovaky Rizo Néroulos [Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός], *Histoire moderne de la Grèce*, Γενεύη 1828
Βιβλιοθήκη της Βουλής

όχι χάρη στις δικές του ικανότητες, αλλά εξαιτίας της αδυναμίας των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης να συμφωνήσουν –λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων τους– σε μια κοινά αποδεκτή λύση σχετικά με τη διανομή της λείας.[1]

ΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΟΥ ΛΑΥΜΠΑΧ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΕΡΟΝΑΣ

Το άγγελμα της Επανάστασης του Αλέξανδρου Υψηλάντη στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες στις αρχές του 1821 βρήκε τους εκπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων να συνεδριάζουν στο Λάυμπαχ. Η επιλογή των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών ως τόπου έναρξης της Επανάστασης δεν ήταν τυχαία, αλλά υπήρξε αντανάκλαση ενός πολιτικού υπολογισμού. Οι Ηγεμονίες τυπικά τελούσαν υπό την ονομαστική κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, οι Οθωμανοί δεν είχαν το δικαίωμα να διατηρούν στρατό σε αυτές, ούτε να μεταφέρουν εκεί ένοπλα σώματα δίχως τη συναίνεση της Ρωσίας. Επομένως, εάν η Υψηλή Πύλη σεβόταν το καθεστώς αποστρατικοποίησης των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών, οι δυνάμεις του Υψηλάντη θα επικρατούσαν ελλείψει αντιπάλου. Εάν, αντίθετα, ο σουλτάνος παραβίαζε αυτό το καθεστώς, τότε ένας ρωσοτουρκικός πόλεμος ήταν πιθανότατος, εξέλιξη που θα διευκόλυνε τα σχέδια των Φιλικών. Τελικά τίποτα από τα δύο δεν συνέβη, καθώς οι Ρώσοι δεν αντέδρασαν στην εισβολή στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες ισχυρών οθωμανικών στρατευμάτων, τα οποία πολύ σύντομα συνέτριψαν τις δυνάμεις του Υψηλάντη.

Η ήττα του Υψηλάντη στο πεδίο της μάχης συνδυάστηκε με την αποκήρυξη του κινήματός του από τις Μεγάλες Δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας. Στο μεταξύ, όμως, η επαναστατική φλόγα είχε ήδη προλάβει να μεταδοθεί από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες στον Μοριά, στη Ρούμελη, στα νησιά του Αιγαίου και σε άλλες περιοχές του κυρίως ελληνικού χώρου. Εξάλλου, παρά τις επιδιώξεις του καγκελάριου της Αυστρίας Klemens von Metternich, στο Συνέδριο του Λάυμπαχ δεν λήφθηκε απόφαση

1. M. S. Anderson, *The Eastern question, 1774-1923. A study in international relations*, Macmillan, Λονδίνο 1966.

για τη στρατιωτική επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων με σκοπό τη βίαιη καταστολή της Ελληνικής Επανάστασης. Και μόνο η ανακοίνωση της πρόθεσης των Δυνάμεων να προχωρήσουν προς αυτή την κατεύθυνση θα είχε κατά πάσα πιθανότητα καταφέρει μη αναστρέψιμο πλήγμα στην Επανάσταση, καθώς οπωσδήποτε θα είχε δραστικά αποθαρρύνει τους εξεγερμένους Έλληνες και θα είχε αποτρέψει πολλούς άλλους από το να πυκνώσουν τις τάξεις των επαναστατών. Η παρασκηνιακή συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια, υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, υπήρξε καθοριστική και οπωσδήποτε ευεργετική για τους σκοπούς της Επανάστασης.[2]

Η απροθυμία των Δυνάμεων να εμπλακούν ενεργά στην Ελληνική Επανάσταση, σε αντίθεση με ό,τι είχε συμβεί στη χρονικά παράλληλη περίπτωση των εξεγέρσεων στην Ιταλική χερσόνησο, έδωσε πολύτιμο χρόνο στους Έλληνες να εδραιώσουν τη θέση τους. Παράλληλα, η είδηση των σφαγών εναντίον χριστιανών αμάχων και του απαγχονισμού του οικουμενικού πατριάρχη στην Κωνσταντινούπολη σε αντίποινα για την εκδήλωση της Επανάστασης, προκάλεσε την πρώτη μείζονα διπλωματική παρέμβαση της Ρωσίας, η οποία αξίωσε από την Υψηλή Πύλη να παύσει άμεσα τους διωγμούς εις βάρος των χριστιανών υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η άρνηση του σουλτάνου να απαντήσει στο ρωσικό τελεσίγραφο επιδείνωσε δραματικά τις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ διέταξε την ανάκληση του Ρώσου πρεσβευτή από την Κωνσταντινούπολη. Αυτή η εξέλιξη, μολονότι δεν είχε ως αποτέλεσμα έναν ρωσοτουρκικό πόλεμο, υποχρέωσε εντούτοις την Υψηλή Πύλη να διατηρεί ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις στα σύνορα με τη Ρωσία, μέρος των οποίων θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την καταστολή της Επανάστασης. Και σε αυτή την περίπτωση η συμβολή του Καποδίστρια στη διαμόρφωση της ρωσικής στάσης υπήρξε καθοριστική. Ο ίδιος, ωστόσο, αδυνατώντας να πείσει τον τσάρο Αλέξανδρο Α΄ να υιοθετήσει μια ακόμα αποφασιστικότερη πολιτική έναντι της αυτοκρατορίας του σουλτάνου, σύντομα επέλεξε το δρόμο της αποχώρησης από τη θέση του υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας.[3]

Η παραίτηση του Καποδίστρια πραγματοποιήθηκε λίγο πριν από τη σύγκληση του Συνεδρίου της Βερόνας (Οκτώβριος 1822), το οποίο θα εξέταζε και πάλι το Ελληνικό ζήτημα κάτω από το φως των περιπλοκών που είχε προκαλέσει στις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Η Υψηλή Πύλη αρνήθηκε την πρόσκληση συμμετοχής στις εργασίες του Συνεδρίου, υποστηρίζοντας ότι η Επανάσταση αποτελούσε εσωτερικό της ζήτημα και επομένως δεν ενέπιπτε στη δικαιοδοσία των Μεγάλων Δυνάμεων. Η φωνή των Ελλήνων δεν στάθηκε δυνατό να ακουστεί στο Συνέδριο, καθώς η ελληνική αντιπροσωπεία –έπειτα από την άρνηση των παπικών αρχών να της επιτρέψουν τη συνέχιση του ταξιδιού της από την Ανκόνα– δεν μπόρεσε να φθάσει καν στη Βερόνα. Το μόνο που κατόρθωσε η ελληνική πλευρά ήταν να αποστείλει στα μέλη του Συνεδρίου ένα υπόμνημα, στο οποίο οι επαναστάτες υπογράμμιζαν, μεταξύ άλλων, την αταλάντευτη βούλησή τους να μην αναγνωρίσουν καμία απόφαση για την τύχη τους που δεν θα είχε την έγκρισή τους. Η ενέργεια αυτή εξόργισε πολλούς από τους συνέδρους, οι οποίοι ήταν αντίθετοι στην προοπτική της πλήρους πολιτικής χειραφέτησης των επαναστατημένων Ελλήνων.

Η απόρριψη του αιτήματος των επαναστατών να εκθέσουν αυτοπροσώπως τις απόψεις τους προδιάγραφε τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη του Συνεδρίου της Βερόνας σκόπευαν να τοποθετηθούν απέναντι στην Επανάσταση. Η σχεδόν απόλυτη κυριαρχία του Metternich –έπειτα από την αποχώρηση από τη διπλωματική κονίστρα του Καποδίστρια, η παρουσία του οποίου θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αποτελεσματικό αντίβαρο στην πολιτική του Αυστριακού καγκελάριου– δεν άφηνε πολλά περιθώρια αμφιβολιών για το τελικό αποτέλεσμα. Το Συνέδριο κατέληξε στην απόφαση της καταδίκης της Ελληνικής Επανάστασης, όπως συλλήβδην και όλων των υπολοίπων επαναστατικών κινημάτων στην Ιβηρική και στην Ιταλική χερσόνησο. Ταυτόχρονα, έθεσε τους προκαταρκτικούς όρους για την επανάληψη των ρωσοτουρκικών διπλωματικών σχέσεων.[4]

Οι αποφάσεις του Συνεδρίου της Βερόνας έμοιαζαν να αποτελούν θρίαμβο των Δυνάμεων που δεν επιθυμούσαν την επικράτηση της Ελληνικής Επανάστασης. Στις αρχές του 1823 η ελληνική υπόθεση

2. Γρηγόριος Δαφνής, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού κράτους*, Ίκαρος, Αθήνα 1976, σ. 390-403· Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Ο Καποδίστριας στο Λάυμπαχ. Δύο σύγχρονες μαρτυρίες», *Τετράδια «Ευθύνης»*, 5, 1978, σ. 136-147· Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Κατακτώντας την ανεξαρτησία. Δέκα δοκίμια για την Επανάσταση του 1821*, Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 111-147.

3. Édouard Driault & Michel Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours*, τ. 1, Presses Universitaires de France, Παρίσι 1925, σ. 139-151· Chris M. Woodhouse, *Capodistria. The founder of Greek independence*, Oxford University Press, Λονδίνο/Νέα Υόρκη/Τορόντο 1973, σ. 238-279· John Capodistrias, *Letter to the Tsar Nicholas I*, Doric, Λονδίνο/Αθήνα 1977, σ. 106-123· *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τ. 1, Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, Κέρκυρα 1976, σ. 66-83· Κώστας Δαφνής (επιμ.), *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τ. 6, Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, Κέρκυρα 1984, σ. 223-227, 243-244· Δαφνής, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας*, σ. 407-423.

4. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1822-1823*, τ. 10, Ridgway, Λονδίνο 1850, σ. 1021-1022· Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 1, σ. 187-193· Θεόδωρος Χριστοδουλίδης, *Διπλωματική ιστορία τριών αιώνων*, τ. 2, Ι. Σιδέρης, Αθήνα [3]1997, σ. 48-52, 59.

φαινόταν να βυθίζεται στη δίνη των συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων. Η κατάσταση επιδεινωνόταν περαιτέρω από την απροθυμία της Ρωσίας να διαδραματίσει ενεργότερο ρόλο στην επίλυση του Ελληνικού ζητήματος. Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, ωστόσο, μια απροσδόκητη εξέλιξη έμελλε να αλλάξει προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων τους διπλωματικούς συσχετισμούς στη γηραιά ήπειρο: η μεταστροφή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στο Ελληνικό ζήτημα.

ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

Τα πρώτα σημάδια της αλλαγής της πορείας πλεύσης του Λονδίνου έγιναν φανερά το φθινόπωρο του 1822, όταν, έπειτα από την αυτοκτονία του Robert Castlereagh, τη διεύθυνση του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών ανέλαβε ο George Canning. Σε αντίθεση με τον Castlereagh, ο οποίος ενδιαφερόταν για τη διατήρηση του status quo στην Εγγύς Ανατολή και κατά συνέπεια αντιμετώπιζε με επιφυλακτικότητα την προοπτική δημιουργίας ελληνικού κράτους, ο Canning διέβλεψε ότι η Ελληνική Επανάσταση, σε συνδυασμό με την άτολμη και αντιφατική πολιτική της Ρωσίας, δημιουργούσε μία σημαντική ευκαιρία για τη Μεγάλη Βρετανία προκειμένου να διευρύνει την επιρροή της στη Μεσόγειο και να διαδραματίσει έτσι πρωτεύοντα ρόλο σε οποιαδήποτε μελλοντική διευθέτηση του Ανατολικού ζητήματος.

Σε μια έμπρακτη εκδήλωση του νέου ανέμου που έπνεε στο Λονδίνο, τον Μάρτιο του 1823 οι Βρετανοί ανακοίνωσαν ότι θα σέβονταν τον αποκλεισμό των οθωμανικών ακτών του Ιονίου Πελάγους, τον οποίο είχε κηρύξει έναν χρόνο νωρίτερα η επαναστατική ελληνική κυβέρνηση. Επρόκειτο για μια κίνηση που συνεπαγόταν την αναγνώριση των επαναστατών ως εμπολέμων.[5] Τον Φεβρουάριο του 1824, οι επαναστατημένοι Έλληνες συνήψαν με βρετανικές τράπεζες δάνειο, ονομαστικού κεφαλαίου 800.000 λιρών Αγγλίας. Έναν χρόνο αργότερα ακολούθησε η συνομολόγηση νέου δανείου, ύψους 2.000.000 λιρών.[6] Ανεξάρτητα από τους επαχθείς για την ελληνική πλευρά όρους τους, τα δάνεια συνιστούσαν επιτυχία σε πολιτικό επίπεδο, καθώς αποτελούσαν στην ουσία έμμεση αναγνώριση της ύπαρξης ενός προπλάσματος ελληνικού κράτους. Ταυτόχρονα, δημιουργούσαν ισχυρό ενδιαφέρον στους δανειστές του Λονδίνου για την επιτυχία της Επανάστασης, αφού μόνο έτσι θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την είσπραξη των κεφαλαίων και των τόκων.

Η μεταστροφή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση προκάλεσε τον έντονο προβληματισμό της Ρωσίας. Η Αγία Πετρούπολη ανησυχούσε για την πιθανότητα υπονόμευσης της δικής της επιρροής στον γεωπολιτικά ευαίσθητο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Παραδοσιακά, οι Βρετανοί επιδίωκαν τον αποτροπή της καθόδου των Ρώσων στα θερμά μεσογειακά ύδατα. Από την πλευρά τους, οι Ρώσοι σταθερά επιζητούσαν την απόκτηση ερεισμάτων στη Μεσόγειο, τα οποία θα τους επέτρεπαν να εκπληρώσουν στρατηγικούς στόχους που είχαν τεθεί ήδη από τα τέλη του 17ου αιώνα επί της βασιλείας του τσάρου Πέτρου Α΄.

Κάτω από την πίεση των εξελίξεων, ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ ανέλαβε την πρωτοβουλία των διπλωματικών κινήσεων. Στις 28 Δεκεμβρίου 1823/9 Ιανουαρίου 1824, υπέβαλε την πρώτη ολοκληρωμένη πρόταση επίλυσης του Ελληνικού ζητήματος, η οποία έμεινε έκτοτε γνωστή ως το «Σχέδιο των Τριών Τμημάτων». Ακολουθώντας το διοικητικό πρότυπο που ίσχυε στη Μολδαβία και στη Βλαχία, το Σχέδιο προέβλεπε την ίδρυση τριών αυτόνομων ηγεμονιών στον ελλαδικό χώρο. Από αυτές, η πρώτη θα περιλάμβανε τη Θεσσαλία, τη Βοιωτία και την Αττική, η δεύτερη την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία, και η τρίτη την Πελοπόννησο και την Κρήτη. Παράλληλα, ειδικό καθεστώς διοικητικής αυτονομίας θα αναγνωριζόταν στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους. Βάσει του Σχεδίου, ο σουλτάνος θα εισέπραττε ετήσιο φόρο υποτέλειας και θα διατηρούσε την ονομαστική επικυριαρχία του στις τρεις ηγεμονίες, την οποία θα υπογράμμιζε σε συμβολικό επίπεδο η παρουσία κατά τόπους οθωμανικών φρουρών. Οι Έλληνες θα είχαν το αποκλειστικό προνόμιο της διοίκησης των ηγεμονιών, οι οποίες θα διέθεταν δική τους σημαία και θα εκπροσωπούνταν από κοινού στην Υψηλή Πύλη από τον οικουμενικό πατριάρχη.[7]

5. C. W. Crawley, *The question of Greek independence. A study of British policy in the Near East, 1821-1833*, Cambridge University Press, Κέιμπριτζ 2014, σ. 17-42.

6. Ανδρ. Μιχ. Ανδρεάδης, *Ιστορία των εθνικών δανείων. Μέρος Α΄. Τα δάνεια της ανεξαρτησίας, 1824-1825. Το δημόσιον χρέος επί της βαυαρικής δυναστείας*, Εστία, Αθήνα 1904, σ. 1-72· G. F. Bartle, «Bowring and the Greek loans of 1824 and 1825», *Balkan Studies*, 3, 1962, σ. 61-74· Maria-Christina Chatziioannou, «War, crisis and sovereign loans. The Greek War of Independence and British economic expansion in the 1820s», *The Historical Review/La Revue Historique*, 10 (2013), σ. 33-55.

7. Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 1, σ. 222-232· Χριστοδουλίδης, *Διπλωματική ιστορία*, τ. 2, σ. 69-70· Θάνος Βερέμης & Γιάννης Κολιόπουλος, *Ελλάς. Η σύγχρονη συνέχεια. Από το 1821 μέχρι σήμερα*, Καστανιώτης, Αθήνα [3]2006, σ. 206· Chris M. Woodhouse, *1821. Ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας*, Εστία, Αθήνα 1978, σ. 148.

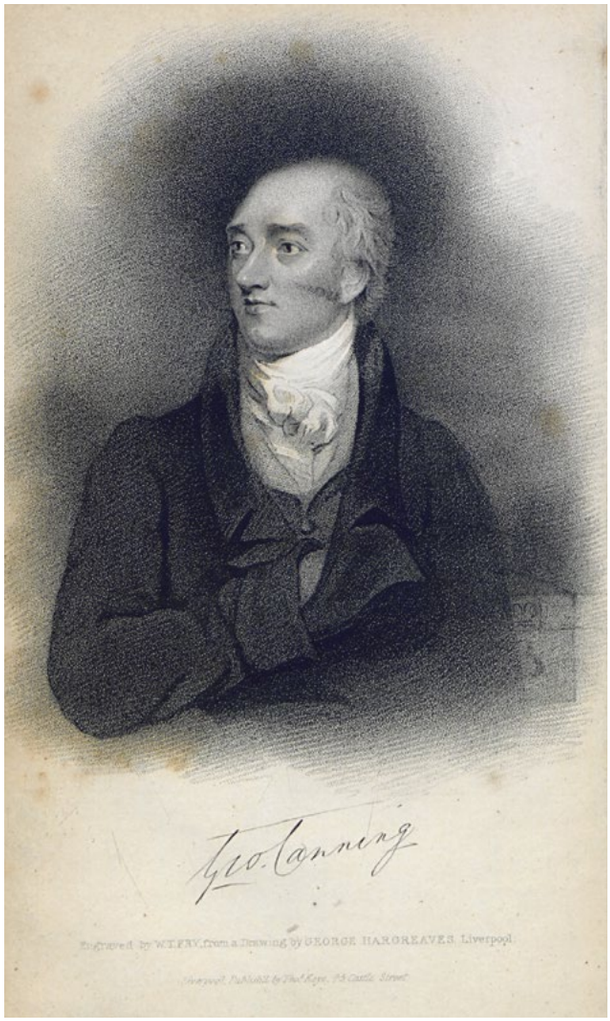

Προσωπογραφία του George Canning
εικονογράφηση (προμετωπίδα) στην έκδοση *Speeches of the Right Hon. George Canning, delivered on public occasions in Liverpool*, Λίβερπουλ 1825
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Το Σχέδιο γρήγορα αποδείχθηκε θνησιγενές, αφού η αναμενόμενη άρνηση της Υψηλής Πύλης να το αποδεχθεί συνοδεύτηκε από την έκδηλη επιφυλακτικότητα με την οποία το αντιμετώπισαν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Η απροθυμία των επαναστατημένων Ελλήνων να συγκατανεύσουν στο Σχέδιο, αρνούμενοι να συμβιβαστούν με οτιδήποτε λιγότερο από την πλήρη ανεξαρτησία τους, στέρησε από την Πετρούπολη και το τελευταίο πιθανό έρεισμα για την ευόδωση της πρωτοβουλίας της.[8] Η απόρριψη από την ελληνική πλευρά του «Σχεδίου των Τριών Τμημάτων» αποτελούσε σαφή ένδειξη για την απογοήτευση των επαναστατών από τη στάση της Ρωσίας. Οι προεπαναστατικές ελπίδες για την αποφασιστική ρωσική παρέμβαση προς όφελος της ελληνικής υπόθεσης είχαν αποδειχθεί φρούδες και είχαν πλέον οριστικά διαλυθεί. Οι Έλληνες αντιλαμβάνονταν πλέον ότι είχαν πέσει θύματα μιας πολιτικής αυταπάτης. Το Σχέδιο συνέβαλε καθοριστικά στον αναπροσανατολισμό των προσδοκιών των Ελλήνων, οι οποίοι, μέσα στις νέες συνθήκες που είχαν στο μεταξύ δημιουργηθεί, έστρεψαν το ενδιαφέρον τους προς την πλευρά της Μεγάλης Βρετανίας.

Το καλοκαίρι του 1825 οι Έλληνες υπέβαλαν στη βρετανική κυβέρνηση την «Πράξη Υποταγής» (ή «Πράξη Υποτέλειας»). Με αυτή, ζητούσαν από το Λονδίνο να αναλάβει την προστασία του ελληνικού έθνους.[9] Ήταν μια εξέλιξη που αποδείκνυε την υπερίσχυση, στη δεδομένη συγκυρία, της φιλοβρετανικής μερίδας στους κόλπους της ελληνικής κυβέρνησης. Παράλληλα, αναδείκνυε τη σχεδόν πλήρη εσωτερική χρεοκοπία της Επανάστασης, η οποία, έχοντας βρεθεί στο χείλος της αβύσσου ως αποτέλεσμα των εμφύλιων πολέμων και της εκστρατείας του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, αναζητούσε απελπισμένα χέρι βοήθειας από το εξωτερικό. Ωστόσο, οι Βρετανοί δεν ήταν διατεθειμένοι να δεσμευτούν και δεν αποδέχτηκαν το ελληνικό αίτημα, εξηγώντας ότι η επίσημη «υιοθεσία» των επαναστατών από το Λονδίνο θα οδηγούσε τη Μεγάλη Βρετανία σε πόλεμο με την Υψηλή Πύλη.[10]

8. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1824-1825*, τ. 12, Ridgway, Λονδίνο 1846, σ. 899-900.

9. Στο ίδιο, σ. 904-906· Κατερίνα Γαρδίκα, *Προστασία και εγγυήσεις. Στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης, 1821-1920*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 122-125· Δ. Σ. Μπίτσιος, «Μία διπλωματική αποστολή του Δημ. Α. Μιαούλη», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 20, 1971-1977, σ. 73-81.

10. Απόστολος Β. Δασκαλάκης (επιμ.), *Κείμενα-πηγαί της ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. 2, χ.ε., Αθήνα 1967, σ. 468-470.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗΣ ΣΤΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΒΑΡΙΝΟΥ

Η άρνηση του Λονδίνου να αναλάβει την προστασία των Ελλήνων δεν σήμαινε ότι η βρετανική κυβέρνηση είχε χάσει κάθε ενδιαφέρον για το Ελληνικό ζήτημα. Αντίθετα, η βρετανική διπλωματία, κάτω από την καθοδήγηση του Canning, αποδύθηκε σε μια συστηματική προσπάθεια εξεύρεσης λύσης, με κύριο άξονα την απόπειρα προσεταιρισμού της Ρωσίας.[11] Την ίδια στιγμή, η σκλήρυνση της στάσης της οθωμανικής κυβέρνησης, η οποία είχε ενθαρρυνθεί από τις επιτυχίες του Ιμπραήμ, ενίσχυε το ενδεχόμενο ρωσοτουρκικού πολέμου με απρόβλεπτες συνέπειες για τις ευαίσθητες ισορροπίες στην Εγγύς Ανατολή. Αυτή η πιθανότητα δημιουργούσε ένα επιπλέον κίνητρο στο Λονδίνο προκειμένου να αναζητήσει την ανάληψη κοινών πρωτοβουλιών με την Αγία Πετρούπολη, ώστε να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα μονομερών ρωσικών ενεργειών. Οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν ακόμα περισσότερο λόγω του αιφνίδιου θανάτου στις 19 Νοεμβρίου/1 Δεκεμβρίου 1825 του τσάρου Αλέξανδρου Α΄, τον οποίο διαδέχθηκε στον θρόνο ο πολύ πιο δραστήριος αδελφός του Νικόλαος Α΄.

Η αλλαγή που σηματοδότησε η ανάρρηση του Νικόλαου Α΄ στον ρωσικό θρόνο έγινε άμεσα αισθητή. Ο νέος τσάρος εμφανίστηκε αποφασισμένος να προχωρήσει πέρα από το στάδιο των απειλών, αναζητώντας δυναμική λύση στις διαφορές που χώριζαν τη Ρωσία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στις 5/17 Μαρτίου 1826, η ρωσική κυβέρνηση απέστειλε τελεσίγραφο στην Υψηλή Πύλη, με το οποίο αξίωνε τη συμμόρφωση του σουλτάνου σε μια σειρά από απαιτήσεις της. Σε αυτές τις απαιτήσεις δεν συμπεριλαμβανόταν το Ελληνικό ζήτημα. Ωστόσο, η όλη μεθόδευση ήταν δηλωτική των προθέσεων του Νικόλαου Α΄ να υιοθετήσει πολιτική πυγμής απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτή η διαπίστωση θορύβησε τη βρετανική διπλωματία. Στο Λονδίνο επικράτησε μεγάλη ανησυχία εν όψει της πιθανότητας η Ρωσία να έθετε σε εφαρμογή το πάγιο σχέδιό της για τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η επιτυχία του οποίου θα απειλούσε ζωτικά βρετανικά συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Προκειμένου να αποφευχθεί το απευκταίο για το Λονδίνο σενάριο, η βρετανική κυβέρνηση έσπευσε να αναζητήσει τρόπους χαλιναγώγησης των ρωσικών επιδιώξεων.

Οι βρετανορωσικές διαβουλεύσεις, οι οποίες ξεκίνησαν άμεσα, δεν άργησαν να καταλήξουν σε απτό αποτέλεσμα. Στις 23 Μαρτίου/4 Απριλίου 1826, η Βρετανία και η Ρωσία υπέγραψαν το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, με το οποίο τα δύο συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούσαν στο γενικό πλαίσιο διευθέτησης του Ελληνικού ζητήματος. Ο θεμέλιος λίθος αυτή της συνεννόησης ήταν η πρόνοια για την από κοινού μεσολάβηση των δύο κυβερνήσεων με στόχο τον τερματισμό της ένοπλης αντιπαράθεσης ανάμεσα στους επαναστατημένους Έλληνες και στην οθωμανική κυβέρνηση. Για τον σκοπό αυτό, πρότειναν την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους, το οποίο θα παρέμενε φόρου υποτελές στον σουλτάνο. Το Πρωτόκολλο προνοούσε επίσης για το ενδεχόμενο μελλοντικής σύμπραξης και των υπόλοιπων Μεγάλων Δυνάμεων, ώστε να διασφαλιζόταν η ευρύτερη δυνατή διεθνής συναίνεση.[12]

Η συνομολόγηση του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης υπήρξε εξέλιξη αποφασιστικής σημασίας για την επίλυση του Ελληνικού ζητήματος. Αποτελούσε την πρώτη διεθνή πράξη που προέβλεπε ρητά την ίδρυση ελληνικού κράτους, έστω κι αν αυτό δεν θα απολάμβανε πλήρους ανεξαρτησίας. Για πρώτη φορά γινόταν χρήση του όρου «Ελλάς» ως όνομα της ιδρυόμενης επικράτειας και μάλιστα σε μια χρονική συγκυρία που η Επανάσταση έμοιαζε να πνέει τα λοίσθια λόγω των αλλεπάλληλων στρατιωτικών νικών του Ιμπραήμ. Με αυτά τα δεδομένα, οι αρνήσεις της Αυστρίας και της Πρωσίας να προσχωρήσουν στο Πρωτόκολλο δεν αρκούσαν για να αναιρέσουν τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του, από τη στιγμή μάλιστα που η Γαλλία φάνηκε εξαρχής πρόθυμη να συνεργαστεί με τη Μεγάλη Βρετανία και τη Ρωσία.

Η τριμερής συνεννόηση δεν άργησε να λάβει συγκεκριμένη μορφή μέσω της συνομολόγησης στις 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1827 της Συνθήκης του Λονδίνου. Στην πραγματικότητα, η Συνθήκη δεν έκανε τίποτα περισσότερο από το να επαναλαμβάνει τους όρους του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης, οι οποίοι

11. Crawley, *The question of Greek independence*, σ. 43-54.

12. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1826-1827*, τ. 14, Harrison, Λονδίνο 1828, σ. 629-632· Νικόλαος Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών, Πρωτοκόλλων και διπλωματικών εγγράφων, αποτελούντων το ουσιωδέστερον μέρος της διπλωματικής ιστορίας του νέου ελληνικού κράτους*, τ. 1, Κονταξής & Λουλάκης, Ναύπλιο 1834, σ. 64-67· Edward Hertslet, *The map of Europe by Treaty*, τ. 1, Butterworths, Λονδίνο 1875, έγγραφο αρ. 129· Θανάσης Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους και οι διεθνείς Συνθήκες, 1830-1947*, τ. 1, Δημιουργία, Αθήνα 1999, σ. 102-103· Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 1, σ. 303-321· Douglas Dakin, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία, 1821-1833*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1983, σ. 219-229.

Émile Rouargue
Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου
(τμήμα), περ. 1830, χαλκογραφία
[αρ. κατ. II.5.1]

πλέον τύγχαναν και της γαλλικής έγκρισης. Υπήρχε, όμως, μια καθοριστική προσθήκη, καθώς οι τρεις συμβαλλόμενες Δυνάμεις συμφωνούσαν ότι θα λάμβαναν εξαναγκαστικά μέτρα για την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης του Λονδίνου σε περίπτωση που οι εμπόλεμοι Έλληνες και Οθωμανοί αρνούνταν να συμμορφωθούν με αυτές.[13] Υπό την επίδραση της απελπιστικής θέσης, στην οποία είχαν περιέλθει εξαιτίας της επιτυχίας της εκστρατείας του Ιμπραήμ, οι Έλληνες αποδέχθηκαν ασμένως την εκεχειρία που είχαν υποδείξει οι τρεις Δυνάμεις. Για τους ακριβώς αντίθετους λόγους, η οθωμανική κυβέρνηση όχι μόνο την απέρριψε κατηγορηματικά, αλλά επιπλέον αποφάσισε την αποστολή ενισχύσεων στον Ιμπραήμ. Αυτή η ενέργεια πολύ γρήγορα αποδείχθηκε ολέθρια για την Υψηλή Πύλη, καθώς άναψε τη σπίθα που κατέληξε στην ολοκληρωτική καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου στον κόλπο του Ναβαρίνου (8/20 Οκτωβρίου 1827) από τις ναυτικές μοίρες της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, οι οποίες είχαν στο μεταξύ καταπλεύσει στην περιοχή.[14]

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Η είδηση της ναυμαχίας του Ναβαρίνου έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τους επαναστάτες. Ωστόσο, το χαρμόσυνο μήνυμα δεν αρκούσε για να ανασκευάσει την εικόνα της εσωτερικής αποδιοργάνωσης της Επανάστασης. Εξαντλημένοι από τις εσωτερικές τους αντιπαλότητες, τους εμφύλιους πολέμους και την εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, η οποία λίγο είχε λείψει να οδηγήσει στην πλήρη καταστολή του απελευθερωτικού αγώνα τους, οι Έλληνες εξακολουθούσαν να βρίσκονται διχασμένοι. Ωστόσο, κάτω από την πίεση των επιτυχιών του Ιμπραήμ, τα μέλη της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης, η οποία συνήλθε την άνοιξη του 1827 στην Τροιζήνα, άφησαν –προσωρινά έστω– κατά μέρους τις μεταξύ τους διαφορές. Οι δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η Επανάσταση ανάγκασαν τους πληρεξούσιους του έθνους να αναζητήσουν μια δραστική λύση στο πρόβλημα της ηγεσίας του αγώνα. Έτσι, πήραν την απόφαση να αναθέσουν τη θέση του κυβερνήτη της Ελλάδας στον Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος προβλεπόταν ότι θα ασκούσε αδιάλειπτα τα καθήκοντά του για περίοδο επτά ετών.[15]

Ο Καποδίστριας αποδέχθηκε την εξαιρετικά δύσκολη αποστολή, γνωρίζοντας πολύ καλά τα μεγάλα εμπόδια και τις κολοσσιαίες δυσκολίες που θα αντιμετώπιζε. Ήξερε ότι η επιβίωση του ελληνικού

13. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1826-1827*, τ. 14, σ. 632-639· Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών*, τ. 1, σ. 68-75· Hertslet, *The map of Europe*, τ. 1, έγγραφο αρ. 136· *Recueil des Traités, Actes et Pièces concernans* [sic] *la fondation de la royauté en Grèce, et le tracé de ses limites*, Βασιλικό Τυπογραφείο, Ναύπλιο 1833, σ. 1-6· Κώστας Δαφνής (επιμ.), *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τ. 7, Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, Κέρκυρα 1986, σ. 255-257· Crawley, *The question of Greek independence*, σ. 63-78· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, σ. 107-111.

14. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, Harrison, Λονδίνο 1835, σ. 14-17· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1826-1827*, τ. 14, σ. 1048-1052· Chris M. Woodhouse, *The battle of Navarino*, Hodder & Stoughton, Λονδίνο 1965.

15. Αλέξανδρος Σβώλος, *Τα ελληνικά Συντάγματα, 1822-1952. Η συνταγματική ιστορία της Ελλάδος*, Στοχαστής, Αθήνα [3]1972, σ. 26-27, 93-110· Παύλος Β. Πετρίδης, *Πολιτικοί και συνταγματικοί θεσμοί στη νεότερη Ελλάδα, 1821-1843*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 40-49, 106-120· Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εκθροί του στη νεοελληνική ιστορία*, Πόλις, Αθήνα [2]2011, σ. 52-55.

Ιωάννης Κόσσος (1822-1873)
Προτομή του Ιωάννη Καποδίστρια, 1866
μάρμαρο, ύψος 58 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων

κράτους ήταν άμεσα συνυφασμένη με τη στάση που θα τηρούσαν απέναντί του οι Μεγάλες Δυνάμεις. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι πριν φτάσει στην Ελλάδα, ο Καποδίστριας πραγματοποίησε μακρά περιοδεία στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες με σκοπό την εξασφάλιση της διπλωματικής και οικονομικής υποστήριξης των Δυνάμεων. Όταν τον Ιανουάριο του 1828 αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο, η υποδοχή που του επιφυλάχθηκε από τον ελληνικό λαό, ο οποίος είχε εναποθέσει στο πρόσωπό του όλες τις ελπίδες του, υπήρξε αποθεωτική.[16] Η είσοδος στο λιμάνι του Ναυπλίου του πλοίου στο οποίο επέβαινε ο κυβερνήτης συνδυάστηκε με ένα γεγονός μεγάλης συμβολικής σημασίας: τα εκεί ευρισκόμενα πολεμικά σκάφη της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας χαιρέτισαν με κανονιοβολισμούς την ελληνική σημαία, αποδίδοντας έτσι για πρώτη φορά επίσημες τιμές στον επικεφαλής του ελληνικού κράτους.[17]

Η πανηγυρική ατμόσφαιρα που χαρακτήριζε την άφιξη του Καποδίστρια στο Ναύπλιο δεν αρκούσε για να αναιρέσει τις εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες κάτω από τις οποίες ο ίδιος όφειλε να εργαστεί. Έπειτα από τις εμφύλιες συγκρούσεις και την τουρκοαιγυπτιακή αντεπίθεση, οι περισσότερες περιοχές που είχαν αποτελέσει τα προπύργια της Επανάστασης –και που κατ' επέκταση θα συναπάρτιζαν το ελληνικό κράτος– ήταν σχεδόν πλήρως ερειπωμένες και οι κάτοικοί τους καθημαγμένοι από κάθε άποψη. Η οικονομική δυσπραγία, η απουσία έστω και στοιχειωδών κρατικών θεσμών, η αναποτελεσματική διοίκηση και η ανυπαρξία οργανωμένου στρατού, αποτελούσαν τα κορυφαία μόνα συμπτώματα της κρίσης. Την εικόνα της αποσύνθεσης συμπλήρωνε η επίμονη άρνηση αρκετών τοπικών παραγόντων να αποδεχθούν την αφαίρεση των προεπαναστατικών προνομίων τους προς όφελος της κεντρικής εξουσίας.

Στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής, ο Καποδίστριας επιδίωξε να επιτύχει δύο στόχους: αφενός τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας, αφετέρου την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διεύρυνση των ορίων της ελληνικής επικράτειας. Η αποστολή ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Με μαθηματικούς όρους, επρόκειτο για ποσά αντιστρόφως ανάλογα. Με άλλα λόγια, η επίτευξη της ανεξαρτησίας κατά πάσα πιθανότητα θα απαιτούσε

16. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. 4, Taylor & Francis, Λονδίνο ²1862, σ. 231-242· Αλέξανδρος Ι. Δεσποτόπουλος, *Ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας και η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1954, σ. 54-64· Δαφνής, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας*, σ. 543-554.

17. Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδίστρια κυβερνήτου της Ελλάδος, 1828-1831*, Ζανουλάκης, Αθήνα 1894, σ. 121.

υποχώρηση στο ζήτημα των ορίων του ελληνικού κράτους. Από την άλλη, η διεύρυνση των συνόρων σχεδόν νομοτελειακά θα συνεπαγόταν τη διευθέτηση του Ελληνικού ζητήματος στη βάση της αυτονομίας του ελληνικού κράτους. Ωστόσο, ο Καποδίστριας ήταν αποφασισμένος να επιμείνει και στους δύο στόχους, αποσυσχετίζοντας, στον βαθμό που οι περιστάσεις του το επέτρεπαν, τον έναν από τον άλλον.

Η ευνοϊκή συγκυρία που παρείχε η έναρξη του ρωσοτουρκικού πολέμου τον Απρίλιο του 1828 διευκόλυνε τους ελιγμούς του κυβερνήτη. Μία από τις πρώτες επιδιώξεις του υπήρξε η εξασφάλιση της αποστολής συμμαχικού εκστρατευτικού σώματος στην Πελοπόννησο, το οποίο θα αναλάμβανε να εκδιώξει τα υπολείμματα του στρατού του Ιμπραήμ. Θα δινόταν, έτσι, ένα σαφές μήνυμα ότι οι τρεις Δυνάμεις ήταν αποφασισμένες να επιμείνουν στην απόφασή τους για τη δημιουργία ενός ελληνικού κράτους, έστω αυτόνομου όπως περιγραφόταν στις διατάξεις του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης και της Συνθήκης του Λονδίνου. Οι συντονισμένες ενέργειες του Καποδίστρια καρποφόρησαν, έστω κι αν τελικά μόνο γαλλικά στρατεύματα έφτασαν στην Πελοπόννησο.[18]

Ο Καποδίστριας εκμεταλλεύθηκε επιδέξια την επιδείνωση των σχέσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις τρεις Δυνάμεις, η οποία μοιραία προέκυψε αμέσως μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Οι πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων εγκατέλειψαν την Κωνσταντινούπολη και μετακινήθηκαν αρχικά στην Κέρκυρα κι από εκεί, τον Σεπτέμβριο του 1828, στον Πόρο. Έτσι, ο Καποδίστριας είχε το πλεονέκτημα της άμεσης επαφής μαζί τους και κατ' επέκταση τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικότερης επιρροής. Προτεραιότητα έδωσε στην εξασφάλιση όσο το δυνατόν πιο διευρυμένων ορίων για το ελληνικό κράτος. Τις εισηγήσεις του τις συμπεριέλαβε σε υπόμνημα, το οποίο υπέβαλε στις 11/23 Σεπτεμβρίου 1828 στην πρεσβευτική Διάσκεψη. Με αυτό, ζητούσε τα χερσαία ελληνικά σύνορα να χαράσσονταν σε μια γραμμή που στα δυτικά θα ξεκινούσε από τις ακτές της Ηπείρου, λίγο βορειότερα από το ύψος της Κέρκυρας, και που στα ανατολικά θα κατέληγε στις βόρειες παρυφές του Ολύμπου. Διεκδικούσε, επίσης, τη συμπερίληψη στην ελληνική επικράτεια της Εύβοιας, της Κρήτης, της Σάμου και όλων των υπόλοιπων νησιών του Αιγαίου. Αντίθετα, ο Καποδίστριας απέφυγε συνειδητά να αναφερθεί στο κρίσιμο ζήτημα εάν το ελληνικό κράτος θα ήταν αυτόνομο ή ανεξάρτητο, καθώς η προτεραιότητά του στη δεδομένη συγκυρία ήταν το θέμα των συνόρων. Στις 30 Νοεμβρίου/12 Δεκεμβρίου 1828, η Διάσκεψη του Πόρου αποφάνθηκε υπέρ της οριοθετικής γραμμής Αμβρακικού-Παγασητικού, προτείνοντας παράλληλα την παραχώρηση στο ελληνικό κράτος της Εύβοιας και των Κυκλάδων και αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο της ενσωμάτωσης της Σάμου και της Κρήτης. Σύμφωνα, τέλος, με τη γνωμοδότηση των τριών πρεσβευτών, το νέο κράτος θα παρέμενε φόρου υποτελές στο σουλτάνο, ενώ την ανώτατη εκτελεστική εξουσία θα ασκούσε κληρονομικός ηγεμόνας.[19]

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Η σημασία της πρεσβευτικής γνωμοδότησης μετριαζόταν από το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις των τριών Δυνάμεων είχαν ήδη μερικές εβδομάδες νωρίτερα προχωρήσει στην υπογραφή νέου Πρωτοκόλλου στο Λονδίνο (4/16 Νοεμβρίου 1828). Βάσει αυτού, το ελληνικό κράτος προβλεπόταν να είναι αυτόνομο και να συμπεριλάβει στα όριά του μόνο την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες. Ο διαφαινόμενος εδαφικός ακρωτηριασμός θα στερούσε από την Ελλάδα πολύτιμα εδάφη, σημαντικούς ελληνικούς πληθυσμούς, αλλά και απαραίτητους πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Το ελληνικό κράτος που περιγραφόταν από το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1828 θα ήταν όχι μόνο μικρό, αλλά και εξαιρετικά αδύναμο και ευάλωτο, σε βαθμό που η επιβίωσή του σε βάθος χρόνου να καθίστατο αμφίβολη.

Ο παράγοντας που έμελλε να μεταβάλει τις ισορροπίες ήταν η εξέλιξη του ρωσοτουρκικού πολέμου, ο οποίος είχε ξεκινήσει από τον Απρίλιο του 1828. Οι ρωσικές νίκες στα πεδία των μαχών ώθησαν τους Βρετανούς να μεταβάλουν τη στάση τους στο Ελληνικό ζήτημα, υπό τον φόβο ότι οι Ρώσοι θα μπορούσαν να επιβάλουν μονομερώς λύση. Έτσι, στις 10/22 Μαρτίου 1829 υπογράφηκε νέο Πρωτόκολλο στο

18. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1828-1829*, τ. 16, Ridgway, Λονδίνο 1832, σ. 1083-1086· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, Ridgway, Λονδίνο 1832, σ. 1295-1297· *Correspondance du comte J. Capodistrias, président de la Grèce*, τ. 2, Cherbuliez, Γενεύη/Παρίσι 1839, σ. 320-321, 344-349, 354-358, 372-377, 420-424, 481-485, 522-525· Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, *Το γαλλικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα στην περίοδο του Καποδίστρια*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1985, σ. 45-107· Βασίλης Κρεμμυδάς, «Ο γαλλικός στρατός στην Πελοπόννησο. Συμβολή στην ιστορία της καποδιστριακής περιόδου», *Πελοποννησιακά*, 12, 1976-1977, σ. 75-102· Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 1, σ. 408-419.

19. D. C. Fleming, *John Capodistrias and the Conference of London, 1828-1831*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 48-66· [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 491-517· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, σ. 405-431· Edward Hertslet, *The map of Europe by Treaty*, τ. 2, Butterworths, Λονδίνο 1875, έγγραφο αρ. 141· Crawley, *The question of Greek independence*, σ. 142-151· Αρετή Τούντα-Φεργάδη, *Ο Ιωάννης Καποδίστριας ως διπλωμάτης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2009, σ. 36-37.

Λονδίνο ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία, τη Ρωσία και τη Γαλλία. Με αυτό, οι τρεις Δυνάμεις ουσιαστικά αποδέχονταν τις εισηγήσεις της πρεσβευτικής Διάσκεψης του Πόρου και συμφωνούσαν ότι το αυτόνομο ελληνικό κράτος θα περιλάμβανε την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, την Εύβοια και τις Κυκλάδες. Επίσης, προσδιόριζαν ότι ο φόρος υποτέλειας, τον οποίο όφειλαν να καταβάλουν οι Έλληνες στον σουλτάνο, θα ανερχόταν σε 1.500.000 τουρκικά γρόσια. Τέλος, διευκρίνιζαν ότι το πολίτευμα του ελληνικού κράτους θα ήταν μοναρχικό, με κληρονομικό χριστιανό ηγεμόνα, ο οποίος δεν θα προερχόταν από τις δυναστείες των τριών Δυνάμεων και θα εκλεγόταν με τη συναίνεση των ίδιων και της Υψηλής Πύλης.[20]

Η οθωμανική κυβέρνηση φάνηκε απρόθυμη να δεχτεί οποιαδήποτε συμβιβαστική λύση και απέρριψε ασυζητητί το Πρωτόκολλο. Ωστόσο, πολύ γρήγορα, κάτω από τις καταιγιστικές εξελίξεις του ρωσοτουρκικού πολέμου, αναγκάστηκε να μεταβάλει άρδην στάση. Το καλοκαίρι του 1829 η ήττα των Οθωμανών κατέστη τελεσίδικη, καθώς τα ρωσικά στρατεύματα προέλαυσαν έως την Αδριανούπολη. Εκεί, στις 2/14 Σεπτεμβρίου 1829 υπογράφηκε η ομώνυμη ρωσοτουρκική Συνθήκη, βάσει της οποίας η Υψηλή Πύλη δήλωνε ότι αποδεχόταν τόσο τη Συνθήκη του Λονδίνου του 1827 όσο και το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1829. Επομένως, για πρώτη φορά ο σουλτάνος αναγνώριζε επίσημα την ύπαρξη αυτόνομου ελληνικού κράτους και μάλιστα με διευρυμένα προς βορρά σύνορα κατά μήκος της γραμμής Αμβρακικού-Παγασητικού.[21]

Η υπογραφή της Συνθήκης της Αδριανούπολης ενίσχυσε και πάλι τη βρετανική ανησυχία για το ενδεχόμενο αύξησης της ρωσικής επιρροής στη Μεσόγειο. Προκειμένου να αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη, η βρετανική διπλωματία προσανατολίστηκε στη λύση της αναγνώρισης της ελληνικής ανεξαρτησίας. Στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830, η Μεγάλη Βρετανία, η Ρωσία και η Γαλλία υπέγραψαν ακόμα ένα Πρωτόκολλο στο Λονδίνο. Με αυτό, για πρώτη φορά αναγνώριζαν την Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος. Η θετική για τα ελληνικά συμφέροντα εξέλιξη στο ζήτημα της ανεξαρτησίας, συνοδευόταν από μία αρνητική σε εκείνο των συνόρων, καθώς τα χερσαία όρια της ελληνικής επικράτειας χαράσσονταν κατά μήκος της γραμμής Αχελώου-Σπερχειού, αφήνοντας έτσι έξω τις ακτές της Ακαρνανίας και ένα μεγάλο τμήμα της υπόλοιπης Στερεάς. Στην Ελλάδα κατακυρώνονταν επίσης η Εύβοια, οι Κυκλάδες και οι Βόρειες Σποράδες. Με ξεχωριστό Πρωτόκολλο που υπογράφηκε την ίδια ημέρα, ο πρίγκιπας Λεοπόλδος του Σαξ Κόμπουργκ ορίστηκε ηγεμόνας του νεοσύστατου βασιλείου.[22]

Ο συμβατικός διακανονισμός του Λονδίνου, μολονότι παρείχε στους Έλληνες την πολυπόθητη ανεξαρτησία, προκάλεσε τις αντιδράσεις τους εξαιτίας του εδαφικού ακρωτηριασμού που με σαφήνεια προέβλεπε. Η ελληνική κυβέρνηση, ωστόσο, δεν μπορούσε παρά να αποδεχθεί το Πρωτόκολλο, από τη στιγμή μάλιστα που η Υψηλή Πύλη το είχε ήδη πράξει. Ταυτόχρονα, όμως, ο Καποδίστριας ήταν αποφασισμένος να αποδυθεί σε ένα συστηματικό διπλωματικό αγώνα προκειμένου να εξασφαλίσει τη διεύρυνση των χερσαίων ελληνικών συνόρων. Σε μια προσπάθεια να κερδίσει πολύτιμο χρόνο, ο κυβερνήτης δήλωσε στις τρεις Δυνάμεις ότι η τελική αποδοχή του Πρωτοκόλλου δεν αποτελούσε ευθύνη του ίδιου αλλά της Εθνοσυνέλευσης, η οποία ήταν το μοναδικό νομικά αρμόδιο όργανο για την τελική κύρωσή του. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για ελιγμό, δεδομένου ότι η Εθνοσυνέλευση είχε από καιρό πάψει να λειτουργεί και κατά συνέπεια ήταν πρακτικά αδύνατον να λάβει οποιαδήποτε απόφαση. Επιπλέον, γνωρίζοντας τη μεγάλη διαπραγματευτική αξία των εδαφικών τετελεσμένων, ο Καποδίστριας αρνήθηκε να συνηγορήσει στην αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από τις διαφιλονικούμενες περιοχές της Στερεάς, επικαλούμενος το γεγονός ότι ούτε οι Οθωμανοί είχαν εκκενώσει πλήρως την Αττική και την Εύβοια. Τέλος, επιχειρώντας να αξιοποιήσει όλα τα μέσα που διέθετε, παρακίνησε τον Λεοπόλδο να θέσει την επέκταση των συνόρων ως όρο για την εκ μέρους του οριστική αποδοχή του ελληνικού στέμματος.[23]

Ο Λεοπόλδος ενστερνίστηκε τις απόψεις του Καποδίστρια για το ζήτημα των συνόρων και εργάστηκε με ζήλο ώστε να κάμψει τις αντιρρήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Όμως η αδιάλλακτη βρετανική στάση

20. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1830. Protocols of Conferences held in London*, Harrison, Λονδίνο x.x., σ. 256-277· [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 118-156· Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών*, τ. 1, σ. 138-147, 152-159· *Recueil des Traités*, , σ. 8-14· Hertslet, *The map of Europe*, τ. 2, έγγραφο αρ. 142· Driault & Lhéritier, *Histoire diplomatique*, τ. 1, σ. 430, 433-445· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 139-140, 146-150.

21. René Albrecht-Carrié, *A diplomatic history of Europe since the Congress of Vienna*, Methuen, Λονδίνο 1965, σ. 46-47· Hertslet, *The map of Europe*, τ. 2, έγγραφα αρ. 144-145· Fleming, *John Capodistrias and the Conference of London*, σ. 95-102· Dakin, *Ο αγώνας των Ελλήνων*, σ. 340-346· Χριστοδουλίδης, *Διπλωματική ιστορία*, τ. 2, σ. 85-86.

22. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, σ. 191-195, 201-204· [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1830*, σ. 307-316· [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1830. Protocols of Conferences held in London*, σ. 186-198· Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών*, τ. 1, σ. 169-177· *Recueil des Traités*, σ. 21-27· Hertslet, *The map of Europe*, τ. 2, έγγραφο αρ. 149· Photini Constantopoulou (επιμ.), *The foundation of the modern Greek state. Major Treaties and Conventions, 1830-1947*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σ. 29-33· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 164-170.

23. *Correspondance du comte J. Capodistrias*, τ. 4, σ. 1-5· D. C. Fleming, *John Capodistrias and the Conference of London, 1828-1831*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 113-141· C. W. Crawley, *John Capodistrias. Some unpublished documents*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 38-42· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, σ. 218-220· Σκούφος, *Συλλογή των Συνθηκών*, σ. 178-197· Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδίστρια*, σ. 275-372· Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, τ. 8, Ηρόδοτος, Αθήνα 2007, σ. 511-530· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 170-199.

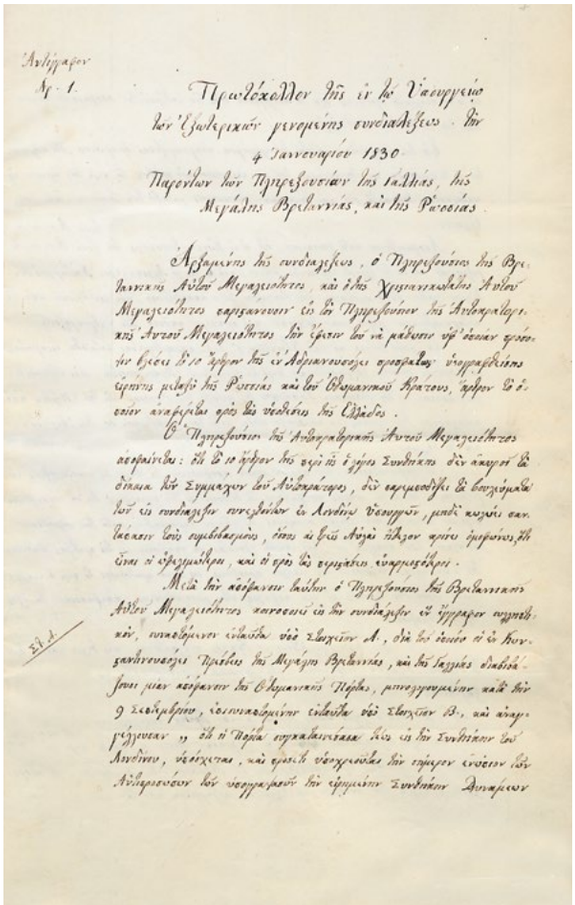

Πρωτόκολλο Συνδιαλέξεως των πληρεξουσίων των τριών Μεγάλων Δυνάμεων στο πλαίσιο της Διάσκεψης του Λονδίνου (Λονδίνο, 4 Ιανουαρίου 1830)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 25, έγγραφο, [σελ. 13]
Έγγραφα Υπουργείου Εξωτερικών, Αντίγραφο 1
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. ΙΙ.6.3]

οδήγησε τελικά τον Λεοπόλδο να υποβάλει στις 9/21 Μαΐου 1830 την παραίτησή του από τον ελληνικό θρόνο.[24] Η εξέλιξη αυτή αρκούσε για να θέσει ξανά επί τάπητος το θέμα των ορίων της ελληνικής επικράτειας. Η χρονική σύμπτωση της παραίτησης του Λεοπόλδου με την εκδήλωση της Ιουλιανής Επανάστασης στη Γαλλία, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο στον γαλλικό θρόνο του Λουδοβίκου-Φίλιππου, αλλά και η κυβερνητική αλλαγή λίγους μήνες αργότερα στη Μεγάλη Βρετανία, όπου τον Νοέμβριο του 1830 την κυβέρνηση Wellington διαδέχθηκε η κυβέρνηση Grey με υπουργό Εξωτερικών τον λόρδο Palmerston, συνέβαλλαν αποφασιστικά στην άρδην αλλαγή του κλίματος.

Έπειτα από έναν και πλέον χρόνο διπλωματικής απραξίας γύρω από το Ελληνικό ζήτημα, την οποία είχε επιβάλλει η μετάθεση του κέντρου βάρους του ενδιαφέροντος των Μεγάλων Δυνάμεων από την Ελλάδα προς τις διαδοχικές εξεγέρσεις των Ιταλών, των Πολωνών και των Βέλγων, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία προχώρησαν στις 14/26 Σεπτεμβρίου 1831 στη συνομολόγηση νέου Πρωτοκόλλου και πάλι στο Λονδίνο. Βάσει αυτού, αφού προηγουμένως αναγνώριζαν ότι η συνοριακή γραμμή Σπερχειού-Αχελώου δεν παρείχε τις απαιτούμενες εγγυήσεις ασφάλειας, προέκριναν την προς βορρά μετακίνηση των ακροτάτων ορίων της ελληνικής επικράτειας στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού.[25]

Η συνομολόγηση του Πρωτοκόλλου δικαίωσε τόσο τις προσδοκίες, όσο και τους διαπραγματευτικούς ελιγμούς του Καποδίστρια, ο οποίος, εκμεταλλευόμενος με επιδεξιότητα κάθε φορά τις συγκυρίες, είχε κατορθώσει να συνδυάσει τη λύση της πλήρους ανεξαρτησίας της Ελλάδας με τη διεύρυνση των συνόρων της. Ωστόσο, η αναμφισβήτητη επιτυχία του κυβερνήτη στη διπλωματική κονίστρα δεν αρκούσε για να εξαλείψει τις αντιπολιτευτικές απέναντι στο πρόσωπό του αντιδράσεις στο εσωτερικό της Ελλάδας. Η δολοφονία του στις 27 Σεπτεμβρίου/9 Οκτωβρίου 1831 –δηλαδή μόλις δύο εβδομάδες μετά από την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου– από τους Κωνσταντίνο και Γεώργιο Μαυρομιχάλη έξω από τον ναό του Αγίου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο, έγραψε με τραγικό τρόπο τον επίλογο όχι μόνο της ζωής του ίδιου του κυβερνήτη, αλλά ταυτόχρονα της πρώτης οργανωμένης απόπειρας θεμελίωσης αποτελεσματικών δομών του ελληνικού κράτους.

24. [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, Harrison, Λονδίνο 1835, σ. 539-604· Foreign Office, *British and foreign state papers, 1829-1830*, τ. 17, σ. 453-504, 514-527· *Correspondance du comte J. Capodistrias*, τ. 4, σ. 431-442· Πρόδρομος Δαγτόγλου, «Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο βαρώνος φον Στάιν και ο πρίγκηψ Λεοπόλδος», *Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, 12, 1966, σ. 79-123· Απόστολος Δασκαλάκης, «Οι λόγοι της παραιτήσεως του Λεοπόλδου από του ελληνικού θρόνου και η πιστευόμενη ευθύνη του Καποδίστρια», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, 17, 1966-1967, σ. 111-167· William P. Kaldis, «Leopold and the Greek crown», *Balkan Studies*, 8.1, 1967, σ. 53-64· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 199-205.

25. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1830-1831*, τ. 18, Ridgway, Λονδίνο 1833, σ. 633-637· [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 250-254· Fleming, *John Capodistrias and the Conference of London*, σ. 148-162· Λένα Διβάνη, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας, 1830-1947*, Καστανιώτης, Αθήνα ³2000, σ. 119-120· Χριστοδουλίδης, *Διπλωματική ιστορία*, τ. 2, σ. 90· Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Ελληνική εξωτερική πολιτική, 1830-1981*, Εστία, Αθήνα 2014, σ. 26-27· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 222-227.

Ο ΤΕΛΙΚΟΣ ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Η δολοφονία του Καποδίστρια βύθισε την Ελλάδα στο χάος και έφερε τους Έλληνες στα πρόθυρα νέου εμφύλιου πολέμου. Η κατάσταση αυτή ώθησε τις τρεις Δυνάμεις να ασχοληθούν με το ζήτημα της επιλογής του προσώπου που θα αναλάμβανε τον ελληνικό θρόνο. Στις αρχές του 1832, ο επικρατέστερος υποψήφιος ήταν ο πρίγκιπας Όθων της δυναστείας των Βίττελσμπαχ, δευτερότοκος γιος του φιλέλληνα βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄. Οι αντιρρήσεις αφενός της Ρωσίας για το ότι ο Όθων δεν ήταν ορθόδοξος, αφετέρου της Βρετανίας και της Γαλλίας για το γεγονός ότι ήταν ανήλικος, τελικά κάμφθηκαν κάτω από την πιεστική ανάγκη άμεσης διευθέτησης ενός ζητήματος που παρέμενε σε εκκρεμότητα για σχεδόν δύο χρόνια.

Στις 25 Απριλίου/7 Μαΐου 1832, οι τρεις Δυνάμεις και η Βαυαρία υπέγραψαν στο Λονδίνο ειδική Συνθήκη, η οποία επισημοποίησε την εκλογή του Όθωνα. Η ελληνική Εθνοσυνέλευση μόνο εκ των υστέρων επικύρωσε την άνοδο του Βαυαρού πρίγκιπα στον ελληνικό θρόνο. Η Συνθήκη του Λονδίνου προέβλεπε ότι η Ελλάδα θα ήταν κράτος μοναρχικό και θα τελούσε υπό την εγγύηση της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Περιέγραφε, επίσης, τους όρους διαδοχής του Όθωνα, αποκλείοντας παράλληλα στο διηνεκές την ένωση του ελληνικού και του βαυαρικού στέμματος. Δεδομένου ότι την ώρα της υπογραφής της Συνθήκης ο νεαρός πρίγκιπας δεν είχε συμπληρώσει καν το 17ο έτος της ηλικίας του, διευκρινιζόταν ότι η ενηλικίωσή του θα πραγματοποιούνταν όταν θα γινόταν 20 ετών. Έως τότε, τη βασιλική εξουσία θα αναλάμβανε να ασκήσει εξ ονόματός του τριμελής αντιβασιλική επιτροπή, την οποία θα διόριζε ο πατέρας του Όθωνα. Η Βαυαρία δεσμευόταν να αποστείλει στην Ελλάδα στρατιωτική δύναμη 3.500 ανδρών, ενώ οι τρεις Δυνάμεις αναλάμβαναν την υποχρέωση να εγγυηθούν ένα δάνειο ύψους 60.000.000 φράγκων, το οποίο θα μπορούσε να συνάψει ο Όθων ως βασιλιάς της Ελλάδας.[26]

Εκείνο που απέμενε πλέον ήταν η τυπική εξασφάλιση της συναίνεσης της οθωμανικής κυβέρνησης για όλα όσα είχαν συμφωνήσει μεταξύ τους οι τρεις Δυνάμεις. Έτσι, το κύριο βάρος των διπλωματικών τους προσπαθειών ρίχτηκε στην προσπάθεια αναγνώρισης εκ μέρους του σουλτάνου της οριοθετικής γραμμής που οι ίδιες είχαν προκρίνει με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1831. Οι συνδυασμένες ενέργειές τους δεν άργησαν να έχουν αποτέλεσμα, το οποίο αποκρυσταλλώθηκε στις 9/21 Ιουλίου 1832 στη συνομολόγηση του Διακανονισμού της Κωνσταντινούπολης ανάμεσα στις τρεις Δυνάμεις και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Βάσει αυτού, η Υψηλή Πύλη αποδέχθηκε τη συνοριακή γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού. Σε αντιστάθμισμα για τις εδαφικές απώλειες που είχε υποστεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να της καταβάλει αποζημίωση ύψους 40.000.000 τουρκικών γροσιών[27].

Στις 18/30 Αυγούστου 1832, οι τρεις Δυνάμεις επικύρωσαν τον Διακανονισμό της Κωνσταντινούπολης, απορρίπτοντας παράλληλα τα τουρκικά αιτήματα περί επιστροφής στην Υψηλή Πύλη των Βόρειων Σποράδων. Αντίθετα, εισηγήθηκαν την παροχή αυτονομίας στη Σάμο (η οποία, παρά την εντυπωσιακή της συμμετοχή στην Επανάσταση, έμεινε εκτός των ορίων της ελληνικής επικράτειας), πρόταση που έγινε αποδεκτή από την οθωμανική πλευρά.[28] Σε εφαρμογή αυτών των αποφάσεων, μία πενταμελής μικτή επιτροπή, αποτελούμενη από εκπροσώπους της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Ελλάδας, ανέλαβε το έργο της επιτόπιας χάραξης της ελληνοτουρκικής μεθορίου, διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε παρά μόνο τον Δεκέμβριο του 1835, δίνοντας έτσι οριστική μορφή στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.[29]

26. Hertslet, *The map of Europe*, τ. 2, έγγραφο αρ. 159΄ [Foreign Office], *Papers relative to the affairs of Greece, 1826-1832*, σ. 283-294· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 229-239, 244-247· «Convention between Great Britain, France, and Russia, on the one part, and Bavaria on the other, relative to the sovereignty of Greece, signed at London, May 7, 1932», *The American Journal of International Law*, 12. 2 (supplement), 1918, σ. 68-74· *Recueil des Traités*, σ. 33-62· Γεώργιος Λάιος, «Η εκλογή του Όθωνος ως βασιλέως της Ελλάδος και η επικύρωσις αυτής υπό της εν Προνοία Εθνοσυνελεύσεως», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 19, 1967-1970, σ. 167-198· Ανδρεάδης, *Ιστορία των εθνικών δανείων*, σ. 75-84.

27. Hertslet, *The map of Europe*, τ. 2, έγγραφο αρ. 161· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 239-243· *Recueil des Traités*, σ. 64-70, 74-76· Constantopoulou (επιμ.), *The foundation*, σ. 37-44· Ελευθέριος Πρεβελάκης, «Ο Διακανονισμός της Κωνσταντινουπόλεως, 9/21 Ιουλίου 1832», *Μνημοσύνη*, 5, 1974-1975, σ. 201-283.

28. Foreign Office, *British and foreign state papers, 1833-1834*, τ. 22, Ridgway, Λονδίνο 1847, σ. 931-945· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 248-251.

29. *Recueil des Traités*, σ. 86-95· Ιωάννης Χ. Πούλος, *Τα πρώτα σύνορα της νεωτέρας Ελλάδος*, Μυρτίδης, Αθήνα 1965, σ. 70-81· Δασκαλάκης (επιμ.), *Κείμενα-πηγαί της ιστορίας της Ελληνικής Επαναστάσεως*, σ. 1079-1101· Χρήστου, *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους*, τ. 1, σ. 252-265. Η χρονική παρέλκυση της επιτόπιας χάραξης της μεθοριακής γραμμής οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην κακή ποιότητα των χαρτών πάνω στους οποίους είχαν βασιστεί οι διπλωματικές διευθετήσεις. Τα μέλη της μικτής επιτροπής συχνά διαπίστωναν αναντιστοιχίες ανάμεσα στη χαρτογραφική απεικόνιση και στη γεωγραφική πραγματικότητα.

Tobias Dannheimer
Χάρτης του βασιλείου της Ελλάδας
Kempten 1834
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Στη ζωφόρο της Αίθουσας Τροπαίων μια διαδοχή παραστάσεων θέτει στο επίκεντρο τις διπλωματικές παρεμβάσεις στην ελληνική υπόθεση – επιλογή αναμενόμενη, δεδομένου ότι το περιεχόμενο του μνημειακού συνόλου καταρτίστηκε κατ' ανάθεση του Βαυαρού βασιλιά Λουδοβίκου Α΄ προς τον ομοεθνή του γλύπτη και αυλικό καλλιτέχνη Ludwig Michael von Schwanthaler.
Πρώτο εικονιζόμενο περιστατικό είναι η υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου (24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1827): ενώ μετά την πτώση της Ακρόπολης η ελληνική Επανάσταση είχε ουσιαστικά περιοριστεί σε ορισμένες εστίες της Πελοποννήσου και στα νησιά του Αργοσαρωνικού, με πρωτεργάτη τον Βρετανό Πρωθυπουργό, Γεώργιο Κάνινγκ, οι «τρεις προστάτιδες δυνάμεις», (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) αποφασίζουν την ειρήνευση στην Ελλάδα, προτείνοντας στον Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄ την παραχώρηση αυτονομίας στους Έλληνες με καταβολή φόρου υποτελείας. Η προς αυτονόμηση χώρα καθοριζόταν ως «η κλασσική Ελλάς», με την οποία οι Ευρωπαίοι πληρεξούσιοι εννοούσαν την Πελοπόννησο, τις Κυκλάδες, την Αττική,

II.5
Διπλωματικές παρεμβάσεις

Η Συνθήκη της Αδριανούπολης υπήρξε «το διεθνές συμβόλαιο της πολιτικής υπόστασης και αυτοτέλειας του ελληνικού κράτους».

William Ewart Gladstone

μαζί με μικρή προς τα δυτικά ενδοχώρα, και την Εύβοια. Η Συνθήκη περιείχε μυστικό συμπληρωματικό άρθρο, το οποίο αποδείχθηκε καθοριστικό: σε περίπτωση που η Υψηλή Πύλη δεν δεχόταν τους όρους εντός ενός μηνός, οι συμφωνούσες δυνάμεις θα λάμβαναν άμεσα τα προσήκοντα μέτρα για την επιβολή της ανακωχής.

Όπερ και εγένετο: μετά την απόρριψη της Συνθήκης από τον Σουλτάνο, ο τριεθνής συμμαχικός στόλος, υπό τους ναυάρχους Δεριγνύ, Κόδριγκτον και Χέιδεν, αντιμετώπισε στις 20 Οκτωβρίου 1827 τις τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις στον κόλπο του Ναυαρίνου. Είχε προηγηθεί ναυτικό επεισόδιο στις αρχές Σεπτεμβρίου μεταξύ βρετανικών και τουρκοαιγυπτιακών πλοίων στα παράλια της Παρνασσίδας, όπου το ατμόπλοιο «Καρτερία» με κυβερνήτη τον Hastings κατέστρεψε έξι μικρά τουρκικά σκάφη και ένα αλγερινό. Μετά από αλλεπάλληλες προειδοποιήσεις του ναυάρχου Κόδριγκτον, που είχε το γενικό πρόσταγμα, προς τον Ιμπραήμ να αποδεχθεί την ανακωχή και να σταματήσει τις εχθροπραξίες, την 20ή Οκτωβρίου ο συμμαχικός στόλος άρχισε να λαμβάνει θέσεις μάχης στον κόλπο του Ναυαρίνου. Η σύγκρουση επέφερε συντριπτικές απώλειες στον τουρκοαιγυπτιακό στόλο μετά από τέσσερις ώρες πυκνού κανονιοβολισμού.

Συνεπεία της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου, στις 10/22 Μαρτίου 1829 υπογράφεται στο Λονδίνο Πρωτόκολλο που αναγνωρίζει την αυτονομία της Ελλάδας, με συνοριακή οριοθέτηση τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού κόλπου. Ακολούθησε η ρωσοτουρκική Συνθήκη της Αδριανουπόλεως (2/14 Σεπτεμβρίου 1829), στο άρθρο 10 της οποίας η Υψηλή Πύλη αναγκάζεται να αποδεχθεί, αφενός, τη Συνθήκη του Λονδίνου της 24ης Ιουνίου/6ης Ιουλίου 1827 και, αφετέρου, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 10/22 Μαρτίου 1829.

Επτά χρόνια μετά την έναρξη της ελληνικής Επανάστασης, οι θυσίες των Ελλήνων έβρισκαν απροσδόκητη δικαίωση στον στίβο της διεθνούς διπλωματίας, και μάλιστα σε μια περίοδο που η Επανάσταση βρισκόταν σε ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή.

Ο δρόμος προς την ανεξαρτησία είχε πλέον ανοίξει οριστικά.

II.5.1
Émile Rouargue (περ. 1795-1865)
από έργο του **Louis Ambroise Garneray** (1783-1857)
Η μάχη του Ναυαρίνου, περ. 1830
χαλκογραφία, 22,5 × 30 εκ.
υπογραφές: Garneray pinxit. (κάτω αριστερά) Rouargue sc. (κάτω δεξιά) Imp. de Bougeard. (κάτω κεντρικά)
επιγραφές: BATAILLE DE NAVARIN. / (20 Octobre 1827) (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 242

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ αποτυπώθηκε σε δεκάδες εικαστικών έργων, ζωγραφικών και πολλών χαρακτικών, καθώς προξένησε το ενδιαφέρον όλου του ευρωπαϊκού κοινού. Η μικρή χαλκογραφία του Émile Rouargue, που βασίζεται – όπως και η αντίστοιχη μεγάλου μεγέθους του J.P.M. Jazet [αρ. κατ. II.5.5] – στην κατ' αυτοψία απεικόνιση της ιστορικής ναυμαχίας από τον L.A. Garneray, εστιάζει στην πολεμική σύγκρουση καθαυτή και στα αποτελέσματά της. Αποδίδει ζωηρά τη δραματικότητα της ναυτικής Μάχης του Ναυαρίνου, με τα συντρίμμια των οθωμανικών πλοίων και τους ναυαγούς τους στο πρώτο πλάνο. Στο βάθος, τα πλοία των νικητών με τους όγκους και τα κατάρτια τους, σε αντιπαράθεση με τα φλεγόμενα πλοία των ηττημένων και καπνούς που αναδύονται, δημιουργούν ένα σκηνικό ζωγραφικού χαρακτήρα και ρομαντικής έντασης.

II.5.2
Bovard (αταύτιστος καλλιτέχνης)
Αναμνηστικό μετάλλιο της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου
εμπρόσθια όψη: Ο θεός Άρης
οπίσθια όψη: Οι κορώνες των τριών συμμαχικών δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας
υπογραφή: BOVARD (εμπρόσθια όψη, κάτω κεντρικά)
επιγραφές: LA FLOTTE ANGLO FRANCO RUSSE VAINQUIT LES TURCS A NAVARIN 20 8 1827 (εμπρόσθια όψη)
HEIDEN – DE RIGNY – CODRINGTON (οπίσθια όψη)
ορειχάλκινο μετάλλιο αμφιπρόσωπο, διάμετρος 3 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΜΕΤΑΛΛΙΟ γαλλικού εργαστηρίου, αναμνηστικό για τη συμμαχική νίκη στο Ναυαρίνο.

Στην εμπρόσθια όψη απεικονίζεται ο θεός του πολέμου Άρης, κρανοφόρος, κατά τομή προς τα δεξιά. Πλαισιώνεται από επιγραφή, στα γαλλικά, που κάνει αναφορά στον αγγλο-γαλλο-ρωσικό στόλο που κατέβαλε τους Τούρκους στο Ναυαρίνο στις 20 Οκτωβρίου 1827. Στην οπίσθια όψη τα στέμματα των τριών συμμάχων πλαισιώνονται από τα ονόματα των τριών ναυάρχων στο Ναυαρίνο, του Βρετανού Edward Codrington (1770-1851), του Ολλανδού ναυάρχου του ρωσικού στόλου Lodewijk van Heiden (1772-1850) και του Γάλλου Henri De Rigny (1782-1835).

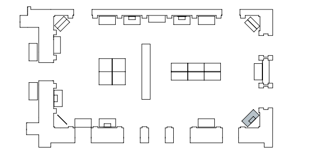

II.5.3

Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»

Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου

βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 44 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Η ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗ ΠΟΡΣΕΛΑΝΗ αποτελεί εξαιρετικό δείμγα της γαλλικής βιοτεχνίας «Vieux Paris». Επιπλέον, αποδίδει ζωγραφικά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου σε μοναδικής ποιότητας καλλιτέχνημα, διακοσμητικό βάζο με περίτεχνη διασκόσμη, ζωγραφικά και ανάγλυφα μοτίβα, ενώ οι λαβές του έχουν τη μορφή φτερωτών Νικών, που συνάδουν με το κυρίως θέμα. Η ναυμαχία απεικονίζεται στο σώμα του αγγείου, με λαμπερά χρώματα. Αποδίδονται τα συμμαχικά πλοία στα αριστερά, που κανονιοβολούν τα οθωμανικά, δεξιά, και έχουν δημιουργήσει μάζες καπνών σε όλο τον ορίζοντα, δίνοντας την αίσθηση της σύγκρουσης. Στο πρώτο πλάνο, ήδη κάποιοι ναυαγοί από τα χτυπημένα πλοία προσπαθούν να διασωθούν σε βάρκες.

II.5.4

Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος, αρ. 2, σελ. 1-3 (6 Αυγούστου 1827)

Συνθήκη περί της αποκαταστάσεως της Ελλάδος
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΙΣ 6 ΙΟΥΛΙΟΥ ΤΟΥ 1827, οι *τρεις «προστάτιδες» δυνάμεις*, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, υπέγραψαν στο Λονδίνο, υπό την έντονη επιρροή του Γεωργίου Κάνινγκ, τη λεγόμενη «*Ιουλιανή συνθήκη*», η οποία έκανε λόγο για αυτονομία της Ελλάδας με καταβολή φόρου υποτέλειας στον Σουλτάνο. Ειδικότερα, στο άρθρο 2 αναφέρεται: «Οι Έλληνες θέλουν θεωρεί τον Σουλτάνον ως ανώτερον κύριον και κατά συνέπεια αυτής της υπεροχής θέλουν πληρώνει εις το Οθωμανικόν κράτος χρονικόν (=ετήσιον) φόρον […]». Αναφορικά με τους λόγους της εν λόγω διπλωματικής παρέμβασης, χαρακτηριστικά αναφέρεται η ανάγκη να δοθεί τέλος στην «αιματώδη φιλονικείαν» μεταξύ Ελλάδος και οθωμανικής Πύλης, η οποία προξενεί καθημερινά νέα εμπόδια στο εμπόριο των ευρωπαϊκών χωρών και τροφοδοτεί την πειρατεία.

Οι ηγεμόνες των τριών Δυνάμεων όριζαν ως πληρεξούσιούς τους τους εξής υψηλόβαθμους αξιωματούχους: τον πρίγκιπα Ιούλιο Πολινιάκ, στρατηγό και πρέσβη του βασιλείου της Γαλλίας στη Σαρδηνία, τον αντικόμη Ουίλιαμ Δούδλεϊ, σύμβουλο του βασιλιά και αρχιγραμματέα εξωτερικών υποθέσεων του Ηνωμένου Βασιλείου, και τον πρίγκιπα Λιέβεν, στρατηγό, γενικό υπασπιστή του τσάρου και διοικητή επίλεκτων ταγμάτων της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Οι τρεις τους ήταν επιφορτισμένοι με τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων και την υπογραφή της τελικής συμφωνίας.

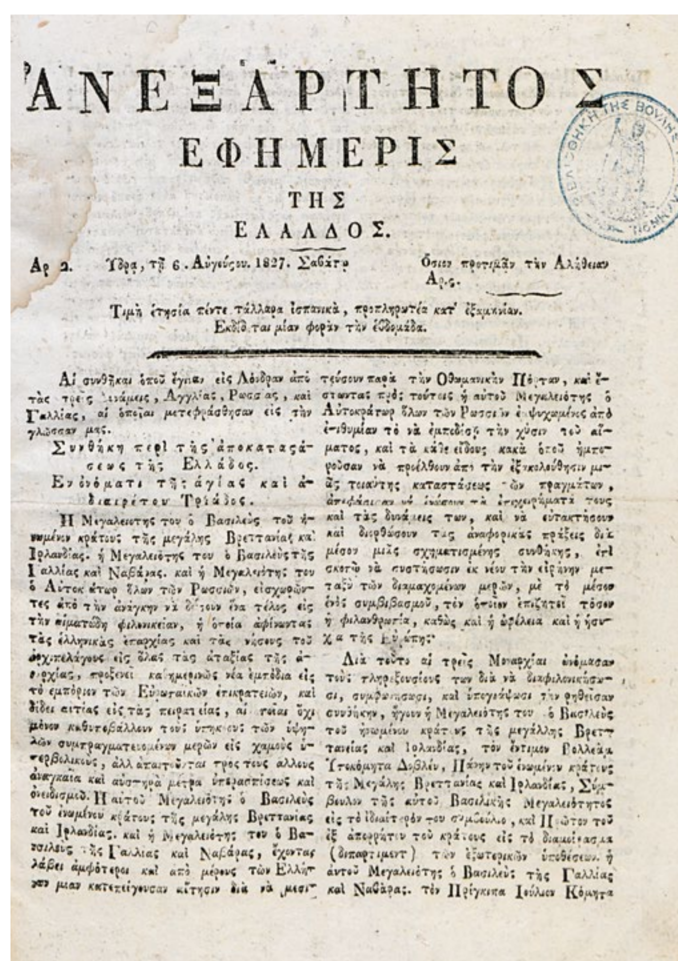

ἈΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἀρ. 2. Ὕδρα, τῇ 6. Αὐγούστου. 1827. Σαββάτῳ

Ὅσιον προτιμᾷν τὴν Ἀλήθειαν Ἀρ.ς.

Τιμὴ ἐτησία πέντε τάλλαρα ἰσπανικά, προπληρωτέα κατ' ἑξαμηνίαν.
Ἐκδίδεται μίαν φορὰν τὴν ἑβδομάδα.

Αἱ συνθῆκαι ὁποῦ ἔγιναν εἰς Λόνδραν ἀπὸ τὰς τρεῖς δυνάμεις, Ἀγγλίας, Ῥωσσίας, καὶ Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι μετεφράσθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν μας.

Συνθήκη περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος.

II.5.5
Jean-Pierre-Marie Jazet (1788-1871)
από έργο του **Louis Ambroise Garneray** (1783-1857)
Η ναυτική νίκη του Ναυαρίνου, μετά το 1828
ακουατίντα επιχρωματισμένη, 59,5 × 87,8 εκ.
υπογραφές: *Peint par L. Garneray* (κάτω αριστερά) *Gravé par Jazet* (κάτω δεξιά)
επιγραφή (διδασκαλία): VICTOIRE NAVALE DE NAVARIN / *Remportée sur la flotte ottomane par les forces combinées de la France, de l'Angleterre, et de la Russie sous le commandement en chef de l'Amiral Anglais Sir Edw. Codrington, / le comte Amiral Chr. de Rigny commandant les forces françaises et le contre-Amiral Heyden commandant les forces Russes, le 20 octobre 1827* (κάτω, κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 581

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ επιχρωματισμένο χαρακτικό του Jean-Pierre-Marie Jazet για τη Ναυτική νίκη στο Ναυαρίνο είναι η πιο διαδεδομένη εικαστική παρουσίασή της, ενώ η προκείμενη απόδοση μάς είναι γνωστή και από άλλες χαρακτικές εκδοχές που αναπαράγουν ζωγραφικό έργο του Jean-Charles Langlois (1789-1870).

Το χαρακτικό του Jazet συνιστά την πιο έγκυρη ίσως αναπαράσταση της Ναυμαχίας, με διδασκαλία που επεξηγεί τα του συμμαχικού στόλου. Κι αυτό διότι αναπαράγει τον ελαιογραφικό πίνακα μεγάλων διαστάσεων (179,5 × 277,8 εκ.) του Louis Ambroise Garneray (1783-1857), φιλοτεχνημένο το 1828, με τίτλο «Η ναυμαχία του Ναυαρίνου», ευρισκόμενο σήμερα στις Βερσαλλίες (Chateaux de Versailles et de Trianon, αρ. ευρ. MV 1795).

Ο Garneray, ειδικευμένος θαλασσογράφος και ζωγράφος του μεγάλου ναυάρχου της Γαλλίας, μετέβη, κατόπιν επίσημης παραγγελίας, στο Ναυαρίνο προς αυτοψία μόλις 15 μέρες μετά τη ναυμαχία. Επί τόπου έκανε πολλά σχέδια (σπουδές), στη συνέχεια περιηγήθηκε στην Ελλάδα, ενώ δούλεψε ζωγραφικά το θέμα του και στο νησί της Μήλου. Για την πιστή και λεπτομερή απεικόνιση φρόντισε και έλαβε άμεση πληροφόρηση από τον Γάλλο ναύαρχο de Rigny, τον οποίο συνάντησε τον Ιούλιο του 1828 στη Σμύρνη. Τον πίνακα παρουσίασε επισήμως στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1828, στην πρώτη επέτειο της ναυμαχίας. Λόγω και της επιτυχίας του, ο Garneray φιλοτέχνησε πολλές εκδοχές και παραλλαγές της ζωγραφικής ναυμαχίας του Ναυαρίνου: γνωρίζουμε μία μεγαλύτερων διαστάσεων εκδοχή που παρουσίασε στη Galerie Lebrun τον Μάιο του 1829, ενώ τρίτη εκδοχή παρουσίασε στο Salon του 1831. Επομένως, η εκδοχή που αναπαράγει εδώ το χαρακτικό του Jazet συνιστά ένα εικαστικό ντοκουμέντο του ιστορικού επεισοδίου, με τα συμμαχικά πλοία στο πρώτο επίπεδο να βάλλουν κατά της τουρκικής φρουράς στη νήσο Σφακτηρία, ενώ ακόμη και στο βάθος διακρίνονται όλες οι λεπτομέρειες και οι κινήσεις τακτικισμού του στόλου.

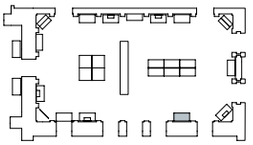

II.5.6

Γαλλική βιοτεχνία στην Τουλούζη

Τα νέα της ναυμαχίας του Ναυαρίνου

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21 εκ.

επιγραφή: Nouvelle du combat de Navarin. (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ για την περιγραφή και την αποτύπωση της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου ήταν τέτοια, που αποδόθηκε σε διάφορα μέσα και υλικά. Όχι μόνον το ίδιο το γεγονός της ναυμαχίας, αλλά και οι σκηνές πανηγυρισμού στην είδηση του νικηφόρου αποτελέσματος, που εκτυλίχθηκαν σε όλη τη χριστιανική Ευρώπη, όπως βεβαίως και στην Ελλάδα, αποτέλεσαν αντικείμενο εικαστικής αναπαράστασης, και μάλιστα πολλαπλώς.

Η σκηνή με τα Νέα της ναυναχίας του Ναυαρίνου, που παρουσιάζεται εδώ σε διακοσμητικό πιάτο, έχει επίσης αποτυπωθεί σε αντίστοιχη κανάτα. Πρόκειται για ολιγόμορφη εκδοχή μίας πολυπρόσωπης σύνθεσης, με τίτλο «Οι Έλληνες πληροφορούνται τα νέα του Ναυαρίνου», που κυκλοφόρησε το 1827 σε λιθογραφία, σχεδιασμένη από τον Joseph-Louis-Hippolyte Bellangé και χαραγμένη από τον Le Villain. Στο πιάτο, παρουσιάζεται κεντρικά ένα ζευγάρι Ελλήνων να πανηγυρίζει, αριστερά γυναικείες και παιδική μορφή να συμμετέχουν, ενώ δεξιά δύο Έλληνες διαβάζουν τις ειδήσεις στον Τύπο της εποχής. Η σκηνή διαδραματίζεται με φόντο αρχαίο κίονα και spolia, απαραίτητα στοιχεία ώστε ο Ευρωπαίος θεατής του καλλιτεχνήματος να κάνει τη σύνδεση με τον τόπο της Ελλάδας

II.5.7

[Σωτήρης Ζήσης]

Περιγραφή της εν Ναυαρίνω Ναυμαχίας και των αμέσως προηγησαμένων Περιστάσεων,

μεταφρασθείσα εκ της Γερμανικής Γλώσσης, και Εκδοθείσα δαπάνη του Κυρίου Ζήση Σωτήρη του Έλληνος, *έρωτι πρός το Γένος.*

εν Πέστη 1829. Παρά τωι ευγενεί Ματθαίωι Τράττνερ τωι εκ Πετρόζας.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

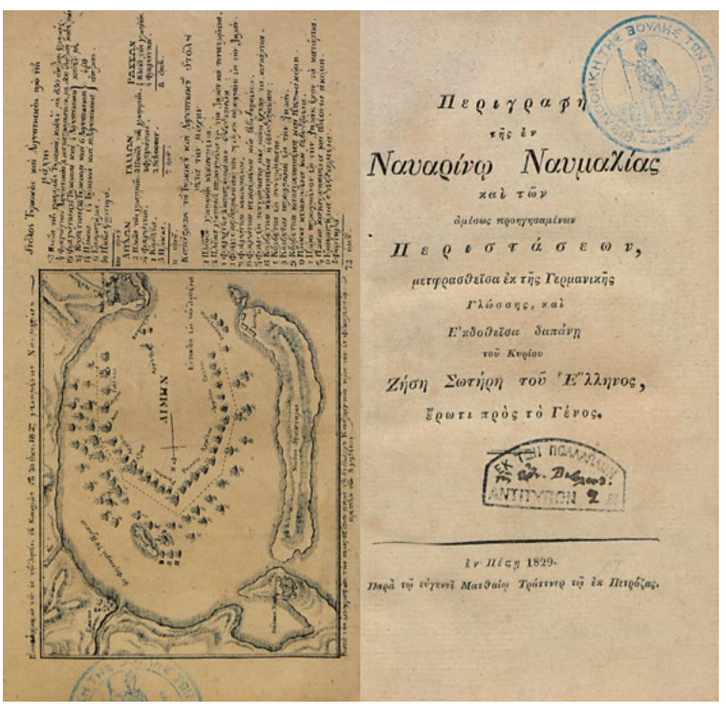

Περιγραφὴ
τῆς ἐν
Ναυαρίνῳ Ναυμαχίας
καὶ τῶν
ἀμέσως προηγησαμένων
Περιστάσεων,
μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς Γερμανικῆς
Γλώσσης, καὶ
Ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ
τοῦ Κυρίου
Ζήση Σωτήρη τοῦ Ἕλληνος,
Ἕρωτι πρὸς τὸ Γένος.

Ἐν Πέστῃ 1829.
Παρὰ τῷ εὐγενεῖ Ματθαίῳ Τράττνερ τῷ ἐκ Πετρόζας.

ΜΕΤΑ ΤΗ ΝΑΥΜΑΧΙΑ του Ναυαρίνου και την νίκη των χριστιανικών δυνάμεων ακολούθησε πληθώρα εκδόσεων και χαρακτικών με επεξηγήσεις (χάρτες και υπομνήματα), προς πληροφόρηση του κοινού.

Εδώ πρόκειται για μετάφραση του ανώνυμου φυλλαδίου *Darstellung der Seeschlacht von Navarin und der unmittelbar vorgegangenen Begebenheiten*, που είχε εκδοθεί στην Καλσρούη το 1828.

Η προμετωπίδα του τίτλου κοσμείται από χάρτη του λιμανιού του Ναυαρίνου και τη διάταξη των στόλων κατά τη ναυμαχία (Επιπεδογραφία της εν τω λιμένι του Ναυαρίνου τη 20 Οκτ. 1827 γενομένης Ναυμαχίας), που σύμφωνα με τη επεξηγηματική διδασκαλία, αναπαράγει σχέδιο του ναυάρχου Edward Codrington - ενός εκ των τριών θριαμβευτών στο Ναυρίνο, επικεφαλής του αγγλικού στόλου – που είχε στείλει στον Άγγλο πρέσβη στη Φλωρεντία.

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.

II.5.8

Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος, αρ. 14, σελ. 1-2 (12 Νοεμβρίου 1827)

Γενικό Υπόμνημα του Εδουάρδου Κόδριγκτον ως επικεφαλής του συμμαχικού στόλου στη ναυμαχία του Ναυαρίνου (12 Οκτωβρίου 1827, λιμάνι Νεοκάστρου)

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΟΔΡΙΓΚΤΟΝ απευθύνεται στις πνωμένες μοίρες των συμμαχικών στόλων, προτού αποχωρήσουν «από το θέατρον, εις το οποίον εκέρδησαν τελείαν νίκην», δηλαδή από τον κόλπο του Ναυαρίνου, προκειμένου να γνωστοποιήσει στους αξιωματικούς, τους ναύτες και τους «θαλασσινούς στρατιώτας, την υψηλήν υπόληψιν, την οποίαν έχει περί της γενναιότητος και καρτερίας» που επέδειξαν στη ναυμαχία της 8ης Οκτωβρίου. Μάλιστα σχολιάζει ότι είναι πεπεισμένος ότι σε κανέναν στόλο ενός και του αυτού κράτους δεν έχει υπάρξει τόσο τέλεια σύμπνοια και σύμπραξη, όσο αυτή που εκδήλωσε ο συμμαχικός στόλος σε αυτή «την αιματώδη και πολύφθορον μάχην».

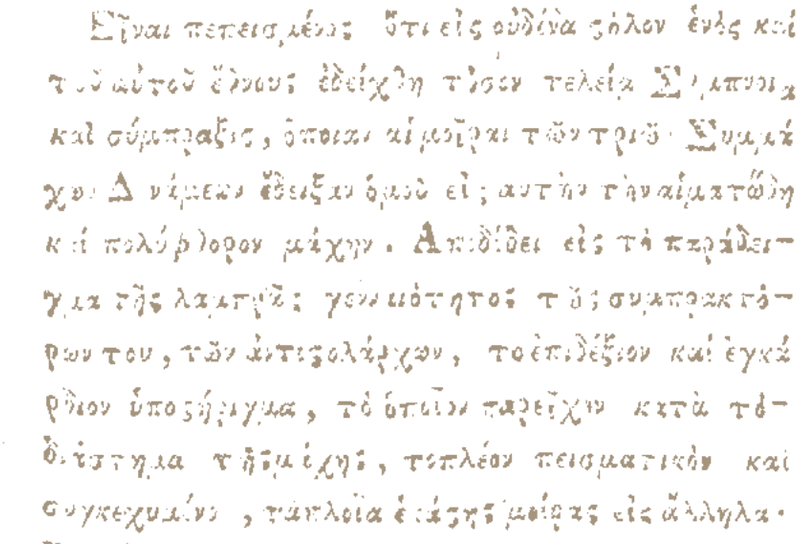
Εἶναι πεπεισμένος ὅτι εἰς οὐδένα στόλον ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ἐδείχθη τόσον τελεία σύμπνοια καὶ σύμπραξις, ὁποίαν αἱ μοῖραι τῶν τριῶν Συμμάχων Δυνάμεων ἔδειξαν ὁμοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αἱματώδη καὶ πολύφθορον μάχην. Ἀποδίδει εἰς τὴν παράδειγμα τῆς λαμπρᾶς γενναιότητος τῶν συμπρακτόρων του, τῶν ἀντιστολάρχων, τοὐπιδέξιον καὶ ἐγκάρδιον ὑποσήμειωμα, τὸ ὁποῖον παρεῖχεν κατὰ τὸ διάστημα τῆς μάχης, τοιοῦτον πεισματικὸν καὶ συγκεχυμένον, ταυτοῖα ἑκάστης μοίρας εἰς ἄλληλα.

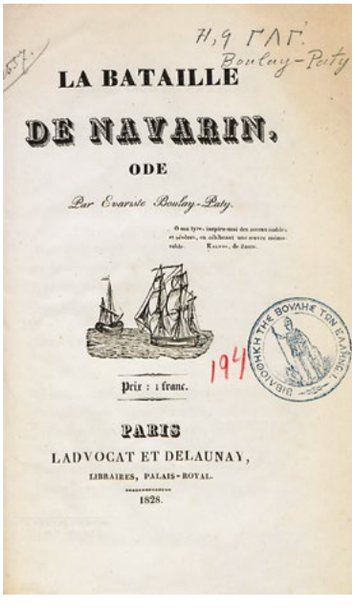
LA BATAILLE
DE NAVARIN.
ODE
Par Evariste Boulay-Paty.
Prix : 1 franc.
PARIS
LADVOCAT ET DELAUNAY,
LIBRAIRES, PALAIS-ROYAL.
1828.

II.5.9

Evariste Boulay-Paty

La bataille de Navarin

Παρίσι: Ladvocat et Delaunay, 1828

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ ρομαντικός ποιητής Évariste Boulay-Paty (1804-1864) στη β΄ έκδοση της ωδής *La bataille de Navarin* θέτει ως προμετωπίδα στίχους του Ανδρέα Κάλβου, μεταφρασμένους στη γαλλική γλώσσα: «O ma lyre, inspire-moi des accents nobles et sévères, en célébrant une œuvre memorable» (Ω, λύρα μου, έμπνευσέ μου σκοπούς ευγενείς και δωρικούς, πανηγυρίζοντας ένα αξιομνημόνευτο έργο). Συγκινημένος από την ελληνική υπόθεση, αναφωνεί: «O Grecs, pour nous chanter ressuscitez Pindare! Ou que Kalvos encore anime sa Cythare!» (Ω Έλληνες, για να μας τραγουδήσετε, ξαναφέρτε στη ζωή τον Πίνδαρο! Ή ο Κάλβος ας ζωντανέψει στο σήμερα τη λύρα του»).

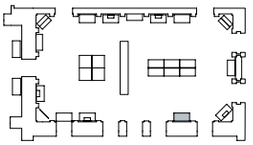

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ

ΠΕΡΙΩΝΥΜΩΝ ΝΑΥΜΑΧΙΩΝ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ

ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

ΚΑΤΑ

ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

τῷ 1571 καὶ 1827 ἐν Ἑλλάδι.

ΥΠΟ

ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΥ

ἀξιωματικοῦ τοῦ Μηχανικοῦ κλπ.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΙΣ Δ. ΑΘ. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ.

(Ὁδὸς Αἰόλου, Ἀριθ. 337.)

1857.

II.5.10

Τηλέμαχος Βλασσόπουλος

Περί των δύο περιωνύμων ναυμαχιών των Χριστιανικών της Ευρώπης δυνάμεων κατά των Τούρκων τω 1571 και 1827

Αθήνα: Τύποις Δ. Αθ. Μαυρομμάτη, 1857

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΒΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ, αξιωματικός του Μηχανικού, συγκρίνει τις δύο ναυμαχίες, Ναυπάκτου (1571) και Ναυαρίνου (1827), στις οποίες συνασπισμένες οι χριστιανικές δυνάμεις της Ευρώπης αντιτάχθηκαν στον τουρκικό (τουρκοαιγυπτιακό στην περίπτωση του Ναυαρίνου) στόλο. Στη σελ. 16 παρατίθεται σχεδιάγραμμα της ναυμαχίας.

Σχέδιον της ἐν Πύλῳ Ναυμαχίας.

II.5.11

Άγνωστος συγγραφέας **[baron Giuseppe Parrilli]**

Memoria intorno alla battaglia di Navarino Seguita il dì 20 Ottobre 1827.

Napoli Dalla Reale Tipografia della Guerra. 1833

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΕΚΔΟΣΗ αυτή αποδίδεται στον Ιταλό αξιωματούχο του ναυτικού βαρόνο Giuseppe Parrilli. Δεν υπήρξε αυτόπτης της ναυμαχίας στο Ναυαρίνο, αλλά βασίζεται στις ήδη τότε (1833) δημοσιευμένες πηγές και ειδησεογραφία για την ιστορική ναυτική μάχη στις 20 Οκτωβρίου 1827. Στον λεπτομερή χάρτη, πρόσθετο ανάπτυγμα στο τέλος του βιβλίου, δίνει με ακρίβεια την διάταξη των αντίπαλων στόλων στον κόλπο του Ναυαρίνου, ανέμεσα στο φρούριο του λιμένα και το νησάκι της Σφακτηρίας.

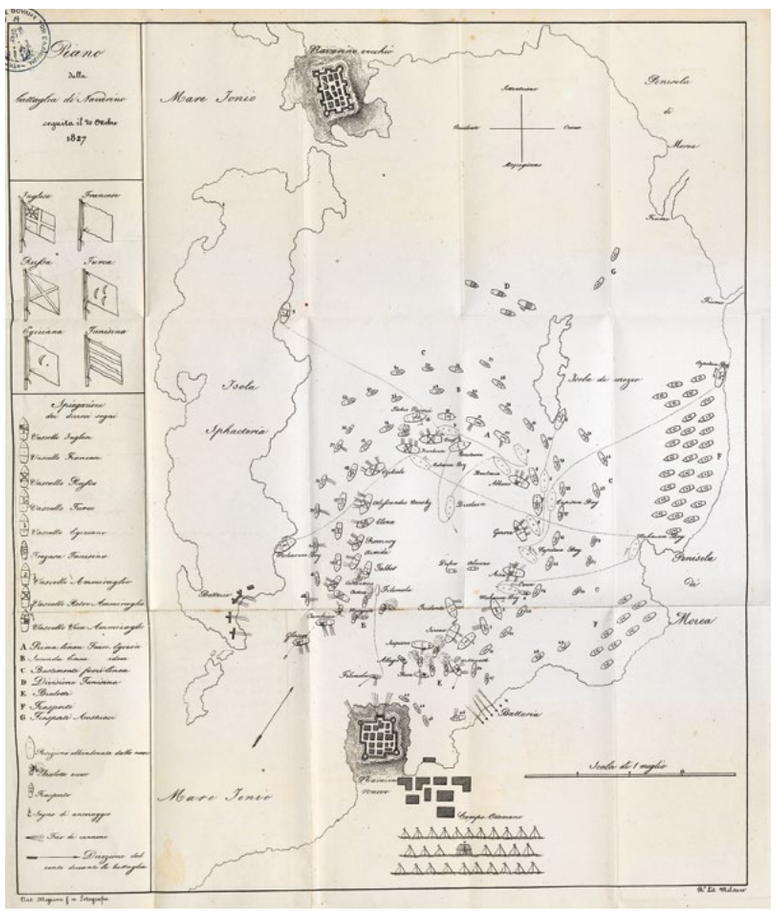

Στην πορεία προς την απελευθέρωση, πέραν των διπλωματικών παρεμβάσεων των τριών Μεγάλων δυνάμεων, καθοριστική υπήρξε και η διεθνής ακτινοβολία του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδος Ιωάννη Καποδίστρια, στον οποίο η Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας ανέθεσε τον Απρίλιο του 1827 τις τύχες της επαναστατημένης Ελλάδος.

Ο Καποδίστριας έφθασε στην Αίγινα στις 11 Ιανουαρίου 1828. Μια από τις πρώτες ενέργειές του ήταν να ζητήσει την αναστολή του Συντάγματος της Τροιζήνας και την εγκαθίδρυση νέου σχήματος διοίκησης, το οποίο θα ίσχυε μέχρι τη σύγκληση νέας Εθνοσυνέλευσης. Με την πράξη της 18ης Ιανουαρίου 1828 του Βουλευτικού, αποφασίστηκε η διάλυση του Σώματος και η ίδρυση του Πανελλήνιου, αποτελούμενου από 27 μέλη. Στο εξής η ελληνική Πολιτεία καθίστατο Προεδρική Δημοκρατία, με ενισχυμένες τις αρμοδιότητες του Κυβερνήτη, ο οποίος συγκέντρωνε όλη την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία, που την ασκούσε με τη γνωμοδοτική συνδρομή του Πανελληνίου. Η υπερσυγκέντρωση εξουσιών στο πρόσωπό του προκάλεσε διχογνωμίες: οι μεν οπαδοί του υποστήριζαν ότι η κρισιμότητα των περιστάσεων επέβαλε το salus patriae suprema

II.6
Η απελευθέρωση

«*Η Ελλάς θέλει σχηματίσει εν Κράτος ανεξάρτητον*»

Άρθρο 1 του *Πρωτοκόλλου του Λονδίνου* (3 Φεβρουαρίου 1830)

---

lex, ενώ οι αντίπαλοί του τον κατηγορούσαν για αυταρχισμό.
Επί των ημερών του Ιωάννη Καποδίστρια και χάρη και στις ισχυρές πιέσεις που άσκησε μέσω των διεθνών γνωριμιών του, ήρθε η επισφράγιση της αίσιας έκβασης της ελληνικής υπόθεσης, διά του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου του 1830 (22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου). Το γνωστό και ως «Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας» αποτελεί την ιδρυτική πράξη του ανεξάρτητου νεοελληνικού κράτους. Στα εδάφη του περιλαμβάνονταν οι ευρισκόμενες μεταξύ των ποταμών Αχελώου στα δυτικά και Σπερχειού στα ανατολικά περιοχές, αποφεύγοντας έτσι εσκεμμένα τη γειτνίαση με τα υπό αγγλική κυριαρχία Επτάνησα. Στο ελληνικό κράτος παραχωρούνταν, πέραν της Πελοποννήσου και των Κυκλάδων, οι Σποράδες και η Εύβοια. Τέλος, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις συμφωνούσαν στην αναγόρευση του Λεοπόλδου του Σαξ Κόμπουργκ ως ηγεμόνα του νεοσύστατου κρατιδίου. Ωστόσο, τόσο η επιλογή του μονάρχη, όσο και η συνοριακή γραμμή έμελλε να αναθεωρηθούν στο αμέσως προσεχές διάστημα.
Τη σημαντική αυτή διπλωματική επιτυχία διαδέχθηκε το τραγικό περιστατικό της δολοφονίας του Ιωάννη Καποδίστρια, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 στο Ναύπλιο. Η σύγκρουση με κατεστημένα συμφέροντα και η όξυνση των παθών δεν επέτρεψαν στον Κυβερνήτη να ολοκληρώσει το έργο του.
Στην επόμενη παράσταση της Ζωφόρου, η ιστορία προχωρά σε αναζήτηση ηγεμόνα: ο Λουδοβίκος συστήνει τον Όθωνα στους Έλληνες απεσταλμένους στο Μόναχο, Α. Μιαούλη, Κ. Μπότσαρη και Δ. Πλαπούτα. Στις 27 Ιουλίου 1832, με Ψήφισμα Β΄ της κατά συνέχειαν Δ΄ Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως, οι πληρεξούσιοι αντιπρόσωποι του ελληνικού έθνους επικυρώνουν την εκλογή του δευτερότοκου βασιλόπαιδος της Βαυαρίας ως βασιλέως της Ελλάδος. Ακολουθεί η θριαμβευτική είσοδος του έφιππου νεαρού βασιλιά στο Ναύπλιο (6 Φεβρουαρίου 1833). Το έθνος των Ελλήνων υποδέχεται τον Όθωνα ως εγγυητή των ελευθεριών του. Η Ελλάς υπήρξε το πρώτο ανεξάρτητο εθνικό κράτος στην Ανατολική Μεσόγειο που δημιουργήθηκε αποκοπτόμενο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, προσφέροντας και στους υπόλοιπους λαούς της Βαλκανικής ένα πρότυπο για τη δική τους εθνική πορεία.
Στο σημείο αυτό η αφήγηση της Ζωφόρου της Αίθουσας Τροπαίων τελειώνει. Η ζωή του νεοελληνικού κράτους μόλις ξεκινούσε.

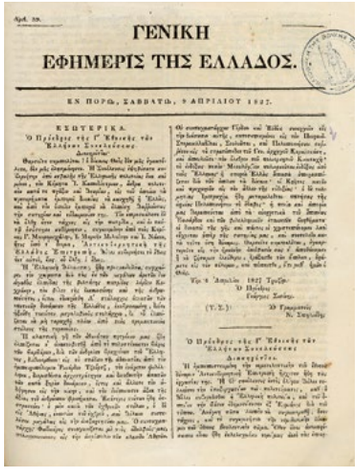

ΓΕΝΙΚΗ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΕΝ ΠΟΡΩ, ΣΑΒΒΑΤΟ, 9 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1827.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Ο Πρόεδρος της Γ' Εθνικής του Ελλάδος Συνελεύσεως

(Υ.Σ.)

Ο Γραμματεύς
Ν. Σαγιάδης.

Ο Πρόεδρος της Γ' Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως

Διακηρύττει.

II.6.1

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φ. 39, σελ. 1 (9 Απριλίου 1827)

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ψηφίζεται Κυβερνήτης της Ελλάδος από τη Γ΄ Εθνική Συνέλευση

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, στο φύλλο της 9ης Απριλίου 1827 δημοσιεύει τη Διακήρυξη της Γ΄ Εθνικής Συνέλευσης για την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος με επταετή θητεία. Ο Κόμης Ι. Καποδίστριας χαρακτηρίζεται ως άνδρας πολιτικός «κατά τε πράξιν και θεωρίαν, εις του οποίου τα προτερήματα εμπορεί δικαίως να καυχηθή η Ελλάς, και από τον οποίον εμπορεί να ελπίση θαρρούντως την σωτηρίαν και ευδαιμονίαν της». Ο αγωνιστής και απομνημονευματογράφος Νικόλαος Κασομούλης περιγράφει την πάνδημη και αποθεωτική υποδοχή του: «[...] αι φωναί, το "ουρρά-ουρρά-ουρρά" και αι ζητωκραυγαί, ενωμένα με την βροντήν των πυροβόλων, έκαμαν τον λαόν να ανατριχιάζη και να σκιρτά από την χαράν του, ωθούμενοι ποίος και από ποίον να έβγη εμπρός να τον ιδή πρωτύτερα [...] Πολλούς είδα να κλαίγουν από την χαράν τους, ευχαριστούντες τον Θεόν διά τον Άνδρα τον οποίον μας εξαπέστειλε» (Κασομούλης, Ν.Κ. *Ενθυμήματα Στρατιωτικά*, Αθήνα, 1942, τόμ. Γ΄, σελ. 9). Η Εθνοσυνέλευση διόρισε, επίσης, τον Richard Church στη θέση του αρχιστρατήγου και τον Thomas Cochrane στη θέση του αρχηγού του στόλου, ενώ εξελέγη και τριμελής Αντικυβερνητική Επιτροπή, προκειμένου να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας μέχρι την άφιξη του Κυβερνήτη.

II.6.2

Επιστολή του Πρίγκιπα Λεοπόλδου ντε Σαξ-Κόμπουργκ προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια για τους λόγους της άρνησής του να αποδεχθεί τον ελληνικό θρόνο (Λονδίνο, 1η Ιουνίου 1830)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 25, αρ. 10, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 37-38]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

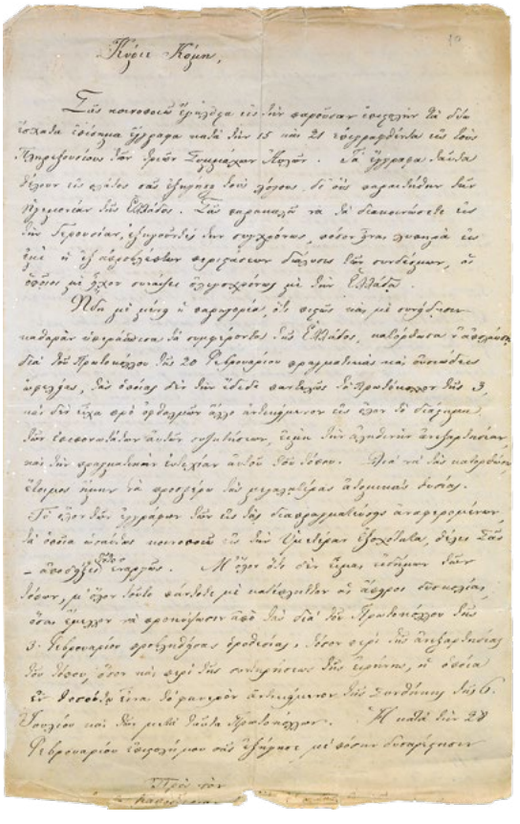

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830, οι Μεγάλες Δυνάμεις αναγνωρίζουν και επίσημα την ανεξαρτησία της Ελλάδας, καθορίζοντας ταυτόχρονα τα σύνορα του νέου ελληνικού κράτους και ανακηρύσσοντας ως ηγεμόνα του ελληνικού Βασιλείου τον Λεοπόλδο του Σαξ-Κόμπουργκ Ζάαλφελντ, δούκα της Σαξονίας. Ο Λεοπόλδος επελέγη γιατί, αφενός, είχε πολεμήσει στην υπηρεσία του τσάρου της Ρωσίας και, αφετέρου, είχε συγγενικούς δεσμούς με τη βασιλική οικογένεια της Γαλλίας – επομένως, σε διπλωματικό επίπεδο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ενοποιητικός παράγοντας μεταξύ των «προστάτιδων» δυνάμεων. Αρχικά ο Λεοπόλδος αποδέχτηκε τον θρόνο της Ελλάδας στις 23 Φεβρουαρίου. Επειδή όμως, όπως περιγράφει και στην επιστολή του προς τον Ιω. Καποδίστρια, δεν εισακούστηκαν οι παρεμβάσεις του, μεταξύ άλλων, για ευνοϊκότερη προς τους Έλληνες «οροθεσίαν» (δηλαδή ρύθμιση των συνόρων), υποβάλλει την παραίτησή του την 1η Ιουνίου 1830, θεωρώντας «ότι πιστώς και με συνείδησιν καθαράν υπεράσπισα τα συμφέροντα της Ελλάδος».

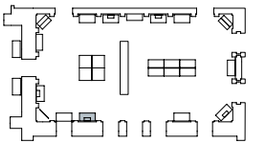

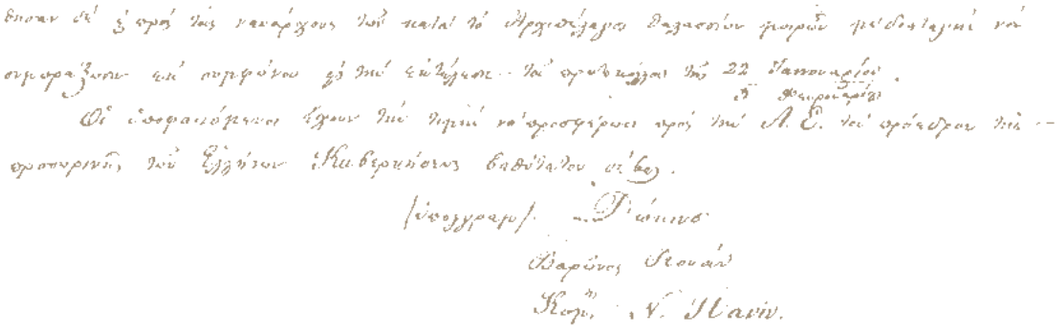

II.6.3

Πρωτόκολλο Συνδιαλέξεως των πληρεξουσίων των τριών Μεγάλων Δυνάμεων στο πλαίσιο της Διάσκεψης του Λονδίνου (Λονδίνο, 4 Ιανουαρίου 1830) - Υπογράφουν οι Aberdeen, Montmoremy-Laval και Lieven.

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 25, έγγραφο, 4 φύλλα [σελ. 13-16]
Έγγραφα Υπουργείου Εξωτερικών, Αντίγραφο 1
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑΙ ΤΑ 11 ΑΡΘΡΑ που τελικά συμπεριλήφθηκαν στο Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας (Λονδίνο, 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830).

Στο άρθρο 1 διακηρύσσεται η ανεξαρτησία της Ελλάδος: «Η Ελλάς θέλει σχηματίσει εν κράτος ανεξάρτητον και θέλει χαίρει, όλα τα δίκαια, πολιτικά, διοικητικά, και εμπορικά, προσπεφυκότα εις εντελή ανεξαρτησίαν».

Το άρθρο δύο καθορίζει τα σύνορα του νέου κράτους («η διοριστική γραμμή των συνόρων της Ελλάδος»), θέμα που είχε απασχολήσει επανειλημμένα τους πρεσβευτές της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, οι οποίοι από τον Σεπτέμβριο του 1828 διασκέπτονταν σχετικά στον Πόρο, προκειμένου να καταλήξουν σε μια ευρέως αποδεκτή εισήγηση προς τις κυβερνήσεις τους. Στο συγκεκριμένο έγγραφο προτείνεται στα εδάφη του νέου κράτους να περιληφθούν οι περιοχές που βρίσκονταν μεταξύ των ποταμών Αχελώου στα δυτικά και Σπερχειού στα ανατολικά. Στο ελληνικό κράτος παραχωρούνταν, πέραν της Πελοποννήσου και των Κυκλάδων, οι Σποράδες και η Εύβοια.

Το άρθρο 3 καθιερώνει την Ελληνική Κυβέρνηση ως «μοναρχική» και «κληρονομική», με επικεφαλής ηγεμόνα κατά τάξιν πρωτοτοκίας και τίτλο «Ηγεμών Κυρίαρχης της Ελλάδος». Οι λεπτομέρειες αφήνονται να ρυθμιστούν με μελλοντικές διακοινώσεις και συμφωνίες.

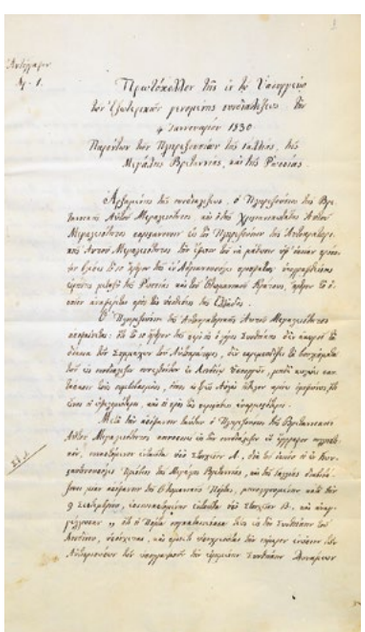

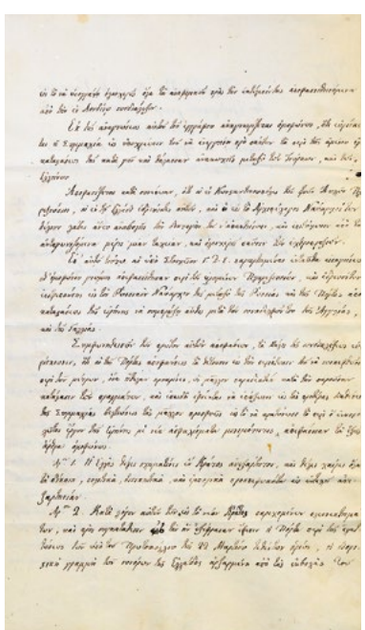

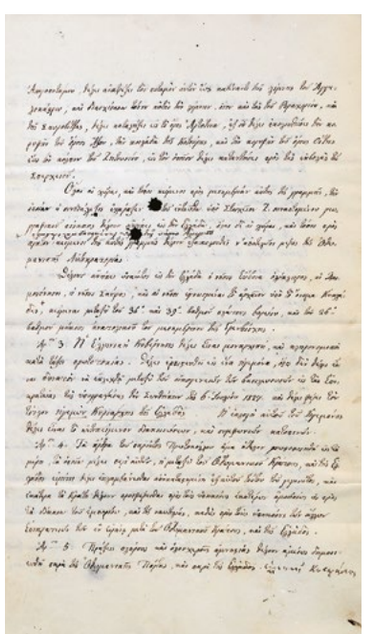

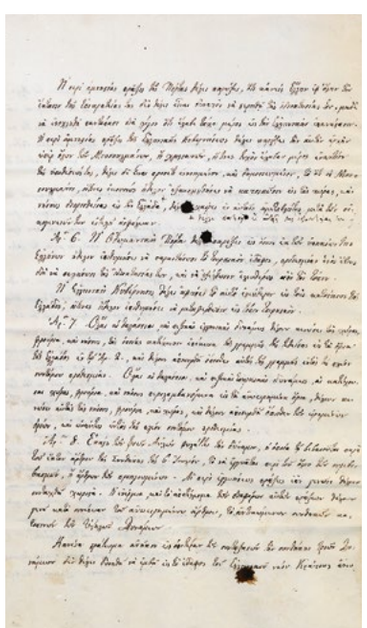

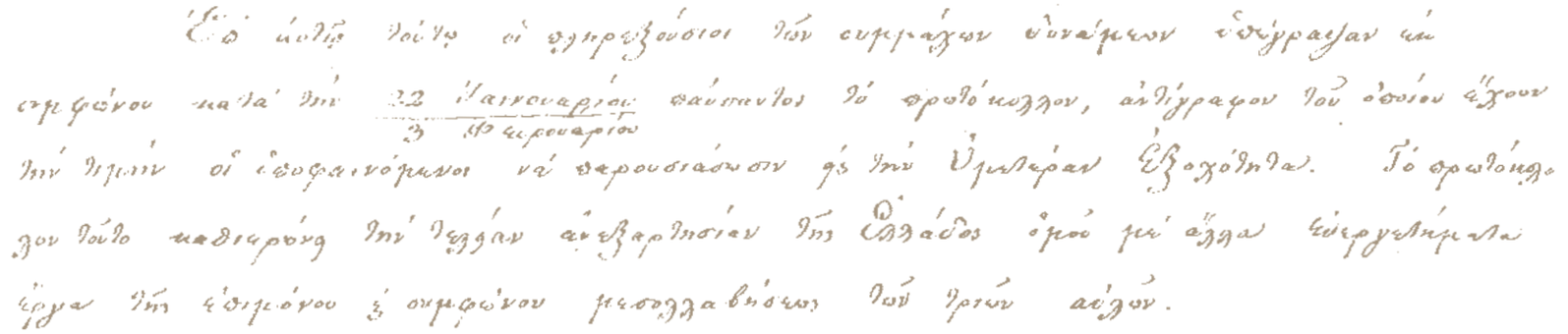

II.6.4

Κοινοποίηση προς την Ελληνική Κυβέρνηση των οριστικών αποφάσεων και των συμπληρωματικών πράξεων των τριών Μεγάλων Δυνάμεων περί ανεξαρτησίας της Ελλάδος (*27 Μαρτίου/8 Απριλίου 1830*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 25, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 19-22]
Έγγραφα Υπουργείου Εξωτερικών, Αντίγραφο 6
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ γίνεται αναφορά στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου (22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830), το οποίο «καθιερώνει την τελείαν ανεξαρτησίαν της Ελλάδος, ομού με άλλα ευεργετήματα, έργα της επιμόνου και συμφώνου μεσολαβήσεως των Τριών Αυλών». Επίσης, μεταξύ άλλων, τίθενται προς την Ελληνική Κυβέρνηση συμβατικοί όροι όπως η δημοσίευση της ανακωχής με την Υψηλή Πύλη, η απόσυρση των ελληνικών χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων από περιοχές που δεν περιλαμβάνονται στην οροθετική γραμμή του νέου κράτους και η εξασφάλιση της προσωπικής και κτηματικής ασφάλειας όσων Μουσουλμάνων παραμείνουν σε ελληνικά εδάφη. Σε ό,τι αφορά το ζήτημα του ορισμού ηγεμόνα, ανακοινώνεται η εκλογή από τις τρεις Δυνάμεις του πρίγκιπα Λεοπόλδου του Σαξ-Κόμπουργκ, του οποίου «αι προσωπικαί αρεταί και η πολιτική και ανεξάρτητος θέσις» αποτελούν εγγύηση για την επιτυχή εκπλήρωση της αποστολής του.

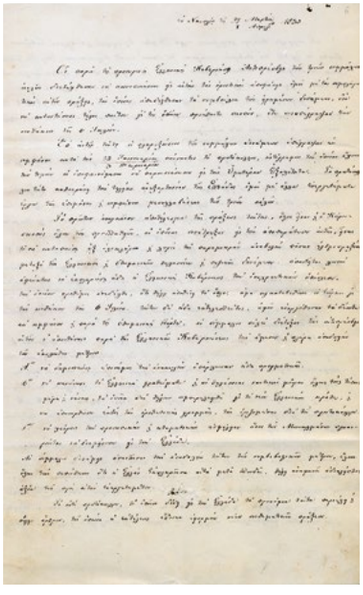
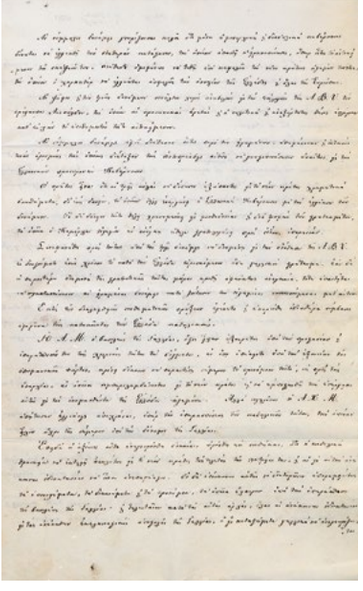
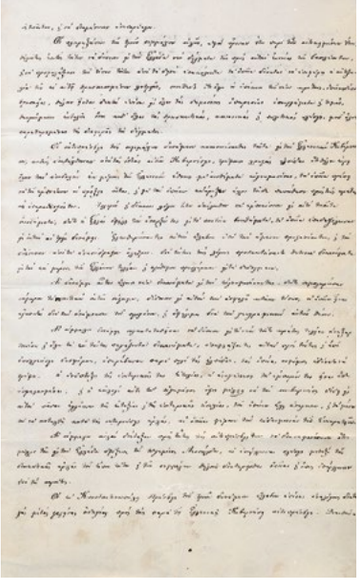
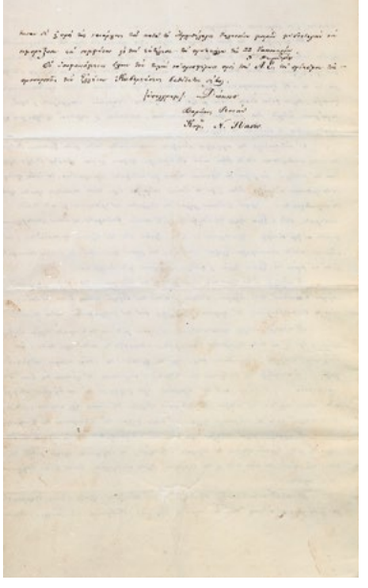

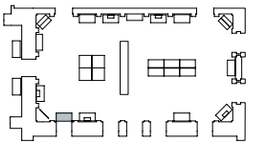

II.6.5
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο του Ιωάννη Καποδίστρια, 1836
οπισθότυπος: Αλληγορική παράσταση της ανόρθωσης της Ελλάδας με τη βοήθεια των τριών Μεγάλων Δυνάμεων
εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: Ι • Α • ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ – ΚΥΒΕΡΝΙΤΗΣ . [sic] (εμπρόσθια όψη)
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΜΕΘ' ΗΜΩΝ • 1828 (οπίσθια όψη)
αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 881

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάλκινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων. Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται αλληγορικά η Ελλάδα να κυκλώνεται και να υποβοηθάται από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) προκειμένου να ανορθωθεί. Και οι τέσσερις μορφές παριστάνονται αρχαιοπρεπώς, σε ωραία σύνθεση και εύκαμπτο ανάγλυφο. Η επιγραφή (Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΜΕΘ' ΗΜΩΝ) προέρχεται από το βιβλίο των *Ψαλμών* (ΜΕ΄, 8). Ο συμβολισμός της παράστασης παραπέμπει εμφανώς στη δημιουργία του αυτόνομου ελληνικού κράτους. Γι' αυτό και στο κάτω μέρος δίνεται η χρονολογία 1828, ενώ στην εμπρόσθια πλευρά του μεταλλίου αποδίδεται κατά τομή πορτραίτο του κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια, με εξευγενισμένα χαρακτηριστικά.

II.6.6
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο του Όθωνα, 1836
οπισθότυπος: Οι πρεσβευτές της Ελλάδας παραδίδουν στον Όθωνα το στέμμα της Ελλάδας
εμπροσθότυπος: *Προσωπογραφία του Όθωνα, πρίγκηπα της Βαυαρίας*
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: ΟΘΩΝ ΠΡΙΓΚΗΨ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ (εμπρόσθια όψη) ΒΑΣΙΛΕΥΣ – ΣΑΛΗΜ Ο ΕΣΤΙ – ΒΑΣΙΛ. ΕΙΡΗΝΗΣ • ΜΟΝΑΧΟΝ 3 • ΟΚΤ • / 1832 (οπίσθια όψη)
αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 888

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάκλινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Στην οπίσθια όψη αποδίδεται η σκηνή που έλαβε χώρα στο Μόναχο, στις 3 Οκτωβρίου 1832 – σύμφωνα και με την ημερομηνία στο κάτω μέρος – με τους απεσταλμένους από το ελληνικό κράτος, Ανδρέα Μιαούλη, Κώστα Μπότσαρη και Δημήτρη Πλαπούτα, να προσφέρουν στον Όθωνα της Βαυαρίας το στέμμα του ελληνικού βασιλείου. Η επιγραφή (ΒΑΣΙΛΕΥΣ – ΣΑΛΗΜ Ο ΕΣΤΙ – ΒΑΣΙΛ. ΕΙΡΗΝΗΣ) προέρχεται από το βιβλίο *Προς Εβραίους* (Ζ΄, 2). Στην εμπρόσθια όψη του μεταλλίου απεικονίζεται κατά τομή προσωπογραφία του πρίγκηπα της Βαυαρίας Όθωνα, με ωραία αποδοσμένα τα νεανικά, σχεδόν παιδικά, χαρακτηριστικά του.

II.6.7

Gustav Wilhelm Kraus (1804-1852)

Η είσοδος του Όθωνα στο Ναύπλιο στις 6 Φεβρ. 1833

επιχρωματισμένη λιθογραφία, 34 × 48 εκ.

υπογραφές: *Auf Stein gez. von G. Kraus.* (κάτω αριστερά) *Gedr. von J. B. Dresely.* (κάτω δεξιά) Kraus (σφραγίδα, κάτω κεντρικά)

επιγραφή (διδασκαλία): *Einzug Seiner Majestät des Königs Otto zu Nauplia am 6. Februar. 1833.* (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 408

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΣ Gustav Wilhelm Kraus (1804-1852), ειδικευμένος σε απόψεις πόλεων, δραστηριοποιείτο από το 1824 στο Μόναχο. Κατά τη δεκαετία του 1830 φιλοτέχνησε μία σειρά χρωμολιθογραφιών για την αναχώρηση του Όθωνα από το Μόναχο και την άφιξή του στην Ελλάδα, που τυπώθηκαν από τον τυπογράφο I.B. Dreseli. Εδώ απεικονίζεται ο νεαρός βασιλιάς, στις 6 Φεβρουαρίου 1833, να έχει ήδη αποβιβαστεί, από τη βρετανική φρεγάτα «Μαγαδασκάρη», στο Ναύπλιο, προσωρινή πρωτεύουσα της Ελλάδας, και έφιππος να διασχίζει τους δρόμους της, ενώ το συγκεντρωμένο πλήθος επευφημεί.

Η σκηνή της άφιξης του Όθωνα στο Ναύπλιο έχει αποδοθεί σε διάφορα χαρακτικά, καθώς και σε ελαιογραφικό πίνακα του Peter von Hess, φιλοτεχνημένο το 1835 (Μόναχο, Neue Pinakothek). Ενώ η τελευταία αποτελεί έναν ιστορικό πίνακα που προσπαθεί να αναπλάσει πειστικά τη σκηνή στο Ναύπλιο, η παράσταση του Kraus παρουσιάζει το γεγονός με καλλιτεχνική ελευθερία, αποδίδοντας ωστόσο την ατμόσφαιρά του. Εμφανίζει τον νεαρό βασιλιά επάνω σε λευκό άλογο, ακολουθούμενο από τη συνοδεία του κι έναν Έλληνα αντιπρόσωπο, επίσης έφιππο, ενώ το πλήθος χαιρετίζει τον νεοαφιχθέντα άνακτα. Στο βάθος διακρίνεται κάστρο που παραπέμπει στο Παλαμήδι, ενώ αριστερά οι Έλληνες και Ελληνίδες με τις παραδοσιακές φορεσιές εμφανίζονται σκαρφαλωμένοι σε αρχαίους κίονες και spolia: δημιουργείται έτσι ένα σκηνικό φανταστικό, που θέλει να παραπέμψει στην αρχαιοελληνική κληρονομιά του νεοσύστατου βασιλείου.

II.6.8

Giovanni Schranz (1794-1882)

Έλληνες δίπλα στο Ερέχθειο, στην Ακρόπολη της Αθήνας, περ. 1830-40

υδατογραφία σε χαρτί, 16 × 22,5 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 488

Ο GIOVANNI SCHRANZ, Μαλτέζος ζωγράφος με γερμανικές ρίζες, είναι ένας από τους γιους της καλλιτεχνικής οικογένειας του πατριάρχης της, επίσης ζωγράφου, Anton Schranz (1769-1839). Όπως και ο αδελφός του Joseph (1803 – περ. 1853) [αρ. κατ. I.1.18], ειδικεύτηκε στην τοπιογραφία και απέδωσε πολλά τοπία της Ελλάδας και της Ανατολής, όπου ταξίδεψε κατ' επανάληψη.

Εδώ απεικονίζει, πιθανόν περί τα 1830-40, την Ακρόπολη, με τον Παρθενώνα στο βάθος και το Ερέχθειο στα αριστερά. Ωστόσο το ενδιαφέρον του δεν εστιάζεται στα γνωστά αρχαία μνημεία, αλλά αυτά τα αξιοποιεί ως σκηνικό για τις ανθρώπινες φιγούρες στο πρώτο πλάνο. Το παράπηγμα που τις φιλοξενεί, δημιουργεί μία ενδιαφέρουσα αντίθεση με τη μνημειακότητα των αρχαιοτήτων, δίνοντας έτσι μία γραφική εντύπωση του ερειπιώνα και της πόλης που κάποτε φιλοξενούσε, δίπλα στα ιερά, ο βράχος της Ακρόπολης.

Κατά τα πρώτα απελευθερωτικά χρόνια, η άλλοτε κατοικημένη από Οθωμανούς και σε φρουριακή χρήση Ακρόπολη έχει «καταληφθεί» από Έλληνες, που επέστρεψαν στην καθημαγμένη από τις πολεμικές επιχειρήσεις πόλη. Δίπλα στα αρχαία μνημεία για οποία πολέμησαν – κατά τη ρήση του Μακρυγιάννη – οι ελεύθεροι πια Έλληνες προσπαθούν να χτίσουν τη ζωή τους, συνάμα να οικοδομήσουν, κυριολεκτικά και μεταφορικά, το νεοελλληνικό κράτος.

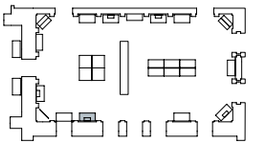

Einzug Seiner Majestät des Königs Otto zu Nauplia am 6 Februar 1833.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

REGIERUNGS-BLATT DES KOENIGREICHS GRIECHENLAND.

Αριθμ. 36. 1834. Ν. 36.

ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ, 28 Σεπτεμβρίου. NAUPLIA, 10 October.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Διατάγματα. 1) Περὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. — 2) Περὶ μεταθέσεως τῆς Βασιλικῆς Καθέδρας εἰς Ἀθήνας. — Κατάστασις τῶν ἐγκληματικῶς δικαιοσύνης κατὰ τὸν Λῆξαντα 1834. — Διορισμοί.

INHALTS-ANZEIGE.

Verordnungen Das Personal der Heil. Synode betr. — Die Verlegung der Königlichen Residenz nach Athen betr. — Zur Anzeige gekommene Vergehen und Verbrechen. — Dienstes-Nachrichten.

II.6.9

Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, Βασιλικό Διάταγμα 36 (Ναύπλιο, 28 Σεπτεμβρίου 1834)

Ανακήρυξη της Αθήνας ως Βασιλικής Καθέδρας και Πρωτεύουσας

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ του Καποδίστρια και την έλευση του Όθωνα, το ζήτημα του οριστικού καθορισμού της έδρας της κυβέρνησης και της πρωτεύουσας του νεοσύστατου κράτους ήρθε και πάλι στο προσκήνιο, με πολλές πόλεις, όπως η Κόρινθος, η Τρίπολη, το Άργος, η Σύρος, η Αίγινα κ.ά. να «θέτουν υποψηφιότητα». Η συζήτηση απασχόλησε και τον τύπο της εποχής, ενώ από μέλος της Αντιβασιλείας προτάθηκε και η λύση της κινητής πρωτεύουσας. Τελικά, των συγχρονικών επιχειρημάτων επικράτησαν τα διαχρονικά, με την αίγλη του ένδοξου παρελθόντος της Αθήνας της κλασικής αρχαιότητας να καταυγάζει την παρηκμασμένη εικόνα της μετά την παράδοση του φρουρίου της Ακρόπολης από την τουρκική φρουρά σε λόχο Βαυαρών, στις 31 Μαρτίου 1833. Στο πλαίσιο του βαυαρικού ρομαντικού φιλελληνισμού, η Αθήνα φάνταζε ως η ιδανική οθωνική πρωτεύουσα.

II.6.10

Άγνωστο εργαστήριο

Πανόραμα της Αθήνας, περ. 1840-50

δίσκος διακοσμημένος με επιχρωματισμένο στο χέρι χαρακτικό, διάμετρος 49,5 εκ.

επιγραφές: ATHENS (στο μέσον, κεντρικά)

MUSEUM – SOUTH PELOPONNESSUS – AEGINA – AEGEAN SEA – PEIRAEUS – SALAMIS – Ms. of N. GREECE – CITHAERON – PASS OF ELEUSEIS – OBSERVATORY – PARNES Ms. & PLAIN of ATTICA / NORTH – T. of THESEUM – ATHENS – PENTELICUS – LYCABETTUS – PALACE – ACROPOLIS – ODEUM of REGILLA. T. of JUP. OLYMP. – HYMETTUS Ms. (περιμετρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής, αρ. ευρ. 399

ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ, εξαιρετικής σχεδίασης και αισθητικής, ο δίσκος «παρουσίασης» επενδύεται με χαρακτικό που προσαρμόζεται στο κυκλικό σχήμα. Ο επιχρωματισμός του χαρακτικού και το κομψό πλαίσιο καθιστούν το παρόν τέχνεργο εντελώς ιδιαίτερο και σπάνιο.

Αποδίδεται περιμετρικά πανοραμική άποψη της Αθήνας, με σημειωμένα τα κύρια τοπογραφικά ενδιαφέροντα, που αντλεί από το περίφημο πανόραμα του Stademann. Ο Γερμανός καλλιτέχνης August Ferdinand Stademann (1791-1873) έζησε στην Αθήνα, ως κρατικός λειτουργός, μεταξύ 1832-35/36. Το καλοκαίρι του 1835 αποτύπωσε ολόκληρη την πόλη της Αθήνας, από το λόφο των Νυμφών, απέναντι από την Ακρόπολη. Τα δέκα συνολικά σχέδιά του μεταφέρθηκαν σε λιθογραφίες που μαζί με επεξηγηματικό κείμενο συνέθεσαν το Πανόραμα των Αθηνών (*Panorama von Athen*, Μόναχο 1841).

Κεντρικό τμήμα στη σύνθεση κατέχει η Ακρόπολη (επάνω αριστερά), ενώ μεταξύ αυτής και του Λυκαβηττού (πιο αριστερά) διακρίνονται οικοδομημένα τα Ανάκτορα του Όθωνα, τοποθετώντας και χρονολογικά τον δίσκο στη δεκαετία του 1840.

ATHENS

Το γλωσσικό αποτύπωμα της Εθνικής Παλιγγενεσίας

Δρ Μαρία Καμπλάκη
Προϊσταμένη Τμήματος Κοινοβουλευτικής Βιβλιοθήκης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δυακόσια χρόνια μετά την έναρξη της Επανάστασης του 1821, ο μακρινός απόηχος των συγκλονιστικών εκείνων γεγονότων, που σηματοδότησαν το πέρασμα των Ελλήνων από τη σκλαβιά στην ελευθερία, ζωντανεύει για εμάς μέσα από σελίδες γραπτών αφηγήσεων (π.χ. Απομνημονεύματα), ιστορικά κειμήλια Αγωνιστών, όπως τουφέκια, σπαθιά και παλάσκες, καθώς και έργα τέχνης, φιλελληνικής κυρίως προέλευσης, όπως οι ζωγραφικοί πίνακες, τα χαρακτικά και τα κάθε είδους καλλιτεχνήματα (βάζα, πιάτα, μελανοδοχεία κ.ά.).

Το βίωμα όμως των ανθρώπων που ξεσηκώθηκαν κατά των Οθωμανών εκφράστηκε με εκφωνούμενες λέξεις, με ιαχές και με συνθήματα ξεσηκωμού. Με παλλόμενο λόγο εμψύχωναν οι οπλαρχηγοί τα παλικάρια τους στα πεδία των μαχών και κατάστρωναν ναυτικά σχέδια οι Υδραίοι, οι Ψαριανοί και οι Σπετσιώτες στα καράβια. Σε αγωνιώδεις λέξεις εκφράστηκε το δράμα των Μεσολογγιτών πριν από την ηρωική τους Έξοδο. Μέσω του διαλόγου αντάλλασσαν απόψεις οι πληρεξούσιοι στις Εθνικές Συνελεύσεις κατά τη διαμόρφωση των καταστατικών κειμένων του νεοελληνικού κράτους. Η πορεία προς την κατάκτηση της Ελευθερίας των Ελλήνων διαμεσολαβήθηκε από τη γλώσσα, εξού και ο εθνικός μας ποιητής Διονύσιος Σολωμός στον *Διάλογό* του αναφωνεί: «Μήγαρις έχω άλλο στο νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;».[1]

Η μελέτη της ιδιολέκτου και των γλωσσικών πρακτικών των αγωνιστών του 1821 επικεντρώνεται εκ των πραγμάτων στις σωζόμενες γραπτές πηγές, με δεδομένη την έλλειψη προφορικών καταγραφών, και περιορίζεται στην ανίχνευση σε αυτές δευτερογενώς στοιχείων προφορικότητας. Επιπλέον, μια παράμετρος που απομακρύνει ακόμη περισσότερο από την ανασύνθεση του προφορικού ύφους είναι η συνήθεια τα γραπτά κείμενα να καταγράφονται στη λόγια μορφή, εφόσον ήδη από την ελληνιστική περίοδο η γραφόμενη γλώσσα διαφοροποιείται από την ομιλουμένη, με ποικίλους βαθμούς διαστρωμάτωσης και απόκλισης.[2] Έτσι, ο ζωντανός λόγος των Αγωνιστών μετασχηματίζεται σε μια επιμελημένη αρχαΐζουσα, με γραμματικές μορφές και συντακτικές δομές που πόρρω απείχαν από την προφορική πραγματικότητα της εποχής, οι οποίες όμως ήταν επενδεδυμένες με αυξημένο κοινωνιογλωσσικό γόητρο λόγω της σύνδεσής τους με την αρχαία ελληνική, ως καλλιεργημένη γλώσσα-φορέα της αρχαιοελληνικής γραμματείας.

Επιπλέον, δεδομένου ότι ο γραμματισμός (literacy) ήταν περιορισμένος στις τάξεις των λογίων και του κλήρου, με τις ευρείες λαϊκές μάζες να παραμένουν αποκομμένες από την ανάγνωση και τη γραφή, τη μεταφορά από τον προφορικό στον γραπτό λόγο αναλάμβαναν οι «γραμματικοί», δηλαδή οι μορφωμένοι γραμματείς, οι οποίοι είχαν πρόσβαση στον αλφαβητισμό, σε αντίθεση με τη συντριπτική πλειονότητα των οπλαρχηγών και των απλών ανθρώπων που πήραν τα όπλα κατά των Τούρκων. Επομένως, τα γραπτά κείμενα που έχουμε στη διάθεσή μας (με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως π.χ. τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη) δεν προέρχονται απευθείας από το στόμα/χέρι των ίδιων των αφηγητών, αλλά διαμεσολαβούνται από τους καταγραφείς τους, μία μικρή και με συγκεκριμένα κοινωνιογλωσσικά χαρακτηριστικά ομάδα, σε σχέση με το σύνολο των δρώντων προσώπων της εποχής, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν πολυφωνικότητα[3] κυμαινόμενου βαθμού και έκτασης: σε αυτά συνυπάρχουν και «ακούγονται» (τουλάχιστον δύο)[4] διαφορετικές φωνές, εκείνη του «υποκειμένου

Άποψη της Ακρόπολης από τα Προπύλαια
(τμήμα) επιχρωματισμένη ακουατίντα, εικονογράφηση στο *Edward Dodwell, Views in Greece*, Λονδίνο 1821
Βιβλιοθήκη της Βουλής

1. Το έργο, που γράφτηκε το 1824/25 αλλά εκδόθηκε μόλις το 1859, δύο χρόνια μετά τον θάνατο του ποιητή, αποτελεί μία από τις πρωιμότερες προσπάθειες θεωρητικής υπεράσπισης της χρήσης της καθημερινής προφορικής γλώσσας στον γραπτό λόγο (Χόρροκς 2006: 625).

2. Η διπλή παράδοση της Ελληνικής διατρέχει ολόκληρη τη βυζαντινή περίοδο είτε σιωπηρά, με παράλληλη συμπόρευση των δύο διαστρωματοποιημένων ποικιλιών, λόγιας και δημώδους, είτε με εξάρσεις και κορυφώσεις, όπως ο Βυζαντινός Αττικισμός στα τέλη του 11ου αιώνα, σε συνθήκες υπό τις οποίες το Βυζάντιο αντιμετώπιζε την τουρκική/ισλαμική απειλή στην Ανατολή και τη λατινική/καθολική στη Δύση, με αποτέλεσμα η προσφυγή στα επιτεύγματα του παρελθόντος να αποτελέσει την πιο ασφαλή επιβεβαίωση της ελληνικής του ταυτότητας (βλ. ενδεικτικά Ανδριώτης 1974: 264· Μπαμπινιώτης 2011· Mackridge 2014).

3. Η πολυφωνικότητα χρησιμοποιήθηκε από τον Bakhtine ως αναλυτικό εργαλείο για τη μελέτη λογοτεχνικών κειμένων (Todorov 1981), για να διευρυνθεί εν συνεχεία η χρήση της σε επιστήμες όπως η κοινωνιογλωσσολογία και η ανθρωπολογία της γλώσσας (βλ. Gee 1996· Κουτσουσίμου-Τσίνογλου 2000).

4. Πολλές φορές στην υπηρεσία κάποιου ήταν περισσότεροι του ενός γραμματικοί: π.χ. λέγεται ότι το 1827 ο Θ. Κολοκοτρώνης είχε στη δούλεψή του ταυτόχρονα «εξ γραμματικούς και έγραφαν ημέρα νύκτα και δεν επρόφθαναν» (βλ. Σαραντάκος 2020: 9).

εκφοράς», που φέρει την ευθύνη των λεγομένων, και εκείνη του γραμματικού. Αν και ο τελευταίος εκ της θέσεώς του οφείλει να αποδώσει πιστά το πνεύμα και το γράμμα των καθ' υπαγόρευση λόγων, στην πράξη ο βαθμός τήρησης αυτής της δέσμευσης είναι ανεξιχνίαστος, καθώς ο «διαμεσολαβητής» δεν αρκείται σε μια απλή μεταγραφή (όπως π.χ. θα έκανε μια γραμματέας στις μέρες μας, καταγράφοντας μια αναφορά που της υπαγορεύει η διευθύντριά της)· αντίθετα, συντελείται μετασχηματισμός του κειμένου σε μια διαφορετική γλωσσική μορφή, τη γραφομένη αρχαΐζουσα, γεγονός που προϋποθέτει σε μεγάλο βαθμό ερμηνευτική εργασία και γλωσσικές επιλογές. Χωρίς να διαθέτουμε την απαιτούμενη πραγματολογική ενημέρωση για τη διαύγαση αυτής της μετασχηματιστικής διαδικασίας, ωστόσο οφείλουμε να την έχουμε κατά νου σε κάθε αναγνωστική και ερμηνευτική προσέγγιση των πηγών της περιόδου.

Σε αυτό το πλαίσιο, στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε το γλωσσικό αποτύπωμα[5] της Εθνικής Παλιγγενεσίας, πριν, κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821: αφού αρχικά σκιαγραφήσουμε το ευρύτερο πλαίσιο, αφενός, της υφιστάμενης προεπαναστατικά γλωσσικής κατάστασης και, αφετέρου, των περί γλώσσας απόψεων των εκπροσώπων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στην περίπτωση των Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (στο εξής: ΑΕΠ), εμβληματικής αρχειακής συλλογής της Βιβλιοθήκης της Βουλής, η οποία αποτέλεσε την κύρια πηγή άντλησης τεκμηριωτικού υλικού για την Έκθεση «Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά», προκειμένου να διατυπώσουμε παρατηρήσεις για όψεις της γραπτής και της ομιλουμένης γλώσσας των Αγωνιστών. Τέλος, θα ολοκληρώσουμε με ορισμένες επισημάνσεις για την πορεία της ελληνικής γλώσσας στο νεοσύστατο πλέον κράτος μετά το 1830. Πρόκειται για μια σχετικά υποερευνημένη από γλωσσολογικής απόψεως περίοδο,[6] παρά το γεγονός ότι η γλώσσα αποτέλεσε το βασικό όργανο ξεσηκωμού, αλλά και κεντρικό διακύβευμα για τη διαμόρφωση της ταυτότητας του νεοελληνικού κράτους μετά την Ανεξαρτησία,[7] όπως μαρτυρεί το περίφημο «γλωσσικό ζήτημα».

Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στα όρια της οποίας διαβιούσαν και οι υπόδουλοι Έλληνες, επικρατούσε de facto πολυγλωσσία[8]: εκτός από την κυρίαρχη τουρκική και την ελληνική, ομιλούντο η περσική, η αραβική, η αρμενική, η σερβική, η βουλγαρική, η αλβανική, η ρουμανική, η εβραϊκή και άλλες γλώσσες.[9] Εξάλλου, βασικό διαφοροποιητικό στοιχείο δεν ήταν η γλώσσα, αλλά η θρησκεία: όσοι χριστιανοί μιλούσαν ελληνικά, ανεξαρτήτως του αν ήταν η μητρική τους γλώσσα ή όχι, μπορούσαν να θεωρηθούν *Ρωμιοί*, με αποτέλεσμα ο όρος να συμπεριλαμβάνει και εθνότητες όπως οι Βλάχοι, οι Αλβανοί και οι Βούλγαροι.

Ασφαλώς, στο «πολυφωνικό» αυτό τοπίο η ελληνική κατείχε εξέχουσα θέση, ιδίως σε θεσμικές χρήσεις, όπως, αφενός, η γλώσσα της διοίκησης και της διπλωματίας, υπό τη μορφή ενός «μέσου» ύφους, με συμβιβασμό της γραπτής κοινής με την ομιλουμένη νόρμα, και, αφετέρου, ως γλώσσα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, η πολιτική του οποίου συνέβαλε καθοριστικά στη διατήρηση της ελληνικής γλωσσικής και θρησκευτικής ταυτότητας των υποδούλων. Όπως παρατηρεί ο Χόρροκς (2006: 534), η πρότυπη γραπτή γλώσσα, που επικρατούσε στην καθοδηγούμενη από τους εκκλησιαστικούς κύκλους εκπαίδευση, όχι μόνο στήριξε μια λόγια ομιλούμενη νόρμα, αλλά εξασφάλισε στην ελληνική γλώσσα τη συνοχή και τον μη μεγαλύτερο κατά τόπους κατακερματισμό της σε λαϊκές ποικιλίες.

Σε αντίθεση με τον γραπτό λόγο, στον καθημερινό προφορικό δεν υπήρχε ούτε εντός της ελληνόφωνης επικράτειας μία κοινή,[10] πρότυπη (standard) γλώσσα υπό την έννοια που την εννοούμε σήμερα, δηλαδή μια γλωσσική ποικιλία η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό τυποποίησης (standardization) και αποτελεί ενιαίο όργανο επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών – αυτονόητη απουσία από τη στιγμή που δεν υπάρχουν *πολίτες*, αλλά *υπήκοοι*. Η ομιλούμενη ελληνική των αρχών του 19ου αιώνα, προϊόν φυσικής διαχρονικής γλωσσικής εξέλιξης, αποτελείται από ένα μωσαϊκό διαλέκτων: πελοποννησιακή-επτανησιακή, τσακωνική, παλαιά αθηναϊκή, νοτιοανατολική (Χίος, Δωδεκάνησα, Κύπρος), κρητοκυκλαδική, διάλεκτοι του Βορρά

5. Ο όρος «γλωσσικό αποτύπωμα» αναφέρεται κατεξοχήν στην ιδιόλεκτο, το ιδιαίτερο δηλαδή ύφος που χαρακτηρίζει κάθε ομιλητή (πβ. και Leech & Short 1981: 167). Εδώ χρησιμοποιείται διασταλτικά και κατά σημασιολογική επέκταση, για να προσδιορίσει το ιδιαίτερο ύφος μιας συλλογικότητας κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου.

6. Βλ. σχετικά Καζάζης 1999· Σαραντάκος 2020.

7. «...η επίμονη αναζήτηση μιας ενιαίας μορφής γλώσσας συνιστά ήδη ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνικής ανησυχίας αλλά και της πνευματικής δραστηριότητας» (Σταυρίδη-Πατρικίου 1999: 10).

8. Βλ. Σιμόπουλος 1998· Mackridge 2014.

9. Βλ. http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/ag_history/browse.html? start=100.

10. Για την *κοινή* βλ. Siegel 1985: 363

(ηπειρωτική χώρα βόρεια της Αττικής και βόρειο Αιγαίο), ποντιακή, καππαδοκική (στην κεντρική Μικρά Ασία), κατωιταλική (σε απομονωμένα χωριά της Απουλίας και της Καλαβρίας) – γεωγραφικές ποικιλίες αμοιβαία κατανοητές, ασφαλώς, αλλά με διαφορές σε επίπεδο γραμματικο-συντακτικό και κυρίως λεξιλογικό, ενίοτε σημαντικές, ειδικά μεταξύ διαλέκτων που χωρίζονταν από μεγάλη γεωγραφική απόσταση.[11]

Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι δημώδεις αυτές παραλλαγές, με τις ποικίλες τοπικές και υπερτοπικές διαστρωματώσεις τους, δεν ήταν απομονωμένες από τις λόγιες γραπτές ποικιλίες, καθώς ήδη από τα βυζαντινά χρόνια είχε διαμορφωθεί στα μεγάλα κέντρα της αυτοκρατορίας (με πρώτο την Κωνσταντινούπολη) και στις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού μια κοινή ομιλούμενη γλώσσα, με επιδράσεις από τις διαλέκτους της περιοχής αλλά και από την αρχαΐζουσα γλώσσα, η οποία χρησιμοποιείτο ευρύτατα στα εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα της Πελοποννήσου, ασκώντας επιρροή ακόμη και στις λαϊκές ποικιλίες, οι οποίες δεν ανέπτυξαν τους ριζοσπαστικούς νεωτερισμούς, ούτε διατήρησαν τους αρχαϊσμούς των πιο περιφερειακών περιοχών.[12]

ΟΙ ΜΕΤΑΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ

Η σύνθετη αυτή κοινωνιογλωσσική κατάσταση απασχόλησε έντονα τους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού,[13] οδηγώντας σε διαφορετικές και πολλές φορές αντιτιθέμενες μεταγλωσσικές απόψεις αναφορικά με το ποια είναι η ενδεδειγμένη γλωσσική μορφή για τη σύνταξη ή/και τη μετάφραση εκείνων των εγχειριδίων που θα συνέβαλλαν στη διάδοση της παιδείας και τη συνακόλουθη αφύπνιση του Γένους. Καθώς προς τα τέλη του 18ου αιώνα, υπό το φως των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών της νεωτερικότητας, οι διανοούμενοι της διασποράς, εμπνευσμένοι από τα ιδεώδη του Διαφωτισμού και τα προτάγματα της Γαλλικής Επανάστασης, οραματίζονται τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, συντελούνται έντονες πνευματικές και ιδεολογικές ζυμώσεις, που δεν θα μπορούσαν να μην συμπεριλάβουν και την περί τη γλώσσα διαμάχη.[14]

Οι προτάσεις κυμαίνονταν από την ανόρθωση της Αρχαίας Ελληνικής και τον αρχαϊσμό (με εκπροσώπους τον Ευγένιο Βούλγαρη, τον Νεόφυτο Δούκα, τον Στέφανο Κομμητά κ.ά.) μέχρι την επικράτηση της απλής, φυσικής γλώσσας (με υποστηρικτές όπως ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, ο Δημήτριος Καταρτζής, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Αθανάσιος Ψαλίδας, ο Ιωάννης Βηλαράς, ο Αθανάσιος Χριστόπουλος κ.ά.).[15]

Μεταξύ των υποστηρικτών της αρχαΐζουσας, τα κύρια επιχειρήματα εστιάζονται στην ανεπάρκεια της καθημερινής γλώσσας να αποδώσει τον εννοιολογικό πλούτο των πνευματικών επιτευγμάτων του Διαφωτισμού. Χαρακτηριστικά, ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806) θεωρούσε αδιανόητη τη χρήση της «χυδαίας» ομιλουμένης γλώσσας σε κειμενικά είδη όπως ο φιλοσοφικός λόγος. Στον πρόλογο της έκδοσης του έργου *Λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνερανισθείσα* (1766) δήλωνε κατηγορηματικά: «εκσυρικτέον άρα τα χυδαϊστί φιλοσοφείν επαγγελλόμενα βιβλιδάρια». Επίσης, η πρόσμειξη των προφορικών ποικιλιών με δάνειες λέξεις συνιστούσε για τους αρχαϊστές «νόθευση» και «αλλοίωση»: λ.χ., ο Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), στον πρόλογο του θεολογικού του έργου *Κυριακοδρόμιον* (Μόσχα 1796), εξέθεσε την προτίμησή του προς μια γλωσσική μορφή απαλλαγμένη από ξενισμούς και λέξεις του αμόρφωτου λαού, που την ονόμασε «καθαρεύουσα», εισάγοντας έτσι έναν όρο που έμελλε να σφραγίσει τα νεοελληνικά γλωσσικά πράγματα.[16] Η παραπάνω επιχειρηματολογία φέρει ξεκάθαρες ταυτοτικές επενδύσεις, καθώς αντικατοπτρίζει την αυξανόμενη συνειδητοποίηση ότι η σύνδεση με το αρχαιοελληνικό (και γλωσσικό) παρελθόν, που έχαιρε θαυμασμού στην Ευρώπη, αποτελούσε μοναδική και αυτονόητη επιλογή.

Αντίθετα, στη χορεία των θιασωτών της ομιλουμένης εντάσσονται λόγιοι που θεματοποιούν την ανάγκη για μια εκσυγχρονισμένη γλώσσα, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο διάδοσης των διαφωτιστικών ιδεών. Ενδεικτικά παραθέτουμε τις σχετικές απόψεις του Δημητρίου Καταρτζή (περ. 1730-1807), ο οποίος στα δοκιμιακά του κείμενα κάνει λόγο για τη γλωσσική «έξη» του φυσικού ομιλητή: «Η γλώσσα εφευρέθηκε για να κοινολογούμε τις ιδέες μας αναμεταξύ μας και για να καταλαβαίνουμε μ' ευκολία ένας τον άλλον·

11. Βλ. Χόρροκς 2006: 546-547.
12 . Βλ. Horrocks 2006: 548.
13. Βλ. ενδεικτικά Κιτρομηλίδης 2007.
14. Βλ. Φραγκουδάκη 2001: 17, πβ. Χόρροκς 2006: 588-589.
15. Βλ. Διατσέντος 2007.
16. Βλ. Χριστοδούλου 1999: 225.

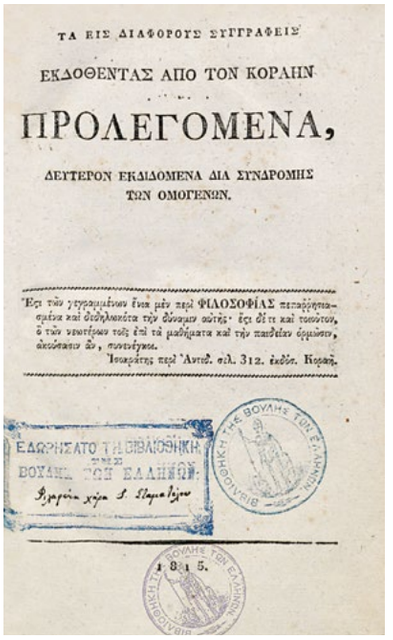
ΤΑ ΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΡΑΗΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ,

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ.

Ἐςι τῶν γεγραμμένων ἔνεκ μὲν περὶ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ πεπαῤῥησιασμένα καὶ δεδηλωκότα τὴν δύναμιν αὐτῆς· ἔςι δέ τι καὶ τοιοῦτον, ὃ τῶν νεωτέρων τοῖς ἐπὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν παιδείαν ὁρμῶσιν, ἀκούσασιν ἂν, συνενέγκοι.

Ἰσοκράτης περὶ Ἀντιδ. σελ. 312. ἐκδόσ. Κοραῆ.

1815.

Αδαμάντιος Κοραής
Τα εις διαφόρους συγγραφείς εκδοθέντας από τον Κοραήν προλεγόμενα (δεύτερον εκδιδόμενα)
s.l. 1815
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. Ι.2.12]

αυτό λοιπόν δε γένεται σωστά και ορθά α δε λαλούμε ή α δεν ακούμε τη γλώσσα που έχουμ' έξη κι οπού 'συνηθίσαμε να λαλούμε και ν' ακούμ' απ' τα μικράτα μας· το οποίο σ' εμάς είν' η ρωμαίικια γλώσσα».[17] Σε ό,τι αφορά το ζήτημα της επάρκειας της ομιλουμένης να ανταποκριθεί σε απαιτητικά κειμενικά είδη, όπως ο επιστημονικός λόγος, τονίζεται η ανάγκη εμπλουτισμού της. Όπως παρατηρεί ο ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας*, «Ω, πόσον ταχύτερα και ευκολώτερα ήθελον φωτισθώσιν οι παίδες των Ελλήνων, αν αι παραδόσεις των επιστημών εγίνοντο εις την απλήν μας διάλεκτον. Άμποτε οι νέοι συγγραφείς να πλουτήσωσι και να τιμήσωσι την γλώσσαν μας με τα πονήματά των».[18]

Ανάμεσα στα δύο άκρα του μεταγλωσσικού συνεχούς, τοποθετείται ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833), ο οποίος, θεωρώντας ότι ο εθνικός αυτοπροσδιορισμός των Ελλήνων ήταν άμεσα συναρτημένος με την επανεκτίμηση του γλωσσικού αποθέματος της αρχαίας ελληνικής, πρέσβευε τη «μέση οδό» ως συμβιβαστική λύση: ναι μεν η συμμόρφωση προς τη γραμματική και τη σύνταξη της σύγχρονης προφορικής αποτελεί τη μόνη ρεαλιστική επιλογή, με παράλληλο όμως καθαρισμό της συγκεκριμένης γλωσσικής μορφής από «τα ζιζάνια της χυδαιότητος».[19]

Συνοψίζοντας, αν στον ευρωπαϊκό χώρο -ήδη από τον 16ο και 17ο αιώνα, με την πρώτη οικο-γλωσσική επανάσταση-[20] οι ομιλούμενες γλώσσες έρχονται στο προσκήνιο ως γλώσσες γραμματισμού, εκτοπίζοντας τη λατινική, σε ό,τι αφορά την ελληνόφωνη γλωσσική κοινότητα τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά, λόγω της ιδιαιτερότητας της διπλής παράδοσης της ελληνικής, με όλο το συνακόλουθο κοινωνιογλωσσικό και ιδεολογικό φορτίο που αυτή έφερε. Αν και η δημώδης είχε κερδίσει έδαφος στον γραπτό λόγο σε είδη όπως η λογοτεχνία, τα χρηστικά εγχειρίδια (π.χ. πορτολάνοι, εγχειρίδια οικιακής οικονομίας, αστρολόγοι), τα νοταριακά έγγραφα (π.χ. διαθήκες, προικοσύμφωνα, μισθωτήρια), τα εγχειρίδια ομιλητικής και ρητορικής (π.χ. *Τέχνη Ρητορικής* του Φραγκίσκου Σκούφου, *Διδαχαί* του Ηλία Μηνιάτη κ.ά.),[21] η μετάβαση αυτή δεν συντελέστηκε χωρίς να αναδειχθούν συγκρούσεις ανάμεσα στους παραδοσιακούς φορείς της παιδείας, όπως η Εκκλησία, και τις νέες ανερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις των εκδοτών, εμπόρων και βιοτεχνών, οι οποίοι εξέφραζαν αμεσότερα τους νέους όρους ζωής.[22]

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΕΠ

Σε αντίθεση με τους λογίους του παροικιακού Ελληνισμού, που αναστοχάζονται για τη γλώσσα, για τους ανθρώπους της πράξης, που πήραν τα όπλα και επαναστάτησαν, η γλώσσα είναι κάτι αυτονόητο, αυθόρμητο και φυσικό, που λειτουργεί ως εκφραστικό υπόβαθρο ενός αδυσώπητου αγώνα. Δεν μιλούν για τη γλώσσα, απλά τη μιλούν. Αυτή τη γλώσσα των Αγωνιστών, προφορική και γραπτή, θα διερευνήσουμε στη συνέχεια με σώμα αναφοράς 120 έγγραφα των ΑΕΠ.

17. Σε: Αθήνη & Ξούριας 2015: 66. Παράλληλα όμως και ο Καταρτζής ζητούσε τη διόρθωση της ομιλουμένης γλώσσας από ξενόγλωσσα δάνεια (τουρκικά, αλβανικά, ιταλικά) και λέξεις που δεν είχαν ελληνική ετυμολογική προέλευση. Συναφής είναι και η γενικότερη παρατήρηση του Χόρροκς (2006: 591) ότι, ακόμη και οι υποστηρικτές του απλού ύφους, χρησιμοποιούσαν αυθόρμητα στα γραπτά τους την πρότυπη «ακαδημαϊκή» μορφή της γραπτής γλώσσας της εποχής, προκειμένου να εκφράσουν τις απόψεις τους.

18. Βλ. *Ελληνική Νομαρχία*, έκδ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Αθήναι, 1948, σελ. 176, υποσημ.

19. Βλ. Δημαράς 1984 (τόμ. Α΄): 51.

20. Βλ. Baggioni 1997.

21. Βλ. Κεχαγιόγλου 1999α: 220-221.

22. Βλ. Σταυρίδη-Πατρικίου 1999: 11

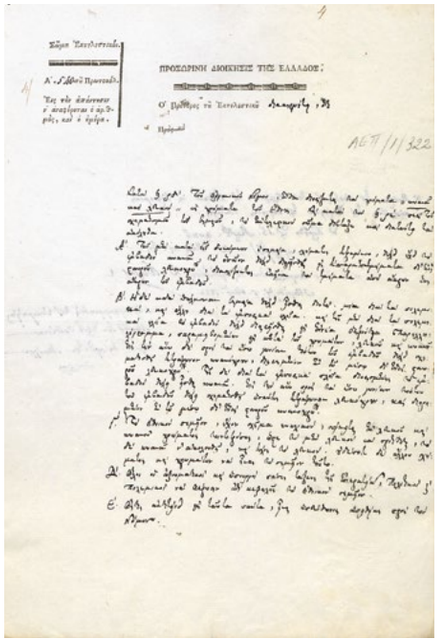

Ψήφισμα (αρ. 540) του Εκτελεστικού για τον καθορισμό του σχήματος, του χρώματος και των συμβόλων των εθνικών σημαιών (Κόρινθος, 15 Μαρτίου 1822)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 322, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 322]
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. II.2.1]

Το κειμενικό σώμα των ΑΕΠ, το οποίο είναι εκδεδομένο και διαθέσιμο ψηφιακά,[23] αποτελείται από 38 κώδικες και 10.000 λυτά έγγραφα, χρονολογούμενα από την έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας έως την εκλογή του πρώτου «βασιλέα της Ελλάδος» Όθωνα (1821-1832). Με τον αστείρευτο πλούτο του, προσφέρει στον ερευνητή μια μοναδική ευκαιρία να διαπιστώσει ιδίοις όμμασι τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό, τη μακροϊστορία και τις μικροϊστορίες της Επανάστασης: από τα συνταγματικά κείμενα και τα τοπικά πολιτεύματα, τα έγγραφα που σχετίζονται με τις Εθνοσυνελεύσεις και τις κατά τόπους συνελεύσεις, τις πράξεις του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού Σώματος, τα έγγραφα της καποδιστριακής περιόδου από και προς τον Κυβερνήτη κ.ά., μέχρι τις επιστολές των (περισσότερο ή λιγότερο «επώνυμων») ιδιωτών προς τη Διοίκηση για την πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων, την εξασφάλιση τροφίμων και πολεμοφοδίων, την ίδρυση σχολείων, αλλά και για τις έριδες και τις εκάστοτε ανατροπές ισορροπιών, στα ιστορικά αυτά έγγραφα καταγράφεται με ενάργεια η συγκινητική προσπάθεια του επαναστατημένου έθνους των Ελλήνων να μεταβεί από το καθεστώς της δουλείας και του ετεροκαθορισμού στη συνθήκη της πολιτειότητας - διαδρομή καθόλου αυτονόητη, ευθεία ή αναίμακτη.

Σε ό,τι αφορά το γλωσσικό του ένδυμα, πρόκειται για ένα ετερόκλητο κειμενικό υλικό, κατά βάση όμως επίσημο και θεσμικό. Οι συντάκτες των εγγράφων είναι Φαναριώτες, ιερωμένοι, λόγιοι, γραμματικοί, άνθρωποι μορφωμένοι για τα δεδομένα της εποχής. Παρά το γεγονός ότι η γλώσσα των ΑΕΠ είναι σε μεγάλο βαθμό η λόγια αρχαΐζουσα, στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να καταδείξουμε ότι σε αυτά ενυπάρχουν αρκετά στοιχεία προφορικότητας, καθιστώντας σε γενικές γραμμές το ύφος τους έναν ενδιαφέροντα συμβιβασμό μεταξύ ομιλουμένης και γραφομένης, που σε κάθε περίπτωση διαφοροποιείται από την αυστηρά καθαρολογική τροπή που έλαβε η Ελληνική μετά το 1830. Προφανώς, στην παρούσα μελέτη θα περιοριστούμε σε προκαταρκτικές παρατηρήσεις, που απορρέουν από τη διερεύνηση ενός μικρού υποσυνόλου ενός αχανούς κειμενικού σώματος, η διεξοδική μεταγλωσσική τεκμηρίωση του οποίου απαιτεί συστηματικότερη έρευνα.

Η πλειονότητα των κειμένων των ΑΕΠ ανήκουν στα διάφορα υπο-είδη του διοικητικού-θεσμικού-πολιτικού λόγου (προβουλεύματα, αποφάσεις, πρακτικά συνεδριάσεων, διπλωματικά έγγραφα κ.ο.κ.). Σε αυτά, όπως είναι αναμενόμενο, δεσπόζει το τυπικό (formal) ύφος. Π.χ., στο ψήφισμα 540 του Εκτελεστικού για τον καθορισμό του σχήματος, του χρώματος και των συμβόλων των εθνικών σημαιών (Κόρινθος, 15 Μαρτίου 1822, ΑΕΠ, τόμ. 1, σελ. 322)[24] διαβάζουμε την περιγραφή της σημαίας του πολεμικού ναυτικού (και σημερινού εθνικού συμβόλου): «Κατά της μεν διά τα πολεμικά πλοία το εμβαδόν θέλει διαιρείσθαι εις εννέα οριζόντια παραλληλόγραμμα, παραμειβομένων εις αυτά των χρωμάτων λευκού και κυανού· εις την άνω δε προς τα έσω γωνίαν τούτου του εμβαδού θέλει σχηματισθή τετράγωνον κυανόχρουν, διηρημένον εν τω μέσω δι' ενός σταυρού λευκοχρόου». Στο απόσπασμα συσσωρεύονται λόγια στοιχεία όπως τα επίθετα *κυανόχρους* και *λευκόχρους*, η περιφραστική εκφορά του μέλλοντα με το βοηθητικό *θέλει + απαρέμφατο* ή *υποτακτική* (αντί

23. Βλ. σχετικά: https://paligenesia.parliament.gr/

24. Στην παρούσα μελέτη οι παραπομπές αντιστοιχούν στους εκδεδομένους τόμους των ΑΕΠ.

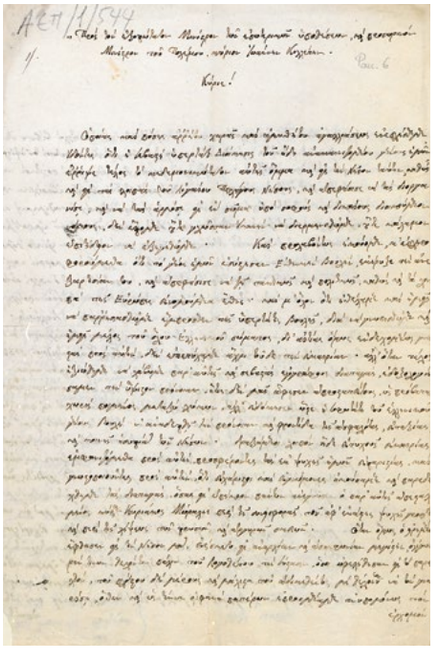

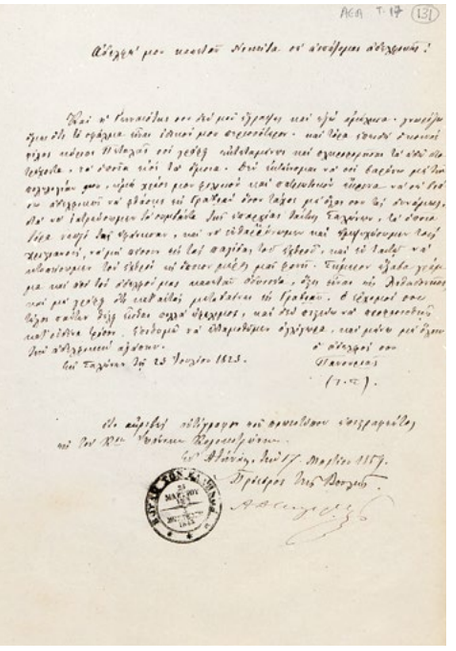

Έγγραφο της Κοινότητας Σάμου, με αναφορά στο Προσωρινό Πολίτευμα της νήσου
(Σάμος, 12 Ιουνίου 1822)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 544, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 544-545]
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. ΙΙ.2.14]

Επιστολή του καπετάν Πανουργιά προς τον καπετάν Νικήτα
(Σάλωνα, 23 Ιουλίου 1823)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 17, αρ. 131, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 59]
Βιβλιοθήκη της Βουλής
[αρ. κατ. ΙΙ.3.15]

του δείκτη *θα*),[25] η συντακτική δομή της γενικής απολύτου (*παραμειβομένων....κυανού*), οι προθετικές φράσεις με *εις, εν, διά* κ.ο.κ.

Απολύτως επιμελημένη και τυπική είναι ασφαλώς και η γλώσσα των Συνταγμάτων του Αγώνα. Στο πρώτο ελληνικό Σύνταγμα, το *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* (1η Ιανουαρίου 1822), ορίζεται: «Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν εισίν Έλληνες». Πέρα από τα αρχαΐζοντα γλωσσικά στοιχεία, όπως οι ρηματικοί τύποι *πιστεύουσιν* και *εισίν*, ενδιαφέρον παρουσιάζει στο παρόν χωρίο η επιλογή του εθνωνυμίου *Έλληνες*, το οποίο προεπαναστατικά χρησιμοποιούσαν κυρίως οι λόγιοι, ήδη από την υστεροβυζαντινή περίοδο, ωστόσο δεν είχε επικρατήσει στο στόμα του λαού,[26] που επέλεγε τα ευρέως χρησιμοποιούμενα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας *Ρωμιός* ή/και *Γραικός*.[27] Επίσης, τα οριζόμενα κριτήρια πολιτειότητας περιλαμβάνουν την ιθαγένεια και τη θρησκεία, όχι τη γλώσσα,[28] με αποτέλεσμα να συμπεριλαμβάνονται όχι μόνο οι ελληνόφωνοι, αλλά και οι αρβανιτόφωνοι, βλαχόφωνοι κ.ο.κ. κάτοικοι των επαναστατημένων περιοχών. Όπως επισημαίνει ο Πολίτης (2009: 33), «Η εθνική συνείδηση ήταν ένα από τα κέρδη της Επανάστασης: οι επαναστατημένοι χριστιανοί με το ξέσπασμα του Αγώνα άλλαξαν ονομασία ξαφνικά. Ενώ λεγόντουσαν *χριστιανοί, ρωμιοί,* ή *μοραΐτες, ρουμελιώτες, κρητικοί* και τα παρόμοια, μετονομάστηκαν σε *Έλληνες*». Πρόκειται προφανώς για εξέλιξη άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάδυση του θεσμού των εθνών-κρατών στον ευρωπαϊκό χώρο.

Ανάλογο είναι το ύφος σε επιστολές πολιτών προς τη Διοίκηση: σε έγγραφο της Κοινότητας Σάμου, στο οποίο γίνεται αναφορά στο τοπικό πολίτευμα (Σάμος, 12 Ιουνίου 1822, ΑΕΠ, τόμ. 1, σ. 544-545), διαβάζουμε: «Οποίας και πόσης αρρήτου χαράς και αμυθήτου αγαλλιάσεως ενεπλήσθημεν, ιδόντες ότι η σεβαστή υπερτάτη Διοίκησις του ήδη ανακαινιζομένου Γένους ημών έρριψε τέλος το κηδεμονικώτατον αυτής όμμα και εις την νήσον ταύτην [...]». Ο παθητικός αόριστος *ενεπλήσθημεν*, η μετοχή αορίστου β΄ *ιδόντες*, καθώς και η συσσώρευση επιθετικών φράσεων (*αρρήτου χαράς και αμυθήτου αγαλλιάσεως, σεβαστή υπερτάτη Διοίκησις, ανακαινιζομένου Γένους, κηδεμονικώτατον όμμα*) διαμορφώνουν ένα έντονα λόγιο συγκείμενο. Προφανώς το τοπικό ιδίωμα της Σάμου, που ανήκει στη βόρεια διαλεκτική ομάδα, λάμπει διά της απουσίας του, καθώς επιδιώκεται από τον καταγραφέα η απόλυτη γλωσσική ομοιογένεια προς τη θεωρούμενη ως γραφόμενη νόρμα.

Ακόμη και γνωστοί αγωνιστές μεταξύ τους καταγράφουν διά των γραμματικών τους τον λόγο τους στο ίδιο υψηλό επίπεδο ύφους (register): ενδεικτική είναι η επιστολή του καπετάν Πανουργιά προς τον καπετάν Νικήτα, με θέμα την κατάσταση στην επαρχία Σαλώνων (Σάλωνα, 23 Ιουλίου 1823, ΑΕΠ, τόμ. 17, σ. 59), όπου εντοπίζουμε, μεταξύ άλλων, αρχαιοπρεπείς συντάξεις όπως το έμμεσο αντικείμενο σε δοτική («ο κοινός φίλος κύριος Πεταλάς *σοι* γράφει εκτεταμένως»), δομή που στον προφορικό λόγο έχει μεταδομηθεί ήδη από

25. Βλ. Μανωλέσσου 2013.

26. Ήδη από την εποχή των Ευαγγελίων, ο όρος *Έλλην/Έλληνες* σήμαινε ειδωλολάτρης/μέτοχος της θύραθεν παιδείας: «Δεν είστενε Έλληνες, δεν είστενε ασεβείς, αιρετικοί, άθεοι, αλλ' είστενε ευσεβείς ορθόδοξοι χριστιανοί», έλεγε στο ακροατήριο ο Κοσμάς ο Αιτωλός (βλ. Μενούνος 1979: 115-116, σε: Πολίτης 2009: 33, υποσημ. 3).

27. Τον όρο χρησιμοποιούσαν κυρίως οι Έλληνες που ζούσαν εκτός της τουρκοκρατούμενης επικράτειας, ηβ. και λατινικό *Graecus*, από το οποίο προέκυψαν οι αντίστοιχες ονομασίες στις ευρωπαϊκές γλώσσες. Βλ. Mackridge 2014: 74-76· Κατσιαρδή-Hering κ.ά. 2018.

28. Στο Σύνταγμα του Άστρους (1823) για πρώτη φορά τίθεται ο παράγοντας της γλώσσας ως προϋπόθεση ιθαγένειας, όχι για τους αυτόχθονες, αλλά για τους ετερόχθονες: ειδικότερα, αναφέρεται ότι, όσοι έλθουν από το εξωτερικό, μπορούν να πολιτογραφηθούν Έλληνες πολίτες, εφόσον έχουν «πάτριον την Ελληνικήν φωνήν» και πιστεύουν στον Χριστό.

την ελληνιστική κοινή και αντικατασταθεί από εμπρόθετο προσδιορισμό (*εις* < *σε* + ΟΦ) , τελικές προτάσεις εισαγόμενες με το *διά* («να φθάσης εις Γραβιάν όσον τάχος με όλας σου τας δυνάμεις, *διά* να ιατρεύσωμεν τα συμβάντα της επαρχίας ταύτης των Σαλώνων»), την αρχαία αναφορική αντωνυμία *όστις* κ.ά.

Ωστόσο, ακόμη και σε αυτά τα λογιοποιημένα κείμενα συχνά παρεισφρέουν λεξήματα και δομές του προφορικού λόγου. Π.χ. σε αναφορά των αρχιστρατήγων της πολιορκίας του Λάλα (16 Ιουνίου 1821, ΑΕΠ, τόμ. 1, σ. 334), αν και εισαγωγικά σε άπταιστη αρχαΐζουσα αναφέρεται ότι «Διά του παρόντος δηλοποιούμεν ημείς οι κάτωθεν υπογεγραμμένοι της πολιορκίας του Λάλα [...]», λίγο πιο κάτω εμφανίζεται ο άκλιτος μετοχικός τύπος σε *-οντας/ώντας*, ο οποίος ήδη από τον 4ο έως τον 6ο μ.Χ. αι. αρχίζει να δείχνει σημάδια μη μορφολογικής διαφοροποίησης, σημασιοδοτώντας το δημώδες ύφος:[29] «[...] από τους οποίους ήτον ένας και ο ρηθείς καπητάν Ευαγγέλης, *έχοντας* (αντί: *έχων*) μίαν μικρήν πληγήν εις την κεφαλήν, του οποίου τα ηρωικά έργα έμειναν εντετυπωμένα εις τας καρδίας μας». Στο ίδιο έγγραφο διαβάζουμε: «ανεχωρήσαμεν αφίνοντες ατελή την πολιορκίαν του εχθρού και βουλώνοντες συγγνώμως τα δύω ρηθέντα κανόνια, μην ειμπορούντες να τα πάρωμεν *όντας* βαρυά», με τα αρχαιοπρεπή στοιχεία *ανεχωρήσαμεν, συγγνώμως, ρηθέντα* να συνυπάρχουν με τα νεοελληνικά *ειμπορούντες* (ιδιωματικό, αντί π.χ. *δυνάμενοι*), *βουλώνοντες, όντας*. Ως αποτέλεσμα, δημιουργείται μια ενδιαφέρουσα ανάμειξη επιπέδων ύφους (register-mixing).

Ενδιαφέρον στοιχείο προφορικότητας που εντοπίζεται σε πολλά έγγραφα είναι η χρήση δάνειων λέξεων από την τουρκική. Λ.χ. σε επιστολή του βουλευτή Ναυπλίου Αναγνώστη Μακρυποκάμισου προς το Βουλευτικό (Ναύπλιο, 2 Σεπτεμβρίου 1823, ΑΕΠ, τόμ. 9, σελ. 259), προκειμένου ο «γράφων» να δικαιολογήσει την καθυστερημένη εμφάνισή του στο Σώμα, επικαλείται αδιαθεσία, χρησιμοποιώντας τις τουρκικές λέξεις *ζαΐφης* (< *zayıf* 'άρρωστος, αδύναμος, καχεκτικός') και *ζαϊφλίκι*: «Όθεν με το να έχω ολίγην μου δουλείαν και το περισσότερον οπού ευρίσκομαι ζαΐφης, κατάκοιτος, διά αυτό εμποδίσθην έως ώρας. [...] Έως Τετάρτη, Πέμπτη μάλιστα ελπίζομεν να αναλάβωμεν από το ζαϊφλίκι μας και αμέσως θέλει καταχειρίσωμεν τον δρόμον μας χωρίς κανένα εμπόδιον». Αξιοσημείωτος είναι και ο αναύξητος τύπος παθητικού αορίστου *εμποδίσθην*. Ωστόσο, στο κλείσιμο της επιστολής το ύφος επανέρχεται επί το λογιότερον με τη στερεότυπη αποφώνηση «Όλως πρόθυμος».

Ακόμη πιο συχνή, σχεδόν αναπόφευκτη, είναι η χρήση τουρκικών λέξεων, όταν γίνεται αναφορά στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, στις οποίες χρησιμοποιείται το καθημερινό λεξιλόγιο του πολέμου. Σε επιστολή του (κανονικά αρβανιτόφωνου) Μάρκου Μπότσαρη προς τον Ιω. Κολοκοτρώνη (Μεσολόγγι, 3 Ιανουαρίου 1823, ΑΕΠ, τόμ. 16, σελ. 131), μετά την αρχαιοπρεπή-αττικίζουσα εισαγωγή («Το αδελφικόν μοι γράμμα σου έλαβον διά το αίσιον της εφετής μοι υγείας σου. Άκρως εχάρην γνους τα εν αυτώ. Καγώ υγιαίνω»), με μορφολογικούς τύπους (*γνους*) και φωνολογικά φαινόμενα (κράση: *καγώ*) που έχουν προ πολλού εκλείψει από την ομιλουμένη, ακολουθεί η αναφορά σε περιστατικό εφόδου των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων, η οποία είναι γεμάτη από δάνεια λεξήματα από την τουρκική: «Μετά τρεις ημέρας εβγήκαν κάμποσοι Έλληνες προς απόπειραν της δυνάμεώς των και επήγαν έως τα *ταμπούρια* (πιθανόν εκ του *tabur* 'στρατόπεδο οχυρωμένο με αμάξια' και κατ' επέκταση 'οχύρωμα, φυσικό ή τεχνητό, προμαχώνας') τους, και αυτοί δεν εβγήκαν ποσώς εις απάντησίν των. [...] Εις τας 31 περί το μεσονύκτιον έφυγαν με μεγαλωτάτην ησυχίαν, φοβούμενοι να τους πάρωμεν από κατόπιν, και άφησαν όλα τα *τσατήρια* (< *çadır* 'αντίσκηνο'), τα κανόνια τους και τους *τζιμπεχανέδες* (< *cephane* 'πυριτιδαποθήκη, πυρομαχικά, πολεμοφόδια) και όλην την αποσκευήν τους».

Σε άλλα έγγραφα διαπιστώνουμε πολυσυλλεκτικότητα ως προς τη γλώσσα-πηγή του δανεισμού: π.χ. στην επιστολή των Α. Βώκου, Ιω. Βούλγαρη και Λ. Λαλεχού προς τους προκρίτους της νήσου Ύδρας με θέμα την πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο (Ψαρά, 7 Ιουνίου 1822, ΑΕΠ, τόμ. 1, σελ. 551), συναντάμε λέξεις τουρκικής προέλευσης, όπως *σαντσάκι* (< *sancak* 'δευτεροβάθμια διοικητική διαίρεση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, υποδιαίρεση του εγιαλετιού', στο κείμενο όμως με την αρχική σημασία 'στρατιωτικό λάβαρο'), ιταλικής, όπως *βαρδακόστες* (και ενίοτε *γαρδακόστες* < *guardacosta*, 'ανιχνευτικά ή περιπολικά σκάφη'), *τρασπόρτα* (< *trasporto* 'μεταγωγικό ή φορτηγό πλοίο'), *σαλούπες* (και *τζαλούπες*, < ιταλ. *scialuppa* ή βενετ.

29. Βλ. Νάκας 2003.

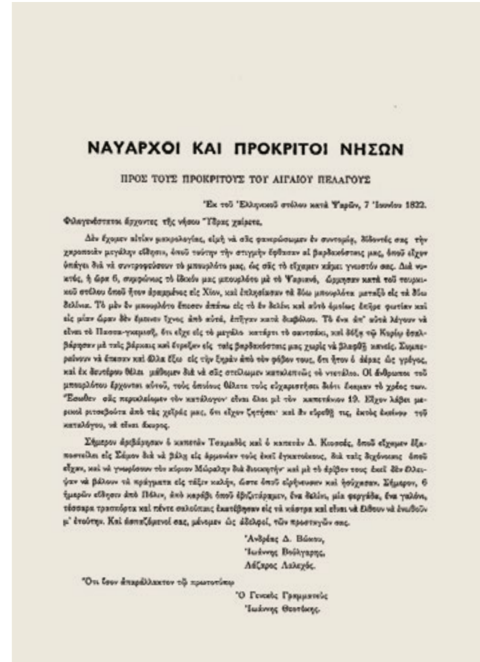

ΝΑΥΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΟΙ ΝΗΣΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΟΚΡΙΤΟΥΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ Ψαρῶν, 7 Ἰουνίου 1822.

Φιλογενέστατοι ἄρχοντες τῆς νήσου Ὕδρας χαίρετε.

Δὲν ἔχομεν αἰτίαν μακρολογίας, εἰμὴ νὰ σᾶς φανερώσωμεν ἐν συντομίᾳ, δίδοντές σας τὴν χαροποιὰν μεγάλην εἴδησιν, ὁποῦ ταύτην τὴν στιγμὴν ἔφθασαν αἱ βαρδακόσταις μας, ὁποῦ εἶχαν ὑπάγει διὰ νὰ συντροφεύσουν τὸ μπουρλότο μας, ὡς σᾶς τὸ εἴχαμεν κάμει γνωστόν σας. Διὰ νυκτός, ἡ ὥρα 6, συμφώνως τὸ ἰδικόν μας μπουρλότο μὲ τὸ Ψαριανό, ὥρμησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὁποῦ ἦτον ἀραγμένος εἰς Χίον, καὶ ἐπλησίασαν τὰ δύω μπουρλότα μεταξὺ εἰς τὰ δύω δελίνια. Τὸ μὲν ἓν μπουρλότο ἔπεσεν ἐπάνω εἰς τὸ ἓν δελίνι καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἔπιασε φωτίαν καὶ εἰς μίαν ὥραν δὲν ἔμεινεν ἴχνος ἀπὸ αὐτά, ἐπῆγαν κατὰ διαβόλου. Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ λέγουν νὰ εἶναι τὸ Πασσα-γκεμισῆ, ὅτι εἶχε εἰς τὸ μεγάλο κατάρτι τὸ σαντσάκι, καὶ δόξῃ τῷ Κυρίῳ ἐσαλβάρησαν μὲ ταῖς βάρκαις καὶ ἔτρεξαν εἰς ταῖς βαρδακόσταις μας χωρὶς νὰ βλαφθῇ κανείς. Συμπεραίνουν νὰ ἔπεσαν καὶ ἄλλα ἔξω εἰς τὴν ξηρὰν ἀπὸ τὸν φόβον τους, ὅτι ἦτον ὁ ἀέρας ὡς γρέγος, καὶ ἐκ δευτέρου θέλει μάθωμεν διὰ νὰ σᾶς στείλωμεν καταλεπτῶς τὸ ντετάλιο. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ μπουρλότου ἔρχονται αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους θέλετε τοὺς εὐχαριστήσει διότι ἔκαμαν τὸ χρέος των. Ἔσωθεν σᾶς περικλείομεν τὸν κατάλογον· εἶναι ὅλοι μὲ τὸν καπετάνιον 19. Εἶχαν λάβει μερικοὶ ριτσεβούτα ἀπὸ τὰς χεῖράς μας, ὅτι εἶχον ζητήσει· καὶ ἂν εὑρεθῇ τις, ἐκτὸς ἐκείνων τοῦ καταλόγου, νὰ εἶναι ἄκυρος.

Σήμερον ἀρβάρησαν ὁ καπετὰν Τσαμαδὸς καὶ ὁ καπετὰν Δ. Κιοσσές, ὁποῦ εἴχαμεν ἐξαποστείλει εἰς Σάμον διὰ νὰ βάλῃ εἰς ἁρμονίαν τοὺς ἐκεῖ ἐγκατοίκους, διὰ ταῖς διχόνοιαις ὁποῦ εἶχαν, καὶ νὰ γνωρίσουν τὸν κύριον Μύραλην διὰ διοικητήν· καὶ μὲ τὸ ἔρβεν τους ἐκεῖ δὲν ἔλειψαν νὰ βάλουν τὰ πράγματα εἰς τάξιν καλήν, ὥστε ὁποῦ εἰρήνευσαν καὶ ἡσύχασαν. Σήμερον, 6 ἡμερῶν εἴδησιν ἀπὸ Πόλιν, ἀπὸ καράβι ὁποῦ ἐβιζιτάραμεν, ἕνα δελίνι, μία φεργάδα, ἕνα γαλιόνι, τέσσαρα τρασπόρτα καὶ πέντε σαλούπαις ἐκατέβησαν εἰς τὰ κάστρα καὶ εἶναι νὰ ἔλθουν νὰ ἀναβοῦν μ' ἐτοῦτα. Καὶ ἀσπαζόμενοί σας, μένομεν ὡς ἀδελφοί, τῶν προστυγῶν σας.

Ἀνδρέας Δ. Βώκου,
Ἰωάννης Βούλγαρης,
Λάζαρος Λαλεχός.

Ὅτι ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ
Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Ἰωάννης Θεοτόκης.

Επιστολή των Α. Βώκου, Ιω. Βούλγαρη και Λ. Λαλεχού προς τους προκρίτους της νήσου Ύδρας περί πυρπολήσεως της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο
(Ψαρά, 7 Ιουνίου 1822)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 551, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 551]
Βιβλιοθήκης της Βουλής
[αρ. κατ. ΙΙ.3.10]

salupa 'μεγάλη βάρκα, που χρησιμοποιείται και ως αποβατική λέμβος'), *ριτσεβούτα* (< *ricevuta* 'αποδεικτικά πληρωμής'), *αριβάρο/αρίβο* (< *arrivo* 'φθάνω') και *ντετάλιο* (< *dettaglio* 'λεπτομέρεια'), αλλά και γαλλικής, όπως *δελίνια* (*ντελίνι, δελίνι* ή *τελίνι* < (vaisseau) *de ligne* 'πολεμικό πλοίο γραμμής'· πολεμικά πλοία που παρατάσσονταν σε γραμμή μάχης και αντιμετώπιζαν τον αντίπαλο με τα πυροβόλα τους) κ.ο.κ. Πρόκειται για το ζωντανό, καθημερινό λεξιλόγιο, που ακόμη εκείνη την εποχή δεν έχει εξαρχαϊστεί.[30]

Τέλος, συχνή είναι η χρήση ιταλικών λέξεων για τα διοικητικά αξιώματα (*μινίστρος*) και τους βαθμούς της στρατιωτικής ιεραρχίας: π.χ. στο έγγραφο ΑΕΠ, τόμ. 9, σελ. 326, συναντάμε τον υπερώνυμο όρο *οφφικιάλιοι* (*οφικιάλος* ή *οφιτσιάλος* 'αξιωματικός ευρωπαϊκής δυνάμεως, ξηράς ή ναυτικού'· από το βυζαντινό *οφφικιάλιος*, που ανάγεται στο λατ. *officialis*, ή με δανεισμό από το ιταλ. *officiale*), που, όπως σχολιάζει ο Σαραντάκος (2020: 172), πολύ σπάνια χρησιμοποιείται για ντόπιους, αλλά απαντά συχνά σε κατάστιχα μισθοδοσίας ξένων αξιωματικών, όπως εν προκειμένω. Ακολουθούν τα υπώνυμα *μαγιόρος* (ή *μαγκιόρος* < *maggiore* 'ταγματάρχης') και *αγιουτάντες* (ή *αγιουτάντης* < *aiutante* 'βοηθός, υπασπιστής'). Τέλος, από τη γαλλική προέρχονται οι όροι *λιετνάντ* (< *lieutenant* 'υπολοχαγός') και υπολιετνάντες.

Σε μεταγενέστερο στάδιο και υπό την επιρροή καθαρολογικών τάσεων, τα παραπάνω δάνεια λεξήματα αντικαταστάθηκαν μέσω εσωτερικού δανεισμού με σημασιολογικά ισοδύναμους λόγιους τύπους (π.χ. *μινίστρος-υπουργός, μαγιόρος-ταγματάρχης, αγιουτάντης-υπασπιστής, λιετνάντ-λοχαγός* κ.ο.κ.) ή με αντίστοιχα μεταφραστικά δάνεια (π.χ. *βαρδακόστα-ακτοφυλακή, δελίνι-πλοίο της γραμμής* κ.ά.).

Συνοψίζοντας, μέσα από την επιλεκτική αυτή επισκόπηση γλωσσικού υλικού από τα ΑΕΠ, προκύπτει μια εικόνα ποικιλότητας, με συνύπαρξη διαφορετικών επιπέδων ύφους, καθώς πέρα από τη δεσπόζουσα λόγια γλώσσα, απαντούν αρκετά στοιχεία από την ομιλουμένη, τόσο στη μορφοφωνολογία (αναύξητοι ρηματικοί τύποι, μετοχές σε -*οντας*/-*ώντας*), όσο και στο λεξιλόγιο (δάνειες λέξεις). Μάλιστα, ενδεχομένως θα μπορούσαμε να διακινδυνεύσουμε την κατ' αναχρονισμό εφαρμογή του όρου «διαγλωσσικότητα» (translanguaging) στο συγκεκριμένο corpus, υπό την έννοια της γλωσσικής στρατηγικής δίγλωσσων ομιλητών/καταγραφέων (εν προκειμένω πρόκειται κυρίως περί κοινωνικής διγλωσσίας),[31] στο πλαίσιο της οποίας αξιοποιείται ολόκληρο το γλωσσικό τους ρεπερτόριο, λόγιο και μη, χωρίς προσκόλληση σε κοινωνικά ή πολιτικά όρια που θέτουν οι 'ονοματισμένες γλώσσες', δηλαδή οι κυρίαρχες ιδεολογικά αναγνωρισμένες.[32] Υπό αυτή την έννοια, σε κείμενα τα οποία δεν είναι αυστηρά θεσμικά, στα οποία η γραφόμενη γλώσσα αποτελεί, όπως είναι αναμενόμενο, την απαρέγκλιτη νόρμα της επίσημης/διοικητικής γλώσσας της εποχής, οι ομιλητές/καταγραφείς δημιουργούν, περισσότερο ή λιγότερο συνειδητά, ρωγμές στο αφήγημα της γλωσσικής ομοιογένειας, αφήνοντας να διαφανούν στοιχεία της καθομιλουμένης. Σε κάθε περίπτωση, δεδομένου ότι η παρούσα μελέτη δεν είναι εξαντλητική, ο εν λόγω ισχυρισμός χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση με ευρύτερο σώμα δεδομένων.

30. Για τις ετυμολογίες βλ. Σαραντάκος 2020.

31. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν οι δίγλωσσοι ομιλητές (bilinguals), όπως ο Μάρκος Μπότσαρης.

32. Για τη διαγλωσσικότητα βλ. García 2016.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΎ ΚΡΑΤΟΥΣ

Το 1830 προκύπτει πιεστικό πλέον το πρόβλημα που είχε ήδη διαφανεί στις αρχές του 19ου αιώνα: ποια θα είναι η επίσημη γλώσσα του νεοσύστατου κράτους, η γλώσσα των νόμων, της διοίκησης και της εκπαίδευσης; Επιτακτική, λοιπόν, αναδεικνύεται πια η ανάγκη για γλωσσικό προγραμματισμό, ο οποίος θα καθιερώσει μια κοινή γλώσσα.

Φυσικά, το προεπαναστατικό διαλεκτικό μωσαϊκό στον προφορικό λόγο, που σχολιάσαμε νωρίτερα, δεν έχει πάψει να υπάρχει. Ας θυμηθούμε το θεατρικό έργο του Δ. Βυζαντίου *Βαβυλωνία* (1836), που περιγράφει με χαριτολογικό τρόπο, αν και με λογοτεχνική υπερβολή, τις ευτράπελες ασυνεννοησίες που προκύπτουν μεταξύ των πρωταγωνιστών, λόγω της απουσίας κοινού γλωσσικού εργαλείου επικοινωνίας.

Παρά την ύπαρξη γεωγραφικών ποικιλιών, στον προφορικό λόγο σταδιακά διαμορφώνεται μια πρότυπη ομιλούμενη κοινή, με βασικό δημώδες συστατικό το πελοποννησιακό-επτανησιακό ιδίωμα. Ο περιορισμός των διαλεκτικών στοιχείων σε απομονωμένες νησίδες της Πελοποννήσου (Τσακωνιά, Μάνη) έδωσε τη δυνατότητα στο εν λόγω ιδίωμα να εμφανιστεί ως πιο «έτοιμο», για να διαμορφώσει την προφορική κοινή του νεοελληνικού κράτους, αναδεικνυόμενο σε ένα είδος «χοάνης», εντός της οποίας βαθμιαία συγχωνεύονται οι ιδιωματικές διαφορές αυτοχθόνων και ετεροχθόνων: λόγω των προεπαναστατικών επιδράσεων της λόγιας παράδοσης και του κοινού καλλιεργημένου λόγου της κεντρικής περιοχής, που επισημάναμε νωρίτερα, σε αυτή την πρότυπη ομιλούμενη ενσωματώθηκαν σχετικά εύκολα οι λόγιες ποικιλίες των Ελλήνων του εξωτερικού, που κατέφθασαν μετά την Επανάσταση.[33]

Στα χρόνια που ακολουθούν την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, το ζήτημα «της καθιέρωσης της ομιλουμένης είχε ωθηθεί εντελώς εκτός προσκηνίου» (Σταυρίδη-Πατρικίου 1999: 11), καθώς στον δημόσιο βίο επικρατούν άλλες προτεραιότητες, που σχετίζονταν με την εκ του μηδενός οργάνωση των βασικών δομών ενός σύγχρονου αστικού κράτους - πρόκειται γι' αυτό που ο Μ. Τριανταφυλλίδης ([1938] 1993) ονόμασε στην «Ιστορική Εισαγωγή» του «το άλυτο πρόβλημα και το σιωπηρό ξεκίνημα». Παράλληλα, μέσα στο ευρύτερο κλίμα νεοκλασικισμού που δέσποζε επί Βαυαροκρατίας, μια πρώτη απόπειρα γλωσσικής πολιτικής (language policy) ήταν ο εκπαιδευτικός νόμος του 1834, ο οποίος όριζε ότι η διδασκόμενη γλώσσα και γλώσσα των εγχειριδίων θα είναι η αρχαία ελληνική, όχι η καθαρεύουσα, πολλώ δε μάλλον η δημώδης. Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτή η στροφή του βλέμματος προς το αρχαιοελληνικό παρελθόν δεσπόζει τόσο στη γλώσσα, όσο και στην τέχνη, δύο διαφορετικούς σημειωτικούς κώδικες, που όμως ακολουθούν παράλληλες διαδρομές, υπαγορευμένες από το πνεύμα της εποχής. Γι' αυτό ο Πολίτης (2009: 85-86) κάνει λόγο για «καθαρεύουσα πόλη» και «καθαρεύουσα γλώσσα», με την ανακήρυξη της Αθήνας σε πρωτεύουσα το 1834: «Ο νεοκλασικισμός επικράτησε σαρωτικά, και όπως όλοι πρόσθεταν μια αρχαιοπρεπή κατάληξη στις λέξεις για να αρχαΐσουν, κι έλεγαν *παιδίον* το *παιδί* και *βασιλέα* τον *βασιλιά*, έτσι όλοι έφτιασαν γύψινες κολόνες στις γωνιές των σπιτιών ή μικρά, φτηνά ακροκέραμα στις στέγες τους. Το ίδιο όπως ονοματίσθηκαν με αρχαία ονόματα και αρχαία επίθετα, που να καταλήγουν σε *–ίδης* και σε *–άδης*, ή όπως ονομάτισαν τα μαγαζιά τους με αρχαιοπρεπείς επιγραφές *οπωροπωλείον, αρτοποιείον* και τα παρόμοια».

Οι κοραϊκές αντιλήψεις για τον καθαρισμό της γλώσσας κυριαρχούν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η καθαρεύουσα να επικρατήσει, εμπειρικά και ανοργάνωτα μεν, de facto δε στον γραπτό λόγο, κυρίως χάρη στη χρήση της από την εγχώρια πνευματική και κοινωνική ελίτ. Όπως επισημαίνει ο Horrocks (2006: 43), «[...] η σύγχρονη πρότυπη γλώσσα διαμορφώνεται κάτω από τις ισχυρές επιδράσεις της λόγιας παράδοσης, όχι μόνο υιοθετώντας στοιχεία κλίσης και μορφολογίας γενικότερα, αλλά και απορροφώντας ένα εκτεταμένο λεξιλόγιο, που ήταν άγνωστο κατά τον 17ο αιώνα». Η «υψηλή» ποικιλία εμπλουτίζεται με διοικητική, στρατιωτική και νομική ορολογία, κυρίως αρχαϊστικής έμπνευσης: π.χ. *κυβέρνησις* αντί *γκουβέρνο* (ιταλ. *governo*), *κράτος* αντί *ντοβλέτι* (τουρκ. *devlet*) κ.ο.κ. – τάση που ήδη σχολιάστηκε. Και στο γενικό λεξιλόγιο διαπιστώνεται ομοίως αθρόα καθιέρωση νεολογισμών με λόγια σχηματιστικά πρότυπα (π.χ. *πανεπιστήμιον* (Κοραής, 1810), *δημο-*

33. Βλ. Κεχαγιόγλου 1999β: 246. Για μια διαφορετική προσέγγιση πβ. Παντελίδης 2007.

Karl Georg Anton Graeb
(1816-1884)
Φανταστική ανάπλαση της αρχαίας Αθήνας
υδατογραφία, 19 x 44 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής

σιογράφος (1826), *ποδήλατον* (1889) κ.ά.). Έτσι, συνολικά, τηρουμένων των αναλογιών, η καθιέρωση της καθαρεύουσας κρίθηκε ως «επιτυχία του Διαφωτισμού», ως έντιμος συμβιβασμός σε σχέση με τις ακραίες αρχαϊστικές/αττικιστικές αντιλήψεις.[34]

Μετά τη δεκαετία του 1850, η ανάμνηση των προεπαναστατικών διενέξεων και η βαθιά πολιτική διάσταση του γλωσσικού ζητήματος, που τελικά δεν σχετιζόταν απλώς με την επιλογή ανάμεσα σε δύο διαφορετικές γλωσσικές μορφές, αλλά δύο αντιτιθέμενες θεωρήσεις για την ατομική και τη συλλογική ζωή, αναζωπυρώνονται. Ακολουθεί η πολεμική φάση του γλωσσικού ζητήματος.

Ο οραματιστής Ρήγας γράφει στο άρθρο 53 του Συντάγματός του, που προοριζόταν ως καταστατικός χάρτης της πρώτης ελληνικής δημοκρατίας: «Όλοι οι νόμοι και αι προσταγαί (‘τα διατάγματα) γίνονται εις την απλήν των Ελλήνων γλώσσαν ως πλέον ευκατάληπτον και εύκολον να σπουδασθή από όλα τα εις το βασίλειον τούτο εμπεριεχόμενα γένη· ομοίως και όλα τα έγγραφα των κρίσεων και των δημοσίων πράξεων».[35] Το 1976, μετά από οξείες ιδεολογικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις γύρω από το ζήτημα της γλώσσας, ήρθε τελικά το πλήρωμα του χρόνου και το παράγγελμα του Ρήγα δικαιώθηκε, με τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση που καθιέρωσε τη δημοτική ως επίσημη γλώσσα του κράτους και της εκπαίδευσης, ως κοινό όργανο επικοινωνίας της ελληνόφωνης γλωσσικής κοινότητας.

Σήμερα, διακόσια χρόνια μετά την Επανάσταση του 1821, τα πεδία των μαχών έχουν κοπάσει. Τα ανδραγαθήματα και η αυτοθυσία των αγωνιστών, οι εντάσεις και οι αντιδικίες της εποχής, έχουν περάσει στη σφαίρα της ιστορικής έρευνας. Αυτό που έχει παραμείνει ζωντανό και ακμαίο, εκτός από το αίσθημα βαθιάς ευγνωμοσύνης και υπερηφάνειας για τον Αγώνα των Ελλήνων, είναι η ελληνική γλώσσα. Η γλώσσα που λειτούργησε ως συνεκτικός δεσμός των υποδούλων τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η γλώσσα στην οποία ιστορήθηκαν τα γεγονότα της Επανάστασης. Η γλώσσα που χρησιμοποιούμε κι εμείς σήμερα στην καθημερινότητά μας, για να εκφράσουμε τις ιδέες μας, τα συναισθήματά μας. Η γλώσσα των ποιητών και της λογοτεχνίας μας. Η γλώσσα που διδάσκουμε στα σχολεία, που μαθαίνουν οι Έλληνες, αλλά και οι αλλόγλωσσοι που ζουν σήμερα στη χώρα μας. Η γλώσσα στην οποία θα γραφεί η ιστορία της Ελλάδας του μέλλοντος.

34. Βλ. σχετικά Mackridge 2014: 47-48, 210-216.

35. Με τον όρο *απλή* νοείται η νεότερη ελληνική σε σχέση με αρχαία, την οποία συνήθως ο Ρήγας αποκαλεί *ελληνική*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθήνη, Α. & Ξούριας, Ι. 2015. *Νεοελληνική γραμματεία 1670-1830*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. http://hdl.handle.net/11419/3328.

Ανδριώτης, Ν. 1974. Η ελληνική γλώσσα στους μετακλασικούς χρόνους. Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. Ε΄, 258-267. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Baggioni, D. 1997. *Langues et nations en Europe*. Paris: Payot/Rivages.

Δημαράς, Κ.Θ. (επιμ.). 1984. *Αδαμαντίου Κοραή, Προλεγόμενα στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του*, τόμ. Α΄. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Διατσέντος, Π. 2007. Το γλωσσικό ζήτημα. *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_12/index.html.

García, O. 2009. *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Gee, J. P. 1996. *Sociolinguistics and literacies. Ideology in discourses*. Λονδίνο: Taylor & Francis.

Καζάζης, Ι. Ν. 1999. Ο λόγος των αγωνιστών. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 244-245. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Κατσιαρδή-Hering, Ό., Παπαδία-Λάλα, Α., Νικολάου, Κ. & Καραμανωλάκης, Β. 2018. *Έλλην, Ρωμηός, Γραικός, Συλλογικοί προσδιορισμοί & ταυτότητες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.

Κεχαγιόγλου, Γ. 1999α. Λαϊκά λογοτεχνικά βιβλία και αναγνώσματα (17ος-18ος αιώνας). Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 220-221. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Κεχαγιόγλου, Γ. 1999β. Το Πελοποννησιακό ιδίωμα. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 246-247. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Κιτρομηλίδης, Π. 1996. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Κουτσουσίμου-Τσίνογλου, Β. 2000. Πολυφωνικότητα και Πολυτροπικότητα: Δείκτες στάσεων του/της ομιλητή/-τριας και σχεδιασμός ενός «κοινού γραπτού». Προπαιδαγωγική ανάλυση. *Γλωσσικός Υπολογιστής* 2 (1-2): 207-222.

Leech, G. & Short, M. 1981. *Style in Fiction. A linguistic introduction to English fictional prose*. London/New York: Longman.

Μανωλέσσου, Ιω. 2013. Από την ιστορία των βόρειων ιδιωμάτων. Η γραμματική του Γ. Ρουσιάδη (1834). *Patras Working Papers in Linguistics*, vol. 3. https://pasithee.library.upatras.gr/pwpl/rt/printerFriendly/2159/2195.

Μενούνος, Ιω. Β. 1979. *Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές*. Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2011 (επιμ.). *Το γλωσσικό ζήτημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Mackridge, P. 2014. *Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στην Ελλάδα, 1766-1976* (μτφρ. Γ. Κονδύλης). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Νάκας, Α. 2003. Σημασιοσυντακτικά της άκλιτης μετοχής σε -οντας/-ώντας. *6ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας* (18-21 Σεπτεμβρίου 2003), 1-11. Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Γλωσσολογίας.

Παντελίδης, Ν. 2007. Κοινή δημοτική: παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27: 337-347.

Πολίτης, Α. 2009. *Ρομαντικά Χρόνια. Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Σειρά: Θεωρία και Μελέτες Ιστορίας, 14. Αθήνα: Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων.

Σαραντάκος, Ν. 2020. *Το ζορμπαλίκι των ραγιάδων. Το Εικοσιένα μέσα από τις λέξεις του*. Αθήνα: Εκδόσεις του 21ου.

Σιμόπουλος, Κ. 1998². *Η γλώσσα και το Εικοσιένα. Λογιώτατοι, Φαναριώτες, κοτζαμπάσηδες, τίτλοι, αξιώματα και προσαγορεύσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Στάχυ.

Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. 1999. *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*. Αθήνα: Ολκός.

Siegel, J. 1985. Koines and koineization. *Language in Society* 14 (3): 357-378.

Τριανταφυλλίδης, Μ. [1938] 1993. *Ερευνητικά Γ΄, Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική Εισαγωγή*, 3ος τόμ. *των Απάντων*, σελ. 86-95. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη].

Todorov, T. 1981. *Mikhail Bakhtine le principe dialogique. Suivi de Écrits du Cercle de Bakhtine*. Paris: Seuil.

Φραγκουδάκη, Ά. 2001. *Η Γλώσσα και το Έθνος*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Χόρροκς, Τζ. 2006. *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της* (εισαγωγή-μετάφραση Μ. Σταύρου & Μ. Τζεβελέκου). Αθήνα: Εστία.

Χριστοδούλου, Γ.Α. 1999. Ακραίοι αρχαϊστές και καθαρολόγοι. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, 224-225. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

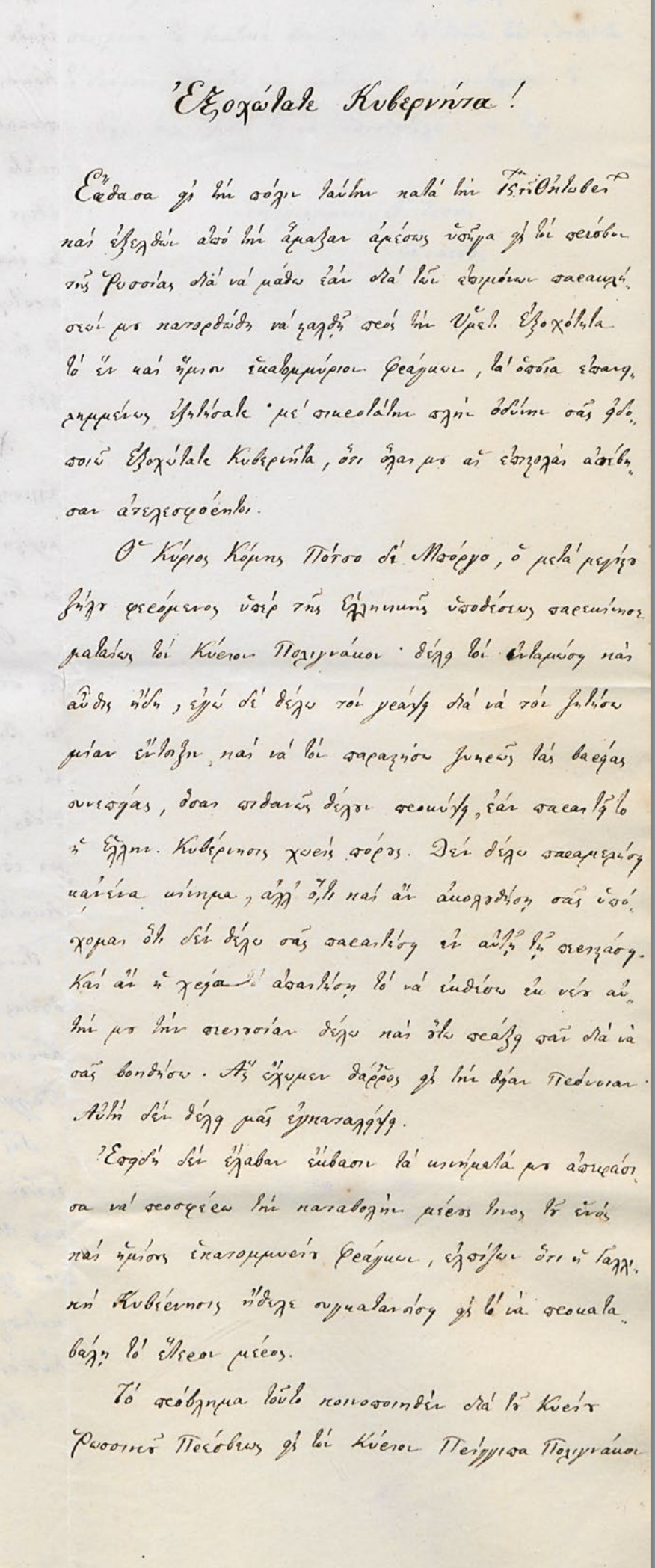

Ἐξοχώτατε Κυβερνήτα!

Ἐπεθάσα χθὲς τὴν σόρα ταύτην καὶ τὴν ἐπεθύμουσε καὶ ἐξεχθὲς ἀπὸ τὴν ἔμαθαν ἀρέσως νέσσα χθὲς τοῦ σεβάσμου τῆς Ρωσσίας διὰ νὰ μάθω ἐὰν διὰ τοὺς ἐδημόσιαν σαεσμὸν σεσὲ μου παγορεύθη νὰ χαρῇς σεσὲ τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα τὸ ἴδιον καὶ ἡμεῖς ἐπαθημμένοι Φεάγμεν, διὰ ὅσους ἐφανῇ σημμένους ἐμπόσαε· μὲ σπεσιάλιν σχὴν ὀδύμη σᾶς χθὲς σοὺ Ἐξοχότατε Κυβερνῆτα, ὅτι ἤταν μου αἱ ἐσπερὲς ἀσπάσαν ἀσπεσφοέντοι.

Ὁ Κύριος Κόμης Πότσο δὶ Μπόργο, ὁ μεγάλ μεγὴς χθὲς φεσόμενος ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως σαεσιώτατος μαλάκας τοῦ Κύπου Πετηγκάμου· θέλῃ τοῦ ἐπαμοῦ καὶ αὖθις πάλι, ἐγὼ δὲ θέλω τοῦ γεάλῃ διὰ νὰ τοῦ χαθῶ μίαν ἔλλοβη καὶ νὰ τοῦ σαρασχὼ χνεῶς τὰς βαεφὰς ὑπεσφὰς, ὅσας σπδανῶς θέλει σεσιώτῃ, ἐὰν σαεσιῇ τὸ ἐλλην. Κυβέρνησις χνεὶς σόρες. Δὲν θέλω σαεμερεύσῃ ταύτα ὑπόμνημα, ἀλλ' ὄλι καὶ ἂν ἀποχθῇσῃ σᾶς ἐσὸ ἔχομαι ὅλι δὲν θέλω σᾶς σαεσιήσῃ ἐν αὐτῇ τῇ σπεχάσῃ. Καὶ ἂν ἡ χεῖρα ἀσπεσιήσῃ τοῦ νὰ ἐμβάσω ἐν νέῳ ἀμπὶ μου τὴν σπεχάσαν θέλω καὶ ὄλι σεαίβῃ σᾶν διὰ νὰ σᾶς βοηθήσω. Ἂς ἔχωμεν δάβρος χθὲς ἐδὼ ἤταν Πεδίναν. Αὐτὴ δὲν θέλῃ μᾶς ἐμπαταλήσῃ.

Ἐσφὲ δὲν ἔβαναν ἔμβασοι τὰ μηνύματά μου ἀσπεφάσι σα νὰ σεσοφίσω τὴν παταβολὴν μέσες ἕνος τὸ ἐνὸς καὶ ἡμῶν ἐκατομμυρίου Φεάγμεν, ἐλπίζω ὅτι ἡ ἔλλ. καὶ Κυβέρνησις ἤθελε συμπαθήσῃ χθὲς τὸ νὰ σεσιαλαβῇ τὸ ἕλλεσι μέσες.

Τὸ σεβάσμα τοῦτο κοποσοιηθὲν διὰ τὸν Κύπον Ρωσσικῶν Ποσόβων χθὲς τὸν Κύπου Πετηγκάμου

Ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων δεν εκτυλισσόταν μόνο στο πεδίο των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Εξίσου καθοριστική ήταν η προσπάθεια του επαναστατημένου έθνους των Ελλήνων να μεταβεί από το καθεστώς της δουλείας και του ετεροκαθορισμού στη συνθήκη της πολιτειότητας - διαδρομή καθόλου αυτονόητη, ευθεία ή αναίμακτη.

Η κατάλυση της οθωμανικής αρχής είχε δημιουργήσει διοικητικό κενό – εξού και από την πρώτη στιγμή του ξεσηκωμού διαφάνηκε η ανάγκη της καθιέρωσης κυβερνητικής αρχής και κεντρικών δομών διακυβέρνησης, που θα μπορούσαν να συντονίσουν καλύτερα τόσο τα μέτωπα του πολέμου, όσο και κρίσιμους τομείς της δημόσιας σφαίρας, όπως η διοίκηση, η οικονομία και η εκπαίδευση.

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο μετέπειτα πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδος, ήδη από τους πρώτους μήνες της Επανάστασης απευθύνει εκκλήσεις προς τους Έλληνες να μεριμνήσουν για τη διοικητική οργάνωση των υπό ελληνική διοίκηση περιοχών. Σε υπόμνημά του στις 17 Ιουλίου 1821, μάλιστα, συμβουλεύει την αποφυγή νεωτερισμών και τον απόλυτο σεβασμό των τοπικών

II.7
Η συγκρότηση του Κράτους

παραδόσεων, φροντίζοντας όμως παράλληλα για την αντιπροσωπευτικότητα των νέων οργάνων της Διοίκησης.
Σε αυτή τη μετάβαση σε μια νέα, μεταξύ άλλων, και διοικητική κανονικότητα, η πρώτη αντανακλαστική αντίδραση των Επαναστατημένων ήταν η καταφυγή σε ήδη δοκιμασμένα πρόσωπα της τοπικής αυτοδιοίκησης επί Τουρκοκρατίας, τους προκρίτους. Αρχικά, σχηματίστηκαν τοπικοί οργανισμοί, οι οποίοι διαδέχονται τον θεσμό των κοινοτήτων, βασικής οργανωτικής δομής επί Τουρκοκρατίας, περιλαμβάνοντας, έστω και ατελώς, αρχές πολιτικής αυτοδιάθεσης και ατομικών ελευθεριών. Τα κατά τόπους αυτά κέντρα εξουσίας (π.χ. στην Πελοπόννησο: Αχαϊκό Διευθυντήριο, Μεσσηνιακή Γερουσία ή Σύγκλητος, Καγκελαρία της Αργολίδος κ.ά.) γρήγορα ενοποιήθηκαν σε περιφερειακούς οργανισμούς (π.χ. Πελοποννησιακή Γερουσία, Οργανισμός Δυτικής Χέρσου Ελλάδος και Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος-Άρειος Πάγος). Στα νησιά, που προεπαναστατικά απολάμβαναν ένα καθεστώς διευρυμένης κοινοτικής αυτοδιοίκησης, εξακολούθησαν να υφίστανται προϋπάρχουσες μορφές κοινοτικής οργάνωσης. Εξαίρεση αποτέλεσε η Σάμος, με το τοπικό πολίτευμα που εγκαθίδρυσε ο Λυκούργος Λογοθέτης, και η Κρήτη (Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης).
Σταδιακά, στη σκακιέρα της διοίκησης των δημοσίων υποθέσεων προστίθενται οι νεοφερμένοι Έλληνες του εξωτερικού, όπως οι Φαναριώτες, οι οποίοι επιχείρησαν να κομίσουν τη δική τους πολιτική σκευή, διεκδικώντας μερίδιο κυριαρχίας. Οι συγκρούσεις μεταξύ των ανταγωνιστικών κοινωνικών ομάδων για τη νομή της εξουσίας αποτέλεσαν παράγοντα ζυμώσεων, αλλά και αποσταθεροποίησης της προσπάθειας δημιουργίας κρατικών υποδομών.
Σε κάθε περίπτωση, παρά τις όποιες εντάσεις, ο δρόμος που διήνυσαν μέσα σε εννέα χρόνια οι Έλληνες, από το 1821 μέχρι το 1830, οπότε και ιδρύεται το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, παραμένει εντυπωσιακός. Σε αυτή τη σχεδόν δεκαετία τέθηκαν τα θεμέλια ενός σύγχρονου αστικού κράτους, που έμελλε να είναι το πρώτο στη Βαλκανική Χερσόνησο που θα απέκοπτε την τύχη του από την οθωμανική αυτοκρατορία.

II.7.A
Διοίκηση

ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ του πρώτου έτους της Επανάστασης, συγκαλείται η Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου (Δεκέμβριος 1821-Ιανουάριος 1822), στην οποία καθορίστηκε το σύστημα διακυβέρνησης που ονομάστηκε *Προσωρινή Διοίκησις της Ελλάδος*. Υιοθετήθηκε η αρχή της διάκρισης των εξουσιών, που αντιστοιχούσαν η καθεμία σε ένα σώμα, το *Βουλευτικόν*, το *Εκτελεστικόν* και το *Δικαστικόν*. Η νομοθετική λειτουργία ανατέθηκε στα δύο πρώτα, κατά τρόπον ώστε να «ισοσταθμίζεται» η ισχύς τους μέσω του δικαιώματος της αρνησικυρίας: έτσι, οι αποφάσεις του Βουλευτικού αποκτούσαν ισχύ μόνο μετά την επικύρωσή τους από το Εκτελεστικό, ενώ τα σχέδια νόμων του τελευταίου τίθεντο σε εφαρμογή μετά την ψήφισή τους από το Βουλευτικό. Επιπλέον, το Βουλευτικό, εκλεγμένο σώμα των αντιπροσώπων του Έθνους, μεταξύ άλλων, ενέκρινε τον προϋπολογισμό και ήλεγχε τον γενικό απολογισμό, αλλά και επικύρωνε τις αποφάσεις σχετικά με τη διεξαγωγή πολέμου, την ειρήνευση ή τη σύναψη συνθήκης. Το Εκτελεστικό, αποτελούμενο από πέντε μέλη, διόριζε τον Αρχιγραμματέα της Επικρατείας, ο οποίος είχε την ευθύνη των εξωτερικών υποθέσεων και των υπολοίπων επτά υπουργών. Επίσης, το Σώμα είχε το δικαίωμα να συνάπτει δάνεια με υποθήκευση της δημόσιας περιουσίας ή να εκποιεί μέρος αυτής με τη συγκατάθεση του Βουλευτικού. Τέλος, το ανεξάρτητο Δικαστικό ήταν επιφορτισμένο με τη μέριμνα για την οργάνωση του συστήματος των Κριτηρίων (Δικαστηρίων).

Η ίδια διοικητική δομή διατηρήθηκε και κατά τη Β΄ Εθνική Συνέλευση, με περαιτέρω ενίσχυση του Βουλευτικού. Μία από τις σημαντικότερες αποφάσεις της Β΄ Εθνοσυνέλευσης ήταν η κατάργηση των τοπικών γερουσιών, η ύπαρξη των οποίων είχε δημιουργήσει σωρεία προβλημάτων κατά το προηγούμενο έτος: «*επειδή αναδείχθη επιβλαβής αυτών η ύπαρξις, δι' όσα μεγάλα επιφέρει εμπόδια εις την πρόοδον της δημοσίου οικονομίας, ομογνωμόνως εξέδωκεν η Συνέλευσις περί καταλύσεως αυτών ψήφισμα*». Επιπλέον, δωδεκαμελής επιτροπή ανέλαβε την κατάτμηση της ελληνικής επικράτειας σε επαρχίες, ενώ αποφασίστηκε και η μεταφορά της πρωτεύουσας των επαναστατών από την Κόρινθο στην Τριπολιτσά.

Η Γ΄ Εθνική Συνέλευση διεξήχθη σε συνθήκες διαφορετικές από τις προηγούμενες, καθώς είχαν μεσολαβήσει οι εμφύλιες διενέξεις και η καταστροφική δράση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Μετά από συνεχείς αναβολές, συγκλήθηκε στην Τροιζήνα στα τέλη Μαρτίου 1827, αποφασίζοντας τη δημιουργία μονομελούς διοικητικού οργάνου, που θα προΐστατο της εκτελεστικής εξουσίας, θεσπίζοντας έτσι το αξίωμα του Κυβερνήτη. Ο Ιωάννης Καποδίστριας, μετά την έλευσή του, πέτυχε την αναστολή του Συντάγματος της Τροιζήνας και ίδρυσε το Πανελλήνιο, που είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα.

Τέλος, η Δ' Εθνοσυνέλευση (Άργος, 11 Ιουλίου-6 Αυγούστου 1829) επικύρωσε τις εξουσίες που συγκεντρώθηκαν στο πρόσωπο του Κυβερνήτη. Αντί του Πανελληνίου, συστήθηκε η ολιγομελέστερη Γερουσία, επίσης χωρίς αποφασιστικές αρμοδιότητες.

II.7.A.1
Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος, αρ. 34, σελ. 1 (24 Απριλίου 1828)
Ο Κυβερνήτης της Ελλάδος προς το Πανελλήνιον για την ανάγκη διοικητικών μεταρρυθμίσεων
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΤΑΙ Η ΠΡΑΞΗ 1324 της Κυβερνήσεως, στην οποία γίνεται λόγος για τη διοικητική αναδιοργάνωση και ευταξία ως αναγκαίες συνθήκες για την εύρυθμη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών. Σε αντίθετη περίπτωση, σχολιάζει ο Κυβερνήτης, νομιμοποιείται η βραδύτητα, η αταξία, η σύγχυση και ίσως ακόμη και οι καταχρήσεις. Τονίζει τα προβλήματα στη διαχείριση των χρημάτων του αγγλικού δανείου, αλλά και των εθνικών κτημάτων και προτείνει τη συγκρότηση Επιτροπής για τη διοικητική αναδιάρθρωση του Πανελληνίου και τον προσδιορισμό των αρμοδιοτήτων των διαφόρων τμημάτων του.
Η προσπάθεια διοικητικής ανασυγκρότησης, την οποία αναφέρει ο Κυβερνήτης, είχε αρχίσει ήδη από το 1821, όπως θα καταδειχθεί από τα παρατιθέμενα έγγραφα, τα οποία τεκμηριώνουν τη ρυθμιστική αρμοδιότητα της Διοίκησης σε διαφόρους τομείς της καθημερινότητας των επαναστατημένων Ελλήνων.

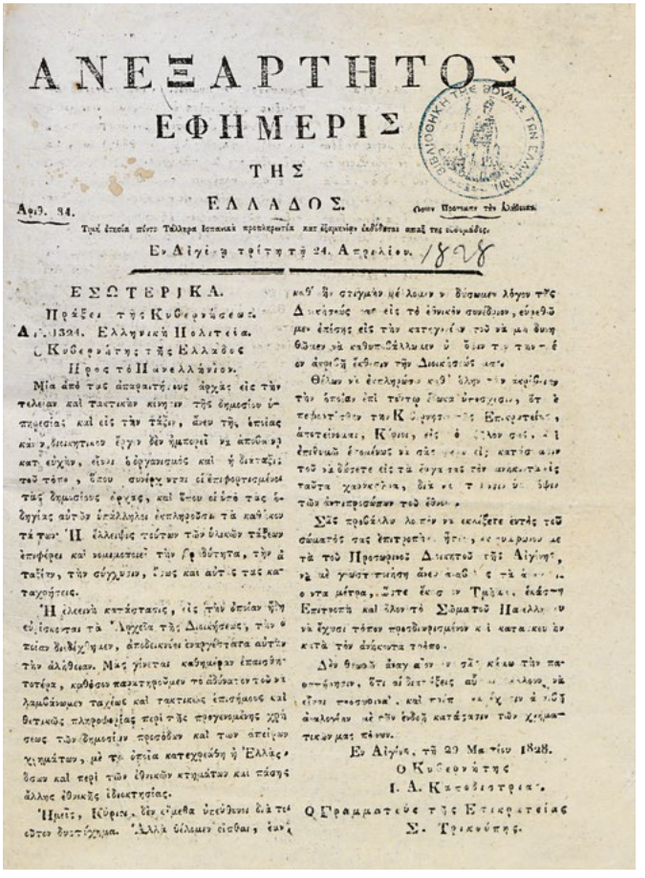

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.

Αριθ. 34.

Εν Αίγίνῃ τρίτῃ τῇ 24. Απριλίου. 1828

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ.

Πράξεις τῆς Κυβερνήσεως.

Α΄. 1324. Ελληνική Πολιτεία.

Ο Κυβερνήτης τῆς Ελλάδος

Ηρος τὸ Πανελλήνιον.

Εν Αίγίνῃ, τῇ 20 Μαΐου 1828.

Ο Κυβερνήτης
Ι. Α. Καποδίστριας.

Ο Γραμματεὺς τῆς Επικρατείας
Σ. Τρικούπης.

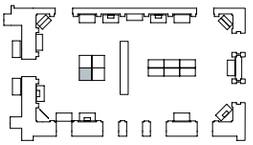

ΙΙ.7.Α.2

Έγγραφο από τη διυπουργική αλληλογραφία με θέμα την απαγόρευση της δουλεμπορίας (Κόρινθος, 21 Φεβρουαρίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 14, αρ. 38, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 33-34]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

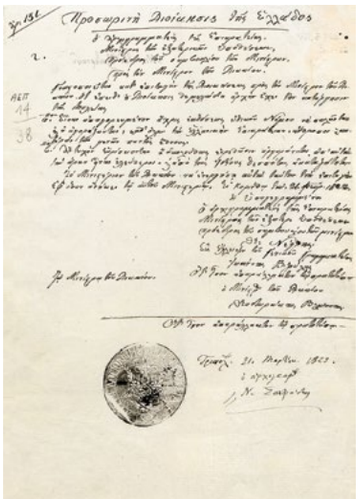

Ο ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ της Επικρατείας σε έγγραφο που απευθύνει προς τον Μινίστρο του Δικαίου (Υπουργό Δικαιοσύνης) αναφέρει ρητά ότι απαγορεύεται να αγοράζονται ή να πωλούνται «άνθρωποι εκατέρων των γενών παντός έθνους». Αν, επιπλέον, βρεθούν αγορασμένοι έναντι χρημάτων («αργυρώνητοι») να απελευθερώνονται και να είναι ακαταζήτητοι από τους αφεντάδες τους. Ήδη στο *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* (1822), η συνταγματική κατοχύρωση της ισότητας και της ατομικής ελευθερίας, σε συνδυασμό με τις ειδικότερες διατάξεις περί προστασίας της ιδιοκτησίας, της τιμής και της ασφάλειας των Ελλήνων, της απαγόρευσης της σύλληψης και της ποινής της δέσμευσης χωρίς δικαστικό ένταλμα και της κατάργησης των βασανιστηρίων εξοβέλισαν το καθεστώς της δουλείας από το νέο ελληνικό κράτος, σε μια εποχή που ακόμη αυτό συνιστούσε κανονικότητα σε πολλά δυτικά κράτη.

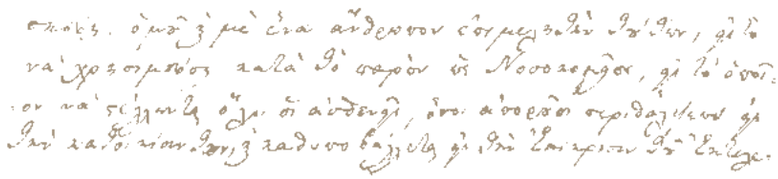

ΙΙ.7.Α.3

Προβούλευμα του Βουλευτικού προς το Εκτελεστικό για την πρόχειρη μετατροπή οικίσκων σε νοσοκομεία (Κόρινθος, 18 Μαρτίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 89 [σελ. 89]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΕΔΟΜΕΝΟΥ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΟ «χριστιανικόν» και «φιλάνθρωπον» να περιθάλπονται οι δυστυχείς, και δη όταν είναι άρρωστοι, ο Αντιπρόεδρος του Βουλευτικού, Σωτήριος Χαραλάμπης, εισηγείται στο περιεχόμενο στη σελίδα 35 του «Κώδικος των Προβουλευμάτων» έγγραφο προς το Εκτελεστικό την εκ των ενόντων πρόχειρη κατασκευή οίκου και παρακείμενων οικίσκων, προκειμένου να χρησιμεύσουν ως νοσοκομείο, με επικεφαλής έναν επιμελητή, για την περίθαλψη των πασχόντων.

ΙΙ.7.Α.4

Έγγραφο του Εκτελεστικού για τη μετατροπή καφενείων σε χώρους εργασίας (Τρίπολη, 20 Ιουνίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 264, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 172]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΕΠΕΙΔΗ ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ είναι «καταφύγιον αργίας», ενώ στην παρούσα συγκυρία όλο το έθνος οφείλει να είναι σε κίνηση εναντίον του εχθρού, το Εκτελεστικό αναθέτει στο Υπουργείο Εσωτερικών, που εκτελεί χρέη και Αστυνομίας, να μεριμνήσει για τη μετατροπή ορισμένων καφενείων σε εργαστήρια χρήσιμων τεχνών, προσδιορίζοντας ταυτόχρονα τις ποινές για τους παραβάτες.

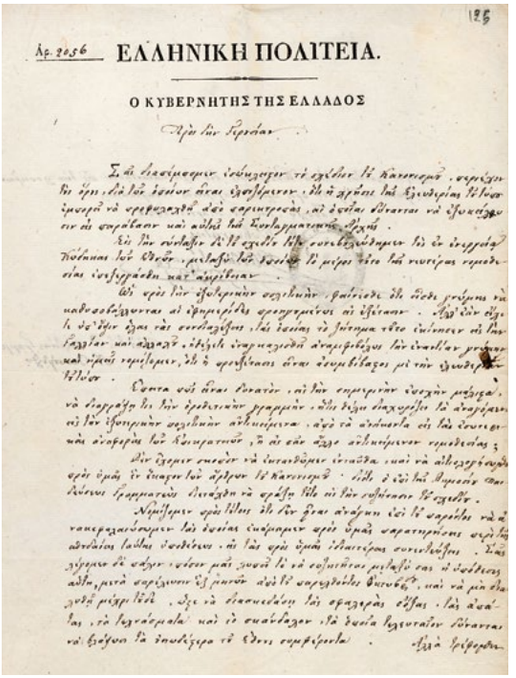

Αρ. 2056 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

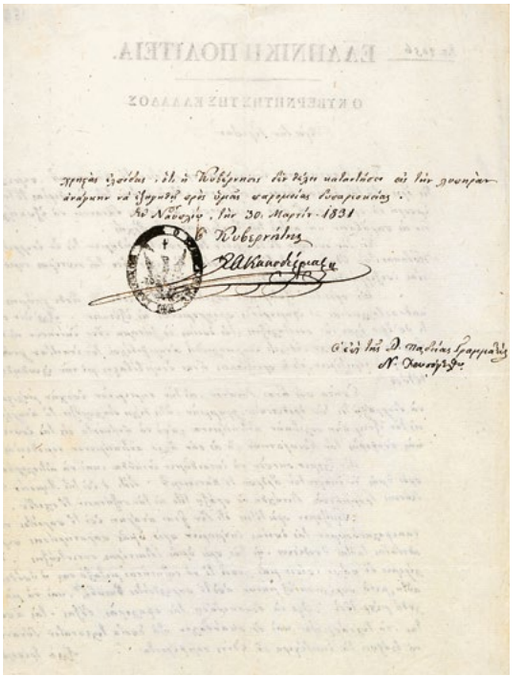

II.7.A.5

***Αναφορά του Κυβερνήτη προς τη Γερουσία περί ελευθερίας του τύπου* (*Ναύπλιο, 30 Μαρτίου 1831*)**

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 21, αρ. 125, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 110-111]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ διαβιβάζει στη Γερουσία σχέδιο Κανονισμού για την κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου και την αποφυγή παρεκτροπών, αναφέροντας ότι για τη σύνταξή του έλαβε υπόψιν τους «κώδικας των εθνών», δηλαδή τη σχετική «διεθνή βιβλιογραφία». Τονίζει ότι θεωρεί την προεξέταση, δηλαδή την προληπτική λογοκρισία, ως ασυμβίβαστη με την ελευθερία του Τύπου. Το ζήτημα της ελεύθερης διακίνησης ιδεών διά του τύπου είχε ήδη προβλεφθεί στο *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος* το 1822, όπως αναθεωρήθηκε με το Σύνταγμα του Άστρους κατά τη Β΄ Εθνοσυνέλευση το 1823. Εμβληματική είναι και η φράση του Jeremy Bentham «Η δημοσίευσις είναι ψυχή της δικαιοσύνης», η οποία τυπώθηκε στο φύλλο των *Ελληνικών Χρονικών* της 19ης Ιανουαρίου 1824, συνοψίζοντας την εκ μέρους των Ελλήνων συνειδητοποίηση της ελευθερίας του τύπου ως θεμελιώδους συνταγματικού δικαιώματος.

II.7.A.6

***Ελληνικά Χρονικά*, φ. 104, σελ. 2-3 (24 Δεκεμβρίου 1824)**

Ενημέρωση των πολιτών για τις τοπικές συνελεύσεις
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ των πολιτών αναφορικά με τα τεκταινόμενα στην κεντρική πολιτική σκηνή είναι και η συμβολή του επαναστατικού τύπου, μέσα από τη δημοσίευση πρακτικών συνδριάσεων και αποφάσεων της Διοίκησης, ερμηνευτικών προσεγγίσεων και λοιπών τοποθετήσεων επί των διοικητικών πράξεων κ.ά. Εν προκειμένω το παρατιθέμενο άρθρο αφορά τη συνέλευση της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, στις 17 Δεκεμβρίου 1824, με αναλυτική αποτύπωση των συμμετεχόντων και της ημερήσιας διάταξης. Μεταξύ των λόγων της καταγραφής των ονομάτων αναφέρεται και ο εξής: «Να γένη σκέψις και να προβληθή ο τρόπος, με τον οποίον ημπορούν να διορθωθούν και τα Εθνικά πράγματα, από των οποίων την καλήν κατάστασιν κρέμεται και η Τοπική και η μερική ευτυχία».

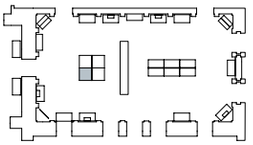

II.7.A.7

Επιστολή του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη προς το Εκτελεστικό, με θέμα τον διορισμό σε κάθε επαρχία ταχυδρόμων, για να μεταφέρουν τις ειδήσεις από και προς την Κεντρική Διοίκηση (Σαράβαλι, 27 Μαΐου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 369, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 369]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

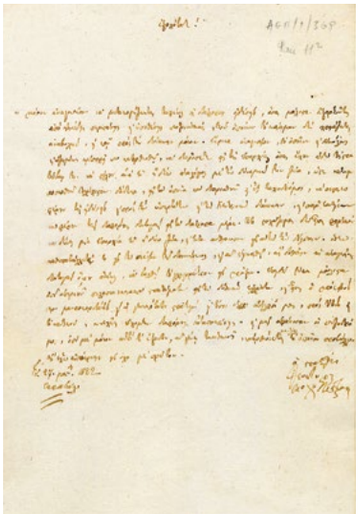

Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ζητά από τη Διοίκηση να διατεθούν από κάθε επαρχία ένας άντρας και δύο άλογα, προκειμένου να αποτελέσουν *μενζίλι*, δηλαδή σύστημα έφιππων ταχυδρόμων (< τουρκ. *menzil* 'σταθμός, ταξίδι'), αντί των πολυέξοδων πεζοδρόμων. Και επί Τουρκοκρατίας λειτουργούσε οργανωμένο σύστημα ταχυδρομείων με έφιππους ταχυδρόμους, οι οποίοι άλλαζαν σε ενδιάμεσους σταθμούς, τους λεγόμενους *μενζιλχανέδες*.

Για ακόμη μία φορά η διακίνηση της πληροφορίας με κάθε πρόσφορο μέσο κρίνεται ζωτική για την έκβαση του Αγώνα.

II.7.A.8

Έγγραφο του Εκτελεστικού με θέμα τη λήψη αστυνομικών μέτρων για την πρόληψη της επεκτάσεως της πανώλης (Τρίπολη, 4 Ιουνίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 174, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 112]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΣΥΧΝΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ, λόγω των υγειονομικών συνθηκών της εποχής, προκαλούσε ανθρώπινες απώλειες συγκρίσιμες με εκείνες των πεδίων των μαχών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η επιδημία τύφου που έπληξε αρχικά την Τρίπολη και αργότερα το Ναύπλιο και άλλες πόλεις που τελούσαν υπό πολιορκία, οι θάνατοι από δυσεντερία στο πολιορκούμενο Μεσολόγγι και η μεγάλη επιδημία πανώλης την άνοιξη του 1828, την οποία ο Καποδίστριας αντιμετώπισε με τη βοήθεια, μεταξύ άλλων, του Ελβετού φιλέλληνα γιατρού Louis-André Gosse. Ο τελευταίος, αφού μελέτησε τα κρούσματα και κατέληξε σε συμπεράσματα για τη φύση της ασθένειας, έλαβε σειρά προληπτικών και θεραπευτικών μέτρων, όπως η καυτηρίαση των οιδημάτων, η τοποθέτηση των νοσούντων κάτω από τη σκιά φυλλωμάτων σε απόσταση έξι μέτρων του ενός από τον άλλο, η καύση των ρούχων των νεκρών, η ματαίωση των εκκλησιασμών και το κλείσιμο των καφενείων.

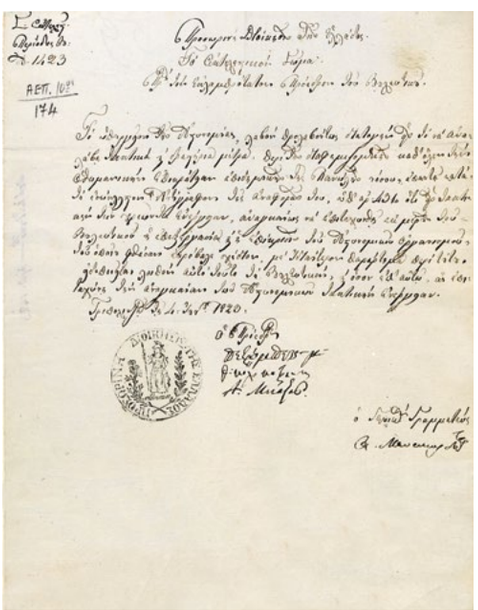

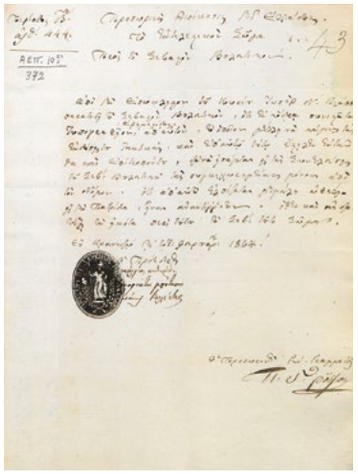

ΙΙ.7.Α.9

Έγκριση του Εκτελεστικού για την ίδρυση της εφημερίδας «Ο Φίλος του Νόμου» στη νήσο Ύδρα (*Κρανίδι, 27 Φεβρουαρίου 1824*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 372, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 255-256]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ αναφέρεται η πρόθεση του Ιωσήφ Ν. Κιάππε να ιδρύσει στην Ύδρα τυπογραφείο. Το Εκτελεστικό, θεωρώντας ότι η ωφέλεια για την πατρίδα από την εν λόγω πρωτοβουλία θα είναι αναντίρρητα μεγάλη, δίνει τη συγκατάθεσή του. *Ο Φίλος του Νόμου* αναδείχθηκε σε μακροβιότερη εφημερίδα της Ελληνικής Επανάστασης, εκδίδοντας συνολικά 296 φύλλα. Λειτούργησε ως διοικητική εφημερίδα, που σε μεγάλο βαθμό απηχούσε τις απόψεις της ισχυρής οικογένειας του νησιού, των Κουντουριώτηδων. Σε αυτήν δημοσιεύονταν εγκύκλιοι, αποφάσεις, ψηφίσματα, καθώς και τα Πρακτικά του Βουλευτικού. Παράλληλα, ενημέρωνε για την πορεία των στρατιωτικών και ναυτικών επιχειρήσεων, αλλά και για τις εμφύλιες διαμάχες.

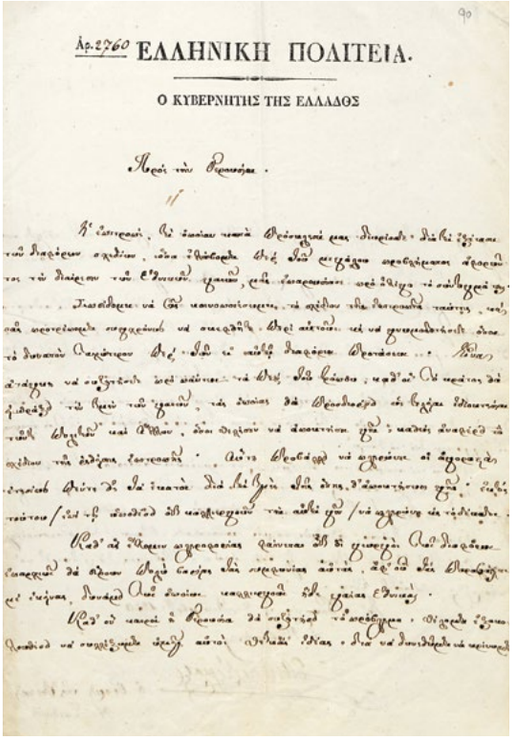

Αρ. 2760 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

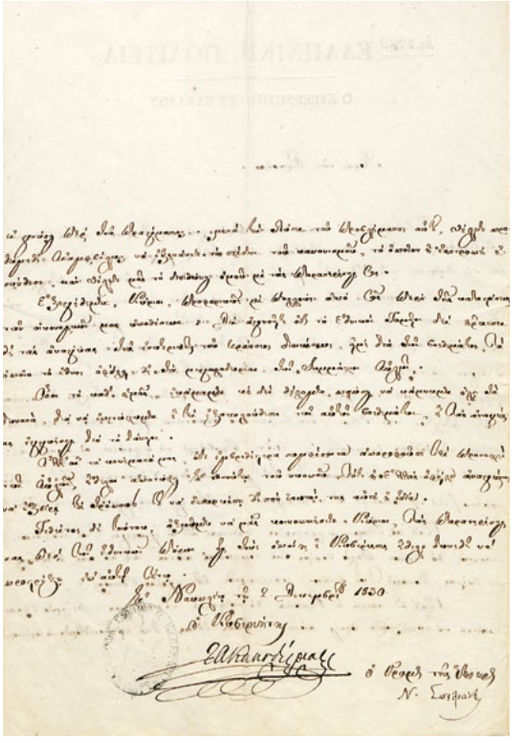

ΙΙ.7.Α.10

Προτάσεις του Κυβερνήτη περί κατανομής της εθνικής γης (*Ναύπλιο, 2 Δεκεμβρίου 1830*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 21, αρ. 90, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 80]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ καλεί τα μέλη της Γερουσίας να γνωμοδοτήσουν για το σχέδιο της αρμόδιας Επιτροπής περί κατανομής των εθνικών κτημάτων. Θεωρεί ότι οι γεωργοί των επαρχιών θα θεωρήσουν επαχθείς τους όρους του σχεδίου και τους επισημαίνει την ανάγκη στήριξης σε ίδιους, εθνικούς πόρους – σε αντιδιαστολή προς τα χρήματα των δανείων.

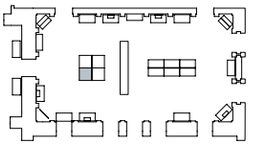

II.7.A.11

***Επιστολές πληρεξουσίων περί επιβολής «πλαφόν» στην τιμή του κρέατος* (Μερζέ, *18 Ιουνίου 1822*)**

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 15γ, αρ. 64, 65, έγγραφα, μονόφυλλα [σελ. 65-66]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΟΙ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΙ ζητούν τη μεσολάβηση της Διοίκησης κατά τη διαπραγμάτευση της τιμής του βοδινού κρέατος με τους κρεοπώλες του Μερζέ. Ειδικότερα, θεωρούν υπερβολική την προτεινόμενη τιμή των είκοσι τεσσάρων παράδων την οκά και ζητούν την επιβολή «πλαφόν» στις είκοσι δύο, προκειμένου να επιτευχθεί το συντομότερο δυνατόν η συμφωνία και να ανεφοδιαστεί με κρέας το φρούριο του Ναυπλίου.

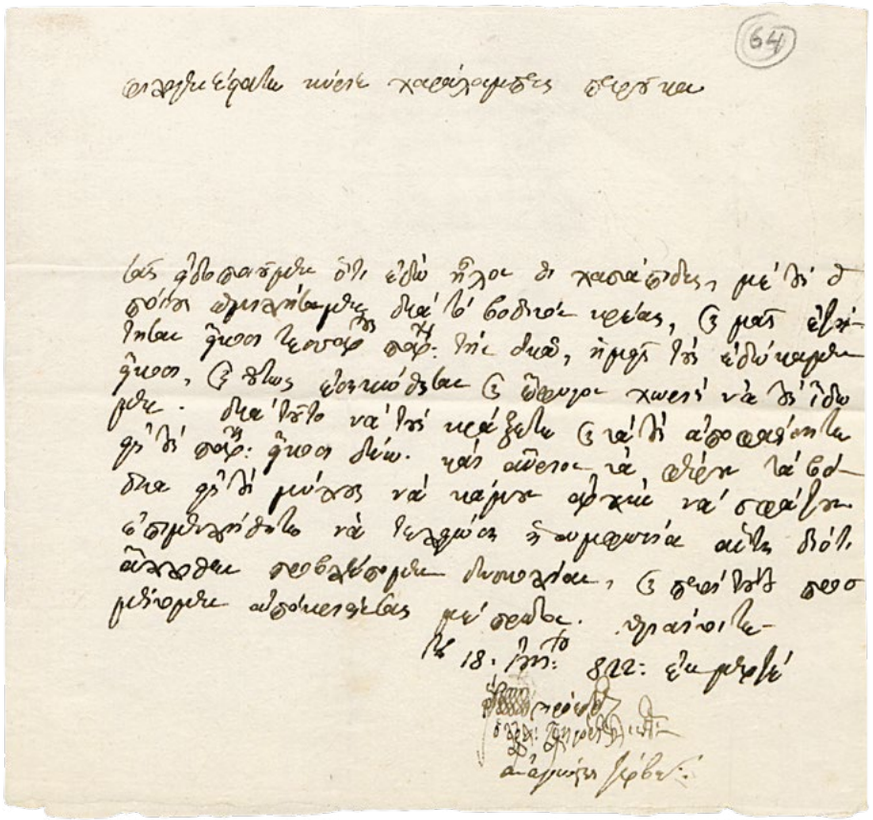

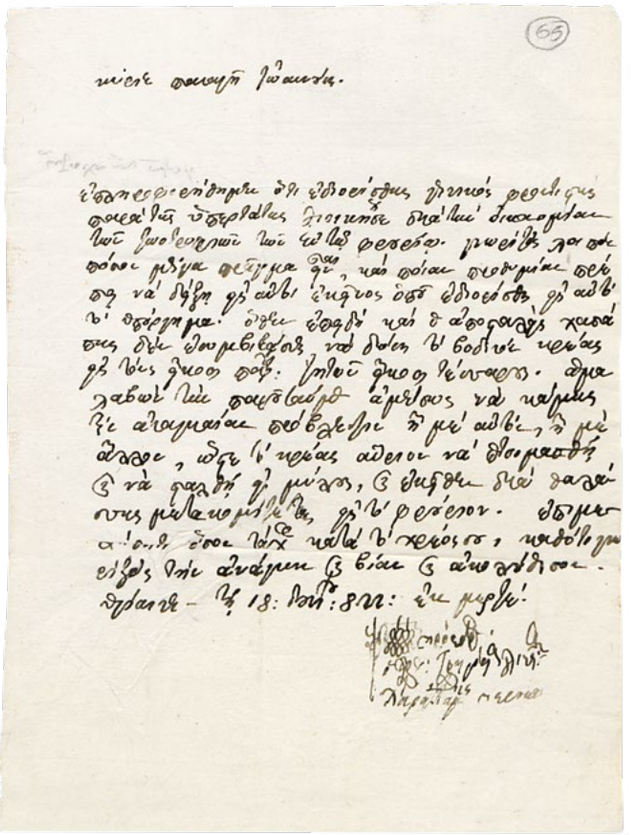

II.7.Β
Στρατός και στόλος

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ των στρατιωτικών δυνάμεων των Ελλήνων δεν ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς η κυρίαρχη πολεμική τακτική των επαναστατημένων ήταν αυτή του κλεφτοπολέμου, δηλαδή των αιφνιδιαστικών επιθέσεων, συνήθως κατόπιν ενέδρας, από ολιγάριθμες ομάδες τοπικού χαρακτήρα. Όπλα όπως τουφέκια, γιαταγάνια και μαχαίρια, αλλά και φυσικά οχυρά, όπως βράχοι και δένδρα, ή τεχνητά, τα ταμπούρια, λειτουργούσαν ως θέσεις άμυνας για τους κλέφτες και τους αρματολούς.

Στον Δημήτριο Υψηλάντη ανήκει μία από τις πρώτες απόπειρες συγκρότησης τακτικού σώματος, τον Ιούλιο του 1821, το οποίο πήρε μέρος σε αρκετές συγκρούσεις, διαλύθηκε όμως μετά τη συντριβή του στη μάχη του Πέτα (4 Ιουλίου 1822). Ανασυγκροτήθηκε υπό τον Γάλλο συνταγματάρχη Φαβιέρο στο διάστημα Αυγούστου 1825-Απριλίου 1828 και συμμετείχε στην πολιορκία της Ακρόπολης των Αθηνών και σε άλλες αναμετρήσεις. Ωστόσο, από τις αρχές του 1826 και αυτό οδηγήθηκε σε παρακμή, ύστερα από αλλεπάλληλες ήττες.

Συνολικά, κατά την προ-καποδιστριακή περίοδο τα τακτικά στρατεύματα δεν φαίνεται να ήταν σε θέση να ευδοκιμήσουν, αφενός λόγω των υψηλών δαπανών που απαιτούσε η συντήρηση και ο ανεφοδιασμός των στρατιωτικών δυνάμεων, και αφετέρου λόγω των αντίθετων συμφερόντων των προκρίτων και των οπλαρχηγών, οι οποίοι θεωρούσαν τα δυτικότροπα στρατιωτικά σχήματα ως ξένα για τη νοοτροπία του αρματολισμού. Μετά την έλευση του Κυβερνήτη, διορίστηκε διοικητής ο Βαυαρός συνταγματάρχης Κάρολος φον Χάιντεκ, ο οποίος σε διάστημα ενός έτους δημιούργησε αξιόμαχο σώμα, αποτελούμενο από σώματα Πεζικού, Πυροβολικού, Ιππικού και Μηχανικού, ενώ τον Φεβρουάριο του 1828, ο Δημήτριος Υψηλάντης, στον οποίο απονεμήθηκε ο βαθμός του στρατάρχη, ανέλαβε την κατάρτιση Στρατιωτικού Διοργανισμού.

Σε ό,τι αφορά τις ναυτικές δυνάμεις, ήδη προεπαναστατικά οι Έλληνες διέθεταν αξιοσημείωτη εμπορική ναυτιλία και πολεμική πείρα από υπηρεσία σε μισθοφορικά, αλλά και πειρατικά πλοία. Μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774), στα νησιά είχε αναδειχθεί μια δυναμική κοινωνική τάξη πλοιοκτητών και καπεταναίων, με αποτέλεσμα η συμβολή στον Αγώνα όλων των τουρκοκρατούμενων νησιών, και δη των τριών ισχυρότερων –Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών– να αποδειχθεί καθοριστική, όχι μόνο σε πολεμικό, αλλά και σε διοικητικό και οικονομικό επίπεδο. Ο ανεφοδιασμός ή αντίθετα ο αποκλεισμός των διαφόρων πόλεων διά θαλάσσης, η διάσπαση πολιορκιών, ο έλεγχος των θαλάσσιων δρόμων και η κυριαρχία σε κρίσιμες ναυτικές μάχες συγκρότησαν τον περίφημο «ναυτικό αγώνα» των Ελλήνων.

II.7.Β.1
Αίτηση για τον προβιβασμό αξιωματικών λόγω ανδραγαθημάτων (*Ναύπλιο, 7 Μαρτίου 1825*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 18, αρ. 38, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 25]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο Ν. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ ζητεί την απονομή των στρατιωτικών βαθμών του χιλιάρχου και του υποχιλιάρχου σε άνδρες που πολέμησαν υπό τις οδηγίες του και ανδραγάθησαν, προκειμένου «να αυξηνθή ο υπέρ πατρίδος ζήλος των και να εξάψη περισσότερον η Διοίκησις την φιλοτιμίαν των».

Οι βαθμοί της στρατιωτικής ιεραρχίας είχαν θεσπισθεί από την Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, με την ψήφιση τον Ιανουάριο του 1822 του Στρατιωτικού Οργανισμού, σύμφωνα με τον οποίο καθιερώνονταν οι βαθμοί του στρατηγού, αντιστρατήγου, χιλιάρχου, υποχιλιάρχου, ταξιάρχου, εκατοντάρχου, πεντηκοντάρχου, σημαιοφόρου, εικοσιπεντάρχου, δεκάρχου και στρατιώτη. Το γεγονός, όμως, ότι η ένταξη των οπλαρχηγών στη νέα στρατιωτική ιεραρχία ήταν εξαρτημένη από την Επαναστατική Διοίκηση, οδήγησε σε πελατειακού τύπου σχέσεις: έτσι, η μαζική διανομή στρατιωτικών αξιωμάτων και διπλωμάτων δεν ήταν πάντοτε σύμφωνη με τη στρατιωτική δεξιότητα των υποψηφίων, αλλά με τη νομιμοφροσύνη τους και τις πολιτικές τους διασυνδέσεις.

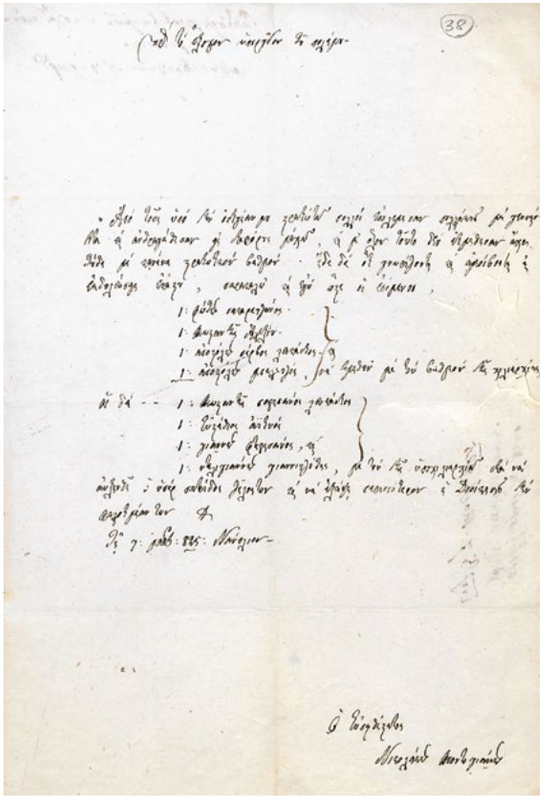

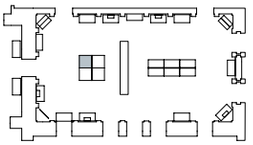

II.7.Β.2

Αίτηση του Σπυρίδωνος Σπηλιωτόπουλου προς το Υπουργείο των Πολεμικών, με θέμα την προμήθεια χαρτιού αγγλικής προέλευσης για την παρασκευή φυσεκίων (*Ναύπλιο, 12 Μαρτίου 1825*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 19, αρ. 90, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 59]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

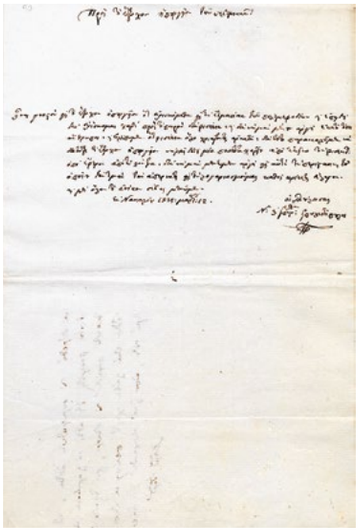

ΔΕΔΟΜΕΝΟΥ ΟΤΙ ΤΑ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙΑ, βασικά όπλα κατά την Επανάσταση του 1821, ήταν εμπροσθογεμή, οι αγωνιστές έβαζαν την πυρίτιδα στην κάννη και, προκειμένου να μην υπάρχει απώλεια, την τοποθετούσαν μέσα σε θήκη από σκληρό χαρτί, το «φυσέκι» ή «καρτούτσι» (< γαλλ. *cartouche*).

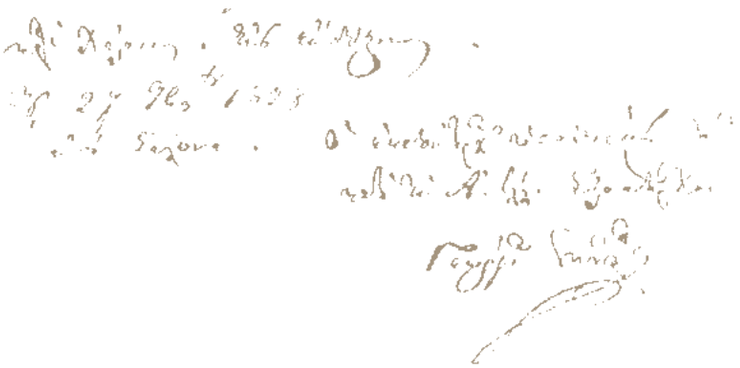

II.7.Β.3

Απόδειξη για χρήματα που λαμβάνει ο Γεώργιος Λασσάνης ως στρατοπεδάρχης (*27 Φεβρουαρίου 1828*)

Αρχείο Γ. Λασσάνη

Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.2.16, έγγραφο, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

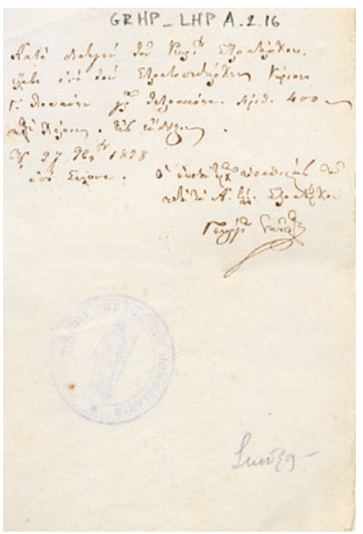

Ο ΛΟΓΙΟΣ ΚΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, Γ. Λασσάνης, διορίστηκε από τον Δημήτριο Υψηλάντη στρατοπεδάρχης της Ανατολικής Ελλάδος, σε αναγνώριση των πολύτιμων υπηρεσιών που είχε προσφέρει στον αδερφό του, Αλέξανδρο. Ο Λασσάνης συμμετείχε στις τελευταίες μάχες των Ελλήνων κατά των Τούρκων (Λιβαδειά, Θήβα, Πέτρα), ενώ μετά τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους διετέλεσε, μεταξύ άλλων, και Επιθεωρητής του Στρατού.

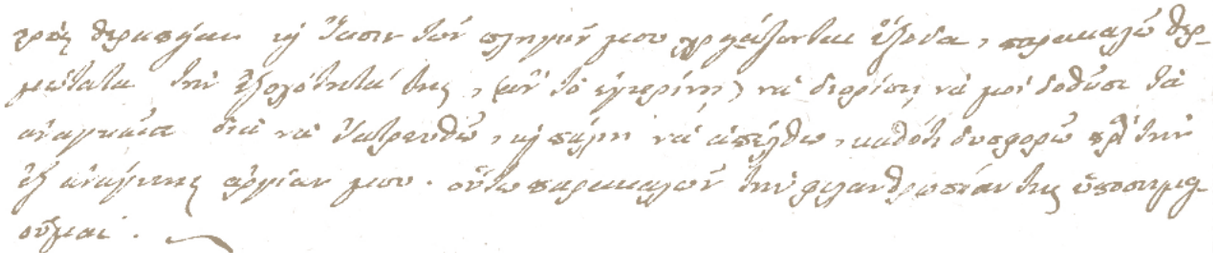

II.7.Β.4

Αίτηση προς το Υπουργείο Εσωτερικών για τη χορήγηση των εξόδων θεραπείας τραυματισμένου αγωνιστή (*Κόρινθος, 5 Μαΐου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 13, αρ. 123, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 85]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

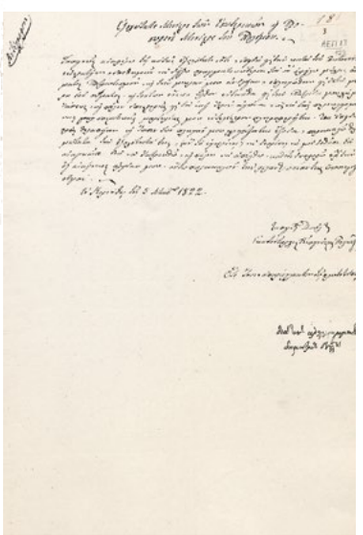

Ο ΕΚΑΤΟΝΤΑΡΧΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΠΕΛΤΤΖΗΣ αιτείται από τη Διοίκηση τη χορήγηση των εξόδων θεραπείας για την ίαση των πληγών του «εις επτά μέρη του σώματος», τις οποίες απέκτησε στην εκστρατεία κατά του Ζητουνίου, πολεμώντας για την πατρίδα.

ΙΙ.7.Β.5

Συμφωνητικό των Τούρκων της Κορίνθου με τους πληρεξουσίους της ελληνικής Διοικήσεως αναφορικά με τους όρους παράδοσής τους (*Κόρινθος, 26 Οκτωβρίου 1823*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 17, αρ. 158, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 92]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ του κάστρου της Κορίνθου, καταβεβλημένοι από την πείνα, αναγκάστηκαν να παραδοθούν στους πληρεξουσίους της ελληνικής Διοικήσεως, υπό τους όρους ότι θα προστατευθεί η ζωή και η τιμή τους και, αφού παραδώσουν όλα τους τα όπλα και τα υπάρχοντα και γίνει ανταλλαγή ομήρων, θα μεταφερθούν με καράβι στη Θεσσαλονίκη με έξοδα της ελληνικής πλευράς. Ενδιαφέρον έχει στο κείμενο η τουρκική λέξη *ρεέμια* για τους ομήρους (< τουρκ. *rehin* 'ενέχυρο, υποθήκη'), και μάλιστα αυτούς που ανταλλάσσονται βάσει συνθήκης, καθώς συνήθως, μετά τη συνθηκολόγηση, οι ηττημένοι επεδίωκαν να πάρουν μαζί τους μερικούς επιφανείς αντιπάλους ως ομήρους, μέχρις ότου φτάσουν με ασφάλεια στα μέρη τους, ενώ αντιστοίχως άφηναν μερικούς επιφανείς δικούς τους ως ομήρους στον αντίπαλο.

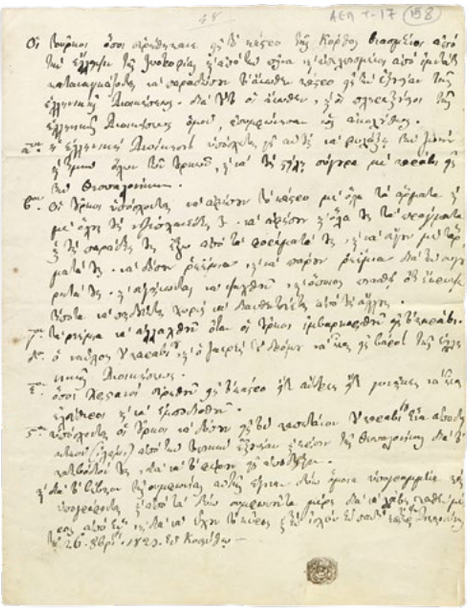

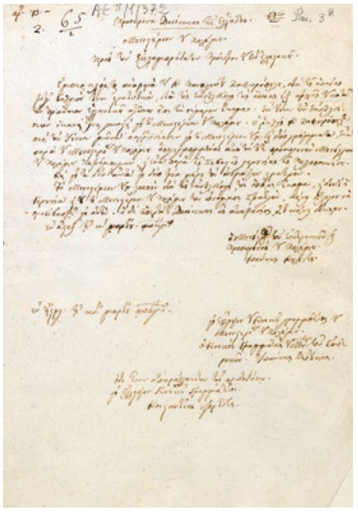

ΙΙ.7.Β.6

Αναφορά του Μινίστρου του Πολέμου προς το Εκτελεστικό περί πολιορκίας της Ακροπόλεως των Αθηνών (*Κόρινθος, 12 Μαρτίου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 372, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 372-373]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ αποτέλεσε στόχο των επαναστατημένων Ελλήνων ήδη από την έναρξη της επανάστασης. Μετά από μια ανεπιτυχή πολιορκία από σώμα 3.000 περίπου ανδρών υπό τον Μελέτιο Βασιλείου, που διασκορπίστηκαν με την κάθοδο ισχυρών τουρκικών δυνάμεων του Ομέρ Βρυώνη, η πολιορκία ξανάρχισε πιο οργανωμένα, με την καθοριστική συμβολή Φιλελλήνων, συνοδεία πυροβολικού, υπό τη διεύθυνση του Γάλλου Ολιβιέ Βουτιέ. Το καλοκαίρι του 1822, η οθωμανική φρουρά παρέδωσε το φρούριο. Ακολούθησε το 1826 η πολύμηνη πολιορκία αυτή τη φορά της ελληνικής φρουράς από τουρκικές δυνάμεις του Ρεζίτ Μεχμέτ πασά Κιουταχή. Μετά την ήττα στον Ανάλατο, η φρουρά παραδόθηκε στους Τούρκους τον Ιούνιο του 1827, οι οποίοι και διατήρησαν την κυριαρχία τους στην Αττική μέχρι το τέλος της Επανάστασης.

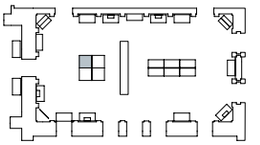

II.7.B.7

Εντολή του Μινίστρου του Πολέμου προς τον Ιω. Παπαδιαμαντόπουλο να παραδώσει το ορισθέν ποσό για το στράτευμα των Πατρών στον Ιω. Σισίνη (*Κόρινθος, 4 Μαΐου 1822*)

Αρχείο Ιω. Παπαδιαμαντόπουλου, έγγραφο αρ. 159, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

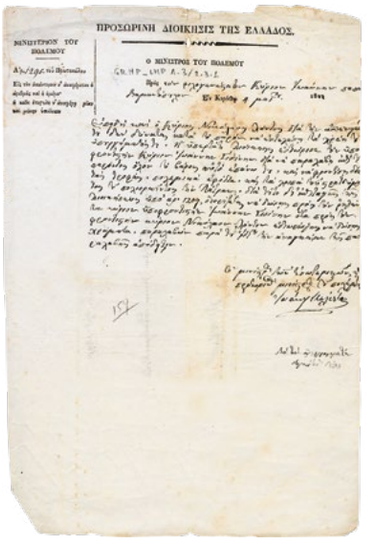

Ο ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ δίνει στον Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο εντολή παράδοσης του ποσού, που η Διοίκηση ενέκρινε για το στράτευμα των Πατρών, στον μόλις ορισθέντα τον Μάιο του 1822 υποφροντιστή του στρατεύματος, Ιωάννη Σισίνη.

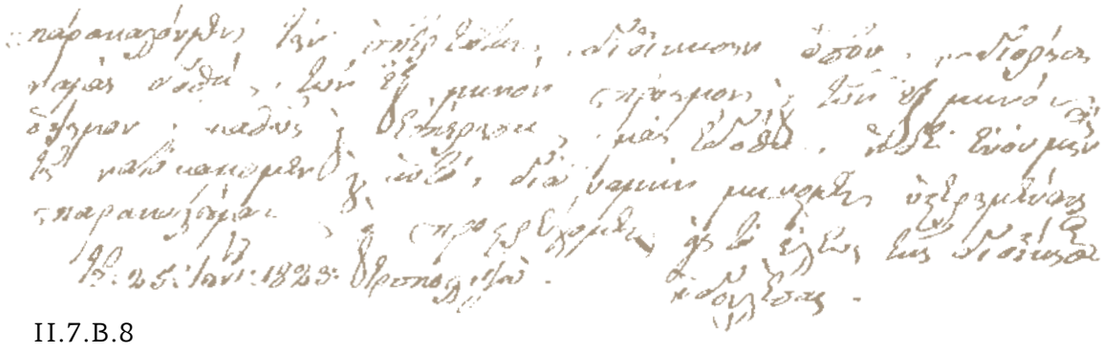

II.7.B.8

Αναφορά από χήρες αγωνιστών προς το Συμβούλιο των Υπουργών, με στόχο τη διεκδίκηση σιτηρεσίου έξι μηνών (*Τρίπολη, 25 Ιουνίου 1823*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 11, αρ. 173, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 189]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

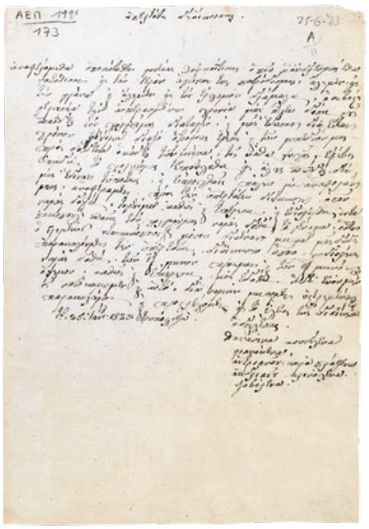

ΠΕΝΤΕ ΧΗΡΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ, οι οποίοι θυσιάστηκαν στον ιερό αγώνα υπέρ πατρίδος, ζητούν από τη Διοίκηση να τους χορηγηθεί, όπως και την προηγούμενη χρονιά, ένα χρόνο «γέννημα διά ζωοτροφίας [...] προς δώδεκα οκάδες τον μήνα της κάθε ψυχής», για τις ίδιες και τα παιδιά τους.

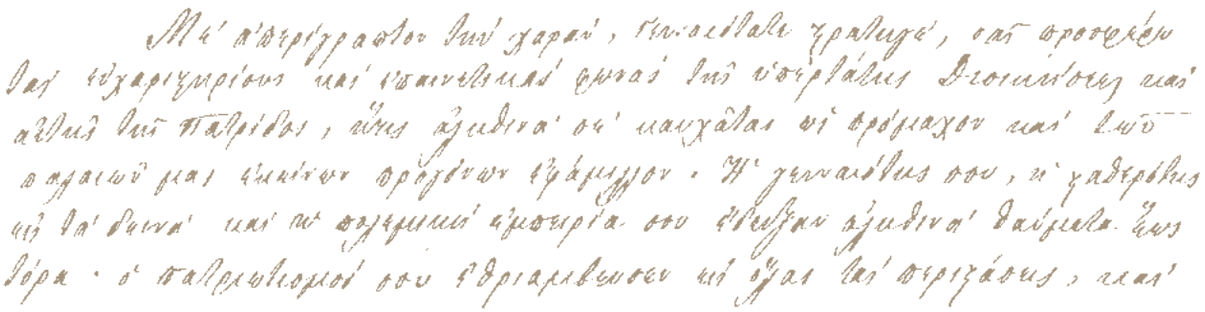

II.7.B.9

Εγκωμιαστική επιστολή του Μινίστρου του Πολέμου προς τον Νικήτα Σταματελόπουλο (*Κόρινθος, 27 Απριλίου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 14, αρ. 146, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 115]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

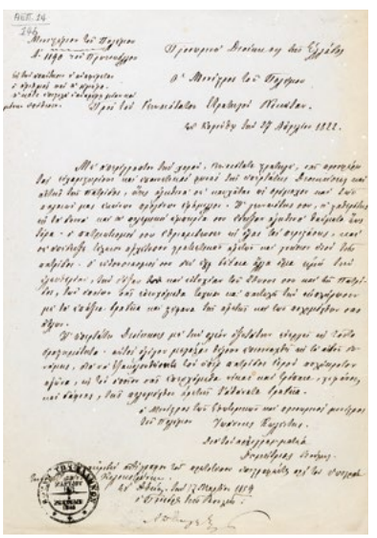

Ο ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ, Ιωάννης Κωλέττης, μεταφέρει στον Νικήτα Σταματελόπουλο «τας ευχαριστηρίους και επαινετικάς φωνάς» της Υπερτάτης Διοίκησης και της Πατρίδος, χαρακτηρίζοντάς τον εφάμιλλο με τους παλαιούς προγόνους. Παράλληλα με τον εγκωμιασμό, του υπόσχεται την αποστολή προς αυτόν ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων, για να μπορεί να συνεχίσει τους δαφνοστεφείς αγώνες του.

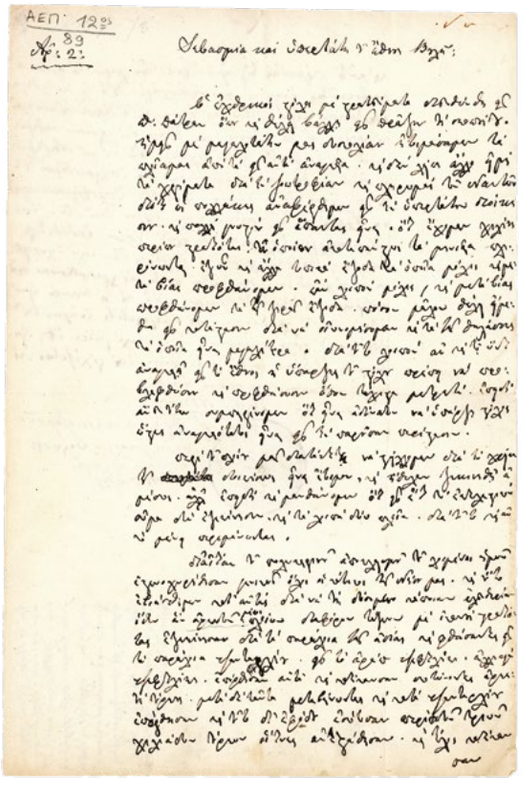

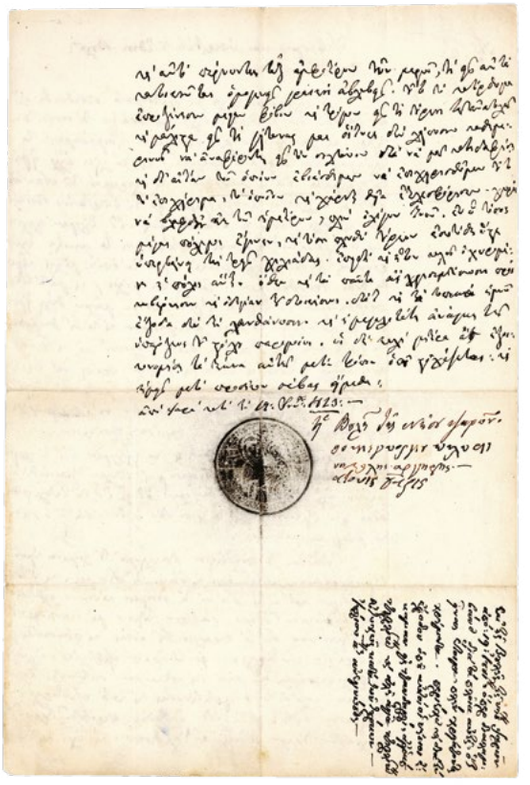

II.7.Β.10

Αναφορά της Βουλής της Νήσου Ψαρών προς το Βουλευτικό με θέμα τη δράση του ψαριανού ναυτικού στα παράλια της Μ. Ασίας (*Ψαρά, 19 Ιουνίου 1823*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 12, αρ. 89, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 109-110]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ απευθύνεται προς το Βουλευτικό, διαμαρτυρόμενη αρχικά για την πλημμελή χρηματοδότηση των αναγκαίων για τη συντήρηση του στόλου. Στη συνέχεια, προς επίρρωση του προηγούμενου αιτήματος, αναφέρεται στα κατορθώματα των Ψαριανών στα παράλια της Μ. Ασίας, και δη σε επανδρωμένο πλοίο με ικανούς στρατιώτες που επέφεραν σημαντικές απώλειες στον εχθρό, προξενώντας φόβο και τρόμο στους Τούρκους της Ανατολής και παίρνοντας μαζί τους αβλαβείς τους κατοικούντας εκεί «ομογενείς Γραικούς».

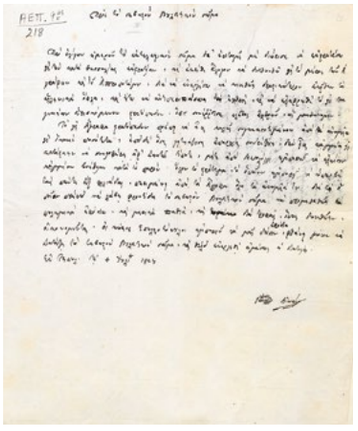

II.7.Β.11

Αίτημα του Γεωργίου Αινιάν προς το Βουλευτικό, με θέμα τη χορήγηση πολεμοφοδίων και σπαθιών για το στρατόπεδο των Αγράφων (*Τρίπολη, 4 Ιουλίου 1823*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 9, αρ. 218, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 243]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ ζητεί από το Βουλευτικό την άμεση μέριμνα για τον εξοπλισμό του στρατοπέδου των Αγράφων με πολεμοφόδια, σπαθιά και τρόφιμα, αναφέροντας ότι σε αυτό φιλοξενούνται 5-6 χιλιάδες άνδρες.

II.7.Γ
Οικονομία

II.7.Γ.1
Νόμος του Βουλευτικού περί συγκέντρωσης χρυσών και αργυρών σκευών μοναστηριών και εκκλησιών για την κοπή νομίσματος, με στόχο τον απόπλου του εθνικού στόλου
(*Κόρινθος, 5 Απριλίου 1822*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 157, περιεχόμενο στις σελ. 15-16 του «Κώδικος των νόμων», 42 σελίδων (+ 5 λευκά φύλλα) [σελ. 157-158]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ περί άμεσης εκποίησης χρυσών και αργυρών σκευών των μοναστηριών και εκκλησιών (εξαιρουμένων των εικόνων, ιερών δισκοπότηρων και λαβίδων) για την κοπή νομίσματος, με στόχο τον απόπλου του εθνικού στόλου και τη ματαίωση των «άδικων» και «ανόσιων» σκοπών του εχθρού (Κόρινθος, 5 Απριλίου 1822). Δι' αυτής της «αναγκαστικής επιλογής», οι Έλληνες καλούνται να υπερασπιστούν την πίστη, την πατρίδα, την ελευθερία, την τιμή, τα υπάρχοντα και την ίδια τους την ύπαρξη, όπως αναφέρεται. Τονίζεται, μάλιστα, ότι μια τέτοια ενέργεια δεν αντιβαίνει τον σεβασμό προς την Αγία Εκκλησία, της οποίας ο θεμελιωτής και νυμφίος, δηλαδή ο Χριστός, «πγάπησε την απλότητα, ταπείνωσιν και πτωχείαν».

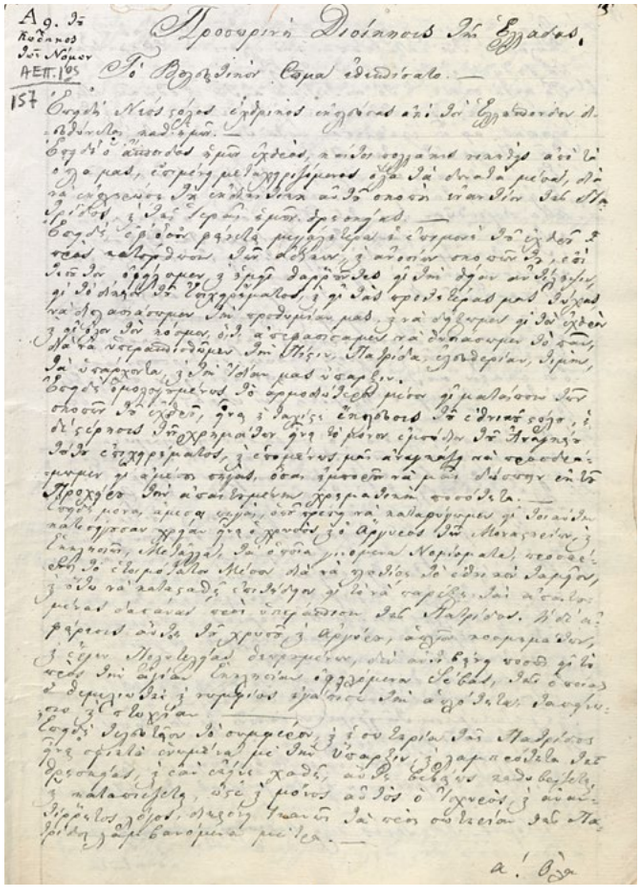

Η ΕΚΡΗΞΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ αναπόφευκτα διατάραξε τις μέχρι τότε οικονομικές δραστηριότητες των κατά τόπους πληθυσμών, γεννώντας παράλληλα νέες ανάγκες, όπως η εξεύρεση οικονομικών πόρων για τη συντήρηση των στρατευμάτων και την προμήθεια οπλισμού. Συχνό φαινόμενο αποτελούσαν οι τοπικοί έρανοι, η εκποίηση των χρυσών και αργυρών σκευών των μοναστηριών και των εκκλησιών, καθώς και η φορολόγηση της αγροτικής παραγωγής, ενώ δεν έλειψαν και οι λαφυραγωγίες. Σημαντική πηγή άντλησης πόρων υπήρξαν, επίσης, οι γενναίες χορηγίες Ελλήνων και Φιλελλήνων, όπως ο Εϋνάρδος και ο Λόρδος Βύρων, οι οποίοι συνεισέφεραν την προσωπική τους περιουσία στον Αγώνα, καθώς και οι φιλελληνικοί έρανοι σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, αλλά και στην Αμερική.

Στη Β΄ Εθνοσυνέλευση στο Άστρος Κυνουρίας το 1823, υπεβλήθη ένας «Υποθετικός Λογαριασμός» (Προϋπολογισμός), ο οποίος υπολόγιζε τα συνολικά δημόσια έσοδα και έξοδα ενός εξαμήνου. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν σοβαρές αντιρρήσεις ως προς την ακρίβεια των στοιχείων, τα έσοδα δεν έφθαναν ούτε στο 30% των εξόδων.

Το κρίσιμο ζήτημα της χρηματοδότησης οδήγησε στην αναζήτηση κεφαλαίων από το εξωτερικό, η οποία ευοδώθηκε τελικά με την εξασφάλιση δύο δανείων εκ μέρους της Αγγλίας (1824-1825), με επαχθείς όρους και εγγύηση τα δημόσια κτήματα και έσοδα. Παρά τις πρόσκαιρες ελπίδες που δημιούργησαν, η διαχείριση των χρημάτων των δανείων αποτέλεσε την πηγή νέων προβλημάτων για τους αγωνιζόμενους Έλληνες.

Όταν ο Ιωάννης Καποδίστριας ανέλαβε την εξουσία, τον Ιανουάριο του 1828, γράφει στο Ημερολόγιό του: «*εύρηκα το δημόσιον ταμείον όχι μόνον κενόν* [...] *αλλά βεβαρημένον από του εξωτερικού χρέους 2.400.000 λιρών*». Κατά την καποδιστριακή περίοδο, η ασκούμενη από τον Κυβερνήτη δημοσιονομική πολιτική προσπάθησε να καλύψει τα κρατικά έξοδα, χωρίς όμως πάλι να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

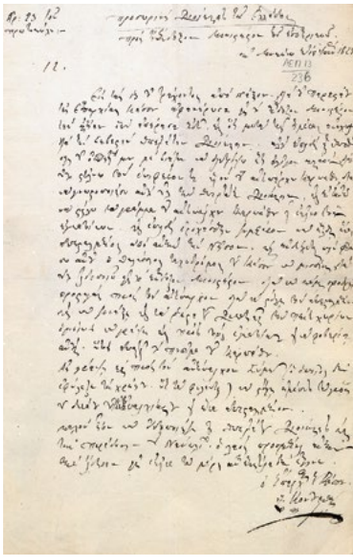

ΙΙ.7.Γ.2

Έγγραφο του επάρχου Κάσου προς το Υπουργείο Εσωτερικών με θέμα την είσπραξη του φόρου της δεκάτης (Κάσος, 18 Ιανουαρίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 13, αρ. 236, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 188]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΕΚΑΤΗΣ επί της αγροτικής παραγωγής, δηλαδή η απόδοση του 1/10 επί του παραγόμενου προϊόντος στον τοπικό άρχοντα-εκπρόσωπο της οθωμανικής εξουσίας, αποτελούσε βασικό φορολογικό μέτρο επί Τουρκοκρατίας. Ωστόσο, δεδομένης της ανάγκης κάλυψης των εξόδων του Αγώνα και στο πλαίσιο της προσπάθειας θεσμικής-κρατικής συγκρότησης δημοσιονομικής πολιτικής, εξακολούθησε να ισχύει και μετά την Επανάσταση. Με βάση τον γενικό φορολογικό νόμο υπ' αριθ. 10 του Κώδικος των Νόμων (26 Απριλίου 1822), διατηρείται η «δεκατιά». Αντίθετα, καταργείται ο κεφαλικός φόρος («χαράτζ»).

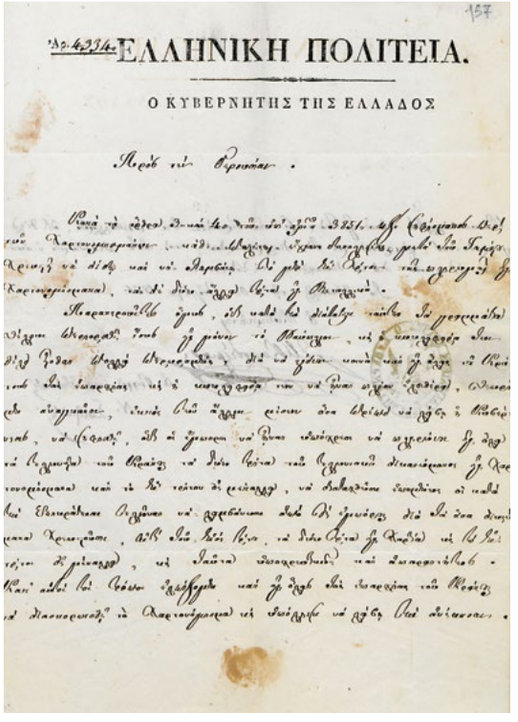
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

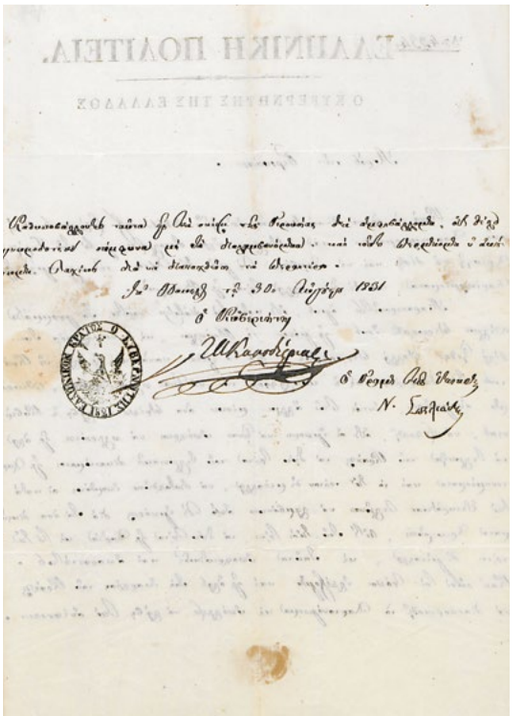

ΙΙ.7.Γ.3

Έγγραφο του Κυβερνήτη με θέμα την κυκλοφορία χαρτονομισμάτων (Ναύπλιο, 30 Αυγούστου 1831)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 21, αρ. 157, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 167]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ ΠΟΥ ΕΚΟΨΕ ΤΟ 1828 ο Ιωάννης Καποδίστριας αποτέλεσαν τα πρώτα εθνικά νομίσματα του νέου ελληνικού κράτους. Το 1831, με το ψήφισμα ΚΖ' (17 Ιουνίου 1831) του Πανελληνίου, αποφασίστηκε η έκδοση τεσσάρων χαρτονομισμάτων, αξίας 5, 10, 50 και 100 Φοινίκων, αντιστοίχως, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το έντονο ταμειακό πρόβλημα. Η έκδοση πραγματοποιήθηκε στην Αίγινα από την Επιτροπή Εθνικής Τραπέζης. Η διακίνηση γινόταν μόνο μέσω του Δημοσίου Ταμείου, καθώς δεν επιτρεπόταν να κυκλοφορήσουν στα χέρια πολιτών.

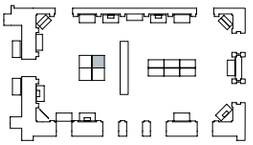

ΙΙ.7.Γ.4

Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό με θέμα την ανάγκη μεταφοράς και φύλαξης του αγγλικού δανείου στο Ναύπλιο (*Ναύπλιο, 22 Ιουνίου 1824*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 519, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 360]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

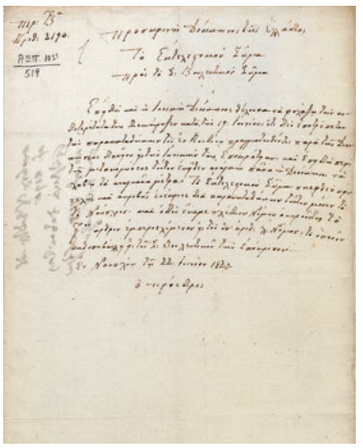

ΣΕ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ της διοίκησης των Ιονίων Νήσων να τηρήσουν την ουδετερότητά τους και να μην αναλάβουν τη φύλαξη του αγγλικού δανείου εντός της επικράτειάς τους, το Εκτελεστικό εισηγείται την «παρακαταθήκη» του στην πόλη του Ναυπλίου. Το πρόβλημα χρηματοδότησης του Αγώνα οδήγησε στην προσπάθεια αναζήτησης δανείων από το εξωτερικό, με αποτέλεσμα τη σύναψη δύο δανειακών συμβάσεων στο Λονδίνο. Η πρώτη συνήφθη τον Φεβρουάριο του 1824, ονομαστικής αξίας 800.000 στερλινών, και η δεύτερη τον Φεβρουάριο του 1825, ονομαστικής αξίας 2.000.000 στερλινών. Συνολικά, για διάφορους κερδοσκοπικούς λόγους και από τα δύο δάνεια έφθασαν στην Ελλάδα μόνο 540.000 λίρες. Σοβαρές ευθύνες αποδόθηκαν στους διαπραγματευτές, Ανδρέα Λουριώτη και Ιωάννη Ορλάνδο.

ΙΙ.7.Γ.5

Επιστολή του Ιωάννη-Γαβριήλ Εϋνάρδου (*Jean-Gabriel Eynard*) *προς τον Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια, στην οποία αναφέρει ότι θα αποστείλει εξ ιδίων πόρων μέρος του δανείου προς την Ελλάδα* (*Παρίσι, 26 Οκτωβρίου 1829*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 25, αρ. 2, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 25-26]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

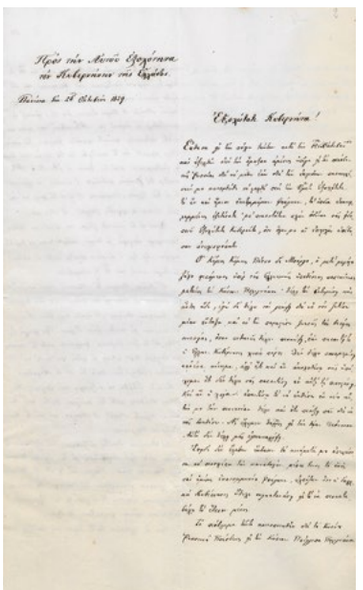

Η ΣΧΕΣΗ αμοιβαίας εκτίμησης και αλληλοθαυμασμού μεταξύ του Ελβετού φιλέλληνα Εϋνάρδου και του Καποδίστρια ξεκινά το 1814, όταν οι δύο άνδρες γνωρίζονται στη Γενεύη. Η γνωριμία τους διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο και στη φιλελληνική δράση του Εϋνάρδου, ο οποίος συστηματικά προσπαθούσε να εξασφαλίσει στην Ελλάδα οικονομικούς πόρους, γράφοντας επιστολές και δημοσιεύοντας εκκλήσεις στις ευρωπαϊκές εφημερίδες. Στην εν λόγω επιστολή, αφού εκθέσει τις τιτάνιες προσπάθειες που καταβάλλει για την εύρεση προσόδων για την Ελλάδα, ο Εϋνάρδος διατείνεται προς τον Καποδίστρια ότι «εις αυτήν την περίστασιν δεν εφείσθην μηδέ φροντίδας, μηδέ αγώνας, διά να θέσω την Ελλάδα εις την φάσιν του να προσμένη τα τακτικά βοηθήματα, τα οποία την υπόσχεται το δάνειον, και διά να επιταχύνω την συντέλεσίν του».

ΙΙ.7.Γ.6

Πρόταση των κατοίκων της Τριπόλεως για υποτίμηση του νομίσματος λόγω οικονομικής δυσπραγίας (*Τρίπολη, Ιούλιος 1823*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 11, αρ. 85, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 89-90]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

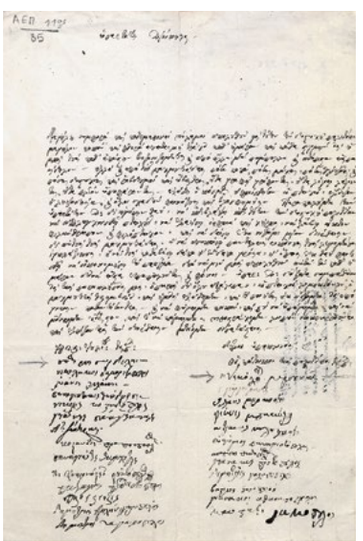

ΟΔΗΓΗΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ, τη φτώχεια και την εξαθλίωση, οι κάτοικοι της Τρίπολης ζητούν από τη Διοίκηση «να δώση ένα *νιζάμι*» (< τουρκ. *nizam*), δηλαδή έναν κανόνα, μια διαταγή που θα διορθώσει «*τους μαχμουτιέδες*» (< τουρκ. *mahmudiye*, οθωμανικό χρυσό νόμισμα, που κόπηκε από τον σουλτάνο Μαχμούτ Β΄), ανακουφίζοντας τους φτωχούς, τις χήρες και τα ορφανά. Μάλιστα, σχολιάζουν ότι «Ο μαχμουτιές θριαμβεύει», διατύπωση που ίσως υπονοεί την κερδοσκοπία κάποιων μέσα από την εύκολη παραχάραξη των μαχμουτιέδων, όπως και άλλων οθωμανικών νομισμάτων, η οποία συνιστά σύνηθες φαινόμενο της εποχής.

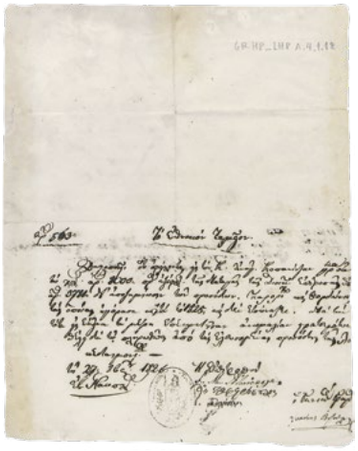

ΙΙ.7.Γ.7

Απόδειξη του Εθνικού Ταμείου για οφειλόμενο ποσό προς τον Αναγνώστη Κοπανίτσα (27 Οκτωβρίου 1826)

Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα

Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.12, έγγραφο, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ αναφέρεται σε μελλοντική αποζημίωση του Αναγνώστη Κοπανίτσα με οκτώ χιλιάδες γρόσια λόγω της μη είσπραξης των προσόδων από τις περιοχές Παρορίου και Βορδωνίας εξαιτίας της επικρατούσας αναταραχής. Η απόδειξη φέρει τον αριθμό 563 και έχει τη σφραγίδα του Εθνικού Ταμείου και τις υπογραφές της τριμελούς επιτροπής και του γενικού γραμματέα.

Ο Αναγνώστης Κοπανίτσας γεννήθηκε το 1755 και πέθανε το 1838. Ήταν γιος του προεστού Ηλία Κοπανίτσα και εγγονός του Ιωάννη Κοπανίτσα, καταγόμενου από την Βορδώνια της σημερινής Λακωνίας, ο οποίος είχε εγκατασταθεί μόνιμα στην πόλη του Μυστρά. Ενίσχυσε σταθερά την Επανάσταση με τη συνεχή χρηματοδότησή του, ενώ έχασε και πολλά κτήματα από καταπατήσεις.

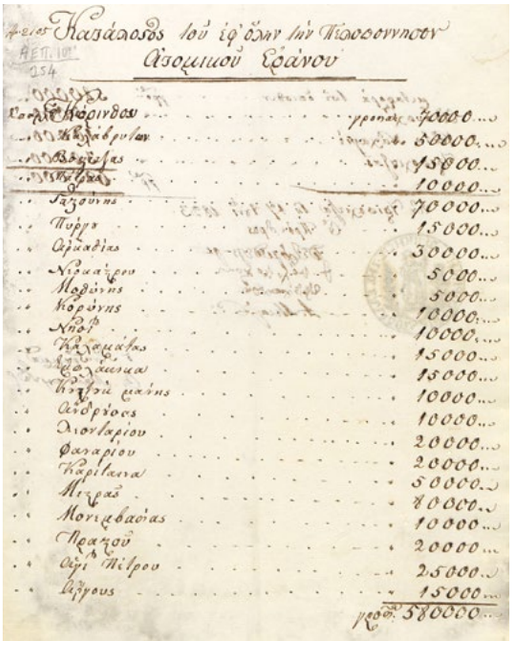

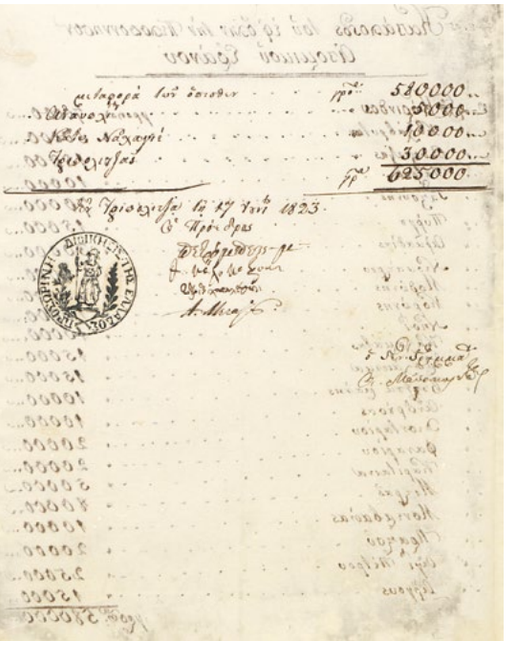

ΙΙ.7.Γ.8

Κατάλογος των προσφορών του εράνου που διενεργήθηκε στην Πελοπόννησο, τον Ιούνιο του 1823 (Τρίπολη, 17 Ιουνίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 254, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 165-166]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΥΣ ΕΡΑΝΟΙ σε εσωτερικό επίπεδο αποτελούσαν συχνό μέσο οικονομικής ενίσχυσης του Αγώνα. Γνωστό είναι το αφήγημα της Ψωροκώσταινας, που βασίζεται σε ιστορικά υπαρκτό πρόσωπο, την Πανωραία Χατζηκώστα ή Χατζηκώσταινα, καταγόμενη από αρχοντική οικογένεια στο Αϊβαλί, η οποία κατέφυγε στο Ναύπλιο μετά την καταστροφή της γενέτειράς της από τους Τούρκους. Η Πανωραία προσέφερε τα ελάχιστα υπάρχοντά της στον έρανο στην πλατεία της πόλεως για την ενίσχυση των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι, το 1826, δίνοντας πρώτη το καλό παράδειγμα. Η περίπτωσή της χρησιμοποιήθηκε μετωνυμικά για το ελληνικό κράτος, το οποίο διαχρονικά στηρίζεται στο φιλότιμο και την εθελοντική συνδρομή των πολιτών του.

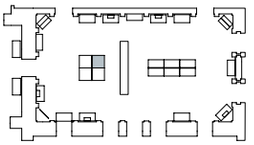

ΙΙ.7.Γ.9

L'Abeille Grecque, φ. 44, σελ. 1-2 (20 Φεβρουαρίου 1828)
Εγκύκλιος υπογεγραμμένη από τους Ιω. Καποδίστρια και Σ. Τρικούπη, με θέμα την ίδρυση Εθνικής Τράπεζας (2/14 Φεβρουαρίου 1828)
Βιβλιοθήκη της Βουλής

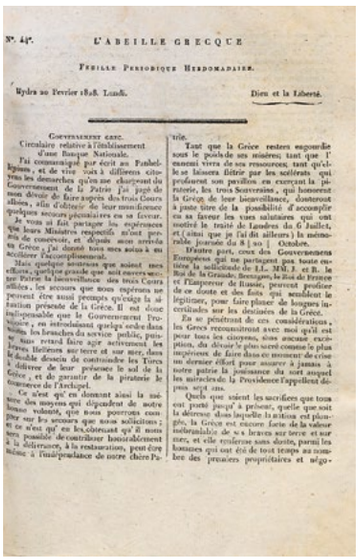

N°. 44. L'ABEILLE GRECQUE

FEUILLE PERIODIQUE HEBDOMADAIRE.

Hydra 20 Fevrier 1828. Lundi. Dieu et la Liberté.

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ της δημοσιονομικής του πολιτικής, ο Καποδίστριας, με τη βοήθεια του Ελβετού φιλέλληνα Ιωάννη Εϋνάρδου, προχώρησε στις 2 Φεβρουαρίου 1828 στην ίδρυση της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας. Μέσω αυτής επιδιώχθηκε η άμεση κινητοποίηση των έστω και μικρών χρηματικών αποθεμάτων του εσωτερικού, καθώς και η προσέλκυση κεφαλαίων από το εξωτερικό, Ελλήνων και ξένων. Παρά τις αρχικές υψηλές προσδοκίες οι στόχοι της Τράπεζας δεν ευοδώθηκαν, κυρίως διότι οι μεγάλοι κεφαλαιούχοι της χώρας ήταν αρνητικά επηρεασμένοι από το αντιπολιτευτικό κλίμα εναντίον του Κυβερνήτη, αλλά και γιατί το κράτος και οι ανάγκες του απορροφούσαν τα διαθέσιμά της.

ΙΙ.7.Γ.10

Έγγραφο της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος προς την Επιτροπή του Εθνικού Ταμείου (*Ναύπλιο, 21 Οκτωβρίου 1826*)
Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα
Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.13, έγγραφο, μονόφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

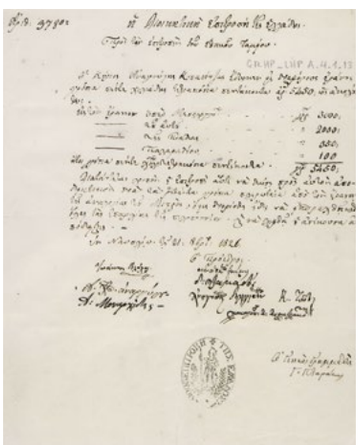

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΒΕΒΑΙΩΝΕΙ τη συνεισφορά του Αναγνώστη Κοπανίτσα σε διαφόρους εσωτερικούς εράνους, με το συνολικό ποσό των 5.450 γροσιών. Ο Αναγνώστης Κοπανίτσας, πρόκριτος της επαρχίας Μυστρά, πολλές φορές σε κρίσιμες περιστάσεις για την Επανάσταση είχε προσφέρει γενναιόδωρα την περιουσία του για την κάλυψη εξόδων. Μάλιστα, υπολογίζεται ότι κατέβαλε για τις ανάγκες του Αγώνα πάνω απο διακόσιες χιλιάδες γρόσια.

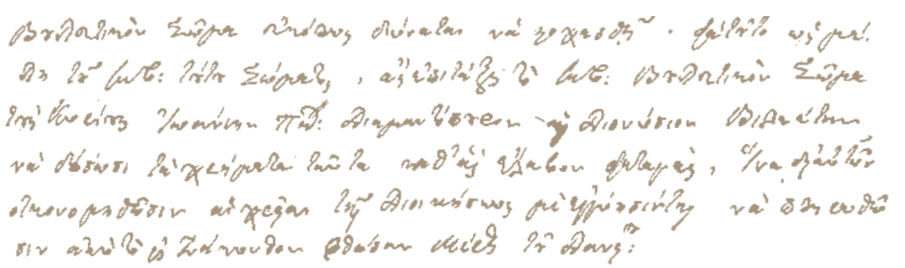

ΙΙ.7.Γ.11

Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό περί διαθέσεως των χρημάτων του αποθανόντος Ν. Λόντου στο Εθνικό Ταμείο (*Ναύπλιο, 21 Απριλίου 1824*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 417, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 288]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

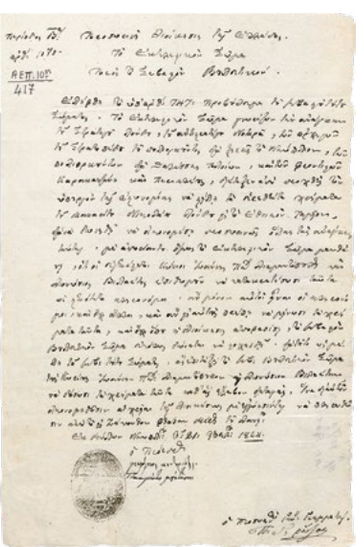

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟ εισηγείται τη διάθεση των χρημάτων, προκειμένου να καλυφθούν βασικά έξοδα του Αγώνα. Μάλιστα, μεταφέρεται η πληροφορία ότι υπάρχει διεκδίκησή τους εκ μέρους του Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλου και του Διονυσίου Βιλαέτη ως «στενοτάτων κληρονόμων». Σε αυτή την περίπτωση, δίδεται εντολή στο Βουλευτικό να επιτάξει τα χρήματα για την κάλυψη των «αναγκαίων» της Διοίκησης, με την εγγύηση ότι οι διεκδικητές τους θα αποπληρωθούν από το «εις Ζάκυνθον φθάσαν μέρος του δανείου».

ΙΙ.7.Δ
Εκπαίδευση - Εκκλησία

Η ΠΑΙΔΕΙΑ αποτέλεσε καταστατική προϋπόθεση πάνω στην οποία οικοδομήθηκε η προσπάθεια των Ελλήνων για εθνική, πολιτική και κοινωνική αναγέννηση. Οι Έλληνες Διαφωτιστές τονίζουν διαρκώς τη συμβολή της στην ηθικο-κοινωνική διαπαιδαγώγηση των πολιτών και στην εμπέδωση των αξιών μιας ελεύθερης και ισόνομης πολιτείας, ενώ και στα τοπικά και εθνικά συνταγματικά κείμενα του Αγώνα γίνεται λόγος για την υποχρέωση κάθε «πεφωτισμένης Διοικήσεως» να μεριμνά για τη δωρεάν εκπαίδευση.

Προς αυτή την κατεύθυνση, ιδρύονται κατά τόπους σχολεία· γίνονται εκκλήσεις προς τη νεολαία να σπεύσει «διά να διδαχθή αμισθί» και τονίζεται στους γονείς το χρέος τους για την εκπαίδευση των παιδιών τους, «αρρένων τε και θηλέων»· δημοσιεύονται αγγελίες για εύρεση διδασκάλων της αλληλοδιδακτικής μεθοδολογίας, η πληρωμή των οποίων πολλές φορές εξασφαλίζεται από τους πόρους μοναστηριών· προσφέρονται υποτροφίες από φιλελληνικές οργανώσεις για σπουδές νεαρών Ελλήνων σε μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα.

Τα «κοινά» σχολεία ή σχολεία των «κοινών γραμμάτων» παρείχαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση (ανάγνωση, γραφή, αριθμητική), ενώ τα σχολεία των ελληνικών μαθημάτων ήταν προσανατολισμένα στα αρχαία ελληνικά γράμματα, με διδασκαλία γραμματικής, συντακτικού και θεματογραφίας, ενώ όχι σπάνια διδάσκονταν σε αυτά στοιχεία φιλοσοφίας και επιστημών. Ως διδακτικά εγχειρίδια χρησιμοποιούνταν εκκλησιαστικά βιβλία, όπως το Ψαλτήρι και η Οκτώηχος, καθώς και διάφορες Παιδαγωγίες.

Συστηματικό είναι μετά το 1827 το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος ιδρύει το Ορφανοτροφείο Αιγίνης, κτισμένο με χρήματα ομογενών και φιλελλήνων. Σε αυτό, πέραν της στοιχειώδους υποχρεωτικής εκπαίδευσης, λειτούργησαν εργαστήρια διαφόρων τεχνών. Επίσης, μεριμνώντας για την εκπαίδευση των νέων στελεχών του τακτικού στρατού, ο Κυβερνήτης ίδρυσε τον Ιούλιο του 1828 το *Κεντρικόν Πολεμικόν Σχολείον*, το οποίο εν συνεχεία μετονομάστηκε σε *Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων*.

Τέλος, η Εκκλησία, θεματοφύλακας της πίστης, της γλώσσας και της παράδοσης καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και της Επανάστασης, αναδεικνύεται σε βασικό πυλώνα εκπαίδευσης, καθώς από τους ανώνυμους κληρικούς μέχρι τους διδασκάλους του Γένους, οι εκπρόσωποί της μοχθούν για την πνευματική ανασυγκρότηση των Ελλήνων.

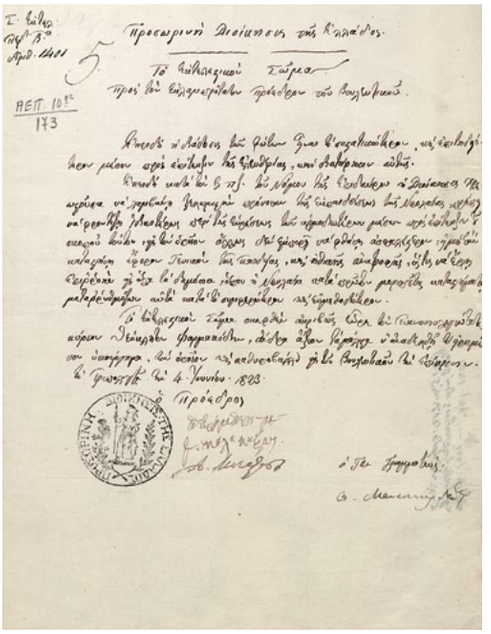

ΙΙ.7.Δ.1
Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό με θέμα τον διορισμό του Θεόκλητου Φαρμακίδη ως Γενικού Εφόρου της Παιδείας (*Τρίπολη, 4 Ιουνίου 1823*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 173, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 111-112]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ, κορυφαίος Έλληνας διαφωτιστής και αγωνιστής της Ελληνικής Επαναστάσεως, είχε διατελέσει, μεταξύ άλλων, εκδότης του *Λογίου Ερμή*. Μέλος της Φιλικής Εταιρείας, έφθασε στην ηπειρωτική Ελλάδα τον Μάιο του 1821 και εντάχθηκε στο επιτελείο του Δημήτριου Υψηλάντη, ο οποίος του ανέθεσε την έκδοση της πρώτης ελληνικής εφημερίδας στα έως τότε απελευθερωμένα εδάφη, με τίτλο *Ελληνική Σάλπιγξ*. Η κυκλοφορία της διακόπηκε μετά την έκδοση μόλις τριών τευχών (τα οποία απόκεινται στις Ειδικές Συλλογές της Βιβλιοθήκης της Βουλής), καθώς, όπως ομολόγησε ο Φαρμακίδης, *«δεν ενέδωσα εις το δεσποτικόν μέτρον της προεξετάσεως»*, δηλαδή της προληπτικής λογοκρισίας.

Ο Θ. Φαρμακίδης αναμείχθηκε έντονα στα δημόσια πράγματα της επαναστατικής περιόδου, καθώς εκλέχθηκε πληρεξούσιος σε αρκετές Εθνοσυνελεύσεις και κατέλαβε σημαντικά διοικητικά αξιώματα: εκτός από έφορος «της παιδείας και της ηθικής ανατροφής των παίδων», διετέλεσε μέλος του Αρείου Πάγου Ανατολικής Ελλάδος, διευθυντής του Εθνικού Τυπογραφείου και αρχισυντάκτης της *Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος* (της μετέπειτα *Εφημερίδος της Κυβερνήσεως*) και, μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, έφορος του Γενικού και Προκαταρκτικού Σχολείου στην Αίγινα. Επί Αντιβασιλείας ήταν σύμβουλος του Μάουρερ σε εκκλησιαστικά θέματα, εργαζόμενος υπέρ του αυτοκέφαλου της ελληνικής Εκκλησίας, ενώ το 1833 διορίστηκε Γραμματέας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας του Βασιλείου της Ελλάδος.

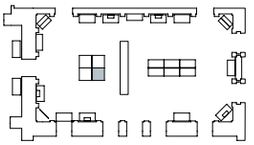

ΙΙ.7.Δ.2

Δωρεά χρηματικού ποσού για την ίδρυση σχολείου (*18 Φεβρουαρίου 1820*)

Αρχείο Οικογένειας Κοπανίτσα

Κωδικός αναγνώρισης: GR HP_LHP A.4.1.6, έγγραφο, μονόφυλλο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

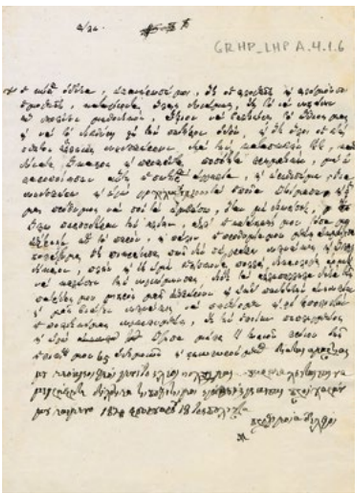

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ κατά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας ανέλαβε μείζονα εθνική και κοινωνικοπολιτική αποστολή, προκειμένου να διαμορφώσει τους πολίτες του νέου κράτους και να τους διαπαιδαγωγήσει στις αρχές μιας δημοκρατικής πολιτείας, όπως είναι η ισότητα, η ισονομία και η αξιοκρατία.

Για τη συγκρότηση δικτύου σχολείων στις διάφορες επαναστατημένες περιοχές σημαντικές ήταν οι δωρεές πλουσίων Ελλήνων και Φιλελλήνων.

Και σε θεσμικό επίπεδο, το Σύνταγμα του 1823 θέτει την εκπαίδευση υπό τη σκέπη του Βουλευτικού Σώματος.

ΙΙ.7.Δ.3

Προκήρυξη της Πελοποννησιακής Γερουσίας για την ίδρυση αλληλοδιδακτικού σχολείου στην Τρίπολη (*Τρίπολη, 16 Μαρτίου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 452, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 452]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

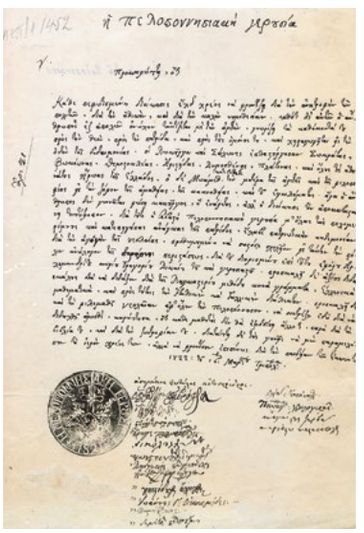

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ αποτελεί προτεραιότητα, αλλά και υποχρέωση της Διοίκησης, όπως αποδεικνύει και η σχετική μέριμνα της Πελοπποννησιακής Γερουσίας: «Κάθε πεφωτισμένη Διοίκησις έχει χρέος να φροντίζη διά την ανατροφήν των πολιτών, διά την ηθικήν και διά την καλήν νομοθεσίαν [...]. Άρα ο άνθρωπος δεν γεννάται φύσει κακούργος ή ενάρετος, αλλ' η διοίκησις τον αποκατασταίνει τοιουτότροπον». Γι' αυτό, η Πελοποννησιακή Γερουσία έλαβε «πατριωτικήν κηδεμονίαν» και προχωρεί στην ίδρυση αλληλοδιδακτικού σχολείου, καλώντας τη φιλομαθή νεολαία όλης της Πελοποννήσου να σπεύσει να διδαχθεί αμισθί τα κοινά γράμματα, ελληνικά, μαθηματικά, καθώς και ιταλικά και γαλλικά, με μόνη δαπάνη την αγορά των βιβλίων και τα έξοδα διατροφής.

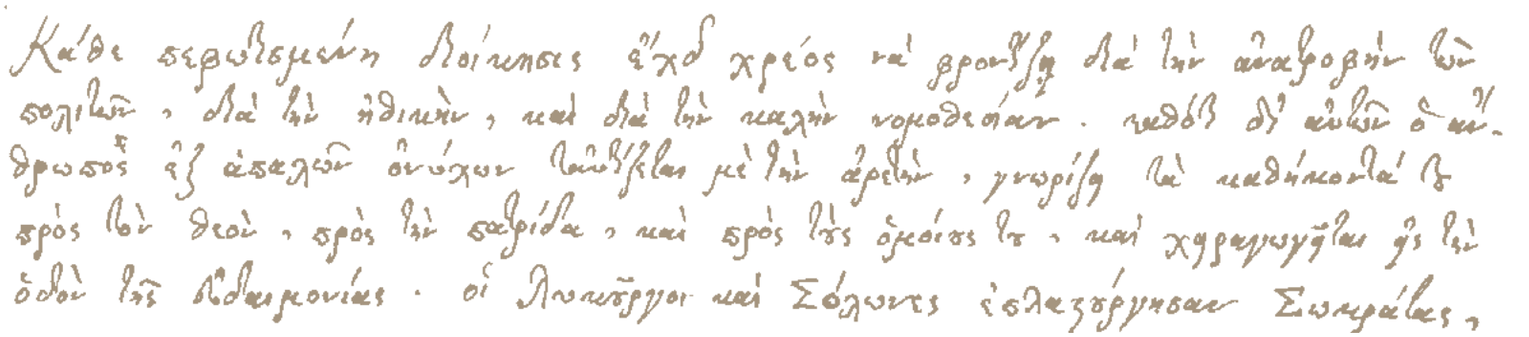

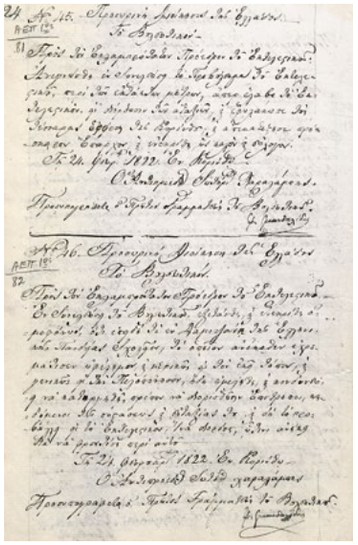

ΙΙ.7.Δ.4

Προβούλευμα αρ. 46 του Βουλευτικού προς το Εκτελεστικό περί διορισμού επιτρόπων στο σχολείο της Δημητσάνας (*Κόρινθος, 24 Φεβρουαρίου 1822*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 82, περιεχόμενο σε κώδικα [σελ. 82]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΒΟΥΛΕΥΜΑ εγκρίνεται να διοριστούν επίτροποι στο σχολείο της Δημητσάνας, διότι «ημελήθη και κινδυνεύει να καταργηθή». Αναγνωρίζεται τόσο η τοπική, όσο και η ευρύτερη συνεισφορά του σχολείου και κρίνεται σκόπιμο να εξασφαλισθεί εκ νέου η «ευταξία» του. Σημειωτέον ότι και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η Δημητσάνα υπήρξε κέντρο γραμμάτων, χάρη στη Σχολή της Μονής Φιλοσόφου και της Ελληνικής Σχολής της Δημητσάνης.

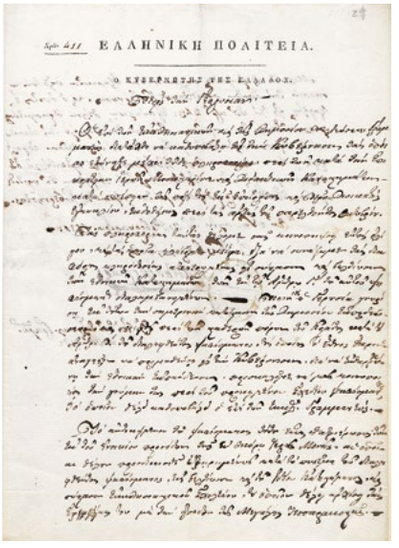
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

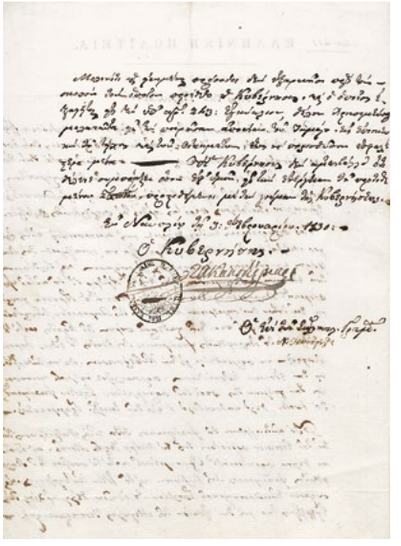

ΙΙ.7.Δ.5

Αναφορά αρ. 411 του Κυβερνήτη προς τη Γερουσία περί συντηρήσεως της Εκκλησιαστικής Σχολής της Μονής Ζωοδόχου Πηγής στον Πόρο (*Ναύπλιο, 3 Φεβρουαρίου 1830*)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 21, αρ. 24, έγγραφο, δίφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, στο πλαίσιο της εκκλησιαστικής του πολιτικής, μερίμνησε για την ίδρυση της Εκκλησιαστικής Σχολής στον Πόρο, τη διοίκηση της οποίας ανέλαβε ο Νικόλαος Χρυσόγελος ως Γραμματέας των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Παιδείας. Η Σχολή στεγαζόταν στη μονή της Ζωοδόχου Πηγής και ανήκε στα συντηρούμενα από την κυβέρνηση σχολεία. Ο μαθητικός πληθυσμός ήταν οικότροφοι ηλικίας 12-18 ετών, ενώ σπουδαστές μεγαλύτερης ηλικίας γίνονταν δεκτοί με μικρή χρηματική εισφορά. Η Σχολή αναδείχθηκε σε κέντρο εκκλησιαστικής παιδείας του νεοελληνικού κράτους, καθώς από αυτή αποφοίτησαν δεκάδες νέοι κληρικοί.

Ο βαθύτατα ευσεβής Κυβερνήτης είχε ως όραμα την ίδρυση Ανωτέρας Θεολογικής Ακαδημίας, κατά τα πρότυπα των αντίστοιχων ρωσικών, εξού και αμέσως μετά την εκλογή του είχε ζητήσει από τον λόγιο κληρικό και δάσκαλο του Γένους, Κωνσταντίνο Οικονόμο των εξ Οικονόμων να συντάξει «Σχέδιο Εκκλησιαστικής Ακαδημίας».

Ωστόσο, η δύσκολη συγκυρία της εποχής και η έλλειψη επαρκών πόρων δεν επέτρεψαν την υλοποίηση του σχεδίου.

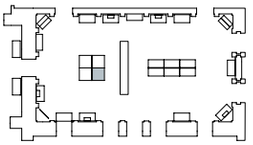

ΙΙ.7.Δ.6

Αναφορά του Κυβερνήτη προς τη Γερουσία, περί των πόρων του αλληλοδιδακτικού σχολείου του Άργους (Ναύπλιο, 16 Ιουνίου 1831)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 21, αρ. 136, έγγραφο, δίφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

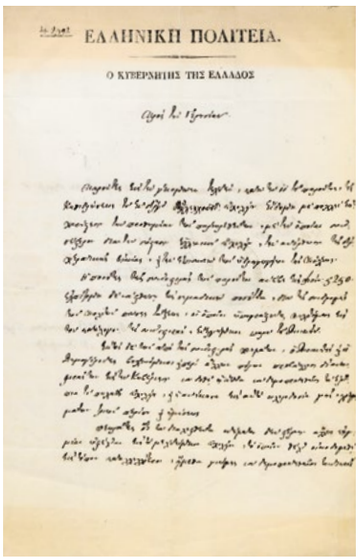
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΕΚΦΡΑΖΕΙ την ικανοποίηση για τη χρηματική συνεισφορά των τοπικών παραγόντων με στόχο την ίδρυση του νέου αλληλοδιδακτικού σχολείου. Παράλληλα, εκφράζει την άποψη ότι θα πρέπει να δημοπρατηθεί η έγγειος περιουσία του παλαιού σχολείου, με στόχο την οικοδόμηση του νέου σε καταλληλότερη περιοχή, και ζητά τη σχετική έγκριση της Γερουσίας.

Η αλληλοδιδακτική μέθοδος αποτέλεσε την κυρίαρχη μεθοδολογία της στοιχειώδους εκπαίδευσης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα. Διαδόθηκε μέσω του περιοδικού *Ερμής ο Λόγιος* το 1816 με εισηγητική έκθεση του Γεωργίου Κλεόβουλου, ο οποίος την είχε σπουδάσει στο Παρίσι. Η συγκεκριμένη διδακτική μεθοδολογία, στην οποία οι καλύτεροι μαθητές, οι λεγόμενοι *πρωτόσχολοι*, υπό την καθοδήγηση του δασκάλου δίδασκαν τους υπόλοιπους, χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία από τα μέσα του 17ου αι. και τελειοποιήθηκε στη Γαλλία από τον Sarasin.

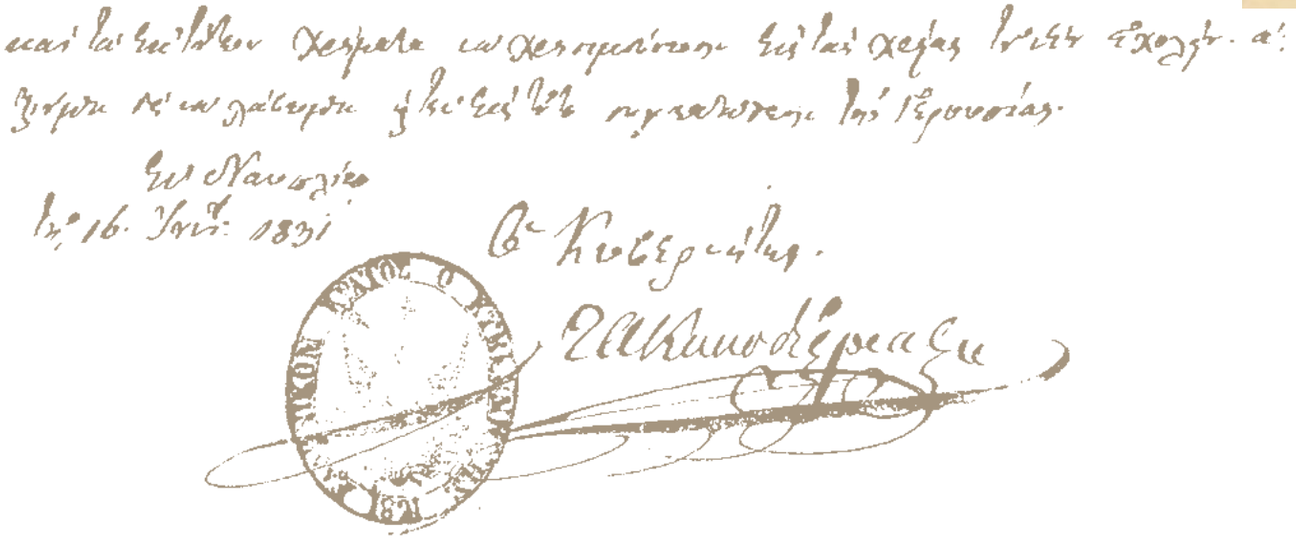

ΙΙ.7.Δ.7

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φ. 34, σελ. 3 (Αίγινα, 5 Μαρτίου 1827)

Επιστολή συνδρομητή με θέμα τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων στη Σαντορίνη (Σύρος, 23 Φεβρουαρίου 1827)
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΕΝΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ της εφημερίδας επαινεί την πρωτοβουλία του ιατρού Δομένικου Σανταντώνιου να διοργανώσει με δικά του έξοδα θεατρικές παραστάσεις στη Σαντορίνη κατά την περίοδο της Αποκριάς, ανεβάζοντας δύο κωμωδίες μεταφρασμένες από την ιταλική γλώσσα και ένα έργο του Π. Μεταστάζιο στην ιταλική. Ταυτόχρονα, καταφέρεται εναντίον του Επισκόπου των Καθολικών («Δυτικών Ελλήνων») του νησιού, ο οποίος σκανδαλίστηκε από το περιεχόμενο των παραστάσεων και απαγόρευσε «δι' ιερατικής κατάρας» στο ποίμνιό του την παρακολούθησή τους. Ο συντάκτης του άρθρου θεωρεί παράδοξο και γελοίο μια τέτοια κατάρα να εκστομίζεται από έναν πολιτισμένο άνθρωπο και μάλιστα Γάλλο: «Ως Ευρωπαίος ο κύριος Πεγκ έπρεπε να ηξεύρη ότι τα θέατρα συνειθίζονται πανταχού της Ευρώπης, και δεν εμποδίζονται ούτε απ' αυτών των απολύτων εξουσιών, ούτε απ' αυτού του κυρίου του, του Πάπα [...]»

Η Ελληνική Επανάσταση υπήρξε ιστορικό γεγονός με ευρωπαϊκή και διεθνή απήχηση, καθώς κινητοποίησε πλήθος αλλοεθνών υποστηρικτών της. Στις μεγάλες χώρες με κλασική πολιτισμική παράδοση (Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία, Ιταλία), αλλά και γενικότερα στον ευρωπαϊκό χώρο (Κάτω Χώρες, Ελβετία, Δανία, γερμανόφωνες περιοχές), σημαντικός αριθμός δραστήριων φιλελεύθερων προσωπικοτήτων ενεργοποιείται για την ελληνική υπόθεση. Είτε εξ αποστάσεως, στις χώρες τους, είτε δια ζώσης, ερχόμενοι στην Ελλάδα, οι Φιλέλληνες βοηθούν σε πολλά επίπεδα τον ελληνικό Αγώνα και δημιουργούν το μοναδικό φαινόμενο του Φιλελληνισμού.

Ο φιλελληνικός ζήλος εξαπλώθηκε σε ολόκηρη την Ευρώπη, από την ιβηρική χερσόνησο μέχρι τη Ρωσία, αλλά και πέραν του Ατλαντικού, ιδίως στις ανατολικές Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Εδράστηκε στο στέρεο υπόβαθρο της προϋπάρχουσας αρχαιολατρίας και

II.8
Το φαινόμενο του Φιλελληνισμού

«*Είμαστε όλοι Έλληνες*»

Percy Bysshe Shelley, *Hellas*, 1822

ελληνομανίας, επιπλέον δε στην κοινή συνισταμένη του Χριστιανισμού.
Οι Φιλέλληνες επηρεάζουν την κοινή γνώμη υπέρ του ελληνικού αιτήματος για ελευθερία, ασκούν πίεση στις κυβερνήσεις των χωρών τους, συγκεντρώνουν υλική βοήθεια για τον Αγώνα στην Ελλάδα και πολλοί από αυτούς σπεύδουν να πολεμήσουν στο πλευρό των Ελλήνων, συγκροτώντας τάγματα Φιλελλήνων, με αρκετούς εμπειροπόλεμους ανώτατους στρατιωτικούς• αρκετοί θα τραυματισθούν ή και θα πέσουν στο πεδίο της μάχης.
Ήδη με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, δημιουργούνται φιλελληνικοί θύλακες σε πολλές χώρες.
Η βαρβαρότητα με την οποία η οθωμανική αυτοκρατορία προσπαθεί να καταστείλει την ελληνική εθνεγερσία, όπως με την Σφαγή της Χίου το 1822, ενδυναμώνει το φιλελληνικό κίνημα.
Στο απόγειό του θα φτάσει το 1826, με την ηρωική Έξοδο του Μεσολογγίου, και θα ασκήσει πίεση για την καθοριστικής σημασίας παρέμβαση των ξένων δυνάμεων το 1827, με την ναυμαχία του Ναυαρίνου, που έθεσε τα θεμέλια για την ανεξαρτησία των Ελλήνων.
Ο Φιλελληνισμός αποτυπώθηκε ποικιλοτρόπως και σε βάθος χρόνου και στις καλές τέχνες, στη λογοτεχνία, το θέατρο, τη μουσική, ακόμη περισσότερο στις εικαστικές τέχνες, με πλήθος έργων κάθε είδους. Η φιλελληνική τέχνη, απότοκη τόσο του Νεοκλασικισμού όσο και του Ρομαντισμού, συνιστά ένα μοναδικό καλλιτεχνικό φαινόμενο, με παράγωγα μεγάλης ιστορικής και συνάμα αισθητικής αξίας.
Η σφυρηλάτηση και διάδοση του φιλελληνικού κινήματος υπήρξε προοδευτική και πολυεπίπεδη, απτή απόδειξη της αλληλεγγύης των λαών, κοινωνών της αξίας του ανθρωπισμού.

II.8.A
Νέες Θερμοπύλες

«Θυμηθείτε εκείνους που έδωσαν το αίμα τους, ανίκητοι, με τον Λεωνίδα»

William Haygarth, *Greece, a poem*, 1814

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ του 1820, η αρχαιολατρία του πρώιμου Φιλελληνισμού μετατρέπεται προοδευτικά σε ελληνολατρία. Οι ξένοι αντιμετώπιζαν τους σύγχρονούς τους Έλληνες ως άμεσους απογόνους των αρχαίων, κληρονόμους της κλασικής αρχαιότητας και των περικαλλών μνημείων της.

Γι' αυτό και στον ηρωικό αγώνα του '21, ακόμη και στις πολεμικές ήττες του, αναγνωρίζουν Θερμοπύλες και ύψιστη ηθική νίκη: για παράδειγμα, ο Μάρκος Μπότσαρης, που κατέληξε μετά από άνιση μάχη εναντίον πολυαριθμότερων εχθρών το 1823 στο Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου, παρομοιάζεται με τον Λεωνίδα· με τον αρχετυπικό ήρωα παραβάλλονται ακόμη ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Παπαφλέσσας, που θα πέσει στο Μανιάκι (1825), ενώ η Έξοδος του Μεσολογγίου προβάλλει τη μαρτυρική πόλη ως νέες Θερμοπύλες και τους Εξοδίτες ως νέους Σπαρτιάτες.

Η μορφή του Λεωνίδα, η μάχη των Θερμοπυλών και άλλα θέματα των Μηδικών πολέμων, όπως ο Μαραθώνας, καθίστανται συνήθεις ρητορικοί τόποι και αγαπητά μοτίβα της φιλελληνικής εικονογραφίας, αναγνωρίζοντας τους Έλληνες αγωνιστές ως άξιους συνεχιστές των προγόνων τους.

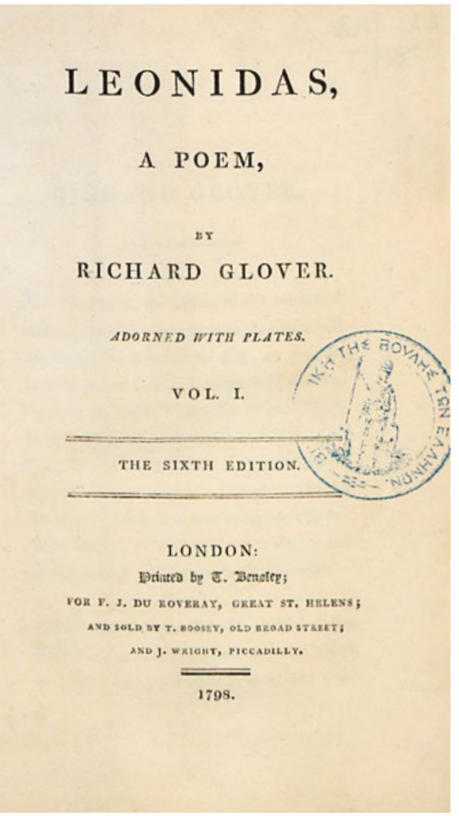
LEONIDAS,

A POEM,

BY

RICHARD GLOVER.

ADORNED WITH PLATES.

VOL. I.

THE SIXTH EDITION.

LONDON:
Printed by T. Bensley;
FOR F. J. DU ROVERAY, GREAT ST. HELENS;
AND SOLD BY T. BOOSEY, OLD BROAD STREET;
AND J. WRIGHT, PICCADILLY.

1798.

II.8.A.1
Richard Glover
Leonidas, A Poem, Adorned with plates.
Vol. I. The sixth edition.
London: Printed by T. Bensley; For F. J. Du Roveray, Great St. Helens; And sold by T. Boosey, Old Broad Street; And J. Wright, Piccadily. 1798
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ Richard Glover (1712-1785) δημοσίευσε το επικό ποίημα «Λεωνίδας» το 1737, προβάλλοντας τον αρχαίο ήρωα ως πρότυπο ελευθερίας, κάνοντας έμμεση αναφορά στις πολιτικές εξελίξεις της εποχής του. Μάλιστα, η επιτυχία του Λεωνίδα του άνοιξε τον δρόμο ώστε να ασχοληθεί ο ίδιος ενεργά και με την πολιτική. Η παρούσα επανέκδοση, στα τέλη του 18ου αιώνα, τεκμηριώνει την επαναφορά των ηρωικών προτύπων της Αρχαιότητας στο πλαίσιο των ιδεωδών φιλελευθερισμού, κατά τον αιώνα του Διαφωτισμού.

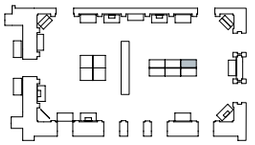

II.8.A.2

Κάτοψη του περάσματος των Θερμοπυλών

διδασκαλία: *PLAN DU PASSAGE / DES* THERMO-PYLES / *accomodé au temps de l'invasion de Xerxès dans la Grèce. /* Pour le Voyage du Jeune Anacharsis, / *Par M. BARBIÉ DU BOCAGE. / Novembre 1784.*
εικονογραφήση στο Jean-Denis Barbié du Bocage
Recueil de cartes géographiques, plans, vues et médailles de l'ancienne Grèce, relatifs au Voyage du jeune Anacharsis, précédé d'une analyse critique des cartes.
Seconde edition.
A Paris, Chez DE BURE, l'aîné, Libraire de Monsieur Frère du Roi, de la Bibliothèque du Roi, et de l'Académie Royale des Inscriptions, hôtel Ferrand, rue Serpente, n°. 6. M. DCC. LXXXIX. Avec approbation, et privilège du Roi.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΑΒΒΑΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ Jean-Jacques Barthélemey (1716-1795) περιγράφει τις Θερμοπύλες στο ιστορικό μυθιστόρημά του «Ταξίδι του νέου Ανάχαρση στην Ελλάδα» [αρ. κατ. I.1.3], όπου ο νεαρός Σκύθης Ανάχαρσης επισκέπτεται την κλασική Ελλάδα του 4ου αιώνα π.Χ. Η εξαιρετική εικονογράφηση του έργου δόθηκε με συμπληρωματικό άτλαντα, σχεδιασμένο από τον Jean-Denis Barbié du Bocage (1760-1825), κορυφαίο ιστορικό χαρτογράφο της εποχής.

Αποτυπώνεται ο Μαλιακός κόλπος με το στενό πέρασμα των Θερμοπυλών, με βάση τόσο τις αρχαίες πηγές (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Στράβων, Πλίνιος, Τίτος Λίβιος), όσο και τους κατ' αυτοψία περιηγητές του 18ου αιώνα. Συγκεκριμένα, στο εισαγωγικό δοκίμιό του «Κριτική ανάλυση των χαρτών της αρχαίας Ελλάδας που σχεδιάστηκαν για το ταξίδι του νέου Ανάχαρση», το οποίο προτάσσεται του άτλαντα, αναφέρει ονομαστικά τους George Wheler, Francis Vernon, Jacques Foucherot. Τον τελευταίο, μηχανικό στην υπηρεσία του κόμη Choiseul-Gouffier, τον σημειώνει ο Barbié du Bocage και επάνω στο χάρτη (δεξιά), κάνοντας αναφορά σε κατ' αυτοψία αποτύπωση του χώρου το 1781. Ο Barbié du Bocage σχεδίασε τον δικό του χάρτη τον Νοέμβριο του 1784 και τυπώθηκε στην έκδοση του Ανάχαρση αρχικά το 1788, εδώ στη δεύτερη έκδοση του 1789. Τιτλοφορείται «Σχέδιο διέλευσης των Θερμοπυλών όπως ήταν κατά τα διάρκεια της εισβολής του Ξέρξη στην Ελλάδα για το ταξίδι του νέου Ανάχαρση» και αποτελεί το δεύτερο σχέδιο που εικονογραφεί την εισαγωγή. Αποδίδεται έτσι η πρώτη λεπτομερής χαρτογράφηση του ιστορικού τόπου των Θερμοπυλών.

Η συγκεκριμένη κάτοψη των Θερμοπυλών ενσωματώθηκε από τον Ρήγα, ως μία από τις «επιπεδογραφίες», στο 2ο φύλλο της *Χάρτας της Ελλάδος* του [αρ. κατ. I.2.26].

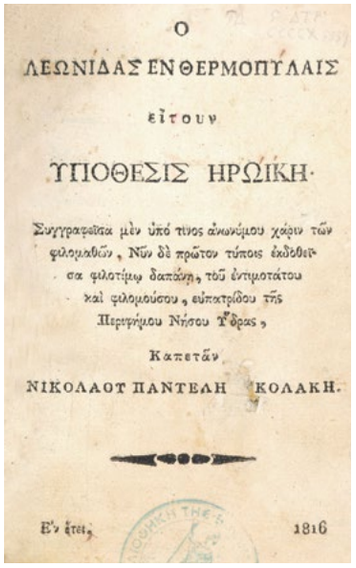
Ο
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΕΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙΣ
εἴτουν
ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΗΡΩΙΚΗ·
Συγγραφεῖσα μὲν ὑπό τινος ἀνωνύμου χάριν τῶν φιλομαθῶν, Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα φιλοτίμῳ δαπάνῃ, τοῦ ἐντιμοτάτου καὶ φιλομούσου, εὐπατρίδου τῆς Περιφήμου Νήσου Ὕδρας,
Καπετᾶν
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗ ΚΟΛΑΚΗ.
Ἐν ἔτει, 1816

II.8.A.3
[Νικόλαος Παντελής Νικολάκης]
Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις, είτουν Υπόθεσις Ηρωική•
Συγγραφείσα μεν υπό τινος ανωνύμου χάριν των φιλομαθών.
Νυν δε πρώτον τύποις εκδοθείσα φιλοτίμωι δαπάνηι, του εντιμοτάτου και φιλομούσου, ευπατρίδου της Περιφήμου Νήσου Ύδρας, Καπετάν Νικολάου Παντελή Νικολάκη.
Εν έτει. 1816
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, ένας ανώνυμος Έλληνας συνέθεσε ιστορικό δράμα ρομαντικού χαρακτήρα με θέμα «Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις, είτουν υπόθεσις ηρωική», που εκδόθηκε το 1816 από τον υδραίο καπετάνιο Νικόλαο Παντελή Νικολάκη, χωρίς άλλα εκδοτικά στοιχεία. Το συγκεκριμένο έργο παρουσιάστηκε με επιτυχία από τον θίασο της ελληνικής παροικίας της Οδησσού τον Οκτώβριο του 1817.

Ανάλογα θεατρικά έργα γράφονταν και παρουσιάζονταν στην Ευρώπη, ιδίως στη Γαλλία, ήδη από τον 18ο αιώνα, όπως τα έργα του C.H. d'Estaing «Οι Θερμοπύλες» (εκδόθηκε το 1791 αλλά δεν παρουσιάστηκε), του Loaisel de Tréogate «Η μάχη των Θερμοπυλών» (ανέβηκε το 1793, κυκλοφόρησε το 1794), του Guilbert «Λεωνίδας ή η αναχώρηση των Σπαρτιατών» (1799). Μεσούσης της Ελληνικής Επανάστασης, ο Michel Pichat (ή Pichald) παρουσίασε, υπό φιλελληνικό πρίσμα, το έργο «Λεωνίδας», που ανέβηκε για πρώτη φορά τον Νοέμβριο του 1825 στην Comedie-Française του Παρισιού και σημείωσε εξαιρετική επιτυχία, λόγω ακριβώς του φιλελληνικού ζήλου της εποχής. Μάλιστα, ο ηθοποιός του ομώνυμου ρόλου François-Joseph Talma αποθεώθηκε και έφτασε να δανείσει τα χαρακτηριστικά του σε ανδριάντα του Λεωνίδα από το χέρι του σημαντικού γλύπτη David d'Angers το 1827. Ο συγγραφέας Michel Pichat αναγνώρισε ότι η επιτυχία του έργου οφειλόταν στα φιλελληνικά αισθήματα του κοινού.

II.8.A.4
Jean Nicolas Laugier (1785-1875)
Από έργο του **Jacques Louis David** (1748-1825)
Ο Λεωνίδας στις Θερμοπύλες, 1826
χαλκογραφία, 59 x 79 εκ.
υπογραφές: David 1815. (κάτω δεξιά) - Laugier 1826. (κάτω αριστερά)
επιγραφές: *Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις* / Dédié aux Hellènes. / A Paris, chez tous les Marchands d'Estampes. / *Imprimié par Durand & Sauve* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 871

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ του Νεοκλασικισμού Jacques-Louis David (1748-1825), μνημείωσε εικαστικά τον ήρωα Λεωνίδα, με τον εντυπωσιακό, μεγάλων διαστάσεων (395 × 531 εκ.) ελαιογραφικό πίνακά του (Μουσείο του Λούβρου, inv. 3690) με θέμα «Ο Λεωνίδας στις Θερμοπύλες», ο οποίος αναπαράγεται εδώ σε χαρακτικό.

Ο David ασχολήθηκε συστηματικά με το θέμα, ήδη από το 1798/99 και επί σειρά ετών, μέχρι το 1814, κάτι που αποδεικνύεται από σειρά σχεδίων του, τόσο όλης της σύνθεσης όσο και μεμονωμένων μορφών. Επιλέγει να παρουσιάσει μία πολυπρόσωπη σύνθεση, την οποία όμως, παρά την πληθώρα μορφών και παραπληρωματικών στοιχείων, οργανώνει με απόλυτη σαφήνεια. Η όλη παράσταση διαθέτει την απαραίτητη – για τα desiderata του Νεοκλασικισμού – αρχαιολογική εγκυρότητα, βασιζόμενος στην εξιστόρηση της μάχης και των εμπλεκομένων προσώπων από τον Ηρόδοτο, ενώ πολλά από τα εικονογραφικά στοιχεία του έχουν αντληθεί από τον «Ανάχαρση» του Barthélemy [αρ. κατ. I.1.3 και III.8.A.2]. Η σχεδιαστική καθαρότητα επιτρέπει να αντιληφθεί κανείς τη σύλληψη του καλλιτέχνη και την έμφασή του στις νεοκλασικές αρχές, σύμφωνα με την επιταγή του θεωρητικού της τέχνης Βίνκελμαν για ήρεμο μεγαλείο και ευγενική απλότητα. Μάλιστα, για την κεντρική μορφή,

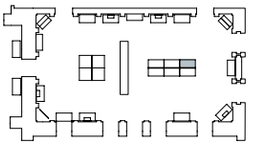

του Λεωνίδα, αντλεί από τη μορφή του Αίαντα όπως παρουσιάζεται σε σφραγιδόλιθο που είχε δημοσιεύσει ο Βίνκελμαν (Johann Joachim Winckelmann, *Monumenti antichi inediti*, Ρώμη 1767, πίν. 142). Ο David επομένως, αντίθετα με την τάση της ζωγραφικής της περιόδου για έμφαση στην έκφραση, επιμένει στην ιδεατή τέχνη της κλασικής αρχαιότητας που πρεσβεύει ο ακραιφνής Νεοκλασικισμός.

Παρουσιάζει τον Σπαρτιάτη ήρωα εν μέσω των συμπολεμιστών του, πριν την μάχη, ενώ προετοιμάζονται για την αναμέτρηση. Ωστόσο, ήδη η ηρωική θυσία τιμάται, καθώς στέφανοι τείνονται προς τον πολεμιστή επάνω αριστερά, που με το σπαθί του χαράσσει στο βράχο το επίγραμμα του Σιμωνίδη για τους πεσόντες των Θερμοπυλών. Ο Ναπολέων είδε τον πίνακα, στις 6 Απριλίου του 1815, στο εργαστήριο του ζωγράφου, και τον επιδοκίμασε, αν και παλαιότερα είχε αποδοκιμάσει την επιλογή του θέματος, καθώς παρουσιάζει πολεμιστές που θα ηττηθούν. Μία άλλη ερμηνεία του έργου θέλει τον πίνακα να προοικονομεί την ήττα του Ναπολέοντα και τη δική του ηρωική πτώση στο Βατερλώ, λίγους μήνες αργότερα (Ιούνιο 1815), άρα εκλαμβάνει τον Βοναπάρτη ως άλλο Λεωνίδα.

Ο Λεωνίδας κυριαρχεί στη σύνθεση, τοποθετημένος κεντρικά και σε άμεσο οπτικό διάλογο με τον θεατή. Η ηρωική γυμνότητά του και η εξιδανικευμένη ομορφιά του τον προτείνουν ως παράδειγμα αρετής (*exemplum virtutis*), βάσει της ηθικής νίκης του, και ουσιαστικά του αποδίδουν την αθανασία που θα κερδίσει με την γενναία θυσία του. Η εποχή φιλοτέχνησης του έργου αναζητούσε πρότυπα κι αυτή άλλωστε ήταν η πρόθεση του ζωγράφου, καθώς στην έντυπη επεξήγησή του του πίνακα στο ατελιέ του θεωρούσε ότι η θυσία του Λεωνίδα και των συντρόφων του παρήγαγε αποτέλεσμα μεγαλύτερο από τις πιο λαμπρές νίκες.

Στο πλαίσιο του Φιλελληνισμού που είχε συνεπάρει την Ευρώπη και ιδίως τη Γαλλία στα μέσα της δεκαετίας του 1820, ο Λεωνίδας του David θα αξιοποιηθεί από την φιλελληνική εικονογραφία της εποχής. Τους πρώτους μήνες του 1826 κυκλοφόρησε η προκείμενη χαλκογραφία από τον Jean-Nicolas Laugier (1785-1875), με τον τίτλο στα ελληνικά (*Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις*) και αφιέρωση στους Έλληνες (*Dédié aux Hellènes*). Μάλιστα, ο Laugier είχε επί τούτου επισκεφθεί τον εξόριστο στο Βέλγιο David λίγες μέρες πριν αποβιώσει, ώστε να πάρει την έγκρισή του.

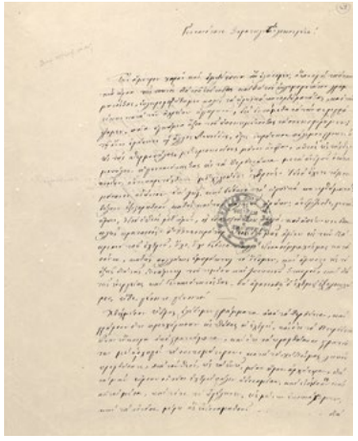

ΙΙ.8.Α.5

Απόσπασμα επιστολής των Π. Μαυρομιχάλη, Π. Κρεββατά και Χ. Περούκα προς τον Θ. Κολοκοτρώνη (Μύλοι Ναυπλίου, 28 Ιουλίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 15αβ, αρ. 48, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 41-42]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ εξαίρεται το κατόρθωμα του Κολοκοτρώνη στα Δερβενάκια και παραλληλίζεται με τον Λεωνίδα, αντανακλώντας τη συνήθη πρακτική εγκωμιασμού των ηρώων της Επανάστασης μέσω του παραλληλισμού τους με ήρωες της αρχαιότητας: «Τω όντι εφάνητε ως άλλος Λεωνίδας, όστις εκράτησε πόλεμον φρικτόν εις τας Θερμοπύλας με τριακοσίους μόνον άνδρας· αυτός εις τας Θερμοπύλας, η γενναιότης Σας εις τα Δερβενάκια μετά ανδρών οκτακοσίων αντεπαρετάχθητε με χιλιάδας εχθρούς».

ΙΙ.8.Α.6

Ενθυμείσθε του Μαραθώνος

υπογραφές: *Lith. par A.J. et C.D.* (κάτω αριστερά) *Lith. de C.de Lasteyrie.* (κάτω δεξιά)
επιγραφή (διδασκαλία): Souvenez vous de Marathon (κάτω κεντρικά)
εικονογράφηση στο *Vues de la Grèce Moderne, Lithographiées par A.J., Accompagnées d'un Texte Descriptif*, Par E.L.
Paris, A l'Imprimerie Lithographique de C. DE LASTEYRIE, dirigée par R. L. Brégeaut, rue de Bac, Nº 58, au fond du passage Ste.-Marie. Chez DONDEY-DUPRÉ PÈRE ET FILS, Imp.-Lib., rue St.-Louis, Nº 46, et rue de Richelieu, Nº 67, vis-à-vis la Bibliothèque du Roi. [Chez] TEUTTEL ET WURTZ, Libraires, rue de Bourbon, Nº 17. Et chez les principaux Libraires de France et de l'Étranger.
IMPRIMERIE DE DONDEY-DUPRÉ. M DCCC XXIV.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 892

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΕΚΑ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΕΣ ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΕΣ, σε σχέδια του Alexis Victor Joly (1798-1814), που συναποτελούν το λεύκωμα με απόψεις της Ελλάδας, το οποίο τυπώθηκε το 1824. Κάθε θέμα επεξηγείται από αταύτιστο συγγραφέα (Emilie de L.), γι' αυτό και η έκδοση είναι γνωστή με το όνομα του A.V. Joly. Οι περισσότερες από τις υπόλοιπες παραστάσεις παραλλάσσουν τις ακουατίντες που είχαν εικονογραφήσει την έκδοση του Βρετανού συγγραφέα και ζωγράφου William Haygarth (1784-1825), μετά την επίσκεψή του στην Ελλάδα το 1810-11 – μαζί με τον λόρδο Βύρωνα και τον John Cam Hobhouse – με τη μορφή έμμετρου ταξιδιωτικού ημερολογίου (*Greece, a Poem, in three parts; with note, classical illustrations, and sketches of the scenery*, London, W. Bulmer for G. and W. Nicol, 1814).

Η προκείμενη παράσταση, πρωτότυπη, επιγράφεται «Ενθυμείσθε του Μαραθώνος» και παρουσιάζει τον Μιλτιάδη, να υποδεικνύει στον ένοπλο νεοέλληνα την ιστορική μάχη του Μαραθώνα, που απέκρουσε και εκδίωξε τον ασιατικό δεσποτισμό. Στον σχετικό διάλογο, ο Έλληνας αγωνιστής προσδιορίζεται ως Σουλιώτης, ενώ η γεροντική μορφή, αρχαιοπρεπώς ενδεδυμένη με την περικεφαλαία, αποκαλύπτεται ως φασματική φιγούρα, το πνεύμα του νικητή στρατηγού στον Μαραθώνα, Η διδακτική αξία της σκηνής είναι εμφανής, με την αρχαία ιστορία να επανέρχεται υποδειγματικά και παράλληλα με τον Αγώνα υπέρ ελευθερίας των νεώτερων Ελλήνων.

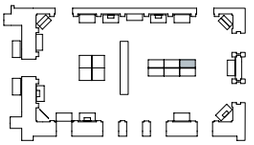

II.8.A.7

Gioacino Antonio Rossini

Η πολιορκία της Κορίνθου, περ. 1826-1827

χαλκόγραφη μουσική παρτιτούρα, 11 αριθμημένες σελίδες, 32 × 25 εκ.

επιγραφές (τίτλος και υπογραφές): Le Siège de Corinthe / *Opéra en trois actes* / Paroles de Messieurs A. SOUMET, de l' Académie française / *et* BALOCHI / Musique de M.r / G. ROSSINI. / *avec Acc.t de* Piano *ou* Harpe *par l'Auteur.* / *N.o* 11 – *Prix*: 4•50 / *à PARIS chez E. TROUPENAS, Succ.r de Mad.e V.e NICOLO. / Editeur du Répertoir des Opéras français avec accompagnement de Piano, rue de Memars. N.o 3.* / Catalogue Thèmatique des Moracaux détaché. (επάνω κεντρικά) // *Gravé et imprimé chez* Marquerie frères, *rue S.t Honorè, N.o 45.* (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 873

Ο GIOACHINO ANTONIO ROSSINI (1792-1868) υπήρξε με βεβαιότητα ο μεγαλύτερος φιλέλληνας μουσικοσυνθέτης, ενώ η «Πολιορκία της Κορίνθου» μακράν το πιο ολοκληρωμένο και συγχρόνως επιτυχημένο φιλελληνικό μουσικό έργο.

Στην Πολιορκία της Κορίνθου ουσιαστικά μετασκεύασε παλαιότερο έργο του, τον Μωάμεθ τον Δεύτερο (*Maometto Secondo*), σύνθεσή του στα 1820, ενώ το κείμενο του Cesare della Valle το επανεπεξεργάστηκαν, σε νέο λιμπρέτο, οι Luigi Balocchi και Alexandre Soumet. Η υπόθεση του μουσικού έργου δεν σχετίζεται με το ομώνυμο έργο του λόρδου Βύρωνα (που εκδόθηκε το 1826 και αναφέρεται στην πολιορκία της Ακροκορίνθου από τους Οθωμανούς το 1715). Ο Ροσίνι αναφέρεται στην πολιορκία της Κορίνθου κατά την επέλαση του Μωάμεθ Β΄ στην Πελοπόννησο, το 1459, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης. Ο διοικητής της Κορίνθου Κλεομένης είναι έτοιμος να παραδώσει την πόλη, ενώ ο γενναίος νεαρός αξιωματικός Νεοκλής αναλαμβάνει την υπεράσπισή της, κερδίζοντας συγχρόνως και την κόρη του Κλεομένη, Παμύρα. Η Παμύρα όμως πέφτει στα χέρια του Μωάμεθ, αλλά ο Νεοκλής την απελευθερώνει, προξενώντας την οργή του, που απειλεί να σφαγιάσει όλους τους Έλληνες. Συγκεντρωμένοι στις κατακόμβες της Κορίνθου και ενώ οι ιερείς ευλογούν τα λάβαρα, ανακαλούν τον Μαραθώνα και τις Θερμοπύλες. Τελικά, όλοι οι Έλληνες θα σκοτωθούν ή θα αυτοκτονήσουν.

Το φιλελληνικό κοινό αναγνώρισε βεβαίως στην ιστορική πολιορκία της Κορίνθου την συγκαιρινή του Μεσολογγίου και την ηρωική Έξοδο, καθώς και τις αναφορές και τους παραλληλισμούς με την αρχαία ελληνική ιστορία. Η Κόρινθος και το Μεσολόγγι κατέκτησαν θέση νέων Θερμοπυλών.

Ο Ροσίνι, ενθουσιασμένος από την Ελληνική Επανάσταση, έθεσε ως στόχο να συγκεντρώσει χρήματα για τους Έλληνες, συνδράμοντας το έργο των φι-

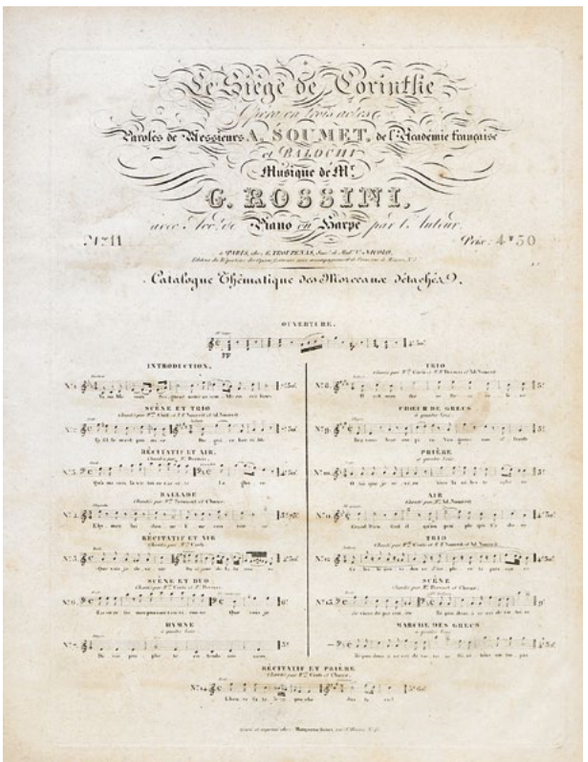
Le Siège de Corinthe

Paroles de Messieurs A. SOUMET, de l'Académie française
et BALOCHI

Musique de M.r

G. ROSSINI,

avec Acc.t de Piano ou Harpe par l'Auteur.

N.o 11 Prix 4.f 50

Catalogue Thématique des Morceaux détachés.

OUVERTURE.

INTRODUCTION.

TRIO

SCÈNE ET TRIO

CHŒUR DE GRECS

RÉCITATIF ET AIR.

PRIÈRE

BALLADE

AIR

RÉCITATIF ET AIR

TRIO

SCÈNE ET DUO

SCÈNE

HYMNE

MARCHE DES GRECS

RÉCITATIF ET PRIÈRE

λελληνικών επιτροπών ανά την Ευρώπη. Η πρώτη παρουσίαση του έργου έλαβε χώρα στην Όπερα των Παρισίων, στις 9 Οκτωβρίου 1826, στα γαλλικά. Σημείωσε εξαιρετική επιτυχία και τα έσοδα διατέθηκαν για την ελληνική υπόθεση. Είναι ενδεικτικό ότι μόνο σε μία μέσα συγκεντρώθηκαν 30.000 φράγκα εποχής – αναλογικά, περί τις εκατό χιλιάδες ευρώ σήμερα. Κατόπιν, το έργο μεταφράστηκε στα ιταλικά από τον Callisto Bassi και παρουσιάστηκε σε συναυλιακή μορφή το 1827 στη Βαρκελώνη, ενώ η πρώτη σκηνική παρουσίαση πραγματοποιήθηκε στην Πάρμα, στις 26 Ιανουαρίου 1828 (*L'Assedio di Corinto*). Η Πολιορκία της Κορίνθου ήταν η τελευταία όπερα που συνέθεσε ο Ροσίνι.

II.8.B
Ο ελληνικός Βύρων

«Αν είμαι ποιητής,
το χρωστάω στον αέρα της Ελλάδας»

Λόρδος Βύρων

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ (George Gordon Byron, 6th baron Byron, 1788-1824), Βρετανός ποιητής και πολιτικός, εξελίχθηκε σε φλογερό Φιλέλληνα και εμβληματική μορφή του 1821. Είχε επισκεφθεί την Ελλάδα ήδη προεπαναστατικά (1810-11) και είχε εμπνευστεί από τον τόπο, την ιστορία αλλά και τους ανθρώπους της σημαντικά έργα, όπως την *Κατάρα της Αθηνάς* (που συνέθεσε στην Αθήνα το 1810) και το *Προσκύνημα του Childe Harold* (1812), που τον «έκανε διάσημο σε μια νύχτα».

Το έργο του *Γκιαούρ* (1813), μια ρομαντική ιστορία σε οριενταλιστικό σκηνικό, θα καταστεί σύμβολο του αγώνα των χριστιανών Ελλήνων εναντίον των μουσουλμάνων Οθωμανών και θα εμπνεύσει δεκάδες εικαστικών αποδόσεών του.

Ο Βύρων, αποδεχόμενος πρόταση ελληνικής αντιπροσωπείας για ενεργό υποστήριξη, ήρθε το 1823 στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι, πόλη που ταυτίστηκε μαζί του, και δημιούργησε ιδιωτικό ένοπλο σώμα από Σουλιώτες. Παράλληλα, προπαγάνδιζε την ελληνική υπόθεση, μέσω του δικτύου γνωριμιών του και ενίσχυε τον Αγώνα οικονομικά. Στις 19 Απριλίου 1824, σε ηλικία μόλις 37 ετών, τον βρήκε ο θάνατος και βύθισε το Μεσολόγγι, αλλά και του πολλούς θαυμαστές του ανά τον κόσμο, σε πάνδημο θρήνο.

Η δυναμική προσωπικότητα και ο πολυτάραχος βίος του Βύρωνα, ενσάρκωση του ρομαντικού ανθρώπου, προσέφερε τον ήρωα-σύμβολο, διεθνώς αναγνωρίσιμο. Η μορφή του λειτούργησε ως σημείο αναφοράς για τον Φιλελληνισμό και ως προσωποποίηση της Ελληνικής Επανάστασης, υμνήθηκε και αναπαραστάθηκε σε δεκάδες γραπτών και εικαστικών έργων.

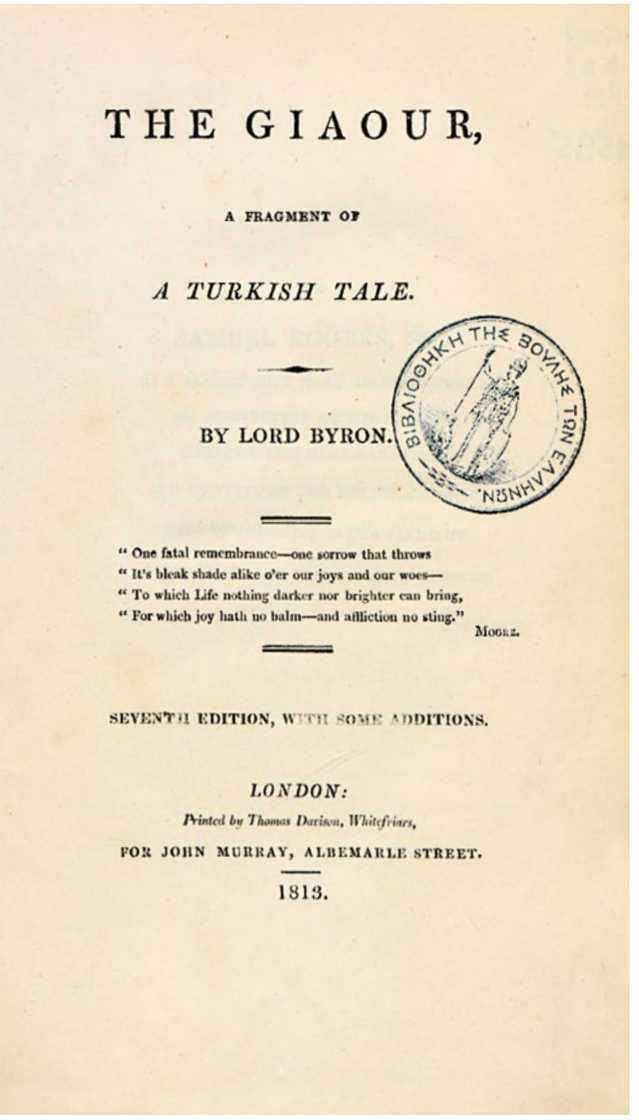
THE GIAOUR,

A FRAGMENT OF

A TURKISH TALE.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

BY LORD BYRON.

" One fatal remembrance—one sorrow that throws
" It's bleak shade alike o'er our joys and our woes—
" To which Life nothing darker nor brighter can bring,
" For which joy hath no balm—and affliction no sting."

MOORE.

SEVENTH EDITION, WITH SOME ADDITIONS.

LONDON:
Printed by Thomas Davison, Whitefriars,
FOR JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.
1813.

II.8.B.1
Lord Byron
The Giaour, A Fragment of a Turkish Tale.
The fourteenth edition.
London: Printed for John Murray, Albemarle-Street. 1815.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ, ήδη προεπαναστατικά, είχε εκδώσει μια σειρά έργων που σχετίζονται άμεσα, ή έστω έμμεσα, με την Ελλάδα, όπως το *Προσκύνημα του Childe Harold* [αρ. κατ. Ι.1.7], την *Κατάρα της Αθηνάς* [αρ. κατ. Ι.1.9] και διάφορα ποιήματα από ή για την Ελλάδα [αρ. κατ. Ι.1.8].

Σε αυτό το πλαίσιο – βιωματικό, συναισθηματικό, ιδεολογικό και χρονολογικό - συνανήκει και το έργο του *Ο Γκιαούρ* (ή Γκιαούρης).

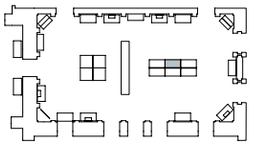

Πρόκειται για αποσπασματικό ποιητικό έργο, με αφηγηματικό χαρακτήρα, που εμπνεύστηκε ενώ περιόδευε στη Ελλάδα, στα 1810-11, μαζί με τον φίλο του John Cam Hobhouse. Στη διάρκεια των ελληνικών οδοιπορικών του πληροφορήθηκε για το οθωμανικό βάρβαρο έθιμο οι άπιστες γυναίκες να ρίχνονται στη θάλασσα για να βρουν τον πνιγμό.

Ο ποιητής πλάθει λοιπόν τη διήγησή μου με τη μορφή της Λεϊλά, μέλος του χαρεμιού που ανήκει στον δεσποτικό Οθωμανό Χασάν. Ο Χασάν θανατώνει την Λεϊλά, επειδή αγαπά τον χριστιανό Γκιαούρ, δηλαδή έναν «άπιστο». Ο τελευταίος όμως παίρνει εκδίκηση, σκοτώνοντας τον Χασάν. Επομένως, ο Γκιαούρ του Βύρωνα είναι απότοκο του Οριενταλισμού, της θέασης δηλαδή της Ανατολής, του ελλαδικού χώρου περιλαμβανομένου, εκ μέρους της Δύσης ως τόπου εξωτισμού και ερωτισμού.

Λόγω ακριβώς αυτών των χαρακτηριστικών, μετά την πρώτη του δημοσίευση το 1813, γνώρισε επανειλημμένες εκδόσεις – η εκτιθέμενη εδώ, του 1815, είναι η 14η – και μεταφράσεις σημειώνοντας μεγάλη επιτυχία, ενώ η επίδρασή του στις εικαστικές ιδίως τέχνες ήταν κομβική για την εξέλιξη της φιλελληνικής εικονογραφίας [αρ. κατ. III.8.B.2-5].

II.8.B.2
Francois de Villain (ενεργός περ. 1820-40)
Από ζωγραφικό έργο του **Théodore Géricault** (1791-1824)
Ο Γκιαούρ, μετά το 1823
λιθογραφία, 25,5 × 36,1 εκ.
υπογραφές: *Géricault.* (κάτω αριστερά) *chez Gihaut V.ard des Italiens N.o 5.* (κάτω δεξιά)
επιγραφές: *Le Giaour.* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 378

Le Giaour Vainqueur d'Hassan

Le Courroux est la qui le contemple, son front est plus sombre que celui qui est couvert des ombres de la nuit

Lord Byron le Giaour

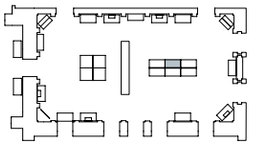

II.8.B.3
Jean-Pierre-Marie Jazet (1788-1871)
από έργο του **Antoine-Charles-Horace Vernet** (1789-1863)
Ο Γκιαούρ νικητής του Χασάν, μετά το 1827
ακουατίντα, 64 × 54 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: *H. Vernet 1827* (στο θέμα, κάτω δεξιά)
υπογραφές: Peint par H. Vernet. (κάτω αριστερά) Gravé par Jazet. (κάτω δεξιά)
επιγραφές: *Le Giaour Vainquer d'Hassan. / Cet Ennemi est là qui le contemple; son front est aussi sombre que celui qui est couvert des ombres du trépas ... /* (Lord Byron, le Giaour) */ A Paris chez JAZET, Rue de Lancry, N.o et chez AUMONT, M.d d'Estampes, Rue J.J. Roussaeu, N.o 10 _ Deposé à la Direction* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 387

II.8.B.4
Mathieu-Antoine Roux (1799-1872)
Η ήττα, 1837
ελαιογραφία σε καμβά, 72 × 57 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.B.5
Σχολή του Eugène Delacroix
Ο Γκιαούρ μονομαχεί με τον Χασάν
ελαιογραφία σε καμβά, 26 x 29 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ της ορι-ενταλιστικής ερωτικής ιστορία του Γκιαούρ με τη Λε-ϊλά απασχόλησε εκτενώς τις εικαστικές τέχνες κατά το α΄ μισό του 19ου αιώνα, τόσο χαράκτες και εικο-νογράφους, όσο και κορυφαίους επώνυμους ζωγρά-φους, πρώτης στάθμης, όπως τους Eugène Delacroix, Théodore Géricault, Antoine-Charles-Horace Vernet, Ary Scheffer, Alexandre-Marie Collin.

Με το ξέσπασμα μάλιστα της Ελληνικής Επανάστα-σης και, συνακόλουθα, του φιλελληνικού ζήλου, το ενδιαφέρον ξέφυγε από το ερωτικό περιεχόμενο και εστιάστηκε στην αντιπαράθεση Γκαιούρ-Χασάν. Επο-μένως, το έργο του Βύρωνα επενδύεται με νέο, συμ-βολικό περιεχόμενο, καθώς ο Γκιαούρ θα απεικονιστεί ως εμβληματική μορφή του Χριστιανισμού και της Δύσης, σύμβολο του αγώνα ενάντια στο Ισλάμ και την οθωμανική Ανατολή, που μετά το 1821 ενσαρκώνει ακριβώς ο Αγώνας των Ελλήνων. Κατά συνέπεια, ο βυρωνικός Γκιαούρ θα αναδειχθεί, μέσα από ποικί-λες αποδόσεις του, σε αλληγορική παρουσίαση της Ελληνικής Επανάστασης. Η σκηνή που επιλέγουν οι περισσότεροι καλλιτέχνες να αποδώσουν είναι είτε η μονομαχία μεταξύ Γκιαούρ και Χασάν είτε το μεταγε-νέστερο επεισόδιο, όταν ο Γκιαούρ έχει ήδη σκοτώσει τον αντίζηλό του.

Η λιθογραφία του Francois de Villain [αρ. κατ. II-I.8.B.2] βασίζεται σε ζωγραφικό έργο (υδατογραφία) του σημαντικού ζωγράφου του γαλλικού Ρομαντι-σμού Théodore Géricault, φιλοτεχνημένο περί τα 1822-23. Ο Γκιαούρ παρουσιάζεται με τη γροθιά του υψωμένη, να ιππεύει καλπάζοντας, απομακρυ-νόμενος από τον τόπο της εκδίκησης, με προορισμό το μοναστήρι όπου θα εγκλειστεί προς εξαγνισμό από τον φόνο. Η μεγάλου μεγέθους ακουατίντα του Jean-Pierre-Marie Jazet [αρ. κατ. III.8.B.3] αναπαράγει ζωγραφικό έργο του Antoine-Charles-Horace Vernet, φιλοτεχνημένο το 1827. Εδώ, ο Γκιαούρ εμφανίζεται νικητής του Χασάν, να πατάει, θριαμβικά, επί του ήδη σκοτωμένου αντιπάλου του, ενώ συγκρατεί το άλογό του, που ανασηκώνεται σε αναλόγως νικητήρια στάση. Ο τρίτος άνδρας της σύνθεσης, δεξιά, κρατώντας λαβή σπαθιού, είναι ο υπηρέτης του ηττημένου, τον οποίο ο Γκιαούρ έχει διατάξει να αποκεφαλίσει τον νεκρό κύριό του. Η ιδιαίτερα σκληρή αυτή λεπτομέρεια προσδίδει στην όλη σκηνή – φαινομενικά ήρεμη, σε πρώτη εντύ-πωση – μια υποκρυπτόμενη βιαιότητα, επιθυμητή, ως έντονο συναισθηματικό στοιχείο, από την τέχνη του Ρομαντισμού.

Το έργο αυτό του H. Vernet είναι γνωστό επίσης με τον εναλλακτικό τίτλο «Η ήττα», όπως τιτλοφορείται

Aug. Roux.
1837.

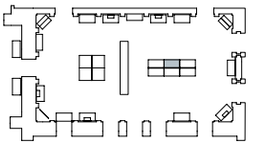

η ζωγραφική αναπαραγωγή του από τον Mathieu-Antoine Roux [αρ. κατ. ΙΙΙ.8.Β.4] στα 1837. Εδώ, με τις πολυποίκιλτες και έντονα χρωματισμένες ανατολίτικες φορεσιές, τόσο του χριστιανού όσο και των δύο μουσουλμάνων, ο οριενταλιστικός, φολκλόρ χαρακτήρας – αιτούμενο για το φιλελληνικό κοινό – οπτικοποιείται με ζωντάνια.

Στο μικρό αλλά ενδιαφέρον ζωγραφικό έργο [αρ. κατ. ΙΙΙ.8.Β.5] όπου ο Γκιαούρ μονομαχεί με τον Χασάν ο καλλιτέχνης εστιάζει στο επεισόδιο της ένοπλης συμπλοκής τους, με τον έφιππο Γκιαούρ να έχει μόλις νικήσει τον πεσμένο στο έδαφος αντίπαλό του. Προέρχεται πιθανόν από καλλιτέχνη του περιβάλλοντος του Eugène Delacroix, ο οποίος έχει αποδώσει επανειλημμένα το θέμα. Στην πιο επιτυχημένη και γνωστή εκδοχή από τον Delacroix, με τίτλο «Η μάχη του Γκιαούρ και του Πασά», φιλοτεχνημένη στα 1835 (Παρίσι, Μουσείο Petit Palais), τα σώματα των δύο μονομάχων, μαζί και τα άλογά τους, συμπλέκονται σε μία σύνθεση εξαιρετικού δυναμισμού, που και ο άγνωστός μας ζωγράφος εδώ προσπαθεί να μιμηθεί.

Το μοτίβο της Ήττας ή, αντιστρόφως, του νικητή Γκιαούρ αποδόθηκε επίσης, σε πιστές αναπαραγωγές ή σε πιο ελεύθερες παραλλαγές, σε μια σειρά από παράγωγα των διακοσμητικών και εφαρμοσμένων τεχνών, κυρίως χαρακτικά. Επιπλέον, η ευρεία διάχυση του βυρωνικού αυτού θέματος σε ποικίλα καλλιτεχνήματα και τεχνουργήματα, διακοσμητικά και χρηστικά – όπως σε ωρολόγια [αρ. κατ. ΙΙΙ.8.Δ.18], κεντήματα, παραπετάσματα τζακιού – φανερώνει την ενθουσιώδη πρόσληψη τόσο της ποίησης του Βύρωνα όσο και της φιλελληνικής εικονογραφίας.

Don
juan

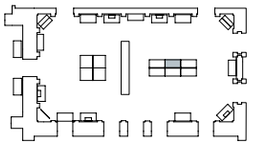

II.8.B.6
Γαλλικό εργαστήριο
Ο Λόρδος Βύρων στοχαζόμενος
επιτραπέζιο ωρολόγιο από επιχρυσωμένο μπρούντζο, 51 × 32 × 15 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΠΕΡΙΤΕΧΝΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΟ ΡΟΛΟΪ, με ολόσωμη προσωπογραφία του λόρδου Βύρωνα. Παρουσιάζεται με ευγενικά χαρακτηριστικά, καθήμενος και στραμμένος προς τα δεξιά, σε στάση στοχαστή. Προφανώς, αναζητά την λογοτεχνική του έμπνευση για τον Δον Ζουάν – σύμφωνα με την επιγραφή στο αριστερό του χέρι (Don Juan) – το επικό-σατιρικό ποίημά του (1819-24). Η προσωπογράφηση του Βύρωνα στον τύπο που παρουσιάζεται εδώ, κατοχύρωσε τη μορφή του ως τον κατεξοχήν ρομαντικό δημιουργό και ήρωα.

II.8.B.7
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Ο λόρδος Βύρων επικεφαλής ενός ελληνικού αποσπάσματος, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21 εκ.
επιγραφές: LORD BYRON À LA TÊTE D'UN DÉTACHMENT GREC. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MAIULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός σταφάνων)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ ΣΤΟ MONTEREAU, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία ασπρόμαυρη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με, με γεωμετρικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. II.1.24-27] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική αναεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία. Εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται στον πλέον επώνυμο Φιλέλληνα, τον λόρδο Βύρωνα, ήδη αφηρωισμένο, μετά τον αδόκητο θάνατό του το 1824. Παρουσιάζεται στο κέντρο έφιππος, με επίσημη στρατιωτική στολή, να ηγείται άλλων ενόπλων, ενώ ο άμαχος πληθυσμός, δεξιά, προσβλέπει σε αυτόν.

II.8.B.8
Άγνωστος καλλιτέχνης
Προσωπογραφία του Βύρωνα
μεταλλική πλακέτα, 15 x 12 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΜΑ άγνωστου μεταλλοτεχνίτη, πιθανόν φιλοτεχνημένο κατά το β΄ μισό του 19ου αιώνα. Εντός διακοσμητικού πλαισίου, παρουσιάζει πορτραίτο του Βύρωνα κατά τομή, με τα τυποποιημένα από την προγενέστερη εικονογραφία χαρακτηριστικά του.

II.8.B.9
Εταιρεία «Chocolat Poulain»
Ο λόρδος Βύρων με ελληνική φορεσιά, περ. 1905
διαφημιστικό τύπωμα, 13 x 11 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΣΠΑΝΙΟ ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ, των αρχών του 20ού αιώνα. Πρόκειται για έγχρωμο τύπωμα σε διαφημιστικό της σοκολατοποιίας Poulain, ιδρυμένης το 1847 στο Blois της Γαλλίας. Προβάλλει, σε ηρωική πόζα, στραμμένος προς τα δεξιά, ο Βύρων ενδεδυμένος με ελληνική φορεσιά (φουστανέλα και φέρμελη), ζωσμένος όπλα σε σελάχι. Το ότι η μορφή του Βύρωνα χρησιμοποιείται εδώ για προωθητικούς λόγους από εταιρεία καταναλωτικών προϊόντων περίπου ογδόντα χρόνια μετά τον θάνατο του ποιητή, καταδεικνύει την επιδραστική δύναμη της προσωπικότητάς του, με όρους οπτικού πολιτισμού. Από την άλλη μεριά, το ότι παρουσιάζεται αλλά ελληνικά πιστοποιεί την ταύτιση του Βύρωνα διεθνώς με την ελληνική υπόθεση.

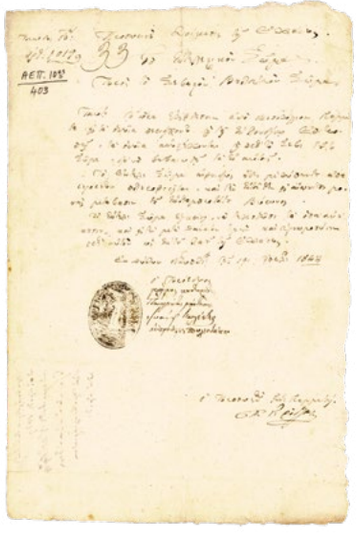

II.8.B.10
Έγγραφο του Εκτελεστικού για την απόδοση τιμών στον θανόντα Λόρδο Βύρωνα (Μύλοι Ναυπλίου, 19 Απριλίου 1824)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 403, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 278]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟ, το οποίο με λύπη απαρηγόρητη πληροφορήθηκε τη μετάβαση του «εκλαμπρότατου» Βύρωνος «εις αιωνίους μονάς», εγκρίνει την τέλεση των προσηκόντων για την απόδοση τιμής και την έκφραση ευγνωμοσύνης από τον ελληνικό λαό προς τον μεγάλο Φιλέλληνα, λόρδο Βύρωνα.

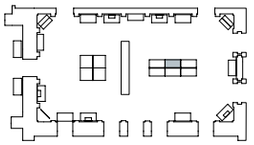

II.8.B.11

Édouard Louvet (du Calvados) Fils d'un député du peuple à la Confédération des Français

Byron et la liberté, hymne de mort

Imprimé chez Paul Renouard, Rue de l'Hirondelle, N° 22.

Paris: 1824.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

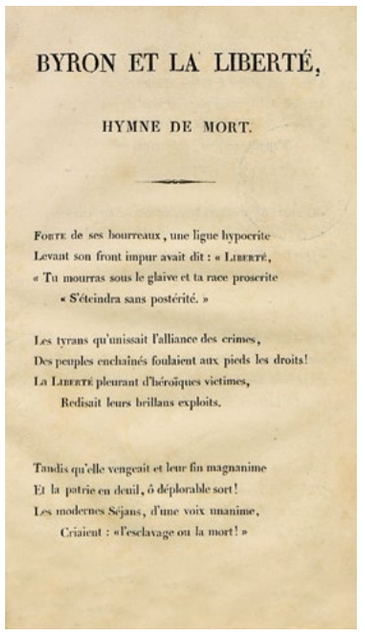

BYRON ET LA LIBERTÉ,

HYMNE DE MORT.

Forte de ses bourreaux, une ligue hypocrite
Levant son front impur avait dit : « Liberté,
« Tu mourras sous le glaive et ta race proscrite
« S'éteindra sans postérité. »

Les tyrans qu'unissait l'alliance des crimes,
Des peuples enchaînés foulaient aux pieds les droits!
La Liberté pleurant d'héroïques victimes,
Redisait leurs brillans exploits.

Tandis qu'elle vengeait et leur fin magnanime
Et la patrie en deuil, ô déplorable sort!
Les modernes Séjans, d'une voix unanime,
Criaient : «l'esclavage ou la mort! »

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ, από τον άγνωστο γενικότερα Édouard Louvet, για τον χαμό του Βύρωνα. Έχει ενδιαφέρον ότι δημοσιεύθηκε αμέσως μετά τον θάνατο του ποιητή, τον οποίο εξυμνεί εδώ ταυτίζοντάς τον με την ίδια την ελευθερία.

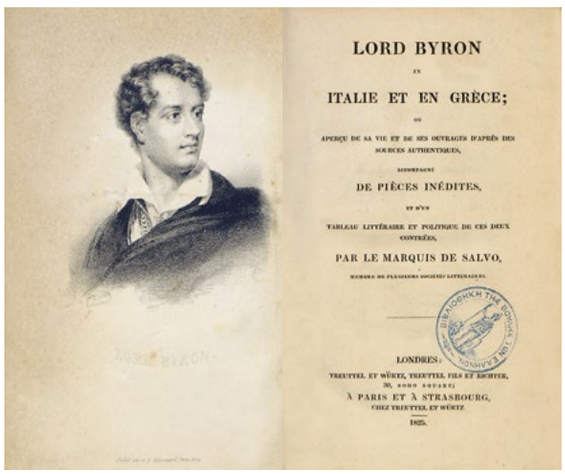

LORD BYRON
EN
ITALIE ET EN GRÈCE;
OU
APERÇU DE SA VIE ET DE SES OUVRAGES D'APRÈS DES SOURCES AUTHENTIQUES,
ACCOMPAGNÉ
DE PIÈCES INÉDITES,
ET D'UN
TABLEAU LITTÉRAIRE ET POLITIQUE DE CES DEUX CONTRÉES,
PAR LE MARQUIS DE SALVO,
MEMBRE DE PLUSIEURS SOCIÉTÉS LITTÉRAIRES.
LONDRES:
TREUTTEL ET WÜRTZ, TREUTTEL FILS ET RICHTER,
30, SOHO SQUARE;
À PARIS ET À STRASBOURG,
CHEZ TREUTTEL ET WÜRTZ.
1825.

II.8.B.12

Le Marquis de Salvo, membre de plusieurs societies litteraires.

Lord Byron en Italie et en Grèce; ou Aperçu de sa vie et de ses ouvrages d'après des sources authentiques, accompagné de pièces inédites, et d'un tableau littéraire et politique de ces deux contrées

Londres: Treuttel et Würtz, Treuttel fils et Richter, 30, Soho Square; À Paris et à Strasbourg, chez Treuttel et Würtz. 1825.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΤΟΥ SALVO βιογραφεί τον λόρδο Βύρωνα στην Ιταλία και την Ελλάδα, αξιοποιώντας αυθεντικά τεκμήρια. Η προμετωπίδα κοσμείται με ωραίο πορτραίτο του Βύρωνα, με τα τυποποιημένα ενδύματα και φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του, στραμμένος προς τα δεξιά, να αποπνέει τον φλογερό ρομαντισμό του.

Lord Byron's House at Missolonghi.

II.8.B.13

George Clinton, Esq.

Memoirs of the Life and Writings of Lord Byron.

London: James Robins and Co. Ivy Lane, Paternoster Row; and Joseph Robins, Jun. and Co. Lower Ormond Quay, Dublin. MDCCCXXVIII.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΟΥ και του έργου του λόρδου Βύρωνα, με βάση μαρτυρίες του στενού φιλικού κύκλου του. Εικονίζεται (σε χαρακτικό του George Cruikshank) η οικία στην οποία διέμενε ο Βύρων στο Μεσολόγγι.

MEMOIRS

OF

THE LIFE AND WRITINGS

OF

Lord Byron.

BY GEORGE CLINTON, ESQ.

When to their airy hall my father's voice
Shall call my spirit, joyful in their choice;
When, poised upon the gale, my form shall ride,
Or, dark in mist, descend the mountain's side;
Oh! may my shade behold no sculptured urns
To mark the spot where earth to earth returns;
No lengthened scroll, no praise-encumbered stone;
My epitaph shall be—my name alone:
If *that* with honour fail to crown my clay,
Oh! may no other fame my deeds repay:
That, only *that*, shall single out the spot;
By that remembered, or with that forgot.

BYRON.

London:

JAMES ROBINS AND CO. IVY LANE, PATERNOSTER ROW;
AND JOSEPH ROBINS, JUN. AND CO. LOWER
ORMOND QUAY, DUBLIN.

MDCCCXXVIII.

II.8.Γ
Η ενεργοποίηση του Φιλελληνισμού

«Θα εξακολουθήσει λοιπόν ο αιώνας μας
να παρακολουθεί σαν θεατής
ορδές αγρίων να σφαγιάζουν έναν πολιτισμό
που αναβλασταίνει
πάνω στο μνήμα ενός λαού που χάρισε τον πολιτισμό
στην ανθρωπότητα;»

Σατωβριάνδος, *Υπόμνημα περί της Ελλάδος*, 1825

ΜΕ ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ της Ελληνικής Επανάστασης, κινητοποιούνται οι Φιλέλληνες, τόσο σε επίπεδο ρητορείας και τέχνης στο διεθνές προσκήνιο της Δύσης, όσο επίσης έμπρακτα και ενεργητικά στα θέατρα των μαχών στην Ελλάδα.

Στις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής συστήνονται πολυμελή φιλελληνικά κομιτάτα, που προπαγανδίζουν την απελευθέρωση της Ελλάδας. Διενεργούνται χρηματικοί έρανοι για τους μαχόμενους Έλληνες, ενώ μέρος τους χρησιμοποιείται για την απελευθέρωση σκλαβωμένων από τους Οθωμανούς γυναικόπαιδων, όπως μετά την πτώση του Μεσολογγίου. Δημοσιεύονται πολιτικά φυλλάδια, που καλούν τα χριστιανικά έθνη σε συμπαράταξη εναντίον του αλλόθρησκου δυνάστη, και ασκείται πίεση, μέσω της φιλελληνικής κοινής γνώμης, στις κυβερνήσεις των μεγάλων κρατών, να λάβουν θέση υπέρ της ελληνικής υπόθεσης.

Πολλοί, ανώνυμοι και επώνυμοι, Φιλέλληνες σπεύδουν στην Ελλάδα, να λάβουν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις, ως απλοί στρατιώτες ή και ως επικεφαλής, και αρκετοί από αυτούς τραυματίζονται ή και βρίσκουν ηρωικό θάνατο. Ορισμένοι καταγράφουν τις εξελίξεις ως αυτόπτες και τις δημοσιοποιούν σε εφημερίδες και βιβλία, που με τη σειρά τους αναθερμαίνουν τον φιλελληνικό ζήλο στο διεθνές κοινό.

Στην τέχνη, τα δραματικά επεισόδια και οι ηρωικοί πρωταγωνιστές του ελληνικού Αγώνα εμπνέουν τους συγγραφείς, τους μουσικούς συνθέτες και τους εικαστικούς καλλιτέχνες. Εκδίδονται ποιήματα και διηγήματα υμνητικά των Ελλήνων, ενώ παρτιτούρες, όπερες και θεατρικά έργα, ξεσηκώνουν το φιλόμουσο κοινό. Πρωτότυποι ζωγραφικοί πίνακες, φιλοτεχνημένοι από καλλιτέχνες πρώτης γραμμής, και χαρακτικά που κυκλοφορούν λυτά ή εικονογραφούν έντυπα κάθε είδους, διαδίδουν στο ευρωπαϊκό κοινό σκηνές του ρομαντικού ελληνικού πολέμου, ενώ οι μορφές των Ελλήνων ηρώων γίνονται πασίγνωστες.

II.8.Γ.1
Alexandre-Jean Dubois-Drahonet (1791-1834)
Νεαρός Φιλέλληνας με ελληνική ενδυμασία στην Αθήνα, 1832
λάδι σε χαρτόνι, 35 × 25,5 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: AJ Du Bois Drahonet / 1832 (κάτω δεξιά)
επιγραφή: (65) (κάτω αριστερά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 630

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ Alexandre-Jean Dubois-Drahonet δεν βρέθηκε ποτέ στη Ελλάδα. Ωστόσο, ειδικευμένος στο πορτραίτο, φιλοτεχνεί εδώ την ολόσωμη προσωπογραφία νεαρού Φιλέλληνα, προφανώς κατά παραγγελία του στα 1832. Ο άγνωστός μας προσωπογραφούμενος ποζάρει αυτάρεσκα, καμαρώνοντας με την ελληνική φορεσιά του και τα άρματα, στηριζόμενος στο μακρύ σπαθί του και στραμμένος προς τα αριστερά. Στο βάθος διακρίνεται η αθηναϊκή Ακρόπολη. Πρόκειται για τυπικό θέμα της φιλελληνικής εικονογραφίας, με δυτικοευρωπαίους που θέλουν να αυτοπροβληθούν ως κοινωνοί τόσο της κλασικής παιδείας, όσο και της ελληνικής ζώσας παράδοσης.

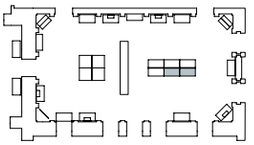

II.8.Γ.2
Noël-Dieudonné Finart (1797-1852)
Η Γαλλική αποστολή στο Μοριά το 1828
ελαιογραφία σε καμβά, 49 × 59 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη, αρ. ευρ. 26

Ο ΑΥΤΟΔΙΔΑΚΤΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ

Noël-Dieudonné Finart, ειδικευμένος σε τοπία, συνήθως εξωτικού χαρακτήρα, μας παρουσιάζει εδώ Γάλλους στρατιώτες σε στιγμή ανάπαυσης, να συνομιλούν με Έλληνες αγωνιστές. Έχουν αποβιβαστεί στην Πελοπόννησο, με τη λεγόμενη Γαλλική Αποστολή, προκειμένου να επιβλέψουν και περιφρουρήσουν την εκκένωση του Μοριά από τα τουρκο-αιγυπτιακά στρατεύματα, όπως αποφασίστηκε, από τις μεγάλες δυνάμεις Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, ένα χρόνο μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου (1827) και ως συνέπεια αυτής. Τον Αύγουστο του 1828 δεκατέσσερις χιλιάδες Γάλλοι οπλίτες, υπό τον στρατηγό Maison, αποβιβάστηκαν κοντά στην Κορώνη. Παράλληλα η Επιστημονική Αποστολή της μελέτησε την τοπιογραφία, τη χλωρίδα, τις αρχαιότητες και την αρχιτεκτονική, δημοσιεύοντας τα πορίσματά της σε τρεις τόμους (*Expédition scientifique de la Morée*, 1828-31).

Εδώ απεικονίζονται Γάλλοι και Έλληνες στην παραλία του Πεταλιδίου, όπου είχαν αγκυροβολήσει τα γαλλικά πλοία, σε στιγμή χαλάρωσης, στο κέντρο, ενώ στα αριστερά ένας Γάλλος επιδεικνύει σε Έλληνα το κανόνι και μία ομάδα γυναικόπαιδων, στο άκρο αριστερά, παρατηρεί και σχολιάζει τους εντυπωσιακούς ξένους. Το έργο έχει επαναληφθεί από τον ζωγράφο, σε διάφορες παραλλαγές.

II.8.Γ.3

A. Mayer (αταύτιστος καλλιτέχνης)

Έκρηξη του μπρικιού «Παναγιώτης» στις 5 Νοεμβρίου 1827:

επιχρωματισμένη λιθογραφία, 47,5 x 64,5 εκ.

υπογραφές: Dessiné par A. Mayer. (κάτω αριστερά) Imp. par Lemercier. (κάτω κεντρικά) Lith. par A. Mayer et Sabatier _ Fig. par Bayot. (κάτω δεξιά) Paris. _ Bulla et Delarue, éditeurs, 10, rue J.J. Rousseau. (κάτω αριστερά) London _ pub. 15 October by the Anaglyphic Company, 25 Berners S.t Oxford S.t (κάτω δεξιά)

επιγραφές: *Episodes Maritimes*. (επάνω κεντρικά) EXPLOSION DU BRIG LE PANAYOTI / Commandé par l'Enseigne de Vaissaeau Bisson. / le 5 Novembre 1827. / 9 (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 594

ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΗ ΣΚΗΝΗ ΕΚΡΗΞΗΣ ΠΛΟΙΟΥ, τυπωμένη σε έγχρωμο χαρακτικό από τον γνωστό παρισινό οίκο Lemercier. Το προκείμενο επεισόδιο αποτελεί τμήμα σειράς ανάλογων ναυτικών θεμάτων. Απεικονίζεται η έκρηξη του μπρικιού «Παναγιώτης», στις 5 Νοεμβρίου του 1827, που προκάλεσε ο πλοίαρχος Bisson, ανατινάσσοντας τις πυριτιδαποθήκες του, αν και το είχε καταλάβει ο ίδιος, καθώς κινδύνευε να πέσει στα χέρια πειρατών. Ο Μπισσόν περιπολούσε κοντά στην Αστυπάλαια, επιχειρώντας να εξαλείψει την πειρατεία και από την έκρηξη σκοτώθηκε και ο ίδιος. Το πλοίο «Παναγιώτης», μαζί με τα δύο πειρατικά που το έχουν πλευρίσει καταστράφηκε.

Τα κατορθώματα των Ελλήνων στη θάλασσα, ιδίως με τις πρωικές πυρπολήσεις τουρκικών πλοίων, καθώς και η καθοριστική Ναυμαχία του Ναυαρίνου και την νίκη των συμμαχικών στόλων, είχαν καταστήσει τα ναυτικά θέματα από τις ελληνικές θάλασσες ιδιαίτερα αγαπητά στο κοινό.

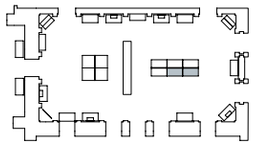

II.8.Γ.4
François-Edouard Bertin (1797-1871)
Έλληνας αγωνιστής στην Πνύκα
ελαιογραφία σε καμβά, 80 × 135 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ François-Edouard Bertin, μαθητής του Girodet [αρ. κατ. I.1.16], αποδίδει εδώ μία εντυπωσιακή άποψη της Ακρόπολης, ιδωμένης από την Πνύκα. Στον βράχο της ποζάρει Έλληνας πολεμιστής. Η συμβολική σύζευξη του νεώτερου Ελληνισμού με την αρχαιοελληνική κληρονομιά του λειτουργεί αρχετυπικά, στο πλαίσιο της φιλελληνικής τέχνης.

Τέτοιου είδους έργα τέχνης ήταν επιθυμητά από το φιλότεχνο κοινό της Δύσης, που έβλεπε τις εξελίξεις του ελληνικού Αγώνα μέσα από τα γραπτά και εικαστικά τεκμήρια για την Ελλάδα.

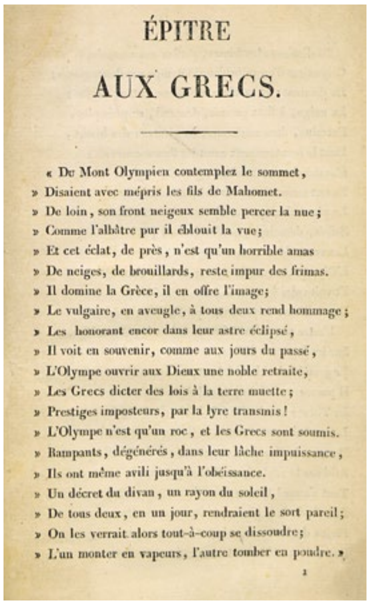

ÉPITRE

AUX GRECS.

« Du Mont Olympien contemplez le sommet,
» Disaient avec mépris les fils de Mahomet.
» De loin, son front neigeux semble percer la nue;
» Comme l'albâtre pur il éblouit la vue;
» Et cet éclat, de près, n'est qu'un horrible amas
» De neiges, de brouillards, reste impur des frimas.
» Il domine la Grèce, il en offre l'image;
» Le vulgaire, en aveugle, à tous deux rend hommage;
» Les honorant encor dans leur astre éclipsé,
» Il voit en souvenir, comme aux jours du passé,
» L'Olympe ouvrir aux Dieux une noble retraite,
» Les Grecs dicter des lois à la terre muette;
» Prestiges imposteurs, par la lyre transmis!
» L'Olympe n'est qu'un roc, et les Grecs sont soumis.
» Rampants, dégénérés, dans leur lâche impuissance,
» Ils ont même avili jusqu'à l'obéissance.
» Un décret du divan, un rayon du soleil,
» De tous deux, en un jour, rendraient le sort pareil;
» On les verrait alors tout-à-coup se dissoudre;
» L'un monter en vapeurs, l'autre tomber en poudre.»

1

II.8.Γ.5

X.[avier] Boniface de Saintine

Épitre aux Grecs, suivie de notes sur la situation et les ressources de la Grèce moderne

Paris, Chez Niogret, Libraire, Rue de Richelieu, N.º 63, Bureau des Archives; Et chez les Marchands de Nouveautés. 1821

Paris: Niogret, 1821

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΜΕ ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, ο Γάλλος συγγραφέας Xavier Boniface de Saintine (1798-1865) τυπώνει, στο τυπογραφείο του F.-P. Hardy, μία Επιστολή προς τους Έλληνες, ενθαρρυντική του Αγώνα τους. Με αναφορές στην κλασική Αρχαιότητα, αλλά και σε συγκαιρινές προσωπικότητες, όπως ο Ναπολέων και ο Ρήγας, δηλώνει τη συμπαράστασή του στην ένοπλη διεκδίκηση της ελευθερίας. Στην πραγματικότητα, η επιστολή δεν απευθύνεται τόσο στους Έλληνες, όσο στους δυτικοευρωπαίους, καλώντας ουσιαστικά να πάρουν θέση.

Χαρακτηριστικό είναι το motto στη σελίδα τίτλου από τον Childe Harold του λόρδου Βύρωνα. Τέτοιου είδους πολιτικά φυλλάδια, θα κυκλοφορήσουν πολλά σε όλη τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, από διάφορους Φιλέλληνες, που συνήθως επωλούντο «προς χάριν των Ελλήνων», με τα έσοδα δηλαδή να διατίθενται για τις υλικές ανάγκες του Αγώνα.

II.8.Γ.6

Εδουάρδου Βλακιέρου

Διήγημα περί της Παρούσης Καταστάσεως των Ελληνικών Πόλεων και Περί του πως κατά δίκαιον εισίν άξιαι της βοηθείας πάντων των Χριστιανών. Αναγνωσθέν εις την Εταιρείαν των Φιλελλήνων την 13 Σεπτεμβρίου, 1823

μεταφρασθέν εις το Νεοελληνικόν υπό Φιλοπάτριδος.

Εν Λονδίνω, Εκ της τυπογραφίας Ρικάρδου Τάιλορ. 1823.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΩΝΥΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ του φυλλαδίου του Edward Blaquière "Report on the Present State of the Greek Confederation, and on its claims to the support of the Christian World" (Λονδίνο 1823), το οποίο μεταφράστηκε επίσης και στη γαλλική. Ο Έλληνας μεταφραστής προλογίζει την έκδοση απευθυνόμενος προς τους συμπατριώτες τους («Φίλοι ομογενείς», 24 Οκτ. 1823) και υπογράφει ως «φιλόπατρις» .

Η αναφορά του Blaquière αναγνώσθηκε στις 13 Σεπτεμβρίου 1823 στην Εταιρεία των Φιλελλήνων στο Λονδίνο. Αξιωματικός του βρετανικού βασιλικού Ναυτικού και μαθητής του Jeremy Bentham, ταξίδεψε στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1823 και επιστρέφοντας στην Αγγλία δραστηριοποιήθηκε στους φιλελληνικούς κύκλους. Η παρούσα ελληνική αναφορά του είναι ενθουσιώδης υπέρ της Επανάστασης.

Προστίθενται ακόμη μία αναφορά για την κατάσταση στην Πελοπόννησο, που ανακοινώθηκε στην φιλελληνική εταιρεία στις 20 Σεπτεμβρίου 1823, ένα «Θούριο Άσμα» και ένα επιτάφιο για τον Μάρκο Μπότσαρη («Εις τον ηρωικώς υπέρ πατρίδος αποθανόντα Μάρκον Βόζαρην»), όπου παρομοιάζεται με τον Λεωνίδα στις Θερμοπύλες.

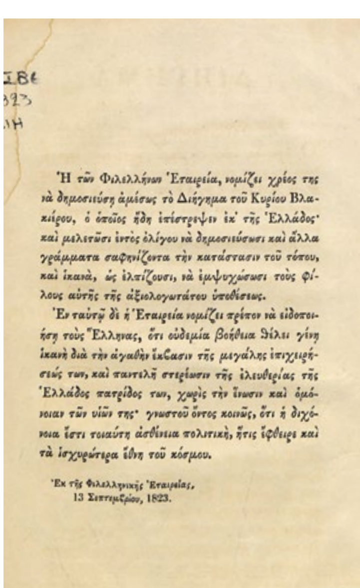

Ἡ τῶν Φιλελλήνων Ἑταιρεία, νομίζει χρέος της νὰ δημοσιεύσῃ ἀμέσως τὸ Διήγημα τοῦ Κυρίου Βλακιέρου, ὁ ὁποῖος ἤδη ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος· καὶ μελετῶσι ἐντὸς ὀλίγου νὰ δημοσιεύσωσι καὶ ἄλλα γράμματα σαφηνίζοντα τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, καὶ ἱκανὰ, ὡς ἐλπίζουσι, νὰ ἐμψυχώσωσι τοὺς φίλους αὐτῆς τῆς ἀξιολογωτάτου ὑποθέσεως.

Ἐν ταυτῷ δὲ ἡ Ἑταιρεία νομίζει πρέπον νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐδεμία βοήθεια θέλει γίνῃ ἱκανὴ διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔκβασιν τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεώς των, καὶ παντελῆ στερέωσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος πατρίδος των, χωρὶς τὴν ἕνωσιν καὶ ὁμόνοιαν τῶν υἱῶν της· γνωστοῦ ὄντος κοινῶς, ὅτι ἡ διχόνοια ἔστι τοιαύτη ἀσθένεια πολιτικὴ, ἥτις ἔφθειρε καὶ τὰ ἰσχυρώτερα ἔθνη τοῦ κόσμου.

Ἐκ τῆς Φιλελληνικῆς Ἑταιρείας,
13 Σεπτεμβρίου, 1823.

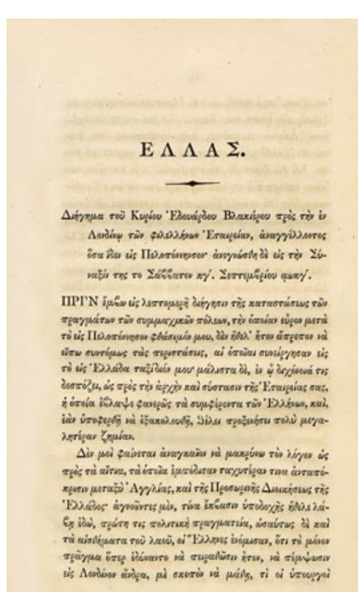

ΕΛΛΑΣ.

Διήγημα τοῦ Κυρίου Ἐδουάρδου Βλακιέρου πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ τῶν φιλελλήνων Ἑταιρείαν, ἀναγγέλλοντος ὅσα εἶδεν εἰς Πελοπόννησον· ἀνεγνώσθη δὲ εἰς τὴν Σύναξίν της τὸ Σάββατον κγ'. Σεπτεμβρίου αωκγ'.

ΠΡΙ'Ν ἐμβῶ εἰς λεπτομερῆ διήγησιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῶν συμμαχικῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν εὗρον μετὰ τὸ εἰς Πελοπόννησον φθάσιμόν μου, δὲν ἠθέλ' ἦτον ἄπρεπον νὰ εἴπω συντόμως τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι συνήργησαν εἰς τὸ εἰς Ἑλλάδα ταξίδιόν μου· μάλιστα δὲ, ἐν ᾧ ἀρχίσουσί τις διεπόζει, ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ σύστασιν τῆς Ἑταιρείας σας, ἡ ὁποία ἔβλεψε φανερῶς τὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ, ἐὰν ὑποφερθῇ νὰ ἐξακολουθῇ, θέλει προξενήσει πολὺ μεγαλητέραν ζημίαν.

Δὲν μοὶ φαίνεται ἀναγκαῖον νὰ μακρύνω τὸν λόγον ὡς πρὸς τὰ αἴτια, τὰ ὁποῖα ἐμπόδισαν ταχυτέραν τινα ἀνταπόκρισιν μεταξὺ Ἀγγλίας, καὶ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος· ἀγνοοῦντες μὲν, τίνα ἔκβασιν ὑποδοχῆς ἤθελε λάβῃ ἐδῶ, πρώτη τις πολιτικὴ πραγματεία, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ, οἱ Ἕλληνες ἐνόμισαν, ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα ὅπερ ἠδύναντο νὰ συμβιβάσουν ἦτον, νὰ πέμψωσιν εἰς Λονδῖνον ἄνδρα, μὲ σκοπὸν νὰ μάθῃ, τί οἱ ὑπουργοὶ

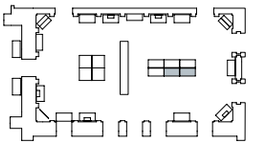

ΙΙ.8.Γ.7

[François René de Chateaubriand]

του Κ. Ανικόμητος Σατωβριάνδου, μέλους μιας από τας υπέρ των Ελλήνων εταιρείας, μεταφρασμένον από την γαλλικήν γλώσσαν.

Υπόμνημα περί της Ελλάδος

Εν Παρισίοις, Εκ της τυπογραφίας Φιρμίνου Διδότου, Rue Jacob Nº 24. ΑΩΚΕ

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΩΝΥΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ της *Note sur la Grèce*, που ο Σατωβριάνδος είχε κυκλοφορήσει την ίδια χρονιά. Οφείλεται, όπως σημειώνει ο ίδιος ο μεταφραστής, στην επιμονή του γνωστού ελληνιστή εκδότη Firmin Didot. Το Υπόμνημα γνώρισε διάφορες γαλλικές επανεκδόσεις και μεταφράσεις σε ισπανική και γερμανική γλώσσα. Στα ελληνικά εκδόθηκε και το 1826, σε μετάφραση του Ν. Σπηλιάδη. Στην παρούσα έκδοση του 1825 δίνεται ως παράρτημα απόσπασμα από το «Οδοιπορικό» του Σατωβριάνδου [αρ. κατ. Ι.1.6], ακριβώς τα χωρία που περιγράφουν την Ελλάδα.

Ο Σατωβριάνδος, έχοντας ήδη την ελληνική εμπειρία από το 1806, στο *Οδοιπορικό* του στην Ανατολή, έλαβε ξεκάθαρη θέση υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης και πρωτοστάτησε στο φιλελληνικό κομιτάτο του Παρισιού. Με το Υπόμνημά του για την Ελλάδα προσπαθεί να συγκινήσει την κοινή γνώμη, αλλά και με επιχειρήματα νομικού και ιστορικού περιεχομένου, να πείσει τους κυβερνώντες στα χριστιανικά έθνη για το δίκαιο του ελληνικού Αγώνα.

ΙΙ.8.Γ.8

Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau

Ελληνικό κομιτάτο προεδρευόμενο από τον Σατωβριάνδο, περ. 1826-30

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,8 εκ.

επιγραφή (διδασκαλία): COMITE GREC PRESIDE PAR M.R DE CHATEAUBRIAND. (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 454

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ ΣΤΟ MONTEREAU, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία πολύχρωμη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με φυτικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. ΙΙ.1.24-27] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική αναεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε επώνυμους πρωταγωνιστές του Αγώνα, είτε σε σκηνές δράσης τους είτε σε συμβολικές παρουσιάσεις τους.

Εδώ παρουσιάζεται ο Γάλλος Φιλέλληνας Σατωβριάνδος, από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της ελληνικής ανεξαρτησίας, να προεδρεύει σε συνάντηση του φιλελληνικού κομιτάτου στο Παρίσι. Προβάλλει στο δεξί άκρο της σύνθεσης, όρθιος, μπροστά από τους άλλους, να τους απευθύνεται.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Τὰ ἐσχάτως συμβάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἵλκυσαν ἐκ νέου τῆς Εὐρώπης τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἄτυχον ταύτην γῆν. Κοπάδια ἀνδραπόδων Μαύρων, ἀπὸ τοὺς μυχοὺς τῆς Ἀφρικῆς μεταφερμένων, συντρέχουν διὰ ν' ἀποτελειώσουν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔργον τῶν μαύρων τοῦ σαραῖου εὐνούχων. Ἐκεῖνοι ἔρχονται ν' ἀνατρέψουν μὲ τὴν δύναμίν των τὰ ἐρείπια τὰ ὁποῖα τούτων ἡ ἀδυναμία ἄφινε τοὐλάχιστον νὰ διαμένουν.

Ἔμελλεν ἆρα ὁ αἰών μας νὰ ἰδῇ πλήθη ἀγρίων καταπνίγοντα τὸν ἀναγεννώμενον πολιτισμὸν εἰς τὸν τάφον ἑνὸς ἔθνους τὸ ὁποῖον ἐξημέρωσε καὶ ἐπολίτισε τὴν οἰκουμένην; Οἱ Χριστιανοὶ θέλουν ἆρα ἀφήσει τοὺς Τούρκους νὰ σφάζουν ἀνεμποδίστως Χριστιανούς; Καὶ αἱ Νόμιμαι τῆς Εὐρώπης Πολιτεῖαι θέλουν ἆρα ὑποφέρει χωρὶς ἀγανάκτησιν νὰ δίδεται τὸ ἱερὸν τῆς Νομιμότητος ὄνομα εἰς μίαν τυραννίαν ἡ ὁποία καὶ αὐτὸν τὸν Τιβέριον ἤθελε κάμει νὰ ἐντραπῇ;

Δὲν ἀποβλέπομεν οὐδὲ ποσῶς εἰς τὸ ν' ἀναγράψωμεν ἐδῶ τὴν ἀρχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν ταραχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ πρόχειρα εἶναι εἰς ὅλους τὰ εἰς τὴν θλιβερὰν ταύτην

ὑπόθεσιν καταγινόμενα παμπληθῆ συγγράμματα. Ὁ μόνος τοῦ παρόντος ὑπομνήματος σκοπὸς εἶναι ν' ἀνακαλέσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ Κοινοῦ εἰς ἕνα ἀγῶνα ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ λάβῃ τέλος· ἔτι δὲ νὰ διορίσωμεν τινὰς ἀρχὰς, νὰ λύσωμεν τινὰς ζητήσεις, νὰ προβάλωμεν τινὰς γνώμας αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ καρποφορήσουν ὠφελίμως εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἄλλων· ν' ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἁπλούστερον καὶ εὐκατορθωτότερον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐλευθέρωσιν· καὶ τέλος πάντων νὰ κινήσωμεν, εἰ δυνατὸν, διὰ μέσου τῆς ὑπολήψεως τὴν τῶν κρατούντων θέλησιν· διότι καὶ ὅταν δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ προσφέρωμεν εἰς τὴν ταλαιπωρουμένην θρησκείαν καὶ ἀνθρωπότητα εἰ μὴ εὐχὰς, πάλιν χρεωστοῦμεν νὰ ἐκφωνήσωμεν κἂν τὰς εὐχάς μας, διὰ νὰ τὰς ἀκούσουν οἱ δυνατοί.

Δὲν εἶναι κανεὶς ὅς τις δὲν ἐπιθυμεῖ τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀπολύτρωσιν, ἢ τοὐλάχιστον δὲν εἶναι κανεὶς ὅς τις ἤθελε τολμήσει νὰ ἐναγκαλισθῇ ἀναφανδὸν τὴν μερίδα τῶν δυναστευόντων κατὰ τῶν δυναστευομένων· ἡ δὲ ἐντροπὴ αὕτη εἶναι προδιάθεσις εὐνοϊκὴ εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τοῦ ὁποίου ὁ λόγος.

Ἀλλ' οἱ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, χωρὶς ὅμως ἔχθραν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, γράψαντες πολιτικοὶ, διϊσχυρίσθησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν μέρος εἰς αὐτὰ, διὰ τέσσαρας μάλιστα λόγους·

Α. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία τῶν Τούρκων ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ Συνέλευσιν ὡς μέλος ἀναγκαῖον εἰς τὴν ὁλοσχέρειαν τῆς Εὐρώπης·

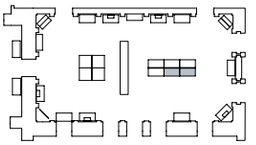

Β΄. Ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος εἶναι νόμιμος κύριος τῶν Ἑλλήνων, ὅθεν ἔπεται ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀντάρται·

Γ΄. Ἐπειδὴ ἡ μεσιτεία τῶν Δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ἤθελαν μεσολαβήσει ἠμπορεῖ νὰ προξενήσῃ πολιτικὰς δυσκολίας.

Δ΄. Ἐπειδὴ δὲν συμφέρει νὰ συστηθῇ δημοκρατουμένη πολιτεία εἰς τὰ ἀνατολικὰ τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ πρῶτον ἂς ἐξετάσωμεν τοὺς πρώτους δύο λόγους.

Πρῶτος λόγος· Ἡ βασιλεία τῶν Τούρκων ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ Συνέλευσιν ὡς μέλος ἀναγκαῖον εἰς τὴν ὁλοσχέρειαν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ἐν Βιέννῃ Συνέλευσις ἐγγυήθη λοιπὸν εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἐπικρατείας του; Πῶς! τὴν ἀσφάλισεν ἄρα καὶ ὡς πρὸς τὰς τύχας τοῦ πολέμου; Οἱ πρέσβεις τῆς Πόρτας εὑρέθησαν παρόντες εἰς τὴν Συνέλευσιν; ὁ Βεζίρης ὑπέγραψεν εἰς τὸ πρωτόκωλον; ὁ Μουφτῆς ὑπεσχέθη νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ῥώμης, καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς τὸν Μουφτῆν; Ἀλλὰ φοβούμεθα μήπως ἠθέλαμεν παρεκτραπῆ ἀπὸ τὴν σεμνοπρέπειαν τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεσις, ἐπιμένοντες εἰς δόξας τόσον ἀλλοκότους καὶ στραβὰς ἐπίσης.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ Πόρτα μὲ μεγάλην ἔκπληξιν ἤθελεν ἀκούσει ὅτι ἐφαντάσθησαν τινὲς νὰ τὴν ἐγγυηθοῦν κἀνὲν πρᾶγμα· μᾶλλον δὲ αἱ τοιαῦται ἐγγυήσεις ἤθελαν φανῆ εἰς αὐτὴν αὐθαδιάσματα. Ὁ Σουλτάνος βασιλεύει ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κουρανίου καὶ τῆς μαχαίρας, καὶ τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ κἀνεὶς τὰ δικαιώματά του εἶναι ταὐτὸ ὡς νὰ ἐπέχῃ περὶ αὐτῶν, ταὐτὸ δηλαδὴ ὡς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι αὐτὸς δὲν ἐξουσιάζει καθ'

ὅλην τὴν θέλησίν του· ἐπειδὴ εἰς τὴν δεσποτικὴν διοίκησιν νόμος εἶναι τὸ ἁμάρτημα ἢ τὸ παρανόμημα, κατὰ τὴν μεγαλητέραν ἢ μικροτέραν νομιμότητα τῆς πράξεως.

Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς οἱ διϊσχυριζόμενοι ὅτι ἡ Ἐπικράτεια τοῦ Σουλτάνου ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἐν Βιέννῃ Συνελεύσεως, ἐνθυμοῦνται ὅτι αἱ κτήσεις τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν, τῳόντι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρημένης Συνελεύσεως; Ἐννοοῦν ποῦ ἠμπορεῖ νὰ φέρῃ ἡ ζήτησις αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐν παρόδῳ ἐδῶ προτείνομεν; Ὅταν πρόκειται λόγος περὶ τῶν Ἱσπανικῶν ἀποικιῶν, ἀναφέρουν τίποτε περὶ τῆς ἐν Βιέννῃ ταύτης Συνελεύσεως, τὴν ὁποίαν τόσον ἀλλόκοτα προβάλλουν ὅταν ὁ λόγος πρόκειται περὶ τῆς Ἑλλάδος;

Ἂς μᾶς συγχωρηθῇ τοὐλάχιστον ν' ἀπαιτήσωμεν χάριν τῶν θυμάτων τοῦ Μουσουλμανικοῦ δεσποτισμοῦ τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποίαν νομίζουν τινὲς ὅτι ἔχουν δικαίωμα ν' ἀπαιτήσουν ὑπὲρ τῶν ὑπηκόων τῆς Καθολικῆς Μεγαλειότητος. Τὸ νὰ παραβῇ τὶς τὰ ἄρθρα μιᾶς γενικῆς συνθήκης ὑπογεγραμμένης ἀπ' ὅλας τὰς μερίδας, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ προξενήσῃ εἰς ὁλοκλήρους λαοὺς ὅ,τι νομίζει μέγιστον ἀγαθὸν, δεδόσθω· ἀλλὰ τότε κἂν ἂς μὴ ἐπικαλῆται πλέον τὴν αὐτὴν συνθήκην καὶ πρὸς συντήρησιν τῆς ἀθλιότητος, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς δουλείας.

Δεύτερος λόγος· Ὁ Σουλτάνος εἶναι νόμιμος κύριος τῶν Ἑλλήνων, ὅθεν ἔπεται ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀντάρται.

Πρῶτον μὲν ὁ Σουλτάνος δὲν ἀντιποιεῖται τὰς τιμὰς τῆς

II.8.Γ.9

Francis Leggatt Chantrey (1781-1841)

Μετάλλιο του George Canning, 1827

εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Κάνιγκ

οπισθότυπος: Προσωποποίηση της Ιστορίας

υπογραφές: F. L. Chantrey. RA.D (εμπρόσθια όψη) PUB.D BY S. PARKER LODNON / T. STOTHARD R.A.D. – A.J. STOTHARD F. (οπίσθια όψη)

επιγραφές: CANNING (εμπρόσθια όψη) TO GREAT MEN (οπίσθια όψη)

χάλκινο μετάλλιο αμφιπρόσωπο, διάμετρος 6,5 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ GEORGE CANNING (1770-1827), φιλοτεχνημένο το 1827, σχεδιασμένο από τον σημαντικό Άγγλο γλύπτη Sir Francis Leggatt Chantrey, κατασκευασμένο από τους αδελφούς Stothard (T. A.J.) και κυκλοφορημένο από τον S. Parker στο Λονδίνο. Εμπροσθίως απεικονίζεται ωραίο πορτραίτο του φιλέλληνα Βρετανού πολιτικού, κατά τομή προς τα αριστερά, σε ώριμη ηλικία. Στην οπίσθια όψη αποδίδεται, σε κλασικίζον ύφος, αλληγορική μορφή της Ιστορίας, συστραμμένη να κοιτάζει προς τα δεξιά, ενώ ακουμπάει με το αριστερό της χέρι σε βάρθο και με το δεξί κρατάει γραφίδα, με την οποία συγγράφει τις πράξεις των «μεγάλων ανδρών», σύμφωνα και με την επιγραφή στα δεξιά.

II.8.Γ.10

Select Speeches of the right honourable George Canning; with a preliminary biographical sketch, and An Appendix, of extracts from his writings and speeches.

Edited by Robert Walsh.

Philadelphia. Published by Key and Biddle. 1835

Βιβλιοθήκη της Βουλής

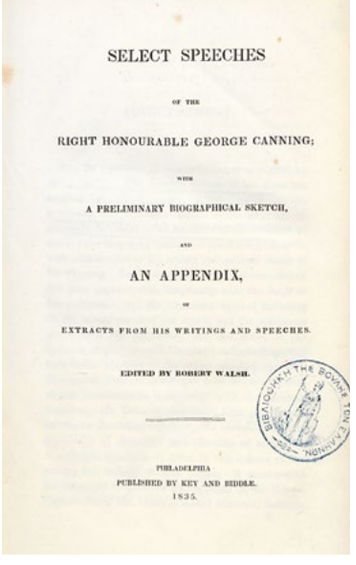

SELECT SPEECHES

OF THE

RIGHT HONOURABLE GEORGE CANNING;

WITH

A PRELIMINARY BIOGRAPHICAL SKETCH,

AND

AN APPENDIX,

OF

EXTRACTS FROM HIS WRITINGS AND SPEECHES.

EDITED BY ROBERT WALSH.

PHILADELPHIA

PUBLISHED BY KEY AND BIDDLE.

1835.

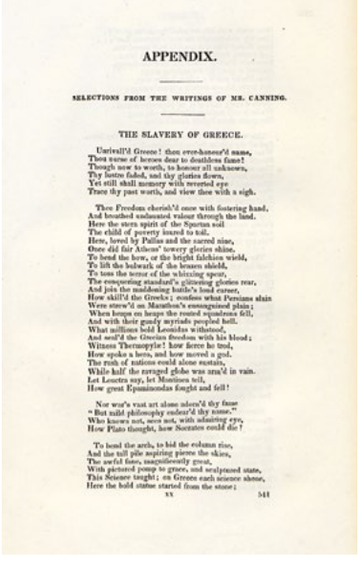

APPENDIX.

SELECTIONS FROM THE WRITINGS OF MR. CANNING.

THE SLAVERY OF GREECE.

Unrivall'd Greece! then ever-honour'd name,
Thou nurse of heroes dear to deathless fame!
Though now to worth, to honour all unknown,
Thy lustre faded, and thy glories flown,
Yet still shall memory with reverted eye
Trace thy past worth, and view thee with a sigh.

Thee Freedom cherish'd once with fostering hand,
And breathed undaunted valour through the land.
Here the stern spirit of the Spartan sail
The child of poverty inured to toil.
Here, loved by Pallas and the sacred nine,
Once did fair Athens' towery glories shine.
To bend the bow, or the bright falchion wield,
To lift the bulwark of the brazen shield,
To toss the terror of the whizzing spear,
The conquering standard's glittering glories rear,
And join the maddening battle's loud career,
How skill'd the Greeks; confess what Persians slain
Were strew'd on Marathon's ensanguined plain;
When heaps on heaps the routed squadrons fell,
And with their gaudy myrtals peopled hell.
What millions hold Leonidas withstood,
And seal'd the Grecian freedom with his blood;
Witness Thermopylæ! how fierce he trod,
How spoke a hero, and how moved a god.
The rush of nations could alone sustain,
While half the ravaged globe was arm'd in vain.
Let Leuctra say, let Mantinea tell,
How great Epaminondas fought and fell!

Nor was'n vast art alone adorn'd thy fame
"But mild philosophy endear'd thy name."
Who knows not, seen not, with admiring eye,
How Plato thought, how Socrates could die?

To bend the arch, to bid the column rise,
And the tall pile aspiring pierce the skies,
The awful face, inexpressively great,
With pictured pomp to grace, and sculptured state,
This Science taught: on Greece each science shone,
Here the bold statue started from the stone;

ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ του George Canning, σε επιμέλεια του Robert Walsh (1784-1859), το 1835. Ως επίμετρο, δίνεται μια επιλογή από τις δημοσιεύσεις του. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζει το ποίημά του «Η Σκλαβιά της Ελλάδας». Ο πολιτικός που έμελλε να παίξει καθοριστικό ρόλο στην ελληνική υπόθεση, συνθέτει σε 93 στίχους έναν ύμνο για την υπόδουλη Ελλάδα, με πλήθος αναφορές στην ελληνική αρχαιότητα και το μεγαλείο της, ενώ θρηνεί για την παρακμή της νέας Ελλάδας και τον οθωμανικό ζυγό που υφίσταται.

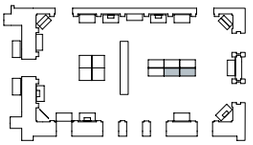

II.8.Γ.11

[J.-F.-T. Ginouvier]

Les Femmes Grecques aux Dames Françaises, récit de leurs malheurs, traduit du Grec, par un Philhellène.

Se vend au profit des Grecs.

Paris, Charles-Béchet, Libraire-Commissionaire, Quai des Augustins, N. 57. 1826.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

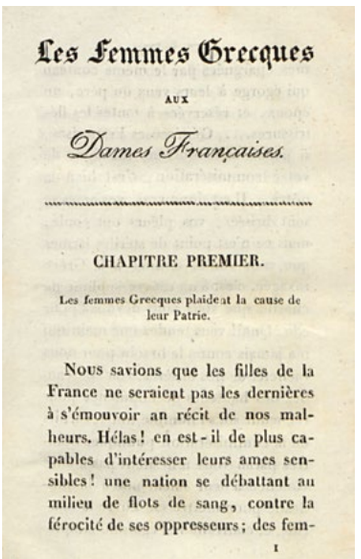

Les Femmes Grecques

AUX

Dames Françaises.

CHAPITRE PREMIER.

Les femmes Grecques plaident la cause de leur Patrie.

Nous savions que les filles de la France ne seraient pas les dernières à s'émouvoir au récit de nos malheurs. Hélas! en est-il de plus capables d'intéresser leurs ames sensibles! une nation se débattant au milieu de flots de sang, contre la férocité de ses oppresseurs; des fem-

1

ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ-ΕΚΚΛΗΣΗ των Ελληνίδων γυναικών προς τις Γαλλίδες, που εξιστορεί τις ατυχίες τους και προσπαθεί να προκαλέσει τη συμπαράστασή τους, ενώ παράλληλα κατηγορεί τις Μεγάλες Δυνάμεις επειδή βοηθούνε την οθωμανική αυτοκρατορία.

Δημοσιεύτηκε το 1826 στο Παρίσι από το τυπογραφείο Moreau και μεταφράστηκε, όπως δηλώνεται στη σελίδα τίτλου, από Φιλέλληνα, που μάλλον μπορεί να ταυτιστεί με τον J.-F.-T. Ginouvier, τον συντάκτη της λογοτεχνικής βιογραφίας για τη Μαντώ Μαυρογένους το 1825 [αρ. κατ. III.8.2], όπου μεταφράζει και μία επιστολή της τελευταίας προς τις παρισινές κυρίες.

Η προκείμενη εκτενέστερη επιστολή έχει συνταχθεί, πιθανότατα, από την Ευανθία Καίρη, την συγγραφέα του Νικήρατου [αρ. κατ. III.10.7]. Επωλείτο «προς όφελος των Ελλήνων».

II.8.Γ.12

Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau

Έρανος υπέρ των Ελλήνων, περ. 1826-30

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,8 εκ.

επιγραφές: QUETE POUR LES GRECS. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 459

Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ ΣΤΟ MONTEREAU, στη συμβολή των ποταμών Yonne και Seine, λειτουργούσε από τα μέσα του 18ου αιώνα, ενώ κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στον Saint-Cricq-Casaux και διευθυνόταν από τους Louis Leboeuf και Tribault.

Περί τα 1826-30 κυκλοφόρησε μία ασπρόμαυρη σειρά πιάτων από φαγεντιανή με, με γεωμετρικά μοτίβα περιμετρικά και φιλελληνικές παραστάσεις κεντρικά. Τα θέματα αντλούνται επίσης – όπως και στη σειρά του Choisy-le-Roy [αρ. κατ. II.1.24-27] – από τις λιθογραφίες που ο ζωγράφος και χαράκτης Henri-Charles [Karl] Loeillot [Loeillot-Hartwing] (1798-1864) είχε παρουσιάσει το 1824-25 υπό τον τίτλο «Οι μάχες για την ελληνική ανεξαρτησία», τυπωμένες από τον παρισινό οίκο Bové.

Στα διακοσμητικά αυτά πιάτα οι παραστάσεις αποδίδονται λεπτομερώς και συνοδεύονται, στο κάτω μέρος, από επεξηγηματική της παράστασης διδασκαλία.

Εδώ απεικονίζεται σκηνή εράνου υπέρ των Ελλήνων, με κάποιες κυρίες του παρισινού φιλελληνικού κομιτάτου να συγκεντρώνουν χρήματα για τον Αγώνα.

II.8.Γ.13

Pierre Jean David d'Angers (1788-1856)

Προσωπογραφία του Εϋνάρδου, 1830

χάλκινο μετάλλιο, διάμετρος 16 εκ.

υπογραφή και χρονολογία: DAVID / 1830 (κάτω κεντρικά)

επιγραφές: JEAN GABRIEL / EYNARD / L' AMI DES / GRECS (αριστερά, κάθετα) A BOVET (δεξιά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΑΛΛΙΟ από τον David d'Angers, σημαντικό γλύπτη, που έχει αποδώσει κι άλλα μετάλλια Φιλελλήνων, όπως του Φαβιέρου [αρ. κατ. III.9.4]. Απεικονίζεται σε ωραίο ανάγλυφο, κατά τομή και στραμμένος προς τα δεξιά, ππρτραίτο του Εϋνάρδου (Jean-Gabriel Eynard, 1775-1863), του Ελβετού τραπεζίτη ο οποίος αναδείχθηκε σε έναν από τους μεγαλύτερους Φιλέλληνες. Προσωπικός φίλος του Ιωάννη Καποδίστρια, ο Εϋνάρδος βοήθησε τον ελληνικό Αγώνα δια της διπλωματικής οδού και ακόμη περισσότερο με γενναιόδωρη οικονομική στήριξη. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, βοήθησε καθοριστικά στην συγκρότηση της εθνικής οικονομίας του αδύναμου ελληνικού κράτους, και πάλι και με προσωπική γενναιόδωρη οικονομική ενίσχυση, με αποτέλεσμα να ανακηρυχθεί εθνικός ευεργέτης. Γι' αυτό και επαξίως κέρδισε τον τίτλο «φίλος των Ελλήνων», όπως αναγράφεται και στο μετάλλιο.

II.8.Γ.14

Peuvrier (αταύτιστος καλλιτέχνης**)**

Προσωπογραφία του Εϋνάρδου

χάλκινο μετάλλιο αμφιπρόσωπο, διάμετρος 4 εκ.

υπογραφή: PEUVRIER F. (εμπρόσθια όψη, κάτω δεξιά)

χρονολογία: PARIS 1830 (οπίσθια όψη, κάτω κεντρικά)

επιγραφές: J.G. EYNARD – DE GENÈVE (εμπρόσθια όψη, περιμετρικά) L'AMI / DES GRECS (οπίσθια όψη, κεντρικά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΜΙΚΡΟ ΜΕΤΑΛΛΙΟ φιλοτεχνημένο το 1830 από τον Peuvrier – που υπογράφει και άλλα μετάλλια, αλλά δεν τεκαμαίρεται αλλιώς πως. Αποδίδει πορτραίτο του Εϋνάρδου, στραμμένου προς τα αριστερά, ενδεδυμένου επίσημα, με παράσημα στο στήθος. Στον οπισθότυπο δεν υπάρχει παράσταση, παρά μόνον το καθιερωμένο για τον Ελβετό φιλέλληνα προσωνύμιο «Ο φίλος των Ελλήνων».

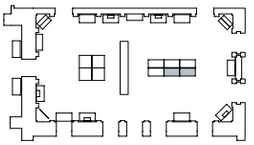

II.8.Γ.15
Olivier Voutier
Mémoires [...] sur la guerre actuelle des Grecs.
Paris, Bossange Frères, Libraires, Rue de Seine, Nº 12. Décembre 1823.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο OLIVIER VOUTIER (1796-1877), Γάλλος αξιωματικός του ναυτικού, έγινε διεθνώς γνωστός με την ανακάλυψη της Αφροδίτης της Μήλου το 1820. Το 1821 παραιτήθηκε από το γαλλικό ναυτικό για να πολεμήσει για την Ελλάδα. Έλαβε μέρος σε σημαντικές πολεμικές επιχειρήσεις, όπως στην Άλωση της Τριπολιτσάς, στον αποκλεισμό του Ναυπλίου και στην πολιορκία της Αθήνας και έφτασε ως τον βαθμό του συνταγχματάρχη του πυροβολικού.

Το 1823 αναγκάστηκε να επιστρέψει στο Παρίσι, επειδή του είχε αφαιρεθεί η γαλλική ιθαγένεια, ακριβώς λόγω της ενεργητικής συμμετοχής του στην Ελληνική Επανάσταση. Βλέποντας παράλληλα τις στρεβλές απόψεις που κυκλοφορούσαν γενικότερα για τον Αγώνα των Ελλήνων, προχώρησε στην έκδοση του παρόντος έργου.

Στα Απομνημονεύματά του παρέχει πολύτιμες πρωτογενείς πληροφορίες για τα πρώτα χρόνια του ελληνικού Αγώνα, ενώ παράλληλα γνωστοποίησε την κατάσταση στην Ελλάδα και παρακίνησε και άλλους Φιλέλληνες να έρθουν για να βοηθήσουν ενεργά. Επίσης, συνέβαλε στην κατανόηση της κομβικής σημασίας των ναυτικών επιχειρήσεων και κατοχύρωσε την συνεισφορά του κλέφτικου πολέμου.

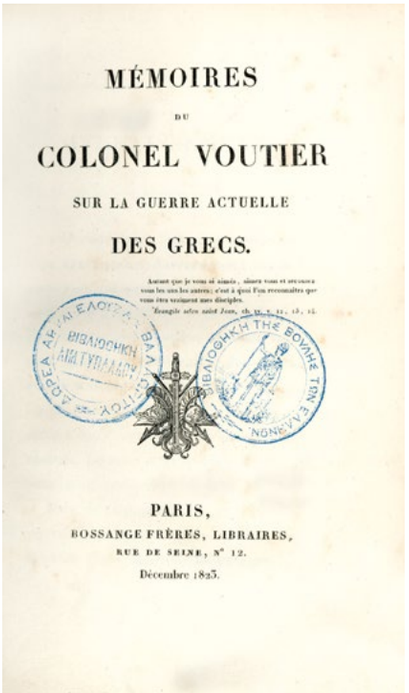
MÉMOIRES
DU
COLONEL VOUTIER
SUR LA GUERRE ACTUELLE
DES GRECS.
PARIS,
BOSSANGE FRÈRES, LIBRAIRES,
RUE DE SEINE, N° 12.
Décembre 1823.

II.8.Γ.16
Samuel Howe, M.D. Late, Surgeon in chief to the Greek Fleet
An Historical Sketch of the Greek Revolution.
New-York: White, Gallaher & White. 1828.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑΣ Samuel Gridley Howe (1801-1876), ιατρός με ευρεία ανθρωπιστική δράση, υποστήριξε τα επαναστατικά κινήματα ευρύτερα στην Ευρώπη, ενώ ήταν πολέμιος της δουλείας στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Παρακινημένος από το παράδειγμα του λόρδου Βύρωνα, του οποίου ήταν θαυμαστής, ήρθε στην Ελλάδα το 1824 και εντάχθηκε στον ελληνικό στρατό ως χειρουργός. Όταν το 1827 επέστεψε στην Αμερική για να συγκεντρώσει βοήθεια για την ελληνική υπόθεση, πήρε μαζί και αρκετά ορφανά Ελληνόπουλα, για να τα προστατεύσει. Ο Howe είχε στενούς δεσμούς με την φιλελληνική κίνηση στην Αμερική, ιδίως στη Βοστώνη με τον επίσης σημαντικό φιλέλληνα Edward Everett, ενώ στην Ελλάδα συνδέθηκε φιλικά με τον συμπατριώτη του φιλέλληνα George Jarvis.

Η παρούσα έκδοση, με τον τίτλο «Ιστορικό σκιαγράφημα της Ελληνικής Επανάστασης», αποτελεί ουσιαστικά τα απομνημονεύματα του Howe από την ελληνική του περίοδο και παρέχει αρκετές σημαντικές πληροφορίες. Στη σελίδα τίτλου χαρακτηριστικό είναι το motto από τον *Childe Harold* του Βύρωνα, ενώ το έργο αφιερώνεται στον Matthew Carey και τον προαναφερθέντα E. Everett.

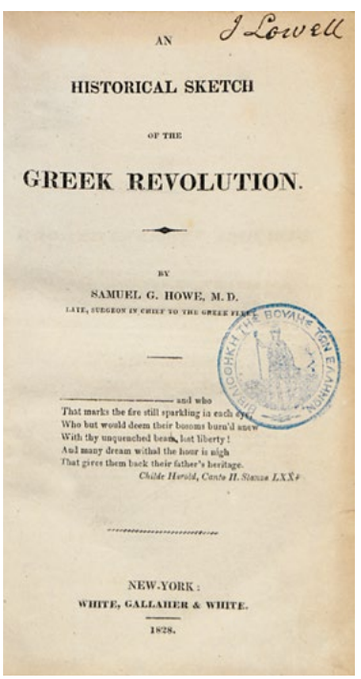
AN
HISTORICAL SKETCH
OF THE
GREEK REVOLUTION.
BY
SAMUEL G. HOWE, M.D.
LATE, SURGEON IN CHIEF TO THE GREEK FLEET.
NEW-YORK:
WHITE, GALLAHER & WHITE.
1828.

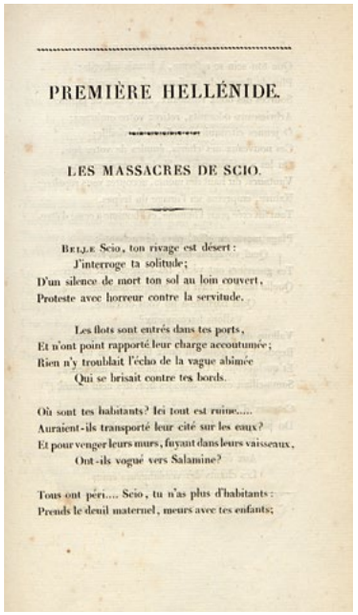

PREMIÈRE HELLÉNIDE.

LES MASSACRES DE SCIO.

Belle Scio, ton rivage est désert :
J'interroge ta solitude;
D'un silence de mort ton sol au loin couvert,
Proteste avec horreur contre la servitude.

Les flots sont entrés dans tes ports,
Et n'ont point rapporté leur charge accoutumée;
Rien n'y troublait l'écho de la vague abîmée
Qui se brisait contre tes bords.

Où sont tes habitants? Ici tout est ruine....
Auraient-ils transporté leur cité sur les eaux?
Et pour venger leurs murs, fuyant dans leurs vaisseaux,
Ont-ils vogué vers Salamine?

Tous ont péri.... Scio, tu n'as plus d'habitants :
Prends le deuil maternel, meurs avec tes enfants;

II.8.Γ.17

Eugene Roch

Hellénides. Prologue. – Les Désastres de Scio – Eucharis et Lasthénès. – La Vengeance. – Bozaris, ou le sang des Héllènes.

Paris, Pélicier, Libraire, Place du Palais-Royal. Mongie, Boulevard Poissonnière, Nº 18. 1823.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ ρομαντικού χαρακτήρα από τον Eugene Roch, τυπωμένες από τον Firmin Didot για τον εκδοτικό οίκο του Pélicier, στο Παρίσι το 1823. Τα ελληνικά αυτά ποιήματα εμπνέονται από τις εξελίξεις κατά τα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης και περιγράφουν με έντονο συναισθηματισμό τα δεινά του πολέμου, αλλά και τον ηρωισμό των Ελλήνων. Η λογοτεχνική αξία τους δεν είναι υψηλού επιπέδου, ωστόσο τέτοιου είδους εκδόσεις συγκινούσαν το αναγνωστικό κοινό και βοηθούσαν στην ενδυνάμωση του φιλελληνικού κινήματος.

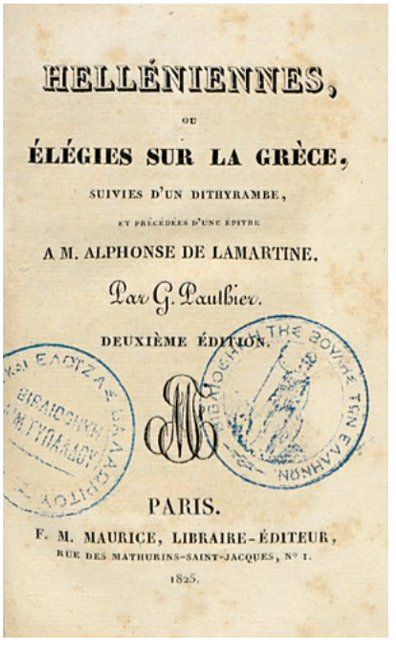

HELLÉNIENNES,

OU

ÉLÉGIES SUR LA GRÈCE,

SUIVIES D'UN DITHYRAMBE,

ET PRÉCÉDÉES D'UNE ÉPITRE

A M. ALPHONSE DE LAMARTINE.

Par G. Pauthier.

DEUXIÈME ÉDITION.

PARIS.

F. M. MAURICE, LIBRAIRE-ÉDITEUR,

RUE DES MATHURINS-SAINT-JACQUES, Nº 1.

1825.

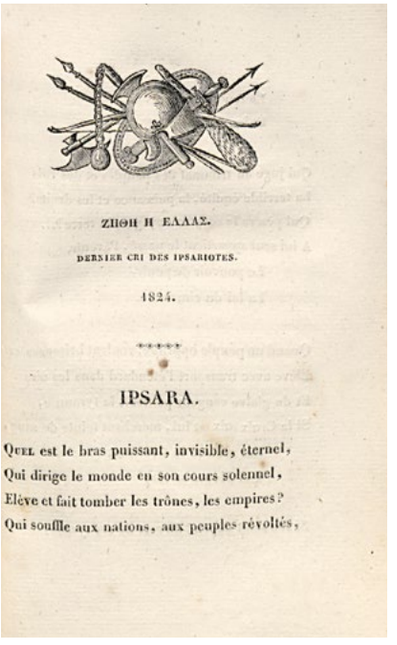

ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΣ.

DERNIER CRI DES IPSARIOTES.

1824.

IPSARA.

Quel est le bras puissant, invisible, éternel,
Qui dirige le monde en son cours solennel,
Elève et fait tomber les trônes, les empires?
Qui souffle aux nations, aux peuples révoltés,

II.8.Γ.18

G. Pauthier

Helléniennes, ou Élégies sur la Grèce, suivies d'un Dithyrambe, et précédées d'une épitre a M. Alphonse de Lamartine. Deuxième édition.

Paris. F. M. Maurice, Libraire-Éditeur, Rue des Mathurins-Saint-Jacques, Nº 1. 1825.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο JEAN-PIERRE GUILLAUME PAUTHIER (1801-1873) ήταν ρομαντικός ποιητής, επίσης οριενταλιστής με ειδικό ενδιαφέρονν για τον πολιτισμό της Ασίας. Εδώ δημοσεύει μαρκοσκελείς ποιητικές συνθέσεις, με θέματα από την Επανάσταση των Ελλήνων, ενώ περιλαμβάνει και έναν διθύραμβο για τον θάνατο του λόρδου Βύρωνα. Τυπωμένες το 1825, σε δεύτερη έκδοση, από το τυπογραφείο "Le Normant et fils" για τον F. M. Maurice στο Παρίσι, οι Ελεγείες του Pauthier αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα των φιλελληνικών ποιημάτων που ενέπνευσε η Ελληνική Επανάσταση. Η προμετωπίδα του βιβλίου κοσμείται από συμβολική παράσταση, με την πολεμική, Αρχηγέτιδα Αθηνά να κρατάει ξίφος και λάβαρο με τον σταυρό και να οδηγεί τους επαναστατημένους Έλληνες.

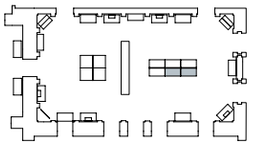

ΙΙ.8.Γ.19

Casimir Delavigne

Messéniennes et Poésies diverses

Treizième édition. Tome premier.

A Paris, chez Ladvocat, Libraire de son altesse sérénissime Monseigneur la duc de Chartres. M DCCC XXVI.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ Jean-François Casimir Delavigne (1793-1843) καθιέρωσε τις λεγόμενες Μεσσηνιάδες (*Messéniennes*), είδος λυρικής ποίησης με αναφορά στη Μεσσηνία. Πρόκειται για λυρικά ποιήματα εμπνευσμένα από τις γαλλικές ατυχίες στα 1814-15, με αφορμή την ήττα της Γαλλίας στο Βατερλώ, που ο ποιητής παραλληλίζει με τα δεινά των αρχαίων Μεσσηνίων από τους Σπαρτιάτες. Οι Μεσσηνιάδες του Delavigne σημείωσαν μεγάλη επιτυχία• είναι ενδεικτικό ότι η παρούσα έκδοση, του 1826, είναι η δέκατη τρίτη. Με την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης, προσέθεσε ποιήματα και για την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, η 6η Μεσσηνιάδα τιτλοφορείται «Ο χριστιανός διάκονος ή η χριστιανική Ελλάδα» και αφιερώνεται στον φίλο του, με βιωματική σχέση με την Ελλάδα, François Pouqueville [αρ. κατ. Ι.1.12], καθώς εμπνέεται από δική του διήγηση. Αφηγείται τη δολοφονία ενός νεαρού κληρικού ακριβώς στη Μεσσηνία, από Οθωμανούς στρατιώτες, ενώ τραγουδούσε αμέριμνος για τις συμφορές της πατρίδας του. Ο συγκινησιακός και πατριωτικός χαρακτήρας του έργου συνάδει απολύτως με τον ορίζοντα προσδοκίας του Ρομαντισμού και του Φιλελληνισμού.

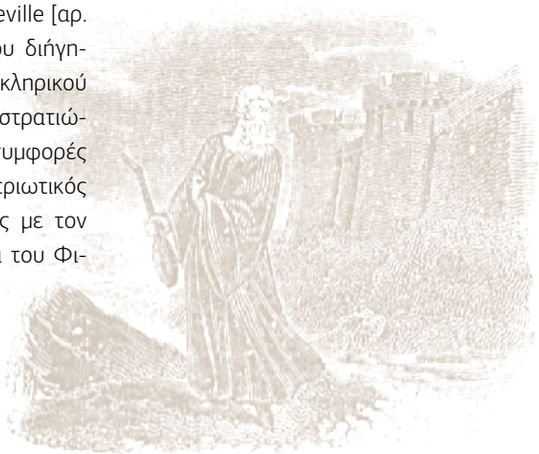

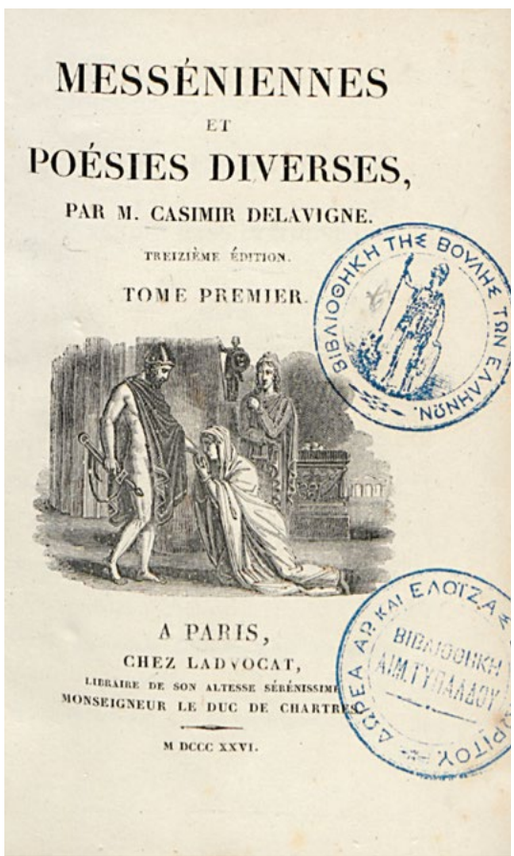
MESSÉNIENNES
ET
POÉSIES DIVERSES,
PAR M. CASIMIR DELAVIGNE.
TREIZIÈME ÉDITION.
TOME PREMIER.
A PARIS,
CHEZ LADVOCAT,
LIBRAIRE DE SON ALTESSE SÉRÉNISSIME
MONSEIGNEUR LE DUC DE CHARTRES.
M DCCC XXVI.

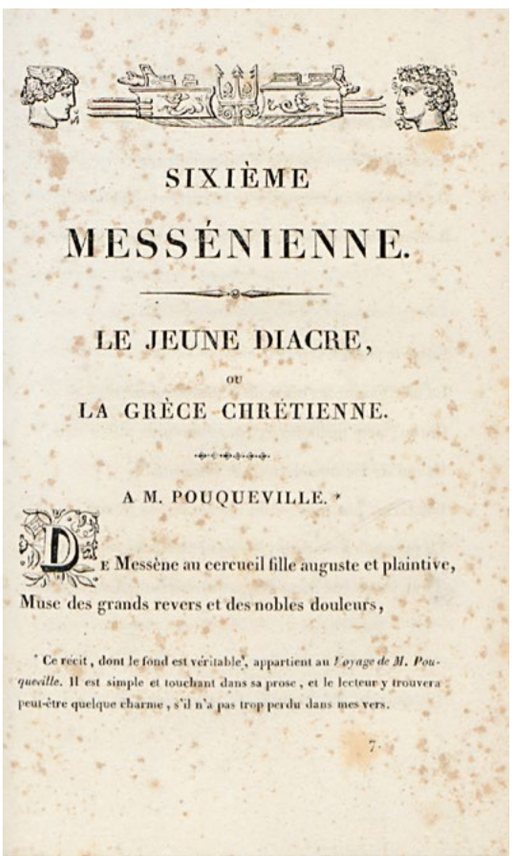
SIXIÈME
MESSÉNIENNE.
LE JEUNE DIACRE,
OU
LA GRÈCE CHRÉTIENNE.
A M. POUQUEVILLE.*
De Messène au cercueil fille auguste et plaintive,
Muse des grands revers et des nobles douleurs,
* Ce récit, dont le fond est véritable, appartient au *Voyage de M. Pouqueville*. Il est simple et touchant dans sa prose, et le lecteur y trouvera peut-être quelque charme, s'il n'a pas trop perdu dans mes vers.
7

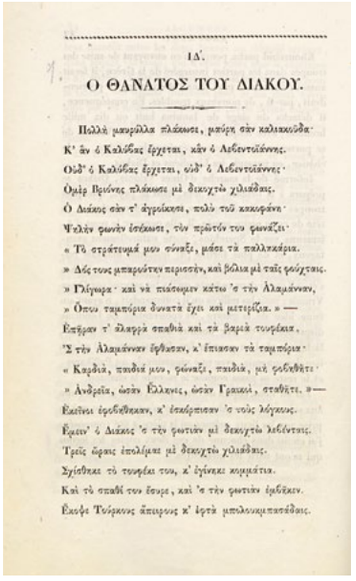

ΙΔ'.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ.

Πολλὰ μαυρύλλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακοῦδα·
Κ' ἂν ὁ Καλύβας ἔρχεται, κἂν ὁ Λεβεντοϊάννης.
Οὐδ' ὁ Καλύβας ἔρχεται, οὐδ' ὁ Λεβεντοϊάννης·
Ὁμὲρ Βριόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδαις.
Ὁ Διάκος σὰν τ' ἀγρύκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη·
Ψηλὴν φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτόν του φωνάζει·
« Τὸ στράτευμά μου σύναξε, μάσε τὰ παλλακάρια.
» Δός τους μπαρούτην περισσὴν, καὶ βόλια μὲ ταῖς φούχταις.
» Γλίγωρα· καὶ νὰ πιάσωμεν κάτω 'σ τὴν Ἀλαμάνναν,
» Ὅπου ταμπόρια δυνατὰ ἔχει καὶ μετερίζια. » —
Ἐπῆραν τ' ἀλαφρὰ σπαθιὰ καὶ τὰ βαρεὰ τουφέκια,
Ἐ τὴν Ἀλαμάνναν ἔφθασαν, κ' ἔπιασαν τὰ ταμπόρια·
« Καρδιὰ, παιδιά μου, φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε·
» Ἀνδρεῖα, ὡσὰν Ἕλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ, σταθῆτε. » —
Ἐκεῖνοι ἐφοβήθηκαν, κ' ἐσκόρπισαν 'σ τοὺς λόγκους.
Ἔμειν' ὁ Διάκος 'σ τὴν φωτιὰν μὲ δεκοχτὼ λεβένταις.
Τρεῖς ὥραις ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδαις.
Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του, κ' ἐγίνηκε κομμάτια.
Καὶ τὸ σπαθὶ τὸν ἔσυρε, καὶ 'σ τὴν φωτιὰν ἐμβῆκεν.
Ἔκοψε Τούρκους ἄπειρους κ' ἐφτὰ μπολουκμπασάδαις.

II.8.Γ.20

Claude Fauriel

Chants populaires de la Grèce moderne, τόμ. 2

Παρίσι: Firmin Didot/Dondey-Dupré, 1825

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΘΟΛΟΓΕΙΤΑΙ στις σελίδες 34-35 το δημοτικό τραγούδι «Ο θάνατος του Διάκου» στην ελληνική και τη γαλλική γλώσσα, ένα από τα δημοφιλέστερα δημοτικά τραγούδια, το οποίο απαντά σε πολλές παραλλαγές, καθώς η θυσία του ήρωα τον Απρίλιο του 1821 στη γέφυρα της Αλαμάνας συγκίνησε βαθιά τη λαϊκή μούσα: «Έμειν' ο Διάκος σ' την φωτιάν με δεκοχτώ λεβένταις, / Τρεις ώραις επολέμαε με δεκοχτώ χιλιάδαις». Το δημοτικό τραγούδι, είδος κατεξοχήν συνυφασμένο με τη λαϊκή ψυχή, με υψηλή εκφραστική φόρτιση, συνόδευε την καθημερινή ζωή των Ελλήνων, προσφέροντας ταυτόχρονα την πιστότερη απεικόνισή της. Ήδη από τα τέλη του 18ου αι., εμβαπτισμένοι στο πνεύμα του ρομαντισμού, οι Ευρωπαίοι περιηγητές συγκινούνται από τη ζώσα προφορική παράδοση του ελληνικού λαού και αρχίζουν να αποθησαυρίζουν λαογραφική ύλη (τραγούδια, παραδόσεις, ήθη και έθιμα, παραμύθια κ.ά.). Η εν λόγω έκδοση του C. Fauriel αποτελεί την πρώτη τυπωμένη συλλογή, με πληροφορητές Έλληνες του Παρισιού και της Τεργέστης, πλαισιωμένη από προλεγόμενα, σχόλια και μετάφραση στη Γαλλική.

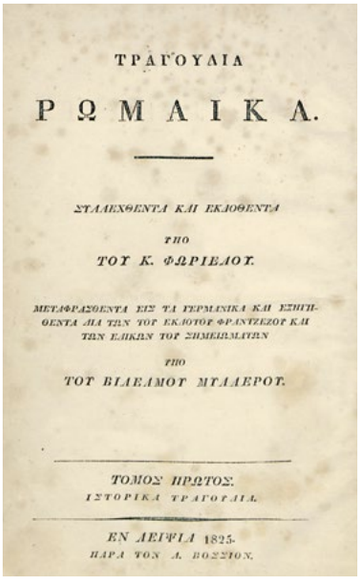

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΡΩΜΑΙΚΑ.

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

ΤΟΥ Κ. ΦΩΡΙΕΛΟΥ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΣΗΓΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΩΝ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ ΦΡΑΝΤΖΕΖΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΒΙΛΕΛΜΟΥ ΜΥΛΛΕΡΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.

ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ 1825.

ΠΑΡΑ ΤΟΝ Α. ΒΟΣΣΙΟΝ.

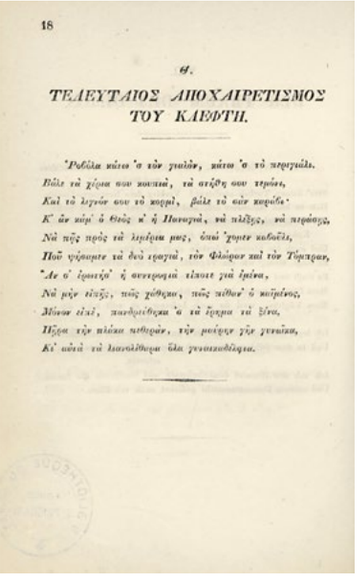

18

Θ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ.

Ῥοβόλα κάτω 'σ τὸν γιαλὸν, κάτω 'σ τὸ περιγιάλι.
Βάλε τὰ χέρια σου κουπιὰ, τὰ στήθη σου τεμόνι,
Καὶ τὸ λιγνόν σου τὸ κορμὶ, βάλε τὸ σὰν καράβι·
Κ' ἂν κάμ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ, νὰ πλέξῃς, νὰ περάσῃς,
Νὰ πῇς πρὸς τὰ λιμέρια μας, ὁπὼ 'χομεν καβοῦλι,
Ποῦ ψήσαμεν τὰ δυὸ τραγιὰ, τὸν Φλώρον καὶ τὸν Τόμπραν,
Ἂν σ' ἐρωτήσ' ἡ συντροφιὰ τίποτε γιὰ ἐμένα,
Νὰ μὴν εἰπῇς, πῶς χάθηκα, πῶς πέθαν' ὁ καϊμένος,
Μόνον εἰπέ, πανδρεύθηκα 'σ τὰ ἔρημα τὰ ξένα.
Πῆρα τὴν πλάκα πεθερὰν, τὴν μούρην γῆν γυναῖκα,
Κι' αὐτὰ τὰ λιανολέθαρα ὅλα γυναικαδέλφια.

II.8.Γ.21

W. Müller (μτφρ.)

Τραγούδια ρωμαϊκά / Neugriechische Volkslieder, τόμ. 1

Λειψία: Leopold Voss, 1825

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΠΑΡΑΤΙΘΕΤΑΙ στις σελίδες 18-19 το δημοτικό τραγούδι «Τελευταίος αποχαιρετισμός του κλέφτη» στην ελληνική και τη γερμανική γλώσσα, το οποίο αποδίδει με δωρικό τρόπο τα συναισθήματα των κλεφτών κατά τον αποχαιρετισμό των οικείων τους και την ένταξη στη γεμάτη κινδύνους ζωή των βουνών: «Αν σ' ερωτήσ' η συντροφιά τίποτε για εμένα / Να μην ειπής πως χάθηκα, πως πέθαν' ο καϊμένος, / Μόνον ειπέ, πανδρεύθηκα 'σ τα έρημα τα ξένα». Η απήχηση της συλλογής του C. Fauriel *Chants populaires de la Grèce Moderne* του 1824 ήταν τόσο ευρεία, ώστε να λειτουργήσει κανονιστικά ως πρότυπο για ανάλογες μεταφραστικές απόπειρες, «συστήνοντας» στο ευρωπαϊκό κοινό το ελληνικό δημοτικό τραγούδι.

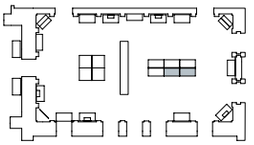

II.8.Γ.22

A. Bétourné & Théodore Labarre

Ο Κλέφτης, Παρίσι περ. 1825

χαλκόγραφη μουσική παρτιτούρα, 2 σελίδες, έκαστη 34 × 25,5 εκ.

επιγραφές (τίτλος και υπογραφές, επάνω κεντρικά): LE KLEPHTE / ROMANCE de M.r A. BÉTOURNÉ. / Musique de THÉODORE LABARRE. / N.o 15. – Prix: 2f. / Chez E. TROUPENAS Rue S.t Marc N.o 23.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 874

ΜΟΥΣΙΚΟ ΕΡΓΟ του λιμπρετίστα Ambroise Bétourné (1795-1835) και του συνθέτη Théodore François Joseph Labarre (1805-1870), εμπευσμένο από την Ελληνική Επανάσταση και την παράδοση των Κλεφτών και Αρματολών, όπως αυτή κατοχυρώθηκε και με τα κλέφτικα τραγούδια [αρ. κατ. II.8.Γ.21]. Η σελίδα τίτλου κοσμείται από λιθόγραφη βινιέτα, με τον αρματωμένο Κλέφτη εμπρός στην ερωμένη του.

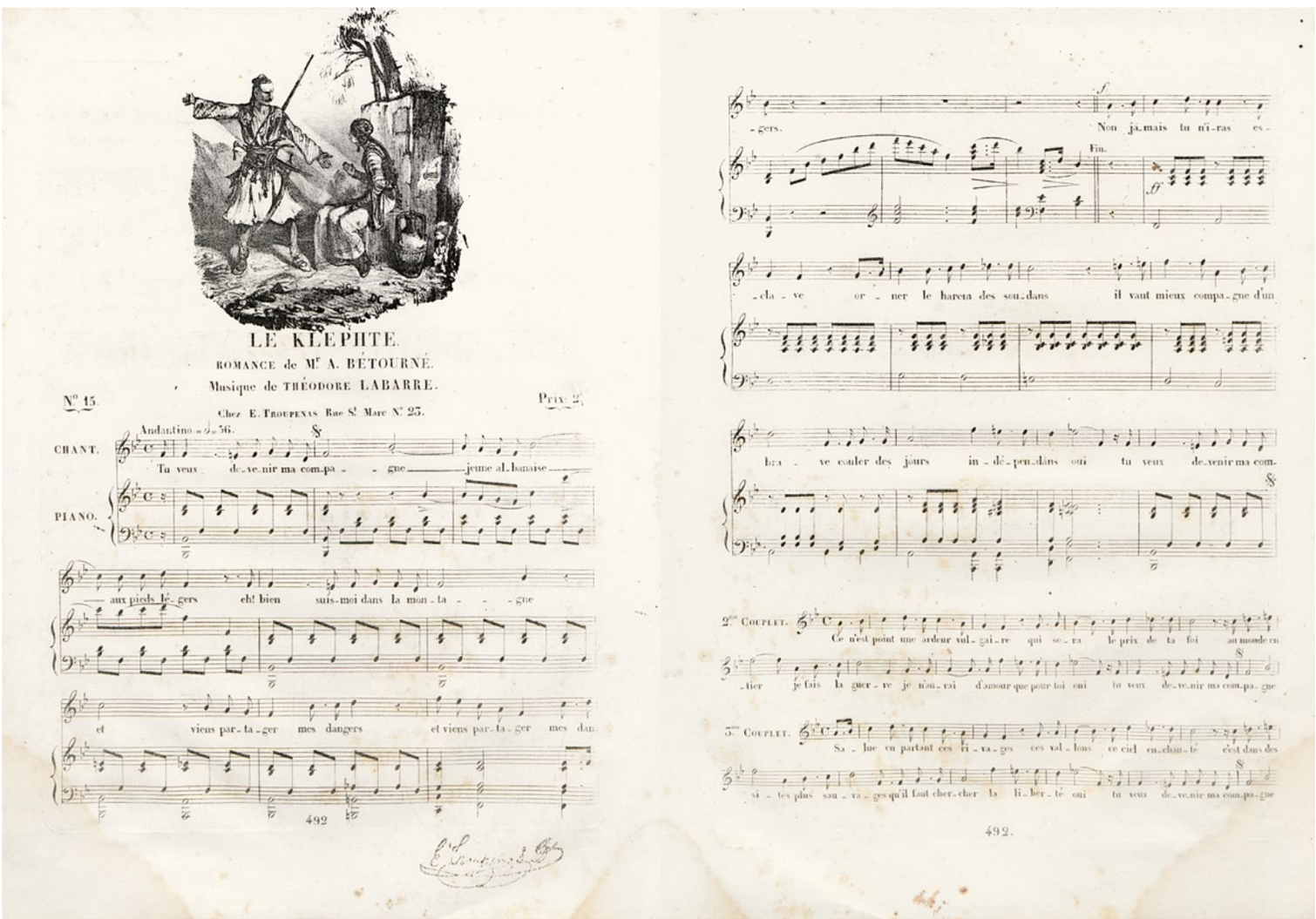

ΙΙ.8.Δ
Η μόδα του Φιλελληνισμού

«Σηκωθείτε, οπλιστείτε, εκδικηθείτε, περήφανοι Έλληνες»

Ελληνική Ωδή, στο πρόγραμμα της όπερας του G.A. Rossini *Η πολιορκία της Κορίνθου*, 1826

Η ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ δεν περιορίστηκε μόνον στις κύριες εικαστικές τέχνες (αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική), αλλά διαδόθηκε εξίσου – και ακόμη περισσότερο – στις εφαρμοσμένες και διακοσμητικές τέχνες.

Η χαρακτική, με τις πολλαπλές χρήσεις της – ως αυτόνομα τυπώματα ή ως εικονογράφηση εντύπων και αντικειμένων – διέδωσε σκηνές και μορφές της Ελληνικής Επανάστασης.

Τα φιλελληνικά θέματα, αυτούσια ή σε παραλλαγές, αναπαράχθηκαν σε αντικείμενα χρηστικά, αλλά και με αισθητική αξία, δημιουργώντας την κατηγορία των φιλελληνικών καλλιτεχνημάτων. Επιτραπέζια ωρολόγια, πιάτα και βάζα διαφόρων τύπων, αγαλματίδια και μικρογλυπτά για πολλαπλές χρήσεις, αντικείμενα καλλωπισμού και ένδυσης, πλημμύρισαν τα φιλελληνικά σπίτια με φιγούρες των ρομαντικών επαναστατών της Ελλάδας. Πολλά δε από αυτά τα τεχνουργήματα διατίθενται σε εκθέσεις τέχνης και δημοπρασίες «προς όφελος των Ελλήνων», προκειμένου δηλαδή να συγκεντρωθούν χρήματα για την Ελληνική Επανάσταση, καθιστώντας έτσι την φιλελληνική τέχνη καλώς εννοούμενη στρατευμένη τέχνη.

Με αυτή την διάχυση της φιλελληνικής εικονογραφίας στον οπτικό πολιτισμό της Δύσης, η Ελληνική Επανάσταση κατέστη μόδα στην καθημερινή ζωή και αισθητική, τάση η οποία μάλιστα εξακολούθησε και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, μέχρι τουλάχιστον τα μέσα του 19ου αιώνα. Η φιλελληνική τέχνη για τον ελληνικό Αγώνα της Ανεξαρτησίας, και δη τα φιλελληνικά τεχνουργήματα, αποτελούν ένα μοναδικό φαινόμενο στην παγκόσμια ιστορία των τεχνών.

ΙΙ.8.Δ.1
Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»
Ο Μιαούλης καταλαμβάνει τουρκικό πλοίο
βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 26 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΙΙ.8.Δ.2
Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»
Ελληνική εμπροσθοφυλακή
βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 29 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΙΙ.8.Δ.3
Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»
Η πιστολιά
βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 38 cm
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΙΙ.8.Δ.4
Γαλλικό εργαστήριο
Ο Όρκος του Έλληνα, περ. 1825-50
βάζο από πορσελάνη με παράσταση ζωγραφισμένη στο χέρι, ύψος 30 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 877

Η ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ βρήκε πρόσφορο πεδίο στα διακοσμητικά βάζα. Τα γαλλικά εργαστήρια, ιδίως η επονομαζόμενη βιοτεχνία «Vieux Paris», παρήγαγαν κατά το β΄ τέταρτο του 19ου αιώνα περίτεχνα βάζα από πορσελάνη, με διάφορα επίχρυσα καλλωπίσματα, ενώ το σώμα του βάζου διακοσμείται με ζωγραφισμένες στο χέρι παραστάσεις, εμπνευσμένες από επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης.

Στο βάζο με τον Μιαούλη να καταλαμβάνει τουρκικό πλοίο έχουμε έγχρωμη απόδοση του ομόθεμου χαρακτικού του H.C. Loeillot, ενώ το συγκεκριμένο θέμα κοσμεί και πιάτο της σειρά Montereau.

Στην Ελληνική εμπροσθοφυλακή, σε ασπόμαυρη απόδοση, ένας Έλληνας πολεμιστής παραφυλάει σκεπτικός, ενώ άλλοι στο βάθος συνομιλούν.

Η πιστολιά απεικονίζει έφιππη μονομαχία Τούρκου με Έλληνα, ενώ ο τελευταίος καταφέρνει να πυροβολήσει τον αντίπαλό του εξ επαφής. Στο βάθος, εξελίσσεται σκηνή μάζης, αποδοσμένη δεξιοτεχνικά, με μικρογραφική διάθεση.

Το βάζο με τον Όρκο του Έλληνα έχει ως πρότυπο την ομόθεμη ("Le serment du Grec") λιθογραφία του H.C. Loeillot. Ο αγωνιστής στο κέντρο τείνει το χέρι του στον σταυρό, ενώ η γυναίκα του παρακολουθεί προσευχόμενη.

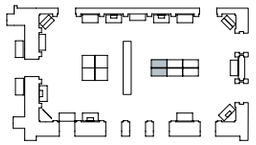

II.8.Δ.5
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Η αναχώρηση του Έλληνα, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή (διδασκαλία): Le départ du Grec. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 447

II.8.Δ.6
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Ένας Έλληνας στον τάφο του φίλου του, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφή: *Un Hélléne au tombeau de son ami*. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 450

II.8.Δ.7
Γαλλική βιοτεχνία στο Choisy-le-Roi
Νεαρή Ελληνίδα πολεμάει έναν Πασά, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 20,5 εκ.
επιγραφές: *Jeune Grecque combattant un Pacha* (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 451

ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΑ, με ασπρόμαυρες ή πολύχρωμες παραστάσεις, πιάτα ήταν επίσης ένα είδος αντικειμένων με χρηστικό και παράλληλα αισθητικό χαρακτήρα, όπου η φιλελληνική εικονογραφία άνθισε.

Οι βιοτεχνίες κεραμεικών στο Choisy-le-Roi [βλ. αρ. κατ. II.1.24-27] και στο Montereau [βλ. αρ. κατ. II.2.3-4] παρήγαγαν σειρές πιάτων με φιλελληνικές παραστάσεις, που αποδίδουν διάφορα επεισόδια από την καθημερινότητα του ένοπλου Αγώνα των Ελλήνων.

Η αναχώρηση του Έλληνα και ο Έλληνας στον τάφο του φίλου του δίνουν σκηνές στο περιθώριο των πολεμικών επιχειρήσεων. Αντίθετα, η νεαρή Ελληνίδα που πολεμάει έναν Πασά και η ενέδρα μιας επίθεσης μεταφέρουν τον παλμό και την ένταση των μαχών. Η παράσταση με τους Τούρκους να αιχμαλωτίζουν Ελληνίδες και ελληνόπουλα

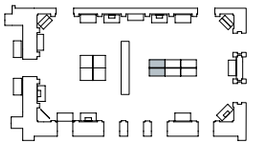

ΙΙ.8.Δ.8
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Οι Τούρκοι αιχμαλωτίζουν Ελληνίδες και ελληνόπουλα, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,8 εκ.
επιγραφές: LES TURCS EMMENANT LES FEMMES ET LES ENFANTS GRECS. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 456

ΙΙ.8.Δ.9
Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau
Η ενέδρα μιας επίθεσης, περ. 1826-30
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,8 εκ.
επιγραφές: LA VEILLE D'UNE ATTAQUE. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 457

ΙΙ.8.Δ.10
Γαλλική βιοτεχνία στην Toulouse
Έλληνες μετά από μία αποτυχημένη επιχείρηση, περ. 1830
πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,7 εκ.
επιγραφές: Grecs après un revers. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 461

υπενθυμίζει τα δεινά του πολέμου, ενώ το πιάτο με τους Έλληνες μετά από μια αποτυχημένη επιχείρηση αποδίδει τις δυσκολίες και τις απογοητεύσεις.

Το τελευταίο αυτό δείγμα, περί τα 1830, προέρχεται από βιοτεχνία κεραμεκών στην Τουλούζη που άκμασε στις αρχές του 19ου αιώνα, με ιδιοκτήτες τους Joseph Fouque και Arnoux, ενώ η φιλελληνική παραγωγή του σχετίζεται με το δραστήριο φιλελληνικό κομιτάτο της πόλης. Το συγκεκριμένο πιάτο αποδίδει μονοχρωματική ασπρόμαυρη παράσταση με έντονο φυτικό διάκοσμο περιμετρικά, το δε θέμα του αναπαράγει χαλκογραφία από ομόθεμο ζωγραφικό πίνακα του Henri Decaisne στα 1826• σχετίζεται επίσης και με τον πίνακα του Ary Scheffer που εικονίζει Έλληνες εξορίστους να ατενίζουν τη χαμένη τους πατρίδα, φιλοτεχνημένο το 1825.

II.8.Δ.11

Γαλλικό εργαστήριο

Ελληνικά στρατεύματα σε ενέδρα, περ. 1825-50

βάζο από πορσελάνη με επιχρύσωση και παράσταση ζωγραφισμένη στο χέρι, ύψος 30 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 956

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ των φιλελληνικών θεμάτων, σε διάφορες παραλλαγές και τύπους καλλιτεχνημάτων, φαίνεται ενδεικτικά στην παράσταση με τα «Ελληνικά στρατεύματα σε ενέδρα» ("Troupes Grecques en embuscade") σύμφωνα με τη λιθογραφία του H.C. Loeillot].

Το ίδιο θέμα αποδίδεται με μικρές διαφοροποιήσεις στο βάζο με μπλε φόντο [αρ. κατ. II.8.Δ.11], στο βάζο «Vieux Paris» [αρ. κατ. II.8.Δ.12], καθώς και στο πιάτο από την Τουλούζη με μονοχρωματικό, μπλε κοβαλτίου, διάκοσμο στην παράσταση και στον φυτικό διάκοσμο περιμετρικά [αρ. κατ. II.8.Δ.14]. Το άλλο δείγμα βάζου «Vieux Paris», με τον Έλληνα να φυλάει την είσοδο στενωπού [αρ. κατ. II.8.Δ.13], αποτελεί με τη σειρά του πιο ελεύθερη εκδοχή του ίδιου ουσιαστικά θέματος.

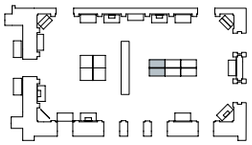

II.8.Δ.12

Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»

Έλληνας σε επιφυλακή

βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 28 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.13

Γαλλική βιοτεχνία «Vieux Paris»

Έλληνας φυλάει την είσοδο μιας στενωπού

βάζο από πολύχρωμη πορσελάνη με χρυσή διακόσμηση, ύψος 24 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.14

Γαλλική βιοτεχνία στην Toulouse

Ελληνικά στρατεύματα σε ενέδρα, περ. 1825-50

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,7 εκ.

επιγραφή: Troupes Grecques en embuscade. (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 462

II.8.Δ.15
Γαλλικό εργαστήριο
Πολεμιστής με άλογο
επιτραπέζιο ωρολόγιο από επιχρυσωμένο μπρούντζο, επάργυρο και πατιναρισμένο, 44 × 30 × 10 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.16
Εργαστήριο Reduse
Υδραίος
επιτραπέζιο ρολόι από επιχρυσωμένο μπρούντζο, 43 × 33 × 12 εκ.
υπογραφή: Reduse BROier, Heron Her
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΜΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ επιτραπέζια ωρολόγια, που φέρουν μορφές και σκηνές της Ελληνικής Επανάστασης, αποτελούν, σε πολλές περιπτώσεις, εξαιρετικά δείγματα των καλλιτεχνημάτων με φιλελληνική θεματογραφία και αντίστοιχο ορίζοντα προσδοκίας.

Τα μοτίβα με τα οποία επενδύονται σχεδιάζονται πρώτα επί τούτου ή αντλούνται από γνωστά ζωγραφικά και χαρακτικά έργα.

Η λεπτομέρεια στην απόδοση των επιμέρους μορφών, όπως και των παραπληρωματικών διακοσμητικών μοτίβων, καθώς επίσης το μέγεθος και το υλικό που χρησιμοποιείται, είναι που διαφοροποιούν το τελικό αποτέλεσμα.

Ο Πολεμιστής με το άλογό του [αρ. κατ. II.8.Δ.15], που το συγκρατεί από τα χαλινάρια, ενώ αυτό ανασηκώνεται, αντλεί από το μοτίβο του ιπποδαμαστή, όπως αυτό ήταν γνωστό στην κλασική τέχνη, τόσο την ελληνική όσο και τη ρωμαϊκή.

II.8.Δ.17
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνας κατανικάει Τούρκο
επιτραπέζιο ωρολόγιο από πατιναρισμένο μπρούντζο, 37 × 24 × 12 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.18
Εργαστήριο του Jacob Petit (αποδιδόμενο)
Μονομαχία Έλληνα και Τούρκου
επιτραπέζιο ωρολόγιο από πολύχρωμη πορσελάνη και χρυσή διακόσμηση, 58 × 34 × 17 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο Υδραίος που ποζάρει αναπευόμενος πάνω στην άγκυρά του [αρ. κατ. II.8.Δ.16] αντλεί από την ομόθεμη λιθογραφία του Louis Dupré στην έκδοσή του *Voyage à Athènes et à Constantinople* (Παρίσι 1825).

Στην παράσταση με τον Έλληνα να κατανικάει Τούρκο [αρ. κατ. II.8.Δ.17] παραλάσσεται μία από τις λιθογραφίες του H.C. Loeillot που παρουσιάζει Έλληνα να κυριεύει λάβαρο του εχθρού.

Η Μονομαχία Έλληνα και Τούρκου [αρ. κατ. II.8.Δ.18] αποδίδει ουσιαστικά το θέμα με τον Γκιαούρ και τον Χασάν [αρ. κατ. II.8.Δ.2-5]. Η πολύχρωμη πορσελάνη του προσδίδουν ζωγραφικό χαρακτήρα.

Η μορφή του Σουλιώτη [αρ. κατ. II.8.Δ.19] έχει σχεδιαστεί εξ αρχής για να προσαρμοστεί στο ωραίο δείγμα επιτραπέζιου ρολογιού, κατασκευασμένου το 1831 από επώνυμη εταιρεία.

II.8.Δ.19
Εργαστήριο Vincent et Cie
Σουλιώτης, 1831
επιτραπέζιο ωρολόγιο από αντιμόνιο, 50 × 14 × 10 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.20
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνας σημαιοφόρος
επιτραπέζιο ωρολόγιο από επιχρυσωμένο μπρούντζο, 43 × 25 × 9 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο Έλληνας με τη σημαία [αρ. κατ. II.8.Δ.20] βασίζεται στην ηρωική μορφή του Νικόλαου Μητρόπουλου, να υψώνει τη σημαία της Επανάστασης στα Σάλωνα (Άμφισσα) το Πάσχα του 1821, όπως έχει αποτυπωθεί και πάλι από τον Louis Dupré στην έκδοσή του *Voyage à Athènes et à Constantinople* (Παρίσι 1825).

Ο Έλληνας ναύτης σε έφοδο [αρ. κατ. II.8.Δ.21] αποδίδεται με ωραία κίνηση, όρθιος πάνω στο πλοιάριό του, ενώ οι παραπληρωματικές λεπτομέρειες, όπως και ο διάκοσμος είναι υψηλής ποιότητας. Η ταύτιση του πρωταγωνιστή εδώ με κάποιον από τους πρωταγωνιστές στο ναυτικό αγώνα (τον Κανάρη ή τον Μιαούλη) είναι μάλλον αβάσιμη.

Ο αναπαυόμενος πολεμιστής [αρ. κατ. II.8.Δ.22] παραπέμπει, τόσο φυσιογνωμικά όσο και διακοσμητικά – με την έντονη χρωματικότητα – στο θέμα του Γκιαούρ [αρ. κατ. II.8.Δ.18]. Σε κάθε περίπτωση, η διακοσμητικότητα εδώ κερδίζει τις εντυπώσεις.

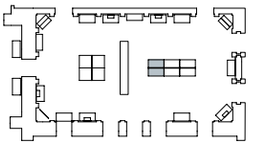

II.8.Δ.21
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνας ναύτης σε έφοδο
επιτραπέζιο ωρολόγιο από επιχρυσωμένο και πατιναρισμένο μπρούντζο, 56 × 38 × 14 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.22
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνας πολεμιστής αναπαυόμενος
επιτραπέζιο ωρολόγιο από πολύχρωμη πορσελάνη και χρυσή διακόσμηση, 42 × 22 × 10 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.8.Δ.23-24
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνες πολεμιστές σε επιφυλακή
ζεύγος κηροπηγίων από επιχρυσωμένο μπρούντζο, ύψος έκαστου 32 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΤΟ ΖΕΥΓΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ που καιροφυλακτούν για να επιτεθούν στον εχθρό, συνδυάζεται αρμονικά με το σκεύος των κηροπηγίων, που συνοδεύουν. Η λεπτομέρεια στην επεξεργασία και η δεξιοτεχνία το τελικό φινίρισμα του υλικού καθιστούν τις μορφές των Ελλήνων αγωνιστών αντικείμενο αισθητικό.

II.8.Δ.25
Γαλλικό εργαστήριο
Ελληνίδα, περ. 1825-50
αγαλματίδιο, με χρήση φιάλης, από επιχρωματισμένη πορσελάνη, ύψος 31 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 463

II.8.Δ.26
Γαλλικό εργαστήριο
Έλληνας, περ. 1825-50
αγαλματίδιο, με χρήση μελανοδοχείου, από λευκή πορσελάνη, ύψος 31 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 465

II.8.Δ.27
Γαλλικό εργαστήριο
Ελληνίδα, περ. 1825-50
αγαλματίδιο, με χρήση μελανοδοχείου, από λευκή πορσελάνη, ύψος 31 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 464

Η ΠΟΡΣΕΛΑΝΗ ΩΣ ΥΛΙΚΟ για την υποδοχή φιλελληνικών παραστάσεων αξιοποιήθηκε, πέραν των πιάτων και των ρολογιών, και σε μικρού μεγέθους αγαλματίδια, χρηστικά αλλά και με έντονα διακοσμητικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, η Ελληνίδα από επιχρωματισμένη πορσελάνη [αρ. κατ. II.8.Δ.25] είχε χρήση μικρής φιάλης, για άρωμα ή, μάλλον, ποτό (λικέρ), ενώ το ζεύγος Ελλήνων από λευκή πορσελάνη [αρ. κατ. II.8.Δ.26-27] χρησίμευαν ως μελανοδοχεία. Και αυτά τα λεπτοδουλεμένα πορσελάνινα αγαλματίδια αποτελούσαν αντικείμενα καθημερινής χρήσης, που έκαναν την φιλελληνική εικονογραφία οικεία σε ευρύ κοινό.

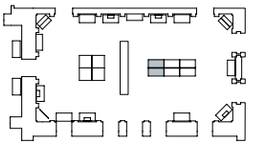

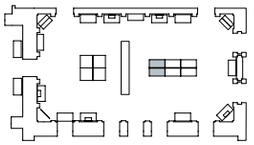

Εν μέσω της Ελληνικής Επανάστασης, η εικονογράφιση των εξελίξεών της είχε χαρακτήρα – πέρα από καθαρά καλλιτεχνικό και αισθητικό – και «χρηστικό», ως εικαστική πληροφόριση και προπαγάνδιση. Τα κορυφαία έργα που φιλοτεχνήθηκαν για παράδειγμα από τον Eugène Delacroix – Η Σφαγή της Χίου (1824) και Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου (1826) – και αρκετά ακόμη, που παρουσιάζονταν σε εκθέσεις για ενίσχυση του ελληνικού Αγώνα, είλκυσαν το ενδιαφέρον, ιδίως του φιλελληνικού κοινού. Αυτό ωστόσο δεν κορέστηκε με την ολοκλήρωση του Αγώνα και την ευόδωσή του, με τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους, τουναντίον, η εικαστική απόδοση σημαντικών γεγονότων και μορφών της Ελληνικής Επανάστασης πολλαπλασιάστηκε. Πέρα από τα φιλελληνικά καλλιτεχνήματα (όπως διακοσμητικά πιάτα, βάζα και ωρολόγια),

II.9
Η εικαστική μνημείωση του Αγώνα

δεκάδες σημαντικών εικαστικών έργων, ιδίως πίνακες ζωγραφικής, συνέχισαν να παράγονται από καλλιτέχνες πρώτης γραμμής.
Η φιλελληνική εικονογραφία θα εξακολουθήσει σε βάθος χρόνου, μέχρι σχεδόν και τα τέλη του 19ου αιώνα, δημιουργώντας μια συγκεκριμένη θεματική κατηγορία. Το χρονικό εύρος, η θεματογραφική ποικιλία, η ποσοτική παραγωγή και η καλλιτεχνική ποιότητα των φιλελληνικών έργων κατοχυρώνουν την φιλελληνκή τέχνη ως ένα μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία τέχνης, όχι μόνον ιστορικής αλλά και καλλιτεχνικής σημασίας. Τα φιλελληνικά έργα μνημείωσαν την Ελληνική Επανάσταση στον οπτικό πολιτισμό του 19ου αιώνα. Παράλληλα, αποτέλεσαν πρότυπα και για την νεοελληνική τέχνη. Οι περισσότεροι σημαντικοί Έλληνες καλλιτέχνες του 19ου αιώνα απέδωσαν έργα υψηλού συμβολισμού. Τα εμπνευσμένα από τον Αγώνα έργα του Θεόδωρου Βρυζάκη, του Διονύσιου Τσόκου, του Νικηφόρου Λύτρα, του Κωνσταντίνου Βολανάκη, του Νικολάου Γύζη, μεταξύ άλλων, συνεισέφεραν κορυφαία έργα στη δυτικότροπη νεοελληνική τέχνη, συγχρόνως δε εμπλούτισαν εικαστικά την πατριδογνωσία, κατά τις πρώτες περιόδους διαμόρφωσης του εθνικού κράτους της Ελλάδας. Εκ παραλλήλου, η λαϊκότροπη τέχνη κατέθεσε τη δική της «εικόνα» στο εθνικό πάνθεον, με έργα όπως του μοναδικού Θεόφιλου.
Συνολικά, τόσο η φιλελληνική τέχνη όσο και η ιστορική ζωγραφική της νεοελληνικής τέχνης, κατάφεραν να οπτικοποιήσουν μνημειακά τα επεισόδια και τους πρωταγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης, σε έργα που ακόμη σήμερα αποτελούν το «εικονοστάσιο» του Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

II.9.1
Από έργο του **Jean-Claude Bonnefond** (1796-1860)
Τραυματισμένος Έλληνας αξιωματικός μπροστά στα τείχη κατειλημμένης πόλης
ελαιογραφία σε μουσαμά, 65 × 54 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

II.9.2
A.S. Warrest (αταύτιστος καλλιτέχνης)
από έργο του Henry-Auguste Serrur (1794-1865)
Πληγωμένος Έλληνας στρατιώτης στην Άλωση της Τριπολιτσάς, 1866
ελαιογραφία σε μουσαμά, 72 × 62 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: A.S. Warrest 1866 (κάτω αριστερά)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΣ Έλληνας αξιωματικός [αρ. κατ. II.9.1], στο κέντρο, πιθανολογείται ότι είναι ο Μάρκος Μπότσαρης, αλλιώς αντιπροσωπεύει συνολικά τον μαχόμενο ελληνικό λαό. Παρουσιάζεται μέσα σε βάρκα, υποβασταζόμενος από δύο συμπολεμιστές του, ενώ σε λίγο θα αποπνεύσει. Ο άνδρας στα δεξιά του υποδεικνύει τη σημαία με το σταυρό, που κυματίζει στα τείχη της πόλης, στο βάθος, οπότε απαλύνεται η οδύνη του, μιας και ο αγώνας του δικαιώνεται.

Παρομοίως, ο μοναχικός πολεμιστής [αρ. κατ. II.9.2], θανάσιμα τραυματισμένος, θυσιάζεται υπέρ της επιτυχίας του Αγώνα, καθώς ο ελληνικός επαναστατικός στρατός έχει αλώσει την Τριπολιτσά το 1821 – σπάνια ζωγραφική απόδοση αυτού του σημαντικού αλλά πρώιμου επεισοδίου της Ελληνικής Επανάστασης.

Το έργο του Serrur φιλοτεχνήθηκε το 1825 και παρουσιάστηκε στο Salon του Douai, απ' όπου αγοράστηκε από την Εταιρεία Φιλοτέχνων της πόλης και κυκλοφορήθηκε σε λιθογραφίες, ενώ το 1827 ο G. Fry παρουσίασε στο ίδιο Salon ζωγραφικό αντίγραφο. Το ανάλογο έργο του Jean-Claude Bonnefond παρουσιάστηκε σε έκθεση τέχνης στη γενέτειρά του Λυών, το 1826.

Στο μεν έργο του Bonnefond ο πληγωμένος είναι αξιωματικός και πιθανώς κάποιος επώνυμος, στο δε του Serrur – κατ' αντιγραφή του από τον A.S. Warrest – κάποιος ανώνυμος πολεμιστής. Πρόκειται για παραλλαγή στο ίδιο θέμα. Το μοτίβο του πληγωμένου αγωνιστή αξιοποιήθηκε κατά κόρον από την φιλελληνική τέχνη, είτε με επώνυμους ήρωες (Μάρκος Μπόταρης, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Κίτσος Τζαβέλλας) είτε με ανώνυμους πολεμιστές, προκειμένου να συγκινήσει το ευρωπαϊκό κοινό, παρουσιάζοντας τα δεινά του πολέμου και τις θυσίες του ελληνικού λαού στον Αγώνα του για ελευθερία.

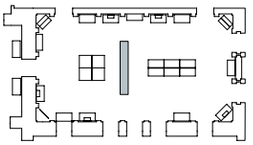

II.9.3

Ludovico Lipparini (1800-1856)

Ο Λόρδος Βύρων ορκίζεται στον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη, 1850

ελαιογραφία σε μουσαμά, 250 × 350 εκ.

Τρεβίζο, Musei Civici, αρ. ευρ. P490

ΑΡΧΕΤΥΠΙΚΟ ΕΡΓΟ μνημειακής κλίμακας για την Ελληνική Επανάσταση του κορυφαίου ζωγράφου της φιλελληνικής τέχνης, Ludovico Lipparini.

Ο Αγώνας των Ελλήνων ενέπνευσε τους Ιταλούς λογίους και καλλιτέχνες, καθώς και τους εκφραστές του ιταλικού πατριωτικού κινήματος, με κάποια χρονική καθυστέρηση, αλλά και με χρονικό βάθος, προς τα μέσα του 19ου αιώνα. Απασχόλησε ιδίως τους καλλιτέχνες της βόρειας Ιταλίας και δη της Ακαδημίας της Βενετίας, ονομαστικά έναν από τους κορυφαίους εκπροσώπους του ιταλικού Ρομαντισμού, τον Francesco Hayez (1791-1882) και τον φίλο του Ludovico Lipparini. Ο Lipparini αποτελεί την πιο αντιπροσωπευτική περίπτωση, με μια σειρά σημαντικών έργων, εκ των οποίων το προκείμενο συνιστά το πιο εντυπωσιακό δείγμα, όντας συγχρόνως και το τελευταίο φιλελληνικό έργο του.

Ο Βύρων, ως διεθνές σύμβολο του αγώνα για την ελευθερία, με δραστηριοποίηση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ιταλία, αποτελεί πρόσφορο θέμα για την εικαστική μνημείωσή του από τον Ενετό καλλιτέχνη. Ο τρεβιζάνος παραγγελιοδότης του έργου, Sante Giacomelli (1792-1874), μετείχε του ιταλικού εθνικού κινήματος (Risorgimento) και υπήρξε μαικήνας νεαρών καλλιτεχνών, μεταξύ άλλων και του Lipparini, στον οποίο ανέθεσε το συγκεκριμένο έργο για την προσωπική του συλλογή, εκλογή που σχετίζεται και με την προπαγάνδιση της εθνικής ενοποίησης της Ιταλίας.

Ο Όρκος του Λόρδου Βύρωνα στον τάφο του Μπότσαρη από τον Lipparini, όπως και άλλα φιλελληνικά θέματά του, έτυχε θετικής υποδοχής και αναπαραγωγής, σε σχέδια και χαρακτικά, σε όλο το β΄ μισό του 19ου αιώνα. Ιδίως στην ελληνική τέχνη, τα φιλελληνικά έργα του θα διαδοθούν μέσω όχι μόνον χαρακτικών, αλλά και ζωγραφικών έργων με βάση τα δικά του πρότυπα, κατά κόρον από τον άμεσο μαθητή του, στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Βενετίας, Διονύσιο Τσόκο [αρ. κατ. II.9.4].

Ο Lipparini θέλησε να αποδώσει με τη μεγαλύτερη δυνατή ιστορική εγκυρότητα το συμβάν της άφιξης του Βύρωνα στο Μεσολόγγι, στις 5 Ιανουρίου 1824, οπότε ορκίστηκε πίστη στην Ελλάδα και στο δίκαιο αγώνα των Ελλήνων, ντυμένος με φουστανέλα, μπροστά στον τάφο του Μ. Μπότσαρη. Επί τούτου, ζήτησε και εξασφάλισε από την Ελλάδα πληροφορίες, γραπτές και εικαστικές, για τη σκηνή και τους πρωταγωνιστές της. Στο κέντρο της σύνθεσης δεσπόζει ο λόρδος Βύρων, που φωτίζεται σκηνοθετημένα από την ήλιο, ντυμένος ελληνικά, να ακουμπάει το σπαθί του στον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη – διακρίνεται στο μάρμαρο μέρος του ονόματός του (ΜΠΟΤ) – και να δείχνει την ελληνική σημαία. Γύρω του κατανέμονται όλες οι ομάδες πρωτεργατών του Αγώνα, η Εκκλησία με τους ιεράρχες και τα λάβαρα με τον σταυρό, οι αγωνιστές με πλήρη πολεμική εξάρτυση, γυναίκες και παιδιά που προσβλέπουν στη σημαία, μορφές άλλων Φιλελλήνων, ενδεδυμένων κατά τον ευρωπαϊκό τρόπο. Επιμέρους σκηνές, όπως το φιλί του αποχαιρετισμού από έναν πολεμιστή στη γυναίκα του, αριστερά, και πιο μπροστά τους ο πατέρας που διαπαιδαγωγεί τον γιό του εξηγώντας του τα τεκταινόμενα, κι ακόμη ο αγωνιστής, ιδωμένος εκ των όπισθεν που ασπάζεται τον τάφο του Μπότσαρη ή ο ηλικιωμένος που υποβαστάζεται από τον γιό του, αριστερά, για να συμμετάσχει στην ιστορική στιγμή, μετατρέπουν το έργο σε ένα πανόραμα της ελληνκής εθνεγερσίας. Ο ακαδημαϊσμός και η σκηνοθετική αντίληψη του Lipparini έχουν κατακριθεί για ψυχρότητα, ωστόσο η μαεστρία τόσο στη γενική σύνθεση όσο και στις επιμέρους μορφές, αποδοσμένες με εξαιρετική λεπτομέρεια, σε συνδυασμό με τον υψηλό συμοβλισμό της παράστασης καθώς και με τη μεγάλη κλίμακα, καθιστούν ετούτο το έργο αρχετυπικό τόσο για την φιλελληνική εικονογραφία όσο και ευρύτερα για εικαστική μνημείωση του ελληνικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

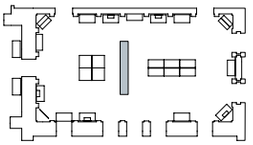

II.9.4
Διονύσιος Τσόκος (1820-1862)
Βάρκα Ελλήνων ή Η φυγή από την Πάργα
ελαιογραφία σε μουσαμά, 29 × 33 εκ.
Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ η φυγή των Παργινών δια θαλάσσης από την πόλη τους, όταν το 1819 πουλήθηκε από τους Βρετανούς στον Αλή Πασά. Φοβούμενοι την εκδικητικότητα του «λιονταριού της Ηπείρου», οι κάτοικοι της Πάργας κατέφυγαν στα Επτάνησα, εγκαταλείποντας τα σπίτια τους, αλλά παίρνοντας μαζί τα οστά από τους τάφους των προγόνων τους, τα οποία σκόρπισαν στη θάλασσα. Εδώ πεικονίζεται ο διάπλους από τις ηπειρωτικές ακτές προς τις επτανησιακές, με μια μικρή βάρκα εν μέσω κυμάτων, όπου ο καλλιτέχνης παρουσιάζει αντιπροσωπευτικά πολεμιστές, έναν ιερωμένο και μια γυναίκα. Στρέφονται προς την πρύμνη, ατενίζοντας επομένως πίσω, τα πάτρια εδάφη που εγκαταλείπουν με κάθε διαθέσιμο πλωτό μέσο.

Η ένταση της σκηνής κορυφαίνεται στη μορφή του νέου, που σκαραφλώνει στο ιστίο, ενώ κρατάει το λάβαρο με τον σταυρό.

Το δράμα των Παργινών είχε συγκλονίσει την Ευρώπη και ενέπνευσε πολλούς καλλιτέχνες, με πιο μνημειακή απόδοση του θέματος από τον Franceso Hayez, με τίτλο «Οι πρόσφυγες της Πάργας», στα 1831. Με το θέμα ασχολήθηκε και ο Ludovico Lipparini, ο οποίος εξέθεσε το έργο «Μία βάρκα Ελλήνων» το 1844 στη Βενετία. Εδώ ο μαθητής του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Βενετίας, Διονύσιος Τσόκος, επαναλαμβάνει το έργο του δασκάλου του, κατά τα χρόνια της μαθητείας κοντά του. Ο Τσόκος μετέφερε στην Ελλάδα τα πρότυπα της ιστορικής ζωγραφικής με ρομαντικά στοιχεία, την οποία είχε διδαχθεί κοντά στον Lipparini. Το συγκεκριμένο θέμα έχει αποδώσει και σε άλλη εκδοχή (ελαιογραφία σε χαρτί επικολλημένο σε ξύλο, 37 × 47 εκ., Εθνική Πινακοθήκη, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, αρ. έργου Κ 822), ενώ την ίδια σύνθεση αξιοποιεί και για μεγάλο πίνακα, με παρόμοιο θέμα και τίτλο «Η Φυγή από την Πάτρα» (ελαιογραφία σε μουσαμά, 76 × 100 εκ., Εθνική Πινακοθήκη, Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη, αρ. έργου Κ 799). Ο Τσόκος ασχολήθηκε συστηματικά με θεματογραφία από την Ελληνική Επανάσταση.

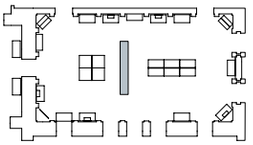

II.9.5
Θεόδωρος Βρυζάκης (1819-1878)
Παραμυθία, 1856
ελαιογραφία σε μουσαμά, 45 x 58 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 329

Η ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ του Θεόδωρου Βρυζάκη συνάδει ως θέμα με την βιωματική σχέση του ζωγράφου με την Ελληνική Επανάσταση, δεδομένου ότι ο πατέρας απαγχονίστηκε από τους Τούρκους το 1821 και ο ίδιος βρέθηκε στο Ορφανοτροφείο του Καποδίστρια στην Αίγινα. Από εκεί, με υποτροφία, έφυγε το 1832 στο Μόναχο – στο «Πανελλήνιον» οικοτροφείο του Λουδοβίκου Α΄ της Βαυαρίας για τα ορφανά ελληνόπουλα – όπου σπούδασε στην Ακαδημία Καλών Τεχνών. Ανναδείχθηκε στον κατεξοχήν Έλληνα ζωγράφο του Αγώνα, με εμβληματικά έργα, όπως «Η Έξοδος του Μεσολογίου», «Η υποδοχή του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι», «Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη», «Η μάχη στα Δερβεβάκια», «Η Ελλάς ευγνωμονούσα».

Εδώ απεικονίζονται δύο καθήμενες γυναικείες μορφές, μητέρα και κόρη, με την πρώτη να παρηγορεί την κόρη της, πιθανόν για την απώλεια του συζύγου της, ως θύμα του πολέμου. Το ρομαντικό αυτό θέμα παρουσιάζεται με φόντο την τυπική παρουσίαση της Ακρόπολης στην Αθήνα, ώστε ο θεατής να κάνει την σύνδεση ανάμεσα στο επεισόδιο και τον τόπο όπου λαμβάνει χώρα. Η σκηνή εντάσσεται στη θεματογραφία που αποδίδει τα δεινά του πολέμου και τις θυσίες των Ελλήνων στον βωμό της ελευθερίας.

II.9.6

Άγνωστος καλλιτέχνης

Τυφλός γέροντας μουσικός, βετεράνος αγωνιστής, με τον εγγονό του

ελαιογραφία σε μουσαμά, 85 × 52 εκ.

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΤΥΦΛΟΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΣ παίζει και μαθαίνει μουσικό όργανο στον εγγονό του. Πρόκειται για βετεράνο αγωνιστή του 1821, που μάλλον βιοπορίζεται με τη μουσική του ή απλώς εξιστορεί στον εγγονό του τις εμπειρίες του. Το διδακτικό περιεχόμενο της σκηνής, για τα δεινά του πολέμου και τις θυσίες του Αγώνα, αποδίδεται με ρομαντικό αίσθημα.

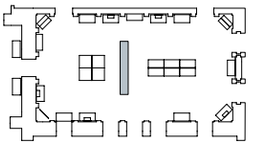

II.9.7
Άγνωστος καλλιτέχνης
Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης στα Καλάβρυτα την 25η Μαρτίου 1821, μετά το 1870
ελαιογραφία σε μουσαμά, 94 × 133 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για ζωγραφική απόδοση, σε μεγάλη κλίμακα, προγενέστερου ομόθεμου έργου του Γάλλου ζωγράφου Alphonse Marie Adolphe de Neuville (1835-1885), περί τα 1870, με τίτλο «Πατριωτικός όρκος των Ελλήνων». Το έργο του de Neuville είχε γίνει ευρέως γνωστό μέσω της λιθογραφικής αναπαραγωγής του [αρ. κατ. Πρελούδιο 1], ενώ ταυτίστηκε, εσφαλμένα με την κήρυξη της Ελληνικής Επνάστασης από τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό, τίτλο με τον οποίο έχει κατοχυρωθεί και η προκείμενη μεγάλου μεγέθους ζωγραφική σύνθεση. Η ανάγκη για ιστορική κατοχύρωση των επεισοδίων του Αγώνα, αναδρομικά, ταυτίζει στη σκηνή με τον ιεράρχη στο κέντρο που ευλογεί τις σημαίες και τους αγωνιστές την 25η Μαρτίου 1821 στη Μονή της Αγίας Λαύρας στα Καλάβρυτα. Ωστόσο, η πολυπρόσωπη σύνθεση με τον χρωματικό πλούτο και την ποικιλία λεπτομερειών, ανταποκρίνεται στον ορίζοντα προσδοκίας του κοινού, μια γενιά μετά τα επαναστατικά γεγονότα, προς τα τέλη του 19ου αιώνα.

II.9.8

Νικηφόρος Λύτρας (1832-1904)

Η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη, περ. 1873

ελαιογραφία σε μουσαμά, 143 × 109 εκ.

Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο

ΚΟΡΥΦΑΙΟ ΕΡΓΟ, τόσο του ίδιου του ζωγράφου όσο και της ελληνικής εικονογραφίας για το 1821, αλλά και γενικότερα της νεοελληνικής ζωγραφικής του 19ου αιώνα. Πρόκειται για μία αριστουργηματική απεικόνιση γνωστού ιστορικού επεισοδίου του Αγώνα, κατά την περίοδο που ο Νικηφόρος Λύτρας έχει επιστρέψει από το Μόναχο (1865) και δημιουργεί τα σημαντικά έργα του, με τα οποία κατοχυρώνει καλλιτεχνικά τον νεοελληνικό βίο, στις ιστορικές αλλά και στις καθημερινές του στιγμές.

Εδώ μας προσφέρει μία μνημειακή απόδοση των επιτυχιών του ελληνικού στόλου, με τον Κωνσταντίνο Κανάρη και την ομάδα του να έχουν πυρπολήσει και να απομακρύνονται από την τουρκική ναυαρχίδα κοντά στη Χίο (6-7 Ιουνίου 1822). Το φλεγόμενο πλοίο στο βάθος δημιουργεί το απαραίτητο σκηνικό για να δηλωθεί το ιστορικό επεισόδιο. Ο Λύτρας εστιάζει στη βάρκα με τους πέντες ναύτες, στο πρώτο πλάνο, καθώς κωπηλατούν για να απομακρυνθούν και συγχρόνως πανηγυρίζουν για το ανδραγάνθημά τους. Έχει ενδιαφέρον ότι ο ίδιος ο Κανάρης σύχναζε στο εργαστήριο του Λύτρα, οπότε ο καλλιτέχνης είχε άμεσες πληροφορίες για το συμβάν.

Ο ζωγράφος εστιάζει στις σώματα και τις εκφράσεις του Κανάρη και των συντρόφων του, που τους αποδίδει με λεπτομέρεια και ρεαλισμό, δίνοντας την ένταση της σκηνής. Οι αντιθετικές κινήσεις των δύο μορφών που υψώνουν τα χέρια τους θριαμβικά με τους υπολοίπους που κωπηλατούν, προσφέρουν στο πρώτο πλάνο ενεργητικό ρυθμό. Τα θερμά χρώματα με τα οποία αποδίδονται οι ανθρώπινες φιγούρες και το φως στη βάρκα και στις φλόγες δημιουργούν μια ομογενοποιημένη χρωματικότητα, που, σε αντίθεση με τις σκούρες επιφάνειες στα νερά της θάλασσας και στο πλοίο, προβάλλει τεχνηέντως τους πυρπολητές και το αποτέλεσμα της επιτυχίας τους.

Το έργο παρουσιάστηκε το 1873 στη Διεθνή Έκθεση Βιέννης, όπου και βραβεύτηκε. Κατόπιν, παρουσιάστηκε στη Διεθνή Έκθεση του Παρισιού το 1878 και στην Έκθεση υπέρ του Ερυθρού Σταυρού, στην Οικία Μελά στην Αθήνα, το 1881.

II.9.9

Κωνσταντίνος Βολανάκης (1837-1907) [αποδιδόμενο]

Προσωπογραφία αγωνιστή

ελαιογραφία σε μουσαμά, 89 × 65 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 627

ΣΠΑΝΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ από τον κορυφαίο εκπρόσωπο της νεοελληνικής ζωγραφικής. Ο Βολανάκης αποδίδει με τον πιο λιτό τρόπο έναν φουστανελοφόρο, να κοιτάζει κατ' ενώπιον. Τα παραπληρωματικά στοιχεία της ενδυμασίας του έχουν περιοριστεί στα εντελώς απαραίτητα και το φόντο του έργου δεν προσφέρει κανένα άλλο στοιχείο. Όλο το ενδιαφέρον εστιάζεται στο πρόσωπο του εικονιζομένου, που με σοβαρότητα αλλά και αμεσότητα δημιουργεί διαλογική σχέση με τον θεατή. Εδώ ο Βολανάκης δίνει ένα έργο για τον Αγώνα που ξεφεύγει από τον κανόνα της ιστορικής ζωγραφικής και της επίσημης προσωπογραφίας. Ο άγνωστός μας ήρωας δεν αυτοπροβάλλεται, αλλά μετατρέπεται σε ταπεινό εκπρόσωπο όλων των χιλιάδων ανώνυμων αγωνιστών, που πολέμησαν υπέρ βωμών και εστιών. Με αυτήν την έννοια, το πορτραίτο του Βολανάκη αποτίει φόρο τιμής στον άγνωστο στρατιώτη του '21.

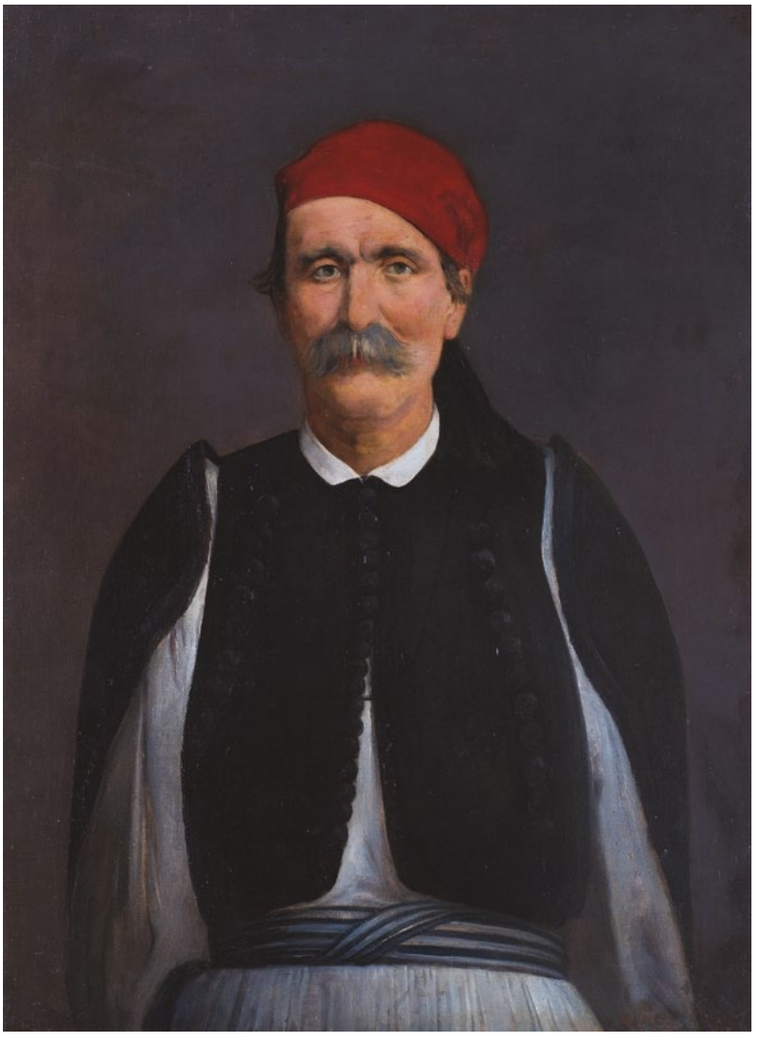

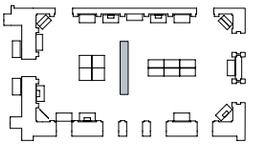

II.9.10
Σπύρος Παπανικολάου (1907-1986)
Η Έξοδος του Μεσολογγίου
ελαιογραφία σε χαρτόνι, 48 × 56 εκ.
Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο

ΜΕ ΣΠΟΥΔΕΣ αρχικά στη γλυπτική, ο Σπύρος Παπανικολάου στράφηκε στη ζωγραφική από το 1937, αποδίδοντας κυρίως τοπιογραφίες και προσωπογραφίες. Εδώ μας δίνει ένα σπάνιο δείγμα ιστορικής ζωγραφικής, σε εποχή που η θεματογραφία της Ελληνικής Επανάστασης δεν προτασσόταν στα ενδιαφέροντα της νεοελληνικής τέχνης. Ακόμη όμως και ως εξαίρεση στον κανόνα, το έργο πιστοποιεί τη διαρκή έμπνευση που προσέφερε στην καλλιτεχνική παραγωγή.

Απεικονίζει μία σκηνή από την Έξοδο του Μεσολογγίου, με τρόπο γενικευτικό και με στοιχεία του υπαιθρισμού, ύφος οικείο στον Σπ. Παπανικολάου. Ορισμένες μορφές αγωνιστών, που στρέφονται προς τον θεατή σε πρώτο πλάνο, και η γαλανόλευκη σημαία με τον σταυρό αριστερά είναι τα απαραίτητα στοιχεία για να δηλωθεί η ταυτότητα της σκηνής. Η σκηνοθεσία της παράστασης μας μεταφέρει εντός της τειχισμένης πόλης, την κρίσιμη στιγμή που οι υπερασπιστές της ανοίγουν την πύλη για να επιχειρήσουν την ηρωική Έξοδο. Αποδίδονται όλοι μαζί, ως ένα σύνολο παλλόμενο, που με την ορμητική του διάθεση προσπαθεί να διαφύγει προς την ελευθερία. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται εικαστικά ο συλλογικός Αγώνας και η ομόθυμη διάθεση, με αίσθημα αυτοθυσίας, των «ελεύθερων πολιορκημένων».

II.9.11
Θεόφιλος [Χατζημιχαήλ] (1873;-1934)
Ο Μπότσαρης μπροστά στη σκηνή του πασά
ελαιογραφία σε ύφασμα, 87,5 × 82,5 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 743

II.9.12
Θεόφιλος [Χατζημιχαήλ] (1873;-1934)
Ο Κατσαντώνης στα Τζουμέρκα
λάδι σε χαρτόνι, 92 × 65 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 601

Ο ΓΝΗΣΙΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ ασχολήθηκε κατ' επανάληψη με θέματα της Ελληνικής Επανάστασης. Με την αφέλεια, την αθωότητα και τη φρεσκάδα του λαϊκού αισθήματος, ζωγράφισε πολλές μορφές και σκηνές του Αγώνα, οικειοποιούμενος τα θέματα και τα πρότυπα της ακαδημαϊκής ιστορικής ζωγραφικής, μέσω αναπαραγωγών τους σε τυπώματα, και αποδίδοντάς τα με το ιδιότυπο στυλ του.

Τόσο ο Μπότσαρης μπροστά στη σκηνή του πασά [αρ. κατ. II.9.11] όσο και ο Κατσαντώνης στα Τζουμέρκα [αρ. κατ. II.9.12] αποτελούν χαρακτηριστικά έργα του προσωπικού πανθέου του Θεοόφιλου για την Ελληνική Επανάσταση, με την οποία ο καλλιτέχνης είχε βιωματική σχέση, καθώς ντυνόταν με την φουστανέλα και προέβαλε τον εαυτό του ως άμεσο απόγονο και «συνεχιστή» των Αγωνιστών του '21.

Στην απεικόνιση του Μπότσαρη, ο Θεόφιλος προβάλλει τον ήρωα με έντονη αξιωματική διαφοροποίηση και κεντρικά, σε πρωική στάση, ενώ το πλήθος των μορφών γύρω του αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο την πρωταγωνιστική μορφή. Η εκτενής επεξηγηματική διδασκαλία στο επάνω μέρος, επαναδιατυπώνει κειμενικά στον θεταή όσα ο ζωγράφος προσπαθεί να διηγηθεί στην «περιοριστική» εικονιστική επιφάνειά του.

Αν συγκρίνει κανείς την απόδοση του ήρωα από τον Θεόφιλο με αυτήν σε έργα της ακαδημαϊκής εικονογραφίας, όπως για παράδειγμα ακόμη και με την ανάλογη απεικόνιση του ήρωα σε καλλιτέχνημα της φιλελληνικής εικονογραφίας [αρ. κατ. II.3.3], αντιλαμβάνεται κανείς τον διφορετικό τρόπο εικαστικής αντίληψης και παρουσίασης του θέματος - ακόμη δε και στην διατύπωση και προσαρμογή των διδασκαλιών των δύο έργων – μεταξύ της ακαδημαϊκής (δυτικής) παράδοσης και της λαϊκής (ελληνικής). Σε κάθε περίπτωση, ο Μπότσαρης του Θεόφιλου, όπως και όλο το «εικονοστάσι» του με ήρωες του Αγώνα, γίνονται άμεσα αντιληπτοί από το κοινό στο οποίο απευθύνεται και συμβάλει με τον τρόπο του στην εικαστική κατοχύρωση της Ελληνικής Επανάστασης, έναν αιώνα περίπου αργότερα.

Στην αποσπασματική ελαιογραφία με τον Κατσαντώνη στα Τζουμέρκα – θέμα που ο Θεόφιλος έχει απεικονίσει και σε τοιχογραφία, σε καφενείο στη Μακρινίτσα Πηλίου, στις αρχές του 20ού αιώνα – παρουσιάζει τον αγαπημένο του ήρωα σε στιγμή ανάπαυλας με τα παλικάρια του, στον ανοικτό φυσικό χώρο. Με όλες τις αρετές της ζωγραφικής του Θεόφιλου – την αφηγηματική διάθεση, τα πλούσια χρώματα, την ζωντάνια στην έκφραση – το έργο υμνεί καλλιτεχνικά την παράδοση των Κλεφτών και Αρματολών στην προεπαναστατική Ελλάδα. Κατοχυρώνει τη μορφή του οπλαρχηγού Αντώνη Κατσαντώνη (1775-1809) από τα Άγραφα, εμβληματικής φυσιογνωμίας Κλέφτη, συμβάλλοντας έτσι στην καλλτεχνική μυθοποίηση ευρύτερα του ανυπότακτου στον τουρκικό ζυγό παλικαριού, που το 1821 θα συστατευθεί με τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

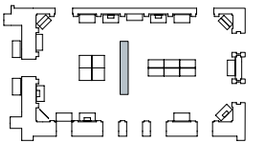

III. Ηρώων
του Αγώ

ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΩΝ ΥΠΑΣΠΙΣΤΩΝ

να

Στα ζωγραφικά Μετάλλια των Ηρώων στην Αίθουσα των Υπασπιστών μνημειώνεται η μορφή και η δράση επώνυμων πρωταγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης. Τα φορητά ιστορικά και εικονογραφικά τεκμήρια, καθώς και τα όπλα του Αγώνα, προσωπογραφούν τους Ήρωες, μεταδίδουν το συγκινησιακό φορτίο του Αγώνα τους και αποτίουν φόρο τιμής στην Ελευθερία. «Ήρωες του ξίφους» και «Ήρωες της γραφίδας» ενώνουν τις δυνάμεις τους, αντικρίζοντας υπερήφανα την Ελευθερία.

Η Αίθουσα των Υπασπιστών, κατ' αναλογία με την Αίθουσα των Τροπαίων, κοσμείται με τοιχογραφίες δημιουργώντας συνεχόμενη ταινία, η οποία φέρει τις προσωπογραφίες επωνύμων ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης. Έχουν φιλοτεχνηθεί με την τεχνική της νωπογραφίας και αποδίδουν τα πορτραίτα σε στρογγυλό σχήμα (tondo), εν είδει μεταλλίων. Έκαστο, διαμέτρου 50,5 εκατοστών, επιγράφεται με το όνομα του προσωπογραφούμενου, ενώ μεταξύ τους συνδέονται με διακοσμητικά πλαίσια και ανθέμια.

Η χρονολόγησή τους θα πρέπει να τοποθετηθεί περί τα 1842-43, παράλληλα δηλαδή με την νωπογραφική εκτέλεση και της όμορης Ζωφόρου της Επανάστασης στην Αίθουσα Τροπαίων, κατά την ολοκλήρωση και του εσωτερικού διακόσμου των Ανακτόρων του Όθωνα. Τέσσερις από τους απεικονιζόμενους βρίσκονταν ακόμη τότε εν ζωή, επομένως η εκ του φυσικού προσωπογράφιση, ή εν πάση περιπτώσει η άμεση επίγνωση των φυσιογνωμικών χαρακτηριστικών τους, δεν θα πρέπει να αποκλειστεί. Για αρκετές πάντως από τις προσωπογραφίες προκύπτει ότι έχουν

Τα Μετάλλια των Ηρώων

αξιοποιηθεί προγενέστερα εικονογραφικά πρότυπα, όπως τα χαρακτικά πορτραίτα του Karl Krazeisen.
Δεν γνωρίζουμε τον καλλιτέχνη που ανέλαβε τα σχέδιά τους ή/και την νωπογραφική εκτέλεση. Χωρίς να μπορούμε να αποκλείσουμε την φιλοτέχνησή τους από την ομάδα των Βαυαρών καλλιτεχνών που εκτέλεσε τη Ζωφόρο της Επανάστασης – αν και δεν υπάρχουν σχέδια του Schwanthaler, ούτε άλλα στοιχεία, για τα ζωγραφικά μετάλλια – πιθανόν να μπορούν να αποδοθούν στους Έλληνες ζωγράφους αδερφούς Μαργαρίτη, τον Φίλιππο (1810-1892) και τον Γεώργιο (1814-1885), που είχαν μαθητεύσει στη Ρώμη και το Παρίσι, αντιστοίχως. Οι δυο τους είχαν αναλάβει την ίδια περίοδο μεγάλες ζωγραφικές συνθέσεις εμπνευσμένες από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, σε μία λογική επίσημης εικαστικής εξιστόρησής του.
Στα Μετάλλια των Ηρώων προσωπογραφούνται 14 πρωτεργάτες της Ελληνικής Επανάστασης, με ενεργό συμμετοχή στις πολεμικές επιχειρήσεις της. Μοναδική εξαίρεση, ο πρόδρομος του Αγώνα Ρήγας Φεραίος, που συμπεριλαμβάνεται τιμητικά, αναγνωρίζοντας το πρώιμο, ριζοσπαστικό έργο του και την θυσία του. Οι απεικονιζόμενοι ήρωες είναι Έλληνες, ενώ μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο μέγας Φιλέλληνας και πρωταγωνιστής του Αγώνα στη θάλασσα Frank Abney Hastings. Με φορά από τη βόρεια προς τη δυτική πλευρά – κατ' αντιστοιχία με τη Ζωφόρο της Επανάστασης – τοποθετούνται από τρία μετάλλια στις στενές πλευρές (βόρεια και νότια) και από τέσσερα στις μακρές (ανατολική και δυτική).

Συνολικά, ο τοιχογραφικός διάκοσμος στην Αίθουσα Τροπαίων και Υπασπιστών συνιστά την πρώτη μνημειακή εικαστική καταγραφή της Ελληνικής Επανάστασης, ως κρατική παραγγελία. Με τα γεγονότα της σχετικά νωπά ακόμη στη μνήμη και με αρκετούς από τους απεικονιζόμενους εν ζωή κατά τον χρόνο φιλοτέχνησης των παραστάσεων, οι τοιχογραφίες που κόσμησαν το (τότε) βασιλικό ανάκτορο αποτελούν ουσιαστικά θεσμική μνημείωση και πρώιμη πρόσληψη του Αγώνα και των ηρώων του, με τις επιλογές σε θέματα και πρόσωπα να υποκρύπτουν εν πολλοίς ιδεολογικές προθέσεις.

ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Γεώργιος Κουντουριώτης (ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ)

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (Θ. ΚΩΛΟ – ΚΟΤΡΩΝΗΣ)

ΒΟΡΕΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης (Π: ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ)

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ρήγας Φεραίος (ΡΗΓΑΣ – ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΣ)

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Αλέξανδρος Υψηλάντης (Α: ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.)

Ανδρέας Ζαΐμης (ΑΝΔΡΕΑΣ – ΖΑΪΜΗΣ)

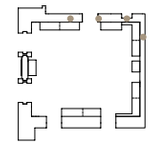

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Παλαιών Πατρών Γερμανός (ΓΕΡΜΑ – ΝΟΣ.)

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Γεώργιος Καραϊσκάκης (Γ. ΚΑΡΑ – ΙΣΚΟΣ)

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Αναστάσιος Τσαμαδός (Α. ΤΣΑΜΑ – ΔΟΣ.)

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Δημήτριος Υψηλάντης (Δ. ΥΨΗ – ΛΑΝΤΗΣ)

ΝΟΤΙΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Ανδρέας Μιαούλης (ΜΙΑΟΥΛΗΣ)

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Νικόλαος Αποστόλης (ΑΠΟΣΤΟΛ: - ΕΚ ΨΑΡΡΩΝ.)

ΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΙΧΟΣ

Παναγιώτης Μπότασης (Π. ΒΟ – ΤΑΣΗΣ.)

Frank Abney Hastings (ΧΑΣΤΙΓΓΣ.)

III.1-9
Οι ήρωες του ξίφους

Τα φορητά εκθέματα στις προθήκες, ιστορικά και εικονογραφικά τεκμήρια των προσωπογραφούμενων, καθώς και επιλεγμένα όπλα του Αγώνα, συνδιαλέγονται με τις μορφές των μεταλλίων, ανασυνθέτοντας υποβλητικά το συγκείμενο εντός του οποίου έδρασαν.
Το επίσημο αυτό «ηρώον» του Αγώνα συμπληρώνεται από εμβληματικούς αγωνιστές της Επανάστασης στη στεριά και στη θάλασσα, όπως ο Ιωάννης Μακρυγιάννης και ο Ιάκωβος Τομπάζης, οι κατεξοχήν ηρωίδες Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και Μαντώ Μαυρογένους, καθώς και επώνυμοι Φιλέλληνες που έλαβαν ενεργά μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις της Ελληνικής Επανάστασης, όπως ο Βύρων, ο Φαβιέρος, ο Gordon.
Οι απεικονιζόμενες μορφές και τα τεκμήριά τους λειτουργούν μετωνυμικά για το σύνολο των επωνύμων και ανωνύμων ηρώων, στρατιωτικών και πολιτικών, αυτοχθόνων και ετεροχθόνων, Ελλήνων και Φιλελλήνων, ανδρών και γυναικών που ρίχτηκαν με αυταπάρνηση στον Αγώνα, ως ελάχιστος οφειλόμενος φόρος τιμής στη γενναιότητα και την αυτοθυσία τους.
Πιστόλες, σπάθες και παλάσκες αποτέλεσαν γι' αυτούς τα εργαλεία της λευτεριάς· η αγάπη προς την πατρίδα, η βαθιά ριζωμένη ορθόδοξη πίστη, ο πόθος για δικαιοσύνη τα συμβολικά τους εφόδια.

III.1
Γ. Κουντουριώτης, Π. Μαυρομιχάλης, Ρήγας, Αλ. Υψηλάντης

Γεώργιος Κουντουριώτης (1782-1858)

ΥΔΡΑΙΟΣ ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΗΣ, πρόκριτος και πολιτικός. Προεπαναστατικά, η οικογένειά του χάρη στην επιχειρηματική της δραστηριότητα είχε στην ιδιοκτησία της μεγάλο μέρος του εμπορικού στόλου του νησιού, με ιθύνοντα νου τον πανίσχυρο αδελφό του Γεωργίου, Λάζαρο. Ως κάτοχοι σημαντικού εφοπλιστικού κεφαλαίου, οι Κουντουριώτες συμμετείχαν στον Αγώνα κυρίως προσφέροντας οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη πολεμικών αναγκών και δη για τον εξοπλισμό και τη συντήρηση του στόλου.

Το 1823 ο Γεώργιος Κουντουριώτης εμφανίζεται στην κεντρική πολιτική σκηνή ως πληρεξούσιος της Ύδρας στη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους (29 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1823), ενώ το 1824 καταλαμβάνει τη θέση του Προέδρου του Εκτελεστικού Σώματος, στην οποία παρέμεινε καθ' όλη τη διάρκεια των εμφυλίων διενέξεων. Η ανάμειξή του σε αυτές και η σύγκρουσή του με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη επέφερε βαρύ πλήγμα στον Αγώνα.

Στις αρχές του 1825 αναλαμβάνει την ευθύνη των στρατιωτικών επιχειρήσεων εναντίον των τουρκοαιγυπτιακών δυνάμεων, η απειρία του όμως οδήγησε σε διαδοχικές αποτυχίες, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί.

Κατά την καποδιστριακή περίοδο, αρχικά δέχθηκε να συμμετάσχει στο Πανελλήνιον ως πρόβουλος ('πρόεδρος') στο Τμήμα Οικονομίας (1828) και στη συνέχεια στη Γερουσία (1829), γρήγορα όμως μεταπήδησε στην αντικαποδιστριακή παράταξη. Επανήλθε σε υψηλές διοικητικές και πολιτικές θέσεις κατά την οθωνική διακυβέρνηση, παραμένοντας ως τον θάνατό του αφοσιωμένος στον βασιλιά Όθωνα.

III.1.1
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο του Γεωργίου Κουντουριώτη, 1836
οπισθότυπος: Αλληγορική παράσταση της αναγεννημένης Ελλάδας
εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Γεωργίου Κουντουριώτη
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΚΕ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: ΓΕΩΡΓ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ – ΠΡΟΕΔΡΟΣ (εμπρόσθια όψη) ΚΥΡΙΟΣ ΕΞΕΛΕΙΤΑΙ ΜΕ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ ΤΟΥ ΑΛΛΟΦΥΛΟΥ • 1825 (οπίσθια όψη)
αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 884

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάλκινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Η οπίσθια όψη φέρει παράσταση με την προσωποποίηση της Ελλάδας. Αποδίδεται καθήμενη κατά τομή, με εξιδανικευμένα χαρακτηριστικά και αρχαιοπρεπώς, να κοιτάζει εμπρός της μικρό παιδί στον τύπο του ερωτιδέα (putto), το οποίο εναποθέτει στα πόδια της κέρας αμαλθείας, γεμάτο νομίσματα. Πρόκειται επομένως για αλληγορική απόδοση της αναγεννημένης Ελλάδας, εν μέσω της Επανάστασης. Η επιγραφή (ΚΥΡΙΟΣ ΕΞΕΛΕΙΤΑΙ ΜΕ ΕΚ ΧΕΙΡΟΣ ΤΟΥ ΑΛΛΟΦΥΛΟΥ) προέρχεται από το βιβλίο των *Βασιλειών* (Α΄, ΙΖ΄, 37).

Στην εμπρόσθια όψη αποδίδεται επίσημο πορτραίτο του Γεωργίου Κουντουριώτη, ως προέδρου του Νομοτελεστικού στο Μεσολόγγι – κατά την επιγραφή (εμπροσθίως) και την χρονολογία (1825, οπισθίως) του μεταλλίου.

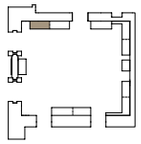

III.1.2

Karl Krazeisen (1794-1878)

Προσωπογραφία του Γεωργίου Κουντουριώτη, 1828

λιθογραφία, 50 × 40 εκ.

υπογραφές: *Hanfstaengl ft.* (στο θέμα, κάτω δεξιά) *Nach der Natur dex. von Kraxeisen.* (κάτω αριστερά) *Gedr. v. Selb.* (κάτω δεξιά)

επιγραφή: G. CONDURIOTTIS. (κάτω κεντρικά)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 893

ΤΟ 1826 Ο KARL KRAZEISEN (Καρλ Κρατσάιζεν), Βαυαρός αξιωματικός του πεζικού, με τον βαθμό τότε του υπολοχαγού, ήρθε στην Ελλάδα για να πολεμήσει, μαζί με άλλους Φιλέλληνες, για την ελληνική ανεξαρτησία. Επικεφαλής αυτής της ομάδας Βαυαρών ήταν ο έμπειρος συνταγματάρχης του πυροβολικού Karl Wilhelm von Heidek. Αμφότεροι, όντες ερασιτέχνες ζωγράφοι, επιδόθηκαν και στην αποτύπωση σκηνών και μορφών της Ελληνικής Επανάστασης.

Ο Krazeisen εστίασε την προσοχή του, μεταξύ Νοεμβρίου 1826 και Αυγούστου 1827, στην εκ του φυσικού προσωπογράφιση σημαντικών πρωταγωνιστών του ένοπλου Αγώνα. Σχεδίαζε τους ήρωες με μαύρο μολύβι σε μικρά φύλλα χαρτιού – τα σχέδια απόκεινται στην Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου της Αθήνας – αναγράφοντας κατά κανόνα τον τόπο και την χρονολογία, ενώ ζητούσε και από τους προσωπογραφούμενους να υπογράφουν ιδιοχείρως, πιστοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αυθεντικότητα των προσωπογραφικών χαρακτηριστικών τους.

Ήδη το 1827, αφού δραστηριοποιήθηκε και φιλοτέχνησε τα πορτραίτα του σε στρατόπεδα στην Αττική, την Αργολίδα και τον Αργοσαρωνικό, επέστρεψε στο Μόναχο και προχώρησε στην μεταφορά των σχεδίων του σε λιθογραφίες. Το σύνολο των απεικονίσεων του Krazeisen παρουσιάστηκε με τη μορφή λευκώματος, υπό τον γενικό τίτλο *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen, nebst einigen Ansichten und Trachten* (Προσωπογραφίες των διασημοτέρων Ελλήνων και Φιλελλήνων, μαζί με μερικές Απόψεις και Ενδυμασίες). Τυπώθηκαν στο Μόναχο, από το λιθογραφείο του Franz Seraph Hanfstaengl (1804-1877), μεταξύ 1828 και 1831, σε επτά τεύχη, με τέσσερις λιθογραφίες έκαστο.

Τα είκοσι λιθογραφημένα πορτραίτα που κυκλοφόρησαν με το λεύκωμα του Krazeisen διέδωσαν ευρέως τη μορφή πολλών σημαντικών Ελλήνων αγωνιστών. Επιπλέον της αδιαμφισβήτητης τεκμηριωτικής τους σημασίας, ενέχουν επίσης σημαντική καλλιτεχνική αξία, αποτυπώνοντας και ψυχογραφικά τις προσωπικότητες των ηρώων. Από τη σειρά του Krazeisen λείπουν βεβαίως, εκ των πραγμάτων, ήρωες πρώτου μεγέθους, που είχαν πέσει ήδη υπέρ πατρίδος, όπως ο Αθανάσιος Διάκος, ο Μάρκος Μπότσαρης και ο Παπαφλέσσας. Ωστόσο, οι λιθογραφημένες προσωπογραφίες του Krazeisen απέδωσαν και καθιέρωσαν ένα εικαστικό Πάνθεον του Ελληνικού Αγώνα, αντιπροσωπευτικό και αρχετυπικό.

Στο προκείμενο χαρακτικό απεικονίζεται ο Γεώργιος Κουντουριώτης, σε στάση τριών τετάρτων, με τη χαρακτηριστική ενδυμασία των νησιωτών, όπως τον είχε αποτυπώσει ο Krazeisen στον Πόρο το 1827.

III.1.3

Επιστολή του Γ. Κουντουριώτη προς το Βουλευτικό, διά της οποίας ευχαριστεί για την εκλογή του ως προέδρου του Εκτελεστικού (Ύδρα, 24 Δεκεμβρίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 12, αρ. 223, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 237]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

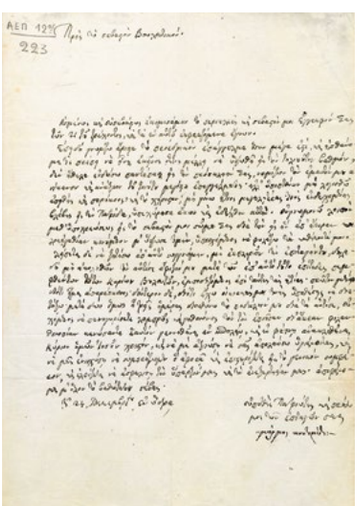

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ, αναγνωρίζοντας πόσο σημαντικό είναι το «προεδρικό επάγγελμα», σε μια απόπειρα captatio benevolentiae, θεωρεί τον εαυτό του ανάξιο και ανίκανο γι' αυτό. Ωστόσο, όπως επισημαίνει, για να μη φανεί απειθής και παρήκοος, αποδέχθηκε το αξίωμα παρά τη θέλησή του, ευγνωμονεί το σώμα για την ύψιστη αυτή τιμή και απολογείται για την καθυστερημένη του προσέλευση, εξηγώντας ότι είχε να διευθετήσει οικιακές υποθέσεις.

Πέτρος Μαυρομιχάλης (1765-1848)

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΗΓΕΜΟΝΑΣ («μπέης») της Μάνης από το 1815 και μέλος της Φιλικής Εταιρείας από το 1818, υπήρξε από τους πρωτεργάτες του Αγώνα.

Στις 17 Μαρτίου 1821 κήρυξε την επανάσταση στην Αρεόπολη, ενώ λίγες μέρες αργότερα κατέφθασε στην Καλαμάτα, επικεφαλής σώματος δυο χιλιάδων Μανιατών, προκαλώντας την άνευ όρων παράδοση της τουρκικής φρουράς. Τον Μάιο του 1821 εξελέγη Πρόεδρος της Μεσσηνιακής Συγκλήτου (ή Γερουσίας), η οποία απηύθυνε προκήρυξη («προειδοποίησιν») προς τις ευρωπαϊκές αυλές, προσδιορίζοντας τον εθνικό χαρακτήρα της Επανάστασης των Ελλήνων.

Το τελευταίο δεκαήμερο του Μαΐου του 1821, ο Π. Μαυρομιχάλης συμμετείχε στη σύναξη στη μονή Καλτεζών, όπου ιδρύθηκε η «Πελοποννησιακή Γερουσία». Στην Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου εκλέχθηκε αντιπρόεδρος του Βουλευτικού και ως το τέλος του Αγώνα κατέλαβε σημαντικά διοικητικά αξιώματα, όπως αυτό του Προέδρου της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης (1823), του Προέδρου του Εκτελεστικού (1823-1824), του μέλους της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος (1826) κ.ά.

Σημαντική ήταν και η στρατιωτική του δράση: πήρε μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς (Σεπτέμβριος 1821), πολέμησε εναντίον του Δράμαλη το καλοκαίρι του 1822 και συμμετείχε, επικεφαλής 500 περίπου Μανιατών, στην υπεράσπιση της πόλεως του Μεσολογγίου κατά την πρώτη πολιορκία, στα τέλη της ίδιας χρονιάς.

Μετά την άφιξη του Καποδίστρια διορίστηκε μέλος του Πανελληνίου και της Γερουσίας (1828). Ωστόσο, σύντομα, οι καλές σχέσεις των Μαυρομιχαλαίων με τον Κυβερνήτη έμελλαν να διακοπούν, με αποκορύφωμα τη δολοφονία του τελευταίου από τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη, αδελφό του Πέτρου, και τον γιο του Γεώργιο, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831.

Στα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης διορίστηκε αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας, από κοινού με τους Γεώργιο Κουντουριώτη και Ανδρέα Ζαΐμη, και στις 16 Ιουνίου του 1844 μέλος της Γερουσίας.

III.1.4
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο του Πέτρου Μαυρομιχάλη, 1836
οπισθότυπος: Συμβολική παράσταση με την ανόρθωση της Ελλάδας
εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Πέτρου Μαυρομιχάλη
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ – ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ (εμπρόσθια όψη) Ο ΔΕ ΘΕΟΣ ΗΓΕΙΤΟ ΑΥΤΩΝ • ΤΡΙΠΟΛΙΣ 23 ΣΕΠΤΕΜΒ. / 1821 (οπίσθια όψη)
αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 886

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάλκινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Στην οπίσθια όψη αποδίδεται συμβολική παράσταση με την αρχαιοπρεπή μορφή της Ελλάδας να ανορθώνεται, υποβασταζόμενη από δύο αγωνιστές. Η αλληγορική απόδοση παραπέμπει, σύμφωνα και με την χρονολογία και τον τόπο που δίνεται κάτωθεν, στην άλωση της Τριπολιτσάς, στις 23 Σεπτεμβρίου 1821, οπότε ο Αγώνας εδραιώθηκε στο κέντρο της Πελοποννήσου. Η επιγραφή (Ο ΔΕ ΘΕΟΣ ΗΓΕΙΤΟ ΑΥΤΩΝ) προέρχεται από το βιβλίο της *Εξόδου* (ΙΓ΄, 21).

Στην εμπρόσθια όψη αποδίδεται επίσημο πορτραίτο του Πέτρου Μαυρομιχάλη, ως αρχιστρατήγου – κατά την επιγραφή (εμπροσθίως) – των «σπαρτιατικών δυνάμεων», έχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο και στην άλωση της Τριπολιτσάς.

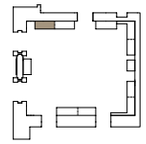

III.1.5

Άγνωστος καλλιτέχνης

Προσωπογραφία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη

ζωγραφική σε ξύλο, οβάλ 38 x 27 (μέγιστες διαστάσεις)

Συλλογή Οικογένειας Ζαΐμη

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΖΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ, ένα από σειρά τεσσάρων, σε οβάλ σχήμα, με επώνυμους ήρωες της Ελληνικής Επανάστασης. Σύμφωνα με πληροφορίες της κατόχου οικογενείας, αγοράστηκαν από παλαιοπωλείο στο Μόναχο, το 1935 ή 1936, και προέρχονται από σύνολο 32 πορτραίτων ανάλογης θεματολογίας, της οθωνικής περιόδου.

Το προκείμενο αποδίδει τον Πέτρο Μαυρομιχάλη, όπως γνωρίζουμε τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του από άλλες προσωπογραφίες του.

III.1.6

Πρακτικό εκλογής του Πέτρου Μαυρομιχάλη ως πληρεξουσίου των επαρχιών Ανατολικής και Δυτικής Σπάρτης (Σταυροπύργιο, Νοέμβριος 1825)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 20, αρ. 6, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 16-17]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ εκλέγεται πληρεξούσιος των επαρχιών Ανατολικής και Δυτικής Σπάρτης στη «συγκροτηθησομένη» Εθνική Συνέλευση (Σταυροπύργιο, Νοέμβριος 1825), προκειμένου «να ενεργήση, αποφασίση και πράξη παν ό,τι αναγκαίον, συμφέρον και ωφέλιμον εις την πατρίδα μας».

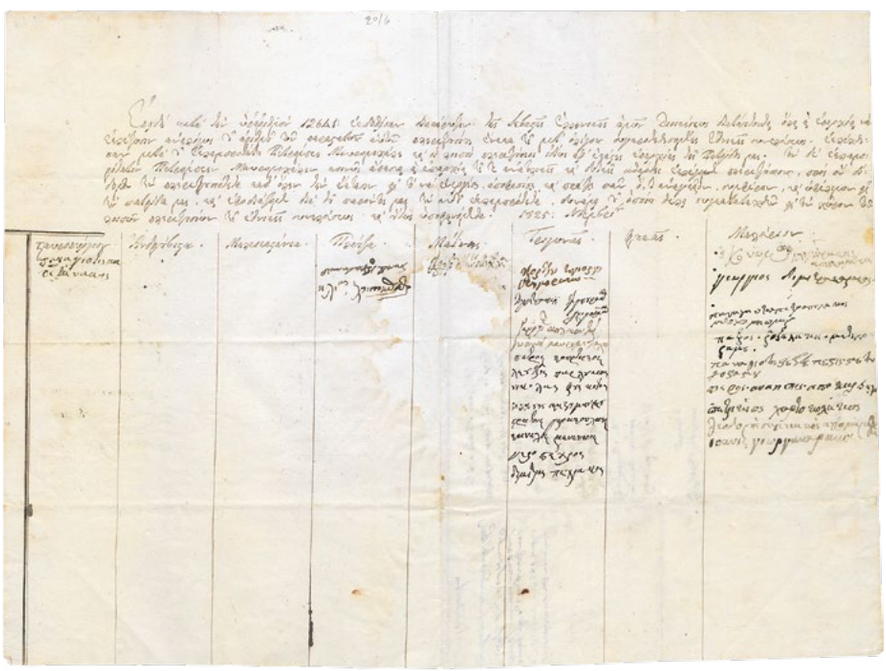

Ρήγας Φεραίος (1757-1798)

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΤΟ 1757 στο Βελεστίνο της Θεσσαλίας, ο Ρήγας διδάχθηκε τα πρώτα γράμματα στη Ζαγορά του Πήλιου. Μετά τη ρωσοτουρκική Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774), αναχώρησε για την Κωνσταντινούπολη, όπου μαθήτευσε στο περιβάλλον των Φαναριωτών. Αργότερα, εγκαταστάθηκε στη Βλαχία, αναλαμβάνοντας τη θέση του γραμματέα του τοπικού ηγεμόνα Νικολάου Καρατζά.

Καθοριστικό για τη μετέπειτα εξέλιξή του ήταν το πρώτο του ταξίδι στη Βιέννη, το 1790, όπου παρέμεινε για έξι μήνες ως συνοδός του Μεγάλου Σερδάρη Χριστόδουλου Κιρλιάνου, Βαρώνου του Langenfeld. Στην αυστριακή πόλη ο Ρήγας, παράλληλα με την απόλαυση της «μεγάλης ζωής» μιας κοσμοπολίτικης πρωτεύουσας, εκδίδει το *Σχολείον των ντελικάτων εραστών* και το *Φυσικής Απάνθισμα*. Μετά από ένα μεσοδιάστημα επιστροφής στο Βουκουρέστι, το 1796-1797 ξαναταξιδεύει στη Βιέννη. Το 1797 είναι η χρονιά-ορόσημο για την εκδοτική του δραστηριότητα: μεταφράζει και τυπώνει τα θεατρικά έργα *Βοσκοπούλα των Αλπεων* του Μαρμοντέλ και *Ολύμπια* του Μεταστάσιο, τυπώνει σε δώδεκα φύλλα τη *Χάρτα της Ελλάδος*, τους χάρτες της Βλαχίας και της Μολδοβίας, την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου και το βιβλίο *Νέος Ανάχαρσις*. Τον Οκτώβριο του 1797 εκδίδει παράνομα το επαναστατικό του κείμενο με τίτλο *Νέα Πολιτική Διοίκησις*, στο οποίο περιέχονται η Επαναστατική Προκήρυξη, τα Δίκαια του Ανθρώπου, το Σύνταγμα και ο Θούριος, καθώς και το εγχειρίδιο πολεμικής τέχνης *Στρατιωτικόν εγκόλπιον*.

Η στιγμή έχει φθάσει, για να τεθεί σε εφαρμογή το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, που δεν ήταν άλλο από τον ξεσηκωμό των υπόδουλων λαών της Βαλκανικής εναντίον του Οθωμανού δυνάστη. Τα σχέδιά του όμως ματαιώνονται: ενώ είχε λάβει πλαστό διαβατήριο από την αυστριακή αστυνομία, με στόχο να περάσει διά της Ιταλίας στην Ελλάδα, ύστερα από προδοσία του Έλληνα εμπόρου Δημητρίου Οικονόμου, συλλαμβάνεται στην Τεργέστη. Ακολούθησε η σύλληψη των επτά συντρόφων του και η μεταφορά τους από την Τεργέστη στη Βιέννη, με τελικό προορισμό τον «ατρόμητο» (Nebojša) Πύργο, όπου οι Έλληνες επαναστάτες στραγγαλίστηκαν και τα νεκρά σώματά τους πετάχθηκαν στον Δούναβη (1798).

Ο εθνομάρτυρας Ρήγας παρέμεινε στη λαϊκή μνήμη ως ο κατεξοχήν «σπορέας» της ελευθερίας των Ελλήνων.

III.1.7
Karl Haupt (1860-1937)
Ο Ρήγας ξεσηκώνει τους Έλληνες για την Ελευθερία, 1901
χρωμολιθογραφία, 20 x 12,5 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: Κ. Χάουπτ / 1901 (κάτω δεξιά στο θέμα)
επιγραφές: Ο Ρήγας εξάπτει τον προς ελευθερίαν έρωτα των Ελλήνων (κάτω κεντρικά) ΛΙΘ. ΡΟΥΦΑΓΑΛΗ Κ' ΛΕΒΑΝΤΗ – ΑΘΗΝΑΙ (κάτω αριστερά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 282

Η ΧΡΩΜΟΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ KARL HAUPT αναπαράγει την ομόθεμη σκηνή από τον εικονογραφικό κύκλο του Peter von Hess για τα Ανάκτορα του Μονάχου.

Σε νυχτερινό σκηνικό, παρουσιάζεται ο Ρήγας Φεραίος να άδει τον Θούριό του, δηλαδή το πατριωτικό άσμα «Ως πότε παλληκάρια...», που είχε συνθέσει ως μέρος του επαναστατικού του προγράμματος. Οι ακροατές δίπλα του συγκινούνται και εμφορούνται από τον έρωτα προς την ελευθερία, σύμφωνα και με την επιγραφή του έργου. Τα επαναστατικά άσματα, όπως το επίσης διαδεδομένο «Δεύτε παίδες των Ελλήνων», αποτελούσαν βασικό μέσο διάχυσης του εθνεγερτικού λόγου του Ρήγα προς τα πλατιά λαϊκά στρώματα, που δεν μπορούσαν να καταστούν κοινωνοί του λόγιου Διαφωτισμού.

Το αντεστραμμένο κιονόκραντο στα πόδια του Ρήγα ανακαλεί την ιστορική κληρονομιά του ελληνικού γένους, σε αντίστιξη με το απειλητικό κάστρο στο βάθος και την ημισέληνο στον ουρανό, που παραπέμπουν στον οθωμανικό ζυγό.

Το προκείμενο λαϊκό χαρακτικό αποτελεί όψιμη αναπαραγωγή της σκηνής του Hess, γνωστής επίσης με τον τίτλο «Ο Ρήγας ψάλλει τον Θούριο», η οποία είχε κυκλοφορήσει σε διάφορες εκδοχές. Η σε βάθος χρόνου επανάχρησή της καταδεικνύει το ενδιαφέρον για τον πρώιμο επαναστάτη Ρήγα και την εκλαϊκευμένη πρόσληψή του.

III.1.8
Άγνωστος καλλιτέχνης
Προσωπογραφία του Αλέξανδρου Υψηλάντη
λιθογραφία, 33,5 x 27 εκ.
υπογραφή: D.A. (κάτω δεξιά)
επιγραφή: Alexander / YPSILANTIS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 256

ΛΙΘΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του Αλέξανδρου Υψηλάντη, από άγνωστό μας χαράκτη, που μονογράφει το τύπωμα (D.A.). Είναι εντελώς παρόμοιο με την προσωπογραφία του Αλ. Υψηλάντη (σχεδιασμένη το 1828 από τον A. Lecler και χαραγμένη από τον de Mendouze), που κοσμεί ως προμετωπίδα στην «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης» του Αλέξανδρου Σούτσου (*Histoire de la révolution grecque*, Παρίσι: Firmin Didot, 1829).

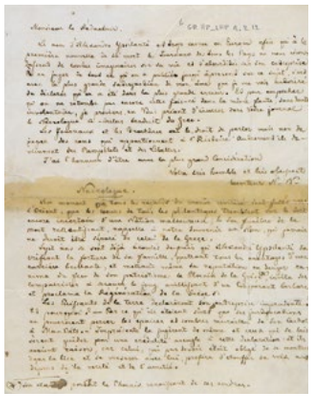

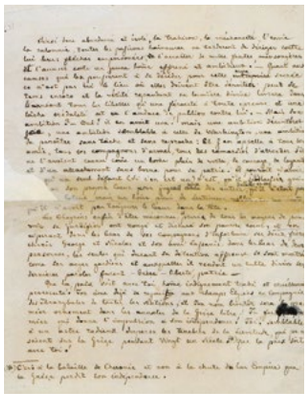

III.1.9
Γεώργιος Λασσάνης
Νεκρολογία προς τιμήν του Αλέξανδρου Υψηλάντη
Αρχείο Γ. Λασσάνη
Κωδικός αναγνώρισης: GRHP_LHP A.2.12, έγγραφο, δίφυλλο
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΔΙΣΕΛΙΔΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ, γραμμένη στη γαλλική γλώσσα, αποτελεί έκφραση της βαθιάς φιλίας που συνέδεε τον Γεώργιο Λασσάνη με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Οι δύο άνδρες είχαν γνωριστεί το 1820, όταν ο Λασσάνης κάλεσε τον Υψηλάντη ως αρχηγό της Φιλικής Εταιρείας να μεταβεί στην Οδησσό, για να συζητήσουν περί των επαναστατικών σχεδίων. Από εκεί και πέρα, η πορεία τους είναι συνυφασμένη: όταν κηρύχθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 1821 η επανάσταση στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ο Γ. Λασσάνης διετέλεσε υπασπιστής και γραμματέας του Υψηλάντη. Συμπολέμησαν στη μάχη του Δραγατσανίου και, μετά τη διάλυση του στρατεύματος, πέρασαν μαζί σε αυστριακό έδαφος. Βρέθηκαν και οι δύο στη φυλακή ως πολιτικοί αιχμάλωτοι, όταν οι Αυστριακοί αθέτησαν τη συμφωνία και δεν επέτρεψαν στους δύο Έλληνες να κατέλθουν στην επαναστατημένη πατρίδα. Όταν αποφυλακίστηκαν, με παρέμβαση του τσάρου Νικολάου Α΄, ο Λασσάνης ακολούθησε τον Υψηλάντη στη Βιέννη ως τον θάνατό του.

Αλέξανδρος Υψηλάντης (1792-1828)

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ, γιος του πρώην πρίγκηπα της Μολδαβίας Κωνσταντίνου, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1792. Ως αξιωματικός του ρωσικού στρατού, διακρίθηκε στους πολέμους κατά του Ναπολέοντα. Το 1813, σε ηλικία 21 ετών, πολέμησε με τον βαθμό του συνταγματάρχη στη μάχη της Δρέσδης, όπου έχασε το δεξί του χέρι.

Το 1820, σε ηλικία 28 ετών, αναδέχεται την αρχηγία της Φιλικής εταιρείας ως Γενικός Επίτροπος της Αρχής, μετά τη σχετική άρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια. Στις 22 Φεβρουαρίου 1821, αφού παραιτήθηκε από τον ρωσικό στρατό, διαβαίνει τον ποταμό Προύθο, το φυσικό σύνορο μεταξύ Ρωσίας και παραδουνάβιων ηγεμονιών, και υψώνει τη σημαία της Επαναστάσεως στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας. Εκεί, στις 24 Φεβρουαρίου εκδίδει την επαναστατική προκήρυξη «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος». Δύο ημέρες αργότερα πραγματοποιείται πατριωτική τελετή στον ναό των Τριών Ιεραρχών, όπου ο Μητροπολίτης Βενιαμίν ευλογεί την επαναστατική σημαία. Ο Υψηλάντης απευθύνει πρόσκληση προς νεαρούς εθελοντές από την περιοχή των Βαλκανίων και συγκροτεί στη Φωξάνη τον Ιερό Λόχο, το πρώτο απελευθερωτικό στρατιωτικό σώμα της Ελλάδος, αποτελούμενο από 500 σπουδαστές. Μετά από σημαντικές συγκρούσεις με τις οθωμανικές δυνάμεις, οι Ιερολοχίτες έπεσαν μαχόμενοι στη μάχη στο Δραγατσάνι, στις 7 Ιουνίου 1821, αφού προηγουμένως προκάλεσαν σημαντικές απώλειες στους Τούρκους. Ελάχιστοι επέζησαν. Την ηρωική τους αυτοθυσία ύμνησε ο ποιητής Ανδρέας Κάλβος σε ωδή αφιερωμένη στον Ιερό Λόχο.

Ο ίδιος ο Υψηλάντης υποχώρησε προς τα αυστριακά σύνορα, μαζί με τον Γεώργιο Λασσάνη, και συνελήφθη από τους Αυστριακούς. Φυλακίστηκε στο μεσαιωνικό φρούριο του Μουγκάτς, στο οποίο παρέμεινε επτά χρόνια, υφιστάμενος βασανισμούς. Αποφυλακίστηκε με παρέμβαση του Τσάρου, όμως ήταν πλέον αργά. Η ήδη κλονισμένη υγεία του τον οδήγησε στον θάνατο το 1828 στη Βιέννη, σε ηλικία μόλις 36 ετών.

III.2

Ο Γέρος του Μωριά

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843)

ΥΠΗΡΞΕ Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΗΓΕΤΙΚΗ φυσιογνωμία της Επανάστασης. Γεννημένος σε ένα βουνό της Μεσσηνίας, «ονομαζόμενον Ραμαβούνι», έμεινε ορφανός από πατέρα σε ηλικία 10 ετών. Το 1802, κυνηγημένος από τους Τούρκους, αναγκάστηκε να διαφύγει με την οικογένειά του στη Ζάκυνθο, όπου υπηρέτησε στον αγγλικό στρατό ως ταγματάρχης σε σύνταγμα Ελλήνων εθελοντών. Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και στις αρχές του 1821 επέστρεψε στη Μάνη. Πρωταγωνίστησε σε πολλές καίριες αναμετρήσεις, όπως η παράδοση της Καλαμάτας (23 Μαρτίου 1821), οι νίκες στο Βαλτέτσι, τα Βέρβενα και τα Δολιανά (Μάιος 1821) και η άλωση της Τριπολιτσάς (23 Σεπτεμβρίου 1821). Η νίκη του στα Δερβενάκια (26 Ιουλίου 1822), όπου αποδεκάτισε τη στρατιά του Δράμαλη, διέσωσε την επανάσταση στην Πελοπόννησο.

Η κλιμακούμενη αντιπαράθεση μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών, τον έφερε στο επίκεντρο των εμφύλιων συρράξεων. Κατά τον πρώτο εμφύλιο έχασε τον γιο του Πάνο στις 13 Νοεμβρίου 1824. Στον δεύτερο εμφύλιο συνελήφθη και φυλακίστηκε στον Προφήτη Ηλία της Ύδρας. Τελικά του χορηγήθηκε αμνηστία από την Κυβέρνηση, υπό την απειλή της αποβίβασης του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, και του ζητήθηκε να επιστρέψει στα πεδία των μαχών.

Υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του Καποδίστρια, αν και αντίθετος με το συγκεντρωτικό μοντέλο διοίκησης που εφήρμοζε. Πρωτοστάτησε στην εκλογή του Όθωνα, όμως η διαφωνία του με την Αντιβασιλεία κατέληξε στην πολύκροτη δίκη του, με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Καταδικάστηκε σε θάνατο μαζί με τον Δ. Πλαπούτα. Περίφημη είναι η απάντηση που έδωσε ο Κολοκοτρώνης, όταν τον ρώτησε ο δικαστής ποιο είναι το επάγγελμά του: «Στρατιωτικός. Κρατάω σαράντα εννιά χρόνους στο χέρι το ντουφέκι και πολεμώ για την πατρίδα». Με την ενηλικίωση του Όθωνα, του χορηγήθηκε χάρη και έλαβε το αξίωμα του συμβούλου της Επικρατείας. Πέθανε τον Φεβρουάριο του 1843 και κηδεύτηκε με πάνδημο συμμετοχή, ενδεδυμένος τη στολή του αρχιστράτηγου και φέρων το ξίφος που είχε στην Επανάσταση.

III.2.1

Επιστολή της Πελοποννησιακής Γερουσίας προς τον Θ. Κολοκοτρώνη με θέμα τη συγκέντρωση στρατευμάτων από όμορες περιοχές (Κόρινθος, 20 Ιανουαρίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 450, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 450-451]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΝΑΘΕΤΕΙ στον Θ. Κολοκοτρώνη την αρχιστρατηγία των επιχειρήσεων της δυτικής χέρσου Ελλάδος, πεπεισμένη «εις το φιλογενές και φιλοπάτριδές σου, και ότι σεαυτόν θυσιάζεις υπέρ της πατρίδος». Οι οδηγίες που δίνονται στον Κολοκοτρώνη είναι να στρατολογήσει δυνάμεις από τις γύρω περιοχές και να φροντίζει για την ευταξία τους, «την αποχήν δηλαδή της αρπαγής των και το να μη ενοχλώσι τινά Χριστιανόν εις το παραμικρόν υπέρ της τροφής των και άλλων πολλών».

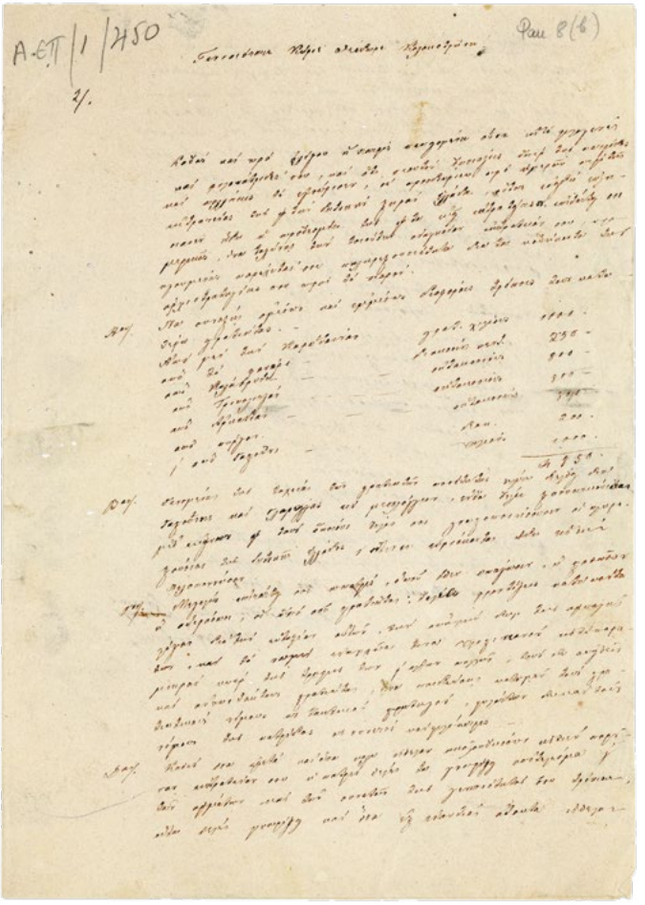

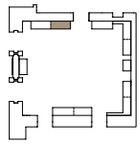

III.2.2
Άγνωστος καλλιτέχνης
Προσωπογραφία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη
ελαιογραφία σε μουσαμά, 56 × 46 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΜΗ του Θεόδωρου Κολοκτρώνη, φιλοτεχνημένη από άγνωστό μας ζωγράφο, πιθανόν περί τα μέσα του 19ου αιώνα. Αποδίδεται ο στρατιωτικός ηγέτης του Αγώνα σε μεγάλη ηλικία, όχι με την εμβληματική περικεφαλαία του, αλλά με απλό φέσι. Τα φυσιογνωμικά του χαρακτηριστικά συμβαδίζουν με ό,τι γνωρίζουμε από άλλα πορτραίτα του, ζωγραφικά και χαρακτικά. Το δουλεμένο πρόσωπο και το βαθύ βλέμμα του προσωπογραφούμενου, προδίδουν τον κουρασμένο, αλλά πάντοτε ενεργητικό και οξυδερκή στρατηγό.

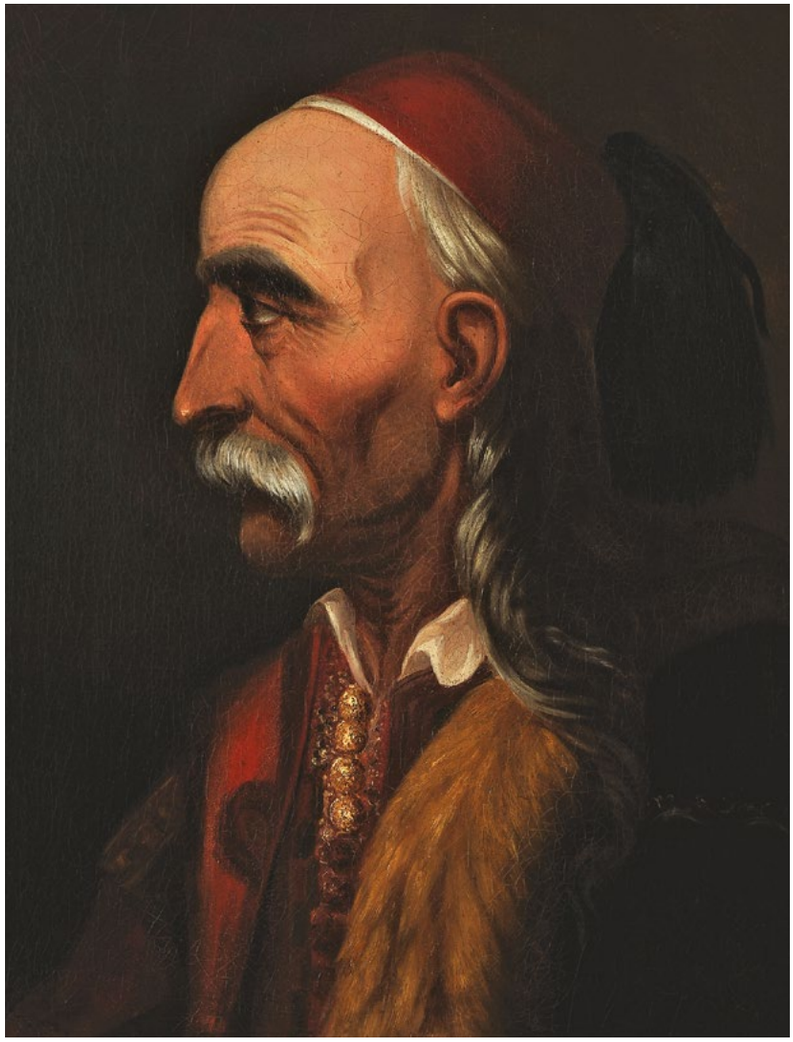

III.2.3
Άγνωστος καλλιτέχνης
από λιθογραφία του Adam Friedel
Προσωπογραφία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη
ζωγραφική σε ξύλο, οβάλ 38 x 27 (μέγιστες διαστάσεις)
Συλλογή Οικογένειας Ζαΐμη

ΖΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη σε οβάλ σχήμα, προερχόμενο από σειρά τεσσάρων ίδιου τύπου [αρ. κατ. III.1.5].

Αποδίδεται όχι με το εμβληματικό, βρετανικού τύπου, κράνος του, αλλά με φέσι, την γνωστή πολυποίκιλτη και με επωμίδες λιονταριού φέρμελη, ενώ στη μέση φέρι σελάχι με όπλα. Πρόκειται επομένως για προσωπογραφία, φιλοτεχνημένη από ανώνυμο ζωγράφο, με βάση την απεικόνιση του Κολοκοτρώνη στη σειρά των λιθογραφημένων πορτραίτων του Adam Friedel [πρβλ. αρ. κατ. III.8.3].

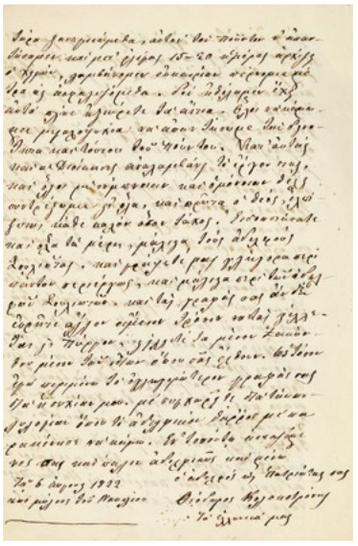

III.2.4

Επιστολή του Θ. Κολοκοτρώνη ως αρχιστρατήγου προς τους οπλαρχηγούς της Δυτικής Ελλάδος (Μύλοι Ναυπλίου, 6 Αυγούστου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 15Α, αρ. 49, έγγραφο, 4 φύλλα [σελ. 42-44]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ζητά από τους αρχιστρατήγους λεπτομερή περιγραφή των κινήσεων του εχθρού, αναπολεί τις ένδοξες μάχες στον κάμπο του Άργους, στις οποίες έλαβε μέρος με τον Νικήτα Σταματελόπουλο, και τους εμψυχώνει, συνιστώντας τους επιμονή, μεγαλοψυχία και γενναιότητα, αρετές που θα οδηγήσουν στην επισφράγιση της ελευθερίας των Ελλήνων: «Σταθήτε γενναίοι! Αδελφοί, διά την πατρίδα και διά την πίστιν τώρα είναι αρχή του επιχειρήματός μας, τώρα ξαναγινώμεθα».

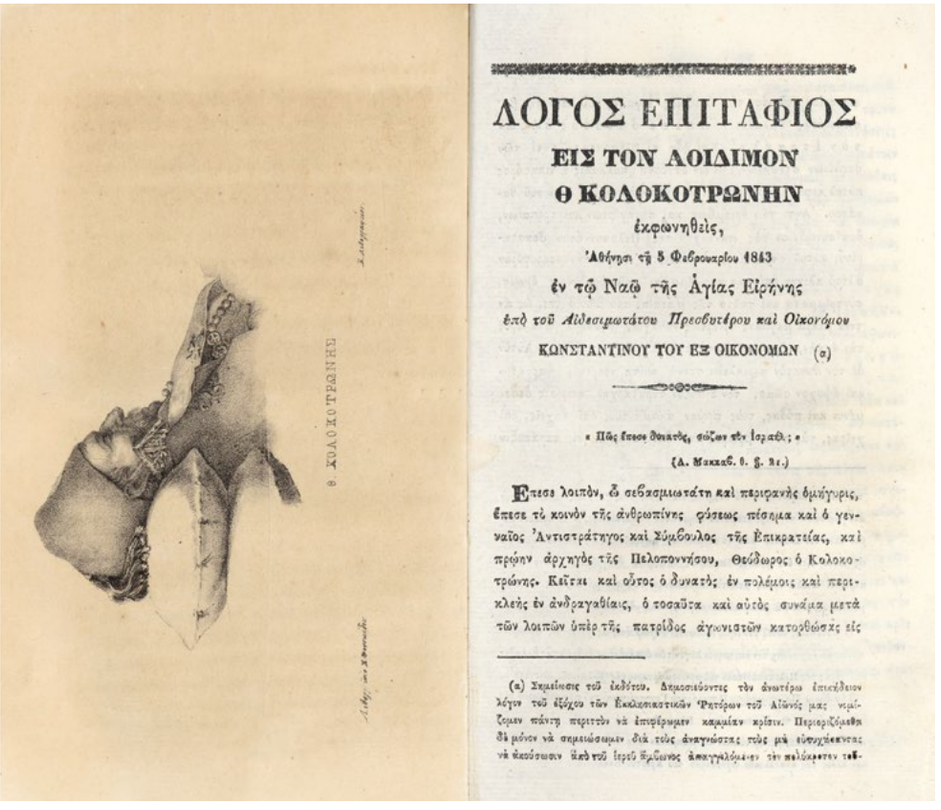

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΟΙΔΙΜΟΝ

Θ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΝ

ἐκφωνηθεὶς,

Ἀθήνησι τῇ 5 Φεβρουαρίου 1843

ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης

ὑπὸ τοῦ Αἰδεσιμωτάτου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ (α)

« Πῶς ἔπεσε δυνατὸς, σώζων τὸν Ἰσραήλ; »

(Α. Μακκαβ. θ. §. 21.)

Ἔπεσε λοιπὸν, ὦ σεβασμιωτάτη καὶ περιφανὴς ὁμήγυρις, ἔπεσε τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πέσημα καὶ ὁ γενναῖος Ἀντιστράτηγος καὶ Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, καὶ πρῴην ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, Θεόδωρος ὁ Κολοκοτρώνης. Κεῖται καὶ οὗτος ὁ δυνατὸς ἐν πολέμοις καὶ περικλεὴς ἐν ἀνδραγαθίαις, ὁ τοσαῦτα καὶ αὐτὸς συνάμα μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιστῶν κατορθώσας εἰς

(α) Σημείωσις τοῦ ἐκδότου. Δημοσιεύοντες τὸν ἀνωτέρω ἐπικήδειον λόγον τοῦ ἐξόχου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ῥητόρων τοῦ Αἰῶνός μας νομίζομεν πάντῃ περιττὸν νὰ ἐπιφέρωμεν καμμίαν κρίσιν. Περιοριζόμεθα δὲ μόνον νὰ σημειώσωμεν διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοὺς μὴ εὐφυχήκοντας νὰ ἀκούσωσιν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἀπαγγελόμενον τὸν πολύκροτον τοῦ-

III.2.5

Τα κατά την κηδείαν του μακαρίτου Θ. Κολοκοτρώνου Αντιστρατήγου και Συμβούλου της Επικρατείας εις τακτικήν υπηρεσίαν αποθανόντος την 4 Φεβρουαρίου του έτους 1843

Εκδοθέντα υπό Νικολάου Παππαδοπούλου εκδότου της ταχ. Φήμης.

Εν Αθήναις Εκ της τυπογραφίας Ν. Παππαδοπούλου. Οδός Αγίου Νικολάου Ραγκαβά. 1843

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΥΜΜΕΙΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ για την κηδεία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, σε επιμέλεια του Νικολάου Παπαδόπουλου. Περιλαμβάνει το επίσημο πρόγραμμα εκφοράς του νεκρού, βασιλικό διάταγμα για τριήμερο πένθος στο στράτευμα, τις αναφορές από τον Τύπο της εποχής, σχετικές αποφάσεις τοπικών φορέων, επιτάφιους λόγους από τον Παναγιώτη Σούτσο και τον Κωνσταντίνο Οικονόμο του εξ Οικονόμων και εγκώμιο του Γεωργίου Σερουΐου. Εικονογραφείται με δύο λιθόγραφες παραστάστεις, τον στρατηγό έφιππο, εκ των όπισθεν σε καλπασμό, και στη νεκρική κλίνη, κατά τομή.

III.2.6
Konrad Lange (1809-1856)
Μετάλλιο των Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και Νικηταρά, 1836
εμπροσθότυπος: Προσωπογραφίες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του Νικηταρά
οπισθότυπος: Έλληνας πολεμιστής με άλογο κατανικάει Τούρκο
υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)
επιγραφές: ΘΕΟΔΩΡ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΑΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Κ. ΝΙΚΗΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ [sic] ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ (εμπρόσθια όψη)
ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΕΙ ΑΥΤΟΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΔΥΝΑΤΗ (επάνω) • ΝΕΜΕΑ ΑΥΓΟΥΣ. / 1822 (κάτω) (οπίσθια όψη)
αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 883

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ 12 ΧΑΛΚΙΝΩΝ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Στην εμπρόσθια όψη αποδίδονται κατά τομή, σε ωραία ανάγλυφη σύνθεση, τα πορτραίτα του αρχιστράτηγου – σύμφωνα με την επιγραφή – Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του στρατηγού Νικήτα Σταματόπουλου. Η συμπαράθεση των δύο προφανώς υπαγορεύεται από την συγγενική σχέση (θείου – ανεψιού) μεταξύ του Κολοκοτρώνη και του Νικήτα Σταματελόπουλου (1781-1849), γνωστού ως Νικηταρά, επονομαζόμενου «Τουρκοφάγου», που εξελίχθηκε σε σχέση συμπαράστασης και εμπιστοσύνης, μετά ιδίως τη σφαγή του πατέρα του Νικήτα το 1816, οπότε ακολούθησε τον Θεόδωρο στα Επτάνησα. Με τη σειρά του, ο Νικηταράς ήταν κοντά στον Κολοκοτρώνη σε πολλές πολεμικές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του Αγώνα.

Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται Έλληνας πολεμιστής, να καταπατά τον πεσμένο στο έδαφος εχθρό του και να τον σημαδεύει με μαχαίρι που κραδαίνει στο δεξί του χέρι, ενώ με το αριστερό του συγκρατεί τα χαλινάρια του αλόγου του. Πρόκειται ουσιαστικά για παραλλαγή της σύνθεσης με τον Γκιαούρ να κατανικάνει τον Χασάν [πρβλ. αρ. κατ. III.8.B.2-5].

Η επιγραφή (ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΕΙ ΑΥΤΟΝ ΨΥΧΗ ΜΟΥ ΔΥΝΑΤΗ) προέρχεται από το βιβλίο των *Κριτών* (Ε΄, 21), ενώ κάτω ο τόπος και ο χρόνος (Νεμέα, Αύγουστος 1822) παραπέμπει στον θρίαμβο στα Δερβενάκια εναντίον του Δράμαλη, στον οποίο τόσο ο Κολοκοτρώνης όσο και ο Νικηταράς είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο.

III.3
Οι επικεφαλής Πελοποννήσιοι

Παλαιών Πατρών Γερμανός (1771-1826)

ΚΛΗΡΙΚΟΣ, ΦΙΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ, γεννήθηκε στη Δημητσάνα, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Το αρχικό του όνομα ήταν Γεώργιος Γκόζιας, γιος του χρυσοχόου Γιάννη Γκόζια. Όταν μετέβη στο Άργος και εισήλθε στον ιερατικό κλάδο έλαβε το προσωνύμιο «Γερμανός». Σύντομα έγινε πρωτοσύγκελος και κατόπιν επίσκοπος Παλαιών Πατρών (1806). Από το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Στη μυστική συνέλευση της Βοστίτσας (26-30 Ιανουαρίου 1821) τάχθηκε υπέρ της αναβολής της Επανάστασης, θεωρώντας ότι ακόμη δεν υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες. Στις 23 (ή 24) Μαρτίου ευλόγησε τη σημαία και τα όπλα των αγωνιστών στην πλατεία του Αγίου Γεωργίου Πατρών, ενώ την επόμενη ημέρα συμμετείχε στη συγκρότηση του Αχαϊκού Διευθυντηρίου. Τον Μάιο της ίδιας χρονιάς έλαβε μέρος στη σύσκεψη προκρίτων και αρχιερέων στη μονή των Καλτεζών, που κατέληξε στη συγκρότηση της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Κατά την παράδοση της Τριπολιτσάς ανέλαβε διαπραγματευτικό ρόλο μεταξὺ Ελλήνων και Τούρκων. Κατ' εντολή της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης μετέβη μαζί με τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη στην Ιταλία σε διπλωματική αποστολή, για να εξασφαλίσει την ηθική και υλική υποστήριξη του Πάπα προς το αγωνιζόμενο ελληνικό έθνος, η οποία όμως απέβη άκαρπη. Στις εμφύλιες διαμάχες ο Παλαιών Πατρών Γερμανός τήρησε διαλλακτική στάση, χωρίς ωστόσο να αποφύγει την ταπείνωση από άνδρες του Ιωάννη Γκούρα. Πήρε μέρος στις εργασίες της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης (Επίδαυρος, 6-16 Απριλίου 1826) ως «Πρόεδρος της Επιτροπής της Συνελεύσεως». Στις 30 Μαΐου 1826 πέθανε σε ηλικία 53 ετών μετά από ολιγοήμερη ασθένεια.

III.3.1
Επιστολή του Παλαιών Πατρών Γερμανού προς το Εκτελεστικό περί επιλογής του κατάλληλου μονάρχη (Ανκόνα, 4 Νοεμβρίου 1823)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 11, αρ. 116, έγγραφο περιεχόμενο σε κώδικα [σελ. 115]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΣ αναχώρησε με εντολή της ελληνικής Διοίκησης για την Ιταλία τον Οκτώβριο του 1822, μαζί με τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, προκειμένου να εξασφαλίσουν την υλική και ηθική υποστήριξη του Πάπα προς την ελληνική υπόθεση. Τελικά, η αποστολή του έμεινε ατελέσφορη, καθώς δεν του επετράπη να προσεγγίσει τη Ρώμη από την Ανκόνα, όπου είχε φθάσει, και επέστρεψε στην Πελοπόννησο τον Ιούλιο του 1824, έχοντας ωστόσο πραγματοποιήσει σημαντικές επαφές με Έλληνες της διασποράς, με στόχο την προώθηση του δίκαιου αγώνα των Ελλήνων.

Στην επιστολή του επισημαίνει το ενδιαφέρον της Ευρώπης για την Ελληνική Επανάσταση, θεωρεί όμως επιφανειακή και αστόχαστη προσέγγιση την πρόταση να εκλέξει η Ελλάδα και να προσκαλέσει έναν οιονδήποτε Ευρωπαίο μονάρχη, σχολιάζοντας ότι θα πρέπει αυτός να εξασφαλίσει την κοινή συγκατάθεση των ευρωπαϊκών δυνάμεων. Επίσης, επισημαίνει τους κινδύνους που εγκυμονεί η ανάμειξη διαφόρων «συστημάτων εταιριών φιλελευθέρων», που υπόσχονται συνδρομή στον Αγώνα, αλλά επιδιώκουν να αποκτήσουν ουσιώδη μετοχή στα ελληνικά πράγματα, καθώς και πολιτικά ανταλλάγματα, για τον πρόσθετο λόγο ότι τέτοιοι σχηματισμοί είναι εχθρικοί προς τις κάθε είδους μοναρχίες.

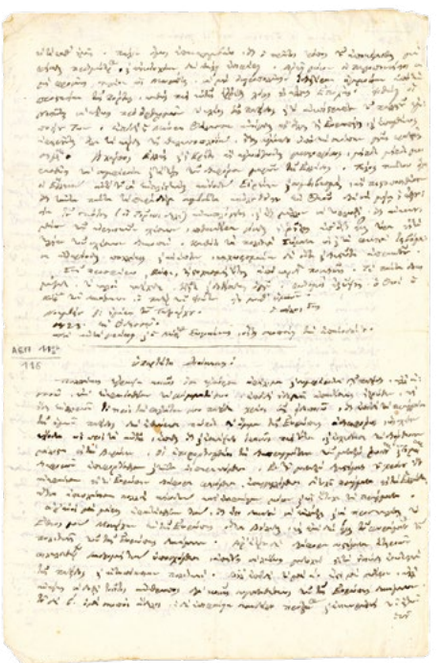

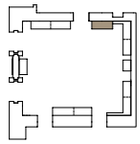

III.3.2
Άγνωστος καλλιτέχνης
από λιθογραφία του Adam Friedel
Προσωπογραφία του Παλαιών Πατρών Γερμανού
ζωγραφική σε ξύλο, οβάλ 38 x 27 (μέγιστες διαστάσεις)
Συλλογή Οικογένειας Ζαΐμη

ΖΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του Παλιών Πατρών Γερμανού σε οβάλ σχήμα, προερχόμενο από σειρά τεσσάρων ίδιου τύπου [βλ. αρ. κατ. III.1.5].

Φιλοτεχνημένο από ανώνυμο ζωγράφο, βασίζεται στον προσωπογραφικό τύπο του μητροπολίτη που μας παραδίδει η λιθογραφία του Adam Friedel [πρβλ. αρ. κατ. III.8.3].

III.3.3
Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)
Ο Μητροπολίτης Γερμανός ευλογεί τη σημαία της ελευθερίας
λιθογραφία, 62 x 45 εκ.
υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)
επιγραφές: Ο Μητροπολίτης Γερμανός ευλογεί / την σημαίαν της ελευθερίας. (επάνω) / Metropolit Germanos / raising the banner of linerty. (αριστερά) / Le Métropolite Germanos / arborant l'étendart de la liberté. (δεξιά) / Metropolit Germanos / erhebt die Fahne der Freiheit. (κάτω)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά έργων του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. II.1.17-20].

Παρουσιάζει τον Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό να κηρύττει την Επανάσταση στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας, κοντά στα Καλάβρυτα, στις 25 Μαρτίου 1821, και να ευλογεί τους αγωνιστές, που γονατίζουν μπροστά του. Ο μητροπολίτης δεσπόζει στο κέντρο της σύνθεσης, με τα ιερατικά άμφια και τα υψωμένα χέρια, δείχνοντας τον σταυρό που κρατάει δίπλα του ένας ιερέας και ευλογώντας τους αγωνιστές, γονυπετείς μπροστά του, και το λάβαρό τους, φέρον επίσης τον σταυρό. Ο Χριστός Παντοκράτορας στο βάθος μοιάζει να παρακολουθεί και να ευλογεί παρομοίως τα τεκταινόμενα. Η σκηνή του Hess οπτικοποιεί κατά τρόπο θεσμικό και εμβληματικό την θρυλούμενη κήρυξη του Επανάστασης ανήμερα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου.

Ανδρέας Ζαΐμης (1791-1840)

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΠΙΝΗ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ, γιος του Ασημάκη Ζαΐμη, ο Ανδρέας συνδιοικούσε την επαρχία Καλαβρύτων με τον πατέρα του. Μυήθηκε από τον Ανδρέα Λόντο στη Φιλική Εταιρεία το 1819. Έλαβε μέρος στη μυστική συνέλευση της Βοστίτσας τον Ιανουάριο του 1821, ενώ δύο μήνες αργότερα, μαζί με τους Ιωάννη Παπαδιαμαντόπουλο, Ανδρέα Λόντο, Μπενιζέλο Ρούφο και άλλους, εισήλθαν στην Πάτρα και πολιόρκησαν τους Μουσουλμάνους της πόλης στο φρούριο. Στις 25 ή 26 Μαρτίου συμμετείχε στη συγκρότηση του Αχαϊκού Διευθυντηρίου, συνυπογράφοντας την προκήρυξη προς τους πρόξενους των ξένων επικρατειών.

Ο Ανδρέας Ζαΐμης πήρε μέρος σε σημαντικές μάχες, όπως στα Βέρβενα Κυνουρίας στις 18 Μαΐου 1821 ως επικεφαλής των δυνάμεων της επαρχίας του, καθώς και στη μάχη του Γηροκομείου έξω από την Πάτρα (9 Μαρτίου 1822), όπου επικράτησε των δυνάμεων του Γιουσούφ Πασά. Με δικό του στρατιωτικό σώμα συμμετείχε στην απόκρουση του Δράμαλη και τη λύση της πρώτης πολιορκίας του Μεσολογγίου, τον Δεκέμβριο του 1822.

Σημαντική ήταν η παρουσία του και στον στίβο της πολιτικής. Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση (21 Δεκεμβρίου 1821 - 15 Ιανουαρίου 1822) εκλέχθηκε μέλος του Βουλευτικού Σώματος. Στη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους (29 Μαρτίου - 30 Απριλίου 1823) αναδείχθηκε μέλος του Εκτελεστικού και στη Γ΄ Εθνοσυνέλευση (Επίδαυρος, 6 - 16 Απριλίου 1826) πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπής.

Κατά την καποδιστριακή περίοδο διορίστηκε πρόβουλος ('πρόεδρος') του Τμήματος των Εσωτερικών του Πανελλήνιου (Ιανουάριος 1828), σύντομα ωστόσο εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του για τις περιορισμένες αρμοδιότητες του σώματος, το οποίο ο ίδιος παρομοίαζε με «ασκί φουσκωμένο». Μετά τον θάνατο του Καποδίστρια και μέχρι την έλευση του Όθωνα ήταν μέλος της νέας Διοικητικής Επιτροπής. Ολοκλήρωσε την πολιτική του σταδιοδρομία στην περίοδο του Όθωνα ως αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας και πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου.

III.3.4
Άγνωστος καλλιτέχνης
Από λιθογραφία του K. Krazeisen
Προσωπογραφία του Ανδρέα Ζαΐμη
ζωγραφική σε ξύλο, οβάλ 38 x 27 (μέγιστες διαστάσεις)
Συλλογή Οικογένειας Ζαΐμη

ΖΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του Ανδρέα Ζαΐμη σε οβάλ σχήμα, προερχόμενο από σειρά τεσσάρων ίδιου τύπου [βλ. αρ. κατ. III.1.5]. Φιλοτεχνημένη από ανώνυμο ζωγράφο, βασίζεται στην λιθογραφημένη προσωπογραφία του Ζαΐμη από τον Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2].

III.3.5
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Ανδρέα Ζαΐμη, 1828
λιθογραφία, 50 × 40 εκ.
υπογραφές: *Hanfstaengl ft: 1828.* (στο θέμα, κάτω δεξιά) *Nach der Natur dex. v. Kraxeisen* (κάτω αριστερά) *Gedr. v. I. Selb.* (κάτω δεξιά) ιδιόχειρη υπογραφή του προσωπογραφούμενου (στο θέμα, κάτω κεντρικά)
επιγραφή: ZAIMIS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 894

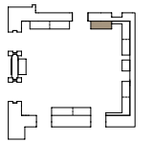

III.3.6

Διορισμός του Ανδρέα Ζαΐμη ως προσωρινού Διοικητή της Επαρχίας Πατρών, Αιγίου και Καλαβρύτων
(*Μύλοι Ναυπλίου, 19 Απριλίου 1824*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 405, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 279]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

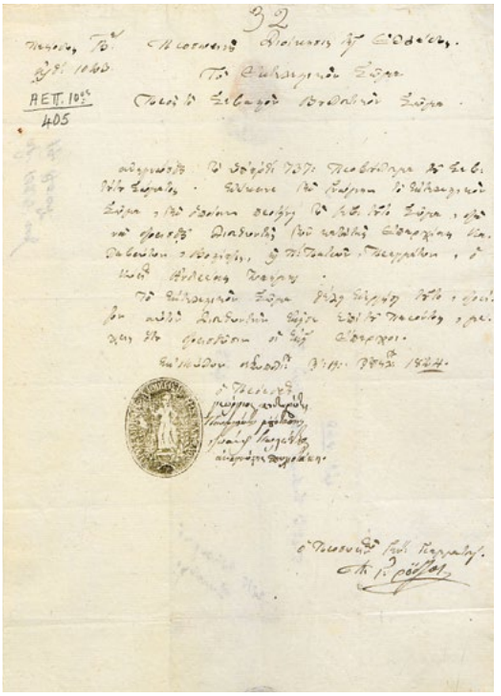

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ, ως γόνος ισχυρής οικογένειας προκρίτων της επαρχίας Πατρών, Αιγίου και Καλαβρύτων, κατέλαβε σειρά διοικητικών και πολιτειακών αξιωμάτων, εκπροσωπώντας τη γενέτειρά του και την Πελοποννησιακή Γερουσία.

III.3.7

Philip James Green
Sketches of the War in Greece, in a series of extracts, from the private correspondence of Philip James Green, Esq. Late British Consul for the Morea; with illustrative notes; and An Appendix, containing official, and other documents, relating to the Affairs of Greece. Second edition.
London: Thomas Hurst and Co. St. Paul's Church Yard; T. Clerc Smith, St. James' Street; John Bumpus, Skinner Street. 1828
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο PHILIP JAMES GREEN υπηρέτησε στην Πάτρα ως Βρετανός πρόξενος της Πελοποννήσου και έζησε από κοντά την εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης. Με βάση την αλληλογραφία του, λόγω της θέσης του, παρέχει σημαντικές αυθεντικές πληροφορίες, για τα έτη 1821-26, καθώς και πρόσθετα αυθεντικά ντοκουμέντα σε αγγλική μετάφραση, ως επίμετρο.

Για παράδειγμα, παραδίδει σε αγγλική μετάφραση την προκήρυξη των επαναστατημένων Ελλήνων, στις 26 Μαρτίου 1821, προς τους προξένους των χριστιανικών δυνάμεων στην Πάτρα, τις οποίες καλούν να υποστηρίξουν το δίκαιο αίτημά τους, απέναντι στην συνεχώς αυξανόμενη οθωμανική καταπίεση. Την προκήρυξη υπογράφουν, μεταξύ άλλων, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός και ο Ανδρέας Ζαΐμης.

Η παρούσα έκδοση του έργου του Green είναι η δεύτερη, ενώ η πρώτη είχε κυκλοφορήσει έναν χρόνο πριν, από το τυπογραφείο του W. Wilson.

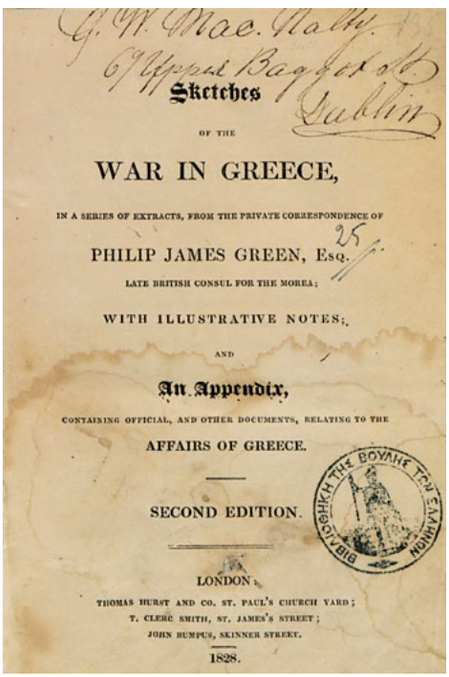

Sketches

OF THE

WAR IN GREECE,

IN A SERIES OF EXTRACTS, FROM THE PRIVATE CORRESPONDENCE OF

PHILIP JAMES GREEN, Esq.

LATE BRITISH CONSUL FOR THE MOREA;

WITH ILLUSTRATIVE NOTES;

AND

An Appendix,

CONTAINING OFFICIAL, AND OTHER DOCUMENTS, RELATING TO THE

AFFAIRS OF GREECE.

SECOND EDITION.

LONDON:

THOMAS HURST AND CO. ST. PAUL'S CHURCH YARD;
T. CLERC SMITH, ST. JAMES'S STREET;
JOHN BUMPUS, SKINNER STREET.

1828.

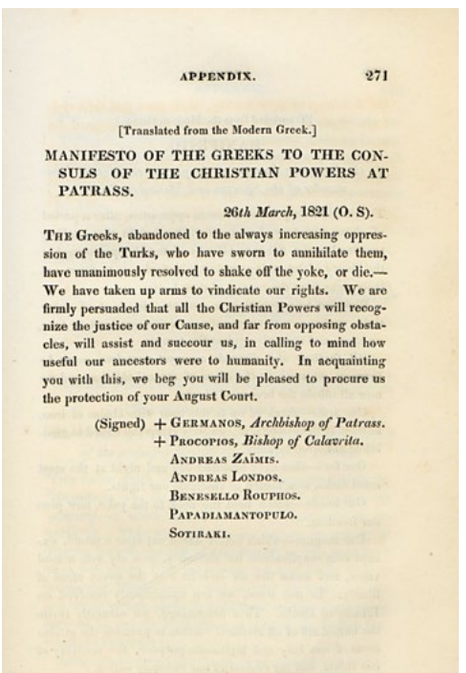

APPENDIX. 271

[Translated from the Modern Greek.]

MANIFESTO OF THE GREEKS TO THE CONSULS OF THE CHRISTIAN POWERS AT PATRASS.

26th March, 1821 (O. S).

THE Greeks, abandoned to the always increasing oppression of the Turks, who have sworn to annihilate them, have unanimously resolved to shake off the yoke, or die.—We have taken up arms to vindicate our rights. We are firmly persuaded that all the Christian Powers will recognize the justice of our Cause, and far from opposing obstacles, will assist and succour us, in calling to mind how useful our ancestors were to humanity. In acquainting you with this, we beg you will be pleased to procure us the protection of your August Court.

(Signed) + GERMANOS, *Archbishop of Patrass.*
+ PROCOPIOS, *Bishop of Calavrita.*
ANDREAS ZAÏMIS.
ANDREAS LONDOS.
BENESELLO ROUPHOS.
PAPADIAMANTOPULO.
SOTIRAKI.

III.4
Ο αρχιστράτηγος της Ρούμελης

Γεώργιος Καραΐσκος ή Καραϊσκάκης (περ. 1782-1827)

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ για τον τόπο καταγωγής του Γεωργίου Καραϊσκάκη, με επικρατέστερες το Μαυρομμάτι Καρδίτσας και τη Σκουληκαριά Άρτας. Το σίγουρο είναι ότι ανδρώθηκε στις ορεινές επαρχίες των Αγράφων και της Δυτικής Ρούμελης, όπου υπήρχε έντονη δράση ένοπλων κλέφτικων και αρματολικών ομάδων. Μάλιστα, υπηρέτησε στα στρατιωτικά σώματα του Αλή Πασά, ο οποίος αναγνώρισε τις εξαιρετικές στρατιωτικές του ικανότητες.

Με την έκρηξη της Επανάστασης στη Δυτική Ελλάδα (Μάιος 1821), ο Καραϊσκάκης ύψωσε τη σημαία στα χωριά των Τζουμέρκων και εντάχθηκε στις επαναστατικές δυνάμεις, κερδίζοντας γρήγορα την αναγνώριση των άλλων καπεταναίων. Μέχρι τα μέσα του 1822 είχε αναδειχθεί σε κυρίαρχο του αρματολικίου των Αγράφων και σε χιλίαρχο της επαναστατικής διοίκησης. Παρά το γεγονός ότι είχε συγκρουστεί με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο για την ηγεσία των στρατιωτικών επιχειρήσεων στη Στερεά, συνεργάστηκε μαζί του στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου (1822), αποστέλλοντας τμήμα του στρατιωτικού του σώματος με στόχο την ενίσχυση της άμυνας της πόλης. Κατά τη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων κατηγορήθηκε από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο για προδοτική συνεργασία με τον εχθρό και αποσύρθηκε προσωρινά από την ενεργό δράση. Επανήλθε τον Μάιο του 1825, για να συνδράμει τους Μεσολογγίτες κατά τη δεύτερη πολιορκία της πόλης. Το 1826 διορίστηκε αρχιστράτηγος της Στερεάς Ελλάδας και επιχείρησε να αναζωπυρώσει την επανάσταση στη Ρούμελη, μέσα από νικηφόρες μάχες στη Δόμβραινα, το Δίστομο και την Αράχωβα.

Το 1827 έσπευσε να βοηθήσει στην πολιορκία των Αθηνών, όμως στις 22 Απριλίου, σε μια μικρής έκτασης συμπλοκή στο Φάληρο, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης τραυματίστηκε θανάσιμα και πέθανε την επόμενη ημέρα, 23 Απριλίου, ανήμερα της γιορτής του.

III.4.1
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Γεωργίου Καραϊσκάκη, 1828
λιθογραφία, 50 × 40,5 εκ.
υπογραφές: *Hanfstaengl ft: 1828.* (στο θέμα, κάτω δεξιά) *Nach der Natur gez. v. Kraxeisen.* (κάτω αριστερά) *Gerd. von Selb.* (κάτω δεξιά) Υπογραφή χειρόγραφη του προσωπογραφούμενου (κάτω κεντρικά)
επιγραφή: KARAISKAKIS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Ηλία Μπουμπουρή

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά προσωπογραφιών του Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2], ο οποίος είχε αποτυπώσει τον Καραϊσκάκη στο στρατόπεδο του Φαλήρου τον Απρίλιο του 1827. Βασίζεται στο μοναδικό σχέδιο μη υπογεγραμμένο από τον προσωπογραφούμενο, αφού αυτό παρέμεινε ημιτελές: στις 22-23 Απριλίου θα λάβει χώρα η καταστροφική για τους Έλληνες Μάχη του Αναλάτου, ενώ ο Καραϊσκάκης θα βρει τον θάνατο, μετά από τραυματισμό κοντά στο Φάληρο.

Ο ήρωας κοιτάζει τον θεατή με βλέμμα άμεσο και διεισδυτικό, μεταδίδοντάς του σχεδόν την επίγνωση του επερχόμενου μοιραίου, που σε λίγο θα επισυμβεί στο πεδίο της μάχης. Ο Krazeisen είχε προλάβει να σκιτσάρει τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά του Καραϊσκάκη, με την πλούσια κόμμωση και τον μακρύ μύστακα, οπότε συμπλήρωσε κατόπιν τα παραπληρωματικά στοιχεία, την πολυποίκιλτη φέρμελη και το σελάχι με τα όπλα.

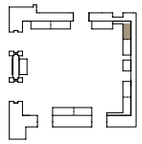

III.4.2

L'Abeille Grecque, φ. 5, σελ. 1 (Ύδρα, 28 Απριλίου 1827)

Αναφορά στον θάνατο του Γ. Καραϊσκάκη σε συμπλοκή στο Φάληρο

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΤΑΙ η συμπλοκή μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στον Πειραιά, στην οποία έσπευσαν να βοηθήσουν ο Καραϊσκάκης και ο Νικήτας Σταματελόπουλος. Εξαίρεται ο παρορμητικός χαρακτήρας του Καραϊσκάκη, που όρμηξε εν μέσω των εχθρών, σκοτώνοντας μεγάλο αριθμό αυτών, δέχθηκε ωστόσο πυροβολισμό στην κοιλιά και μεταφέρθηκε στη σκηνή του, όπου ξεψύχησε δύο ώρες μετά. Αναφέρεται ότι ο θάνατός του θα βυθίσει την Ελλάδα στον θρήνο, καθώς ο εν λόγω συνδύαζε γενναιότητα, στρατηγικό χάρισμα, σοφία και σύνεση.

III.4.3

Γεώργιος Αναξαγόρας Ναύτης

Τραγωδία Ο θάνατος του Καραϊσκάκη ή η Διάλυσις του Ελληνικού Στρατοπέδου εις την Αττικήν

Λιβόρνωι Εκ της του Ι.Π. Ποτσολίνου Τυπογραφία 1828.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

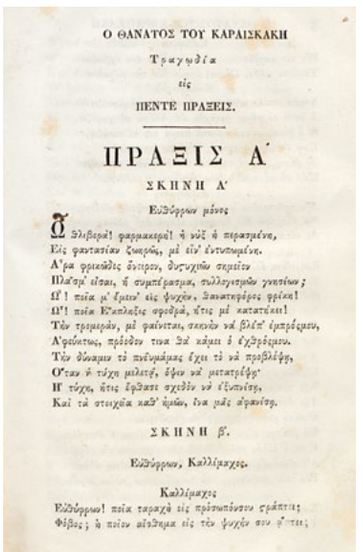

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ ΝΑΥΤΗΣ (1810-1877), δικηγόρος με σπουδές στην Ιταλία, σταδιοδρόμησε στην Αθήνα και στη Σύρο και προσέφερε στην Επανάσταση της Κρήτης (1866-69). Ο πατέρας του, Μιχαήλ Ναύτης, ήταν επικεφαλής της Εφορίας της Φιλικής Εταιρείας στη Σμύρνη, ενώ είχε μυηθεί και η γυναίκα του Κυριακή, από τις ελάχιστες γυναίκες της Φιλικής. Ο Γεώργιος Αναξαγόρας επιδόθηκε στη συγγραφή διαφόρων λογοτεχνικών έργων, σε αρχαΐζον ύφος. Το θεατρικό έργο του για τον Καραϊσκάκη συνέργαψε σε νεαρή ηλικία κατά τη διάρκεια των σπουδών του στην Πίζα και εξέδωσε στο γειτονικό Λιβόρνο, ενώ προτάσσεται αφιερωτική επιστολή του έργου «Προς τον τιμιώτατον Κύριον Κωνσταντίνον Τοσίτσαν» (Πίζα, 10 Δεκεμβρίου 1828). Πρόκειται για τραγωδία έμμετρη και ομοιοκατάληκτη, στην οποία θρηνεί για τον χαμό του ήρωα και εξυμνεί το αγωνιστικό του πνεύμα, όπως και γενικότερα τον πατριωτισμό.

III.4.4

Δημήτριος Αινιάν

Ο Καραϊσκάκης ή του Καραϊσκάκη βιογραφία και λεπτομερής έκθεσις Της τελευταίας εκστρατείας αυτού υπέρ των Αθηνών

Εν Χαλκίδι, Εκ της τυπογραφίας διευθυνομένης παρά Κωνσταντίνου Μ. Αρσενιάδου εκ Μαντινείας. 1834

Βιβλιοθήκη της Βουλής

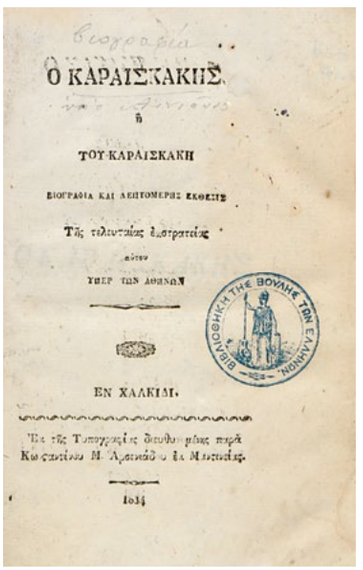

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ (1800-1881) από τη Φθιώτιδα έλαβε ενεργό μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις της Επανάστασης, ενώ παράλληλα, λόγω της παιδείας του, εκτελούσε χρέη γραμματέα του Εκτελεστικού. Μετά την απελευθέρωση σταδιοδρόμησε ως δικαστικός και πολιτικός, ενώ ασχολήθηκε με λόγια ενδιαφέροντα και εξέδωσε διάφορα έργα, κυρίως ιστορικού και λογοτεχνικού περιεχομένου. Είχε βρεθεί κοντά στον Γεώργιο Καραϊσκάκη, ως ιδιαίτερος γραμματέας του στα τελευταία έτη του βίου του, γι' αυτό και εξέδωσε την παρούσα βιογραφία του, αξιοποιώντας πρωτογενές υλικό. Ωστόσο, η προκείμενη έκδοση κυκλοφόρησε ανωνύμως, καθώς ο Αινιάν την υπογράφει ως εκδότης, όχι ως συγγραφέας, υποσχόμενος μάλιστα να προβεί σε διοθρώσεις τυχόν λαθών.

III.5
Ι. Μακρυγιάννης
Όπλα του Αγώνα

Ιωάννης Μακρυγιάννης
(περ. 1782-1827)

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΑΒΟΡΙΤΙ της ορεινής Δωρίδας από φτωχή οικογένεια, το οικογενειακό του όνομα ήταν Τριανταφύλλου. Το προσωνύμιο «Μακρυγιάννης» του είχε αποδοθεί λόγω του υψηλού του αναστήματος. Το 1804 ο πατέρας του Δημήτριος σκοτώθηκε σε συμπλοκή με τους Τούρκους στη Λιβαδειά. Από το 1817 αρχίζει να ασχολείται με το εμπόριο και χάρη στην εργατικότητά του αποκτά σημαντικά κέρδη.

Το 1820 συλλαμβάνεται από τα σουλτανικά στρατεύματα, με την κατηγορία της συνεργασίας με τον Αλή Πασά, δραπετεύει όμως και καταφεύγει στα βουνά, ακολουθώντας τον αρματολό Γώγο Μπακόλα. Μυημένος στη Φιλική Εταιρεία, το 1822 διορίζεται υποδιοικητής του Κάστρου (της Ακρόπολης) με διοικητή τον Ιωάννη Γκούρα. Ένα χρόνο αργότερα ορίζεται από τον Άρειο Πάγο Πολιτάρχης ('επιστάτης δημοσίας τάξεως') των Αθηνών.

Πήρε μέρος και στους δύο εμφυλίους υποστηρίζοντας τη μερίδα των κυβερνητικών. Ως επιβράβευση μέσα στο 1824 προήχθη διαδοχικά σε χιλίαρχο, αντιστράτηγο και στρατηγό. Στο ίδιο χρονικό διάστημα, συμμετείχε σε μάχες κρίσιμες για την εξέλιξη της Επανάστασης, όπως της Βελίτσας και της Πέτρας, το καλοκαίρι του 1823, όπου συμπολέμησε με τον Νικήτα Σταματελόπουλο, και η μάχη των Μύλων (Ιούνιος 1825), στην οποία ο Ιμπραήμ Πασάς ηττήθηκε κατά κράτος. Το 1826 κατά την πολιορκία των Αθηνών από τον Κιουταχή, ο Μακρυγιάννης οχυρώθηκε στον Σερπετζέ (Ωδείο Ηρώδου του Αττικού), προτάσσοντας σθεναρή αντίσταση και διασώζοντας την Ακρόπολη. Στην εκστρατεία της Αττικής έλαβε μέρος μέχρι την τελική παράδοση της Ακρόπολης στους Τούρκους, τον Απρίλιο του 1827.

Κατά την καποδιστριακή περίοδο, τοποθετήθηκε Γενικός Αρχηγός της Εκτελεστικής Δυνάμεως της Πελοποννήσου, όμως σύντομα ήρθε σε ρήξη με τον Κυβερνήτη. Στα χρόνια του Όθωνα, πρωτοστάτησε στην επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Τελικά, κατηγορήθηκε για συνωμοσία κατά του βασιλιά, συνελήφθη και καταδικάστηκε σε θάνατο. Αποφυλακίστηκε με μεσολάβηση του Δημητρίου Καλλέργη, όμως η κλονισμένη υγεία του τον οδήγησε σε θάνατο στις 27 Απριλίου 1864.

Η περίοπτη θέση που κατέχει ο Μακρυγιάννης στη συλλογική μνήμη των Ελλήνων οφείλεται, πέρα από τη συμμετοχή του στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, στα *Απομνημονεύματά* του, τα οποία εξέδωσε το 1907 ο Γιάννης Βλαχογιάννης και που χαρακτηρίστηκαν από τους λογοτέχνες της «Γενιάς του 30΄» ως ένα από τα αριστουργήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

III.5.1
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Ιωάννη Μακρυγιάννη, 1828
λιθογραφία, 50 × 40,5 εκ.
υπογραφές: *Hanfstaengl ft. 1828.* (στο θέμα, κάτω αριστερά) *Nach der Natur gez. von Kraxeisen.* (κάτω αριστερά) *Gedr. v. Selb.* (κάτω δεξιά) επιγραφή: MAKRIJANNIS. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 895

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά προσωπογραφιών του Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2]. Τον Μακρυγιάννη είχε συναντήσει ο Krazeisen στην Αίγινα το 1827. Τον παρουσιάζει με βλέμμα στραμμένο προς τα αριστερά, ευγενικά χαρακτηριστικά, πλούσια ενδυμασία, σπάθα και πιστόλα στο σελάχι.

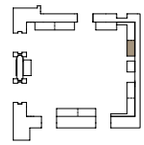

III.5.2
Jos Jascher (αταύτιστος καλλιτέχνης)
Έλληνας πολεμιστής ιστάμενος
ελαιογραφία σε πορσελάνη, 35 × 17 εκ.
υπογραφή: *Jos Jascher Vienna* (κάτω δεξιά)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο JOS JASCHER, άγνωστος κατά τα άλλα ζωγράφος, φαίνεται να δραστηριοποιήθηκε στην κεντρική Ευρώπη – καθώς το παρόν έργο το έχει φιλοτεχνήσει στη Βιέννη – πιθανόν κατά το β΄ μισό του 19ου αιώνα. Εδώ απεικονίζει έναν Έλληνα αγωνιστή με πλήρη πολεμική εξάρτυση, να ακουμπάει το καριοφίλι του στο έδαφος, ενώ στο σελάχι του φέρει πιστόλες και σπαθί. Το ομογενοποιημένο χρώμα του χώρου αναδεικνύει την παραδοσική φορεσιά με το λευκό της φουστανέλας, ενώ ο προσωπογραφούμενος ποζάρει, κοιτάζοντας θαρρετά κατ' ενώπιον τον θεατή.

III.5.3
Paja Jovanović (1859-1957) [αποδιδόμενο]
Έλληνας πολεμιστής σε ανάπαυση, τέλη 19ου αι.
ελαιογραφία σε καμβά, 18 × 19 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

Ο ΣΕΡΒΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ PAJA JOVANOVIĆ, παραγωγικότατος, ειδικεύτηκε στην προσωπογραφία, καθώς και σε ηθογραφικές σκηνές με πρωταγωνιστές χωρικούς των Βαλκανίων. Εδώ παρουσιάζει σε μικρό μέγεθος έναν Έλληνα πολεμιστή, ζωσμένο τα άρματά του, αν και καθήμενο. Αποδίδει τόσο τον προσωπογραφούμενο και τα παραπληρωματικά στοιχεία του, όσο και γενικότερα τον χώρο με νευρικές πινελιές, ωστόσο διακρίνονται άνετα τα στοιχεία της πολεμικής εξάρτυσης.

Όπλα του Αγώνα

Ο ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ της Ελληνικής Επανάστασης, στην παράδοση του Κλεφταρματολισμού, ήταν ζήτημα τόσο πρακτικό – πρωτίστως – όσο όμως και αισθητικό. Η αρματωσιά των πολεμιστών του ’21 αποτελείτο από πυροβόλα (τουφέκια, πιστόλες, τρομπόνια), αγχέμαχα (σπάθες, γιαταγάνια, μάχαιρες), διάφορα βοηθητικά εξαρτήματα (παλάσκες, χαρμπιά, μεδουλάρια, μήτρες, σέσουλες, ακόνια) και μικροαντικείμενα για τις καθημερινές ανάγκες (όπως τάσια και μαχαιρίδια), ενώ το σελάχι (ή σελαχλίκι) ήταν η απαραίτητη ζώνη για τη στήριξή τους. Κάθε περήφανος μαχητής και βεβαίως οι οπλαρχηγοί φρόντιζαν να έχουν όχι μόνο πλήρη πολεμικό εξοπλισμό αλλά και αρματωσιές διακοσμημένες περίτεχνα από τα εργαστήρια αργυροχρυσοχοΐας.

III.5.4 *Τάσι*, α΄ μισό 19ου αι.
ασήμι επιχρυσωμένο, σαβάτι, διάμετρος 13,8 εκ., ύψος 5 εκ.

ΦΕΡΕΙ ΩΡΑΙΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ, με σχηματοποιημένα φυτικά μοτίβα, που αποδίδονται με τη σκαλιστή και σαβάτινη τεχνική.

III.5.4-11
Αρματωσιά της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασης
Συλλογή Βασίλη Δ. Κορκολόπουλου

III.5.5-6 *Ζεύγος από πιστόλες πυρόλιθες*,
β΄ μισό 18ου αι.
σίδηρος, ατσάλι, ασήμι επιχρυσωμένο, έκαστη 44 εκ. μήκος

ΕΜΠΡΟΣΘΟΓΕΜΕΙΣ ΠΙΣΤΟΛΕΣ, με επικαλύψεις από επιχρυσωμένο ασήμι, διακοσμημένες με φυτικό διάκοσμο έκτυπο και κοκκιδωτό. Ο τύπος της διακόσμησης παραπέμπει σε αργυροχρυσοχοϊκό εργαστήριο της Ηπείρου ή της ευρύτερης δυτικής Βαλκανικής.

III.5.7 *Οβελός (χαρμπί) πιστόλας*, τέλη 18ου αι.
ασήμι επιχρυσωμένο, μήκος 32 εκ.

Ο ΟΒΕΛΟΣ (ΧΑΡΜΠΙ) συνόδευε την πιστόλα και χρησίμευε για το τάπωμα της γόμωσης. Η επιχρυσωμένη λαβή του φέρει διακόσμηση.

III.5.8 *Γιαταγάνι*, τέλη 18ου - αρχές 19ου αι.
ατσάλι, ασήμι σπιχρυσωμένο, σαβάτι, μήκος 71 εκ.

Η ΘΗΚΗ ΚΑΙ Η ΛΑΒΗ έχουν επενδυθεί με επίχρυσες ασημένιες διακοσμήσεις, με την τεχνική σαβάτι, που παριστάνουν αετό με ανοιχτές φτερούγες, ελάφι που τρέχει, κτήρια, ανθέμια και άνθινες γιρλάντες.

III.5.9 *Παλάσκα με παράσταση της σύλληψης του Αθανασίου Διάκου*, β΄ τέταρτο 19ου αι.
ασήμι, 12 x 11 x 3 εκ.

III.5.10 *Παλάσκα με παράσταση πόλης*,
β΄ τέταρτο 19ου αι.
ασήμι, 12 x 10 x 3 εκ.

ΔΥΟ ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΑΛΑΣΚΕΣ εξαιρετικά διακοσμημένες, η μία με τη σύλληψη του πρωτομάρτυρα του Αγώνα, Αθανασίου Διάκου, και η άλλη με τυπική απεικόνιση πόλης.

III.5.11 *Σελαχλίκι*, 19ος αι.
δέρμα, ύφασμα, χρυσοκλωστή, 31 x 42 εκ.

ΤΟ ΣΕΛΑΧΛΙΚΙ Η ΣΕΛΑΧΙ, πολύπτυχη φαρδιά δερμάτινη ζώνη, αποτελεί βασικό εξάρτημα της αρματωσιάς των Κλεφταρματολών και των αγωνιστών του ’21. Στις θήκες του τοποθετούσαν τον οπλισμό τους, πιστόλες, χαρμπιά, γιαταγάνια, μάχαιρες και διάφορα μικροαντικείμενα. Η εμπρόσθια όψη του σελαχιού καλύπτεται με ολοκέντητο ύφασμα, τεχνούργημα επιδέξιου χρυσοκεντητή, διακοσμώντας τις οριζόντιες ζώνες με ρόδακες, ελικοειδείς γραμμές και ψαθωτές απομιμήσεις.

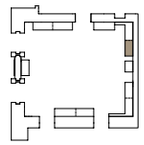

III.6
Ο ναυτικός αγώνας: Α. Τσαμαδός, Ι. Τομπάζης, Α. Μιαούλης

Αναστάσιος Τσαμαδός (1774-1825)

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΣΤΗΝ ΥΔΡΑ ΤΟ 1774, ο Αναστάσιος Τσαμαδός εγγράφηκε από νωρίς στη ναυτική παράδοση του νησιού του. Ατρόμητος ναύτης, κυβερνήτης και αρχηγός μοίρας υπό τον Ανδρέα Μιαούλη, πρώτος αυτός όρμησε στη Χίο και επιτέθηκε στο ντελίνι του Καπετάν Πασά. Συμμετείχε τον Φεβρουάριο του 1822 στη ναυμαχία των Πατρών, όταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος βγήκε από τον Ελλήσποντο με διαταγή να πλεύσει προς την Πάτρα και, ακολούθως, αναχαιτίστηκε από στόλο ψαριανών, υδραϊκών και σπετσιώτικων πλοίων.

Τις ιστορίες πρωικής ναυτοσύνης που βίωσε κατά την Επανάσταση ο Τσαμαδός τις αφηγείται στα *Ιστορικά ημερολόγια των ελληνικών ναυμαχιών του 1821*.

Ο Υδραίος ναύαρχος έπεσε πρωικά στη μάχη της Σφακτηρίας, στην είσοδο του όρμου του Ναυαρίνου, στις 26 Απριλίου 1825: οι Έλληνες είχαν οχυρώσει τη βραχονησίδα, ενώ τρία πλοία, μεταξύ των οποίων και το βρίκιο «Άρης» του Τσαμαδού, προστάτευαν το νησάκι. Όταν ο Ιμπραήμ, με σφοδρό κανονιοβολισμό και αποβατική επιχείρηση, κατέλαβε τη Σφακτηρία, οι οχυρωμένοι Έλληνες δεν κατάφεραν να αντέξουν και είχαν μεγάλες απώλειες, μεταξύ των οποίων και ο Αναστάσιος Τσαμαδός, ο οποίος την ώρα της επίθεσης ήταν στη στεριά και δεν πρόλαβε να επιβιβαστεί στο καράβι του. Ηρωική έμελλε να είναι η έξοδος του «Άρη» από τον κόλπο του Ναυαρίνου: ήταν το τελευταίο καράβι που διέσπασε με έναν δεινό ναυτικό ελιγμό τον εχθρικό κλοιό και ανοίχθηκε στο πέλαγος. Με τον «Άρη» διέφυγαν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και άλλοι υπερασπιστές του νησιού.

III.6.1-2
Σπάθα και πιστόλα του Ιάκωβου Τομπάζη
Σπάθα: μήκος 73 εκ.
Πιστόλα: μήκος 53 εκ.
Κειμήλια Οικογενείας Τομπάζη

III.6.3
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Γιακουμάκη Τομπάζη, 1828
λιθογραφία, 46,5 × 35 εκ.
υπογραφές: *Hanfstaengl ft.* (στο θέμα, κάτω δεξιά) *Nach der Natur gex. v. Kraxeisen* (κάτω αριστερά) *Selb Lith.* (κάτω δεξιά) ιδιόχειρη υπογραφή του προσωπογραφούμενου (στο θέμα, κάτω κεντρικά)
επιγραφή: G. TOMBASI. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 896

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά προσωπογραφιών του Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2]. Ο Τομπάζης πόζαρε για τον Krazeisen το 1827 επάνω στη γρεφάτα «Ελλάς», που διακρίνεται στο βάθος δεξιά. Αποτυπώνεται σε στάση τριών τετάρτων, να κοιτάζει προς τα δεξιά, με την τυπική νησιώτικη ενδυμασία του.

Ιάκωβος Τομπάζης (Γιακουμάκης) (1782- 1829)

ΓΟΝΟΣ ΤΗΣ ΥΔΡΑΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ με καταγωγή από τα Βουρλά της Σμύρνης, από νεαρή ηλικία ασχολήθηκε με τη ναυτιλία και γρήγορα απέκτησε δικά του πλοία. Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Με την έκρηξη της Επανάστασης διέθεσε τα πλοία και την περιουσία του στον Αγώνα. Με απόφαση των Υδραίων πλοιάρχων ορίστηκε αρχηγός του υδραίικου στόλου και στις 28 Απριλίου 1821 πάνω στη ναυαρχίδα του «Θεμιστοκλής» έδωσε τον σχετικό όρκο: «*Ορκίζομαι εις την ελευθερίαν και εις την μέλλουσαν του Έθνους ανέγερσιν, παρόντων των αξιοτίμων καπεταναίων της πατρίδος μου Ύδρας, να φυλάξω όσα ακολουθούν*».

Έλαβε μέρος στη ναυτική εκστρατεία στη Χίο και το βορειοανατολικό Αιγαίο, για να εμποδίσει ενδεχόμενο απόπλου του τουρκικού στόλου από τα Δαρδανέλια, ενώ διηύθυνε και την επιχείρηση πυρπόλησης τουρκικού δίκροτου στην Ερεσό από τον Δημήτριο Παπανικολή τον Μάιο του 1821. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου συμμετείχε στη ναυτική εκστρατεία διάσωσης της Σάμου και το φθινόπωρο στις επιχειρήσεις στα δυτικά παράλια της Πελοποννήσου και στον Κορινθιακό κόλπο. Στην ηγεσία του υδραίικου στόλου τον διαδέχθηκε ο Μιαούλης, με τον οποίο ο Ιάκωβος Τομπάζης είχε συγγενικούς δεσμούς, καθώς η κόρη του είχε παντρευτεί τον πρωτότοκο γιο του Μιαούλη.

Στο πεδίο της πολιτικής συμμετείχε ως πληρεξούσιος της Ύδρας στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (21 Δεκεμβρίου 1821 - 16 Ιανουαρίου 1822), στη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους (10-30 Απριλίου 1823) και τη Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους (11 Ιουλίου - 6 Αυγούστου 1829). Μάλιστα, κατά τη διάρκεια των εργασιών της Α΄ Εθνοσυνέλευσης, διορίστηκε με έγγραφο του υπουργού Εσωτερικών Γρηγορίου Δικαίου-Παπαφλέσσα «αρχιστράτηγος και διοικητής Κρήτης» (2 Μαΐου 1823). Κατά τη σύντομη θητεία του, πέτυχε τη διά συνθήκης παράδοση του φρουρίου της Κισσάμου, ενώ συμμετείχε και στη νικηφόρα μάχη στη θέση «Εβλιγιά» Ρεθύμνης εναντίον των δυνάμεων του Οσμάν Πασά. Τελικά, σύντομα εγκατέλειψε την Κρήτη, αδυνατώντας να επιβληθεί στους ντόπιους οπλαρχηγούς.

Κατά τους καποδιστριακούς χρόνους κατέλαβε διοικητικές-στρατιωτικές θέσεις, όπως η «Διεύθυνση Ναυτικών Υποθέσεων».

Ανδρέας Μιαούλης (1769-1835)

ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΟΥ Δημητρίου Βώκου, γεννήθηκε στην Ύδρα (ή στα Φύλλα Ευβοίας) και από την ηλικία των 11 ετών ακολούθησε το ναυτικό επάγγελμα, συνεχίζοντας την οικογενειακή παράδοση. Μέχρι το 1816 ασχολήθηκε με ναυτεμπορικές επιχειρήσεις, νόμιμες, αλλά και παράνομες, εμπλεκόμενος σε συγκρούσεις με πειρατικά, πολεμικά και εμπορικά πλοία. Μάλιστα, το επίθετο «Μιαούλης», που επικράτησε του οικογενειακού επωνύμου «Βώκος», προέρχεται από το πλοίο «Μιαούλ», που ο Ανδρέας αγόρασε από έναν Τουρκοκρητικό σε ταξίδι του στη Σμύρνη.

Παρά την αρχικά επιφυλακτική του στάση απέναντι στην Επανάσταση, από τον Ιανουάριο του 1822 ανέλαβε ναύαρχος της Ύδρας και επικεφαλής του τρινήσιου στόλου, συμμετέχοντας σε σειρά ναυμαχιών σε όλη τη διάρκεια του Αγώνα, όπως των Πατρών (20 Φεβρουαρίου 1822), των Σπετσών (8-13 Σεπτεμβρίου 1822), της Σάμου (5 Αυγούστου 1824) και του Γέροντα (29 Αυγούστου 1824), τη μεγαλύτερη ναυτική σύγκρουση της Επανάστασης. Με τα καράβια του προσπάθησε να αποτρέψει την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο (1825) και να ενισχύσει το Μεσολόγγι κατά την πολιορκία των ετών 1825-1826, διασπώντας επανειλημμένα τον από θαλάσσης αποκλεισμό.

Κατά την καποδιστριακή περίοδο αρχικά ανέλαβε τη διοίκηση της ναυτικής μοίρας του Αιγαίου, ενώ στη συνέχεια ορίστηκε μέλος του Α΄ Τμήματος της Γερουσίας. Ωστόσο, γρήγορα παραιτήθηκε από τη θέση του, συντάχθηκε με την αντικαποδιστριακή παράταξη και πρωταγωνίστησε στην κατάληψη του Ναυστάθμου του Πόρου (14 Ιουλίου 1831), με κατάληξη την πυρπόληση από τον ίδιο της φρεγάτας *Ελλάς* και της κορβέτας *Ύδρα* (1η Αυγούστου) – πράξη η οποία τον στιγμάτισε.

Στο διάστημα ανάμεσα στη δολοφονία του Καποδίστρια και την έλευση του Όθωνα ορίστηκε μέλος της τριμελούς επιτροπής που μετέβη στο Μόναχο, για να δηλώσει την πίστη του ελληνικού λαού προς τον βασιλιά. Κατά την οθωνική περίοδο, τοποθετήθηκε επικεφαλής του Ναυτικού Διευθυντηρίου και γενικός επιθεωρητής του στόλου, ενώ το 1834 έγινε μέλος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Πέθανε στην Αθήνα και τάφηκε στον Πειραιά, στην ακτή που έκτοτε φέρει το όνομά του («Ακτή Μιαούλη»).

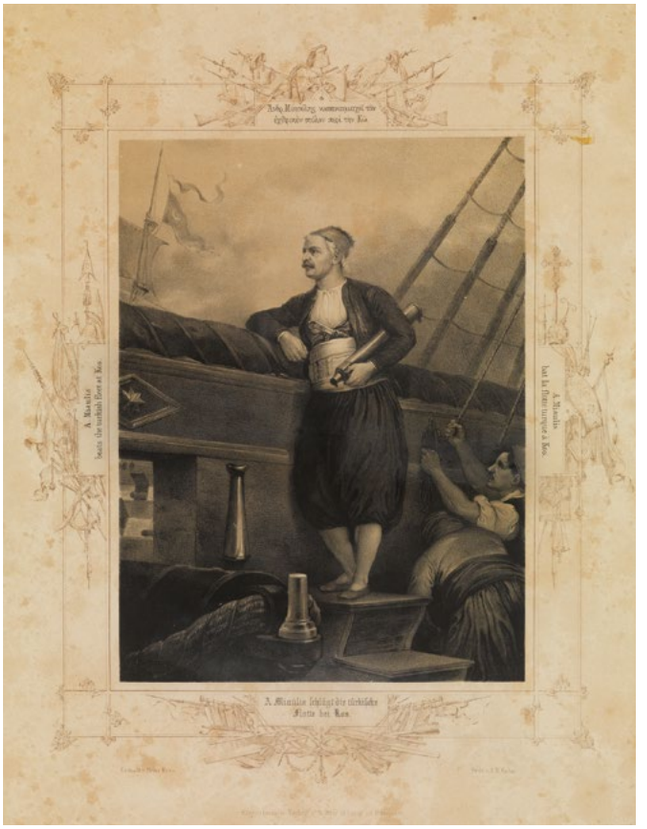

III.6.4
Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)
Ο Ανδρέας Μιαούλης καταναυμαχεί τον εχθρικό στόλο κοντά στην Κω
λιθογραφία, 62 x 45 εκ.
υπογραφές: P Herwegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Gedr. v. J.B. Kuhn. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Kohler et Comp. in München (κάτω κεντρικά)
επιγραφές: Ανδρ. Μιαούλης καταναυμαχεί τον / εχθρικόν στόλον περί τήν Κω. (επάνω) / A. Miaulis / beats the turkish fleet at Kos. (αριστερά) / A. Miaulis / bat la flotte turque à Kos. (δεξιά) / A. Miaulis schlägt die türkische / Flotte bei Kos. (κάτω)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 306

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά έργων του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. III.1.17-20].

Εδώ ο Ανδρέας Μιαούλης παρουσιάζεται όρθιος στην κουπαστή του πλοίου του, να κρατάει τηλεσκόπιο και να περιμένει την έκβαση της ναυμαχίας, όταν τον Σεπτέμβριο του 1824 τέθηκε επικεφαλής, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον αιγυπτιακό στόλο του Ιμπραήμ πασά, μετά την υπόταξη της Κρήτης και της Σάμου. Οι δύο εχθρικοί στόλοι συναντήθηκαν και ναυμάχησαν κοντά στην Κω. Χάρη στα ελληνικά πυρπολικά, ο ελληνικός στόλος κατήγαγε σημαντική νίκη.

III.6.5

Konrad Lange (1809-1856)

Μετάλλιο του Ανδρέα Μιαούλη, 1836

εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Ανδρέα Μιαούλη, οπισθότυπος: Ο Μιαούλης πυρπολεί τον τουρκικό στόλο

υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη – κάτω δεξιά)

επιγραφές: ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ – ΝΑΥΑΡΧΟΣ (εμπρόσθια όψη) // ΙΔΟΥ ΕΓΩ ΕΠΙ ΣΕ ΦΑΡΑΩ • ΜΟΘΩΝΗ [sic] 1. ΜΑΙ. // 1825 (οπίσθια όψη)

αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 887

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ των 12 χάλκινων μεταλλίων με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων. Στην εμπρόσθια όψη αποδίδεται κατά τομή πορτραίτο του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη. Στην οπίσθια, απεικονίζεται όρθιος στο κέντρο, επάνω σε πλοιάριο με το οποίο διαφεύγει, ενώ κρατάει αναμμένους δαυλούς. Με βάση και την ημερομηνία κάτωθεν (1η Μαΐου 1825), απεικονίζεται στη Ναυμαχία της Μεθώνης, όταν, ως επικεφαλής του ελληνικού στόλου, επιτέθηκε στα πλοία του Ιμπραήμ πασά, υπό τον Καπουδάν πασά, καταφέρνοντας με δύο πυρπολικά και τους Γεώργιο Πολίτη και Πιπίνο να κάψουν μία μεγάλη φρεγάτα – αριστερά, παραδομένη στις φλόγες – ένα μικρό πλοίο, τρεις κορβέτες, τρία ακόμη πολεμικά και τρία μεταγωγικά πλοία. Η επιγραφή (ΙΔΟΥ ΕΓΩ ΕΠΙ ΣΕ ΦΑΡΑΩ) προέρχεται από το βιβλίο του *Ιεζεκιήλ* (ΚΘ΄, 3).

III.6.6

Απόσπασμα επιστολής του Ανδρέα Μιαούλη προς τους αρμοστές των νησιών (Ψαρά, 3 Ιουνίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 15αβ, αρ. 11, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 85-86]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

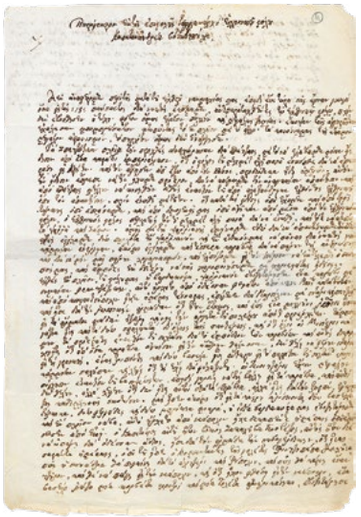

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ μεταφέρει είδηση από καράβι «*ιμπεριάλικο*» (< ιταλ. *imperiale*) ότι ο στόλος του Μεχμέτ Αλή Πασά σκόπευε να παραπλεύσει από την Κρήτη με κατεύθυνση προς την Κάσο, με στόχο να ενωθεί με τον τουρκικό και από κοινού να πλήξουν Ψαρά και Σάμο. Σε άλλο σημείο σχολιάζει ότι οι Γενίτσαροι έχουν θυμώσει με τον Σουλτάνο, γιατί θέλει να τους βάλει σε καράβια, αλλά «λέγουν ότι δεν είναι αυτοί διά τα καράβια, αλλά είναι διά την ξηράν». Τέλος, μεταφέρει ειδήσεις περί ρωσοτουρκικής σύρραξης, που δημοσιεύτηκαν στη *Γαζέτα της Νάπολης* στις 14 Μαΐου.

III.6.7

Γαλλική βιοτεχνία στο Montereau

Ο Μιαούλης καταλαμβάνει ένα τουρκικό πλοιάριο, περ. 1826-30

πιάτο από φαγεντιανή, διάμετρος 21,8 εκ.

επιγραφές: MIAULIS PRENANT UN NAVIRE TURC. (κάτω κεντρικά) CANARIS / FABVIER // MIAULIS / BYRON // BOTZARIS / EYNARD (περιμετρικά, ανά ζεύγη, εντός στεφάνων)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 460

ΤΟ ΠΙΑΤΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από την ασπρόμαυρη σειρά της βιοτεχνίας κεραμεικών στο Montereau, ενώ το ίδο θέμα έχει παραχθεί και στην έγχρωμη σειρά της ίδιας βιοτεχνίας, με βάση τη λιθογραφία του H.C. Loeillot (1824-25). Ο Μιαούλης απεικονίζεται στο κέντρο, κραδαίνοντας το σπαθί του να εφορμά σε τουρικό πλοίο, ενώ οι οθωμανοί ναύτες προσπαθούν έντρομοι να διαφύγουν.

III.7
Δημ. Υψηλάντης
Ν. Αποστόλης
Π. Μπότασης

Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832)

ΦΙΛΙΚΟΣ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ. Γόνος επιφανούς φαναριώτικης οικογένειας, με σπουδές στην Κωνσταντινούπολη, τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και το Παρίσι, ο Δημήτριος Υψηλάντης κατέφθασε τον Ιούνιο του 1821 στην Πελοπόννησο ως πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής, του αδελφού του Αλέξανδρου. Από τις πρώτες επαφές του με τους προκρίτους της Πελοποννήσου, φάνηκαν οι αντιστάσεις των τοπικών αρχών να τον αποδεχθούν και να του αναθέσουν τη διοίκηση των επαναστατικών επιχειρήσεων. Ορίστηκε γενικός αρχηγός στην πολιορκία της Τριπολιτσάς. Κατά την Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου εκλέχθηκε πρόεδρος του Βουλευτικού (15 Ιανουαρίου 1822), ενώ στη Β΄ Εθνική Συνέλευση του Άστρους (1823) επιχείρησε να τηρήσει διαλλακτική στάση απέναντι στις αντιμαχόμενες παρατάξεις πολιτικών και στρατιωτικών. Τον Απρίλιο του 1826 αντιτάχθηκε στην απόφαση της Γ΄ Εθνικής Συνέλευσης να ζητήσει τη διαμεσολάβηση της Αγγλίας για την κατάπαυση των εχθροπραξιών, πράξη που του επέφερε τη στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων μέχρι την επανάληψη των εργασιών της Συνέλευσης στην Τροιζήνα (1827).

Ο Δημήτριος Υψηλάντης έλαβε μέρος σε πολλές στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο, με αποκορύφωμα τη συμβολή του στις συγκρούσεις με τον Ιμπραήμ στους Μύλους του Άργους (1825). Κατά την καποδιστριακή περίοδο ανέλαβε την αρχηγία του στρατού της Ανατολικής Ελλάδος, και μετά τη νικηφόρα μάχη στη θέση Πέτρα Βοιωτίας (12 Σεπτεμβρίου 1829) – την τελευταία της Επανάστασης – ανάγκασε τις οθωμανικές δυνάμεις σε συνθηκολόγηση. Μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια συμμετείχε στην επταμελή Διοικητική Επιτροπή, ενώ λίγους μήνες αργότερα έλαβε μέρος στη Δ΄ κατά συνέχειαν Εθνοσυνέλευση, κατά τη διάρκεια των εργασιών της οποίας απεβίωσε στο Ναύπλιο.

III.7.1
Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871)
Ο Δημήτριος Υψηλάντης υπερασπίζεται το Άργος
λιθογραφία, 62 x 45 εκ.
υπογραφές: P Herivegen inv. et sculpsit (άτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler. (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)
επιγραφές: Δ. ο Υψηλάντης / υπερασπίζεται ανδρείως τήν πόλιν Άργος. (επάνω) / Dem. Ypsilantis / is defending the City of Argos (αριστερά) / Dem. Ypsilantis / défend la ville d'Argos. (δεξιά) / Dem. Ypsilantis vertheidigt die / Stadt Argos. (κάτω)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 319

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά έργων του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. II.1.17-20].

Ο Δημήτριος Υψηλάντης ανέλαβε να υπερασπιστεί το Άργος κατά την επιδρομή του Δράμαλη, ο οποίος είχε ως στόχο να απελευθερώσει τους πολιορκημένους Τούρκους στο Παλαμήδι του Ναυπλίου. Ο Υψηλάντης οχυρώθηκε στο φρούριο Λάρισα τους Άργους, προκειμένου να αποσπάσει την προσοχή του Δράμαλη και να δώσει τον απαιτούμενο χρόνο για προετοιμασία στο αρχηγείο των ελληνικών δυνάμεων, στους Μύλους της αργολικής πεδιάδας. Όντως, στις 26 Ιουλίου 1822 οι ισχυρές τουρκικές δυνάμεις επιτέθηκαν εναντίον του Άργους. Ο Δ. Υψηλάντης, με στολή ουσάρου και κρατώντας την σημαία με τον φοίνικα – όπως κατά την κήρυξη της Επανάστασης το 1821 στις παραδουνάβιες ηγεμονίες ο αδερφός του Αλέξανδρος [αρ. κατ. Πρελούδιο 2] – αντιστέκεται στα οθωμανικά στρατεύματα που βάλλουν με κανονιοβολισμούς.

III.7.2

Προσωπογραφία του Δημητρίου Υψηλάντη

εικονογράφηση στην έκδοση του Julius Curtius,
Geschichte der Neu-Griechen von der Eroberung Konstantinopels bis auf die neuesten Zeiten, Viertes Bändchen enthaltend: den Ausbruch der Insurrection inn Morea, Nordgriechenland und auf den Inseln des Archipels im Jahre 1821; bis auf den Tod Ali-Pascha's, die Eroberungen von Navarin, und Napoli di Malvasia und die Verbrennung von Galaxidi.
Leipzig, bei Ludwig Derbig. 1829.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΛΙΘΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ του Δημητρίου Υψηλάντη, κατά τομή, με την επίσημη στρατιωτική στολή του. Τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά του προσομοιάζουν στου μεγαλύτερου αδερφού του Αλέξαδρου. Κοσμεί ως προμετωπίδα τον τέταρτο τόμο του Julius Curtius – ο πρώτος είχε εκδοθεί το 1827 – για την ιστορία των Νεοελλήνων, που αφηγείται τα γεγονότα από την κήρυξη της Επανάστασης κι έπειτα.

III.7.3

Θέσπισμα του Βουλευτικού για την οργάνωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε Ανατολική και Δυτική Χέρσο Ελλάδα. Ο Δημήτριος Υψηλάντης υπογράφει ως Πρόεδρος του Σώματος (Άργος, 7 Ιουνίου 1822)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 1, αρ. 111, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 111]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

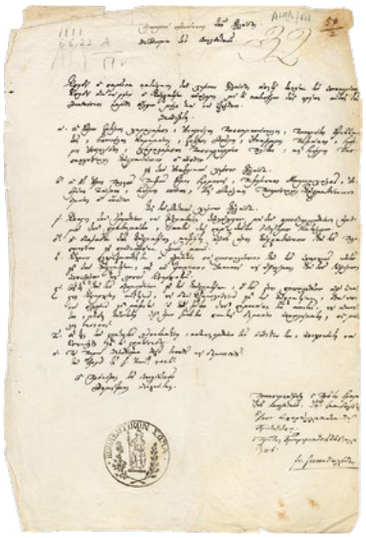

Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΗ ως προέδρου του Βουλευτικού στην Α΄ Εθνική Συνέλευση σηματοδοτούσε στην ουσία την προσπάθεια παραγκωνισμού του εκ μέρους των προκρίτων και των Φαναριωτών. Στην ίδια Εθνοσυνέλευση τη σημαντικότερη πολιτική θέση της νέας διοίκησης, εκείνη του προέδρου του Εκτελεστικού, κατέλαβε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, επιτυγχάνοντας παράλληλα να δοθεί η νευραλγική θέση του αρχιγραμματέα της Επικρατείας στον πιστό, τότε, συνεργάτη του, Θεόδωρο Νέγρη, και η θέση του υπουργού Εσωτερικών και του Πολέμου στον Ιωάννη Κωλέττη, επίσης πολιτικό του συμπαραστάτη.

Νικολής Αποστόλης (1770-1827)

ΠΡΟΚΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΠΛΟΙΟΚΤΗΤΗΣ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ, σε ηλικία μόλις δεκαεπτά ετών είχε καταταγεί ως εθελοντής στον καταδρομικό στόλο του Λάμπρου Κατσώνη. Ήδη το 1793 ήταν ιδιοκτήτης μεγάλου εμπορικού πλοίου και, με τα ταξίδια του από τη Μαύρη θάλασσα μέχρι την Ολλανδία, κατόρθωσε να δημιουργήσει μια αξιοσέβαστη περιουσία, αποκτώντας φήμη για τον επαγγελματισμό και την ακεραιότητά του.

Μέλος της Φιλικής Εταιρείας από το 1818 και έφορός της στα Ψαρά, διετέλεσε με ομόφωνη απόφαση των συμπατριωτών του ναύαρχος του ψαριανού στόλου, εκ των οποίων τέσσερα πλοία ανήκαν στον ίδιο. Από το 1821 και μέχρι τον θάνατό του το 1827 συμμετείχε σε σειρά ναυμαχιών στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (π.χ. ναυμαχία της Ερεσού, καταδρομικές επιχειρήσεις σε Χίο, Λέσβο, Λήμνο κ.ά.). Πρωταγωνίστησε στις ναυμαχίες των Πατρών (20 Φεβρουαρίου 1822) και του Γέροντα (29 Αυγούστου 1824), καθώς και στις ναυτικές εκστρατείες για την ενίσχυση της επανάστασης σε Μακεδονία και Εύβοια. Σε αυτόν οφείλεται πρωτίστως η σωτηρία του στρατιωτικού σώματος στην Καρυστία (25 Μαρτίου 1826).

Όταν το 1827 ο βρετανός Τόμας Αλεξάντερ Κόχραν διορίστηκε από την Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας αρχιναύαρχος του ελληνικού στόλου, κάλεσε τον Νικολή Αποστόλη, ο οποίος τότε βρισκόταν στην Αίγινα, να συνδράμει στις επιχειρήσεις της Αττικής. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού προς τον Πειραιά νόσησε από πνευμονία και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Αίγινα, όπου και τελικά πέθανε στις 19 Απριλίου. Γράφει η Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, στο φύλλο του Σαββάτου, 23 Απριλίου 1827: «Την νύχτα της 19ης του ενεστώτος μηνός ετελεύτησεν εις Αίγινα από πλευρίτιδος ο σεβάσμιος γέρων και ναύαρχος των Ψαριανών Νικόλαος Αποστόλης [...] Ο μακαρίτης Νικόλαος Αποστόλης, εξηκοντούτης σχεδόν ηλικίαν, ήτο χρηστός και ήσυχος πολίτης, τίμιος άνθρωπος και φιλόπατρις εις το άκρον». Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που ο Αναστάσιος Ορλάνδος τον αποκαλούσε «Νέστορα των Ψαρών».

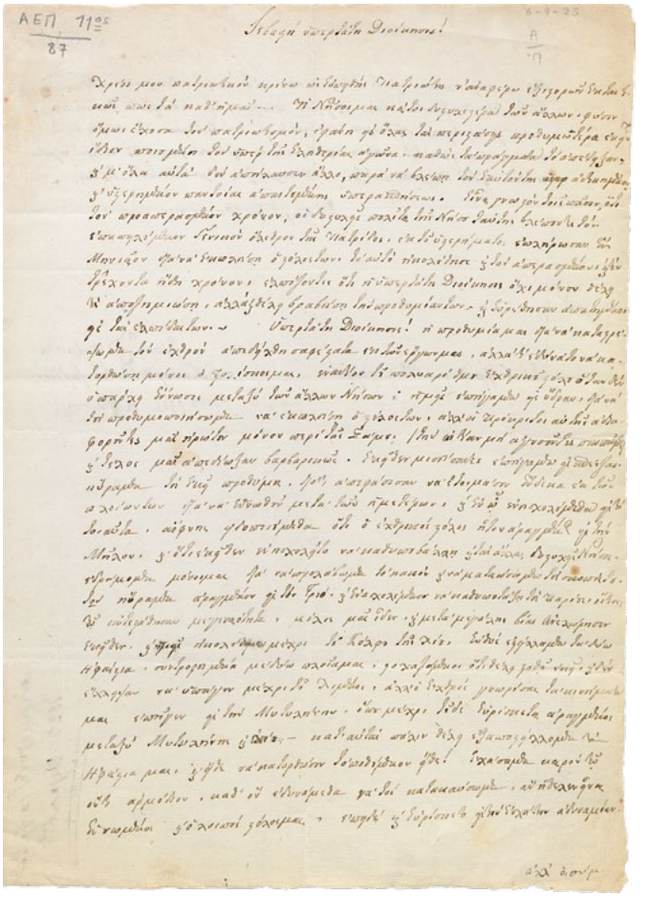

III.7.4
Αναφορά του ναυάρχου Ψαρών Νικολή Αποστόλη προς την Υπερτάτη Διοίκηση, με θέμα τον ναυτικό αγώνα των Ψαριανών στο Αιγαίο (*Ψαρά, 6 Σεπτεμβρίου 1823*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 11, αρ. 87, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 91-92]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΓΡΑΦΩΝ ΕΞΑΙΡΕΙ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟ των συμπατριωτών του Ψαριανών, διαμαρτυρόμενος ταυτόχρονα για ολιγωρία της Διοίκησης ως προς την οικονομική ενίσχυσή τους, καθώς και για τη δυσκολία συνεννόησης με τους Υδραίους. Στη συνέχεια αναφέρεται στην καταδίωξη του τουρκικού στόλου από την περιοχή της Μήλου μέχρι τον κόλπο της Χίου από τα ψαριανά καράβια, διεκδικώντας έτσι την αποστολή χρημάτων.

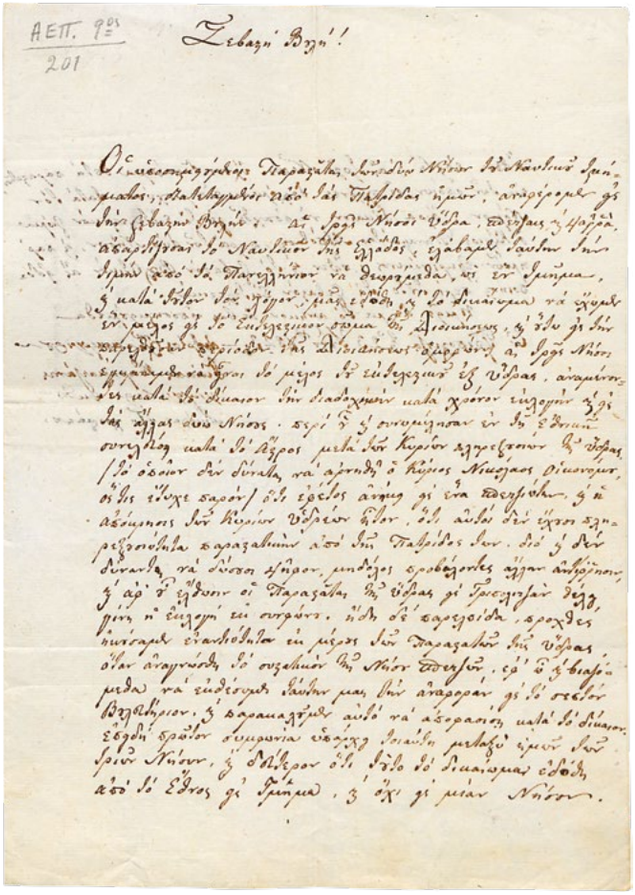

III.7.5
Εισήγηση των παραστατών Σπετσών και Ψαρών για την εισαγωγή στο Εκτελεστικό Σώμα του Παναγιώτη Μπόταση (*Τρίπολη, 23 Ιουνίου 1823*)
Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 9, αρ. 201, έγγραφο, δίφυλλο [σελ. 228-229]
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΕΔΟΜΕΝΟΥ ΟΤΙ, αφενός, τα τρία νησιά, Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, δικαιούνται να έχουν ένα μέλος ως εκπρόσωπο στο Εκτελεστικό Σώμα και, αφετέρου, κατά την παρελθούσα διοικητική περίοδο το μέλος αυτό προερχόταν από την Ύδρα, οι πληρεξούσιοι Σπετσών και Ψαρών εισηγούνται ως δίκαιη την εισαγωγή στο Σώμα του Σπετσιώτη Παναγιώτη Μπόταση. Πράγματι, ο εν λόγω έγινε αρχικά μέλος και στη συνέχεια αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού.

Παναγιώτης Μπότασης (1784 – 1824)

ΓΟΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΠΕΤΣΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ με ηπειρώτικη καταγωγή, ασχολήθηκε προεπαναστατικά με το εμπόριο και τη ναυτιλία και απέκτησε μεγάλη περιουσία. Πήρε μέρος στα Ορλωφικά (1770).

Μαζί με τον Γεώργιο Πάνου στις 3 Απριλίου 1821 ύψωσαν τη σημαία της Επανάστασης στην Καγκελαρία (Διοικητήριο) των Σπετσών. Στον Αγώνα διακρίθηκε ο ίδιος αλλά και άλλη μέλη της οικογένειάς του, όπως οι Γκίκας, Νικόλαος και Θεοδόσιος Μπότασης. Μέλη μιας προοδευτικής και φιλελεύθερης οικογένειας, ενίσχυσαν οικονομικά τη ναυτική δύναμη του νησιού τους, αλλά γενικότερα τον Αγώνα.

Ο Παναγιώτης Μπότασης διορίστηκε από τον Δημήτριο Υψηλάντη έφορος Σπετσών και το φθινόπωρο του 1823 έφτασε, επικεφαλής στολίσκου, στο Μεσολόγγι, όπου παρέμεινε έως το 1824.

Κατόπιν σχετικής εισήγησης των συντοπιτών του, διετέλεσε αρχικά μέλος και στη συνέχεια Αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού που σχηματίστηκε τον Οκτώβριο του 1824, με Πρόεδρο τον Γεώργιο Κουντουριώτη.

III.8
Οι ηρωίδες

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (1771-1825)

ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ της Επανάστασης, η Μπουμπουλίνα γεννήθηκε στις φυλακές της Κωνσταντινούπολης, κατά την επίσκεψη της μητέρας της στον άρρωστο φυλακισμένο πατέρα της, κρατούμενο για την ανάμειξή του στα Ορλωφικά (1770). Μετά τον δεύτερο γάμο της μητέρας της με τον Δημήτρη Λαζάρου-Ορλώφ, η Λασκαρίνα απέκτησε 8 ετεροθαλή αδέλφια.

Και η ίδια παντρεύτηκε δύο φορές, τη δεύτερη με τον πλούσιο Σπετσιώτη πλοιοκτήτη Δ. Μπούμπουλη, από τον οποίο πήρε το επίθετό της. Μετά τον θάνατό του, το 1811, αύξησε την περιουσία του και ναυπήγησε το πλοίο «Αγαμέμνων», εξοπλίζοντάς το με 18 πυροβόλα. Ακόμη, ναυπήγησε τρία μικρότερα πλοία, ενώ είχε προμηθευτεί κρυφά όπλα και πολεμοφόδια. Μάλιστα, όταν έγινε εις βάρος της καταγγελία στην Υψηλή Πύλη για την κατασκευή πολεμικών πλοίων, κατάφερε να αποφύγει την τιμωρία, δωροδοκώντας τον απεσταλμένο Τούρκο επιθεωρητή.

Η Μπουμπουλίνα μέσα σε σχεδόν δύο χρόνια διέθεσε την περιουσία της στον Αγώνα, συντηρώντας τον ελληνικό στόλο. Συμμετείχε στην πολιορκία του Ναυπλίου και ήταν από τους πρώτους που μπήκαν στην Τριπολιτσά, τον Σεπτέμβριο του 1821. Μετά την άλωση του Ναυπλίου τον Δεκέμβριο του 1822, εγκαταστάθηκε στην πόλη, παντρεύοντας μάλιστα την κόρη της με τον φρούραρχο της πόλης Πάνο Κολοκοτρώνη, γιο του Θεόδωρου. Κατά τη διάρκεια των εμφυλίων, υποστήριξε τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ζητώντας την αποφυλάκισή του, με αποτέλεσμα να κριθεί επικίνδυνη και να συλληφθεί δύο φορές από το Υπουργείο Αστυνομίας, με εντολή φυλάκισης. Τελικά εξορίστηκε στις Σπέτσες, χάνοντας τον κλήρο γης που το κράτος της είχε παραχωρήσει στο Ναύπλιο. Σκοτώθηκε στο πατρικό της σπίτι, κατά τη διάρκεια οικογενειακής συμπλοκής, τη στιγμή που είχε αποφασίσει να ριχθεί και πάλι στον Αγώνα, με στόχο την απόκρουση του Ιμπραήμ.

III.8.1
Peter Heinrich Lambert von Hess (1792-1871**)**
Η Μπουμπουλίνα στον αποκλεισμό του Ναυπλίου
λιθογραφία, 62 x 45 εκ.
υπογραφές: P Herivegen inv. et sculpsit (κάτωθεν του διακοσμητικού πλαισίου, κεντρικά) / Gemalt v. Peter Hess (κάτω αριστερά) / Lithogr. v. H. Kohler (κάτω δεξιά) / Eigenthum u. Verlag v. Meÿ u. Widmaÿer, München. (κάτω κεντρικά)
επιγραφές: Η Βοβολίνα / αποκλείει την Ναυπλίαν. (επάνω) / Bobolina / blockading Nauplia. (αριστερά) / Bobolina bloquant Nauplie. (δεξιά) / Bobolina / blokirt Nauplia. (κάτω)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 314

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά έργων του Peter von Hess [πρβλ. αρ. κατ. II.1.17-20].

Η σπετσιώτισσα καπετάνισσα Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, με τα δύο πλοία που ναυπήγησε και εξόπλισε με δικά της έξοδα, εξέπλευσε τον Μάιο του 1821 από τις Σπέτσες περιπλέοντας τις ακτές της Πελοποννήσου.

Απεικονίζεται όρθια στο ιστιοφόρο, να κατευθύνει τους ναύτες της, ενώ στο βάθος διακρίνεται το Παλαμήδι του Ναυπλίου. Η Μπουμπουλίνα συνέδραμε στον αποκλεισμό του Αργολικού κόλπου, αποκόπτοντας έτσι τα οθωμανικά στρατεύματα από ανεφοδιασμό δια θαλάσσης. Τελικά, τον Δεκέμβριο του 1822 το Παλαμήδι αλώθηκε από τις ελληνικές δυνάμεις. Η Μπουμπουλίνα με τα καράβια της συνέδραμε αποφασιστικά και στη νίκη του ελληνικού στόλου το 1822 έξω από τις Σπέτσες.

Η Βαβολίνα
αποκλείει την Ναυπλίαν
Bobolina
blockading Nauplia
Bobolina
bloquant Nauplie
Bobolina
blokirt Nauplia
Gemalt v. Peter Hess
Lithogr. v. H. Kohler
Eigenthum u. Verlag v. Mey u. Widmayer, München

Μαντώ Μαυρογένους (1796/7-1840)

ΓΟΝΟΣ ΑΡΧΟΝΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ με φαναριώτικη καταγωγή, γεννήθηκε το 1796 ή 1797 στην Τεργέστη, όπου διέμενε η οικογένειά της λόγω της εμπορικής δραστηριότητας του πατέρα της Νικολάου Μαυρογένη. Το ξέσπασμα της Επανάστασης την βρήκε στην Τήνο, όπου εγκαταστάθηκε μετά τον θάνατο του πατέρα της. Από εκεί μετέβη στη Μύκονο και τέθηκε επικεφαλής των επαναστατημένων συμπατριωτών της, διαθέτοντας την οικογενειακή της περιουσία στον Αγώνα. Αναφέρεται μάλιστα ότι το 1822 η Μαντώ πούλησε τα κοσμήματά της, για να εξοπλίσει μπρίκι με πλήρωμα 65 ανδρών.

Σύμφωνα με πληροφορίες που παραθέτουν ξένοι, κυρίως περιηγητές, η Μαυρογένους έλαβε μέρος σε επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων στην Κάρυστο, το Πήλιο και την Φθιώτιδα. Στις 11 Οκτωβρίου 1822 ηγήθηκε του αγώνα των κατοίκων της Μυκόνου για την απόκρουση της απόβασης στο νησί αλγερινών πειρατών. Σημαντική ήταν και η συνεισφορά της στην ενίσχυση του φιλελληνικού κινήματος, μέσω επιστολών που έγραφε προς γυναικείους φιλελληνικούς κύκλους της Ευρώπης, στους οποίους το όνομά της είχε προσλάβει θρυλικές διαστάσεις.

Το 1825 ζούσε στο Ναύπλιο, σε ένα φτωχικό σπίτι, καθώς η οικογενειακοί της πόροι είχαν εξαντληθεί. Ο ανεκπλήρωτος έρωτάς της για τον Δημήτριο Υψηλάντη, ο οποίος της είχε υποσχεθεί γάμο αλλά ανακάλεσε την υπόσχεσή του, την συνέτριψε ψυχολογικά και την οδήγησε σε ακραίες συμπεριφορές, καθώς υπέβαλε στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (1827) ένα υπόμνημα-κατηγορητήριο κατά του Υψηλάντη, ζητώντας από τους πληρεξουσίους την καταδίκη του. Το υπόμνημά της αγνοήθηκε. Αναφορά υπέβαλε και προς τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, τον Φεβρουάριο του 1828, ο οποίος, από εκτίμηση προς το πρόσωπό της και την προσφορά της, απένειμε στη Μαντώ τον τιμητικό βαθμό του αντιστρατήγου και μικρή σύνταξη. Μετά τον θάνατο του Καποδίστρια, η ανέχεια και οι διαταραγμένες σχέσεις με την οικογένειά της την οδηγούν στον Πόρο, όπου πέθανε ξεχασμένη από όλους το 1840.

Η Μαντώ Μαυρογένους με τη μόρφωση, την επαναστατικότητα και τον δυναμικό της χαρακτήρα αναδείχθηκε σε μία από τις σημαντικότερες γυναικείες μορφές της Επανάστασης.

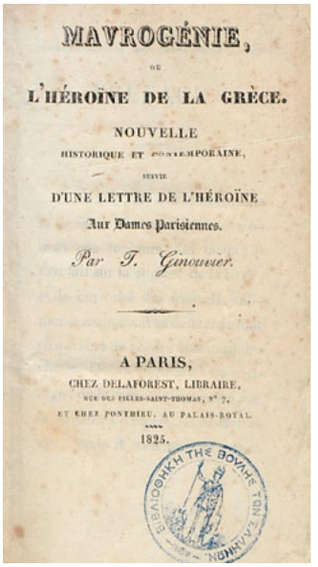
MAVROGÉNIE,
OU
L'HÉROÏNE DE LA GRÈCE.
NOUVELLE
HISTORIQUE ET CONTEMPORAINE,
SUIVIE
D'UNE LETTRE DE L'HÉROÏNE
Aux Dames Parisiennes.
Par T. Ginouvier.
A PARIS,
CHEZ DELAFOREST, LIBRAIRE,
RUE DES FILLES-SAINT-THOMAS, N° 7,
ET CHEZ PONTHIEU, AU PALAIS-ROYAL.
1825.
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

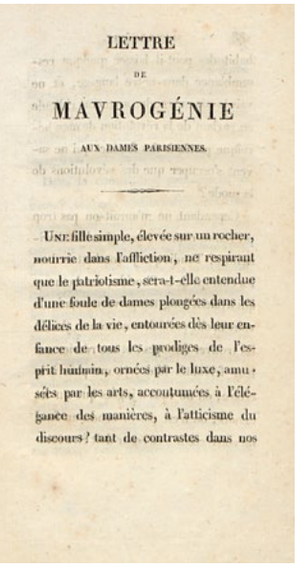
LETTRE
DE
MAVROGÉNIE
AUX DAMES PARISIENNES.
Une fille simple, élevée sur un rocher, nourrie dans l'affliction, ne respirant que le patriotisme, sera-t-elle entendue d'une foule de dames plongées dans les délices de la vie, entourées dès leur enfance de tous les prodiges de l'esprit humain, ornées par le luxe, amusées par les arts, accoutumées à l'élégance des manières, à l'atticisme du discours? tant de contrastes dans nos

III.8.2
J. Ginouvier
Mavrogénie, ou l'héroine de la Grèce. Nouvelle historique et contemporaine, suivie d'une lettre de l'heroïne Aux Dames Parisiennes.
A Paris, chez Delaforest, Libraire, Rue des Filles-Saint-Thomas, Nº 7, et chez Ponthieu, au Palais-Royal. 1825.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η ΝΟΥΒΕΛΑ ΤΟΥ J.F.T. GINOUVIER εξιστορεί με γλαφυρό τρόπο τη ζωή της Μαντώς Μαυρογένους, προσθέτοντας ωστόσο πολλές αυθαίρετες και φανταστικές πληροφορίες, παραπλανώντας μάλιστα την ιστορική έρευνα. Ωστόσο, η υπερβολή της εξιστόρησης για την «πρωίδα της Ελλάδας» ευθύνεται εν πολλοίς για τη δημιουργία του μύθου της στους φιλελληνικούς κύκλους της Ευρώπης.

Περιλαμβάνεται επίσης επιστολή, μεταφρασμένη από τον φιλέλληνα συγγραφέα στα γαλλικά, που η Μαυρογένους απευθύνει στις παρισινές κυρίες, με έντονο συναισθηματισμό, προκειμένου να μεταδώσει τη σκληρότητα της ζωής των Ελλήνων υπό τον οθωμανικό ζυγό και να καλέσει σε στήριξη του Αγώνα τους

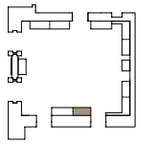

III.8.3

Adam de Friedel (περ. 1780 - ;)

Η Μαντώ Μαυρογένους

έγχρωμη λιθογραφία, εικονογράφηση στο άλμπουμ *The Greeks, Twenty-four Portraits*, Λονδίνο – Παρίσι 1827

επιγραφές (διδασκαλία): MADON (κάτω κεντρικά) *Daughter of Nicholas Mavrogenie, the distinguished / Heroine of Micona, a small Island in the Archipelago. Published in London and Paris, 1827, by A. Friedel. This Print forms one of the Series of Greek Portraits, (2d Part) now in course of Publication in London & Paris, 1827,by A. Friedel, & sold by the / principal Book, & Printsellers in Town & Country.* (κάτω αριστερά) *Fille de l'hospodar Nicolas Mavroguenay, une Heroine / distinguée de Micony, une petits Isle de l'Archipel. // Publié à Londres par A. Friedel. / Ces dessins forment une Serie de Portraits des Grecs (2.me Partie) et / se trouvent chez tous les principaux libraires et marchands d'estampes / à Paris et dans les departements.* (κάτω δεξιά)

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΕΤΑΙ Η ΜΑΝΤΩ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ, σε μπούστο, στραμμένη σε στάση τριών τετάρτων προς τα δεξιά, ενδεδυμένη και καλλωπισμένη ιδιαίτερα. Πρόκειται για ένα από τα 24 πορτραίτα που φιλοτέχνησε και κυκλοφόρησε ο Adam Friedel, εδώ δεμένο με τη μορφή λευκώματος. Συνοδεύεται από αναλυτική επεξηγηματική διδασκαλία δίγλωσση, αγγλικά και γαλλικά.

Ο Δανός Adam Friedel μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία και βρέθηκε στην Πελοπόννησο με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, οπότε κατετάγη ως εθελοντής. Λόγω της ενεργού συμμετοχής του, γνώρισε από κοντά πολλούς πρωταγωνιστές του Αγώνα, ορισμένα ψεύδη του όμως – όπως ότι είχε αριστοκρατική καταγωγή –, τα οποία αποκαλύφθηκαν, τον ανάγκασαν να φύγει στο Λονδίνο, όπου άνοιξε λιθογραφείο. Εκεί κυκλοφόρησε από το 1824 έως το 1826 τις δύο πρώτες σειρές με προσωπογραφίες στρατιωτικών και πολιτικών της ελληνικής υπόθεσης, που είχε φιλοτεχνήσει εκ του φυσικού στην Ελλάδα, σχέδια που συνήθως επιχρωμάτιζε ο J. Bouvier, υπό τον τίτλο *The Greeks, Twenty-four Portraits (in four parts of six portraits each), of the principal Leaders and Personages who have made themselves most conspicuous the Greek Revolution with without biographical descriptions.* Το εκδοτικό εγχείρημα γνώρισε τεράστια επιτυχία και μεταγενέστερες επανεκδόσεις στο Λονδίνο και το Παρίσι από το 1827 ως το 1832.

III.9

Οι φιλέλληνες: F.A. Hastings, Byron, Fabvier, Gordon

Φράνκ Άμπνεϋ Άστιγξ (Frank Abney Hastings) (1794-1828)

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ και ένας από τους μεγαλύτερους Βρετανούς Φιλέλληνες, έφθασε στην Ύδρα στις 3 Απριλίου 1822 και ανέλαβε την διοίκηση της πολεμικής κορβέτας «Θεμιστοκλής».

Εισηγητής καινοτόμων ναυπηγικών τεχνικών, το 1824 υπέβαλε προς την ελληνική κυβέρνηση το περίφημο υπόμνημά του, τονίζοντας την ανάγκη ενίσχυσης των ναυτικών δυνάμεων με ατμοκίνητα πλοία. Με δικές του δαπάνες (ή κατ' άλλη εκδοχή με οικονομική ενίσχυση από το Φιλελληνικό Κομιτάτο Λονδίνου) ναυπηγήθηκε στο Λονδίνο η κορβέτα «Perseverance» (Καρτερία), η οποία κατέπλευσε στον αργολικό κόλπο στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1826, με τον ίδιο ως Κυβερνήτη.

Ο Άστιγξ με την «Καρτερία» έλαβε μέρος σε σημαντικές ναυμαχίες. Η πρώτη επιτυχία του ήταν η συμμετοχή του στον αποκλεισμό της Ερέτριας, τον χειμώνα του 1827, και στον βομβαρδισμό του Ωρωπού. Το πιο αξιοσημείωτο, όμως, κατόρθωμά του ήταν η είσοδός της μοίρας που διοικούσε, τον Σεπτέμβριο του 1827, στον Κορινθιακό κόλπο: στη λεγόμενη ναυμαχία της Αγκάλης, στον κόλπο της Ιτέας, η «Καρτερία» βύθισε μόνη της την τουρκική ναυαρχίδα, καταστρέφοντας 9 από τα 11 πλοία.

Τον Μάιο του 1828, κατά την προσπάθεια κατάληψης του Αιτωλικού, ο Άστιγξ τραυματίστηκε σοβαρά στο χέρι, προσβλήθηκε από τέτανο και πέθανε. Με εντολή του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια μεταφέρθηκε βαλσαμωμένος στην κρύπτη της εκκλησίας του Ορφανοτροφείου της Αίγινας. Η κηδεία του έγινε με μεγάλες τιμές τον επόμενο χρόνο στον Πόρο. Τον επικήδειο εκφώνησε ο Σπυρίδων Τρικούπης.

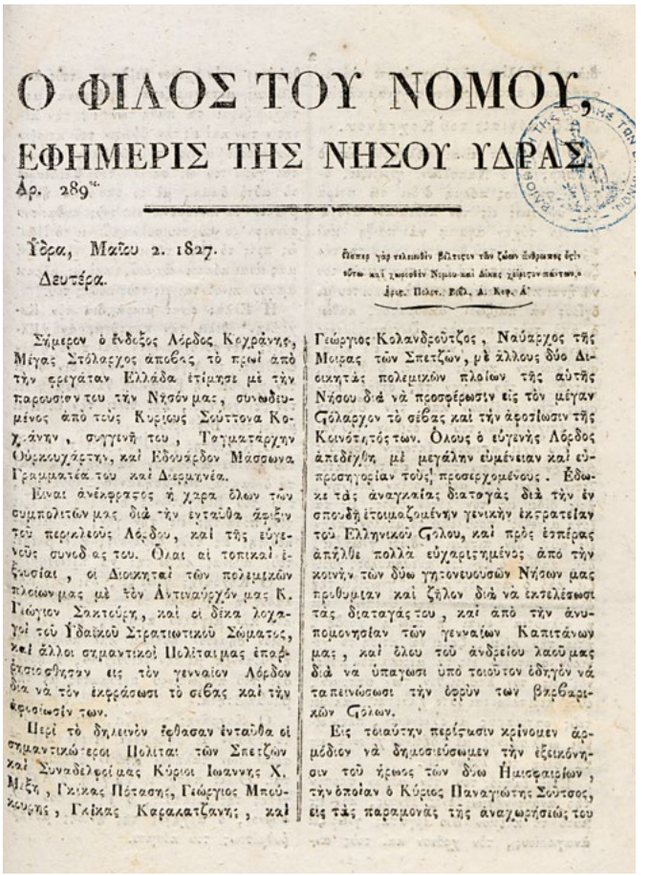

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ,
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ.
Άρ. 289

Ύδρα, Μαΐου 2. 1827.
Δευτέρα.

Σήμερον ὁ ἔνδοξος Λόρδος Κοχράνης, Μέγας Στόλαρχος ἀποβὰς τὸ πρωὶ ἀπὸ τὴν φρεγάταν Ἑλλάδα ἐτίμησε μὲ τὴν παρουσίαν του τὴν Νῆσόν μας, συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς Κυρίους Σούττονα Κοχράνην, συγγενῆ του, Ταγματάρχην Οὐρκουχάρτην, καὶ Ἐδουάρδον Μάσσωνα Γραμματέα του καὶ Διερμηνέα.

Εἶναι ἀνέκφραστος ἡ χαρὰ ὅλων τῶν συμπολιτῶν μας διὰ τὴν ἐνταῦθα ἄφιξιν τοῦ περικλεοῦς Λόρδου, καὶ τῆς εὐγενοῦς συνοδίας του. Ὅλαι αἱ τοπικαὶ ἐξουσίαι, οἱ Διοικηταὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων μας μὲ τὸν Ἀντιναύρχόν μας Κ. Γεώργιον Σακτούρη, καὶ οἱ δέκα λοχαγοὶ τοῦ Ὑδαϊκοῦ Στρατιωτικοῦ Σώματος, καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ Πολῖται μας ἐπαρρησιάσθησαν εἰς τὸν γενναῖον Λόρδον διὰ νὰ τὸν ἐκφράσωσι τὸ σέβας καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των.

Περὶ τὸ δηλεινὸν ἔφθασαν ἐνταῦθα οἱ σημαντικώτεροι Πολῖται τῶν Σπετζῶν καὶ Συναδελφοί μας Κύριοι Ιωάννης Χ. Μέξη, Γκίκας Πότασης, Γεώργιος Μπούκουρης, Γκίκας Καρακατζάνης, καὶ Γεώργιος Κολανδροῦτζος, Ναύαρχος τῆς Μοίρας τῶν Σπετζῶν, μὲ ἄλλους δύο Διοικητὰς πολεμικῶν πλοίων τῆς αὐτῆς Νήσου διὰ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν μέγαν Στόλαρχον τὸ σέβας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τῆς Κοινότητός των. Ὅλους ὁ εὐγενὴς Λόρδος ἀπεδέχθη μὲ μεγάλην εὐμένειαν καὶ εὐπροσηγορίαν τοὺς προσερχομένους. Ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς διὰ τὴν ἐν σπουδῇ ἑτοιμαζομένην γενικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, καὶ πρὸς ἑσπέρας ἀπῆλθε πολλὰ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κοινὴν τῶν δύω γητονευουσῶν Νήσων μας προθυμίαν καὶ ζῆλον διὰ νὰ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγάς του, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν γενναίων Καπιτάνων μας, καὶ ὅλου τοῦ ἀνδρείου λαοῦ μας διὰ νὰ ὑπάγωσι ὑπὸ τοιοῦτον ὁδηγὸν νὰ ταπεινώσωσι τὴν ὀφρὺν των βαρβαρικῶν Στόλων.

Εἰς τοιαύτην περίστασιν κρίνομεν ἁρμόδιον νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν ἐξεικόνησιν τοῦ ἥρωος τῶν δύω Ἡμισφαιρίων, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος Παναγιώτης Σοῦτσος, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεώς του

III.9.1
Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φ. 90, σελ. 1 (Ναύπλιο, 8 Σεπτεμβρίου 1826)
Αναφορά στην καθέλκυση της «Καρτερίας» του Άστιγγος στο Ναύπλιο Βιβλιοθήκη της Βουλής

Η «ΚΑΡΤΕΡΙΑ» (Perseverance) έφθασε στο λιμάνι του Ναυπλίου, στις 4 Σεπτεμβρίου και ώρα 11.00, υπό πανηγυρικούς κανονιοβολισμούς. Πρόκειται για το πρώτο ατμοκίνητο πλοίο του ελληνικού στόλου. Όπως αναφέρεται, η Διοίκηση αντάμειψε τον Hastings, ο οποίος έφερε «καλλίστην υπόληψιν» μεταξύ των Ελλήνων, για όσα είχε προσφέρει στον Αγώνα, διορίζοντάς τον πλοίαρχο φρεγάτας και επιβραβεύοντάς τον για τις φυσικές και επίκτητες αρετές του. Κλείνοντας, το άρθρο αναφέρει ότι «η Ελλάς προσμένει παρ' αυτού λαμπρά κατορθώματα».

III.9.2
Adam de Friedel (περ. 1780 - ;)
Προσωπογραφία του λόρδου Βύρωνα
επιχρωματισμένη λιθογραφία, 48 × 33 εκ.
υπογραφή: Printed by R. Martin (κάτω δεξιά)
επιγραφές: LORD BYRON, (κάτω κεντρικά) *The Advocate and Supporter of the Greek Nation. / This Pring forms one of the Series of Greek Portraits / 2nd part now in course of / Publication in London & Paris sold by the principal Book & Printsellers / in Town & Country, 1827* (επεξήγηση, στα αριστερά) *Le noble deffense et Soutien de la Nation Grecque / Publié à Londres et à Paris 1827 par A Friedel.- / Ces dessind froment une Serie de Portraits des Grecs / 2ième partie et se trouve chez tous les principaux libraries et marchands d'estampes à Paris et dans les departements.* (επεξήγηση, στα δεξιά)
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΑ, λυτό χαρακτικό από τη σειρά του Adam Friedel [βλ. αρ. κατ. III.8.3]. Από την προσωπογραφική σειρά με ήρωες της Ελληνικής Επαάστασης δεν θα μπορούσε να λείπει η μορφή του λόρδου Βύρωνα, τον οποίο ο Friedel είχε συναντήσει το 1824 στο Μεσολόγγι. Το πορτραίτο του εμβληματικού Φιλέλληνα κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1825, ενώ η προκείμενη εκδοχή το 1827, σε χάραξη του T. Fairland, από το τυπογραφείο του R. Martin. Ο ρομαντικός ποιητής, με τυπική αμφίεση της πατρίδας του, συνοδεύεται από αρχαιοπρεπή περικεφαλαία, προβαλλόμενος εδώ και ως ήρωας της Ελληνικής Επανάστασης, λόγω της ενεργού συμμετοχής του.

Τζορτζ Γκόρντον Μπάιρον (George Gordon Byron) (1788-1824)

Ο ΤΖΟΡΤΖ ΓΚΟΡΝΤΟΝ ΜΠΑΪΡΟΝ, 6ος Βαρόνος Μπάιρον, γεννήθηκε στις 22 Ιανουαρίου του 1788 στο Λονδίνο. Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, με λαμπρές σπουδές, πολυταξιδεμένος, σε ηλικία 21 ετών έγινε βουλευτής.

Για πρώτη φορά βρέθηκε στην Ελλάδα το 1809, σε μια περιήγηση από την Πάτρα και το Τεπελένι, όπου τον φιλοξένησε ο Αλή Πασάς, ως τους Δελφούς, την Αθήνα, αλλά και την Κωνσταντινούπολη. Ο Βύρων, με την ποιητική ευαισθησία την αρχαιομάθεια, που τον διέκριναν, μαγεύεται από τις ελληνικές φυσικές ομορφιές και από τα ερείπια της αρχαιότητας και τα αποτυπώνει στο ποιητικό του έργο, όπως φαίνεται π.χ. στο ποίημα «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ», όπου ο ήρωας παρουσιάζεται να περιπλανιέται σαν άλλος Οδυσσέας και να καταγράφει τις εντυπώσεις του. «Αν είμαι ποιητής το χρωστώ στον αέρα της Ελλάδας» έγραφε σε κάποιον φίλο του. Μέσα από έργα όπως τα «Νησιά της Ελλάδας», η «Νύμφη της Αβύδου», «Δον Ζουάν» και άλλα, ο Βύρων αναγορεύεται σε ποιητή παγκοσμίου φήμης. Η ελληνολατρία του εκφράζεται και στο ποίημα «Η κατάρα της Αθηνάς», στο οποίο καταφέρεται εναντίον του λόρδου Έλγιν για την κλοπή των μαρμάρων.

Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, ο Βύρων, που ανέκαθεν εξέφραζε αποστροφή προς τα τυραννικά καθεστώτα, αμέσως κινητοποιήθηκε. Το 1823 έγινε μέλος του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου, ενώ στις 3 Αυγούστου 1823 έφθασε στο Αργοστόλι ως εκπρόσωπός του, διανέμοντας εφόδια στους επαναστατημένους. Από δικά του χρήματα έστειλε στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο 4.000 λίρες για τη συντήρηση του στόλου. Με ενθουσιασμό τον υποδέχθηκαν στο Μεσολόγγι οι αγωνιζόμενοι Έλληνες στις 5 Ιανουαρίου 1824. Πάλι με δικά του έξοδα οργάνωσε στράτευμα και μερίμνησε για την οχύρωση της πόλεως. Ωστόσο, η εύθραστη υγεία του είχε κλονιστεί ανεπανόρθωτα: καταβεβλημένος από υψηλό πυρετό, στις 19 Απριλίου 1824 άφησε την τελευταία του πνοή στο Μεσολόγγι, σε ηλικία μόλις 36 χρονών, σκορπίζοντας βαρύ πένθος σε όλους τους Έλληνες.

Η Βουή των Ελλήνων έχει καθιερώσει την 19η Απριλίου, προς τιμήν του Βύρωνα, ως Ημέρα Φιλελληνισμού.

Κάρολος Νικόλαος Φαβιέρος (Charles Nicolas Fabvier) (1782-1855)

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΥΣ Γάλλους φιλέλληνες, γεννήθηκε στην πόλη Pont-à-Mousson της Γαλλίας. Γόνος οικογένειας νομικών με ευγενή καταγωγή, αποφοίτησε από την Πολυτεχνική Σχολή του Παρισιού το 1804 ως αξιωματικός του Πυροβολικού. Το 1809 στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη και το 1810 στην Περσία, για να οργανώσει τον περσικό στρατό. Πήρε μέρος στους ναπολεόντειους πολέμους, όπου διακρίθηκε για τη γενναιότητά του. Σε ηλικία μόλις 30 ετών ήταν συνταγματάρχης, είχε τιμηθεί με τον Ταξιάρχη της Λεγεώνας της Τιμής και είχε πάρει τον τίτλο του βαρόνου.

Από το 1817 μέχρι και το 1823 συμμετείχε σε συνωμοσίες εναντίον του καθεστώτος των Βουρβόνων, για τις οποίες καταδικάστηκε. Το 1818 τέθηκε εκτός υπηρεσίας, όπως οι περισσότεροι αξιωματικοί του ναπολεόντειου στρατού. Το 1822 συνδέθηκε με τη μυστική οργάνωση των καρμπονάρων, μετέβη στην Ισπανία και έλαβε μέρος στην επανάσταση κατά του μοναρχικού καθεστώτος. Κυνηγημένος από τη γαλλική αστυνομία, βρήκε καταφύγιο στην Αγγλία και εν συνεχεία στην Ελλάδα, το 1823, υπό το ψευδώνυμο De Borel.

Επέστρεψε στην Αγγλία, για να συγκεντρώσει εθελοντές, και το 1825 επανήλθε στην Ελλάδα και ανέλαβε τη διοίκηση του τέταρτου τακτικού στρατού στο Ναύπλιο. Έλαβε μέρος στη μάχη του Χαϊδαρίου στις αρχές Αυγούστου 1826 και στις 30 Νοεμβρίου το ίδιου χρόνου διέσπασε με 530 άνδρες την πολιορκία της Ακρόπολης, μεταφέροντας πολεμοφόδια. Ωστόσο, εγκλωβίστηκε εκεί από τις τουρκικές δυνάμεις μέχρι τις 24 Μαΐου 1827, οπότε αναγκάστηκε σε συνθηκολόγηση. Πήρε μέρος στην εκστρατεία του Μοριά, συνοδεύοντας τον τακτικό γαλλικό στρατό, όμως το 1828 μετά από διαφωνία του με τον Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια επέστρεψε στη Γαλλία.

Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον ανακήρυξε επίτιμο Έλληνα πολίτη, ενώ επί Όθωνος του απονεμήθηκε ο Μεγαλόσταυρος του Τάγματος του Σωτήρος για την προσφορά του στον Αγώνα. Με τον θάνατό του το 1855 κηρύχθηκε τριήμερο πένθος στον Ελληνικό στρατό και η Ακρόπολη φωταγωγήθηκε πένθιμα.

III.9.3
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Φαβιέρου, 1831
λιθογραφία, 42 × 32 εκ.
υπογραφές: ιδιόχειρη υπογραφή του προσωπογραφούμενου (στο θέμα, κάτω κεντρικά)
επιγραφές: FABVIER. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Μιχάλη Νταή

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά προσωπογραφιών του Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2]. Απεικονίζεται ο στρατηγός Κάρολος Φαβιέρος (Charles Nicolas Fabvier) να κοιτάζει κατ' ενώπιον τον θεατή, ενώ φέρει την ενδυμασία που είχε υιοθετήσει στην Ελλάδα, με το χαρακτηριστικό εδώ σαρίκι στο κεφάλι, που μαζί με τα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά του προσέδιδαν στο παρουσιαστικό του εντελώς ελληνικό χαρακτήρα.

III.9.4
Pierre Jean David d'Angers (1788-1856)
Προσωπογραφία του Φαβιέρου, 1828
μετάλλιο από ορείχαλκο, διάμετρος 16 εκ.
υπογραφή και χρονολογία: DAVID / 1828
επιγραφές: FABVIER / CHARLES NICOLAS / NE A PONT A / MOUSSON LE / 15 DECEMBRE 1783 (αριστερά, κάθετα)
Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 876

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΦΑΒΙΕΡΟΥ (Charles Nicolas Fabvier), σε μεγάλου μεγέθους μετάλλιο, ωραίο δουλεμένο σε έξεργο από τον σημαντικό γλύπτη Pierre Jean David d'Angers, το 1828. Ο Φαβιέρος αποδίδεται με το χαρακτηριστικό σαρίκι που είχε υιοθετήσει στην Ελλάδα. Ο David d'Angers σχολήθηκε με διάφορα φιλελληνικά έργα, σε μικρή κλίμακα αλλά και σε μνημειακού μεγέθους γλυπτές συνθέσεις, όπως το μνημείο για τον Μάρκο Μπότσαρη στο Μεσολόγγι. Το προκείμενο μετάλλιο του Φαβιέρου είναι από τα καλύτερα του καλλιτέχνη στο είδος αυτό.

III.9.5
Karl Krazeisen (1794-1878)
Προσωπογραφία του Gordon, 1828
λιθογραφία, 42 × 32 εκ.
υπογραφές: *Fr: Hanfstaengl fec* (στο θέμα, κάτω δεξιά) *Nach der Natur gex. v. Kraxeisen* (κάτω αριστερά) *Selb Lith.* (κάτω δεξιά) ιδιόχειρη υπογραφή του προσωπογραφούμενου (στο θέμα, κάτω κεντρικά)
επιγραφή: GORDON. (κάτω κεντρικά)
Συλλογή Μιχάλη Νταή

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ από τη σειρά προσωπογραφιών του Karl Krazeisen [αρ. κατ. III.1.2]. Απεικονίζεται ο συνταγματάρχης Thomas Gordon, όπως πόζαρε στον Krazeisen το 1827 στον Πόρο, να κοιτάζει προς τα αριστερά. Η δυτικού τύπου στολή του συνταγχματάρχη συνδυάζεται ωραία με ανατολίτικα στοιχεία, το ιδιότυπο κάλυμμα κεφαλής και το σελάχι με τις πιστόλες.

Τόμας Γκόρντον (Thomas Gordon) (1788-1841)

ΣΚΩΤΣΕΖΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ, μεγαλοκτηματίας και περιηγητής, ο Gordon αναδείχθηκε σε έναν από τους μεγαλύτερους Φιλέλληνες. Με σπουδές στο Ήτον και στην Οξφόρδη, υπηρέτησε στο Σύνταγμα Ιππικού του βρετανικού στρατού, όταν όμως κληρονόμησε μεγάλη περιουσία, παραιτήθηκε και άρχισε να ταξιδεύει. Κατά το διάστημα 1810-1812, περιηγήθηκε στην Αθήνα, την Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, την Περσία και αλλού. Το 1813 διετέλεσε λοχαγός του ρωσικού στρατού, ενώ το 1815 επισκέφθηκε το Βουκουρέστι, όπου γνώρισε τους αδελφούς Υψηλάντη.

Πήρε μέρος στην Επανάσταση του 1821, εξοπλίζοντας με δικά του χρήματα πλοίο στη Μασσαλία και μεταφέροντας με αυτό φιλέλληνες και Έλληνες αγωνιστές. Υπήρξε μάλιστα ο πρώτος από τους Άγγλους φιλέλληνες που κατατάχθηκε στις ελληνικές δυνάμεις, λαμβάνοντας μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς, τον Σεπτέμβριο του 1821. Ακολούθως, επέστρεψε στη Σκωτία, εντάχθηκε το 1823 στην ελληνική επιτροπή του Λονδίνου και συνέβαλε στον Αγώνα με χρήματα και στρατιωτικές προμήθειες. Το 1826 οι Έλληνες βουλευτές στο Λονδίνο έπεισαν τον Gordon να επιστρέψει στην Ελλάδα. Έφθασε στο Ναύπλιο τον Μάιο του 1826, φέροντας στις αποσκευές του 14.000 βρετανικές λίρες, και με αποστολή να συνεργαστεί με τον Φαβιέρο για τον σχηματισμό τακτικού στρατού, προετοιμάζοντας την άφιξη τού λόρδου Κόχραν. Ανέλαβε την αρχηγία των ελληνικών στρατευμάτων, με μεσολάβηση του Μακρυγιάννη προς τον πρόεδρο της Διοικητικής Επιτροπής Ανδρέα Ζαΐμη, και συμμετείχε το 1827 στις εχθροπραξίες στην Καστέλλα του Πειραιά, χωρίς να επιτύχει την επιδιωκόμενη προέλαση προς την Ακρόπολη.

Θεωρείται ότι εμπλέκεται στην αλυσίδα των γεγονότων που οδήγησαν στη δολοφονία του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια, καθώς με τη γολέτα του Γκόρντον διέφυγε τον Ιανουάριο του 1831 ο Πέτρος Μαυρομιχάλης στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο.

Όταν επέστρεψε στη Σκωτία, ο Γκόρντον ολοκλήρωσε το βιβλίο του *The History of the Greek Revolution* (1833), έργο που έτυχε γενικής αποδοχής και επηρέασε ιστορικούς της Επανάστασης όπως οι Σπυρίδων Τρικούπης και Τζορτζ Φίνλεϊ.

Κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνος, επανήλθε το 1833 στον ελληνικό στρατό, ενώ αργότερα διορίστηκε πρόεδρος του Στρατοδικείου.

Πέθανε στις 20 Απριλίου του 1841.

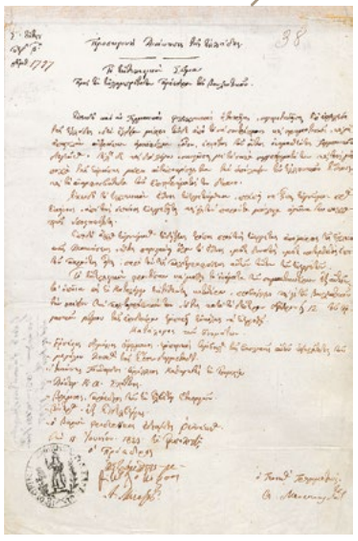

III.9.6

Πρόταση του Εκτελεστικού για πολιτογράφηση Φιλελλήνων
(Τρίπολη, 11 Ιουνίου 1823)

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τόμ. 10, αρ. 200, έγγραφο, μονόφυλλο [σελ. 129-130]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑ στην πολλαπλή προσφορά των γερμανικών φιλελληνικών σωματείων (κομιτάτων) στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, μέσω οικονομικής αρωγής, έλευσης Φιλελλήνων για να πολεμήσουν στα πεδία των μαχών, εκδόσεις και ανταποκρίσεις για τα δίκαια αιτήματα των Ελλήνων. Ακολουθεί εισήγηση για την πολιτογράφησή τους εις ένδειξιν ευγνωμοσύνης για τις υπηρεσίες τους προς την επαναστατημένη Ελλάδα.

III.9.7

Maxime Raybaud

Mémoires sur la Grèce, Pour servir a l'histoire de la guerre de l'Indépendance, accompagnés de plans topographiques, ancien officier supérieur au corps des Philhellènes, et aide-de-camp du Président du pouvoir exécutif du Gouvernement grec; avec une introduction historique, par Alph. Rabbe.

Tome second.

Paris, Tournachon-Molin, Libraire, Rue Saint-André-des-Arts, No 45. M. DCCC. XXV.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

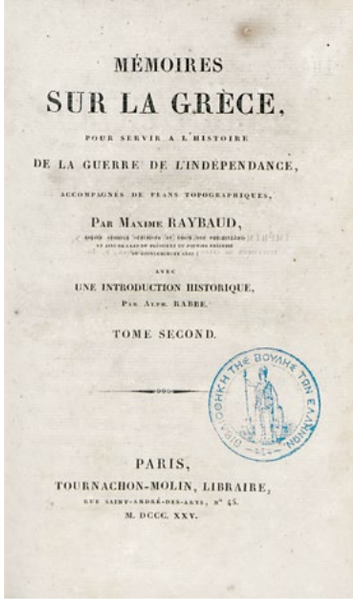

Ο JEAN-FRANÇOIS - MAXIME RAYBAUD (1795-1894) ήταν Γάλλος φιλέλληνας, στρατιωτικός και διπλωμάτης, ο οποίος συμμετείχε από τους πρώτους (ήδη το 1821) στις πολεμικές επιχειρήσεις της Ελληνικής Επανάστασης και σε αρκετές σημαντικές, όπως στο Μεσολόγγι και στην Τριπολιτσά. Συλλέγοντας επομένως υλικό κατ' αυτοψία, συνέθεσε δίτομο έργο, ιστοριογραφικό του ελληνικού Αγώνα για τα πρώτα χρόνια, με τη μορφή απομνημονευμάτων, το οποίο, κατά γενική παραδοχή, είναι αντικειμενικό. Το έργο του Raybaud αποτελεί κύρια πηγή και για τους Φιλέλληνες που πολέμησαν στο πλευρό των Ελλήνων. Μας παραδίδει αναλυτικές πληροφορίες και σχεδιαγράμματα για τη νικηφόρα Μάχη στο Κομπότι (10 Ιουνίου 1822) και την καταστροφική, ιδίως για το Τάγμα των Φιλελλήνων, μάχη στο Πέτα, έξω από την Άρτα, στις 4 Ιουλλίου 1822. Ο Raybaud επέστρεψε στην Ελλάδα και με την Γαλλική Αποστολή στο Μοριά [αρ. κατ. ΙΙ.8.Γ.2].

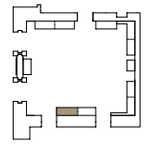

III.9.8
Marie-Hector Yvert (αταύτιστος καλλιτέχνης)
Έλληνας ήρωας, 1843
ελαιογραφία σε καμβά, 116 × 90 εκ.
Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη, αρ. ευρ. 24

ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ ΕΡΓΟ, υπογεγραμμένο και χρονολογημένο, και με περίτεχνη κορνίζα εποχής, από τον Γάλλο καλλιτέχνη Marie-Hector Yvert.

Με φόντο ειδυλλιακό τοπίο, με βλάστηση και υδάτινο περιβάλλον, προβάλλει κεντρικά μία αντρική μορφή, ντυμένη από τη μέση και κάτω με ωραία διακοσμημένα ενδύματα, ενώ φέρει φέσι στην κεφαλή. Ο κορμός του ωστόσο παρουσιάζεται γυμνός, με αποτέλεσμα να αναδεικνύεται το αθλητικό σώμα του, που συστρέφεται ελαφρώς προ τα αριστερά, όπως και το κεφάλι του. Ο καλλιτέχνης επομένως με δεξιοτεχνικό τρόπο έχει εστιάσει το ενδιαφέρον στη γυμνότητα του νεαρού άνδρα. Πρόκειται για αφηρωισμένο γυμνό, που παρουσιάζει έναν Έλληνα ήρωα, πριν ή μετά τη μάχη, σε περισυλλογή.

Ο ανώνυμος ήρωας εδώ αντιπροσωπεύει κατά μία έννοια όλους τους πολεμιστές της Ελληνικής Επανάστασης, τους χιλιάδες απλούς Έλληνες και Φιλέλληνες που έσπευσαν να δώσουν μέχρι και τη ζωή τους στον βωμό της Ελευθερίας.

III.10
Ήρωες της γραφίδας

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ δεν επιτεύχθηκε μόνο με την ισχύ των όπλων. Παράλληλα με τις πολεμικές συγκρούσεις στα πεδία των μαχών, διεξαγόταν και ένας αγώνας σε επίπεδο ιδεολογικό, επίσης σημαντικός, τόσο για την τόνωση του πατριωτικού αισθήματος των Ελλήνων, όσο και για την προώθηση του αιτήματός τους για Ανεξαρτησία στη διεθνή κοινή γνώμη.

Τον αγώνα αυτόν διεξήγαγαν οι «ήρωες της γραφίδας», Έλληνες συγγραφείς πρωτίστως της Διασποράς, οι οποίοι προσέφεραν επίσης σημαντική υπηρεσία με την πένα τους, εκδίδοντας κείμενα εξυμνητικά και προπαγανδιστικά του Αγώνα στην Ελλάδα και το εξωτερικό, στην ελληνική γλώσσα και σε ξένες μεταφράσεις. Με πολιτικά φυλλάδια εθνεγερτικού περιεχομένου και δοκίμια πατριωτικού χαρακτήρα, όπως των Νικολάου Σκούφου, Αδαμάντιου Κοραή, Μινά Μινωίδη, Νεόφυτου Ταλαντίου, και με λογοτεχνικά έργα, όπως της Ευανθίας Καΐρη, του Αλέξανδρου Μπατάλη, της Αγγελικής Πάλλη, βεβαίως και με τα υμνητικά της Ελευθερίας ποιήματα του Ανδρέα Κάλβου και του Διονύσιου Σολωμού, οι Έλληνες λόγιοι έδωσαν τον δικό τους ωφέλιμο αγώνα για τη δικαίωση του αιτήματος των Ελλήνων για Ελευθερία.

III.10.1
[Νικόλαος Σκούφος]
Δοκίμιον περί Πατριωτισμού Προς τους κατοίκους Των Ιονικών Επτά Νήσων
Αφιερωθέν υπό Ε.Φ. Έκδοσις δευτέρα. αιωιζ.
Εν Φιλαδελφίαι 1817. Εκ του Ελληνικού Τυπογραφείου.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΩΝΥΜΟ ΕΡΓΟ, ΜΕ ΤΑ ΑΡΧΙΚΑ Ε.Φ., που αποδίδεται, μεταξύ άλλων, στον Ιωάννη Καποδίστρια, αλλά το πιθανότερο στον Νικόλαο Σκούφο, το όνομα του οποίου εμφανίζεται στη σχετική είδηση (στην αναρίθμητη δεύτερη σελίδα). Προτάσσεται αφιερωτική επιστολή προς τους κατοίκους των Ιονίων νήσων και ακολουθεί το καθαυτό δοκίμιο περί πατριωτισμού.

Πρόκειται για ψευδοχρονολογημένη έκδοση, η οποία τυπώθηκε στην πραγματικότητα το 1828, στο Ναύπλιο. Η πρώτη έκδοση του δοκιμίου είχε εκδοθεί το 1815, όχι στη Φιλαδέλφια, όπως και εκεί αναγράφεται, αλλά στο Μόναχο. Το δοκίμιο αναδημοσιεύθηκε αργότερα στην *Παιδαγωγία* του Νεόφυτου Δούκα (Αίγινα 1835, β΄ έκδοση) και επανεκδόθηκε το 1847 στην Αθήνα.

Έχει συγγραφεί από τον Νικόλαο Σκούφο, καταγόμενο από τη Σμύρνη, που σπούδασε και δραστηριοποιήθηκε στη Γερμανία. Οι ιδέες του στο παρόν δοκίμιο αντανακλούν το ιδεολογικό περιβάλλον της Γαλλικής Επανάστασης και αντιπροσωπεύουν ενδεικτικά το πλαίσιο του εθνεγερτικού λόγου, στα πρόθυρα της Ελληνικής Επανάστασης, που, όπως προκύπτει, ήταν απαραίτητος και κατά τη διάρκεια της επαναστατικής περιόδου.

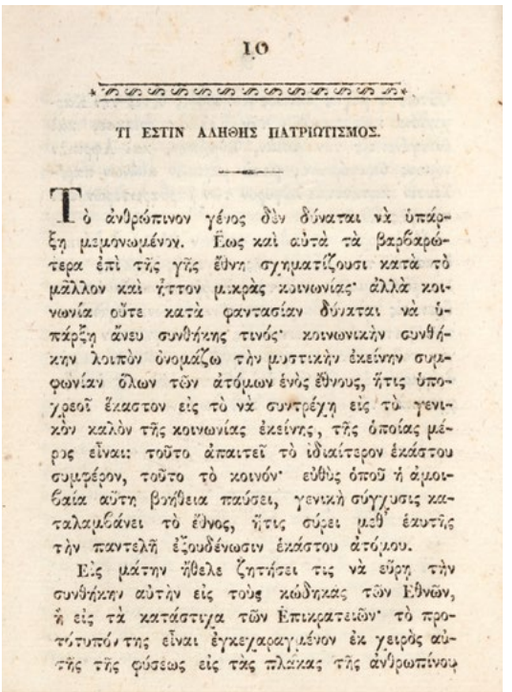

1.0

ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΛΗΘΗΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ.

Το ἀνθρώπινον γένος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ μεμονωμένον. Ἕως καὶ αὐτὰ τὰ βαρβαρώτερα ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνη σχηματίζουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μικρὰς κοινωνίας· ἀλλὰ κοινωνία οὔτε κατὰ φαντασίαν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ συνθήκης τινός· κοινωνικὴν συνθήκην λοιπὸν ὀνομάζω τὴν μυστικὴν ἐκείνην συμφωνίαν ὅλων τῶν ἀτόμων ἑνὸς ἔθνους, ἥτις ὑποχρεοῖ ἕκαστον εἰς τὸ νὰ συντρέχῃ εἰς τὸ γενικὸν καλὸν τῆς κοινωνίας ἐκείνης, τῆς ὁποίας μέρος εἶναι: τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ ἰδιαίτερον ἑκάστου συμφέρον, τοῦτο τὸ κοινόν· εὐθὺς ὁποῦ ἡ ἀμοιβαία αὕτη βοήθεια παύσει, γενικὴ σύγχυσις καταλαμβάνει τὸ ἔθνος, ἥτις σύρει μεθ' ἑαυτῆς τὴν παντελῆ ἐξουδένωσιν ἑκάστου ἀτόμου.

Εἰς μάτην ἤθελε ζητήσει τις νὰ εὕρῃ τὴν συνθήκην αὐτὴν εἰς τοὺς κώδικας τῶν Ἐθνῶν, ἢ εἰς τὰ κατάστιχα τῶν Ἐπικρατειῶν· τὸ πρωτότυπόν της εἶναι ἐγκεχαραγμένον ἐκ χειρὸς αὐτῆς τῆς φύσεως εἰς τὰς πλάκας τῆς ἀνθρωπίνου

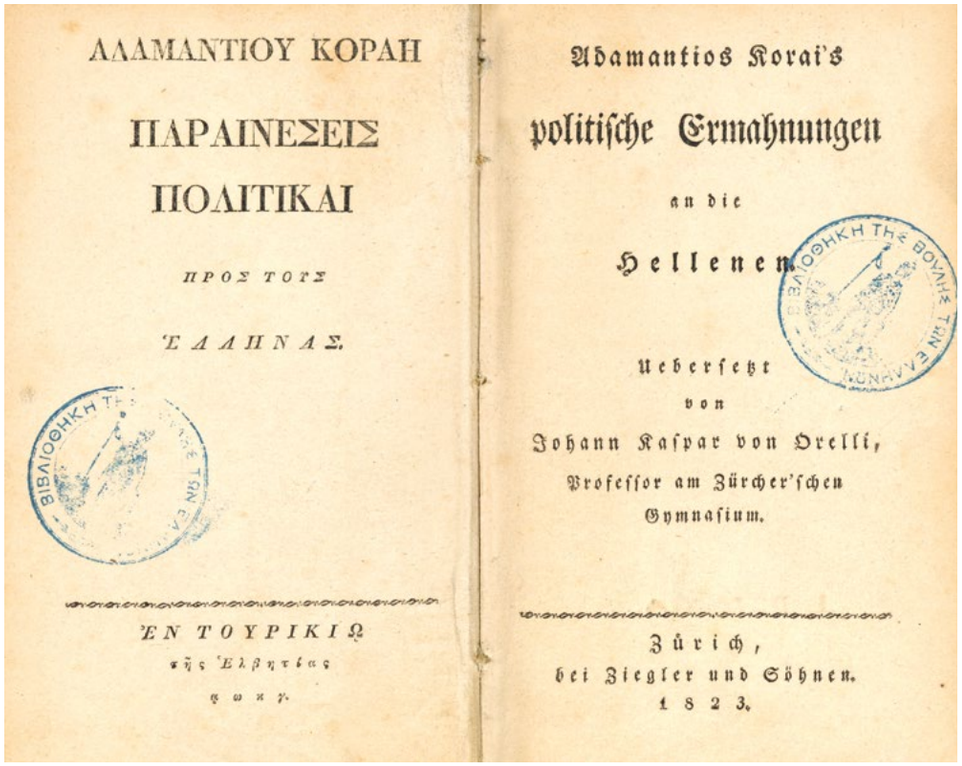
ΛΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΑΣ.

ΕΝ ΤΟΥΡΙΚΙΩ

Adamantios Korai's

politische Ermahnungen

an die

Hellenen.

Uebersetzt

von

Johann Kaspar von Orelli,

Professor am Zürcher'schen

Gymnasium.

Zürich,

bei Ziegler und Söhnen.

1823.

III.10.2

Αδαμαντίου Κοραή

Παραινέσεις Πολιτικαί Προς τους Έλληνας.

Εν Τουρικίωι της Ελβητίας αιωκγ.

Adamantios Korai's

Politische Ermahnungen an die Hellenen Ueberseßt

Uebersetzt von Johann Kaspar von Orelli, Professor am Zürcher'schen Gymnasium.
Zürich, bei Ziegler und Söhnen. 1823.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΛΟΓΙΟΣ Αδαμάντιος Κοαρής (1748-1833) δημοσίευσε διάφορα φυλλάδια πολιτικού περιεχομένου, με τα οποία εξέθετε τις απόψεις του για τα ελληνικά πράγματα, τόσο προεπαναστατικά (*Αδελφική Διδασκαλία*, 1798· *Άσμα Πολεμιστήριον*, 1800· *Σάλπισμα Πολεμιστήριον*, 1801 [αρ. κατ. ??]· *Υπόμνημα περί της παρούσης κατάστασης του πολιτισμού στην Ελλάδα*, 1803· *Τι πρέπει να κάμωσι οι Γραικοί εις τας παρούσας περιστάσεις*, 1805), όσο και μετά το 1821 (*Σημειώσεις εις το προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος*, 1822· *Περί των ελληνικών συμφερόντων διάλογος δύο Γραικών*, 1825· *Διάλογος δεύτερος περί των ελληνικών συμφερόντων*, 1827· *Τι συμφέρει εις την απελευθερωμένην από τους Τούρκους Ελλάδα να πράξει εις τας παρούσας περιστάσεις*, 1830).

Εδώ αναδημοσιεύονται το 1823 στη Ζυρίχη, σε ελληνικό κείμενο και παράλληλη γερμανική μετάφραση, σε αντικριστές σελίδες, τα Προλεγόμενα του Κοραή στην έκδοση *Αριστοτέλους Πολιτικών τα Σωζόμενα* (Παρίσι 1821). Προτάσσεται προλογικό κείμενο του μεταφραστή στη γερμανική Johan Kaspar von Orelli (13 Φεβρουαρίου 1823) και επιστολή του Πολυχρόνιου Αποστόλου (Σάλωνα, 23 Νοεμβρίου 1821) προς κάποιον Ελβετό.

Οι Πολιτικές Παραινέσεις του Κοραή σχολιάζουν συγκριτικά τους τύπους πολιτευμάτων. Πρόκειται για τμήμα από τους λεγόμενους *Αυτοσχέδιους Στοχασμούς* τους, όπου εκθέτει τις απόψεις του για την ελληνική παιδεία και γλώσσα, ως εισαγωγή στην πολύτομη συλλογή αρχαίων κειμένων που θα εκδώσει υπό τον γενικό τίτλο Ελληνική Βιβλιοθήκη. Όλοι οι Πρόλογοί του στους αρχαίους συγγραφείς που επιμελήθηκε, κυκλοφόρησαν σε χωριστό τόμο (1833 και 1842).

Ουσιαστικά, ο Κοραής με τις Πολιτικές Παραινέσεις του απευθύνεται στους επαναστατημένους συμπατριώτες του για να τονίσει τη σημασία της ενότητας του ελληνικού έθνους, ως βασικής συνθήκης ώστε οι Ευρωπαίοι να υιοθετήσουν το αίτημά τους για ανεξαρτησία.

Η ΛΥΡΑ.

ΩΙΔΑΙ

Α. ΚΑΛΒΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

τοῦ

ΖΑΚΥΝΘΙΟΥ.

Ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε
Ζεὺς, ἀτύζονται βοὰν
Πιερίδων ἀΐοντα,
Γᾶν τε καὶ πόντον κατ' ἀμαιμάκετον.
(Πινδ. πυθ. ά.)

ΕΝ ΓΕΝΕΒΗι.
Ἐκ της τυπογραφίας Guil.e FICK.

ΑιΩΚΔ.

III.10.3

Α. Κάλβου Ιωαννίδου του Ζακυνθίου.

Η Λύρα. Ωιδαί

Εν Γενέβηι. Εκ της τυπογραφίας Guil.e FICK. ΑιΩΚΔ.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ Ανδρέας Κάλβος (1792-1869), με ιταλική παιδεία, υπήρξε εκπρόσωπος της νεοκλασικής αισθητικής και θιασώτης του πολιτικού φιλελευθερισμού.

Το 1824 εξέδωσε στη Γενεύη με τον τίτλο «Λύρα» τη συλλογή του δέκα ωδών, εμπνευσμένων από την Ελληνική Επανάσταση, με αρχαΐζον ύφος και συγχρόνως ρομαντικά στοιχεία. Οι τίτλοι τους είναι χαρακτηριστικοί: Ο Φιλόπατρις, Εις Δόξαν, Εις Θάνατον, Εις τον Ιερόν Λόχον, Εις Μούσας, Εις Χίον, Εις Πάργαν, Εις Αγαρηνούς, Εις Ελευθερίαν, Ο Ωκεανός. Η επιτυχία τους οδήγησε στην έκδοση ακόμη δέκα ωδών, υπό τον τίτλο «Λυρικά», το 1826 στο Παρίσι.

Η παρούσα έκδοση της Λύρας συνοδεύεται και από εξώφυλλο στα γαλλικά (*La Lyre. Odes en Grec modern.* Par A. Calbo. *Avec un vocabulaire à la fin.* A Paris, Chez Lecointe et Durey, Libraires, et À Genève, Chez Ab.m Cherbuliez, Libraire. MDCCCXXIV.). Την ίδια χρονιά στο Παρίσι κυκλοφόρησε πράγματι και στα γαλλικά (*La Lyre patriotique de la Grèce*, odes traduites du Grec Moderne) από τον Stanislas Julien, τον μεταφραστή δηλαδή του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* του Δ. Σολωμού [αρ. κατ. III.10.4].

Η ποιητική γλώσσα του Κάλβου είναι εντελώς ιδιόρρυθμη, μίξη αρχαιοπρεπών λέξεων με λαϊκά στοιχεία. Ο ίδιος έχει συναίσθηση της ιδιοτυπίας του, γι' αυτό και παραθέτει μικρό ερμηνευτικό λεξικό (*Σημειώσεις και πίναξ λέξεων και φράσεων*), καθώς και επεξήγηση (*Επισημείωσις*) για το ιδιόμορφο σύστημα προσωδίας του. Παρομοίως ιδιαίτερη είναι και η στροφή που χρησιμοποιεί, με πέντε στίχους σε ιαμβικό μέτρο χωρίς ομοιοκαταληξία, επηρεασμένος από την ιταλική νεοκλασική ποίηση.

Σε κάθε περίπτωση, οι Ωδές του Κάλβου αποτελούν ένα unicum στο σώμα της νεοελληνικής ποίησης, κατοχυρώνοντάς τον ως τον κατεξοχήν πολιτικό ποιητή του Αγώνα, υμνητή της επαναστατικότητας και της φιλοπατρίας.

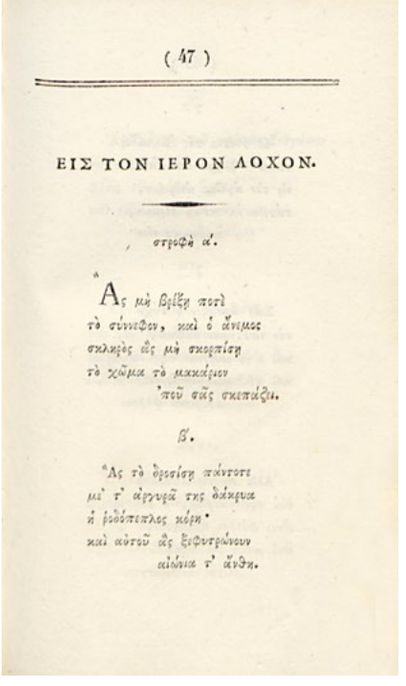

(47)

ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ.

στροφὴ α'.

Ἂς μὴ βρέξῃ ποτὲ
τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρὸς ἂς μὴ σκορπίσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
'ποῦ σᾶς σκεπάζει.

β'.

Ἂς τὸ δροσίσῃ πάντοτε
μὲ τ' ἀργυρᾶ της δάκρυα
ἡ ῥοδόπεπλος κόρη·
καὶ αὐτοῦ ἂς ξεφυτρώνουν
αἰώνια τ' ἄνθη.

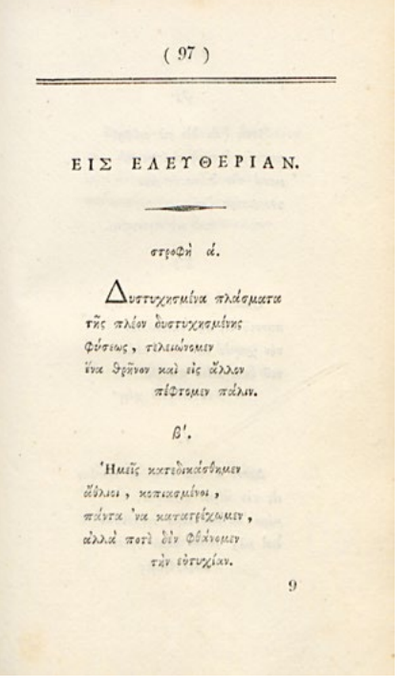

(97)

ΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.

στροφὴ α'.

Δυστυχησμένα πλάσματα
τῆς πλέον δυστυχησμένης
φύσεως, τελειώνομεν
ἵνα θρῆνον καὶ εἰς ἄλλον
πέφτομεν πάλιν.

β'.

Ἡμεῖς κατεδικάσθημεν
ἄθλιοι, κοπιασμένοι,
πάντα 'να κατατρέχωμεν,
ἀλλὰ ποτὲ δὲν φθάνομεν
τὴν εὐτυχίαν.

9

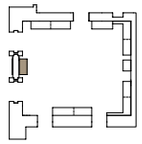

III.10.4

Διονυσίου Σαλωμού Ζακυνθίου *Ύμνος εις την Ελευθερίαν.*
Dithyrambe sur la Liberté par **Dionysios Salomos** de Zante,
Traduit du Grec Moderne par Stanislas Julien.
À Paris, de l'Imprimerie de Firmin Didot, Imprimeur du Roi, Rue Jacob, Nº 24. 1825.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

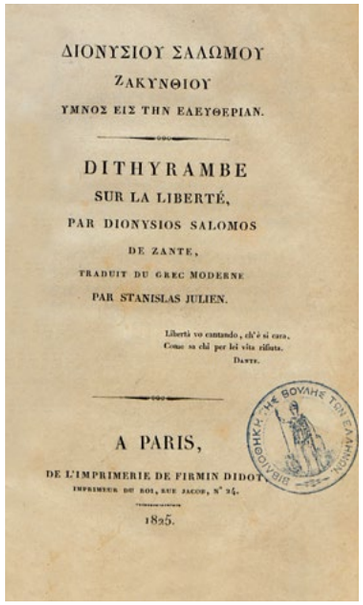
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΑΛΩΜΟΥ
ΖΑΚΥΝΘΙΟΥ
ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.
DITHYRAMBE
SUR LA LIBERTÉ,
PAR DIONYSIOS SALOMOS
DE ZANTE,
TRADUIT DU GREC MODERNE
PAR STANISLAS JULIEN.
Libertà vo cantando, ch'è sì cara,
Come sa chi per lei vita rifiuta.
Dante.
A PARIS,
DE L'IMPRIMERIE DE FIRMIN DIDOT
IMPRIMEUR DU ROI, RUE JACOB, N° 24.
1825.

III.10.5

Ύμνος[(α)] *εις την Ελευθερίαν* έγραψε **Διονύσιος Σολωμός** Ζακύνθιος Τόν Μάϊον Μήνα 1823.
INNO alla Libertà **Dionisio Solomòs** da Zacinto scrisse il Mese di Maggio 1823.
Volgarizzato in Prosa Italiana da G. Grassetti Prof. di Lettere Italiane e Latine in Zante. Edizione III
Εν Μεσολογγίωι εκ της Τυπογραφίας Δ. Μεσθενέως. 1825.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

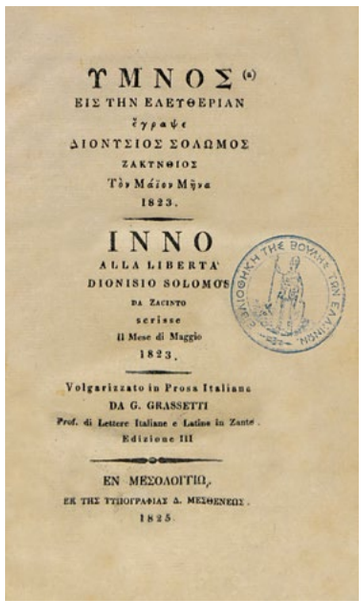
ΥΜΝΟΣ (α)
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ
Ἔγραψε
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ
Τὸν Μάϊον Μῆνα
1823.
INNO
ALLA LIBERTA'
DIONISIO SOLOMOS
DA ZACINTO
scrisse
il Mese di Maggio
1823.
Volgarizzato in Prosa Italiana
DA G. GRASSETTI
Prof. di Lettere Italiane e Latine in Zante.
Edizione III
ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Δ. ΜΕΣΘΕΝΕΩΣ.
1825.

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ (1798-1857) συνέθεσε τον Ύμνο εις την Ελευθερίαν κατά τον Μάιο μήνα του 1823, στη Ζάκυνθο, σε 632 στίχους και 158 τετράστιχες στροφές, τροχαϊκού οκτασύλλαβου. Συνδυάζει ρομαντικά και κλασικά στοιχεία, ενώ διαπνέεται από έντονη επικολυρική διάθεση. Ολόκληρο το ποίημα εμπνέεται και απηχεί τις εξελίξεις στα πεδία των μαχών της Ελληνικής Επανάστασης, καθώς εμπεριέχει αναφορές στην Άλωση της Τριπολιτσάς, την καταστροφή του Δράμαλη στα Δερβενάκια, την πρώτη (1822) πολιορκία του Μεσολογγίου, πολεμικά κατορθώματα στη θάλασσα, αλλά και τον απαγχονισμό του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄. Ο ποιητής απευθύνεται στην προσωποποιημένη Ελευθερία, που ταυτίζεται με την Ελλάδα. Ολόκληρο το ποίημα έχει τον χαρακτήρα πατριωτικού καλέσματος και διαπνέεται από επαναστατικό οίστρο. Παράλληλα, απευθύνει συμβουλές στους μαχόμενους Έλληνες και προτροπές προς τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, ώστε να τους βοηθήσουν στον Αγώνα τους. Από το 1865 ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν αποτελεί τον εθνικό ύμνο της Ελλάδας – καθώς και της Κύπρου, από το 1966 – κατοχυρώνοντας τον Διονύσιο Σολωμό ως εθνικό ποιητή.

Η παρισινή έκδοση του Firmin Didot [αρ. κατ. III.10.4] δίνει σε αντικριστές σελίδες το ελληνικό κείμενο και πεζή γαλλική μετάφραση του Stanislas Julien, μεταφραστή επίσης των Ωδών του Κάλβου τον προηγούμενο χρόνο [αρ. κατ. III.10.3]. Λογίζεται ως δεύτερη έκδοση του Ύμνου, καθώς είχε προηγηθεί δημοσίευσή του στον δεύτερο τόμο της συλλογής του Claude Fauriel για τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια [αρ. κατ. II.7.Γ.20] (*Chants Populaires de la Grèce moderne*, Παρίσι: Firmin Didot Père et Fils & Dondey-Dupré Père et Fils, 1825), όπου περιλαμβάνονται επίσης διάφορα ιστορικά άσματα, μεταξύ άλλων και ο Θούριος του Ρήγα. Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν στο τέλος της έκδοσης προστέθηκε πιθανότατα από τον ίδιο τον εκδότη Firmin-Didot, τον περίφημο Γάλλο συγγραφέα, εκδότη και Φιλέλληνα, που βοήθησε σημαντικά, όπως και γενικότερα ο οικογενειακός εκδοτικός οίκος του, στη προώθηση των ελληνικών γραμμάτων και στην υπόθεση του ελληνικού Αγώνα.

Η έκδοση του Μεσολογγίου [αρ. κατ. III.10.5], θεωρούμενη ως τρίτη – όπως δηλώνεται και στην ίδια την έκδοση, στην ιταλική σελίδα τίτλου – δίνει σε αντικριστές σελίδες ελληνικό κείμενο και πεζή ιταλική μετάφραση. Ο Ιταλός μεταφραστής, G. Grassetti, διορθώνει στις σημειώσεις του αβλεψίες του Γάλλου, S. Julien. Έχουν πάντως αφαιρεθεί οι στίχοι εναντίον της Αγγλίας και της Αυστρίας. Τυπώθηκε από τον Δημήτριο Μεσθενέα, τον τυπογράφο των Ελληνικών Χρονικών, της εφημερίδας που εξέδιδε ο Ελβετός φιλέλληνας Ιωάννης Ιάκωβος Μάγερ, στο πολιορκημένο Μεσολόγγι, και ο οποίος τύπωσε επίσης, με δική του δαπάνη, το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος του Πολυζωίδη το 1824 [αρ. κατ. II.2.6]• ο Θεσαλλονικέας πατριώτης Δ. Μεσθενεύς (Δημήτριος Γούτα Μεστανέ) σκοτώθηκε κατά την ηρωική Έξοδο του Μεσολογγίου το 1826. Σύμφωνα με είδηση της εποχής (*Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος*, Ναύπλιο, 4 Νοεμβρίου 1825), ο Σολωμός προτίθετο να διανείμει όλα τα αντίτυπα του ύμνου από την έκδοση του Μεσολογγίου δωρεάν, αλλά τελικά κρίθηκε σκόπιμο να διατεθούν μόνον σε απόρους και τα χρήματα από τα υπόλοιπα να δοθούν για το νοσοκομείο στο Ναύπλιο. Το 1837 ο Ύμνος επανακυκλοφόρησε αυτόνομα μαζί με έμμετρη ιταλική μετάφραση του D. di Nobili (Κέρκυρα, Stamperia del Governo).

ΥΜΝΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.

1. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

2. Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3. Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες,
Πικραμένη, ἐντροπαλὴ,
Κ' ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
Ἔλα πάλι, νὰ σοῦ 'πῇ.

4. Ἄργιε νἄλθῃ ἐκείνη ἡ 'μέρα,
Καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλὰ,
Γιατὶ τἄσκιαζε ἡ φοβέρα,
Καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

DITHYRAMBE

SUR LA LIBERTÉ.

1. Je te reconnais au tranchant de ton glaive redoutable; je te reconnais à ce regard rapide dont tu mesures la terre.

2. Sortie des ossements sacrés des Hellènes, et forte de ton antique énergie, je te salue, je te salue, ô Liberté!

3. Depuis long-temps tu gisais dans la poudre, couverte de honte, abreuvée d'amertume, et tu attendais qu'une voix généreuse te dît: « *Sors de la tombe!* »

4. Combien il tardait ce jour tant desiré! Partout régnait un morne silence; les cœurs étaient glacés de crainte, et comprimés par l'esclavage.

1. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

ΥΜΝΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.

Libertà vo cantando, ch' è sì cara.
Come sa chi per lei vita rifiuta.
DANTE.

1. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

2. Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3. Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες,
Πικραμένη, ἐντροπαλὴ,
Κ' ἕνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
Ἔλα πάλι, νὰ σοῦ πῆ.

4. Ἄργιε νἄλθη ἐκείνη ἡ μέρα,
Καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλὰ,
Γιατὶ τρόμαζε ἡ φοβέρα,
Καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

INNO

ALLA LIBERTA'.

Libertà vo cantando, ch' è sì cara.
Come sa chi per lei vita rifiuta.
DANTE.

1. Ti conosco al taglio tremendo della spada, Ti conosco allo sguardo che rapidissimo misura la Terra.

2. Uscita dalle sacre Ossa degli Ellenj, e qual già un tempo Valorosa, salve, o salve Libertà!

3. Colà dentro ti stavi sconsolata e vergognosa, ed aspettavi una voce, che piena di Te ti dicesse: Sorgi di nuovo! (b)

4. Tardava a venire quel giorno, e le voci erano tutte mute; perchè la Minaccia le atterriva, e le opprimeva la Servitù.

2. Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

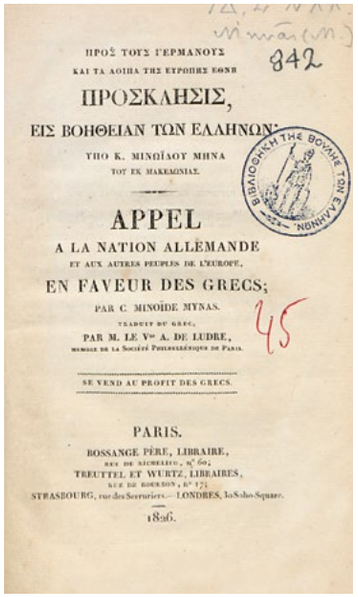
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΕΘΝΗ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ,
ΕΙΣ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ;

ΥΠΟ Κ. ΜΙΝΩΪΔΟΥ ΜΗΝΑ
ΤΟΥ ΕΚ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

APPEL
A LA NATION ALLEMANDE
ET AUX AUTRES PEUPLES DE L'EUROPE,
EN FAVEUR DES GRECS;
PAR C. MINOÏDE MYNAS.
TRADUIT DU GREC,
PAR M. LE Vte A. DE LUDRE,
MEMBRE DE LA SOCIÉTÉ PHILHELLÉNIQUE DE PARIS.

SE VEND AU PROFIT DES GRECS.

PARIS.
BOSSANGE PÈRE, LIBRAIRE,
RUE DE RICHELIEU, n° 60;
TREUTTEL ET WURTZ, LIBRAIRES,
RUE DE BOURBON, n° 17;
STRASBOURG, rue des Serruriers. — LONDRES, 30 Soho-Square.
1826.

III.10.6

Κ. Μινωΐδου Μηνά του εκ Μακεδωνίας

Προς τους Γερμανούς και τα λοιπά της Ευρώπης έθνη Πρόσκλησις εις βοήθειαν των Ελλήνων•

C. Minoïde Mynas

Appel à la nation allemande et aux autres peuples de l'Europe, en faveur des Grecs;

Traduit du Grec, par M. Le Vte A. de Ludre, Membre de la Société Philhellénique de Paris.

Se vend au profit des Grecs.

Paris. Bossange Père, libraire, Rue de Richelieu, nº 60; Treuttel et Wurtz, libraires, Rue de Bourbon, nº 17; Strasbourg, Rue des Serruriers. – Londres, 30 Soho-Square. 1826.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΔΙΓΛΩΣΣΗ ΕΚΔΟΣΗ, σε ελληνική γλώσσα και γαλλική μετάφραση από κάποιον φιλέλληνα (vicomte A. de Ludre) του κομιτάτου στο Παρίσι, της έκκλησης του Μινωίδη, από το τυπογραφείο Rignoux.

Ο Κωνσταντίνος Μηνά ή Μήνου (1788-1859), γνωστός με το ψευδώνυμο Μηνάς Μινωίδης (Minas Minoide) ή Μηναΐδης, ήταν εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμού στο Παρίσι, πολέμιος του Αδαμάντιου Κοραή και υποστηρικτής του Ιωάννη Καποδίστρια. Μεταξύ άλλων, εξέδωσε το έργο «Κανάρις, άσμα Πινδαρικόν» (1830) όπου εξύμνησε τον ηρωισμό της Επανάστασης. Κατά τη διάρκειά της δραστηριοποιήθηκε για την ελληνική υπόθεση, εκδίδοντας και διάφορα δίγλωσσα (ελληνικά και γαλλικά) φυλλάδια, με τη μορφή επιστολών, όπως «Τοις κραταιοτάτοις της Ευρώπης Βασιλεύσι» (1821) και «Σύντομος επίστασις εις την του της Αουστρίας Μιτιαστηρίου πολιτικήν ως προς την Ελλάδα» (1826).

Χαρακτηριστικό αυτών είναι η παρούσα έκδοση του 1826, που, σε αρχαΐζον ιδίωμα, απευθύνει πρόσκληση, στα ευρωπαϊκά έθνη για ενίσχυση του ελληνικού Αγώνα, ενώ, όπως δηλώνεται και στο εξώφυλλό του με εμφατικά (εις διπλούν: *en faveur des Grecs και se vend au profit des Grecs*), τα έσοδά της διατίθενται υπέρ αυτού.

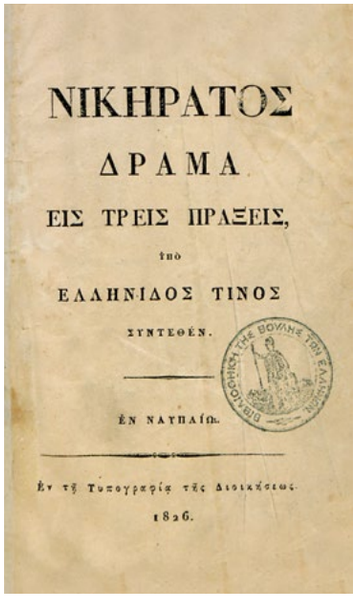
ΝΙΚΗΡΑΤΟΣ
ΔΡΑΜΑ
ΕΙΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ,
ΥΠΟ
ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ ΤΙΝΟΣ
ΣΥΝΤΕΘΕΝ.
ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ.
Εν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Διοικήσεως.
1826.

III.10.7

[Ευανθία Καΐρη]

Νικήρατος δράμα εις τρεις πράξεις, υπό Ελληνίδος τινός συντεθέν.

Εν Ναυπλίωι. Εν τηι Τυπογραφίαι της Διοικήσεως. 1826

Ναύπλιο 1826

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΚΔΟΣΗ, η οποία ωστόσο μπορεί με βεβαιότητα να αποδοθεί στην Άνδρια λογία και λογοτέχνιδα Ευανθία Καΐρη (1799-;), μικρή αδελφή του γνωστού λογίου Θεόφιλου. Επιδόθηκε σε λογοτεχνικές συνθέσεις, χωρίς ωστόσο αξιόλογες ποιητικές επιδόσεις, ενώ συνέταξε και μία ανοικτή επιστολή προς τις γυναίκες της Ευρώπης ζητώντας βοήθεια για την ελληνική υπόθεση [αρ. κατ. ΙΙ.8.Γ.11].

Ο Νικήρατος είναι στρατηγός στο πολιορκημένο Μεσολόγγι, ο οποίος σκέφτεται να φυγαδεύσει την κόρη του και τον γιό του, μέσω του επτανήσιου Λυσίμαχου, εκπρόσωπου των Μεγάλων Δυνάμεων. Τελικά η κόρη του επιλέγει να παραμείνει με τους υπολοίπους στο Μεσολόγγι και να ακολουθήσει στον ηρωικό θάνατο. Το ιστορικό θέμα συνδυάζεται με κλασικότροπα και αρχαΐζοντα στοιχεία, ενώ ολόκληρο το έργο διαπνέεται από έντονο λυρισμό. Επίσης, διαφαίνεται ο καταγγελτικός τόνος της συγγραφέως, η οποία στρέφεται κατά των ξένων δυνάμεων, που τις κατηγορεί ότι ουσιαστικά επιτρέπουν ή και συνδράμουν, εμμέσως, την οθωμανικά βαρβαρότητα.

Η Καΐρη συνέθεσε στην Ερμούπολη το έργο τρεις μήνες μετά την Άλωση του Μεσολογγίου και πρωτοπαρουσιάστηκε το 1827, επίσης στην Ερμούπολη, μπροστά σε πρόσφυγες του πολέμου. Το αφιερώνει στις θυσιασθείσες Ελληνίδες και προτάσσει αφιερωτική επιστολή «Προς τας Ελληνίδας», γραμμένη στην Άνδρο, στις 11 Ιουλίου 1826.

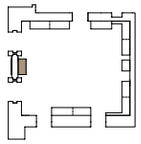

III.10.8

[Ταλαντίου Νεόφυτος Τοποτηρητής Αθηνών**]**

Λόγος παραινετικός, αφορών πρός το πανελλήνιον.

[Εν Ναυπλίωι. 1827. Εν τηι Τυπογραφίαι της Διοικήσεως.]

Βιβλιοθήκη της Βουλής

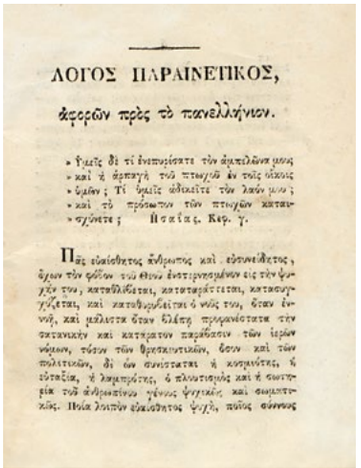

ΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΙΝΕΤΙΚΟΣ,

φερῶν πρὸς τὸ πανελλήνιον.

» Ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνα μου;
» καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις
» ὑμῶν; Τί ὑμεῖς κόπτετε τὸν λαόν μου;
» καὶ τὸ πρόσωπον τῶν πτωχῶν κατατρί-
» βετε; Ησαΐας. Κεφ. γ.

Πᾶς εὐαίσθητος ἄνθρωπος καὶ εὐσυνείδητος, ὅταν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ἐνστερνισμένον εἰς τὴν ψυχήν του, καταβλέπει, κατατρέττεται, κατασυγχύζεται, καὶ καταθλίβεται ὁ νοῦς του, ὅταν ἐνοῇ, καὶ μάλιστα ὅταν βλέπῃ περιφανέστατα τὴν σκοτεινὴν καὶ κατηραμένην παρουσίαν τῶν ἱερῶν νόμων, τούτων τῶν θρησκευτικῶν, ὅσον καὶ τῶν πολιτικῶν, δι' ὧν συνίστανται ἡ κυριότης, ἡ εὐταξία, ἡ ἀκμὴ πρόοδος, ὁ πλουτισμὸς καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ψυχικὴ καὶ σωματικῆς. Ποία λοιπὸν εὐαίσθητος ψυχὴ, ποῖος σύννους

Ο ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΤΑΛΑΝΤΙΟΥ (Νικόλαος ή Νεόφυτος Μεταξάς, 1762-1861) ήταν Έλληνας κληρικός, αθηναϊκής καταγωγής. Ως επίσκοπος Ταλαντίου, κοντά στη Λιβαδειά, ευλόγησε την Επανάσταση, μαζί με τον Σαλώνων Ησαΐα, στις 27 Μαρτίου 1821 στη μονή του Οσίου Λουκά, παρόντος του Αθανασίου Διάκου, και λίγες μέρες αργότερα (31 Μαρτίου) πρωτοστάτησε στην απελευθέρωση της Αταλάντης. Μετείχε και σε διάφορες άλλες μάχες, καθώς και στις πολιτικές εξελίξεις. Το 1823 ανέλαβε και τοποτηρητής της Επαρχίας Αθηνών, τίτλο με τον οποίο υπογράφει το παρόν φυλλάδιο, ενώ αργότερα το 1833 ενθρονίστηκε Μητροπολίτης Αθηνών.

Ο παραινετικός λόγος του είναι ενδεικτικός των πολιτικών του θέσεων και δημόσιων παρεμβάσεων. Απευθύνεται προς το πανελλήνιο με πνεύμα ποιμαντικό, επισημαίνοντας κυρίως τους κινδύνους που έχει δημιουργήσει για την πορεία του Αγώνα η διχόνοια.

III.10.9

Angelica Palli

Alessio ossia gli ultimi giorni di Psara. Romanzo istorico

Italia 1827.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

890. Palli

ALESSIO

OSSIA

GLI ULTIMI GIORNI DI PSARA

ROMANZO ISTORICO

DI

ANGELICA PALLI.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ITALIA

1827.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ANGELICA PALLI BARTOLOMEI (1798-1875), με οικογενειακή καταγωγή από τα Γιάννενα και τη Λακωνία, χάρη στην κλασική παιδεία της, είχε χαρακτηριστεί από τον Ιταλό λογοτέχνη και φιλόσοφο Alessandro Manzoni ως «νέα Σαπφώ».

Γεννημένη από ελληνική οικογένεια στο Λιβόρνο, είχε εθνική συνείδηση ιταλική και συγχρόνως ελληνική. Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, η Πάλλη ανέπτυξε πατριωτική δράση, μετατρέποντας το φιλολογικό σαλόνι της σε κέντρο φιλελληνικό, με εράνους υπέρ του ελληνικού Αγώνα.

Στο ύφος των δραματικών έργων που συνέθετε συνήθως, εξέδωσε το ιστορικό μυθιστόρημα με τον τίτλο «Αλέξιος ή Οι τελευταίες μέρες των Ψαρών», όπου η εξιστόρηση απευθύνεται στον συναισθηματισμό του αναγνώστη, εξυμνώντας ουσιαστικά την αγάπη για την πατρίδα. Τα έσοδα από την έκδοση προορίζονταν για την ενίσυχη του ελληνικού Αγώνα.

III.10.10

Alessandro Battaglia, Corcirese

Sopra il Risorgimento della Grecia, Canti

Londra: Presso J. Booth, Duke Street, Portland Place. 1827.

Βιβλιοθήκη της Βουλής

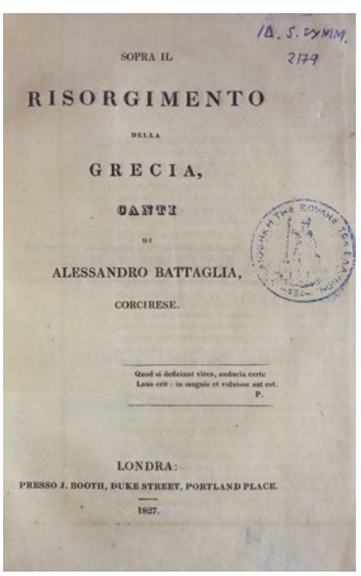

ΙΔ. 5. ΣΥΛΛΟΓ. 2179

SOPRA IL

RISORGIMENTO

DELLA

GRECIA,

CANTI

DI

ALESSANDRO BATTAGLIA,

CORCIRESE.

Quod si deficiant vires, audacia certe
Laus erit: in nugis et voluisse sat est.
P.

LONDRA:

PRESSO J. BOOTH, DUKE STREET, PORTLAND PLACE.

1827.

ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΠΑΤΑΛΗ (Alessandro Battaglia) από την Κέρκυρα, σε ιταλική γλώσσα, τυπωμένο στο Λονδίνο, από το τυπογραφείο του G. Schulze. Πρόκειται για ποιητική σύνθεση εμπνευσμένη από την εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης, με πνεύμα ηρωικό και ύφος λυρικό, επηρεασμένο από την ιταλική λογοτεχνία της εποχής, της οποίας ο συγγραφέας είναι γνώστης και κοινωνός. Στον τίτλο του έργου κάνει λόγο για την Ελληνική Παλιγγενεσία, καθώς και στην αφιέρωση όπου δίνει ως χρονολογία την έκτη χρονιά από την έναρξή της. Η έκδοση μάλιστα αφιερώνεται στις Isabella και Ada Byron, σύζυγο και κόρη του λόρδου Βύρωνα, σε αναγνώριση της θυσίας του για την Ελλάδα. Τα ποιήματα του Αλ. Μπατάλη, έστω σε γλώσσα μη ελληνική, είναι ενδεικτικά του ενθουσιασμού με τον οποίο η ελληνική λογιοσύνη εκτός του επαναστατημένου ελλαδικού χώρου υποδέχτηκε και συνέδραμε, ιδεολογικά, τον Αγώνα.

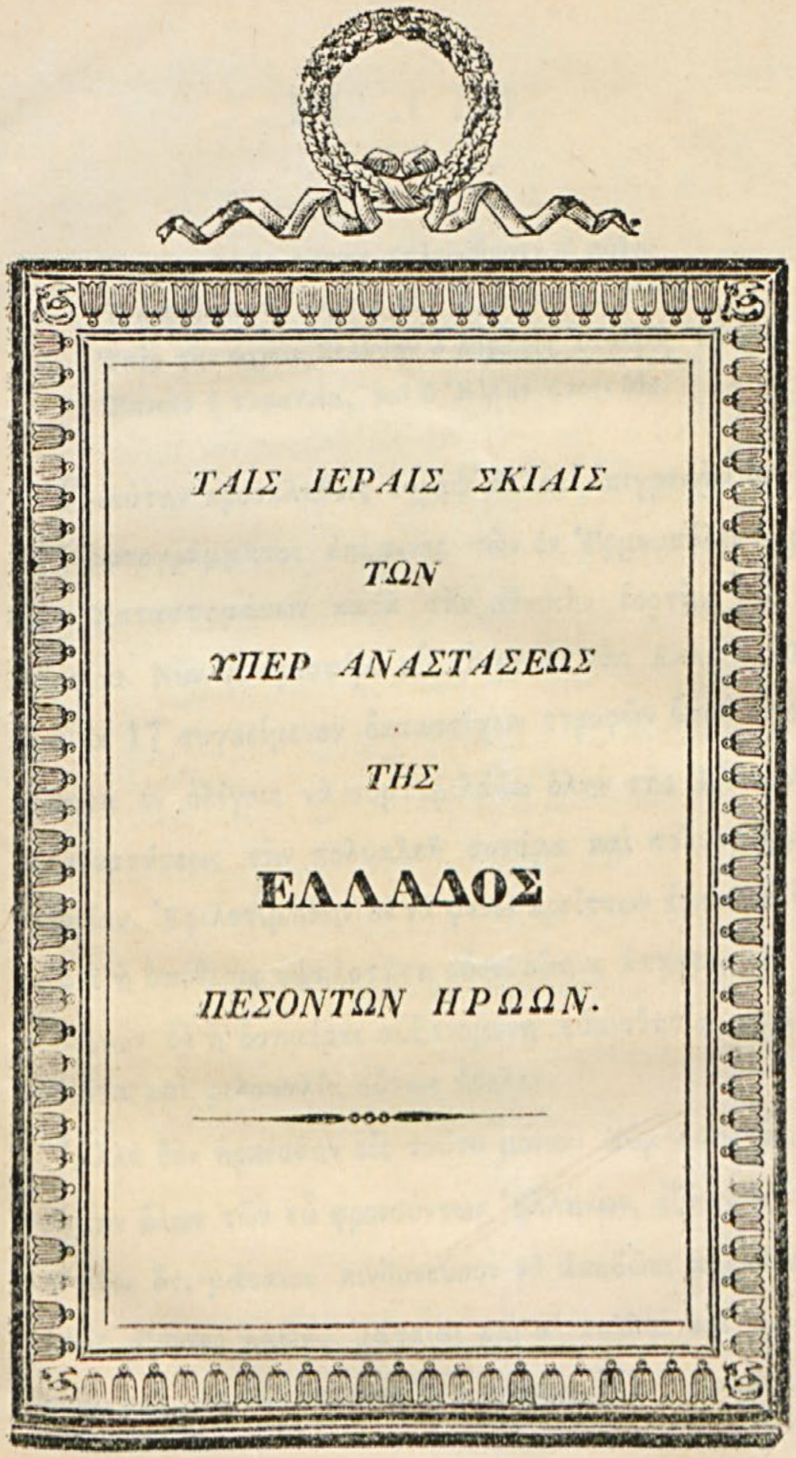
ΤΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΣΚΙΑΙΣ

ΤΩΝ

ΥΠΕΡ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΗΡΩΩΝ.

Η δικαίωση της Ελληνικής Επανάστασης, με την γένεση του νεοελληνικού κράτους – έστω περιορισμένου εδαφικά και πληθυσμιακά – κατέστησε το 1821 ιδρυτικό γεγονός του νεώτερου Ελληνισμού.
Ιδίως κατά τις πρώτες δεκαετίες της απελευθέρωσης, εξυμνείται η επαναστατική περίοδος του 1821-28 και αποκτά τη δέουσα σημασία.
Ποιήματα που είχαν γραφεί κατά τη διάρκεια του Αγώνα, όπως, μεταξύ άλλων, του αρχαιολάτρη και φιλέλληνα βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄, εκδίδονται και ανταποδίδονται. Οι ποιητικές αυτές συνθέσεις, είτε πατριωτικού (για τους Έλληνες συγγραφείς) είτε φιλελληνικού (για τους ξένους) χαρακτήρα, συχνά είναι

Επίλογος
Αποχαιρετισμός στα όπλα

ήσσονος λογοτεχνικής αξίας• ωστόσο, το συμβολικό φορτίο τους αναδεικνύεται ισχυρό και εμβληματικό.
Η Ελλάδα της απελευθέρωσης και της αναδημιουργίας, παρά τις δυσκολίες της οικοδόμησης του νεοπαγούς κράτους, αισιοδοξεί και οραματίζεται την ολοκλήρωση της αναγέννησης του ελληνικού έθνους. Οι Έλληνες απόμαχοι της δεκαετίας του 1820 προβάλλουν πια όχι εν μέσω δεινών, αλλά χαρούμενοι και νικητές. Η εύχαρις εικόνα του Έλληνα φτάνει να αποτυπωθεί μέχρι και σε παιχνίδια εποχής, προοριζόμενα για την ψυχαγωγία του ευρωπαϊκού κοινού.
Το 1838 καθιερώνεται με βασιλικό διάταγμα του Όθωνα η 25η Μαρτίου ως επίσημη επέτειος της Ελληνικής Επανάστασης. Ακολουθούν νέες εξυμνήσεις γενικώς του Αγώνα και ειδικότερα της 25ης Μαρτίου 1821, ως ημέρας διπλής εορτής, εθνικής και θρησκευτικής, που συμβολίζει τον Ευαγγελισμό της Ελλάδας και την Εθνική Παλιγγενεσία. Ήδη πάντως πιο πριν, η 25η Μαρτίου είχε καθιερωθεί στη συλλογική συνείδηση και στην ιστορική μνήμη ως η ημερομηνία ορόσημο για την έναρξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Σήμερα, δύο αιώνες μετά, αντικρίζουμε με ευγνωμοσύνη, σεβασμό και αίσθημα ευθύνης το αγαθό της Ελευθερίας, γέννημα και κατάκτηση της Επανάστασης του 1821.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 1

Richard Bankes Harraden (1778-1862)

Άποψη της Αθήνας από τον λόφο των Μουσών, 1828

ελαιογραφία σε καμβά, 75 x 127 εκ.

υπογραφή και χρονολογία: R:B: Harraden Pinx 1828 Cambridge (στην πίσω όψη)

επιγραφή: Athens from the Museum Hill (διδασκαλία, στην πίσω όψη)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 330

Ο ΒΡΕΤΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ Richard Bankes Harraden ειδικεύτηκε στο σχέδιο και την υδατογραφία, ενώ ασχολήθηκε και με την χαρακτική. Φιλοτέχνησε κυρίως τοπία και απόψεις με αρχιτεκτονήματα.

Την πόλη της Αθήνας από τον λόφο των Μουσών και το μνημείο του Φιλοπάππου, απέναντι από την Ακρόπολη, την απεικόνισε σε διάφορες εκδοχές. Από την θέση αυτή μπορεί να αποδώσει όλη την κατοικημένη πόλη και τα μνημεία της που κυριαρχούν, με την Ακρόπολη κεντρικά, ενταγμένη συνολικά στο φωτεινό τοπίο της Αττικής. Οι ανθρώπινες φιγούρες στο πρώτο πλάνο δεν έχουν μόνον το ρόλο των μορφών ως ένδειξη μέτρου (staffages), αλλά προσδίδουν και τον απαιτούμενο φολκλόρ χαρακτήρα, με τις πολύχρωμες ενδυμασίες τους, σταθερό αιτούμενο του Οριενταλισμού.

Αν και φιλοτεχνημένος στα 1828, πριν δηλαδή ακόμη την απελευθέρωση της Αθήνας και την ανακήρυξή της, το 1834 [αρ. κατ. II.6.9] , σε πρωτεύουσα του νεοελληνικού κράτους, αυτός ο πίνακας του Harraden μάς προσφέρει μια γιορτινή ατμόσφαιρα, με τους κατοίκους της να χορεύουν, με φόντο την μνημειακότητα της πόλης-σύμβολο για την διαχρονικότητα του Ελληνισμού.

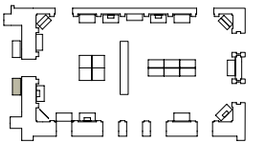

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 2

Της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως της Βαυαρίας **Λουδοβίκου Α΄**.
Ποιήματα περί Ελλάδος.
Μεταφρασθέντα Υπό Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή.
Εν Ναυπλίωι, Εκ της Βασιλικής Τυπογραφίας διευθυνομένης υπό Γ. Αποστολίδου Κοσμητού. 1833.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

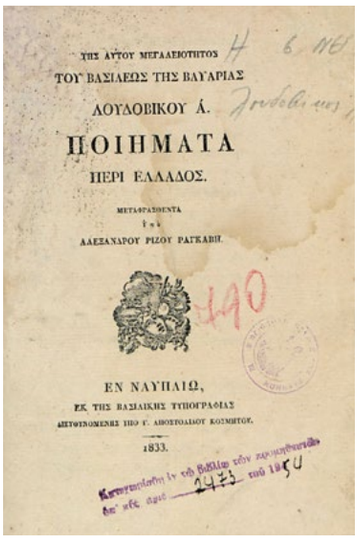
ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ
ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ Α.
ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝΤΑ
ΥΠΟ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΡΙΖΟΥ ΡΑΓΚΑΒΗ.
ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ,
ΕΚ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗΣ ΥΠΟ Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΚΟΣΜΗΤΟΥ.
1833.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ Λουδοβίκος Α΄ υπήρξε ένθερμος Φιλέλληνας, τόσο προεπαναστατικά όσο και μετά το 1821. Ο Λουδοβίκος (1786-1868), με σπουδές στα πανεπιστήμια του Landshut και του Göttingen, είχε μυηθεί στις ιδέες του φιλελευθερισμού. Η αρχαιολατρία του – που τον είχε οδηγήσει στην αγορά των γλυπτών από τον ναό της Αφαίας στην Αίγινα το 1813 (σήμερα στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου) – υπήρξε το εφαλτήριο του φιλελληνισμού του. Υποστήριξε τον Αγώνα των Ελλήνων όχι μόνον ιδεολογικά, αλλά και έμπρακτα, όπως με χρηματικά ποσά. Στη νότια πλευρά της Βασιλικής πλατείας του (Königsplatz) στο Μόναχο έκτισε το «Πανελλήνιον», οικοτροφείο για τριάντα ορφανά Ελληνόπουλα. Στην ίδια πλατεία, με χρήματα από την προσωπική του περιουσία, έκτισε επίσης τα Προπύλαια, σε αρχιτεκτονικά σχέδια του Leo von Klenze και γλυπτικές συνθέσεις του Ludwig Michael von Schwanthaler, το μεγαλύτερο μνημείο για την Ελληνική Επανάσταση• εγκαινιάστηκε το 1862, ένα χρόνο πριν την έξωση του Όθωνα από την Ελλάδα.

Ο Λουδοβίκος, ενθουσιασμένος με την Ελληνική Επανάσταση, είχε συνθέσει ποιήματα προπαγανδιστικά υπέρ των Ελλήνων, με χαρακτηριστικούς τίτλους, όπως «Προς την Ελλάδα», «Προς τους Έλληνες», «Μετά την πτώσιν των Ψαρών», «Μεσολόγγι», «Παρηγορία προς τους Έλληνας», «Θρήνος των Ελλήνων». Εκδόθηκαν αρχικά το 1829 στο Μόναχο (*Gedicthe des Königs Ludwig von Bayern*). Μάλιστα, το 1830 κυκλοφόρησε στη Στουτγάρδη απόδοσή τους στην κλασική ελληνική γλώσσα του 5ου αιώνα π.Χ., από τον Johannes Franz (*Carmina ad Graecos in linguam Graecam / Ελεγεία τε και μέλη εις Έλληνας*), μετέπειτα μεταφραστή του Όθωνα στην Ελλάδα.

Η παρούσα έκδοση στα ελληνικά, σε μετάφραση του ποιητή, αρχαιολόγου και πολιτικού Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή (1809-1892), κυκλοφόρησε το 1833, σκοπίμως βεβαίως, καθώς είναι η χρονιά άφιξης του γιου του Όθωνα στο Ναύπλιο [αρ. κατ. ΙΙ.6.7] προκειμένου να αναλάβει τον ελληνικό θρόνο. Ο φιλελληνικός οίστρος του Λουδοβίκου υπενθυμίζεται εδώ και στο ελληνικό κοινό, ώστε να υπογραμμιστούν οι ιστορικές σχέσεις της Αθήνας με το Μόναχο ή αλλιώς Αθήνα επί του ποταμού Ίζαρ. Η ποιητική αξία των ελληνικών ποιημάτων του Λουδοβίκου δεν είναι μεγάλη, ωστόσο η συμβολική τους τα καθιστά γραπτά τεκμήρια του βαυαρικού Φιλελληνισμού.

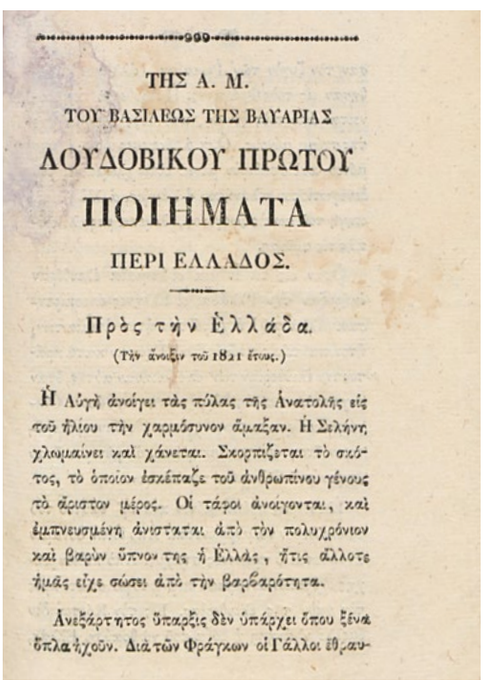
ΤΗΣ Α. Μ.
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ
ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΠΡΩΤΟΥ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Πρὸς τὴν Ἑλλάδα.
(Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821 ἔτους.)

Ἡ Αὐγὴ ἀνοίγει τὰς πύλας τῆς Ἀνατολῆς εἰς τοῦ ἡλίου τὴν χαριδσυνον ἅμαξαν. Ἡ Σελήνη χλωμαίνει καὶ χάνεται. Σκορπίζεται τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον ἐσκέπαζε τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὸ ἄριστον μέρος. Οἱ τάφοι ἀνοίγονται, καὶ ἐμπνευσμένη ἀνίσταται ἀπὸ τὸν πολυχρόνιον καὶ βαρὺν ὕπνον της ἡ Ἑλλάς, ἥτις ἄλλοτε ἡμᾶς εἶχε σώσει ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα.

Ἀνεξαρτητος ὕπαρξις δὲν ὑπάρχει ὅπου ξένα ὅπλα ἔχουν. Διὰ τῶν Φράγκων οἱ Γάλλοι ἐθραυ-

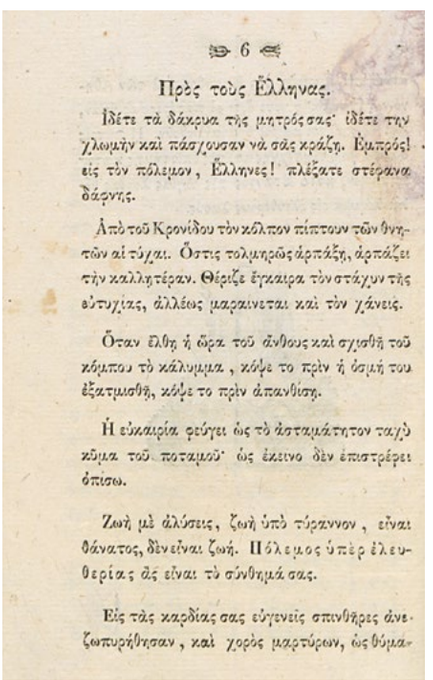
6

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἰδέτε τὰ δάκρυα τῆς μητρός σας· ἰδέτε τὴν χλωμὴν καὶ πάσχουσαν νὰ σᾶς κράζῃ. Ἐμπρός! εἰς τὸν πόλεμον, Ἕλληνες! πλέξατε στέφανα δάφνης.

Ἀπὸ τοῦ Κρονίδου τὸν κόλπον πίπτουν τῶν θνητῶν αἱ τύχαι. Ὅστις τολμηρῶς ἁρπάζῃ, ἁρπάζει τὴν καλλιτέραν. Θέριζε ἔγκαιρα τὸν στάχυν τῆς εὐτυχίας, ἀλλέως μαραίνεται καὶ τὸν χάνεις.

Ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ ἄνθους καὶ σχισθῇ τοῦ κόμπου τὸ κάλυμμα, κόψε το πρὶν ἡ ὀσμή του ἐξατμισθῇ, κόψε το πρὶν ἀπανθίσῃ.

Ἡ εὐκαιρία φεύγει ὡς τὸ ἀσταμάτητον ταχὺ κῦμα τοῦ ποταμοῦ· ὡς ἐκεῖνο δὲν ἐπιστρέφει ὀπίσω.

Ζωὴ μὲ ἀλύσεις, ζωὴ ὑπὸ τύραννον, εἶναι θάνατος, δὲν εἶναι ζωή. Ὁ πόλεμος ὑπὲρ ἐλευθερίας ἂς εἶναι τὸ σύνθημά σας.

Εἰς τὰς καρδίας σας εὐγενεῖς σπινθῆρες ἀνεζωπυρήθησαν, καὶ χορὸς μαρτύρων, ὡς θύμα-

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΔΩΡΟΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΟΝ
ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ
ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΝ
τὸν Α'.
ΣΥΝΤΕΘΕΝ ΥΠΟ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ.
ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩι
1833.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 3

Χαράλαμπος Παπαδόπουλος

Ελληνικόν δώρον προς τον Μεγαλειότατον Βασιλέα της Βαυαρίας Λουδοβίκον τόν Α΄.

Εν Ναυπλίωι 1833

Βιβλιοθήκη της Βουλής

ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ – άγνωστου κατά τα άλλα – Χαράλαμπου Παπαδόπουλου εξυμνούν τα επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης και αποτελούν «απάντηση» και ανταπόδοση – όπως δηλώνει και ο τίτλος της έκδοσης – στα ελληνικά ποιήματα του Λουδοβίκου [αρ. κατ. Επίλογος 2]. Βεβαίως, πρόκειται για σκόπιμη κίνηση, ενώ καταφθάνει στην Ελλάδα ο πρίγκηπας της Βαυαρίας Όθων [αρ. κατ. II.6.7], ως πρώτος βασιλιάς του ελληνικού κράτους, στον οποίο άλλωστε και αφιερώνεται η έκδοση, με τη μορφή ποιήματος που προτάσσεται. Επομένως η έκδοση ενέχει πολιτικό σκοπό, ενώ χαρακτηριστικά ένα από τα ποιήματα τιτλοφορείται «Η Ελλάς και η Βαυαρία ηνωμέναι».

ΤΟ ΜΙΣΟΛΛΟΓΓΙ.

Τάφον ἐνδόξων ἀθλη-τῶν
μὲ ἔπλασεν ἡ φύσις,
Καὶ μ' αἵματα ἡρωϊκὰ
ἐκτίσθηκα ἐπίσης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 4

Konrad Lange (1809-1856)

Μετάλλιο του Παλαιών Πατρών Γερμανού, 1836

οπισθότυπος: Η κήρυξη της Επανάστασης στα Καλάβρυτα την 25η Μαρτίου 1821

εμπροσθότυπος: Προσωπογραφία του Παλαιών Πατρών Γερμανού

αμφιπρόσωπο μετάλλιο από κράμα χαλκού, διάμετρος 4,4 εκ.

υπογραφή: Κ. ΛΑΓΓΕ (εμπρόσθια όψη)

επιγραφές: ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΑΤΡΩΝ (εμπρόσθια όψη) ΘΕΟΣ ΤΟΥ – ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ – ΚΑΙ ΥΨΩΣΩ ΑΥΤΟΝ • ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ 25 ΜΑΡΤ / 1821 (οπίσθια όψη)

Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής των Ελλήνων, αρ. ευρ. 880

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ 12 ΧΑΛΚΙΝΩΝ ΜΕΤΑΛΛΙΩΝ με μορφές και επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, δουλεμένων με δεξιοτεχνία, που κυκλοφόρησε το 1836 ο Konrad Lange. Ο βαυαρός καλλιτέχνης ήρθε στην Ελλάδα επί Όθωνα, το 1834, και εργάστηκε στο Νομισματοκοπείο Αθηνών ως το 1840, ως χαράκτης νομισμάτων.

Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται η κήρυξη της Επανάστασης κατά την 25η Μαρτίου 1821, ανήμερα δηλαδή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό στη μονή της Αγίας Λαύρας, κοντά στα Καλάβρυτα. Στο κέντρο ο επίσκοπος υψώνει το λάβαρο με τον σταυρό και ορκίζει δύο πολεμιστές, ένθεν κι ένθεν, που προτάσσουν το δεξί χέρι τους. Η σύνθεση, με τους διαγώνιους άξονες, αποδίδει εντέχνως την ένταση της στιγμής. Η επιγραφή περιμετρικά (ΘΕΟΣ ΤΟΥ – ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ – ΚΑΙ ΥΨΩΣΩ ΑΥΤΟΝ) προέρχεται από το βιβλίο της *Εξόδου* (ΙΕ΄, 2). Στην εμπρόσθια όψη ο Παλαιών Πατρών Γερμανός παρουσιάζεται σε ωραίο ανάγλυφο, κατά τομή προς τα αριστερά.

Η παράσταση με την ύψωση του λαβάρου από τον Π.Π. Γερμανό στα Καλάβρυτα στις 25 Μαρτίου 1821, φιλοτεχνημένη το 1836 – πριν ακόμη δηλαδή την καθιέρωση της συγκεκριμένης ημερομηνίας ως επετείου (1838) – έρχεται να επιβεβαιώσει την σχετική παράδοση.

ΘΕΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΥΨΩΣΩ ΑΥΤΟΝ
ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ 25 ΜΑΡΤ
1821

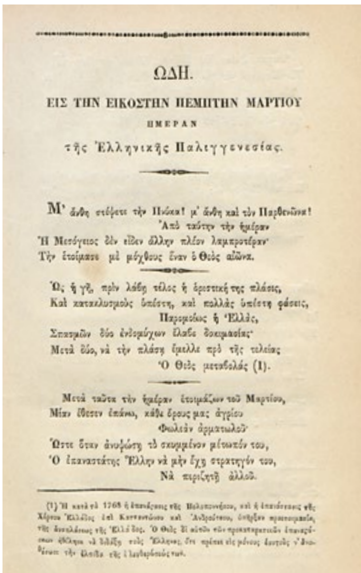
ΩΔΗ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗΝ ΜΑΡΤΙΟΥ

ΗΜΕΡΑΝ

τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας.

Μ' ἄνθη στέψετε τὴν Πνύκα! μ' ἄνθη καὶ τὸν Παρθενῶνα!
Ἀπὸ ταύτην τὴν ἡμέραν
Ἡ Μεσόγειος δὲν εἶδεν ἄλλην πλέον λαμπροτέραν·
Τὴν ἑτοίμασε μὲ μόχθους ἕναν ὁ Θεὸς αἰῶνα.

Ὡς ἡ γῆ, πρὶν λάβῃ τέλος ἡ ὀριστική της πλάσις,
Καὶ κατακλυσμοὺς ὑπέστη, καὶ πολλὰς ὑπέστη φάσεις,
Παρομοίως ἡ Ἑλλάς,
Σπασμῶν δύο ἐνδομύχων ἔλαβε δοκιμασίας·
Μετὰ δύο, νὰ τὴν πλάσῃ ἔμελλε πρὸ τῆς τελείας
Ὁ Θεὸς μεταβολάς (1).

Μετὰ ταῦτα τὴν ἡμέραν ἑτοιμάζων τοῦ Μαρτίου,
Μίαν ἔθεσεν ἐπάνω, κάθε ὄρους μας ἀγρίου
Φωλεὰν ἁρματωλοῦ·
Ὥστε ὅταν ἀνυψώσῃ τὸ σκυμμένον μέτωπόν του,
Ὁ ἐπαναστάτης Ἕλλην νὰ μὴν ἔχῃ στρατηγόν του,
Νὰ περιζητῇ ἀλλοῦ.

(1) Ἡ κατὰ τὸ 1768 ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Χέρσου Ἑλλάδος ἐπὶ ... [illegible]

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 5

Παναγιώτης Σούτσος

Ωδή εις την εικοστήν πέμπτην Μαρτίου

Εις ήν προστίθενται καί τεμμάχια ποιήσεων αυτού προεκδοθέντα, έχοντα δέ κείμενον τόν Ελληνικόν αγώνα.
Υπό Νικολάου Δ. Φορμάνου. Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείου Χρ. Αναστασίου. (Οδός Ερμού, Οικία Κ. Πιτάρη.) 1843.
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΥΤΣΟΣ (1806-1868), φαναριώτης ρομαντικός λογοτέχνης της Α΄ Αθηναϊκής Σχολής, είναι σημαντική μορφή των ελληνικών γραμμάτων. Εμπνεόμενος από τα ιστορικά επεισόδια της Ελληνικής Επανάστασης, συνθέτει μία Ωδή, στο τυπικό καθαρολογικό γλωσσικό ύφος του, ενώ στην ίδια έκδοση έχουν προστεθεί ανάλογες ποιητικές συνθέσεις του λιγότερου γνωστού Νικολάου Φορμάνου.

Η ποιητική σύνθεση του Π. Σούτσου για την 25η Μαρτίου, στα 1843, καταδεικνύει την απήχηση της Ελληνικής Επανάστασης, ως πηγής έμπνευσης, στην ελληνική λογιοσύνη και τέχνη, λίγα χρόνια άλλωστε μετά την καθιέρωση της επετείου, το 1838.

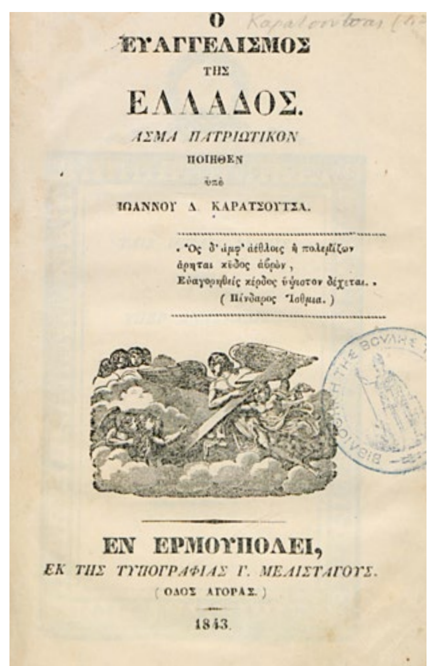
Ο
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.
ΑΣΜΑ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΝ
ΠΟΙΗΘΕΝ
ὑπὸ
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΑΡΑΤΣΟΥΤΣΑ.

«Ὃς δ' ἀμφ' ἀέθλοις ἢ πολεμίζων
ἄρηται κῦδος ἁβρὸν,
Εὐαγορηθεὶς κέρδος ὕψιστον δέχεται.»
(Πίνδαρος Ἴσθμια.)

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ Γ. ΜΕΛΙΣΤΑΓΟΥΣ.
(ΟΔΟΣ ΑΓΟΡΑΣ.)
1843.

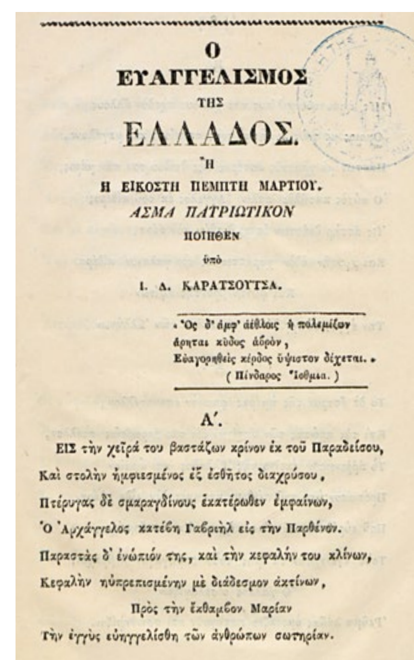
Ο
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ.
Ἢ
Η ΕΙΚΟΣΤΗ ΠΕΜΠΤΗ ΜΑΡΤΙΟΥ.
ΑΣΜΑ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΝ
ΠΟΙΗΘΕΝ
ὑπὸ
Ι. Δ. ΚΑΡΑΤΣΟΥΤΣΑ.

«Ὃς δ' ἀμφ' ἀέθλοις ἢ πολεμίζων
ἄρηται κῦδος ἁβρὸν,
Εὐαγορηθεὶς κέρδος ὕψιστον δέχεται.»
(Πίνδαρος Ἴσθμια.)

Α΄.

ΕΙΣ τὴν χεῖρά του βαστάζων κρίνον ἐκ τοῦ Παραδείσου,
Καὶ στολὴν ἠμφιεσμένος ἐξ ἐσθῆτος διαχρύσου,
Πτέρυγας δὲ σμαραγδίνους ἑκατέρωθεν ἐμφαίνων,
Ὁ Ἀρχάγγελος κατέβη Γαβριὴλ εἰς τὴν Παρθένον.
Παραστὰς δ' ἐνώπιόν της, καὶ τὴν κεφαλήν του κλίνων,
Κεφαλὴν ηὐπρεπισμένην μὲ διάδεσμον ἀκτίνων,
Πρὸς τὴν ἔκθαμβον Μαρίαν
Τὴν ἐγγὺς εὐηγγελίσθη τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 6

Ιωάννης Καρατσούστας [sic]

Ο Ευαγγελισμός της Ελλάδος. Άσμα Πατριωτικόν

Εν Ερμουπόλει, Εκ της Τυπογραφίας Γ. Μελιστάγους. (οδός Αγοράς) 1843
Βιβλιοθήκη της Βουλής

Ο ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ και μεταφραστής Ιωάννης Καρασούστας (1824-1873) έγραψε στην καθαρεύουσα διάφορα ποιήματα ρομαντικής θεματολογίας και συγχρόνως κλασικιστικής γλωσσικής έκφρασης. Το προκείμενο πατριωτικό άσμα του, της πρώιμης περιόδου του, αποτελούμενο από 17 οκτάστιχες στροφές, εμπνέεται από την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης, αφιερώνεται δε «ταις ιεραίς σκιαίας των υπέρ αναστάσεως της Ελλάδος πεσόντων ηρώων». Ο τίτλος του έργου είναι ενδεικτικός της ταύτισης του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου με την κήρυξη του Αγώνα, κατά τις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες, οπότε και καθιερώνεται ο εορτασμός της εθνικής επετείου.

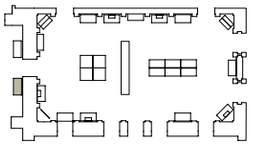

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 7

Γαλλική βιοτεχνία Gangel στη Metz

Επιτραπέζιο παιχνίδι της Χήνας με παραστάσεις εμπνευσμένες από την Ελληνική Επανάσταση, 1848

έγχρωμο τύπωμα σε χαρτόνι, 38 × 50 εκ.

υπογραφή: Fabrique d'Estampes de Gangel, à Metz. (κάτω κεντρικά)

επιγραφές: JEU DE L'OIE / RENOUVELÉ DES GRECS. (στο μέσον, κεντρικά)

Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη

ΤΟ «ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΧΗΝΑΣ» ήταν αγαπημένο επιτραπέζιο παιχνίδι, εκπαιδευτικού χαρακτήρα, διαδεδομένο ευρέως στη Γαλλία, ήδη από τον α κυκλοφόρησε από διαφορετικές εταιρείες και σε αρκετές εκδοχές, επικαιροποιημένες από τον Αγώνα των Ελλήνων. Στο συγκεκριμένο δείγμα του 1848, από τη βιοτεχνία παιχνιδιών Gangel στην πόλης Μετς της Γαλλίας, στο κέντρο του παιχνιδιού φιγουράρουν Έλληνες πολεμιστές σε ανάπαυλα. Με αυτόν τον τρόπο η γαλλική κοινωνία, ήδη από μικρή ηλικία, εξοικειωνόταν με τον Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας.

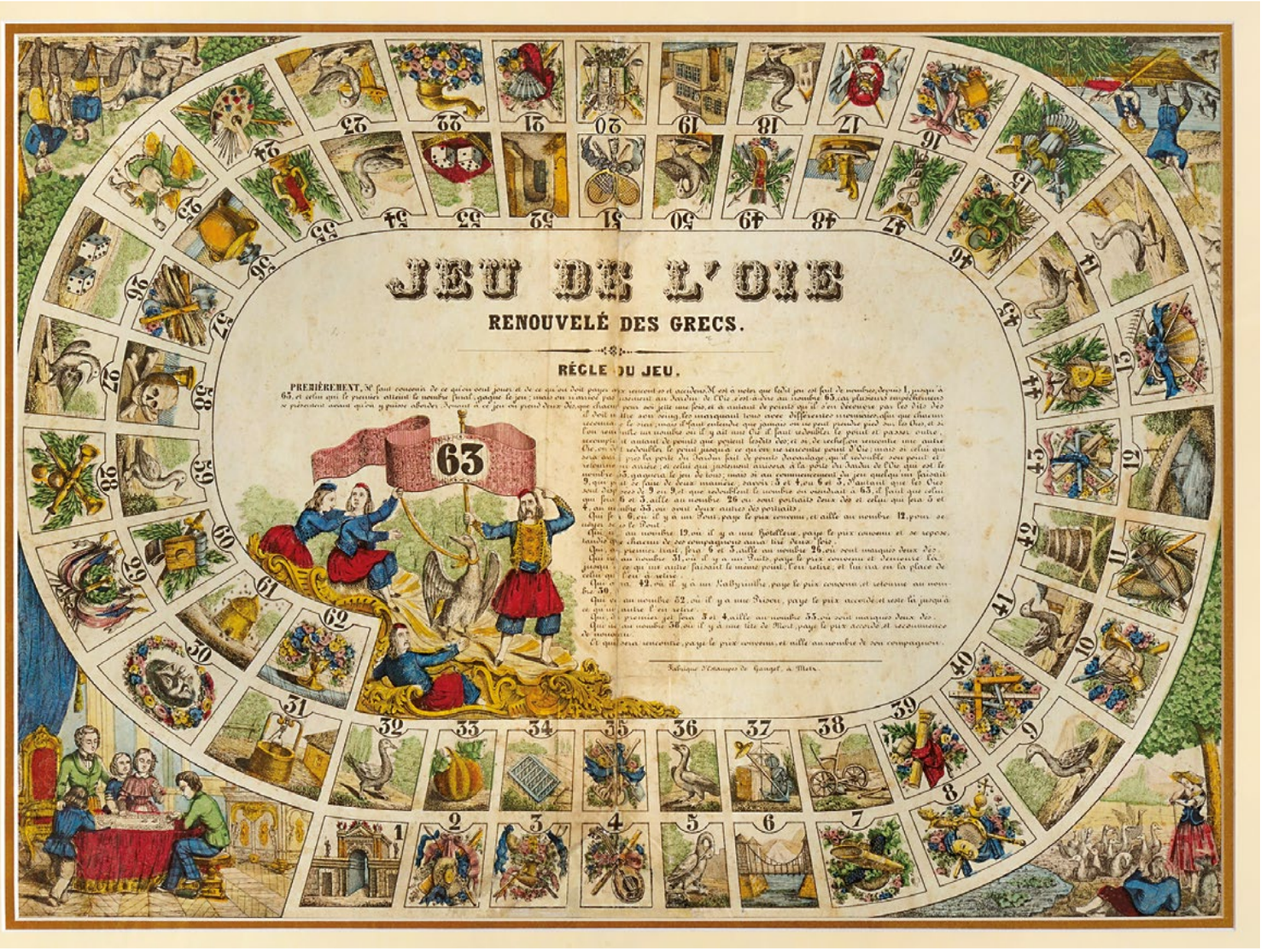

Αγγέλου, Α. 1988. *Των Φώτων. Όψεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*. Αθήνα: Ερμής.

Αθήνα-Μόναχο, Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα. 2000. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 5 Απριλίου-3 Ιουλίου 2000 (επιμ. Μαριλένα Ζ. Κασιμάτη).

Αλεβιζάτος, Ν. 2011. *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Άνινος, Χ. 1967. *Οι Φιλέλληνες του 1821*. Αθήνα: Γαλαξίας.

Αργυροπούλου, Ρ. 2016. Μία διασάφηση σχετικά με το «Ημερολόγιο» του Ιακώβου Ν. Τομπάζη. *The Gleaner* 10: 66-67.

Αργυροπούλου, Ρ. & Ταμπάκη, Α. 1983. *Τα Ελληνικά προεπαναστατικά περιοδικά*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Ε.Ι.Ε.

Ασδραχάς, Σ. 2006. *Η ελληνική ιστοριογραφία για το 1821. Οι όροι της επανάστασης και προβληματισμοί επ' αυτών*. Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών (ΙΙΕ) / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ).

Ασδραχάς, Σ. 2019. *Πρωτόγονη Επανάσταση. Αρματολοί και κλέφτες* (18ος-19ος). Πάτρα: Εκδόσεις Ε.Α.Π.

Αυγουστίνου, Ο. 2003. *Ιδανικά ταξίδια. Η Ελλάδα στη γαλλική ταξιδιωτική λογοτεχνία 1550-1821* (μτφρ.: Περικλής Α. Ντάλτας). Αθήνα: MIET. [1η έκδ.: Olga Augustinos. 1994. *French Odysseys, Greece in French travel literature from the Renaissance to the romantic era*. Baltimore-London: Johns Hopkins University Press].

Adler, S. 2018. *Οι ώρες του Αγώνα*. Αθήνα: Ολκός.

Amandry, A. 1982. *Η Ελληνική Επανάσταση σε γαλλικά κεραμικά του 19ου αιώνα*. Αθήνα/Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.

Amandry, A. 1983. Le philhellénisme en France à travers les etiquettes commerciales. *Revue de la Bibliothèque Nationale* 9 (Σεπτ. 1983): 12-21.

Athanassoglou, N. 1981. Under the sign of Leonidas: The political and ideological fortune of David's *Leonidas at Thermopylae* under the Restoration. *The Art Bulletin* 63 (4): 633-649.

Athanassoglou-Kallmyer, N.M. 1989. *French images from the Greek War of Independence 1821-1830, Arts and politics under the Restoration*. New Haven-London: Yale University Press.

Βαγενάς, Κ.Θ. & Δημητρακοπούλου, Ε. 1949. *Αμερικανοί φιλέλληνες εθελοντές στο εικοσιένα*. Αθήνα: Εκδόσεις Μάτι.

Βακαλόπουλος, Κ.Α. 2008. *Ευρωπαίοι Φιλέλληνες παρατηρητές και τεχνοκράτες στην επαναστατημένη Ελλάδα και στο ελλαδικό βασίλειο 1821-1843*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη.

Βερέμης, Θ. Ν., Κολιόπουλος, Γ. Σ. & Μιχαηλίδης, Ι. Δ. 2018, 1821 *Η δημιουργία ενός έθνους-κράτους*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Barau, D. 2009. *La cause des Grecs. Une histoire du mouvement philhellène (1821-1829)*. Paris.

Barau, D. 2021. Le mouvement philhellène en France à travers les listes de souscription du comité grec de Paris. Στο Ευάγγελος Χρυσός (επιμ.), *Ελλάδα και Γαλλία τον 19ο αιώνα / La France et la Grèce aux XIXe siècle. Πρακτικά Συνεδρίου*, 277-289. Αθήνα, 29-30 Μαρτίου 2011.

Beaton, R. 2015, *Ο πόλεμος του Μπάιρον: Ρομαντική εξέγερση, Ελληνική Επανάσταση* (μτφρ. Κατερίνα Σχινά). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη [1η έκδ.: *Byron's War: Romantic rebellion, Greek Revolution*, Cambridge 2013].

Bouyssy, M. 2002. Entre allégorie et personification: La Grèce sur les ruines de Missolonghi. Στο: *L'allégorie corps et âme* (επιμ.: J. Gardes), 161-186. Aix-en-Provence.

Brewer, D. 2018. *Ελλάδα 1453-1821* (μτφρ. Νίκος Γάσπαρης). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Γιακωβάκη, Ν. 2006. *Ευρώπη μέσω Ελλάδας, Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση, 17ος-18ος αιώνας*. Αθήνα: Εστία.

Γριτσόπουλος, Τ.Α. 1972-73. Η εις Βοστίτζαν μυστική συνέλευσις των Πελοποννησίων ηγετών (26–29 Ιανουαρίου 1821). *Μνημοσύνη* 4: 3-60.

Chateaubriand par Girodet, Un modello inedit. 2015. Κείμενα: B. Degout, S. Lemeux-Fraitot, G. Caumont, B. Mottin. Paris

Επιλογή βιβλιογραφίας

Clogg, R. 1976. *The movement for Greek Independence 1770-1821, A collection of documents*. London: Macmillan.

Constantine, D. 2011[2]. *Early Greek travelers and the hellenic ideal*. London [1η έκδ.: Cambridge 1984].

Δασκαλάκης, Α. 1964. Ο τύπος και η νεοελληνική αναγέννησις. *Παρνασσός*, τόμ. Στ΄, τεύχ. 2, σελ. 97-219.

Δασκαλάκης, Α. 1966α. *Οι Τοπικοί Οργανισμοί της Επαναστάσεως του 1821 και το Πολίτευμα της Επιδαύρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Βαγιονάκη.

Δασκαλάκης, Α. 1966β. *Κοραής και Κοδρικάς. Η μεγάλη φιλολογική διαμάχη των Ελλήνων (1815-1821)*. Αθήνα.

Δαφνής, Γ. 1976. *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού Κράτους*. Αθήνα: Ίκαρος.

Δεσποτόπουλος, Α. Ι. 1954. *Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας και η απελευθέρωσις της Ελλάδος*. Αθήνα.

Δημάκης Ι. 1992, *Φιλελληνικά, Μελέτες για τον φιλελληνισμό κατά την ελληνική επανάσταση του 1821*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Δημαράς, Κ. Θ. (επιμ.). 1974. *Δημήτριος Καταρτζής. Δοκίμια*. Αθήνα: Ερμής.

Δημαράς, Κ. Θ. 1982. *Ελληνικός Ρωμαντισμός*. Αθήνα: Ερμής.

Δημαράς, Κ. Θ. (επιμ.). 1986. *Αδαμαντίου Κοραή Προλεγόμενα στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και η αυτοβιογραφία του*, τόμ. 1. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Δημαράς, Κ. Θ. 1989. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, 5η Έκδοση. Αθήνα: Ερμής.

Δημητρόπουλος, Δ. 2012. Ο 'Γέρος του Μοριά': Κτίζοντας μία πατρική φιγούρα του έθνους. Στο Δ. Δημητρόπουλος & Κ. Δέδε (επιμ.), *«Η ματιά των άλλων». Προσλήψεις προσώπων που σφράγισαν τρεις αιώνες (18ος-20ός)*, 69-90. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Δημόπουλος, Α.Γ. 1974. *Και λευτεριά σ' ότι απόμεινε απ' τον Ελληνισμό. Κοινή γνώμη και πολιτική στην Γαλλία τα χρόνια της Ελληνικής Επαναστάσεως (1821-1827)*. Αθήνα: Πάπυρος.

Διαμαντούρος, Ν. 2002. *Οι απαρχές της συγκρότησης του σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα 1821-1828*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Δρούλια, Ε. 2013. Από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Η μεταφορά της πρωτεύουσας. *Ναυπλιακά Ανάλεκτα VIII. Επιστημονικό Συμπόσιο «150 χρόνια Ναυπλιακή Επανάσταση»* (Ναύπλιο, 12-14 Οκτωβρίου 2012). Δήμος Ναυπλιέων: Πνευματικό Ίδρυμα «Ιωάννης Καποδίστριας».

Δρούλια, Λ. 2003. Ο Φιλελληνισμός, φιλελεύθερο και ριζοσπαστικό πολιτικό κίνημα. *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000,* 3ος τόμ. (*Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1832*), 267-286. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Δρούλια-Μητράκου, Ε. & Σκλαβενίτης, Τ. 2000. Η συμβολή της Τυπογραφίας στη στήριξη της Επανάστασης του 1821. Στο *Πεντακόσια Χρόνια Έντυπης Παράδοσης του Νέου Ελληνισμού* (*1499 - 1999*), 171-191. Κατάλογος Έκθεσης. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Dakin, D. 1955. *British and American Philhellenes during the War of Greek Independence, 1821-1833*. Thessaloniki: Hetaireia Makedonikōn Spoudōn.

Dakin, D. 1973. *The Greek Struggle for Independence 1821-1833*. London: B. T. Batsford.

Dakin, D. 1999[3]. *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

David, de Stael & Fontanes. 1980. The *Leonidas at Thermopylae* and some intellectual controversies of the Napoleonic era. *Gazette des beauxarts* 95: 5-12.

Di Benedetto, A. 1999. 'Le rovine d'Atene': Letteratura filellenica in Italia tra Sette e Ottocento. *Italica* 76 (3): 335-354.

Dimakis J. 1968. *La Guerre de l'Indépendance grecque vue par la presse française*. Θεσσαλονίκη.

Dimakis J. 1976. *La presse française face à la chute de Missolonghi et à la bataille navale de Navarin: Recherches sur les sources du philhellénisme français*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

Droulia, L. 2017[2]. *Philhellénisme: Ouvrages inspirés par la guerre de l'Indépendance Grecque, 1821-1833. Répertoire bibliographique*. Αθήνα: ΕΙΕ.

Dunki, R. 1984. *Aspekte des Philhellenismus in der Schweiz 1821-1830*. Bern.

Έργα τέχνης από τη Συλλογή της Βουλής των Ελλήνων (επιμ.: Ευριδίκη Αμπατζή κ.ά.). Αθήνα 2003.

Ευγένιος Ντελακρουά, Η Ελλάδα πάνω στα ερείπια του Μεσολογγίου. 1985. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη–Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 22 Ιουνίου-20 Σεπτεμβρίου (επιμ.: Ά. Καφέτση & Ό. Μεντζαφού).

Ευθυμίου, Μ. 2015. *Ένα τέλος, μια αρχή: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 11ος-18ος αιώνας,* Ηράκλειο Κρήτης, ηλεκτρονικό βιβλίο.

Echinard, P. 1973. *Grecs et Philhellènes à Marseille: de la Revolution française à l'Indépendance de la Grèce*. Marseille.

Efthymiou, M. 2008. Testing human feelings and reactions in a conflict: The case of the Greek Revolution of 1821. Στο M. Stassinopoulou & I. Zelepos (επιμ.), *Griechische Kultur in Südosteuropa in der Neuzeit,* Proceedings of Symposium, 195-219. Wien: ÖAW.

Efthymiou, M. 2010. Continuities and ruptures in a revolution: practices, morals, ideologies and violence in the Greek Revolution of 1821. Σε M. Efthymiou (επιμ.), *La société grecque sous la domination ottomane: Économie, identité, structure sociale et conflits*, 259-324. Athènes: Hérodotos Publications.

Fleming, D. C. 1970. *John Capodistrias and the Conference of London (1828-1831).* Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.

Frazee, Ch. A. 2005. *Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία, 1821-1852*. Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος.

Gaehtgens, T.W. 1984. Jacques-Lous David: Leonidas bei den Thermopylen. Στο H. Beck (επιμ.), *Ideal und Wirklichkeit der bildenden Kunst im spaten 18. Jahrhundert*, 211-251. Berlin.

Gilet. A. (επιμ.). 1994. *Louis-François Cassas 1756-1827: Dessinateur-voyageur / Im Banne der Sphinx, ein französischer Zeichner reist nach Italien und in den Orient*. Κατάλογος έκθεσης. Wallraf-Richartz-Museum, Graphische Sammlung, 22 Απριλίου-19 Ιουνίου 1994 / Musée des beaux-arts de Tours, 19 Νοεμβρίου 1994-30 Ιανουαρίου 1995, Mainz am Rhein.

Glanz der Ruinen, Die Wiederentdeckung Griechenlands in Gemalden des 19. Jahrhunderts, Aus den Bestanden des Benaki Museums, Athen und des Rheinischen Landesmuseums Bonn. 1995. Κατάλογος έκθεσης. Βόννη, Rheinisches Landesmuseum (επιμ.: F.-M. Tsigakou & A. S. Dollinger).

Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη (επιμ.: Άγγελος Δεληβορριάς). Αθήνα 1997.

Η Ελληνική Επανάσταση, ο Ντελακρουά και οι Γάλλοι ζωγράφοι (1815-1848). 1997. Κατάλογος έκθεσης. Μπορντώ, Musée des Beaux-Arts, 14 Ιουνίου-8 Σεπτεμβρίου 1996 / Παρίσι, Musée National Eugène Delacroix, 8 Οκτωβρίου 1996-13 Ιανουαρίου 1997 / Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 12 Φεβρουαρίου-25 Απριλίου 1997 (επιμ.: Cl. Costans).

Ηλιού, Φ. 1997. *Ελληνική βιβλιογραφία του 19ου αιώνα, Βιβλία-φυλλάδια, τόμος πρώτος: 1801-1818*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη-Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

Ηλιού, Φ. 2011. *Ελληνική βιβλιογραφία του 19ου αιώνα, Βιβλία-φυλλάδια, τόμος δεύτερος: 1819-1832* (επιμ.: Πόπη Πολέμη). Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.

Harloe, K., Momigliano, N. & Farnoux, A. (επιμ.). 2018. *Hellenomania*, London & New York: Routledge.

Hess, G., Agazzi, E. & Décultot, E. (επιμ.). 2009. *Graecomania. Der europäische Philhellenismus*, Berlin-New York: De Gruyter.

Huyghe, R. 1971. *Ο Ντελακρουά και η Ελλάδα*. Αθήνα: Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα Ελλάδος.

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. 2017. *Ο διεθνής περίγυρος και ο Φιλελληνισμός κατά την Ελληνική Επανάσταση. Πρακτικά Ε΄ Συνεδρίου.* Αθήνα: Αρχονταρίκι.

Ιωάννης Καποδίστριας: Η πορεία του στον χρόνο. 2017. Κατάλογος Έκθεσης. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Joannides, P. 1983. Colin, Delacroix, Byron and the Greek War of Independence. *The Burlington Magazine*, τ. 125, αρ. 965 (Αύγ. 1983), 495-500.

Καμηλάκη, Μ. 2020. Ο επαναστατικός λόγος του Ρήγα. *Ρήγας και Επανάσταση,* 136-141. Κατάλογος Έκθεσης. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων. https://library.parliament.gr/Εκθέσεις/ρήγας-και-επανάσταση.

Καμηλάκη, Μ. & Ε. Καραντζόλα (υπό δημ.). Μεταξύ «παλαιάς ελληνικής» και «γραικικής»: Γλωσσ(ολογ)ικές

παρατηρήσεις στον Χριστόφορο Φιλητά. *Πρακτικά Συνεδρίου «Λογιοσύνη και Συγκρότηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Γραμματείας: 18ος -19ος αι.»* (13 & 14 Δεκεμβρίου 2019). Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής & Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης.

Καρακατσούλη, Α΄. 2016. «*Μαχητές της Ελευθερίας*» *και 1821: Η Ελληνική Επανάσταση στη διεθνική της διάσταση*. Αθήνα: Πεδίο.

Καρυκόπουλος, Π. 1984. *200 χρόνια του ελληνικού Τύπου: 1974-1984*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.

Καστρίτη, Ν. 2006. *Η Ελλάδα του '21 με τη ματιά των Φιλελλήνων. Γαλλική φιλελληνική παραγωγή από τις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

Κατσιαρδή-Hering Ό., Παπαδία-Λάλα, Α., Νικολάου, Κ. & Καραμανωλάκης Β. 2018. *Έλλην, Ρωμηός, Γραικός, Συλλογικοί προσδιορισμοί & ταυτότητες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.

Κιτρομηλίδης, Π. Μ. 1996. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Κιτρομηλίδης, Π. Μ. 2004[2]. *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης τον 18ο αιώνα*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Κλάψης, Α. 2019. *«Στο κλουβί της Ελλάδος της στενής μας κλεισμένοι». Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης, 1821-1923*. Αθήνα: Πεδίο.

Κόκκωνας, Γ. 2018. *Έγρεο φίλα μάτερ. Προσωποποιήσεις της Ελλάδας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Κορκολόπουλος, Β. Δ. & Παππά, Χρ. (επιμ.). 2008. *Το Οδοιπορικό ενός Συλλέκτη, Συλλογή Βασίλη Δ. Κορκολόπουλου*. Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν.

Κορομηλά, Ε. & Κόκκινος, Γ. 2002. *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας. Ανθολόγιο*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Κουκίου-Μητροπούλου, Δ. 2007. *Adam Friedel, Προσωπογραφίες Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

Κουκίου, Δ. & Καστρίτη, Ν. 2005. *Ελληνική Επανάσταση και ευρωπαϊκός φιλελληνισμός: Φιλελληνικά χαρακτικά από τη συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου*. Μεσολόγγι.

Κουμαριανού, Α. 1971. *Ο Τύπος στον Αγώνα: 1821-1827*. Αθήνα: Εκδόσεις Ερμής.

Κούρια, Α. 2016. *Η Ελλάδα στην περιηγητική εικονογραφία 15ος-19ος αιώνας, Ταυτότητες, ετερότητες, μεταμορφώσεις*. Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη & Έφης Μιχελή.

Κουτρουβίδης, Σ. 2010. *Κανέλλος Δεληγιάννης. Σειρά: Οι ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας*. Αθήνα: Alter-Ego M.M.E. A.E.

Κουτσογιάννης, Θ. 2015. Η εικόνα της Αθήνας στον νεότερο ευρωπαϊκό πολιτισμό: Μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας-στη σκιά των αρχαιοτήτων / The image of Athens in modern European visual culture: Between fantasy and reality-in the shadow of antiquities. Στο Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου & Θ. Κουτσογιάννης (επιμ.), *«Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια»: Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών 17ος-19ος αιώνας / "A dream among splendid ruins...": Strolling through the Athens of travelers 17th-19th century*, 56-133. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Σεπτέμβριος 2015-Ιούλιος 2016.

Κουτσογιάννης, Θ. 2017. *Η Ελληνική Επανάσταση στην ευρωπαϊκή τέχνη: Φιλελληνικά έργα της Συλλογής της Βουλής των Ελλήνων*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Κουτσογιάννης, Θ. 2019. 'Η Οικουμένη σε σμίκρυνση': Αρχαιολάτρες, Ρομαντικοί και Φιλέλληνες για την Ελλάδα της Επανάστασης. Στο Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου & Θ. Κουτσογιάννης (επιμ.), *Δι' αυτά πολεμήσαμεν – Αρχαιότητες και Ελληνική Επανάσταση*, 164-185. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 11 Φεβρουαρίου-20 Ιουλίου 2020.

Κουτσογιάννης, Θ. 2020. Οι Θερμοπύλες στην ευρωπαϊκή τέχνη του Νεοκλασικισμού και του Φιλελληνισμού. Στο Μ. Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου (επιμ.), *Οι Μεγάλες Νίκες, Στα Όρια του Μύθου και της Ιστορίας*, 258-273. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Κωστής, Κ. 2018. *«Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας». Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18ος[2]-21ος αιώνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Kemp, M. 1969. J-L. David and the prelude to a moral victory for Spart. *The Art Bulletin* 51(2): 178-183.

Konstantinou, E. (επιμ.). 1998. *Die Rezeptionder Antike und der europäische Philhellenismus*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Kouria, A. 2016. Secular painting in the Ionian islands and Italian art: Aspects of a multifaceted relationship (18th-19th centuries). *The Historical Review / La Revue Historique* XIII: 29-49.

Koutsogiannis, Th. 2014. *Hellas Genius Loci*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Μέγαρο της Βουλής των Ελλήνων & Ζάππειο Μέγαρο, Ιανουάριος- Ιούνιος 2014.

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου Μ. & Κουτσογιάννης Θ. (επιμ.). 2015. *«Ένα όνειρο ανάμεσα σε υπέροχα ερείπια...»: Περίπατος στην Αθήνα των περιηγητών 17ος-19ος αιώνας / "A dream among splendid ruins...": Strolling through the Athens of travelers 17th-19th century*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Σεπτέμβριος 2015-Ιούλιος 2016.

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ. & Κουτσογιάννης, Θ. (επιμ.). 2017. *Μικρές Οδύσσειες: Εικόνες του ταξιδιού στις ελληνικές θάλασσες από την προϊστορική αρχαιότητα στους νεώτερους χρόνους*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, Μάρτιος-Ιούλιος [Νοέμβριος] 2018.

Λαγογιάννη-Γεωργακαράκου, Μ. & Κουτσογιάννης Θ. 2019. *Δι' αυτά πολεμήσαμεν-Αρχαιότητες και Ελληνική Επανάσταση*. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 11 Φεβρουαρίου-20 Ιουλίου 2020.

Λαμπράκη-Πλάκα Μ. 2001. Τέχνη και ιδεολογία στη νεότερη Ελλάδα. Στο *100 χρόνια Εθνική Πινακοθήκη, Τέσσερις αιώνες ελληνικής ζωγραφικής*, 35-49. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου.

Λαμπρινός, Χ. 1982. *Ο Τύπος στον Αγώνα*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Λάμπρος, Σπ. 1926. *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά*, τόμ. Γ΄. Αθήνα.

Λουκάτος, Σ.Δ. 1996. *Ο ιταλικός Φιλελληνισμός κατά τον Αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας 1821-1831*. Αθήνα: Ελληνική Επιτροπή Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Μαζαράκης-Αινιάν, Ι.Κ. 1990. *Αμερικανικός φιλελληνισμός 1821-1831*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

Μάρας, Κ. 2015. *Η Ελλάδα της Ευρώπης, Ο Φιλελληνισμός ως πρώιμη μορφή ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Γαβριηλίδη.

Μεντζαφού-Πολύζου, Ο. (επιμ.). 2004. *1821: Μορφές & θέματα του αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας στη ζωγραφική του 19ου αιώνα*. Κατάλογος έκθεσης. Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Παράρτημα Ναυπλίου.

Μεντζαφού-Πολύζου, Ο. (επιμ.). 2008. *Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ*. Μέτσοβο, Αθήνα.

Μυγδάλης, Λ. Η. & Λώλος Α. Χ. 2004. *Ο γερμανόφωνος φιλελληνισμός μέσα από την ποίηση*, τόμ. 3, *Ποιήματα για τις μάχες των Ελλήνων στον αγώνα για την ελευθερία τους*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις «Γράμμα».

Μυκονιάτης, Η. 1979. *Το Εικοσιένα στη ζωγραφική: Συμβολή στη μελέτη της εικονογραφίας του Αγώνα*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.

Μυκονιάτης, Η. 1982. Θέματα από την Επανάσταση του 1821 στην αγγλική ζωγραφική και χαρακτική. *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 25: 123-194.

Maesta di Roma da Napoleone all'unita d'Italia. D'Ingres a Degas, Les artistes français à Rome. 2003. Κατάλογος έκθεσης. Ρώμη, Villa Medicis, 7 Μαρτίου-29 Ιουνίου 2003 (επιμ.: Olivier Bonafait).

Malakis, E. 1925. *French Travellers in Greece (1770-1820): An early phase of French Philhellenism*. Philadelphia.

Marchand, S. L. 1996. *Down from Olympus, Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*. Princeton: Princeton University Press.

Martin, C. 2004. L'Exposition en faveur des Grecs à la Galerie Lebrun ou le 'Salon' de 1826: Une Organisation non officielle pour un événement devenu official. *Recherches en Histoire de l'art* 3: 91-104.

McCann, C. 2010. More than just an allegory: Life and death in Eugene Delacroix's Greece on the Ruins of Missolonghi. *Athanor* 28: 49-55.

Morris, I. Macgregor. 2000. 'To Make a New Thermopylae': Hellenism, Greek Liberation, and the Battle of Thermopylae. *Greece & Rome* 47 (2): 211-230.

Muoni, G. 2016. *Η φιλελληνική λογοτεχνία στον ιταλικό Ρομαντισμό* (επιμ.: Ά. Μπουμπάρα, μτφρ.: Σπ. Κουτράκης). Θεσσαλονίκη: University Studio Press [1η έκδ.: *La letteratura filellenica nel Romanticismo italiano*, Milano 1907].

Noe, A. 1994. *Der Philhellenismus in der westeuropäischen Literatur, 1780-1830.* Amsterdam: Brill.

Ξούριας, Γ. 2007. *Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων. Το φιλολογικό του έργο (Η θεωρία των «γραμματικών τεχνών»)*. Αθήνα: Ίδρυμα Ριζαρείου Εκκλησιαστικής Σχολής.

Ο Ντελακρουά σκηνοθετεί το '21. Κατάλογος έκθεσης. Θεσσαλονίκη: Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ., 16 Οκτωβρίου 2016-31 Ιανουαρίου 2017 (επιμ.: Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά).

Οικονόμου, Ο. (μτφρ.). 2010, *Το Τάγμα των Φιλελλήνων από το ημερολόγιο του Johann Daniel Elster*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

Παπαγεωργίου-Προβατά, Ε. 1978. *Ο Φιλελληνισμός της Τουλούζης (1821-1827*): Η συμβολή του τύπου. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.

Παπαγεωργίου, Σ. 1983. *Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού ξηράς της καποδιστριακής περιόδου*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παπαγεωργίου, Σ. 2005. *Από το Γένος στο Έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1821- 1862*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Παπανικολάου-Κρίστενσεν, Α. 2010. *Το φιλελληνικό κίνημα στη Δανία*. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

Παπασταύρος, Α. Ι. 2006. *Λόρδος Μπάυρον, Από τα Γιάννενα στην αθανασία*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπασωτηρίου, Χ. 1996. *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Παπουλίδης, Κ. Κ. 1999. *Οι Έλληνες της Οδησσού*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Παρασκευαΐδης, Χ. 1977. *Ο μοναχικός βίος εις την Νεωτέραν Ελλάδαν*. Αθήνα: Χρυσοπηγή.

Πετρακάκος, Δ. 1935. *Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμ. Α' (1453-1843). Αθήνα: Δημητράκος.

Πιζάνιας, Π. (επιμ.). 2009. *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821: Ένα ευρωπαϊκό γεγονός*. Αθήνα: Κέδρος.

Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων-Δ΄ Διοικητική Περίοδος (Ιούνιος 1827- Ιανουάριος 1828). 2020. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής, Σειρά: Πηγές 3.

Πρασσά, Α. 1998. *Ο Φιλελληνισμός και η Επανάσταση του 1821*. Αθήνα: Δημιουργία.

Pfeiffer, G. 1968. *Studien zur Frühphase des europäischen Philhellenismus (1453-1750)*. Erlangen-Nurnberg.

Quack-Eustathiades, R. 1984. *Der deutsche Philhellenismus wahrend des griechischen Freiheitskampfers 1821-1827*. München: R. Oldenbourg.

Quemeneur, P. 1962. Chateaubriand et la Grèce. *Balkan Studies* 3: 119-132.

Ράδος, Κ. 1917. *Φρανκ Άμπνεϋ Άστιγξ. Έγγραφα και σημειώσεις περί του έργου αυτού εν Ελλάδι.* Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Ελευθερουδάκη και Μπάρτ.

Ρήγας και Επανάσταση. 2020. Κατάλογος Έκθεσης. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Raizis, B. 1971. *American Poets and the Greek Revolution, 1821-1828: A Study in Byronic Philhellenism*. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.

Risorgimento Greco e Filellenismo Italiano: Lotte, cultura, arte. 1986. Κατάλογος έκθεσης. Ρώμη, Palazzo Venezia, 25 Μαρτίου-25 Απριλίου 1986 (επιμ.: Caterina Spetsieri Beschi & Enrica Lucarelli).

Σπορίδης, Γ. Π. 1968. *Δεσμοί Ελευθερίας, Ο Αμερικανικός Φιλελληνισμός κατά την Επανάσταση του 1821*. Αθήνα.

Σταυράκης, Σ. 2014. *Φιλέλληνες ποιητές του χθες και του σήμερα*. Αθήνα: Λεξίτυπον.

Spencer, T. 1990. *Ο αγγλικός φιλολογικός Φιλελληνισμός από τον Σαίξπηρ ως τον Μπάυρον* (μτφρ.: Πάνος Καραγιώργος). Αθήνα [1η έκδ.: *Fair Greece sad relic, Literary Philhellenism from Shakespeare to Byron*, London 1954].

Spetsieri Beschi, C. 1986. Il Filellenismo italiano nelle arti figurative. Στο *Risorgimento Greco e Filellenismo Italiano*, 120-127.

Spetsieri Beschi, C. 2004. La morte di Marcos Botzaris di Filippo Marsigli: Un quadro del Filellenismo napoletano. *Napoli Nobilissima* 5 (5-6): 199-214.

St. Clair, W. 1972. *That Greece might still be free. The Philhellenes in the War of Independence*. London-New York-Toronto: Oxord University Press.

Stephen, A. & Larrabee S. A. 1957. *Hellas Observed*. New York: New York University Press.

Stoneman, R. 1996. *Αναζητώντας την κλασική Ελλάδα* (μτφρ. Ε. Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Stoneman, R. 1998. *A luminous land. Artists discover Greece*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.

Τα Ελληνικά Συντάγματα και η ιστορία τους (1797-1875). 2012. Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου-Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου.

Τζιάτζιος, Ε. 2017. Η Φιλική Εταιρεία και ο Γεώργιος Λασσάνης. *Μακεδονικά* 1: 195-226.

Τόλιας, Γ. 2008. *Ιστορία της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου 1420-1800, Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα* (σύνταξη καταλόγου: Λ. Ναβάρι). Αθήνα: Ε.Ι.Ε.

Τόλιας, Γ. 2012. Οι αντοχές του Φιλελληνισμού. Στο Ευ. Χρυσός (επιμ.), *Ελλάδα και Γαλλία τον 19ο αιώνα / La France et la Grece aux XIXe siecle*, 253-275. Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, 29-30 Μαρτίου 2011.

Τσιγκάκου, Φ. Μ. 1981. *Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα, Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Thames & Hudson-Εκδοτική Αθηνών.

Τσιγκάκου, Φ. Μ. 2015. *Καλλιτεχνικές εκδοχές του Φιλελληνισμού, Η Συλλογή Μιχάλη και Δήμητρας Βαρκαράκη*. Αθήνα: Φιλελληνική Συλλογή Μιχαήλ και Δήμητρας Βαρκαράκη/Ιδρυμα Θεοχαράκη.

Tolias, G. 2001. 'Totius Graecia: Nicolaos Sophianos' Map of Greece and the Tranformations of Hellenism. *Journal of Modern Greek Studies* 19: 1-22.

Tolias, G. 2005. Antiquarianism, patriotism and empire: Transfers of the cartography of the Travels of Anacharsis in Greece, 1788-1811. *The Historical Review* 2: 67-91.

Tolias, G. 2006. Nikolaos Sophianos's Totius Graeciae Descriptio: The resources, difussion and function of a sixteenth-century antiquarian map of Greece. *Imago Mundi* 58: 150-182.

Tolias, G. 2016. The resilience of Philhellenism. *The Historical Review / La Revue Historique* XIII: 51-70.

Tsigakou, F. M. 1991. *Through romantic eyes. European images of nineteenth-century Greece from the Benaki Museum*. Κατάλογος περιοδεύουσας έκθεσης. Hong Kong.

Φίνλεϋ, Γ. 2009. *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμ. Α' . Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Φλεριανού, Αι. 2003. Η έξοδος του Μεσολογγίου. *Ιστορικά Ελευθεροτυπίας*, τεύχ. 180 (10 Απριλίου 2003). https://argolikivivliothiki.gr/2015/10/01/missolonghi/

Wagner-Heidendal, L. 1972. *Het Filellenisme in het Koninkrijk der Nederlanden (1821-1829)*. Bruxelles.

Wash, J. 1987. Acquisitions 1986. *The J. Paul Getty Museum Journal* 15: 151-238.

Woodhouse, C. M. 1969. *The Philhellenes*. London: Hodder and Stoughton.

Woodhouse, C. M. 2020. *1821. Ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας* (μτφρ. Γιώργος Καράμπελας). Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Yakovaki, N. 2007. Ancient and Modern Greeks' in the Late 18th Century: A Comparative Approach from a European Perspective. Στο *Ausdrucksformen des Europäischen und internationalen Philhellenismus,* 199-210.

180 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση. 2001. Κατάλογος έκθεσης. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Ο ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

Αντικρίζοντας την Ελευθερία!

ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΔΥΟ ΑΙΩΝΕΣ ΜΕΤΑ

ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΩΣ Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΟΜΟΤΙΤΛΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΩΝ 200 ΧΡΟΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟ 1821, ΠΟΥ ΕΓΚΑΙΝΙΑΣΤΗΚΕ ΤΗΝ 19Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2021 – ΗΜΕΡΑ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ – ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ. ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΙΧΑΝ Ο ΘΟΔΩΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΡΙΑ ΚΑΜΗΛΑΚΗ. ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΥΜΙΟ ΠΡΕΣΒΥΤΗ. ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2021 ΣΕ ΧΑΡΤΙ SAPPI MAGNOMAT 150 GR ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΑΝΤΗΣ Ι.&ΥΙΟΙ

Α΄ΕΚΔΟΣΗ: 1.100 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Χρήστος Μποκόρος, *Κειμήλιο Ελευθερίας και Θανάτου*, Συλλογή Έργων Τέχνης της Βουλής

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΓΛΕΤΣΕΩΣ

Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, σύγχρονοι τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐημερουμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ θεαταὶ τῶν καλῶν, τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων Αἰγίδα ἀπολαμβάνουσιν, ἦτον ἀδύνατον πλέον νὰ ὑποφέρωμεν μέχρις ἀπαλγηδίας καὶ εὐηθίας τὴν σκληρὰν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους μάστιγα, ἥτις ἤδη τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἐπάταξε τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ἀντὶ τοῦ λόγου τὴν θέλησιν ὡς νόμον γνωρίζουσα, διώκει καὶ διέταττε τὰ πάντα δεσποτικῶς καὶ αὐτογνωμόνως. Μετὰ πικρὰν δουλείαν ἠναγκάσθημεν τέλος πάντων νὰ λάβωμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας, καὶ νὰ ἐκδικήσωμεν ἑαυτούς, καὶ τὴν Πατρίδα ἡμῶν, ἀπὸ μίαν τοιαύτην φρικτὴν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀδικον τυραννίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ἰδέαν, ἢ κἂν δυνομένην ὁπωσοῦν μετ' αὐτῆς νὰ παραβληθῇ δυιασείαν.

Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζηται εἰς ἀρχάς τινὰς δημαγωγικὰς καὶ σαθρὰς, ἢ ἰδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ συμπαντὸς Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοπούς, εἶναι πόλεμος ἐθνικὸς, πόλεμος ἱερὸς, πόλεμος τοῦ ὁποίου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῶν τιμῶν, τὰ ὁποῖα, εἰς ὧν τὴν σήμερον ὕλοι οἱ